

בעזהשי"ת

ספר

ליקוטי תשובות משנת יוסף

כולל תשובות ובירורי הלכה

בעניני חנוכה

שנדפסו בספרי "משנת יוסף"

נערך ונסדר בס"ד ובחסדו הגדול ע"י תלמידו

גמליאל הכהן רבינוביץ

בן אאמו"ר הגה"ח רבי אלחנן י. ד. שליט"א

חנוכה תשפ"ג לפ"ק

הודעה ובקשה

בקשתינו לכל הלומד בספר זה,
שאם ימצא שגיאה יודיענו על זה

יו"ל ע"י מכון "גם אני אודך"
וכל הזכויות שמורות

להשיג אצל המחבר :
גמליאל הכהן דבנינוביץ
טל. 052/7128536

ניתן להשיג גם את הספרים "גם אני אודך" :

תשובות הרבנים / ענינים שונים ב"ח / ברכת כהנים / תהלים / פדיון הבן / ראש השנה /
פרקי אבות / דיני שנים מקרא ואחד תרגום / עניני מילה / פרדס יוסף החדש על הגדש"פ /
פרדס יוסף החדש על ר"ה / פרדס יוסף החדש על חנוכה / פרדס יוסף החדש על פורים /
פרדס יוסף החדש הלכות קידוש והבדלה

יוסף ליברמן

ראש ישיבת "כולל שומרי החומות"
ורב דקהל סדיגורא ירושלים ת"ו
מח"ס "משנת יוסף"
רח' אבינודב 3 ירושלים תובב"א

בס"ד, כסלו תשע"ב

חזיתי איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתייצב, מאן מלכי רבנן, ה"נ ידידי ורב חביבי, הרה"ג המופלג והמפורסם לשבח, ירא ה' מרבים, בן של גדולים הרב גמליאל במוהריא"ד הכהן רבינוביץ שליט"א נכד הגאון הצ'רבי לוי (שליט"א) [זצ"ל] בעל מעדני השלחן, - שכבר נודע בספריו הרבים בשם "גם אני אודך", וכעת נפשו איתה להו"ל כל התשובות שכתבתי אני העני אליו בעשר השנים שעברו ונדפסו בינתיים בספריי שו"ת משנת יוסף, בתוספת יותר מששים תשובות קצרות מכת"י.

וכיון שנודע שכונת הרב ר' גמליאל שליט"א להרבות כבוד התורה וכבוד שמים, בהדפיסו לא רק הספרים שהוא חיבר, אלא ספרי הרבנים שהשיבו לו תשובותיהם, והכל להגדיל תורה ולהאדירה – לכן אף ידי תכון עמו.

ואברכו שיזכה לישב על מי מנוחות על התורה והעבודה, ברוב נחת ובריות גופא ונהורא מעליא, ויזכה להמשיך ולהגדיל תורה ולהאדירה מתוך בריאות שלוה ונחת לאיושט"א.

ובאעה"ח למען כבוד התורה ולומדי

יוסף ליברמן

בהורמנא דמו"ר מרן בעל משנת יוסף שליט"א

נדפס כאן מכתבו שקבלתי על ספר "גם אני אודך" - תשובות בעל המשנת יוסף

הקדמה

ישמחו החכמים ויגילו הלומדים, בהגלות נגלות ספר "ליקוטי תשובות משנת יוסף" על עניני חנוכה, תשובות יקרים ונחמדים, חכו ממתקים וכולו מחמדים, נקבעים בדפוס להיות לאחדים, ועל סדר נכון מסודרים.

תשובות אלו נכתבו על ידי מורי ורבי, פאר הדור והדרו, עמוד ההוראה, תפארת ישראל, מרן הגאון האדיר רבי **יוסף ליברמן** שליט"א ראש ישיבות כולל "שומרי החומות" ורב דביהמ"ד סדיגורה ושכונת שמואל הנביא בעיה"ק ירושלים ת"ו, ונדפסו בספריו "משנת יוסף" המפורסמים בכל קצוי תבל, בהיותם ספרי יסוד, ומהם שואבים מים חיים, פסקי הלכות בכל ד' חלקי השו"ע, ואיבדרו מילי ביני עמודי עולם התורה בארץ ישראל ובכל תפוצות הגולה בכל מקום שהם.

מתוך ספרים אלו דליתי את התשובות בענינים הנוגעים למעשה בימי החנוכה, כאשר תחת כל תשובה צוין באיזה ספר נדפס. – כמו כן הוצאנו מתוך תשובות ארוכות שכוללות ענינים שונים, את הדברים הנוגעים לענינים הנ"ל והדפסנו מתחתיו את מקור התשובה.

ספר זה יוצא לאור לעי"נ מחברתו של רבינו שליט"א הרבנית הצדקנית בת קדושים מרת מלכה ליברמן ע"ה בת כ"ק אדמו"ר הרה"צ רבי יחיאל חיים לאבין זצ"ל ממאקאווא – זידיטשויב, ובודאי תשובות אלו יהיו לעילוי נשמתה, באשר עמדה לימין בעלה הגדול שליט"א שיוכל לשבת באהלה של תורה מתוך הרחבת הדעת ולענות תשובות אלו לשואלים הרבים.

יעמדו על הברכה כל העוסקים והמסייעים בעבודת הקודש, ובמיוחד ידידי הרב הגאון רבי **אהרן ליברמן** שליט"א ראש ישיבת טשערנאביל בבית שמש וכולל 'אור עמרם' בב"ב, ומח"ס "משנת אהרן", נכד חביב למו"ר שליט"א בן לבנו הג"ר יקותיאל שליט"א מח"ס

שו"ת 'משנת יקותיאל' ועו"ס, שבקיאותו הנפלאה בספרי משנת יוסף היה לי לעזר בכל שלבי עריכת הספר, כדי שיצא מתחת ידי דבר נאה ומתוקן להגדיל תורה ולהאדירה. ימלא ה' כל משאלות לבו לטובה ויתברך ממקור הברכות ברוחניות ובגשמיות, ללמוד וללמד מתוך מנוחת הנפש והגוף, והרחבת הדעת, להגדיל תורה ולהאדירה.

ובצאתי אפרוש כפי אל ה', שיתקיים במורי ורבי מרן רבינו שליט"א מה שנאמר "כי אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך", עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו, וכאשר שמענו כן עוד נחזה רבות בשנים להתבשם מזיו תורתו וחכמתו, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא עד ביאת גואל צדק אכ"ר.

ואני תפלה לבורא כל העולמים אנא ה' זכני לשבת על התורה והעבודה כל ימי חיי מתוך נחת והרחבה וכט"ס, ויהא רעוא שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, בני חיי ומזוני רויחי, ובקרוב נזכה לביאת הגואל, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, אכ"ר.

כעתירת הצעיר שבכהונה

גמליאל בן אמו"ר הגה"ח רבי אלחנן י. ד. הכהן שליט"א רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך" – ו"פרדס יוסף החדש" על מועדים

תוכן הענינים

חובת ההדלקה

סימן א - בענין חיוב למכור כסותו לנר חנוכה.....	טז
סימן ב - נ"ח המהדרין, חיובן על בעה"ב או על בני הבית - ואם נ"ח חובת גברא או בית.....	כ
סימן ג - נ"ח אם חובת הבית או חובת גברא.....	לז
סימן ד - פרסו"נ דנר חנוכה כשהוא יחידי.....	לח
סימן ה - למה קבעו זכר לנס בנרות ולא בחצוצרות.....	לט
סימן ו - בשעת הסכנה למה לא פטרו מהדלקה.....	מ
סימן ז - הדלקת נר חנוכה ביש לו שני פתחים.....	מב
סימן ח - אם בזה"ז צריך להדליק בשני פתחים משום חשדא.....	מד
סימן ט - כשמדליק בשני פתחים היכן מברך.....	מה
סימן י - הדליק בפתח, ופתחו פתח נוסף ברוח אחרת אם צריך להדליק שם.....	מו
סימן יא - חיוב סומא בנר חנוכה.....	מו
סימן יב - אם פירסו"נ היא עיקר המצוה או רק פרט, וכשהדליק בפנים מפני הרוח, אם חייב להדליק בחוץ כשפסק הרוח.....	מח
סימן יג - הדלקת נר חנוכה באוירון.....	מט
סימן יד - מקום הדלקת נר חנוכה לבחורי ישיבה, במטוס, ובבית חולים.....	נה

מהדרין מן המהדרין

סימן טו - טעם למהדרין מן המהדרין שמצינו רק במצות נ"ח.....	נז
סימן טז - הטעם שקבעו חז"ל גם את דרגות הידור נ"ח ולא כשאר מצוות שפי' רק ההלכות.....	נח
סימן יז - ענין מהדרין נר לכל אחד.....	נט
סימן יח - הידור בגוף המצוה באופן המובחר ביותר.....	ס
סימן יט - להדר לצאת ידי חובת כל השיטות.....	סב
סימן כ - מנורה נאה לחנוכה - כוס לקידוש או מנורה לחנוכה מאי עדיף.....	סג
סימן כא - הידור שידלק עד אחרי שתכלה רגל מן השוק.....	סו
סימן כב - אם ואנוהו דאורייתא או דרבנן.....	סז
סימן כג - הדלקת נרות מהדרין מה"מ, אם זה הידור מצוה או חלק מעיקר המצוה.....	עו

נשים בהדלקת נר חנוכה

- סימן כד - חיוב אשה בהדלקת נר חנוכה.....עו
- סימן כה - הטעם שלא תיקנו נ"ח לאשה.....פא
- סימן כו - בטעם שאין האשה מדלקת נר חנוכה.....פב
- סימן כז - אם להמתין לאשתו בהדלקת נ"ח.....פג
- סימן כח - נר חנוכה בזוג פרודים והם בדירה אחת.....פג
- סימן כט - הדלקת נ"ח בכותל המערבי ע"י נשים בעזרת נשים.....פה

קטנים בהדלקת נר חנוכה

- סימן ל - נר חנוכה דמהדרין אם גם על קטן.....פו
- סימן לא - חינוך קטן להדליק נר אחד.....פח
- סימן לב - קטן שהגדיל בחנוכה, מתי ידליק נ"ח.....פח
- סימן לג - קטן שהגדיל באמצע חנוכה אם מברך שהחיינו שנית.....צ

אורח, אכסנאי

- סימן לד - בענין אכסנאי בנר חנוכה.....צא
- סימן לה - אורח שקיבל דירה והכינו לו שמן לנ"ח.....צז
- סימן לו - איש ואשתו הנמצאים במלון, אם היא יכולה להדליק והוא י"ח.....צח
- סימן לז - הנמצא במלון או בבית האסורים אם יוצא בהדלקת אשתו, ואם יכול להדליק ולהוציאה.....ק
- סימן לח - אכסנאי המשתתף בנ"ח עם בעה"ב אם יברך שעשה נסים ושהחיינו בעצמו.....קא
- סימן לט - אלמנה המתאכסנת אצל ילדי' בחנוכה היכן תדליק נ"ח.....קד
- סימן מ - מתארח בשבת חנוכה במק"א היכן ידליק במוצ"ש.....קה

הדלקה ע"י שליח

- סימן מא - להפסיק מלימודו למצות הדלקת נר חנוכה.....קז
- סימן מב - הדלקת נר חנוכה בעצמו, או ע"י שלוחו בהידור.....קח
- סימן מג - המתאחר להגיע להדלקת נ"ח אם ידליק בזמן ע"י שליח.....קט
- סימן מד - מה עדיף להדליק נ"ח מאוחר בלילה או ע"י שליח בזמנו.....קי
- סימן מה - הדלקת נ"ח ע"י נכרי (זקן שיש לו מטפל נכרי).....קיב

ברכת הרואה למי שאינו מדליק

סימן מו - בדין הרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים.....קיד
סימן מז - ברכת הראיה על הנר שבפתח השני משום חשדא.....קיח
סימן מח - ברכת הרואה לאחר שכלתה רגל מן השוק.....קלט
סימן מט - ברכת הראיה על נ"ח של ביהכ"נ.....קכ
סימן נ - בענין הנ"ל, ובענין ברכה אחרי חצי שעה, ונ"ח של חש"ו.....קכא
סימן נא - ברכת הראיה על נ"ח בכותל המערבי.....קכד

הדלקה בבית הכנסת

סימן נב - הדלקת נ"ח בביהכ"נ - ולמה נמנע החת"ס מלהדליק בביהכ"נ.....קכה
סימן נג - ברכות נר חנוכה בבית הכנסת.....קכז
סימן נד - כיוון העמדת המנורה בבהכ"נ.....קלא
סימן נה - נ"ח בחדרי תפלה הסמוכים לביהכ"נ.....קמ
סימן נו - זריקת חפצים ומגבות על שמש המדליק נ"ח בביהכ"נ.....קמא

מנורה

סימן נז - מנורה מכסף או מגילה מהודרת מאי עדיף.....קמב
סימן נח - קיבל מנורה באמצע חנוכה אם ידליק בה או בישנה.....קמב
סימן נט - מנורה שיש בה צורת אריה אם יש חשש בזה.....קמג
סימן ס - מתי לברך שהחיינו על מנורת חנוכה חדשה.....קמג
סימן סא - ברכת שהחיינו בליל ב' על מנורה חדשה.....קמו

דיני השמן

סימן סב - עדיפות השמנים לנר חנוכה - וענין הידור מצוה, והואיל ואיתעביד ביה מצוה.....קמו
סימן סג - אם ידליק נרות שעוה לבד או נרות שמן עם חבירו.....קמט
סימן סד - אם לאחר ההדלקה כדי להדליק בשמן הראוי לאכילה.....קמט
סימן סה - הדלקת נר חנוכה ב"שמן למאור" או "בשמן זית זך".....קנא
סימן סו - נר חנוכה משמן הנודף ריח טוב.....קנג
סימן סז - נר חנוכה משמן שהיה תחת המטה.....קנד
סימן סח - הדלקת נר חנוכה משמן שביעית.....קנה

סימן סט – בענין הנ"ל.....קסב
 סימן ע – עוד בענין הנ"ל – ובדין אכסנאי – ובענין שליחות בנ"ח.....קסג
 סימן עא – נ"ח משמן של חבירו ללא רשות.....קסז
 סימן עב – בענין הנ"ל, ואי אמרינן בגזלן נ"ח ללמיעבד מצוה.....קסח
 סימן עג – מנורת חנוכה שהתחלפה בשל חבירו.....קסט
 סימן עד – אם יש חשש בל תשחית בהדלקה בהרבה שמן.....קע

דיני הפתילה וכוסיות המנורה

סימן עה – פתילות לחנוכה מציצית פסולים.....קעא
 סימן עו – אם יש חיוב טבילה לכוסיות של נרות חנוכה.....קעב
 סימן עז – בענין הנ"ל.....קעג

מספר הנרות

סימן עח – בענין הדלקה כמהדרין מן המהדרין.....קעד
 סימן עט – מה עדיף להדליק לזמן מרובה או שכל א' מב"ב ידליקו חצי שעה.....קעו
 סימן פ – טעה והדליק בליל א' דחנוכה ב' נרות.....קעז
 סימן פא – שמש לכל מנורת חנוכה.....קעח
 סימן פב – אם יש הידור להדליק נ"ח יותר מנר א' ופחות ממנין הימים.....קעט
 סימן פג – בנר א' לא היה שמן כשיעור אם יחזור להדליק בברכה.....קפב
 סימן פד – קלקל מנין נ"ח אם יצא יד"ח.....קפד
 סימן פה – הדלקת ח' נרות ביום הראשון כב"ש.....קפו
 סימן פו – מה עדיף הידור נ"ח או ב' נרות לשבת.....קפז
 סימן פז – בחיוב למכור כסותו לקנות נ"ח איך יהי' בליל שבת כשיהי' לו רק נר א'.....קפח
 סימן פח – בזמנינו שהחשמל האלקטרי מאיר בעיקר, אם ג"כ נר שבת קודם לנ"ח.....קצ
 סימן פט – הדלקת נר א' לשבת וחנוכה אי הוי מצוות חבילות.....קצא
 סימן צ – ריוק שיש לו רק נר א' לשבת וחנוכה, מה קודם.....קצא

זמן ההדלקה

סימן צא – בענין זמן הדלקת נר חנוכה.....קצו
 סימן צב – המדליק נ"ח מפלגה"מ אם מברך.....רד

סימן צג - יש לו רק נרות קטנים, מתי ידליק, כהגאונים או כר"ת.....רה
 סימן צד - הדלקת נ"ח באיחור כשנמצא אצל רבו.....רח
 סימן צה - הדלקת נר חנוכה כשכל המשפחה יאחרו לבא לביתם.....רט
 סימן צו - הנוסע בדרך ויגיע מאוחר לביתו, אם יברך שעשה נסים בדרך כשרואה נ"ח.....ריא
 סימן צז - כשיאחר לביתו אם יברך על ראיית נ"ח, ואיך תתנהג יולדת בבית החולים.....ריג
 סימן צח - אופן הדלקת נ"ח לנוסעים לרבותיהם לשבת.....רטו
 סימן צט - הדלקת נר חנוכה להטס מא"י לארה"ב.....ריח
 סימן ק - נפלה המזוזה אם ידליק קודם נ"ח.....ריט

מקום ההדלקה

סימן קא - מקום הדלקת נר חנוכה.....רכ
 סימן קב - מ"ש נס חנוכה שצריך לפרסמו ברבים.....רכא
 סימן קג - מקום הדלקת נר חנוכה במקום שאין בו פרסומא ניסא.....רכג
 סימן קד - טעם ההדלקה בחוץ.....רכד
 סימן קה - טעם ההדלקה ברה"ר.....רכה
 סימן קו - כוונת ההדלקה לרה"ר דוקא.....רכו
 סימן קז - הדליק בחדר וסגרו באופן שאין רואים את הנרות אם יצא יד"ח.....רכז
 סימן קח - יש לו דלת וחלון לרה"ר.....רכח
 סימן קט - הדלקה בפתח הבית כשבחלון יש יותר פירסו"נ.....רכט
 סימן קי - אופן הדלקת נר חנוכה במלון.....רל
 סימן קיא - הדלקת נר חנוכה בהיכל הישיבה.....רלא
 סימן קיב - מקום הדלקת נר חנוכה לבחורי ישיבה.....רלב
 סימן קיג - חתן שחתונתו בחנוכה היכן ידליק.....רלז

מקום עמידת המנורה

סימן קיד - טעם הנחת המנורה בשמאל.....רלח
 סימן קטו - מקום נר חנוכה בדלת נגררת.....רלט
 סימן קטז - מקום הנחת המנורה כשבימין יהי' יותר פירסו"נ.....רמ
 סימן קיז - אם בחלון צריך להדליק בימין.....רמ
 סימן קיח - הדלקת נ"ח למעלה מכ' אמה.....רמ

סימן קיט - הדלקת נ"ח למעלה מעשרים בתוך הבית.....רמא
 סימן קכ - טעם ההדלקה למטה מעשרה טפחים.....רמג
 סימן קכא - טעם מצות נ"ח ע"י פתח ביתו בשמאל ולמטה מ' טפחים.....רמג
 סימן קכב - בענין גובה נר חנוכה בין ג' ל' טפחים ובביהכ"נ.....רמה
 סימן קכג - הדלקת נר חנוכה למטה מעשרה טפחים, והאידנא שמדליקין בפנים.....רמז
 סימן קכד - הדלקה בחלון כשע"ז הנר למעלה מ' טפחים, ובחלון הגבוה מכ' אמה מרה"ר.....רנג
 סימן קכה - נר חנוכה בחלון גבוה מכ' אמה.....רנט
 סימן קכו - הדלקת נ"ח בקומה נמוכה שאינו נראה.....רס

דינים הנוהגים לפני ואחרי ההדלקה

סימן קכז - אכילה לפני הדלקת נר חנוכה כשהוא בדרך.....רסא
 סימן קכח - אשה באכילה ושתייה קודם הדלקת נ"ח.....רסב
 סימן קכט - עשיית מלאכה כשהנרות דולקות.....רסג
 סימן קל - עשיית מלאכה לאחר שכבו נ"ח.....רסד
 סימן קלא - הפעלת מכונת כביסה בזמן הדלקת נ"ח.....רסה

דינים בשעת ההדלקה

סימן קלב - לקיחת גפרור שלא ברשות כדי להדליק נ"ח.....רסז
 סימן קלג - בירך על נ"ח ונשפך השמן.....רסח
 סימן קלד - דיני איטר בנר חנוכה, ושאר המצוות.....רער
 סימן קלה - נ"ח שכבה באמצע ההדלקה.....רעב

זמירות וכוונה בהדלקת הנרות

סימן קלו - 'וציונו להדליק נ"ח', ביאור שאלת הגמ' "והיכן ציונו".....עדד
 סימן קלז - טעם נוסח הברכה להדליק "נר" ולא נרות חנוכה.....ערה
 סימן קלח - כוונה בהדלקת הנרות.....רעז
 סימן קלט - להדליק בכונה לא כמצות אנשים מלומדה.....רעו
 סימן קמ - כל יהודי בהדליקו נ"ח הוא מאיר בכל העולמות.....רעו
 סימן קמא - אמירת הנרות הללו מתי זמנו.....רעח
 סימן קמב - זמירות ושיבה ליד הנרות חצי שעה.....רעט

סימן קמג - עיקר המצוה לשורר שבחים על יד הנר חנוכה.....רעט
 סימן קמד - מלאכים באים לשמוע זמירותינו.....רעט
 סימן קמה - ע"י השירות ותשבחות מעוררים למעלה רחמים וחסדים.....רפ
 סימן קמו - עבודתנו בחנוכה להוסיף בדביקות בה' בפרט בעת הזמירות והפיוטים.....רפ
 סימן קמז - תפלת "אנא בכח".....רפא
 סימן קמח - צורת המנורה במזמור למנצח בנגינות וכו'.....רפא

ברכת שהחיינו

סימן קמט - ברכת שהחיינו להמברך על הראיה בליל א'.....רפג
 סימן קנ - בירך שהחיינו בליל ב' אי הוי הפסק.....רפד
 סימן קנא - לא בירך שהחיינו בליל א' אם יכול לברך על עצם חנוכה.....רפה
 סימן קנב - ספרדי שנשא אשה בחנוכה אם יברך שהחיינו בהדלקה.....רפט

שיעור כלתה רגל מן השוק בזמנינו

סימן קנג - שיעורא דשמן להדלקת נ"ח, והאידינא שמדליקים בפנים.....רפט
 סימן קנד - כלתה רגל מן השוק בזמנינו — א.....רצד
 סימן קנה - כלתה רגל מן השוק בזמנינו — ב.....רצו
 סימן קנו - כלתה רגל מן השוק בזמנינו — ג.....חצר

השתמשות בנר חנוכה – ונותר השמן

סימן קנז - טעם איסור השתמשות בנר חנוכה.....רצט
 סימן קנח - למה רק בנ"ח יש איסור השתמשות.....ש
 סימן קנט - השתמשות בנרות כשנתערב בנרות של היתר.....שא
 סימן קס - גדר הוקצה למצותו לנר חנוכה.....שה
 סימן קסא - לישן יחידי לאור נ"ח.....שו
 סימן קסב - השתמשות בנותר משמן נר חנוכה לנר שבת.....שו
 סימן קסג - השתמשות לרפואה בנותר משמן חנוכה.....שט
 סימן קסד - מותר שמן נ"ח ששטפו עם כלים.....שי
 סימן קסה - יישר פתילה ע"י סכין אם נאסר מבליעת השמן האסור בהנאה.....שיא

הזכרת על הניסים

סימן קסו – ביאור תיבות "ופורקן כהיום הזה".....שיא
סימן קסז – אם לדלג על הנסים כדי לומר קדושה.....שיג
סימן קסח - אמירת על הנסים לפני יהיו לרצון.....שטו
סימן קסט - שכח על הנסים בברהמ"ז, ואמירתו בברכה מעין שלש.....שטו
סימן קע - הזכיר עה"נ אחרי רצה במקום בהודאה אי הוי הפסק בתפלה.....שיז
סימן קעא - הזכרת עה"נ כשהתחיל סעודתו במוצאי חנוכה אחרי שהחשיך ולפני מעריב.....שיז
סימן קעב - א' דחנוכה חל בשבת, הזכרת על הניסים במנחה ע"ש.....שיט

הלל

סימן קעג - בטעם הלל שלם בחנוכה, ואם נוהג בכולם.....שכ
סימן קעד - כיצד ינהג כשהציבור מתחילים הלל ואינו יכול לפסוע לאחוריו.....שכא
סימן קעה - הפסק בין שחרית להלל בביכ"נ אחר.....שכב
סימן קעו - נאנס ולא אמר הלל בחנוכה עד סמוך לשקיעה.....שכד
סימן קעז - ענין הלל והודאה.....שכו
סימן קעח - הלל והודאה בהתלהבות והתרגשות.....שכז
סימן קעט - הלל והודאה היא פנימיות מצות נר חנוכה.....שכח
סימן קפ - ביאור דברי הלבוש בחילוק בין חנוכה לפורים למשתה ושמחה.....של

ערב שבת חנוכה

סימן קפא - מנחה בע"ש חנוכה לפני הדלקת נ"ח.....שלא
סימן קפב - הדליק נ"ח מבעו"י אם יכול עוד להניח תפילין.....שלב
סימן קפג - איש המדליק נר שבת ונ"ח איזה יקדים.....שלג
סימן קפד - עמדה ליד נ"ח ושכחה להדליק נר שבת.....שלד

שבת חנוכה

סימן קפה - פמוטות וחנוכית כסף באיזה סוג מוקצה נכללים.....שלה
סימן קפו - טלטול כסא שע"ג מנורה עם דבר היתר.....שלח
סימן קפז - כסא שע"ג מנורה וחלה אם מותר לטלטלה אחרי שלקחו את החלה.....שלט
סימן קפח - משחק סביבון (דריידל) וטלטול בשבת.....שמ

סימן קפט – בענין הנ"ל.....ש
סימן קצ - "סביבון" אם מוקצה בשבת.....ש
סימן קצא - טלטול מעות חנוכה שאין בדעתו להשתמש בהן.....ש
סימן קצב - עשיית תבנית 'מנורה' מופלים בשבת.....ש
סימן קצג - שבירת אותיות 'חנוכה' שעל עוגה בשבת.....ש

מוצאי שבת חנוכה

סימן קצד - זמן הדלקת נ"ח במוצ"ש.....ש
סימן קצה - הדלקת נר חנוכה במוצ"ש בזמן ר"ת.....ש
סימן קצו - הדליק נ"ח במוצ"ש לפני זמן ר"ת אם מותר בשאר מלאכות.....ש
סימן קצז - הדלקת נ"ח לפני הבדלה כששכח אתה חוננתנו בתפלה.....ש
סימן קצח – בירך להדליק נ"ח ונזכר שלא הבדיל.....ש

סעודות בחנוכה

סימן קצט – הכנסת ס"ת בחנוכה.....ש
סימן ר - סעודות בחנוכה מתי הן סעודות מצוה.....ש
סימן רא - ריבוי הסעודות בחנוכה א"צ להיות ביום ובכל יום.....ש

טעם קביעת ח' ימים חנוכה

סימן רב - בקושיית הב"י למה קבעו ח' ימים חנוכה.....ש
סימן רג – בענין הנ"ל.....ש
סימן רד – עוד בענין הנ"ל.....ש
סימן רה - בקו' הפנ"י על נס פך השמן הרי טומאה הותרה בציבור.....ש

סגולת הימים

סימן רו - ביאור דברי הספה"ק שבחנוכה מתגלה האור הגנוז.....ש
סימן רז - לאור הגנוז זוכים ע"י עמל התורה.....ש
סימן רח - סגולת לימוד ספרי מוסר בחנוכה.....ש
סימן רט - חנוכה מסוגל להצלחה בתורה.....ש
סימן רי - ימי החנוכה הם ללימוד התורה.....ש

סימן ריא - הימים מסוגלים להאיר באור התורה, ושעה של תורה בחנוכה חשובה בכפליים.....שסה
סימן ריב - הימים מסוגלים להתקרבות לד' ולתקן פגמי נפשו בנתינת צדקה ודביקות בתורה...שסז

שאלות שכיחות בסופגניות

סימן ריג - הפרשת חלה מסופגניות.....שסח
סימן ריד - אם מותר לאפות ולאכול סופגניות עם מילוי חלבי.....שעא
סימן רטו - בישולי נכרים בסופגניות.....שעב
סימן רטז - בישולי נכרים בסופגניה שהוציא מהמקפיא וחיממו.....שעב

אונן - אבל

סימן ריז - חיוב אונן בנר חנוכה ובחיוב למכור כסותו לנ"ח.....שעד
סימן ריח - אונן בנר חנוכה וברכת ראיית נ"ח.....שעו
סימן ריט - אבל רח"ל שקיבל מנורה אם יברך שהחיינו.....שעז
סימן רכ - הדלקת נר חנוכה בבכ"נ ע"י אבל.....שעח
סימן רכא - עריכת עריכת לוויה ל"ע בזמן הראוי להדלקת נ"ח.....שעט
סימן רכב - השתתפות אבל במסיבת חנוכה.....שפ

סימן א

בענין חיוב למכור כסותו לנר חנוכה

בס"ד מוצש"ק חנוכה תשל"ב

פעיה"ק ירושלים תובב"א

בימי חנוכה, יזכה לרב ברכה, מעכ"ת ש"ב רב רחמא דנפשי הגאון הגדול המפורסם, נודע לתהלה בחיבוריו הרבים והחשובים שלשלת היוחסין וכו' וכו' כש"ת מוהר"ר נתן גשטעטנר שליט"א אבד"ק קרית אגו"י ב"ב וריש מתיבתא פנים מאירות.

אחדשת"ה באה"ר ונאמנה כראוי ליראי ד' ולחושבי שמו.

מאד שמחתי לקבל את הקובץ היקר פנים מאירות, פרי תנובת כת"ר שליט"א ובני המתיבתא הי"ו, כולו אומר כבוד למקום תורה חשוב זה.

ולאות אהבה כי עיינתי בדבריו הנחמדים, ארשום את הרהורי לבי על מש"כ בקונ' חנוכת התורה (אות א') בקו' הבה"ל (סי' תרנ"ו) למה צריך לחזור על הפתחים רק על נר חנוכה שהיא מצוה דרבנן, ולא כדי לקנות תפלין דאורייתא, ואין לו' דשאני פרסומא ניסא, דא"כ אמאי בנר שבת חייב לשאול על הפתחים (כבסי' רס"ג ס"ב) הגם שהיא רק מדברי קבלה. - ותירץ כת"ר שליט"א בטוט"ד עפ"י"ד האבני נזר (או"ח סי' תק"א) שכ' טעם דבכל המצוות אינו מחוייב למכור כסותו, כיון שאחז"ל (ברכות ו.) חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, משא"כ במצוות שהן משום פרסומא ניסא לאחרים, מה לאחרים במחשבתו, ול"ש לומר כאילו עשאה עכ"ד, ועפ"ז כ' כת"ר שליט"א דכיון דנר שבת עיקרו משום שלום בית, שלא יצטער בחושך (כרש"י שבת כג: וזה:) ע"כ ל"ש לומר שיעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, וכאילו התענג וכאילו לא הצטער, דכיון שכבר הצטער לא אמרינן שמה שנעשה כאילו לא נעשה, אתודפח"ח.

כדברים האלה כתבתי גם אני בעניי לפני זמן רב, ומצאתי כזאת אח"כ בס' שעשועי רעיונים (כלל א), להסביר דברי האבנ"ז הנ"ל, עפ"י חקירת האחרונים, דמי שאנוס מלקיים מ"ע, אם האנוס מחשיבו לפטור לגמרי, והוי כאילו קיים את המצוה, או דלעולם מחוייב הוא במצוה לעשותה, ורק ע"י אנוס אינו יכול לקיימה, ואנוס רחמנא פטריה, ולגבי אנוס במצות ל"ת מצינו (בנדרים כז) דפטור מעונש וילפינן לה מולנערה לא תעשה דבר, אבל באנוס דמ"ע לכאורה לא מצאנו שיהא בגדר פטור, וכאילו קיים מה שמוטל עליו. אלא שאמרינן (ברכות ו.) חישב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. הרי שנחשב לו כאילו עשאה בפועל.

אכן ישנן ב' מיני מצוות. יש מ"ע שעצם קיומם הוא כבר תכליתם, והוא עצמו עיקר המבוקש בהם, כגון להניח תפילין ונטילת לולב וכדומה, אשר עיקר המצוה הוא המעשה בפועל [והגם שישנם כונות, מ"מ הקיום במעשה, נגמר במעשה]. - ויש מ"ע שעשיית המצוה היא כדי להגיע לתוצאה אשר היא

התכלית המבוקש, כגון כיסוי הדם, שהעיקר הוא שיהא הדם מכוסה [כמש"כ הרמב"ן עה"ת, ועי' אבני נזר חא"ח סי' תו]. ואם כסהו הרוח פטור מלכסות, כיון שהתכלית נעשה. - ולפ"ז הא דאונס במ"ע ייחשב כאילו קיימה בפועל, שייך רק במ"ע מהסוג הא' הנ"ל אשר עיקרה עצם המעשה, דאם נאנס חשביה ליה רחמנא כאילו קיימה. אבל במ"ע שעיקרה הוא התכלית היוצא ממעשהו, לא שייך לומר שייחשב לו כאילו קיימה, דמ"מ התוצאה לא יצאה לפועל, כגון בכיסוי הדם, שהגם שנאנס, אבל הדם במציאות מגולה. וה"מעלה עליו הכתוב" כאילו עשאה אינה עושה יצירה חדשה יש מאין, לעשות הדם כאילו הוא מכוסה.

וא"כ כמו כן בנר חנוכה, נהי דקיי"ל דלמצות עשה אינו חייב לבזבז יותר מחומש (כשו"ע או"ח תרנ"ו בהגה"ה), היינו מטעם אונס רחמנא פטריה, והוי כאילו קיים המ"ע, ואינו חייב ליתן כל הונו לקיימה (כב"ק ט:). זה רק במ"ע מהסוג הא' הנ"ל, אשר עשייתה הוא גמר תכליתה. משא"כ במ"ע מהסוג הב', כגון בנ"ח שהתכלית המבוקש הוא פרסו"נ, אם נאנס ולא הדליק, נהי שלגבי עצמו היה אפשר לומר שמעלה עליו כאילו הדליק, אבל הרי במציאות לא נתפרסם הנס לאחרים, ומה לאחרים במחשבתו, ובאחרים הרי תלוי, שיתפרסם להם הנס. ולכן חייב בכל אופן להשתדל לקיים את המצוה ואילו למכור כסותו.

ולפ"ז לכאורה גם בנר שבת היה צריך להיות כמו בנר חנוכה, שיצטרך אפילו למכור כסותו. ולא כן דעת הרמב"ם שבשבת (פ"ה ה"א) פסק אפי' אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת עכ"ל, ולא הצריך למכור כסותו, ואילו לגבי חנוכה פסק (פ"ד ה"ב) ששואל או מוכר כסותו. וקשה שהרי קיי"ל (שבת כג:) דנר שבת עדיף מנ"ח. ובשו"ע (רסג, ב) כ' ג"כ כל' הרמב"ם, וכ' המג"א (סק"ה) שואל על הפתחים וכו' וערס"י תרמ"א, וביאר המחצה ש"ק כונתו, שכמו בחנוכה חייב גם למכור כסותו כן בשבת, וכש"כ הוא. וא"כ דיוק ל' הרמב"ם צ"ע שהשמיט זאת בהל' שבת שחייב למכור כסותו.

ולפ"ד כת"ר נ"י א"ש, דמבואר מדבריו דמה שנר שבת עדיף בזה מתפילין ושאר מצוות, הוא משום צערו בחושך. ולולא זאת לא היה נר שבת עדיף משאר מצוות, והוי אמרינן גם בנר עשה שבתך חול וכו', וא"כ דמשום צערו אתינן עלה, הא תינח לגבי לשאול על הפתחים, הגם שגם זה צער הוא לו, מ"מ מחוייב להצטער בערב שבת, כדי שלא יצטער בשבת, אבל למכור כסותו אין אנו יכולים לחייבו, דא"כ הרי יצטער בשבת בלי כסותו, ומה עדיף צערו בחושך, שהוא צער זמני לשבת זו, מצער יותר גדול כשהוא בלי כסות. לכן לא חייבוהו חז"ל בנר שבת למכור כסותו. [ולמכור כסותו, צ"ל שהכונה כסות שלובשו בשבת, דאת הכסות היחידה שעל בשרו, פשיטא שלא חייבוהו למכור להשאר ערום. וא"כ עכ"ח הכונה לכסות שבת, דאין לומר דגם של שבת לא חייבוהו למכור, אלא אם יש לו כסות שלישית ימכרנה, דזה פשיטא שהרי היא כשאר מטלטליו, שבודאי חייב למכור גם לשאר המצוות].

וארשום בזה מה שנתקשיתי זה זמן זמנים טובא, בדברי הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד ה"ב) שכ' אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן וכו', וכ' המ"מ שמקור הלכה זו ממה שנתבאר בהל' חמץ ומצה פ"ז שאפי' עני שבישראל לא יפחת לו מד' כוסות משום פרסומי ניסא, וכ"ש נ"ח דעדיף מקדוש היום. והנה לגבי ד' כוסות חידושו של הרשב"ם (פסחים צ"ט:) הוא, שאם לא נתנו צדקה, ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו, אבל הרמב"ם (בהל' חמץ ומצה פ"ז ה"ז) לא כ' כהרשב"ם, אלא רק שלא יפחתו לעני מן הצדקה פחות מד' כוסות, וכ"כ הרב"י (סו"ס תע"ב) שהטור לא ס"ל כהרשב"ם, ואינו מחייב למכור כסותו, וא"כ איך פסק הכא לגבי נ"ח שחייב למכור כסותו, ולמד זאת בק"ו מד' כוסות. - וכן צ"ע על הטור דבסי' תרמ"א פסק לגבי נ"ח שימכור כסותו, וכ' הרב"י דילפינן מד' כוסות, ובסי' תע"ב לגבי ד' כוסות לא הביא כלל הלכה זו, ולא ס"ל כהרשב"ם, וצע"ג.

ושיטת המחבר בשו"ע צ"ב, דלדידיה ד' כוסות חמירי מנ"ח שכ' (תעב, יג) שימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו לד' כוסות, ואילו בנ"ח כ' (תרעא, א) ששואל או מוכר כסותו, וכ' הבאה"ט אבל אינו חייב להשכיר עצמו כמו בד' כוסות. וזה היפך שי' הרמב"ם והטור דלדידהו נ"ח חמור. [והמשנה ברורה (תרע"א) הרגיש בזה וכ' בשם מאמר וא"ר דבנ"ח חייב גם להשכיר עצמו, דכיון דילפינן מד' כוסות כמש"כ המ"מ כולי' מילתא ילפינן משם].

והצעתי קו' זו על הרמב"ם והטור לפני כ"ק דודי מרן שר התורה הגאב"ד טשבין ז"ע, ואמר שכבר הקשה לו קושיא זו הגה"ק ר' חנה הלבפשטאם ז"ע אבד"ק קאלשיץ.

שוב מצאתי בשו"ת שאילת יעקב (סי' קכ"ד) שהק' ג"כ קו' זו, וכ' לתרץ על דרך שתירצנו לעיל מנר שבת, דכמו"כ ד' כוסות שצריך להראות עצמו בהסיבה דרך חירות כדרך בני חורין ואם ימכור כסותו [לא רק שיצטער, אלא יותר מזה שגם] לא יראה כבן חורין בלי כסות נקי' ליו"ט. - עוד כ' לתר דשאני ליל פסח שישנן עוד מצוות לפרסום ניסא דיציאת מצרים, ובפרט סיפור ההגדה שהוא כמו קריאת מגילה בפורים, ובזה מפרסמים הנס, לכן לא החמירו כ"כ למכור כסותו, משא"כ בנ"ח שאין בו פרסום אחר החמירו בהדלקת נ"ח.

ובני הב' המו"מ בתו"ש הרב יהושע נ"ו רצה לחלק בזה בין ד' כוסות שיש כאן רק מעשה שתי' בלבד, ומעשה זו יש בה פרסומא ניסא, לנ"ח שיש בה חוץ ממעשה הפרסומי ניסא של ההדלקה, גם תוצאה של דליקת הנר שכל משך דליקתו נמשכת הפרסומי ניסא. וא"כ יש כאן ג' מדרגות: נר שבת, שיש בו שלום בית ולא פרסומי ניסא, לכן מחוייב רק לשאול צדקה, אבל לא למכור כסותו. וכמו"כ ד' כוסות שיש בהן רק מעשה פרסומי ניסא, אבל בנ"ח שיש המשך ותוצאה ממעשהו ופרסומי ניסא טפי חייב גם למכור כסותו.

ולפ"ד המ"מ מקור חיוב ההשתדלות לקיים מצוה למדנו מד' כוסות, שחז"ל קבעו שאפי' עני שבישראל חייב בהם, ולא יפחתו מהצדקה פחות מד' כוסות. ומזה למדנו לשאר מצוות שכל א' לפי מדרגתה יש בה חיוב השתדלות ביותר. דהיינו בנר שבת כד' כוסות. אבל נ"ח יותר מהם, כיון שיש בו פרסו"נ לעולם. עכ"ד בני הי"ו ודפח"ח [וע"ע בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' מ"ט].

ובזה יש ליישב דברי הה"מ, שכ' דמש"כ הרמב"ם (בהל' חנוכה) אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים וכו', נראה שלמדו ממה שנתבאר (בפ"ז מהל' חמץ ומצה ה"ז) שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות והטעם משום פירסומי ניסא, וכל שכן נר חנוכה דעדיף מקידוש היום עכ"ל. - והקשה עליו הלח"מ דמאי "כל שכן" הוא זה, אי אמרינן חנוכה עדיף מקידוש היום, היינו דחנוכה הוי פרסומי ניסא, משא"כ קידוש היום. אבל ד' כוסות דאיכא בהו ג"כ פרסומי ניסא, כדכתב הה"מ, ודאי דהוי כמו חנוכה, וא"כ לא היה לו להח"מ ללמוד הדין מכש"כ אלא מהוא הדין עכ"ד. - והשערי תשובה (סי' תרע"ח) הביא בשם ע"ש (סי' מט) דנר חנוכה שמדליק בחוץ ואיכא פרסו"נ לציבור, עדיף והוי כל שכן מד' כוסות עיי"ש.

והסבר הדברים כאמור, שיש מדרגות בפרסו"נ, ונ"ח דהוי מצות פרסו"נ שנראית לכל, ונמשכת ראיתה, עדיפה מפרסו"נ דד' כוסות, שהיא רק לבני ביתו, ואין הפרסו"נ נמשך. - [והאמנם שיש לעיין בעצם היסוד הנ"ל שבד' כוסות רק מעשה השתיה הוי פרסו"נ. שהרי קי"ל (תעב, ח) שד' כוסות צריך לשתותן על הסדר, ושלא על הסדר לא יצא, וכ' המג"א שכסדר היינו שיאמר ההגדה בינתיים. ומקורו מהרשב"ם (פסחים קח:) בבת אחת, שלא על סדר משנתנו, וא"כ פרסומי דניסא דד' כוסות י"ל שאינה עצם מעשה שתייתם, אלא כל השייך אליהם דהיינו אמירת ההגדה, וזה כבר ענין הנמשך אפילו יותר מזמן דליקת נ"ח. - ועיי' מה שכתבנו בזה בס"ד (בענין מצות ד' כוסות, אות ג). - ויש ליישב דאה"נ דד' כוסות שייכים להגדה, אבל ענין של פרסומי ניסא נאמר על שתיית ד' הכוסות דוקא ולא על אמירת ההגדה¹].

¹ באופן אחר י"ל שיש עדיפות לנ"ח, שחייב למכור כסותו יותר משאר מצוות שיש בהם ג"כ פרסו"נ כמו ד' כוסות, ויותר מנר שבת הגם שיש בו טעם גדול של שלום בית [ואפ"ה מדיוק לשון הרמב"ם משמע שא"צ למכור כסותו כנ"ל]. - והוא שנר חנוכה נתקן לזכר נס המנורה, והדלקת נ"ח עצמו עושה זכרון הנס הזה, משא"כ ד' כוסות, האמנם שמנין ד' הכוסות הן כנגד ד' לשונות של גאולה, אבל בשתיית כוס יין לא נזכר עצם הנס של יציאת מצרים. [גם לפמש"כ במדרש והירושלמי (ריש ערבי פסחים) שד' כוסות הן כנגד ד' כוסות הפורענות ששתה פרעה, ושעתידין רשעי אוה"ע לשתות, מ"מ אין זכרון במעשה הזה ממש לפורענות שעליהם, רק שהפורענות נקראת בשם של "כוס" של פורענות]. ויש לראות זאת מלשון הרמב"ם (הל' חנוכה ד, יג) שכ' דנ"ח עדיף מקידוש היום "מוטב להקדים נ"ח שיש בו זכרון הנס", שינה מלשון הגמ' (שבת כג:) "פירסומא" ניסא עדיף, וכתב "זכרון" הנס, להדגיש זאת שנ"ח עצמו הוא זכרון לנר המנורה.

וי"ל דהיינו טעם דחומרא דנ"ח שמחוייב להשתדל אחריו בכל אופן, אפילו למכור כסותו, יותר מקידוש היום, הגם שקידוש יום השבת הוא זכר למעשה בראשית, עדות על בריאת העולם [כמו שעמד בזה האבנ"ז (או"ח סי' תקא) הנ"ל]. מ"מ נ"ח עדיף שיש בנר עצמו זכרון הנס ממש, משא"כ בשבת העיקר היא לקדשו באמירה (כרמב"ם הל' שבת פכ"ט) אלא שאמירה זו נתקנה על הכוס. - ונר שבת י"ל ג"כ, שנכון שגורם לשלום בית, אבל הנר רק הגורם לכך, ואינו מבטא את מעשה השלום, ולכן לא החמיר בו הרמב"ם למכור כסותו. - אבל יותר מובן לפ"ז מש"כ המג"א לפי

כל זה לפי הה"מ. ובשור"ת מהר"א אסאד (חאו"ח סי' כ"ב) כתב מקור למכירת כסותו לנ"ח מעובדא דר' זכאי (מגילה כז:) שאמו מכרה כיפה שבראשה לקידוש היום על היין. ורב הונא מישכן חגורתו. וקיי"ל (שבת כג:) דנ"ח עדיף מקידוש היום, משום פרסו"נ, א"כ כש"כ שחייב למכור כסותו. - ומה שהמ"מ לא ציין גמ' מפורשת זו, בה מצאנו ענין מכירת כסותו. אולי ס"ל שזה עשו רק ממדת חסידות, כדאשכחן התם בעניני "במה הארכת ימים" כמה עניני הלכה וכמה עניני מדת חסידות. - ועוד קשה דא"כ אמאי לא הזכירו הרמב"ם והשו"ע זאת בקידוש היום שצריך למכור כסותו. ואסיים בשים שלום טובה וברכה ושמחת חנוכה וכט"ס שפע ברכה בכל הענינים עד בלי די, מנאי ש"ב אוה"נ המצפה לתשועת ה' בב"א.

[סוגיות הש"ס, חאו"ח ח"ב, סימן לה]

סימן ב

נרות חנוכה המהדרין, חיובן על בעה"ב או על בני הבית

ואם נ"ח חובת גברא או חובת הבית

(א) ביאור ב' השיטות במהדרין. לרמב"ם בעה"ב מדליק עבור כל א' מב"ב, ולרמ"א כל א' מדליק לעצמו במס' שבת (כא:): ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל א' ואחד, והמהדרין מן המהדרין, ב"ה אומרים יום א' מדליק אחת ומוסיף והולך. - ולהלן (כג.) אכסנאי חייב בנר חנוכה, א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי.

וכתב הרמב"ם (הל' חנוכה ד, א) מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין, בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל א' וא' ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר א' עכ"ל. [בקושיית הלח"מ על מנהג ספרד, עי' פי' נפלא בברכי יוסף תרעא, א ד"ה ועוד]. - ומבואר מדבריו שבמהדרין לא אנשי הבית מדליקים כל א' וא', אלא בעה"ב מדליק כל הנרות כמנין אנשי הבית. וכן במהדרין מן המהדרין בעה"ב מדליק כולן. - וכ"כ הנהר שלום (סי' תרע"ז) דלרמב"ם לא הוטלה ההדלקה על ב"ב עצמם, אלא על בעה"ב, שידליק נרות כמנין ב"ה.

המצצהש"ק הנ"ל, שגם לנר שבת חייב למכור כסותו, כמו לנ"ח. דאור הנר עצמו גורם לשלום בית, שלא יכשל בעץ ואבן, וה"ז לא פחות מזכרון הנ"ח לנר המנורה.

וראיה לדבריו מר' זירא שבהיותו בחור השתתף בפרוטה, ולמה לא הדליק בעצמו, אלא מוכח שהמצוה על בעה"ב להדליק. וכיון שבעה"ב מדליק עבור עצמו, ועבור בני ביתו, לכן הוצרך להשתתף בפרוטה, בכדי שע"ז יהא נחשב כאנשי ביתו של אותו בעה"ב, דע"י שהשתתף בנר, יש לו חלק בו כמו שאר בני הבית. - והנה ר' זירא בודאי יצא ידי חובתו אצל בעה"ב המדליק כמהדרין מן המהדרין. וא"כ ע"י הפרוטה לא רק שהשתתף בנר האחד דאיש וביתו, אלא גם בנרות לכל א' וא'. וכן כתב בס' בית הלוי (עה"ת בסופו, לחנוכה ד"ה שם דף כ"ג) דבעה"ב הדליק גם עבורו נרות כמספר הימים יחד עם נרותיו. - וכשר' זירא נשא אשה, לא הדליק לעצמו באושפיזא, ובודאי עשה כמהדרין להדליק לכל א' וא', אלא דלש' הרמב"ם חיוב על בעה"ב דוקא להדליק, ולכן בהיותו חוץ מביתו, אז אשתו היא בעלת הבית במקומו, והיא הדליקה כמהדרין מן המהדרין. וכ"כ הבית הלוי (שם) שאשתו הדליקה עליו נרות במיוחד כמספר הימים.

ושיטת הרמ"א (תרעא, ג): ו"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם) וכן המנהג פשוט, ויזהרו ליתן כל א' וא' נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין עכ"ל. - דהיינו שלמהדרין לא בעה"ב לבדו מדליק עבור כולם, אלא כל אחד מבני הבית מדליק לעצמו. [ומה שציין מקורו מהרמב"ם, הוא רק לאפוקי מש' התוס' דלמהדרין מן המהדרין (דלית להו לדמהדרין) מדליקין רק נר אחד, ומוסיף והולך עליו, שפסק המחבר כתוס'. על זה כ' הרמ"א שכל א' מב"ב ידליק כרמב"ם. אבל בזה שיטתו חלוקה מהרמב"ם, שאין בעה"ב לבדו מדליק כהרמב"ם, אלא כל א' מב"ב ידליק].

והערוך השלחן (תרעא, טו) הביא משו"ת גליא מסכתא סי' ו' (להג"ר דוד ז"ל אבד"ק נאוהרדוק, תלמיד הגר"ח מוולוז'ין ז"ל) שתמה על הרמ"א איך נטה משיטת הרמב"ם שבעה"ב ידליק כפי מספר בני ביתו, וכן משמע מהגמ' שהמהדרין נר "לכל" אחד ואחד, כלומר שבעה"ב ידליק לכל א', מדלא אמרה נר "כל" אחד ואחד, דלהוי משמע שכל א' ידליק. אלא המצוה על בעה"ב בלבד, ואם ידליקו שני אנשים בבית אחד הוי ברכה לבטלה ואסור לעשות כן עכת"ד. - ומיישב הערוך השלחן שי' הרמ"א, דמעיקר הדין הקילו רבנן שבעה"ב יכול להדליק בשביל כולם, כיון שבמצות נר חנוכה יש ב' מצוות, ההדלקה, וראיית הנרות משום פרסומי ניסא [שהרי הרואה מברך שעשה ניסים, כבסי' תרע"ו]. לכן די אם בעה"ב מדליק, ובני ביתו רואים, וזה שאמרו מצות חנוכה נר איש וביתו, כלומר הוא בהדלקה וב"ב בראייה. אבל המהדרין עושים באופן שכל א' מב"ב יקיים גם ההדלקה, שאז יש לכל א' המצוה בשלימות, ופשיטא שאין למעלה מזה. אבל גם אם בעה"ב מדליק עבור כל א' מב"ב, הם בכלל מהדרין, ובזה איירי הרמב"ם. והרמ"א מוסיף האופן היותר טוב במהדרין, עיי"ש.

ובהסבר דבריו צריך לומר, שאין כאן שני סוגי מהדרין, שהרי לא מצינו בש"ס כי אם ב' המדרגות, מהדרין, ומהדרין מן המהדרין. ואילו היתה כאן עוד מדרגה, לחלק במהדרין גופא, הו"ל לפרש. - אלא שמצוה למהדרין הוא שבעה"ב ידליק לכולם כהרמב"ם. זה לפי תקנת חז"ל. אכן כיון שקי"ל שמצוה

בו יותר מבשלוחו [וגם בנר חנוכה כתבו כן הב"ח והמג"א סי' תרע"ז], וכיון שע"ז יהיו בידו ב' חלקי המצוה, ההדלקה והראייה, לכן האופן הטוב במהדרין הוא שכל א' מב"ב ידליק בעצמו כרמ"א. וצריך ליישב לפ"ז למה השתתף ר' זירא בפרוטה, ולא הדליק בעצמו, לקיים מהדרין באופן הטוב ביותר, שיהיו בידו הדלקה וראייה. - ולא שייך לפרש כבית הלוי הנ"ל שבעה"ב הדליק עבורו נרות כמספר הימים, דלרמ"א הרי עדיף שהוא עצמו ידליק, וא"כ במקום להשתתף עם בעה"ב, הו"ל לקנות נר ולהדליק בעצמו. - צ"ל דר' זירא עיקר דין אכסנאי אתי לאשמעין, שאם בעה"ב מדליק רק נר א' לכל ב"ב, נעשה האכסנאי כאחד מב"ב אם משתתף בפרוטה. ומה שלא הדליק בעצמו, אולי לא היה לו יותר מפרוטה, ולא הספיק לקנות לעצמו נרות. ולא רצה להנות מהצדקה עבור הידור מצוה, או שלא נתן גבאי הצדקה עבור הידור, דרך על עיקר המצוה חייב אפילו לחזור על הפתחים (מ"ב תרע"א סק"ג). - [אלא שהאור שמח (הל' חנוכה ד, יב) כתב שגם להידור ותוספת שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן עי"ש. ואולי כשכבר הוצרך לשאול, אז שואל גם על הידור, אבל כשיש לו פרוטה לנר א', או להשתתף בה, א"צ שוב לשאול רק עבור הידור]. - ואולי כיון ששאר בני הבית יצאו י"ח בהדלקת בעה"ב, לא הוי ניחא לר"ז להפרד מהם, דמיחזי גבייהו כיוהרא. - ומה שלא הדליק ר"ז בעצמו משנשא אשה, יבואר להלן בס"ד.

ובעיקר המחלוקת שבין הרמב"ם להרמ"א, כתב הבית הלוי הנ"ל, שאין כאן מחלוקת כלל. אלא דס"ל להרמ"א דמש"כ הרמב"ם שבעה"ב לבדו מדליק, היה בזמן התלמוד שהיו מדליקין מבחוץ, דשיעורו בטפח הסמוך לפתח, ואז לא יכלו להדליק כל אחד בפני עצמו במקום מיוחד זה, למטה מעשרה טפחים. דלא יהא ניכר שיש כאן הדלקות נפרדות. ולכן היה בעה"ב מדליק עבור כולם ביחד, כמהדרין, או כמהדרין מה"מ, והרמ"א מדבר בזמנו שהדליקו מבפנים, שבזה לשיטת הרמב"ם (שמדליקין לכל א' מב"ב, ומוסיף בימים לכולם) יותר טוב שכל א' ידליק בעצמו נרותיו, ובמקומות נפרדים, לא בערבוביא, כדי לצאת ידי קושיית תוס' (שאינן היכר לימים הנכנסים, דיחשבו שיש ב"ב כמספר הנרות), שבאופן זה יהא היכר, ויוכל לעשות לפי שי' הרמב"ם כמהדרין, וכמהדרין מה"מ, אתר"ד. ואכתי יל"ע דתקשה עדיין קושיית ס' גליא מסכתא הנ"ל, איך יברכו כל ב"ב, הא הוי ברכה לבטלה, שהרי לרמב"ם ההדלקה והברכה מוטלת על בעה"ב. ואם רוצים להרויח להרמ"א שיהא היכר לכל א' מב"ב במקום נפרד, א"כ למה ידליק כל א' מב"ב לעצמו, יעשה זאת בעה"ב, שהוא ידליק לכל א' במקום נפרד.

ודברי התוס' יובנו לפי הבית הלוי, שכתבו דמהדרין מה"מ לא אזלי כמהדרין, דיסברו שכ"כ בנ"א יש בבית. ולכאורה יש תקנה שידליק כל א' מהמהדרין במקום נפרד (רמ"א). ולבית הלוי א"ש דתוס' איירי בזמן התלמוד שהדליקו בחוץ בטפח הסמוך לפתח וכו"ל. [והגם שר"י כ' בתוס' שלפני כן דעכשיו מדליקין בפנים, ומיד אח"ז מביאים תוס' מר"י דמהדרין מה"מ לא אזלי כמהדרין דיסברו

כו'. לא קשיא דלעיל כ' תוס' דבזה"ז מדליקין בפנים, ואח"כ חזרו לפרש הגמ' לזמן התלמוד]. זאת אומרת שבעקרון סברי תוס' כרמב"ם, אלא שמפני ההיכר א"א לעשות שני ההידורים. וא"ש שהרמב"ם כ' תחילה דעתו, ואח"כ מנהג ספרד, והכל בשיטה אחת, שהחויב על בעה"ב.

ב) ביאור ב' השיטות הנ"ל, אם חיוב הדלקת נ"ח רמיא אגברא, או הוא חובת הבית.

ולפי מה שהיה נראה שיש כאן מחלוקת בין שיטת הרמב"ם לשיטת הרמ"א. הנה שורש המחלוקת הנ"ל. דלהרמב"ם למהדרין נר לכל א' וא' קאי על בעה"ב שידליק עבור כל אחד, ולרמ"א קאי על המהדרין עצמם שכל א' ידליק. תלויה איך שמפרשים לשון הגמ' "נר לכל אחד ואחד". - אבל יש לתלותה גם אם נר חנוכה הוא חובת גברא כמו כל המצוות, שהחויב על האיש להדליק, ומקום ההדלקה הוא על פתח ביתו. או שהוא חובת הבית, כלומר שהחויב על האיש שבביתו ידלק נ"ח. - והפני יהושע (שבת כא:) כ' דהא דנשתנה מצוה זו משאר מצוות שהן חובת הגוף, וחויבם על כל א' וא', ואמרינן בהן מצוה בו יותר מבשלווחו, ואילו בנ"ח דן בנר איש וביתו, דשאני נ"ח דכיון שעיקר המצוה סמוך לרה"ר משום פרסומי ניסא, לכן הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית עכ"ל. ובחקירה זו כבר עמד השפת אמת (שבת כא:) וכ' שאם נ"ח חובת הבית, לעולם לא היה האכסנאי צריך להשתתף בפרוטה, דהוי כמזוזה ונר שבת, שכל המדליק מי שיהיה לשם די, והא דמשתתף בפרוטה, י"ל שהוא כדי לעשות המצוה בממונו, אבל מדינא יוצא בשדולק נ"ח בבית שנמצא בו אלא שמהר"ן משמע שבלי שישתתף אינו יוצא, ומשמע שהיא חובת הגוף עיי"ש. - והנה אי משום חובת ההשתתפות היה אפשר לומר דלעולם היא חובת בית, אבל רק לבעה"ב ובני הבית, שהם אנשי הבית הזה. וכמו שהעוברים ברחוב אינם יוצאים בנ"ח הדולק בבית זה, כן אכסנאי שאינו סמוך על שלחן בעה"ב, אינו נחשב לבן הבית שיהא יוצא י"ח בנר זה, שהרי אין זה ביתו. וכמש"כ הרא"ש שדרב ששת קמ"ל דאינו יוצא בנרות של בעה"ב "דלא הוי בכלל איש וביתו" עכ"ל. ולכן צריך להשתתף בפרוטה, שעיי"ז נעשה כבן בית וכשותף לנר. - אבל הר"ן (לר"ף שבת דף י. ד"ה אמר רב ששת) כ' אכסנאי אורח אע"פ שאין לו בית, דלא תימא דין נ"ח כדין מזוזה, דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה עכ"ל. והיינו שהיא חובת גברא.

עכ"פ בזה יש לתלות מחלוקת הרמב"ם והרמ"א. דהרמב"ם כתב מצותה שיהיה "כל בית ובית" מדליק נר וכו', דהיינו שהיא חובת בית. וא"כ שפיר כתב שבעה"ב מדליק עבור כל א' מב"ב. דזו עיקר המצוה שבבית ידלק נר, ולמהדרין המצוה שידלק בבית נר לכל א' מב"ב. ואם עיקרה חובת בית, ממילא חיובה של בעה"ב שידליק. ואה"נ אם יתן בעה"ב רשות לאחד מב"ב להדליק, יצאו כולם בזה, שהרי העיקר רק שידלק נר בבית, אלא כיון שהוא בעל הבית לכן החיוב עליו, ושייכת המצוה לו. - [ומש"כ הרמב"ם (ד, ג) שמנהג ספרד שיהיו "כל אנשי הבית מדליקין" נר וכו'. יל"פ שמדליקין ע"י בעה"ב, שהוא ידליק עבור כולם, בלילה ראשון נר א' ובלילה שניה ב' נרות וכו'. אי נמי מנהג ערי ספרד אינו

כהרמב"ם דס"ל שהיא חובת בית ולכן רק בעה"ב מדליק, אלא שהיא חובת גברא ולכן כל א' מאנשי הבית מדליק]. - והרמ"א דס"ל שכל א' מב"ב ידליק, עכ"ח ס"ל שהדלקת נ"ח היא אגברא. - [אמנם היא פשיטא דאינה מצוה "שבגופו" שלפ"ד תוס' ר"ד (פ"ב דקידושין) לא מהני בה שליחות. שזה רק במצוה החייבת להעשות בגוף האדם כתפילין וציצית וכדומה, ונטילת לולב שהוא חייב ליטלו בידו, אבל בנ"ח הגברא חייב שיהא דלוק לו נ"ח, ואינו חייב להדליקו בעצמו בידו. ולכן מהני בה שליחות. ועי' בזה לקמן (סוף אות ח') בדברי רבינו דוד תלמיד הרמב"ן עמ"ס פסחים ז:].

וההבדל בין הרמב"ם להרמ"א הוא, דלהרמב"ם המצוה על בעה"ב מחובת ביתו, וההידור שידליק הרבה נרות למהדרין כמנין אנשי הבית, ולמהדרין מה"מ גם כמנין הימים. דכל שמרבה בנרות הוא פרסומי ניסא טפי. אבל אין הידור במה שב"ב ידליקו כל א' בעצמו, כי המצוה על בעה"ב. וכמו במזוזה שבעה"ב חייב בה, אין הידור שיכבד למי שהוא אחר לקובעה. - ולהרמ"א המצוה היא לעולם לכתחילה על כל א' וא' מחובת גברא, אלא שבעה"ב מוציאם ידי חובתם. וההידור הוא בב' אופנים, כשבעה"ב מוציאם י"ח אז ירבה בנרות כמנין הימים. וכיון שהחייב על כל א' וא' א"כ יש הידור נוסף שבני הבית לא י"ח בהדלקת בעה"ב, אלא ידליקו בעצמם, דבמצוה המוטלת עליו אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, וגם הם יהדרו להוסיף כמנין הימים.

וצריך למצא מקור לרמ"א, שאינו יכול לחלוק על הרמב"ם, אלא להכריע כראשונים אחרים. וכבר הזכרנו דברי הר"ן שכ' דאין נ"ח כדין מזוזה. ומבואר דס"ל שהיא חובת גברא. - וראה ברש"י (כא:): שכתב נר איש וביתו: נר אחד בכל לילה "ואיש וכל בני ביתו סגי להו" בנר אחד עכ"ל. ויש להבין מרהיטת לשונו שכל א' מבני ביתו חייבים בנ"ח, אלא דסגי להו לכולם בנר אחד. - והרי זה סעד וראה לשיטת רמ"א שנ"ח חובת גברא. ובלא"ה גם הסברא הפשוטה לכאורה אומרת דמצות נ"ח אינה שונה משאר המצוות שהן חובת גברא.

ג) בד' הגר"ז סולובייציק ז"ל בביאור מחלוקת רמב"ם ורמ"א, אם שייך הידור אחרי שגמר המצוה ובחידושי מהר"ז הלוי (מבריסק, הל' חנוכה ד, א) כתב בזה דבר חדש, שמחלוקת הרמב"ם והרמ"א תלויה אם שייך הידור מצוה רק בעת שעוסק במצוה, או גם אחרי שפירש מעיקר המצוה. ולשיטתם אזלי במש"כ הרמב"ם (הל' מילה ב, ד) שכל זמן שעוסק במילה חוזר לא רק על ציצין המעכבין, כי אם גם על ציצין שאינן מעכבין, ומשפירש אינו חוזר על ציצין שאינן מעכבין. והכס"מ והגה"מ מביאים דרש"י והטור חולקים וס"ל דזוה רק בשבת, אבל בחול לעולם חוזר אף על ציצין שאינן מעכבין משום הידור מצוה. - הרי דס"ל לרמב"ם דאחר שגמר ופירש מהמצוה [אפילו בחול] לא שייך עוד הידור במצוה זו. וכמו שהסביר הבית הלוי (ח"ב סי' מ"ז) שיטת הרמב"ם בזה. וכ"כ הר"ח (שבת קלד). מהא שמעינן שהפורש מן המצוה אין לו עוד לחזור עליה להדרה עכ"ל. - אבל הרמ"א (י"ד רסד, ה) כ' דבחול ג"כ צריך לחזור על ציצין אפילו שאינן מעכבין, אף אם כבר פירש וסילק ידיו מהמילה. והיינו

כרש"י והטור, דגם בפירש איכא הידור מצוה על הציצין. - ולכן כ' הרמב"ם בנר חנוכה שהכל הדלקה אחת שבעה"ב מדליק עבור כולם, ולא שייך לומר שתהא הדלקה מיוחדת לכל א' וא', דא"כ נמצא דההדלקה השניה היא רק משום הידור בלבד, והיא נפרדת מעיקר מעשה המצוה, וזה אי אפשר דהוי כציצין שאינן מעכבין שאין חוזר עליהן. - וגם הרמ"א כ' לשיטתו, שיש הידור במצוה גם כשסילק ידיו ממנה, שבנר חנוכה בני הבית לא יצאו י"ח בנרו של בעה"ב אלא ידליקו בעצמם, וזהו ההידור, עכת"ד. - [וכ"כ הפמ"ג (סי' תרע"ד בא"א א') ובשו"ת רעק"א (תנינא סי' י"ג) דהמהדרין אינם י"ח בהדלקת בעה"ב, וכדלהלן].

והנני העני לא ברורים לי דברי קדשו. - לשיטת הרמב"ם א"ש שבעה"ב ידליק ולא בני ביתו, אחרי הדלקת בעה"ב, דהו"ל רק הידור מצוה, אחרי שכבר גמר בעה"ב את המצוה. אבל איך יהי אם בני ביתו ידליקו לפני בעה"ב, שאז תהא זו עיקר המצוה שלהם, ולא הידור מצוה. וגם כשידליקו אחרי בעה"ב, אם יכוונו שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, יהא שפיר עיקר מצוה ולא הידור. - ולפי הנ"ל יש להבין כונת הגר"ז ז"ל בדעת הרמב"ם, דס"ל שהמצוה היא רק על בעה"ב, ואפילו אם ידליקו בני ביתו לפניו, או יכוונו שלא לצאת, בכ"ז אין עליהם מצוה, כי זו חובת בעה"ב בלבד [והטעם משום שזו חובת הבית]. ולכן אם ירצו ב"ב להחמיר על עצמם ולהדליק בנפרד מבעה"ב, יהיה בזה רק הידור מצוה, ולא שייך לעשותו, כיון שהוא הידור אחרי גמר המצוה.

אבל אכתי יקשה בבעה"ב גופא, דהא דבעה"ב מדליק בעצמו כל הנרות, יהא שייך רק אם מדליקן בהמשך אחד ללא הפסק, אך אם בעה"ב ידליק נר א' או כמה נרות בהמשך אחד, ואח"כ יסלק ידו ויפסיק, שוב לא יהי' עליו שום הידור להמשיך ולהדליק את שאר הנרות, כמו בציצין שאינן מעכבין, דהגם דהוי הידור לחתכן, מ"מ משסילק ידו אינו חוזר. - [וי"ל עפ"ד הכת"ס (דלהלן סי' לח, א) שבחסרון בנר, כגון ב' במקום ג', אין כאן רק חסרון בהידור, אלא קלקול בעיקר המצוה, כיון שעיוות את המנין, וגרע מאילו הדליק רק נר א' כעיקר המצוה. ולכן גם אם סילק ידו מוכרח להשלים החסרון בכדי לתקן הקלקול. אבל איני יודע אם לזה התכוין הגר"ז ז"ל].

ולשיטת הרמ"א דשייך הידור גם משסילק ידו, קשה איך כתב הגר"ז ז"ל די שבעה"ב הדלקה מיוחדת, ואינן יוצאין בנרו של בעה"ב, וזהו ההידור שבזה עכ"ד, א"כ אין זה הידור אחר גמר עשיית המצוה, אלא זה עיקר המצוה, שהרי עדיין לא יצאו בהדלקת בעה"ב. ואין זה דומה לציצין שאינן מעכבין, שחוזר עליהן משום הידור גרידא. - ובודאי עומק המושג וקוצר המשיג וקיצור לשונו גרם לי לא לרדת לעומק ד"ק. - שוב ראיתי שכבר עמד ע"ז באריכות במועדים וזמנים סי' קל"ג עייש"ה בדבריו הבהירים.

ד) אם חיוב הדלקת נ"ח הוא דוקא בבית, ובאיזה בית

דייקנו לעיל מלשון הרמב"ם (ד, א) מצותה שיהיה "כל בית ובית" מדליק נר וכו'. דס"ל שהמצוה היא חובת הבית כהפנ"י הנ"ל. - אכן הרמב"ם (ד, יא) כתב אין לו בית להדליק עליו בו [ר"ל שאין לו בית שתדליק אשתו בו, עליו, על בעלה], צריך להדליק במקום שנתארח בו, ומשתתף עמהן בשמן עכ"ל. משמע שחובת גברא עליו. - וי"ל דלעולם הוי נ"ח חובת בית, אבל לא דוקא ביתו השייך לו, אלא בכל בית שיימצא צריך שידלק שם נ"ח שלו. וזש"כ הרמב"ם שאם אין לו בית, צריך להדליק בבית שנתארח בו.

ולפ"ז מי שאין לו בית כלל, וגם אינו מתארח בבית, אלא נמצא בדרך או בשוק [כגון מי שמכר ביתו ונוסע בדרך להשתקע במקום אחר. או כגון האנשים המסתובבים ולנים ברחוב שאין להם שום בית], לא יהא חייב במצות נ"ח, אם ברור הוא שנ"ח חובת בית. - ויל"ע מנין לנו שיהא נ"ח תלוי בבית דוקא, דממה שאמרו ת"ר מצות חנוכה נר איש "וביתו", אין ראיה. כי שם הכונה האיש וכל בני ביתו כפירש"י. וממ"ש מניח על פתח ביתו, י"ל דאם מדליק בבית זהו מקומו. אבל לא לפוטרו באין לו בית. והא חזינן דבסכנה מניחה על שולחנו. דעד כאן לא אמר רבא (כב:) היה תפוש נ"ח בידו לא עשה כלום, דהרואה אומר לצרכו אדלקה, אלא בשהחזיקה בידו דנראה כהדליקה להאיר לו ולא למצוה. אבל אם הניחה בשדה או ברחוב שמא אה"נ דיצא י"ח.

וראה ברש"י (כג. ד"ה הרואה) העובר בשוק ורואה באחד החלונות דולק, ומצאתי בשם ר"י וכו' דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו "או ליושב בספינה" עכ"ל. משמע דכיון דספינה אינה בית, לכן אינו חייב. אבל אינה ראיה, די"ל סתם ספינה פתוחה למעלה, ואי אפשר להדליק בה מפני הרוח. ולא שהוא פטור, אלא אנוס מלקיימה. ואה"נ אם אפשר להדליק שם במציאות חייב. - ובתוס' (סוכה מו. ד"ה הרואה) כ' דבשאר מצוות כגון אלולב וסוכה לא תיקנו לברך לרואה, אלא בנ"ח משום חביבות הנס "וגם משום כמה בני אדם שאין להם בתים" ואין בידם לקיים המצוה, וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה מזוזה עכ"ל. ולכאורה מפורש דנ"ח חובת בית. אבל גם בזה י"ל דאותן בנ"א שאין להם בתים אנוסים הם, כי במציאות אין להם איפה להדליק. אבל בודאי חייב אדם בכל יכלתו להשתדל להדליק בכל מקום שאפשר, ואם אי אפשר בשדה, חייב לשכור לו בית להלדקת נ"ח, כמו שמחוייב למכור כסותו לקנות נר (כשו"ע תרעא, א).

שוב ראיתי בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ו) דנקט בפשיטות שחובת נ"ח שייכת רק בבית, כי נשאל אם להדליק נ"ח ברכבת (מסילת ברזל), והשיב שלא מצא הדבר מבואר, אבל מי ששילם בעד כל הלילה הוי כשכר לו בית דירה לאכול ולישן שם וחייב בנ"ח, ומ"ש רש"י ביושב בספינה. י"ל שאז היו הספינות פתוחות בלא קירוי, והרוח מנשב ולא היה בגדר בית כלל. ומה שהרכבת אינה קבועה אלא נוסעת, ורכוב כמהלך, לא מצאנו שיהא צריך בית קבוע למצוה דפרסומי ניסא עכ"ד. - הרי שהבין

בכונת רש"י שפטור בספינה הוא משום שאינו בית, וחייב להדליק ברכבת מפני שהיא בגדר בית. - [וזה אפילו אי נמא שנ"ח מצוה על גופו, מ"מ תנאי במצוה הוא ששייכת רק בבית].

וא"כ מי שאין לו בית כלל, ויתב אקיקלא דמתא פטור ממצות נ"ח. ואפי' נמצא בבית, משמע מדבריו שצריך שיהי' הבית שכור לו לאכילה ולינה. ובספר חובת הדר (פרק ב' סקל"ט) תמה דלכאורה אפי' מי שדר בבית הפקר אע"פ שלא נתכוין לזכות בו חייב בנ"ח. וצ"ל דרק ליתר תוקף כתב מהרש"ם כן, שהנוסע ברכבת, הוא כשוכר מקומו. אבל אה"נ שגם בלא"ה חייב. שהרי כ' הרמב"ם (ד, יא) הנ"ל אין לו בית וכו' צריך להדליק במקום שנתארח בו, ומשתתף עמהן "בשמך" עכ"ל, ולא הזכיר שצריך לשלם בעד האכסניא, או לקבל רשות מבעל האכסניא. ושם הבין מהרש"ם מהרמב"ם שכו' שמשתתף "עמהן" בשמן, שיושב שם באכסניא או בשכר, או ברשות, שאז בעה"ב הוא כנותן לו שכר האכסניא במתנה.

וממילא נפשט ספיקו של ס' חובת הדר לפ"ד מהרש"ם מה דין אורחים שבהכנסת אורחים של הקהל, כיון שאינם משלמים שכר, מי נמא דהוי כמי שאין לו בית. ומסיק לולא דברי מהרש"ם, דכל שנמצא בבית ברשות, אע"פ שאינו משלם שכר, נעשה האורח כבעה"ב לענין חובת הדלקה עיי"ש. - ולדידי פשוט שגם מהרש"ם מודה לזה, וכמו שנתבאר דאם יושב ברשות, הוי כמשלם שכר, אלא שבעה"ב מוחל לו שכרו. אלא שעל מה שנשאל מהרש"ם בענין רכבת, השיב דנחשב כביתו.

אבל הא מסתפקנא גם לפ"ד ס' חובת הדר, מי שנכנס למלון או לרכבת בלי רשות ומבלי לשלם, דהיינו בגניבה, אם נאמר דמ"מ הוא נמצא בבית וחייב בנ"ח, או דבעינן ביתו דוקא. - ולכאורה זה תלוי בשני השיטות הנ"ל. דאם נ"ח הוא חובת הבית, אז חלה החובה על בעל הבית. ובה"ל שבשכירות או ברשות בחנם, נחשב גם האורח כבעה"ב לענין חיוב נ"ח. אבל אם נכנס בגניבה לבית, לא נעשה כבעה"ב, ואין עליו חובת נ"ח. - ואם נ"ח הוא חובת הגוף, אלא שיש תנאי שמקום ההדלקה הוא בבית דוקא, ואין חובת ההדלקה רק על בעה"ב, אלא כל א' מבני הבית יכול להדליק (כשי' רמ"א), א"כ גם בבית גנוב יכולים להדליק, שהרי אין אנו צריכים שיהיה האורח נחשב כבעה"ב, דאין יתרון לבעה"ב לגבי נ"ח, וא"כ גם גנב שלא נחשב כבעה"ב, יכול להדליק, כיון שנתמלא התנאי שמדליק בבית [ועי' להלן אות ז' שהמג"א נקט ב' החיובים, עליו, ועל ביתו. וא"כ גם בנדון דידן חייב].

ה) אם בכלל "מהדרין" הוא להדליק עבור קטן, ודין קטן שהגיע לחינוך

בחקירה הנ"ל תלוי גם אם מדליקים נ"ח על קטן שלא הגיע לחינוך. דלרמ"א שמצות המהדרין היא שכל א' מהמהדרין ידליק בעצמו, הרי זה לא שייך בקטן. ולרמב"ם שבעה"ב מדליק על כל נפשות ביתו, א"כ גם על קטן ידליק, דמאי שנא קטן מגדול, אם ההידור שעל כל א' מבני הבית ידליק בעה"ב נר. וכ"כ בס' נהר שלום (סי' תרע"ז) דלרמב"ם מדליק בעה"ב אפילו על יונקי שדים. וזה להרמב"ם לשיטתו שנ"ח חובת הבית, וממילא החיוב על בעה"ב. - [והכלי חמדה (ח"ד פ' קרח דף פג.) כ'

שהרמב"ם לא הזכיר כלל הדלקה לקטנים. ולכאורה ב"אנשי ביתו" גם קטנים במשמע]. - ויש להביא סמוכין לנה"ש מהשלטי גבורים (ברכות פ"ז, ברי"ף דף לה. אות ה') שהביא מר"ת דאפי' קטן המוטל בעריסה מצטרף לזימון לעשרה ולשלשה עי"ש. ושוב ראיתי בס' מועדים וזמנים (סי' קל"ג, עמ' ס"ד) שכ' לדייק קצת מלשון מגילת תענית (פ"ט) "והמהדרין נר לכל נפש ונפש". דמשמע אפילו לקטנים ביותר.

אכן מלשון המאירי משמע שנ"ח היא חובת בעה"ב (כלומר חובת הבית), מדכתב אבל לדעתנו אינו כן [כהרמב"ם], שמאחר "שאתה מדליק" לחשבון בני הבית, אף הרואים יאמרו וכו' [כתוס']. ואעפ"כ כתב שידליק לפי מנין בני ביתו "הגדולים". והיינו שגם אם החיוב על בעה"ב, אינו חייב להדליק על קטנים כ"א על גדולים. ומדייק וכתב "גדולים", משמע לאפוקי אפי' קטן שהגיע לחינוך, דהגם שיש חיוב לחנכו בכל המצוות, בכ"ז בנ"ח שבעה"ב מדליק אינו חייב. - וכ"כ השלטי גבורים (פ"ב דשבת, לרי"ף דף ט:): בשם ריא"ז והמהדרין נר לכל א' וא' בין אנשים ובין נשים אבל "על" הקטנים "שאינם מחוייבים" נראה בעיני שאינו מדליק עכ"ל. ומשמע דאפי' הגיע לחינוך, כיון שאינו בר חיובא, אינו נכנס בכלל אנשי ביתו, שלמהדרין מדליק בעה"ב "על" כל א' וא' (כהרמב"ם). וכ"כ מחצהש"ק (תרע"ז סק"ח) בכונת ריא"ז.

ונראה להסביר שיטת המאירי והריא"ז, דס"ל דאין בעה"ב חייב להדליק רק על בני ביתו המחוייבים במצות נ"ח, משא"כ קטן הפטור, הרי הוא פטור לעצמו, ופטור בעה"ב להדליק עליו. ואפילו הגיע לחינוך, יש חיוב לחנכו רק במה שהוא חייב לעשות, אבל להרמב"ם הרי בעה"ב הוא שמדליק ולא בני הבית, וא"כ לא שייך חינוך בקטן.

נמצא שיש ב' דעות בשיטת הרמב"ם, דלמאירי וריא"ז מדליק רק על ב"ב הגדולים, ולנהר שלום גם על קטנים אפילו על יונקי שדים.

ולשיטת הרמ"א (תרע"א, ב) הנ"ל שכתב שכל א' מב"ב ידליק ובמקומות נפרדים. פשוט שגם קטן שהגיע לחינוך בכלל, לחנכו במצות הדלקה שבני הבית הגדולים עושים. ולכן לשיטתו פסק הרמ"א (סו"ס תרע"ה) דלדין שכל א' מבני הבית מדליק בפנ"ע, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק ג"כ עכ"ל. וכנהוג אצלנו.

ולדעת המחבר בשו"ע (תרע"א, ב) דיש לנהוג כתוס' וכמהדרין מה"מ, שבעה"ב מדליק רק נר א', אפילו אם רבים בני הבית, ומוסיף והולך. - לפ"ז פשוט שקטן אפי' הגיע לחינוך אינו מדליק, דהא אפילו בני הבית הגדולים אינם מדליקים בפני עצמם, כש"כ הקטן. ולכן תמהו האחרונים על המחבר בשו"ע (תרע"ז, ב) שכ' קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק עכ"ל. ותירץ המג"א (סק"ח) דאיירי שיש לו בית בפני עצמו. ומוסיף המג"א: ואפשר דאפילו לדין שכל א' מדליק קטנים פטורים וכן משמע בש"ג ע"ש, עכ"ל. ומסביר המחצהש"ק דניהו דמחוייב לחנכו, היינו בדבר שיש בו חיוב על הגדול מצד הדין, אבל

בזה דגם בגדול ליכא כ"א משום הידור מצוה, אינו מחוייב לחנך בו הקטן. אלא שקשה מהרמ"א (סו"ס תרע"ה) הנ"ל, ועיי' מה שתיירץ. - וכ"כ הפמ"ג (תרע"א במ"ז א') דקשה על רמ"א, דנהי דאף בדרבנן שייך חינוך, מ"מ במהדרין לא שייך חינוך.

ולולא דמיסתפינא, לכאורה דברי המג"א דחוקים, שקטן דר בבית לבדו ואין אביו ואמו עמו. וגם הרי מצות חינוך היא על אביו, ואם אין אביו עמו מי יחנכו להדליק. ועל מי חל החיוב שהקטן ידליק. - וגם בד' מחצהש"ק יל"ע שהרי יש כאן ג' מדרגות: בעה"ב המוציא את כולם מן הדין. בני הבית הגדולים המחייבים עצמם מדינא דמהדרין, ע"י שאינם יוצאים בהדלקת בעה"ב, קטן שהגיע לחינוך. וא"כ נהי שכאשר יגדל הקטן, ויהיה כאחד מבני הבית, לא יהיה עליו חיוב מעיקר הדין, כ"א משום הידור, מ"מ ענין חינוך הוא בקטן דוקא, בכדי שיתחנך לכשיהיה גדול. וא"כ צריכים לחנכו גם לכשיהיה בעל הבית שיוציא אז את כולם מן הדין. ונהי שכאשר יגיע למדרגה להיות כב"ב הגדולים ידליק רק מצד הידור, אבל בחינוך שייך גם לדלג על מדרגה אמצעית זו, ולחנכו בקטנותו שיקיים המצוה כהלכתה לכשיגיע להיות בעה"ב.

ולפ"ז יצא שקטן שהגיע לחינוך עדיף מבני הבית הגדולים, למחבר שפ' (תרע"א, ב) שבני הבית לא ידליקו (כתוס') וקטן שהגיע לחינוך ידליק (תרע"ז, ב). וזה אפילו בהיותו בבית אביו. - דבני הבית הגדולים יוצאים מבעה"ב, וממילא אינם יכולים לברך. אבל הקטן שצריך לחנכו לכשיהיה בעה"ב שידע איך להדליק, הוא צריך לכוין שלא לצאת מבעה"ב, וידליק בעצמו.

אמנם אפי' אם נקבל סברא זו, בכל זאת עדיין מיחזי כחוכא, שהבנים הגדולים בבית אינם מדליקים ויוצאים מאביהם, והקטן שהגיע לחינוך מדליק לעצמו. - וגם יש לדחות סברא זו, שהרי כל הטעם שהבנים הגדולים אינם מדליקים לעצמם, הוא כתוס' דלא יהא היכר בנרות הנוספים שהם לימים הנכנסים, דאפשר לחשוב שהם כמנין בני הבית. וזה בזמנם שכולם הדליקו ע"י הפתח בטפח הסמוך לו וכנ"ל. וא"כ איך ידליק שם הקטן, הרי עי"ז מונע מלדעת מנין הימים. ואם ידליק במקום נפרד, כנהוג בזמנינו, א"כ שגם הבנים הגדולים יעשו כן, אלא ודאי בזמן התלמוד לא היה שייך, א"כ גם בקטן לא שייך.

ולכן הדרין למש"כ המג"א, דפסק השו"ע (תרע"ז, ב) דקטן שהגיע לחינוך ידליק, הוא בשיש לו בית לעצמו. - וכתב הכלי חמדה (ח"ד פ' קרח דף פג.) דאפי' בבית של הקטן, לא ידליק הקטן בעצמו, אלא ידליקנה לו מי שהוא מחוייב, ובזה יתקיים מצות חינוך, ואינו דומה לכל המצוות שהן מצוות על גופו, דאי אפשר בענין אחר, אלא שהוא עצמו ישמע תקיעת שופר, וממילא יכול גם לתקוע לעצמו. משא"כ בנר חנוכה דהיא חובת הבית, ואם ידליק בבית מי שמחוייב בהדלקה, עבור הקטן, תתקיים מצות נ"ח בשלימות, לזאת יקיים מצות חינוך ע"י שגדול ידליק עי"ש. - ולפי דבריו היינו מרויחים שהחינוך הוא על המדרגה האמצעית, שלכשיהיה בן גדול ישמע מאביו ויצא בזה ידי חובתו [ולא

לחנכו עכשיו למדרגה שניה שלאחריה, לכשיהיה בעה"ב]. - אבל לשון השו"ע (תרעז, ב): קטן שהגיע לחינוך "צריך להדליק" עכ"ל, משמע שהוא עצמו צריך להדליק. - וגם בעצם סברת הכלי חמדה יש לעיין, דנהי שנ"ח חובת הבית, ואם ידליק גדול תתקיים המצוה בבית בשלימות. מ"מ הרי חובת הבית תלויה בבעל הבית, שביתו של יהודי חייב בנ"ח. וא"כ ביתו של קטן פטור, דהוי כבית שלא גרים בו, ורק מדרבנן יש לחנך הקטן שבביתו תתקיים המצוה. ואם כל החיוב בא מצדו, א"כ יוכל גם הוא בעצמו להדליק.

וכן מצינו במזוזה שכ' בשו"ע (י"ד רצא, ג) ומחנכין את הקטנים לעשות מזוזה לפתחיהם עכ"ל. וכתב בס' חובת הדר (פרק א' סקכ"ה) דכיון דחיוב המזוזה אינו אלא מדין חינוך, נראה מדברי הרמב"ם והשו"ע דמהראוי שהקטן בעצמו יקבע המזוזה, ויברך מדין חינוך. רק אם אינו יכול בעצמו, יכול הגדול לקבוע עבורו, כמו שיכול להוציאו בשאר מצוות. [ושם (פ"ט סוסק"ז) כ' דאם קבע הקטן בעצמו, כשיגדל אפשר שאינו צריך לחזור ולקבוע, וכמש"כ בבה"ל (סי' י"ד) בציצית, וכן משמע בנחלת צבי (בשו"ע י"ד סו"ס רצ"א). ובשד"ח (כללים מע' מ' כלל קל"ה) מביא יש מכשירים אם קבע קטן מזוזה אפי' בביתו של גדול עיי"ש ואכמ"ל]. - וא"כ כמו"כ בנר חנוכה.

ולאו גברא אנגברא קא רמינא. דשמא גם במזוזה ס"ל להכלי חמדה שבבית של קטן עדיף שגדול יקבענה. - ושמא יש לחלק בענין החינוך, שבמזוזה מחנכין אותו שתהיה לו מזוזה בפתחו. ובנ"ח החינוך המעשה, שידע איך להדליק. וא"כ בנ"ח יותר סברא שהקטן בעצמו ידליק מאשר במזוזה. שוב ראיתי בשו"ת שער אפרים (סי' מ"ב, סוד"ה ולכאורה) שדייק מל' או"ח המובא בב"י (שהוא המקור להלכה זו דקטן שהגיע לחינוך ידליק) שכ' קטן שהגיע לחינוך מדליק כיון שמצוה דרבנן היא עכ"ל. משמע אף כשיש גדול בבית מדליק הקטן, דאל"כ הול"ל שמדליק משום פרסו"נ, אלא ודאי דבלא"ה איכא פרסו"נ הואיל וגדול מדליק, רק הואיל ומצוה דרבנן היא ידליק הקטן בעצמו אתו"ד. - והרי זה דלא כהכלי חמדה שכ' שהגדול ידליק לקטן. - וצ"ל דהכלי חמדה כתב כן רק בבית שרק הקטן מדליק, שבזה עדיף שהגדול ידליק לו, שעיי"ז תתקיים המצוה בשלימות, שתיעשה ההדלקה ע"י גדול. אבל בבית שגם גדול מדליק, שפיר ידליק הקטן בעצמו. - [ואולי כונת האו"ח שקטן יכול להדליק להוציא הגדול, כיון שרק מצוה דרבנן היא. וכשיטת הר"ן בשם בעל העיטור שהביא בשו"ע (תרעה, ג) בשם י"א].

וליישב קושיית הפמ"ג והמחצהש"ק הנ"ל איך שייך חינוך בדבר שהוא רק משום מהדרין. הנה בבית של קטן בודאי שייך חינוך (ומשמע במחצהש"ק דזה לא קשיא ליה), דבכה"ג בגדול יש חיוב מעיקר הדין דנר איש וביתו, א"כ גם קטן צריכים לחנך לזה. - ואפילו לפמש"כ הרמ"א (סו"ס תרע"ה) דלדידן שכל א' מב"ב מדליק בפנ"ע, גם קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק. י"ל עפ"י מה שכתבנו בס"ד (בסי' לח, א) דמצות הידור דנ"ח אינה דומה לשאר הידורי מצוה, דכך נתקנה מצות נ"ח שיהיו בה ג'

המדרגות, המצוה, והמהדרין, והמהדרין מה"מ. וכל מי שעושה גם כמהדרין מה"מ, עושה בזה עצם המצוה. א"כ א"ש בפשיטות דשייך לחנך קטן להדליק כמו שאר בני הבית המהדרין, דאין זה חינוך להידור מצוה בלבד, כי אם לעצם המצוה.

(ו) אם מועילה כונה שלא לצאת בשאשתו מדליקה עליו. ביאור מחלוקת שני הגדולים שבתה"ד (סי' ק"א) אם אכסנאי ידליק לעצמו או יסמוך על אשתו

עוד לנו נפק"מ בחקירה הנ"ל, אם מועילה כונה שלא לצאת בהדלקת אשתו, במי שהוא אכסנאי במקום אחר, ואשתו מדלקת עליו בביתו. שאם מועילה כונה להיפך, אז יכול להדליק בעצמו במקום שהוא, כי לא יצא בהדלקת אשתו. ואם אין היפך כונה מועילה, אז יוצא הוא בהדלקת אשתו, ואינו יכול עוד להדליק בעצמו.

שנחלקו בזה שני גדולים שהביא התרומת הדשן (סי' ק"א) ומובא בט"ז (תרע"ז סק"א). דגדול הא' סבר דהאכסנאי רשאי להדליק בברכה חוץ לביתו, אע"ג שאשתו מדלקת בביתו, והגדול הב' סבר דהואיל ולא צריך (כדאמר ר' זירא כיון דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בביתאי) פטור ונקרא הדיוט, והוי ברכה לבטלה. דמהדרין כזה לא אשכחן בגמ'. - והסכים התה"ד לגדול הא', שזה ג"כ בכלל מהדרין, דכמו בעה"ב ובני ביתו במקום אחד, כן בעל ואשתו בב' מקומות. וכ"פ הרמ"א (תרע"ז, ג) וט"ז (סק"א) ומג"א (סק"ד, לפי מחצהש"ק). - והב"י החמיר שלא לברך כהגדול הב'. גם הרש"ל (בתשו' פ"ה) מובא בט"ז הנ"ל, ס"ל כהגדול הב', דאין הבעל (גם כשהוא במקום אחר) יכול לכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו, דלאו כל כמיניה, ואינו יכול לברך לעצמו (וכן משמע דעת הפר"ח תרע"ז סוסק"ג עייש"ה).

ובשו"ת רעק"א (תנינא סי' י"ג) כתב דהא דמהדרין מדליקין כל א' לעצמו, אף דמדינא נר איש וביתו, היינו טעמא "כיון דרצונו להיות מהמהדרין כוונתו שלא לצאת בשל זה המדליק, וממילא מחוייב מדינא" עכ"ד. וכ"כ הפמ"ג (סי' תרע"ד בא"א סק"א). - וממילא זו היא מחלוקת שני הגדולים שבתה"ד. דהגדול הא' סבר שהבעל יכול לכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו, כמו בני הבית המהדרין. [וכ"כ הא"ר (תרע"ז, ד) בשם מהר"ו ומהר"ם דאין בזה ברכה לבטלה, כיון דאינו רוצה לצאת בשל אשתו]. והגדול הב' סבר דלאו כל כמיניה דבעל לכוין שלא לצאת בהדלקתה. והא דבמהדרין מדליק כל א', צ"ל דס"ל דבעה"ב מדליק בעבורן כשי' הרמב"ם הנ"ל, ואה"נ שאינם רשאים לברך לעצמם, דלאו כל כמיניהו לפטור עצמם מברכת והדלקת בעה"ב.

ואולי ס"ל להגדול הב' דהמהדרין רשאים להפריד עצמם מבעה"ב, ולכוין שלא לצאת בהדלקתו, משא"כ בעל שאשתו מדליקה בביתו בעבורו אינו רשאי.

עכ"פ יש לתלות מחלוקת ב' הגדולים בשני צדדי החקירה הנ"ל, שאם הדלקת נ"ח חובת גברא, יכול כל א' לכוין שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, שהרי לעולם כל א' מחוייב, אלא שבעה"ב מוציאו, ובכונה

להיפך אינו מוציאו. וכמו כן כשהדליקה אשתו כתב הנהר שלום (סי' תרע"ז), "שעשו הדלקת אשתו כאילו הדליק הוא", א"כ כמו שבהדליק הוא אם מתכוין שלא לצאת אינו יוצא, כמו"כ בהדלקת אשתו יכול הבעל לכונן שלא לצאת בהדלקתה, וממילא חייב להדליק לבדו בברכה. - אבל אם נ"ח חובת הבית, ובביתו מדליקה בעלת הבית נ"ח, לאו כל כמינה לומר שאינו רוצה לצאת בזה י"ח, שהרי במציאות דולק נ"ח בביתו. ועדיף ממזוזה הקבועה בביתו, אפילו קבעה בן אדם אחר, כיון שיש בבית מזוזה נפטר הבית. כש"כ כאן שאשתו שהיא בעלת הבית הדליקה.

וכזאת כתב הברכי יוסף (תרע"ז, ב) לתרץ דברי הרב"י שכתב כאן להחמיר כהגדול הב' שלא לברך, וכתב הב"י שיש לחוש לברכה שאינה צריכה. ואילו בשו"ע (או"ח ו, ד) פ' בברכות השחר שא' מברך וכולם עונים, ואח"כ מברך אחר וכו', מפני שלא התכוין לצאת כששמע. וא"כ גם בנ"ח למה לא יוכל לכונן שלא לצאת בהדלקת אשתו. וכראיות הט"ז מברכת המוציא וברהמ"ז דיכול לברך לעצמו. - וכתב הברכ"י לחלק דברכות תלוי בשומע אם כיוון לצאת. וכיון שבו הדבר תלוי, אם לא כיוון לצאת ומברך לעצמו, לא הוי ברכה שאינה צריכה. אבל בנ"ח אינו תלוי בכונתו כלל, ואשתו פוטרתו, וממילא הוא יוצא, ולכן ס"ל להב"י דהוי ברכה שא"צ עכ"ד. - והדברים מתבארים כנ"ל, דאם זו חובה עליו שבביתו יהא דלוק נ"ח, ואשתו הדליקה ונתקיימה המצוה, שוב אינו יכול לברך.

ומתאימים לפ"ז שני פסקי הרמ"א, דס"ל (תרע"א, ג) דבמהדרין כל א' מב"ב ידליק, וכמו שהסברנו משום דס"ל שהדלקת נ"ח חובת גברא, ס"ל ג"כ (תרע"ז, ג) דאכסנאי שאשתו מדלקת עליו, יכול לכונן שלא לצאת בהדלקתה, כיון שאם נ"ח חובת הגוף יכול לכונן שלא לצאת.

אכן דבר זה שאמרנו, שאם נ"ח חובת הבית, לא מועילה היפך כונה שלא לצאת, אינו ברור כל כך. - כי הנה כתב המשנה ברורה (בבה"ל סי' ס' סעיף ד') אם קראוהו לתורה ולוקח טליתו או טלית הקהל לעלות לבימה, שאז זמנו בהול, ומסתמא אינו מכין אז בלבישתו לקיים המ"ע של ציצית, ממילא עובר בזה על המ"ע, והעולם אין נזהרים בזה עכ"ל. וממילא כש"כ אם כיוון בפירוש שלא לצאת ולא לקיים מצות ציצית, שעובר על המ"ע, ונחשב לו כלובש בגד של ד' כנפות בלי ציצית. הגם שיש במציאות ציצית בבגדו. וא"כ כמו"כ במזוזה ובנר חנוכה, נהי נמי שבמציאות ישנם בפתחו, מ"מ למאי דקי"ל (בסי' ס') דמצות צריכות כונה, אם לא כיוון לקיים המצוה, וכש"כ אם היתה לו בפירוש היפך כונה שלא לצאת, ה"ז כאילו אין מזוזה ואין נ"ח בפתחו.

ויש אריכות דברים בזה בס' מנחת שלמה (סי' א') שהירבה לתמוה על זה, דא"כ הקונה בית שיש בו מזוזה, (אשר במזוזה מקיים בכל רגע מ"ע, נהי שהברכה נתקנה רק אקביעת המזוזה, כמג"א רס"י י"ט), וחייב המזוזה ודאי פקע מהמוכר וחל רק על הקונה, וא"כ אם נכנס לדור בתוכו ולא זכר כלל ממצות מזוזה, נמצא הרי הוא עובר בכל רגע על מ"ע דמזוזה. - והעלה שם דכמו במעקה לגגו אם לא נתכוין למצוה, הגם שלא קיים מ"ע הואיל ומצוות צריכות כונה, מ"מ כמו שאינו עובר על הלאו

של לא תשים דמים בביתך, כך אינו עובר גם על העשה של עשיית מעקה, דכיון דבמציאות יש מעקה, ולא רמיא עליו חיוב. וה"נ במזוזה הואיל ויש מזוזה בפתח, אין הוא חייב במ"ע זו יותר, דמתקיימת היא מאליה. - וא"כ אפילו לבש טלית או אכל בסוכה ואמר בפירוש שאינו מכוין למצוה, דלכ"ע לא עשה מצוה, אפ"ה אין רואין אותו כעובר על העשה, כיון דבהאי גברא אין אני קורא בו בסוכות תשבו או גדילים תעשה לך, הואיל ויש לו אותם במציאות. וה"ז דומה קצת למחזיר אבידה או משלם שכר שכיר בזמנו, ואמר שאין כונתו למצוה, דאע"ג דלמ"ד מצ"כ לא עשה מצוה, מ"מ גם ביטול עשה אין כאן. וה"נ בציצית ומזוזה, אף בכה"ג שאינו מקיים מצוה, אפ"ה איסור לבישה אזדא מבגד זה כיון שהציצית תלויים בו, עיי"ש שהאריך.

ולפי דבריו יובן למה שלפי השיטה שנ"ח חובת הבית, לא מועילה היפך כונה שלא לצאת. כיון שבמציאות הרי דולק נ"ח בביתו, וכבר לא נתחייב איש זה בהדלקה עוד. - אבל הני מילי אם הדליק אותה בר חיובא, ושיכול להדליק בבית זה, דהיינו אשתו או בני ביתו. [אבל אם יבוא מישהו מבחוץ וידליק נ"ח בבית בעה"ב זה בלי רשותו, כיון שהמדליק הזה לא עשה מצוה לעצמו, גם בעה"ב אינו יוצא ידי חובתו בזה. דהוי כעין הדלקת חרש שוטה וקטן דלא עשו ולא כלום (תרעה, ג), כיון שאינם בני חיוב. ה"נ זה הזר לאו בר חיוב הוא בבית זה, ויתכן שלא היה י"ח לעצמו, בהדלקתו כאן, כי אינו מקום אכילתו או שינתו, ולכן גם לבעה"ב לא נחשב למאומה, ועדיין צ"ע].

(ז) ממג"א מבואר שיש ב' חיובים, חובת הגוף, וחובת הבית

אכן מצאנו דאין כאן דעות חלוקות אם נ"ח על גופו או על ביתו, אלא תרומיהו איתנהו. ויש על האדם ב' החיובים דגופו ודביתו.

ראה במג"א (תרע"ו סק"ב) שכ' שאם אשתו הדליקה עליו בראשון [והיא בירכה כל הברכות, אז כשהבעל מדליק בליל ב'] צריך לברך בליל שני שהחיינו, דאשתו אינה פוטרת גופו אלא ביתו (ב"ח), ול"נ פשוט דלהפוסקים כשאשתו מדלקת עליו א"צ לברך על הראייה, א"כ הה"ד דא"צ לברך שהחיינו כשמדליק [דמדא"צ לברך על הראייה, ש"מ דגם גופו נפטר, ומחשב ליה כאילו הדליק בעצמו, א"כ גם שהחיינו א"צ לברך, לבושי שרד]. וכן משמע בר' זירא דסמך על אשתו, ואי ס"ד לא לפטר גופו, א"כ הו"ל להשתתף ליפטור גופו, אלא עכ"ח נפטר לגמרי עכ"ל.

והנה דברי הב"ח הנ"ל הם (בסי' תרע"ו, ד"ה ומ"ש ואין מדליקין עליו) לתמוה על סמ"ג שכ' דנשוי ההולך בדרך א"צ לברך על הראייה כיון שאשתו מדלקת עליו, ותימה דמה שמדליקין עליו בביתו אינו בא אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו וכו', אבל ההודאה על הנס וברכת שהחיינו הוא בחיוב על גופו, ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו וכו' עכ"ל. - הרי שס"ל להב"ח שיש חיוב הדלקת נר על ממונו [וי"ל דהיינו על ביתו], וחיוב הודאה על גופו. וא"כ לכאורה לא קשה על הב"ח קושיית המג"א מר' זירא, שלא השתתף בפרוטה, מפני שסמך על אשתו, והרי אשתו רק פטרה ביתו, והוא עצמו צריך

לפטור גופו. דהחויב על גופו הוא להודות על הנס, ולא להדליק. וא"כ מה ירויח שישתתף בפרוטה, הרי בעה"ב יברך ולא ר' זירא.

וכפי הנראה הבין המג"א בדעת הב"ח, שאין כאן חויב גופו רק להודות על הנס, אלא חויב גופו הוא להדליק נ"ח, ובזה עצמו מודה על הנס. - ועל זה חולק המג"א, וס"ל שלא רק בחיוב ביתו יכול שליח לפטור, אלא גם בחיוב גופו יכול שליח לפטור, דכשהדליק השליח נחשב למשלח כאילו הדליק הוא עצמו, וכאילו בירך הוא עצמו שהחיינו ושעשה נסים, ולכן לא השתתף ר' זירא שע"ז יהא כהוא עצמו מדליק וי"ח בברכת בעה"ב, כיון שאשתו שהיא שלוחו הוציאתו לגמרי מחיוב ההדלקה שעל גופו.

חזינן מדברי המג"א שישנן על האדם ב' חייבי הדלקת נ"ח. חויב גופו, וחויב ביתו. אלא שהיא מצוה שאפשר לעשותה ע"י שליח (וכמש"כ הר"ן בפסחים, לרי"ף דף ד.).

עוד כתב הב"ח (סו"ס תרע"ו) מצאתי בהג"ה (והוא בשלטי גבורים שסביב למרדכי אות ה'): אדם שהדליק נ"ח יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר נראה למהר"ח שאין לברך עכ"ל, [ע"כ בש"ג], ונ"ל דוקא דבר המוטל על גוף האדם, ולא על דבר הנתחייב ברכה, וראיה מחלה ותרומה שהשליח מברך בלא המשלח, ע"כ מצאתי, עכ"ל הב"ח. - והמג"א (תרע"ו סוסק"ד) פירש הגהה זו דמש"כ "ונ"ל דוקא" וכו', אינו חולק על מהר"ח, אלא מפרש דבריו, דכיון דנ"ח מוטל על גוף האדם, לכן צריכה האשה לעמוד שם כשאישה מדליק ומברך עבורה, משא"כ העושה שליח להפריש חלה ותרומה א"צ לעמוד אצל השליח. [והמג"א מסכים לזה, ומוסיף עליו, שהאיש האחר יכול גם לברך, והאשה מדליק בעצמה, לבושי שרד]. - חזינן דחויב נ"ח הוא על גוף האדם. אבל כנז"ל י"ל דתרווייהו איתנהו, על גופו ועל ביתו.

והסבר הדבר, דלגבי עצם השליחות אין נפק"מ, ואפילו מצוה המוטלת עליו לקיים, כמו הדלקת נ"ח או לקדש אשה וכדומה, ה"ז יכול לעשות שליח לקיימה בשליחותו, כמו מצוה המוטלת על הדבר, כגון הפרשת חלה ותרומה ומזוזה וכדומה שמועלת שליחות. [ורק במצוה שבגופו לא מהני שליחות כתוס' רי"ד (פ"ב דקידושין), דהיינו כשמקיים המצוה בגופו ממש, כגון תפילין ציצית סוכה לולב וכדומה, שבזה לא שייך לעשות שליח שיניח התפילין על ראש השליח, כי המשלח חייב להניחם על ראש עצמו]. - וההבדל ביניהם הוא רק לענין ברכה, דבמצוה המוטלת עליו לקיים, אין השליח יכול לברך, כי יכול רק לעשות השליחות, ונחשב למשלח כאילו עשה בעצמו, דשלוחו של אדם כמותו, אבל אינו יכול לומר וצונו במקום המשלח. אבל במצוה המוטלת על הדבר, יכול השליח לברך, כיון שהוא מקיים המצוה במקום המשלח, וילע"ע. - [אבל יש לדחות, דגם שליח מברך. ויל"ע אם הברכה היא לעצמו כיון שעושה מצוה להוציא אחרים, או שמברך בשליחות, דכמו שיש שליחות לעשות המצוה כן יש שליחות לברכה. ועי' מקראי קודש חנוכה סי' כג].

וזו כונת הב"ח בשם הג"ה, דאשה שרוצה שאיש ידליק לה נ"ח, ה"ז יכולה לעשותו שליח גם שידליק שלא בפניה, אבל אינו יכול אז לברך, אא"כ האשה עומדת שם ומברכת בעצמה, או שהאיש יברך להוציאה בברכה, לא מטעם שליחות, אלא מטעם שומע כעונה. משא"כ במצוה המוטלת על הדבר, יכול השליח לברך גם שלא בפני המשלח.

ח) בדברי הראשונים אם נ"ח מצות גברא או מצות הבית, ועל ממונו. ואם מועילה שליחות

הרמב"ן (פסחים ז.) כתב לבאר באיזה ברכות מברכים ב"על" (על ביעור חמץ) ובאיזה ב"ל" (להדליק נ"ח), וז"ל: ואני אומר שכל מצוה שאדם יוצא בה לכתחילה ע"י אחר כגון ביעור [חמץ] קבעוה ב"על", וכן שחיטה ומילה וכו', אבל מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י שליח כגון תפילין וציצית ושיבת סוכה וכי"ב מברכין עליהן ב"ל" וכו' [לפי ששימוש ה"ל" מורה שהמצוה מוטלת עליו, ר"ן פ"ק דפסחים]. וא"ת הרי הדלקת נר חנוכה שאפשר לעשותה ע"י שליח ומברכין עליה להדליק, י"ל שאני התם שההדלקה מצוה עצמה היא שעשה מצוה [הג"ה: בשמן שמדליק משלו, פי' ובזה לא שייך שליחות] ואתמר בפ' במה מדליקין דצריך לאשתתופי בפריטי, ואינו יוצא אלא בשל עצמו וכו' עכ"ל. - ולהלן (בד"ה ופי' הסוגיא) כתב וז"ל בתוספתא דקתני היה מהלך להפריש תרומה ומעשרות אומר אקב"ו להפריש תרומ' וכו', ויש לי לתקן, דהתם כיון דאינה נעשית ע"י אחרים אלא מדעתו, ע"י שליח שעשוהו בעלים, שהתורם את שאינו שלו אין תרומתו תרומה וכו' הלכך לא דמי לביעור ומילה וכו' דמברך בהו "על" עכ"ל [הג"ה: דהתם השליח א"צ לדין שלוחו של אדם כמותו ובל"ז יכול לקיים]. - וכ"כ הר"ן (פסחים ברי"ף דף ד.) עי"ש.

והמאירי (פסחים ז: ד"ה וחכמי הדורות) הקשה ע"ז דמה ענין כשהשמן צריך שיהא שלו, שיהא נידון כאילו צריך ליעשות בגופו, והרי שחיטת פסחו וקדשיו הן ע"י עצמו הן ע"י שלוחו צריך שיהיו שלו [ובכ"ז מברך ב"על"]. - ועל מש"כ הרמב"ן לחלק במצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים, בין שליחות מדעת בעלים, שזה דומה למצוה שנעשית ע"י בעלים ומברך ב"ל", ובין אחרים שיכולים לעשותה לבדם מדעת עצמם, שבזה מברך ב"על". - הקשה המאירי דכיון שאין הוא עצמו עושה את הדבר, לא שייך בו לשון "ל"עשות, א"כ מה לי שליחות במינוי ומה לי בשאינו במינוי וכו', וכן מזוזה ומעקה אפשר ע"י שליחות הבא מאליו ומברכין ב"ל". ומסיק המאירי דהדברים אינם ברורים כ"כ, ואין לשנות מטבע ברכות.

ולפני זה כתב המאירי נר חנוכה שאף היא נעשית על ידי שליח הבא מאליו עכ"ל. והיינו דס"ל שא"צ מינוי שליחות בנ"ח כבתרומ' מ, וחלק על רמב"ן ור"ן.

ובאמת מש"כ הרמב"ן הנ"ל שהתרומה נעשית רק ע"י "שליח שעשוהו בעלים", אין הכונה שצריך דוקא למנותו בפירוש לשליח להפריש תרומה, שהרי הרמב"ן עצמו כתב דבתרומה די נתינת רשות, כמו באומר כל הרוצה יבוא ויתרום, מובא בר"ן (נדרים לו.). ועי' בדרו"ח לכק"ז הגרעק"א ז"ל (ב"מ

כב.) דטעם הרמב"ן הוא מטעם דזכין לאדם שלא בפניו. - ולא נכנס עכשיו לענין זכיה מטעם שליחות, אשר הרמב"ן ס"ל (בקידושין כג: ומה: דזכיה לאו מטעם שליחות, ואעפ"כ מועילה זכיה בתרומה. וכבר האריכו בזה האחרונים, ואכמ"ל. - וא"כ כונת הרמב"ן הנ"ל הוא לחלק בין תרומה שצריך רשות או גילוי דעת בעלים, אבל בלא"ה שלא מדעתו לא מהני, משא"כ במעקה ומזוזה שאפילו בלי דעת בעלים נתקיימה המצוה ממילא. ומדברי הרמב"ן משמע שמדמה נר חנוכה לתרומה, שלכן מברכין להדליק כמו בתרומה להפריש. וא"כ עכ"פ ס"ל דנ"ח חובת גברא, ואין אחר יכול להדליק נ"ח בביתו בלי שליחותו.

ולכאורה בהא פליגי הרמב"ן הר"ן עם המאירי, דלרמב"ן ור"ן נ"ח חובת גברא, ולמאירי נ"ח חובת הבית, דומיא דמזוזה ומעקה, ולכן היא נעשית "על ידי שליח הבא מאליו".

נפקא לן מהאמור לדברי הרמב"ן והר"ן, שהשמן לנ"ח צריך שיהא דוקא משל בעה"ב (או בני הבית), ואפי' כשעושה שליח להדליק, כלומר שהיא מצוה אגברא לקיימה בממונו, כעין ולקחתם "לכם" דאתרוג, ומקורו מר' זירא (שבת כג.) שהשתתף בפרוטה. - וששליח יכול להדליק בביתו של בעה"ב, רק כשעשאו שליח לכך, או עכ"פ גילה דעתו או נתן לו רשות לכך. אבל אי אפשר להדליק בבית בעה"ב נ"ח בשביל בעה"ב שלא מדעת בעה"ב.

[ודבר זה תלוי לכאורה במחלוקת הראשונים אי אמרינן זכיה מטעם שליחות. דרמ"א (בשור"ע יו"ד שכח, ג) מביא מתה"ד (סי' קפ"ח) דאם ידעינן דזכות הוא לבעל העיסה, מותר ליטול חלה בלא רשותו, דזכין לאדם שלא בפניו, וכ"כ התוס' (נדרים לו: וקידושין נו: בשם רבינו מאיר). אבל הרשב"א ר"ן וריטב"א (קידושין מב.) סברי דזכיה לאו מטעם שליחות, וע"ע במקראי קודש לחנוכה (סו"ס כ"א וסי' כ"ב), ואכמ"ל]. - ולהמאירי מועילה הדלקת נ"ח אפילו ע"י שליח הבא מאליו, וכמו שנתבאר.

ודברים מפליאים לכאורה ראיתי בזה בחידושי רבינו דוד, תלמיד הרמב"ן (הנדפס מחדש ע"י מכון ירושלים) (לפסחים ז:): שאחרי הביאו דברי הרמב"ן הנ"ל בענין מטבע הברכות כתב (בעמוד מ"ז): ולכל הפירושים קשה המדליק נר חנוכה של חברו למה מברך להדליק וכו', וי"ל שמצות נ"ח ודאי אינה ע"י שליח, שאם קנה אדם פתילות ושמנים והדליק בשביל חברו ודאי לא עשה כלום, ואינו ראוי לברך כלל, אלא כמי שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חברו, אבל אחר שהכין בעה"ב בביתו השמנים והפתילות יכול אחר שיברך במקומו, והוא שומע ויוצא ידי הברכה, שהברכה על עיקר ההדלקה היא, רוצה לומר התקנת השמן והפתילות, שהדלקה בשמן ופתילות של חברו אינה כלום, ומעתה כשהוא מדליק ומברך להוציא לזה שהוא שומע הוא עושה, שאף בתפילין וציצית כך הוא הדין, שיעשה הוא מצוה, וחבירו יברך לו להוציא ידי ברכה וכו' אבל בבית חברו שאין שם אדם אינו יכול לברך עכ"ל.

והיינו שמפרש שגר חנוכה היא מצוה שבגופו, שעל בעה"ב חל החיוב להכין בעצמו הפתילות והשמן, ועל זה קאי הברכה. ולכן לא מועיל שליחות שאחר יכניס. אלא אם בעה"ב עצמו בידיו הכינס, יכול השליח רק לברך לו, ובעה"ב יצא מברכתו בתורת שומע כעונה. - וכמש"כ הרב המגיה שם דזו מצוה המתקיימת גופו, והמדליק אינו אלא מסייעו, ודומה למניח תפילין על זרועו של חברו, ומוציאו ידי ברכה.

ומי יתן ואזכה להבין ד"ק. ראשית חידוש עצום הוא שבנ"ח לא מהני שליחות. ועכ"ח צריך לחלק בין אכסנאי שמדליקים עליו בביתו דמהני. - ועוד שעשה לעיקר המצוה את הכנת השמן והפתילות, דבר שהוא רק הכשר מצוה. ובפשטות אפי' הכין קוף או עכו"ם השמן והפתילות מהני, ועיקר המצוה היא ההדלקה. שהרי זה מטבע הברכה "להדליק". - ותו במה שמסיים דכשאינן אדם בבית חברו אינו יכול לברך, דעדיפא מיניה הול"ל, שאם לא הכין חברו בעצמו הפתילות, אפי' חברו עומד שם, אינו יכול להכין לו הפתילות ולהדליק ולברך לו.

ועל כרחנו לומר לכאורה שכונתו כהרמב"ן רבו, שהשמן והפתילות צריכות להיות ממון בעה"ב וכן"ל. וזה שכתב שני"ח אינה ע"י שליח שיקנה עבורו נר וידליקנו עבורו, דכמו מצוה שבגופו צ"ל בגוף האדם, כתפילין וציצית, כן מצוה שבממונו, צ"ל בממון בעה"ב בעצמו. אבל אחר שבעה"ב הכין מכספו הנר, יכול השליח להיות שלוחו להדלקה. ומסתבר דהה"ד שיכול בעה"ב לתת כסף לשליח, ולעשותו שליח לקנות לו שמן ופתילות, ולהכניס עבורו, ולהדליקם עבורו. - אבל לשונו צע"ג.

[סוגיות הש"ס, חא"ח ח"ב, סימן לו]

סימן ג

נ"ח אם חובת הבית או חובת גברא

בס"ד ד' שבט תשס"ז

שוכט"ס להבחור היקר והמופלג בתורה ויר"ש, חריף ובקי ובעל סברה ישרה ה"ה כמר **מתתיהו גבאי** נ"י מחשובי תלמידי ישיבת פוניבז'.

אחדשה"ט.

קראתי והתענגתי מנועם דבריך בענין נר חנוכה אם חובת הבית או חובת גברא, שכתבתי בזה בס"ד במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לו), וצדדת בחקירה זו בראיות לכאן ולכאן, ובדעת הרמב"ם בזה, והדברים נעימים ומשמחי הלב. — (חלק מהמון הספרים שציננת עליהם יש לי). וכלל הדברים, דמה שכתבת דדעת הרמב"ם ששני הגדרים נכונים, כן הוא. וכן צ"ל שחובת גברא הוא שבביתו ידלק נ"ח, ואז תרוייהו איתנייהו.

דושה"ט מברכך בהצלחה וס"ד לעלי' בתורה ויר"ש

[שו"ת חלק ח' סימן צח]

סימן ד

פרס"נ דנר חנוכה כשהוא יחידי

בס"ד צום העשירי בטבת תשע"ב

יהפכהו השי"ת בקרוב לששון ולשמחה בביגא"צ בב"א

שלמא רבא מן שמיא למע"כ ידי"נ הרב הגאון החרף ובקי, משנתו קב ונקי, לא מש מאהלה של תורה, כחשיכה כאורה, מו"ה שמואל גרשן מרל שליט"א גייטסהד

אחדשה"ט ושי"ת באה"ר,

קבלתי זה עתה מכתבו היקר מחנוכה, ומפני חביבותי דמר אשתעשע עמו מיד בדבריו הבהירין. ייש"כ על דברי התנחומין לכל המשפחה בהעדרה של גיסתי הצוה"ח ע"ה אלמנת אחי הגה"צ ר' פנחס יהודה זצ"ל בעל לב טוב על חובת הלבבות וטוב ירושלים על הרמב"ן, וזו נחמתנו שהלכה לעולם שכולו טוב וארוך, והיא מליצה יושר על אחב"י, ועל יו"ח ת"ח ויר"ש גדולים.

א) בעניני חנוכה הזכיר כת"ר ב' הלכות הנראות לכאורה כסותרות זו את זו. — בסי' (תרעז, ב) כ' בשו"ע שמי שנמצא במקום שיש נכרים ואין אף א' מישראל הרואהו ידליק בברכה, אף אם מדליקין עליו בביתו, ומסכים הרמ"א שכן נוהגין. — וקשה דמאי שנא ממי שאיחר לבא לביתו כשב"ב כבר ישנים, שלא ידליק בברכה (כסי' תרעב, ב במג"א ומשנ"ב סק"א), מי גרע מנמצא לבדו במקום נכרים, אשר הפרס"נ הוא שייך לישראל לבד, ולא לפני נכרים. ועי' בשעה"צ (תרעב סק"ז), [ולערוך השלחן הזה מתכוין כת"ר, שכ' (תרעב, ז) דבעינן שעכ"פ ילד אחד יראה בהדלקתו. אבל כתב גם (תרעז, ה) שהנמצא בין הנכרים ואין ישראל חוץ ממנו רואה הדלקתו, ידליק בברכה לעצמו]. — וכבר עמדנו בקושיא זו בכמה מקומות בס"ד (והיא קושיית החמד משה שהביא השעה"צ הנ"ל).

ב) במשנת יוסף על סוגיות (א"ח ח"ב סו"ס לא) דייקנו מלשון הביאור הלכה (תרעא, ז ד"ה יש נוהגין) שעצם ההדלקה שציוו חז"ל על כלל ישראל הוי פרס"נ עכ"ל. שאם אפי' יחיד בין הנכרים מדליק בזמן שכל ישראל מדליקין, הרי הוא נכלל בפרס"נ. משא"כ אם חוזר לביתו מאוחר כשכולם ישנים וכלל ישראל כבר גמרו, אז צריך לפחות שאחד יראהו. — דבזמן שכולם מדליקים, די שהוא עצמו יראה נרותיו, כי אינו מדליק דוקא לאחרים, אלא לעצמו עם כל ישראל, אבל לאחר הזמן כבר אינו זמן של פרס"נ, וצריך שא' יראהו. — לפ"ז יצא חידוש להלכה, דאם נמצא בין נכרים יחידי ומדליק מאוחר שלא בזמנו, שוב אינו יכול לברך.

(ג) ובשור"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קלב, ב) ביארנו בס"ד באופן אחר, דבענין פרסו"נ לא קבעו חכמים מסמרות באיזה אופן יהי, כי יש מי שפתחו פונה לרחוב ראשי, ויש פרסו"נ גדול, ויש לסמטא קטנה, וכל א' מחוייב לפרסם ככל שביכלתו. לכן לכתחילה הזמן עד שתכלה רגל מהשוק דהוי הפרסו"נ לבני רה"ר. ובדיעבד די בפרסו"נ לב"ב, אבל חייב להדליק באופן שהם יראו, ועכ"פ ילד א'. וכאשר הוא יחידי ובין הנכרים, צריך הוא עצמו לראות, וזו דרגת פרסו"נ שלו. וא"כ לא קשיין אהדדי. — דהיינו שישנן ג' דרגות בפרסו"נ: לרה"ר, לבני ביתו, לו לעצמו.

בדשת"ה בידידות ובברכה נאמנה

[שור"ת חלק יג סימן ריב]

סימן ה

למה קבעו זכר לנס בנרות ולא בחצוצרות

הרמב"ם (בסוף הל' חנוכה) כתב: מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד, וצריך אדם להזהר בה, כדי "להודיע הנס" ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו "על הנסים" שעשה לנו עכ"ל. משמע שע"י הדלקת נר חנוכה צריך להודות לא רק נס נרות המנורה שדלקו ח' ימים, אלא "על הנסים" כולם שנעשו לנו בימים ההם.

והעטרת זקנים (בשור"ע או"ח סי' תרע"ו) הביא דרשת חז"ל (ילקוט משלי ט, ב) שכל המועדות יהיו בטלים חוץ מחנוכה ופורים, לרמז זה אנו מברכים להדליק נר שלחנוכה, מורה גם על העתיד עכ"ל. — ולהבין הענין, כי ח"ו לא תהא תורה מוחלפת, ותורתנו הק' נצחית, אלא שלעת"ל יהיו הנסים שאנו מודים עליהם במועדים, בטלים ברוב, לעומת הנסים הגדולים של הגאולה העתידה ב"ב. כמאמר הנביא (ירמיה טז, יד) לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ד' אשר העלה וגו' ומכל הארצות וגו'. (וכ"כ בספר מנות הלוי דף ריז:).

חוץ מנסי חנוכה ופורים, הכונה לנסים בדרך הטבע שהיו בפורים, שלכן לא נזכר שם ד' במגילה, כי ה' נס בנסתר, הרג אשתו בשביל אוהבו וכו'. וכן נס הנצחון הגדול בחנוכה ה' מלובש במלחמה טבעית. ונסים אלה שבדרך הטבע הם החשובים לפנינו ית', שיכירו כל באי עולם כי יש מנהיג לבירה, ומלכותו בכל משלה, וכל הנראה כמנהג טבע העולם, מונהג על ידו ית' בהשגחה פרטית נפלאה. לכן לעת"ל כאשר הנסים הגלויים שהיו לנו יבטלו ברוב, לעומת הנסים העתידיים ההם. אז דוקא תהי' יותר חשיבות לנסים הטבעיים של חנוכה ופורים, כי אז מלאה הארץ דעה את ד', ויקבלו כולם עול מלכותו ויכירו וידעו כל יושבי תבל, כי כל ההנהגה כולה בנסים נפלאים, גם אם מלובשים במנהג

הטבע. ואז יבינו כי כמו בחנוכה ופורים, כן נסיך שבכל יום עמנו, אלא שאין בעל הנס מכיר בנסו. ולכן חביבה מצות נ"ח עד מאד.

וזכונת הרמב"ם שעלינו להודות על כל הנסים, בין אלה שהם חוץ מדרך הטבע, ובין המלוכשים בדרך הטבע. כי אין הבדל ביניהם. — ובזה נבין מש"כ בספרי הפוסקים והמפרשים, שאם כי לפי קושיית הב"י היה נס חנוכה רק ז' ימים, דעל יום א' היה להם שמן, מ"מ מדליקים יום א' נר א' לזכר נס הנצחון. ולכאורה צ"ב למה עשו הזכר בהדלקת נר, ולא בזכר אחר, כלמשל תקיעה בחצוצרות זכר למלחמה ותקעתם וכו'. אכן יובן כי בדוקא עשו הזכר בהדלקת נר, להזכירנו כי כמו נס המנורה היה לכו"ע למעלה מדרך הטבע, ללא שום סיוע מאתנו, כן נס נצחון המלחמה הי' לגמרי מה', ואנו לא עשינו מעצמינו מאומה, רק עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. לכן מזכירים נס הנצחון ג"כ בנר, בכדי להשוותו לגמרי לנס המנורה. [ודוקא לא בחצוצרות וכדומה שיהא נראה כאילו אנו עשינו מלחמה ונצחנו].

[מתוך דרשות ומאמרים חלק א מאמר מט]

סימן ו

בשעת הסכנה למה לא פטרו מהדלקה

במדרש הובא בספר באור החיים (ארלנגר, חנוכה עמ' שכה) אמר הקב"ה ליעקב אתה מסרת נפשך על פך קטן (שהלך בלילה לבדו) בשבילי, גם אני אשלם לבניך בפך קטן לבני חשמונאים שנעשה נס ע"י פך קטן. ובשם מהרש"ל כתב שהיה פך קטן של שמן שרצה יעקב לנסך ע"ג המזבח ולכן חזר עליו כששכחו.

עוד י"ל בטעמו של יעקב אבינו שחזר בסכנה להביא פך קטן של שמן, כי כל השייך ליעקב הי' בו קדושה, וכידוע הצאן שלו עקודים נקודים וברודים, מרמזים לעולמות עליונים נוראים (ככתוב בכתבי האר"י ז"ל בע"ח). וא"כ שמן זה שנתקדש בהיותו ברכוש יעקב אבינו, אסור הי' לו להפקירו ולתת אפשרות לסט"א, לאנשי לבן ועשו, לזכות בו, ומשום כך מסר נפשו להחזירו לקדושה.

עכ"פ עשה בזה יעקב אבינו הכנה לנר חנוכה, כיון שעל מסירות נפשו זו הבטיחו הקב"ה בנרות חנוכה. וכקח"ז בזרע קודש (לחנוכה ליל ב' דף צח.) כתב דמ"ש חז"ל (חולין צא.) שיעקב חזר על פכים קטנים הוא הפך הקטן של שמן חנוכה, שזו היתה עבודת יעקב להמשיך אז הנס של חנוכה, וזה הי' התאבקותו עם המלאך שרצה לבטל ענין חנוכה וכו' ולהגביר כח יון. — ושם (צח:) שלא היה בטבע

שהחשמונאים המעטים והחלשים יתגברו על הגבורים הרבים, אלא שמסרו נפשם על קידוש השם בכדי שלא לבטל מצות ה' בשום אופן, ועשו תשובה גדולה ובטחו בה' שאין מעצור להושיע ברב או במעט, וע"ז מצאו חן בעיני ה' שמחל לעמו ישראל אשר חטאו לפניו, שבשביל זה הי' תחילת גלות יון, וע"י תשובה באים ליראה, ותיקנו ביתר שאת להמשיך קדושת שמו ית', וזו היתה כל כוונתם, לא ליקח מלכות ושררה, רק למען כבוד שמו ית'. וכל הכח הזה הנחיל לנו יעקב אבינו בהאבקו עם המלאך, ומסר נפשו בשביל קדושת שמו ית'. דצריך להבין עכ"פ קצת לפי ערך שכלינו איך מתאבקים עם מלאך שהוא רוחני. אלא שהיתה ההתאבקות ג"כ ענין רוחני, שהמלאך שרו של עשו רצה להפילו לאיזה מחשבה וכדומה, שתהי' מניעה לעבודת ה', ויעקב נלחם עמו בתוקף וגבורה להעלות כל הדברים הגשמיים לקדושה, אתו"ד בקיצור עיי"ש.

והיינו שיעקב אבינו עשה הכנה לבניו למסור נפשם על זה, לא להוציא ח"ו שום דבר מהקדושה אל הסט"א, והוא קדושת הברית כידוע. ובכח מסירות נפשו נגד שר של עשו, הי' כח וגבורה לבניו ובניו ובניו למסור נפשם גם הם בתקופת נס חנוכה, דכפי הנראה לא היו ראויים להעשות להם נס להצילם מהיונים, עד שמסרו נפשם על התורה והמצות, ולא פטרו עצמם מטעם "אונס רחמנא פטריה". ורבינו החת"ס (בפ' מקץ עמ' רסד) אמר דעיקר נס החשמונאים בבית שני היה הכנה לגלות המר הזה, כי אילו היו ישראל יורדין לגלות הזה כמו שירדו בחורבן בית ראשון, שהיו פרוצים בתורה, וחציים מדבר אשדודית, לא היו יכולים להתקיים בגלות המר והארוך מבלתי להפר תורה ומצות, רק ע"י בית שני ואשר חרפו נפשם החשמונאים למות עבור התוה"ק, והם החזיקו מעוז התורה ועשו גדרים וסייגים ומשמרת לתורה, ע"ז נתנו כח לישראל לעמוד בדתם במשך הגלות הזה, עכתוד"ק (ומציין שם עוד מראי מקומות בחת"ס מרעיון זה).

וא"כ זו היתה מלחמת יעקב עם שר של עשו, שיעקב אבינו המשיך על בניו ענין המסירות נפש, שתתגלה ביתר שאת בימי חשמונאים, ובכחה יחזיקו מעמד עד סוף הגלות. ונגד זה נלחם הס"מ, ורצה לבטל מהם כח המס"נ, והאור המאיר בחנוכה מאור הגנוז רצה לקחת מהם. אבל יעקב אבינו נלחם עמו במס"נ, ויקרא שמו ישראל כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל.

וי"ל שלכן מדליקים נר חנוכה ע"פ דינא דגמ' ברה"ר, משא"כ מצות של פרסומא ניסא, כגון מגילה, וד' כוסות. — כי נ"ח הוא נס הבא מכח מס"נ, ואותו צריך להודיע ולגלות לכל יושבי תבל, בחוצות תרונה. — גם י"ל דהיינו טעמא שבשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, ולא פטרוהו בשעת הסכנה לגמרי, כי מצוה יקרה זו שיסודה ממסירות נפש, תמשיך ותיעשה במס"נ אפילו רק על שולחנו בפנים, ובלבד שלא לבטלה.

[מתוך דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מ]

סימן ז

הדלקת נר חנוכה ביש לו שני פתחים

בס"ד כ"ו טבת תשס"ב פעה"ק ירושלם תובב"א

שלמא רבא מן שמיא, לגברא יקירא, באורייתא גריס תדירא, ה"ה המופלג התורה, יראת ד' היא אוצרו כבוד הרב **יעקב צבי ריבא** שליט"א בויליאמסבורג נ"י.

אחדשה"ט וש"ת,

(א) הריני בזה בתשובה למכתבו — וראשית דבריו במש"כ בשו"ע (תרעא, ח) שבחצר שיש לה שני פתחים מב' רוחות צריך להדליק בשניהם מפני החשד, וכתב הרמ"א שיברך רק באחד ובשני ידליק בלי ברכה (ר"ן שבת דף י. מדפי הר"ף). — ותחילה יאמר שהנדון הוא אם הי' הפסק בין ההדלקה בפתח הא' לבין ההדלקה בפתח הב', שאם לא הי' הפסק, יכול להדליק בפתח הא' ולכוין לצאת בברכה גם על הפתח הב' [וכן נהגתי כאשר גרתי בדירה שהיו לה שני כיוונים לשני רחובות].

והפר"ח (י"ד סי' יג סק"ה) חולק על הרמ"א, כיון דס"ל שעל שחיטת בן פקועה מברכים, הגם ששחיטתו רק מדרבנן מפני מראית העין, כיון דקי"ל כהרא"ש והר"ן דבעינן שחיטה מעליא, ולכן מברכים על שחיטתו כעל כל מצוה דרבנן, וה"נ במדליק נ"ח בפתח הב' מפני מרה"ע, יברך.

(ב) ובבן פקועה נחלקו הראשונים אי בעינן שחיטה מעליא, הרשב"א בתוה"א בית ב' שער ה דף סא.) כתב דלא בעינן שחיטה ראויה, אלא אפילו החליד או דרס מותר, שאין הרואה יודע, הביאו הר"ן (חולין כה: מדפי הר"ף ד"ה וגרסינן) וכתב עליו ואחרים אומרים דכיון דאצרכוהו שחיטה כל הלכות שחיטה פוסלות בו וכן נראה עכ"ל, הובא בב"י (י"ד סי' יג) וכ"פ הטור והש"ך (סק"ה). — ואין כאן סתירה בר"ן, שהר"ן שמצריך בבן פקועה שחיטה ראויה, לא כתב שמברכים על שחיטתו, ויכול להיות שכמו דס"ל שאין מברכים בנ"ח בפתח השני, כמו"כ אין מברכים על שחיטת בפ"ק.

אבל בדברי הרשב"א יל"ע, שכתב (בתה"א הנ"ל) דבבן פקועה לא בעינן שחיטה ראויה, [וא"כ זאת אומרת שאינו שוחט כהלכתו, רק עושה מעשה הדומה לשחיטה, שיחשבוהו לשוחט]. ואילו בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תקכה) כתב על בן פקועה שכל שהצריכוהו חכמים לשחוט מאיזה טעם שאמרו, מצוה של דבריהם היא, ועל מצוה של דבריהם מברכים עכ"ד. ועל כרחך דס"ל בתשו' דבעינן שחיטה ראויה, דאל"כ אין זו שחיטה. — וכבר עמד הפר"ח הנ"ל בסתירה זו, ותירץ דאפשר שטעם הרשב"א דכיון דמצוה לשחוט מדרבנן לאפוקי ניהור ועיקור דאף לדידיה לא מהני א"כ שייך שפיר לברך וציונו על השחיטה אע"פ שאין כל דיני שחיטה נוהגין בו. אבל מסיק, דעיקר כתשו' הרשב"א, ודבעינן שחיטה ראויה, ומשום כך מברכים.

(ג) ולתרץ סתירת הרשב"א י"ל עוד, ע"פ חקירת הצפנת פענח (על הרמב"ם פ"א משחיטה) אם כל זמן שלא נשחטה עד לגמרה הוי טריפה, ומה שעשה עד עתה פעולה בעלמא הוא [ולפ"ז אם דרס או

החליד וכדומה, לא שחט כלל, דפעות השחיטה היא רק בגמרה], או דילמא מיד עם תחילת חיתוך הסכין בבשר הבהמה, מיתקריא בשם שחיטה ע"ד. — ולפ"ז הא דס"ל לרשב"א דמברכים על שחיטת בן פקועה, משום שמברך על תחילת מעשה השחיטה (כסברא הב' הנ"ל) עוד לפני שפסל אותה, ואם אח"כ קרה ששהה או דרס או החליד וכדומה ה"ז קלקל את השחיטה אח"כ, ואין הברכה לבטלה, כי היא היתה על תחילת מעשה השחיטה, כשהיתה ראויה להגמר בכשרות, אשר זו שחיטה תיקרא. ולגבי מראית העין דבן פקועה ס"ל לרשב"א דסגי בהכי שייראה כאילו שחט.

(ד) בשו"ת חתן סופר (סי' עא) כתב ליישב דברי הר"ן מקושיית והשגת הפר"ח. דשאני נר חנוכה דלא בעינן בפתח השני דיני הדלקה, ודי אפילו בנר דלוק מבעוד יום, וא"כ לא שייך לברך "להדליק" דאין זו הדלקה כהלכתה [ר"ל ושאני שחיטת בן פקועה דבעינן שחיטה מעליא]. — והקשה השואל מאי שנא מנר שבת, שכ' תוס' (שבת כה: ד"ה חובה) דמהני אם מניח נר דלוק על השולחן, וא"צ לכבותה ולחזור להדליקה לנר שבת, עכ"ז מברך "להדליק" נר שבת. [ולהלכה פסק בשו"ע (רסג, ד בהגה) שיכבנו ויחזור וידלקנו לצורך שבת].

ואסביר קושייתו דהתוס' כתבו דר"ת רצה לתת טעם שלא לברך על נר שבת משום שאם היתה מודלקת ועומדת לא היה צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה ולא להדליק אחרת. ודחו תוס' דבריו, דגבי כסהו הרוח פטור מלכסות, ואפ"ה כשמכסה מברך, וכן בנולד מהול איכא למ"ד דא"צ להטיף דם ברית, ואפ"ה כשמל מברך, וה"נ בנר שבת אם היה מודלק מע"ש אה"נ שאינו מברך, אבל אם מדליק מברך [ולא אמרו דמברך על הנחת נר דלוק על השולחן, הגם שע"ז מרבה אורה, דהברכה היא "להדליק" דוקא, וכשדלוק מבעו"י ל"ש לברך כלל, וז"ב]. — ולפ"ז מקשה השואל הנ"ל שגם בנ"ח נהי שבפתח הב' א"צ לדיני הדלקה, וכשמניח נר דלוק אינו יכול לברך, אבל כשמדליק יברך.

(ה) אכן קושייתו מתורצת לפי האמור לעיל, דאה"נ אם הודלק מבעו"י אינו יכול לברך לא על נ"ש ולא על נ"ח בפתח הב', דהוי כהדליקו חש"ו. וככיסהו הרוח, ונולד מהול, שהמטרה נתקיימה [להיות אור, ודם מכוסה, ומהול] אבל הוא לא עשה מעשה שחובה עליו. אבל כאשר כן מדליק יש חילוק בין נ"ש לנ"ח. דנ"ש היא חובה להדליק (שבת כה: רמב"ם ל, ה) ולא רק שיהי' "נר דלוק", אלא בדוקא "להדליק" לכבוד שבת (עי' רמב"ם שבת ה, א), ובחש"ו אה"נ שמואר, אבל לא קיים מצות הדלקה [ועי' במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"א רס"י יא) דנר שבת מדברי קבלה מהנביאים וקראו הרמב"ם דברי סופרים, וכ' החת"ס (בשו"ת או"ח סי' קסח, ובחי' שבת קיא. ד"ה הרמב"ם) דעונג שבת דאורייתא ממש מהללמ"ס, וקראו הרמב"ם ד"ס, כמו קידושי כסף, שממיתין עליהן עי"ש]. ולכן פשיטא שמברך "להדליק" נר שבת לכו"ע.

משא"כ בנ"ח בפתח השני, כל החיוב רק משום חשדא, ולא בעינן הדלקה ראויה, ודי בחש"ו, ולכן לא שייך לברך. שאין "ההדלקה" חובה, אלא שיהי' דלוק. והוי כבן פקועה למאן דס"ל דא"צ שחיטה

ראויה, והוי רק משום מרה"ע, ולא שייך לברך עליו. אפילו להרשב"א, דלא דמי לבן פקועה, שבו עשה עכ"פ התחלת שחיטה, משא"כ בנ"ח בפתח הב' שאינו בחיוב הדלקה כלל.

(ו) להלכה נסתפק החכמת שלמה (להגר"ש קלוגר ז"ל, בגליון השו"ע סי' תרעא) אם בפתח הב' בעינן הדלקה ראויה ממש, ומסיק כן, באמצע דבריו שכותב "ולכך נראה דאף בצד השני בעי הדלקה במקומו ויהי' מונח כדין נר חנוכה ממש כנלפע"ד בזה ודוק היטב". — ומסביר מסקנתו זו להלן שם באומרו "אבל בנ"ח כיון דבלא"ה חייב להדליק נ"ח, וכל זמן שלא הדליק חייב החיוב על כל פתח, דבידו להדליק בזה או בזה, לכן חייב להדליק בשניהם שלא יבא לידי חשדא".

ויל"ע בדבריו, דא"כ ה"ז דלא כהר"ן שפסק הרמ"א כותיה, ולהחכ"ש יצטרך לברך על הפתח הב' [אם היה הפסק בין הדלקה ראשונה לשניה כנ"ל]. וכי יחלוק על הרמ"א הפוטרו מברכה. — ונראה דגם החכ"ש מודה שאין מברכין, ורק כל זמן שלא הדליק יש חיוב עליו להדליק בשני הפתחים בזה או באחר, אבל משהדליק באחד מהם ירד עיקר החיוב מהשני, ורק משום חשדא מדליק ואינו מברך.

(ז) ונלע"ד עוד טעם שלא לברך בנ"ח בפתח הב', אפילו להחכ"ש המצריך הדלקה ראויה ככל דיני נ"ח. דהא דבעינן הדלקה ראויה אין זה משום שזו הדלקה ממש, אלא שאם לא ידליק כהלכה, שוב איכא חשדא שלא הדליק למצות נ"ח אלא לצרכו. ולכן אם מדליק שלא בזמנו, או למעלה או למטה מהשיעור, או שמוציא נר דלוק מהבית, יאמרו העוברים ושבים הרואים זאת שאין זה נ"ח אלא להאיר לו. וממילא אפילו הדליק בפתח הב' כהלכתו אינו מברך, כי בפתח הא' כבר יי"ח.

סימן ח

- המשך ענין הנ"ל -

אם בזה"ז צריך להדליק בשני פתחים משום חשדא

(ח) אם בזה"ז צריך להדליק בשני פתחים משום חשדא

בזה"ז יש אומרים דליכא חשדא וא"צ להדליק בפתח השני כמבואר בספר פסקי תשובות (סוס"י תרעא), עפמ"ש"כ החכמת שלמה הנ"ל דדוקא כששני הפתחים שוים בהיכר לרה"ר, אז יש חשדא אם אינו מדליק בא' מהם, אבל אם בצד א' יש יותר פרסו"נ צריך להדליק רק שם. ובימינו כמעט שאין בית שאין לו חזית שיותר נראה לרחוב משאר הצדדים. — ועוד שבזמנינו הרבה מדליקים בפנים ואין היכר לרה"ר, וא"כ גם להמדליקים בפתח אין חשדא, דיאמרו שכאן גר מי שמדליק בפנים. וגם מקומות ההדלקה אינם שוים בחלון, או בדלת, או בפתח חדר המדרגות, או החצר. וגם זמני ההדלקה שונים זמ"ז. ולא כבזמן הגמ' שכולם הדליקו במקומות ובזמן שוה. וכן דעת הגרש"ז אויערבאך ז"ל

עכתו"ד.

אבל לא ברור לי מנהגו של הגרשז"א ז"ל להדליק בכניסה העיקרית לביתו [בתוך שכונת שערי חסד] את נרות החנוכה. ובצד השני, לרחוב הראשי בחוץ, בו יש הרבה עוברים ושבים, החמיר על עצמו להדליק ג"כ בפתח הב', אבל הדליק רק נר אחד בכל הלילות. — והרי כהיום שכולם נוהגים כמהדרין מה"מ להוסיף בכל יום, א"כ הא תינח בלילה הא', י"ח מפני חשדא, אבל מלילה הב' והלאה הרואה לא יבין למה זה דולק נר א' בלבד. והרי היום כולם מדליקים יותר, אלא יאמרו שאין זה נ"ח. — ואם ע"ה הוא הרואה יכול לטעות ולחשוב שצריך רק נר א'. — וגם אין לומר שרצה להוציא עצמו מספק ברכה בפתח הב', שהרי הברכה היא על עיקר ולא על המהדרין. ועוד שהיה יכול לא להפסיק בין הברכה בצד הא' לבין ההדלקה בצד הב', וילע"ע.

[שו"ת חלק ה' סימן קיד]

סימן ט

כשמדליק בשני פתחים אם יכול לברך על ההדלקה השניה

בס"ד ו' טבת תשס"ו

שלמא רבא ובריות גופא ונהורא מעליא למע"כ ידידי הרב הגאון החריף ובקי סוע"ה שמו מפארים כש"ת מו"ה **יעקב צבי ריבא** שליט"א, רב בק"ק וויליאמסבורג יצ"ו.

אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

א) במכתבו מסתפק כת"ר במי שיש לו שני פתחים משני רוחות, דק"ל בשו"ע (תרעא, ח) שצריך להדליק בשתייהן מפני החשד, אם יש קפידא באיזה פתח יברך, דהיינו אם ידליק הפתח א' בברכה, ואח"כ ידליק בשני בלי ברכה, או שיכול להדליק בפתח א' בלי ברכה, והשני בברכה.

לדידי פשיטא שיברך בפתח הראשון שמדליק, שהרי צריך לברך עובר לעשייתו, ואם הדליק בראשון בלי ברכה, איך יברך אח"כ בשני, הרי כבר יצא י"ח בראשון, והשני אינו אלא מפני החשד. — ואולי ספיקו הוא, דפתח א' שפונה לרה"ר גדול שיש בו הרבה פרסומי ניסא, והפתח הב' לסמטא קטנה שאין בה עוברים ושבים, וליכא פרסו"נ. ולפי הסדר בבית שלו המשפחה יושבת ע"י הפתח הב', אם יברך שם בנוכחותם, ואח"כ ילך לפתח הא' מדליק שם מול רה"ר, או דילמא ידליק תחילה בברכה בפתח בא' מול רה"ר ששם עיקר פרסו"נ, ואח"כ ידליק למשפחה בלי ברכה, [אבל לעולם מברך בפתח הראשון שמדליק].

ב) ובשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קכז, ב) כתבתי בס"ד, בדלת הפונה לרה"ר שאין מהלכים בו, והחלון פונה לרה"ר שהרבה עוברים ושבים בו, שיש פרסו"נ, שמעיקר הדין די בדלת, שיש בה מעלה שהנ"ח מול

המזוזה, ולמטה מי' טפחים, כדינא דגמ', אבל אל יותר מלהדליק גם בחלון שיש בו יותר פרסו"נ, שזו מצות נ"ח לפרסם הנס. — וה"נ בנדון דידן ירך בנוכחות המשפחה בפתח הב' שאין בו כ"כ פרסו"נ לרחוב, אבל יש פרסו"נ בפנים הבית למשפחה, ששומעים ורואים, ומעיקר הדין יצא בזה "ח, ואח"כ ידליק בפתח הא' כלפי הרחוב שיש בו יותר פרסו"נ. — וכן נהגתי בדירתי הקודמת.

סימן י

- המשך להרב הנ"ל -

הדליק בפתח, ופתחו פתח נוסף ברוח אחרת אם צריך להדליק שם

עוד שאלה עורר כת"ר, במי שהי' הפתח סתום ולא הי' אפשרי לפותחו ולהשתמש בו, ואחרי שהדליק בעה"ב נ"ח, בא אליו איש שהי' ביכלתו ופתח הפתח הסתום שהוא ברוח אחרת, נמצא שיש עתה לביתו שני פתחים לרה"ר, משתי רוחות, אם ידליק עתה בפתח שפתחוהו. נ"ל שאם פתחוהו תוך זמן הדלקת נ"ח, לפני שכלתה רגל מן השוק, בודאי ידליק (בלי ברכה), כדקיי"ל מפני החשד, שעוברים ושבים יראו פתח שאין בו נ"ח, ולאחר שכלתה רגל, שאז כבר אין עוברים ושבים, ממילא ליכא חשד, ולא פירסו"נ, וא"צ להדליק. צריך לדעת רק אם בזמנינו שהחנויות פתוחות מאוחר בלילה, נשאר זמן כלתה רגל חצי שעה משתשקע החמה, וכבר דיברו בזה רבני זמנינו ואכמ"ל, והגר"ז מבריסק ז"ל נהג לחומר, שהדליק בשקיעה, בשמן הרבה עד חצות לילה [ולא לקולא, לאחר לכתחילה אחר הזמן המפורש בגמ' ושו"ע]. — וא"כ בנדו"ד כל זמן שהולכים אנשים ברחוב, ידליק בפתח שפתחו עתה למען הרבות פרסו"נ [ולא מפני החשד, דיאמרו שהדליק בזמן, וכבר כבו הנרות] ודו"ק.

כ"ד ידידו דושה"ט וש"ת באה"ר, וברכה נאמנה לכל מילי דמיטב

ונשמע ונתבשר תמיד בשורות טובות ותחזנה עינינו במהרה בגאולתן של ישראל אכ"ר.

[שו"ת חלק ז' סימן קל]

סימן יא

חיוב סומא בנר חנוכה

בס"ד כ"ג כסלו תשע"א

בימי חנוכה, יתברך בישע ורווחה, כבוד מכובדי הגאון המפורסם בשערי הוראה, חריף ובקי, משנתו קב ונקי כש"ת מו"ה אליהו שלזינגר שליט"א ואב"ד ורב השכונות גילה ומקור חיים, ומחבר ספרים

רבים ומועילים.

אחדשת"ה בכבוד הראוי.

במכתבו מט"ז כסלו שקו"ט בענין חיוב סומא בנר חנוכה, שדעת שו"ת מהרש"ל (סי' עז) מובא בבאה"ט ומשנ"ב (סי' תרעה סק"ט) שידליק ויברך, וחולק עליו הריעב"ץ במור וקציעה (סו"ס תרעה) שלא יברך, מדהרואה מברך ש"מ שיש מצוה בראייה, א"כ כש"כ שהוא עצמו צריך לראות. והסברתי בעניי בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קלב, ב) מחלקותם, שתלויה אם ההדלקה צריכה להיות לצורך הראייה שלו, שאז אם אינו רואה הדלקת עצמו אינו שייך כלל במצות נ"ח. — או דילמא רק ההדלקה מצוה, ודי שיראו אחרים, ואה"נ אם אף א' לא ראה את ההדלקה, כבסומא, או שהכניס ידו לחדר אטום שאין בו חלון והדליק ולא ראה ברגע ההדלקה, לא יצא יד"ח בזה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' סז) נקט להלכה כמהרש"ל.

עוד נתבאר שם בס"ד שיש ג' מדרגות בפרסומי ניסא, לרה"ר, לב"ב, לו עצמו. וא"כ בשלמא סומא המדליק באופן שיראוהו אחרים, עשה בזה פרסו"נ, אבל אם מדליק בפנים (כנזכר ברמ"א כמה פעמים) והוא סומא, ואף א' לא רואה [באופן שהכינו לו ויכול להדליק לבדו], לא יצא בזה יד"ח נ"ח, דאינה הדלקה הראויה לראייה. — עיין שם שלא נכפיל הדברים.

וכל זה רק אליבא דרבי יהודה (ב"ק פז) שסומא פטור מהמצוות, ורבנן פליגי עלי'. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' אלף קלא (נט)) העלה בכל תוקף כהמג"א (סי' נג סקט"ז) שהסומא חייב בכל המצוות, דקיי"ל כרבנן דפליגי אדרבי יהודה. שכן דעת ראשונים ואחרונים [ועי' מש"כ השד"ח ח"ט בשו"ת דברי חכמים (סי' סט)]. — אמנם סיים הרדב"ז הנ"ל דלהלכה סומא הוא כאדם בריא לכל דבריו, חוץ מלענין עדות והגדה וסנהדרין ומלקרות בתורה לפי שהוא כקורא על פה ועליה לרגל וחגיגה, ומכל אלה נתמעט הסומא להדיא עכ"ל.

ולפ"ז אולי גם לענין נ"ח י"ל כן. שהרי כל מצות נ"ח היא להודיע הנס (כלשון הרמב"ם הל' חנוכה ד, יב), והמצוה נתקנה ע"י חז"ל לפרסם הנס לרה"ר, ועכ"פ לב"ב, ובדיעבד גם לעצמו, אבל עיקר יסוד המצוה היא שיראה מישהו את הנר, וא"כ י"ל שסומא גם מזה נתמעט, כיון שהדלקתו אינה באה לידי ראייה שלו. — משא"כ מקרא מגילה וקרה"ת, יש לו רק הבעי' של קורא בע"פ, אבל שייך הוא בשמיעה, ולא אשכחן דקריאה תהא קשורה לשמיעה עד כדי כך, שאם אינו יכול לקרות גם פטור משמיעה, דאדרבא עיקר המצוה היא השמיעה. [ודברים אלה דומים לדברי כת"ר באות ב'].]

כל זה לפי המו"ק דס"ל שלא יברך, ולמהרש"ל דס"ל שיברך צ"ל שגם הדלקת הסומא באה לידי ראייה, כיון שאחרים רואים אותה. — ולפ"ז אם הסומא מדליק לעצמו בפנים ואין איש רואהו. י"ל דמודה מהרש"ל שלא יברך, דאין זו הדלקה שבאה לידי שום ראייה. ולא שייך לומר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת (יבמות קד: וש"נ) כיון שעכ"פ לפרסו"נ לא הגיע.

באופן אחר יש להסביר סברת המו"ק שסומא יברך על נ"ח. דקיי"ל בשו"ע (או"ח סי' סט, ב) סומא אע"פ שלא ראה מאורות מימיו מברך "יוצר המאורות" שהוא נהנה במאורות שרואים אחרים שיורוהו הדרך אשר ילך בה עכ"ד (והנא מגמ' מגילה כד). — דהני מילי בברכת הנהנין כיוצר אור, שכתב "שהוא נהנה" [אע"פ שאינה ברכת הנהנין ממש, מ"מ היא ברכת שבח על בריאת הקב"ה להנות בנ"א]. משא"כ נ"ח אסור בהנאה, ואפשר לומר רק שהסומא פעל בהדלקתו שאחרים יראו ועי"ז יתפרסם הנס, ובזה ס"ל להמו"ק שעכ"פ שהדלקתו צריכה לבא לידי ראייה שלו עצמו. דושת"ה בברכה וכט"ס

[שו"ת חלק יא סימן קטו]

סימן יב

אם פירסו"נ היא עיקר המצוה או רק פרט

וכשהדליק בפנים מפני הרוח, ופסק הרוח אם חייב בהדלקה בחוץ

בס"ד כ"ח שבט תש"ע

שוכט"ס לאב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, עוסק בתורה לילות כימים, חריף ובקי ומשדד עמקים, ה"ה הרב מתתיהו גבאי שליט"א. אחדשה"ט באה"ר.

יש לפני ג' מכתבין ואענה בס"ד על השלישי מי' שבט תש"ע הגם שאינו מענינא דיומא. (א) בחקירתי במשנ"י סוגיות (או"ח ח"ב סי' לא) אם פירסומי ניסא בנר חנוכה בחוץ ברה"ר הוא עיקר המצוה, או שעיקר המצוה ההדלקה ופירסו"נ רק פרט במצוה, ונפק"מ בלא הדליק בחוץ, כשהיה אפשרי, דל"ה פרסו"נ בחוץ דאם זו עיקר המצוה לא יצא, משא"כ אם זה רק פרט, א"כ עכ"פ עיקר המצוה היה לו. — ושאלת דא"כ גם במדליק למעלה מכ' אמה נהי דל"ה פרסו"נ אבל המדליק רואה כשהדליק.

בגליון הספר הוספתי: זה ודאי שצריכים לראות הנר, ולכן למעלה מכ' פסול, דלא שלטא בי' עינא, אפילו אם הפרסו"נ רק פרט, וזה ברור.

ויש לעיין במי שיש לו יציע על חצי חדרו, שלמעלה ישנים הילדים, ועלה ליציע והדליק על הקיר החדר (לא ביציע) גבוה מכ' אמה מרצפת החדר, אם יצא, כיון שרואה הנר מהיציע היטב. — ומסתבר שלגרים למטה בחדר לא יצאו, דהוי לדידהו גבוה מכ' אמה.

(ב) ומה שאירע שלא היה אפשרי להדליק בחוץ מפני הרוח, והדליק בפנים, והפסיק הרוח תוך חצי שעה שמביא בקונ' חנוכה ומגילה (סי' ג) מהגרי"ז הלוי מבריסק ז"ל שחייב שוב להדליק בחוץ, היינו

הדלקה חדשה, לא שיוציא הנר הדולק מבפנים, וז"פ. וכונתו בתוך הזמן חל עליו חיוב הדלקה בפירסו"נ, גם אם כבר הדליק בפנים בלי פרסו"נ. — ובודאי שבחוץ ידליק בלי ברכה, כיון שכהלכה הדליק בפנים כשלא היה אפשרי בחוץ מפני הרוח. — ואם עבר זמן כלתה רגל בודאי פשוט שההדלקה בחוץ היא רק להידור מצוה ולפרסו"נ לרבים, דלא גרע מכבתה שאין זקוק לה, ואחרי שכלתה רגל שוב אין ענין של פירסו"נ, כ"א למהדרין.

וסברת הגר"ח קנייבסקי (שליט"א) [זצ"ל] שכתבת לי בשמו שאחרי שפסק הרוח א"צ להדליק בחוץ, היא בודאי, דכיון דהדליק כהלכה בפנים, בשא"א בחוץ מפני הרוח. א"כ י"ח אפילו כבתה בפנים, וכמו"כ בנפסק הרוח.

[שו"ת חלק י' סימן קכו]

סימן יג

הדלקת נר חנוכה באוירון

בס"ד חנוכה תשס"ג

שאלה למעשה נשאלה איך ינהגו הטסים באוירון בחנוכה, היוצאים מביתם לפני פלג המנחה, וכל הלילה נמצאים על האוירון, ומגיעים למחרת ביום, איזה אפשרות יש להם להדליק נרות חנוכה.

א

אם נ"ח חובת "בית" דוקא, או שאפשר להדליק גם במקום שאינו בית

ראשית דבר נזכיר דברי שו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמו) דאפשר להדליק נ"ח ברכבת (מסילת הברזל), (וכ"כ הערוה"ש תרעז, ה) דכיון ששילם בעד כל הלילה הוי כשכר לו בית דירה לאכול ולישון שם וחייב בנ"ח, ומש"כ רש"י (שבת כג.) שהרואה נ"ח מברך שעשה נסים וכו' איירי במי שלא הדליק בביתו עדיין "או ליושב בספינה" עכ"ל הרי שהיושב בספינה פטור מנ"ח, י"ל שהיו אז ספינות פתוחות בלא קירוי והרוח מנשב ולא ה' בגדר בית כלל, ואף שהרכבת נוסעת, ורכוב כמהלך, לא נמצא בשום מקום שיהי' צריך בית קבוע למצוה שהיא לפרסומי ניסא עכ"ד.

חזינן דפשיטא ליה להגאון מהרש"ם ז"ל שצריך בית כדי שיחוייב בנ"ח, כמש"כ בתחילת דבריו, דהוי כשכר לו בית וכו' וחייב בנ"ח, ובהמשך דבריו דהספינה פתוחה והרוח מנשב ואינו בגדר בית. — ולא הביא ראיה, אלא כתב כן מסברא. — ולפי דבריו מש"כ באורחות חיים למהר"א מלוניל (הל' חנוכה סעי' יח) שהבא בספינה מדליק בברכות, איירי בספינה מקורה וסגורה כקרון כרגיל.

ולכאורה יש לראות כן מלשון הגמ' (כא:): ת"ר נ"ח מצוה להניחה על פתח "ביתו" מבחוץ, הרי שרק בית חייב בנ"ח, ואם הוא הבית שלו, וכן בהמשך הגמ' (כב.) נ"ח מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח,

ופתח הרי הוא של הבית, וכן גמ' (כג.) דאכסנאי משתתף בפרוטה עם בעה"ב, ואיש נשוי מדליקין עליו בביתו, ואפי' לתוס' (כא:) שמניחה על פתח החצר, מ"מ החצר משמשת לבית. — ולפ"ז מי שיש לו קרפף מוקף לתשמישיו ואינו סמוך לבית, אפילו הוא סמוך לרה"ר גדול, ויש בו פרסו"נ טובא, אפ"ה אינו מקום הראוי לנ"ח, כגון מגרש חניה גדול, שאין בו בית, אפילו יש לו שער.

אמנם אין אלו ראיות גמורות, ד"ל דאורחא דמילתא שכל אדם גר בביתו, ושם חיוב הדלקת נ"ח, והא אתי לאשמועינן שהמקום הוא על פתח ביתו. — אכן מבואר בתוס' (סוכה מו סוע"א) דהא דמברך הרואה נ"ח, ולא כן הרואה שאר מצוות כגון לולב וסוכה "משום שיש כמה בנ"א שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה" [לכן תיקנו רק בנ"ח]. — הרי דמי שאין לו בית אינו יכול להדליק נ"ח באיזה פינה ברחוב במקום שאין רוח. — אלא שתוס' כתבו דטעם ראשון עיקר [דרכ בנ"ח תיקנו משום חביבות הנס]. א"כ לא נשארו בדברים שכתבו שמי שאין לו בית אינו יכול להדליק נ"ח. [ושמא זה ברור להם גם למסקנא דרך מי ש"ל בית מדליק, אלא שלתרץ מ"ש נ"ח שהרואה מברך ניחא להו בטעם הראשון]. — [וכ"נ מהרב"י (סי' תרע"א) שבביהכ"נ מדליקין לאורחים שאין להם בית ואוכלים בביהכ"נ משמע שצריך בית].

ונפקא מינה רבתי להנמצאים בדרך או בשדה, כגון חיילים, דבשלמא הנמצאים באוהלים יש לחייבם בנ"ח, אפילו אם אין בהם פתח החייב במזוזה, וגם אינם דירת קבע, עפ"ד מהרש"ם הנ"ל דא"צ בית קבוע למצוה דפרסו"נ, וכן העניינים ארחי פרחי הישנים על ספסלי בתי המדרשות, או ע"י הכותל המערבי וציון רשב"י וכדומה, במקום שלנים שם ידליקו, או יצאו מהש"ץ המדליק, ואם אוכלים בהכנסת אורחים ידליקו שם.

אבל החיילים השומרים בשדות במקום שאינו בית, ונמצאים שם מתחילת הלילה עד סופה, לא יוכלו להדליק שם, אלא יצטרכו לזמן מה לחזור לאוהליהם להדליק [או שיצאו י"ח במה שמדליקים עליהם בביתם]. — וכ"כ במקראי קודש (חנוכה סי' יח) שדן מבית שבספינה שכ' בשר'ע (י"ד רפו, א) שפטור ממזוזה, וכמש"כ הרמב"ם (הל' מזוזה ו, ט) משום שאינה עשויה לדירת קבע, ואילו לענין עירובי חצרות כתב הרמ"א (או"ח סי' שסו, ב) שבתים שבספינה צריכים ע"ח, וממש"כ הערוך השלחן (י"ד רפו, כו) דלמזוזה איירי בבית עראי, ועי' מג"א (או"ח סי' שע סק"ב) ובחי' רעק"א שם, ואכמ"ל. — ובהערות הררי קודש כתב דלא נמצא בשום מקום שיהא צריך בית קבוע, אלא שממהרש"ם הנ"ל משמע שצריך מקום מקורה ומוגן מגשמים ורוח, ולפ"ז באוהל יכולים להדליק, אבל החיילים הנמצאים בשוחות בלא קירוי והרוח מנשבת שם אינם בגדר בית כלל ואין להדליק שם.

ואכתי יש להסתפק אם נמצאים בשוחה שאין רוח מנשבת שם כלל, כגון בשיפולי הר וכדומה, האם אלה יכולים להדליק, אע"פ שאינו מקום מקורה, וכן שיירה ההולכת בדרך ולנים בין העצים או הסלעים במקום שקט שהשיירות עומדות שם, אם הוי מקום הראוי להדלקה, גם אם אינו מקורה.

— [ולפ"ד הרב"י הנ"ל (סוד"ה אמנם) רק בבית יכולים להדליק].

ונהגו כהיום שהש"ץ מדליק נר חנוכה ע"י הכותל המערבי, לא בחדר המקורה, אלא ברחבה הפתוחה, מבלי שיהא בית. וצ"ע דעל מה סמכו דלכאורה הדלקת נ"ח תיקנו דומיה דמנורה שבבית המקדש שבה נעשה הנס, שהדליקוה בהיכל שהוא בית השייך לכל ישראל. — [וצ"ל דלא גרע מבית הכנסת, שא"צ בית דוקא].

אלא שכק"ז בדרשות חת"ס (דף סז). מבאר לשון והדליקו נרות "בחצרות קדשך" הלא המנורה היתה בפנים, ומ"ט שביק לשון דביר ביתך והיכלך ומקדשך שהזכיר קודם, אלא שכתב הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ט, ז) דהדלקת המנורה כשרה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן עכ"ל (והוא מיומא כד: וע"ש בת"י ושיח יצחק). ולפ"ז נ"ל שהיה ההיכל מלא גלולים עד שפינו את היכלך וטהרו את מקדשך, ואז הדליקו "בחצרות" קדשך, בעזרה, ונתפרסם הנס לכל ישראל שראו הנרות דולקים ח' ימים רצופים, ולפיכך תיקנו להדליק בפתחי החצרות. — ומיישב בזה קושיית הב"י מה נס נעשה ביום הראשון, והשתא א"ש דידוע שצריך שמן יותר במקום שהרוח שולט, מאילו עומד הנר בפנים, ולהם היה שמן כשיעור יום א' להדליקו בפנים, אבל הדליקו "בחצרות" קדשך, ואעפ"כ היה די ליום הראשון, אתר"ד עיי"ש.

ולדבריו אין להוכיח ממה שהנס נעשה במנורה שבהיכל, שעל דרך זו תקנוה רק צמוד לבית, ולמי שהבית שלו, דאדרבא הנס נעשה בעזרה שהיא חצר בלתי מקורה. — וא"כ בכל מקום חניית ישראל, הן ברחבת הכותל המערבי, והן הלן ועושה לעצמו קבע ללילה זו בחוץ בדרך כנ"ל, יכול להדליק שם נ"ח, ושאינו ספינה שכתב רש"י (שבת כג. ה"ל) דלא שייך להדליק בה, לא מפני שאינה בית, אפילו היא פתוחה, אלא מפני שאי אפשר מפני הרוח שבים.

ובמשנת יוסף סוגיות (או"ח ח"ב סי' לו, ד) הארכנו בזה בס"ד, אם חיוב הדלקת נ"ח הוא דוקא בבית, או על ידו ברה"ר, ובאיזה בית, והבאנו לשון הרמב"ם (ד, א) מצותה שיהיה "כל בית ובית" מדליק נר וכו'. והפני יהושע (שבת כא:) שכ' דשאני נ"ח שהיא נר איש וביתו ולא כשאר המצוות שחיובם על כל א' וא', ומצוה בו יותר מבשלוחו, משום דנ"ח עיקר המצוה סמוך לרה"ר משום פרסו"נ, לכן הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית עכתו"ד [ועי' בשפת אמת (שבת כא:) שעמד בחקירה זו אם נ"ח חובת הבית, והא דמשתתף האכסנאי בפרוטה כדי לעשות המצוה בממונו, הא לאו הכי היה יוצא ל"ח בלא"ה כמזוזה, או שנ"ח חובת הגוף וכדמשמע מהר"ן שבלי שישתתף אינו יוצא].

ולפ"ז חלה חובת הדלקת נ"ח על יושבי הבית, והולכי דרכים אינם יכולים להדליק במקומות שאינו בית, וילע"ע. — [וע"ע בשו"ת דברי יציב (ח"ב סי' רפו) שלא להדליק באסיפות בשוקי בראי, ובשו"ת אז נדברו (ח"ו סי' עה) שנוטה להתיר לזיכוי הרבים, ומשום פרסו"נ עיי"ש]. — ולגבי שאילתא דידן האוירון הוא בית.

ב

אם אפשר להדליק נ"ח באוירון, הגם שמיד יכבה, ולהדליק בבהכ"ס

אכן השאלה עדיין במקומה, כי באוירון אין מרשים להדליק שום אש, שמחזיקים זאת לסכנה גדולה, בהיות האוירון מופעל ע"י חומר דליק ביותר. — ולכן מה שיש יועצים להדליק נר חנוכה אחד [כעיקר ההלכה דנר איש וביתו] בברכה, עד שיבא הפקיד לכבותו, שאז כבתה אין זקוק לה, אינו עולה יפה, דהרי זה כמדליק במקום שאי אפשר להדליק כלל מעוצם הרוח, שבזה מובא במשנ"ב (תרעג סק"ה) שאם הדליקה במקום הרוח וכבתה, זקוק להדליקה, דזה כאילו לא נתן בה שמן כשיעור. — והגם שהיה אפשר לחלק, שבמקום הרוח לכתחילה הדלקתו אינה כלום, משא"כ כשמדליק ומישהו יכבה, אבל למעשה אין לחלק בזה, דבודאי מיד שידליק יצעקו כל סביבותיו, ויקראו לפקיד שיכבנו.

ועוד שכבר כתבו המור וקציעה (סי' תרעג, ד"ה שם נשאל הרשב"א) והבאה"ט והפמ"ג (תרעג א"א יב) דדוקא כבתה מאלו, או שהוא כיבה אותה בשוגג, אין זקוק לה, אבל במזיד זקוק לה אע"ג דהדלקה הא עבדה. [אלא שלא ישוב לדרך כשמדליקה שנית (שעה"צ תרעג, לב)]. — וא"כ אם מדליקה ביודעו שהפקיד יכבנו במזיד, ה"ז כאילו הדליק במקום שהרוח בודאי יכבנו.

ומה שיש יועצים שיברך סמוך לבית הכסא, ויכנס וידליק שם, לא נהירא, שהרי בסוגיא דחנוכה (שבת כב.) אמרינן שאסור להרצות מעות כנגד נ"ח שלא יהיו מצות בזויות עליו, וכש"כ להניחה בבית הכסא, גם אי נימא דהוי כבית כסא דפרסאי, מ"מ מקום טנופת הוא, וגרע מכיסוי הדם ברגל שנחשב לביזוי מצוה (שם). [ועי' בביה"ל (סי' תקפ"ח, ב ד"ה שמע) שתחילה נטה לומר שמותר לקיים מצוה במקום מטונף, אך לא מסיק כן]. — וגם אינו מעשי, שהיום ישנם "גלי עשן" שמיד שמריחים עשן עושים אזעקה. — ולכן גם אי אפשר להדליק במטבח האוירון אפילו ברשות הצוות.

ג

הדלקת נ"ח באוירון בפנס עם בטריה

ושמעתי מאחד שהיה נוהג להדליק נ"ח באוירון עם פנס כיס חשמלי, ויצא בהדלקת נר אחד כעיקר המצוה דנר איש וביתו (שבת כא:). — אבל אם אוחזה בידו לא יצא י"ח שהרואה אומר לצורכו הוא אוחז (כשו"ע תרעה, א). — ואולי יועיל אם יכין מנורה לחנוכה, עם מנורות קטנות, שתבער ע"י בטריה, ויניח אותה במקום שיוכל, שאז ניכר שהודלקה לחנוכה ולא לצורכו. — אבל אז באנו לשאלת האלעקטרי (חשמל) עם מועיל לנר חנוכה ולנר שבת ולנר הבדלה.

ד

אור האלעקטרי (חשמל) אם כשר לנרות שבת חנוכה והבדלה

בשאלת האלעקטרי (חשמל) לנרות הנ"ל דנו לפני יותר ממאה שנה, והיו מגדולי הדור שהתירו, ומהם שאסרו [וראה בספר לקראת שבת (סי' ג סעיף יא עמ' עא), ובשו"ת ירושת פליטה (סי' ו) ועוד].

ואנקוט בקצרה בס"ד.

בשור"ת בית יצחק (י"ד ח"א סי' קכ) פסק דיוצא לנר שבת ולא לנ"ח, וטעמו דלגבי מבשל בשבת ובשר בחלב בודאי חייב בבישול ע"י אלעקטרי, ויכול לומר "להדליק" נר של שבת, דהחוט הבוטח הוי כפתילה, והזרם כשמן ומיקרי נר, אבל נ"ח אינו יוצא כיון שעושה כבכל יום לא הוי פירסומי ניסא, וכ' הרמ"א (תרעא) שלא ידליק במקום שמדליק כל השנה, דהיכר קצת בעי. — ומבאר מדבריו, שהיה הנדון לצאת ידי חובתו במנורת החשמל הבוערת כל השנה, וזה שלל לנר חנוכה, דלא הוי די היכר לפירסו"נ. אבל עצם הכח האלקטרי לא פסל לנר חנוכה, אלא שפיר יוצא בו אם עושה מנורה הניכרת שנעשית במיוחד לנרות חנוכה. — לבית יצחק מסכים בשור"ת מחזה אברהם (לגאב"ד בראד, אור"ח סי' מא), ועוד גדולים המובאים באורחות חיים (ספינקא, סי' רסד, ג) המתירים להדליק ע"י גז (שג"כ אין לו פתילה ושמן).

החולקים על הבית יצחק, הם שור"ת פקודת אלעזר (גאב"ד אונגוואר, אור"ח סי' כג) דבנ"ח בעינן שיעור (תערב, ב), ובנר שבת (רסג, ט) נרות ארוכות שידלקו עד סוף הסעודה, ובאלקטרי אין עכשיו שום זרם, אלא הוא בא כסדר מתחנת הכח. — ולטענה זו יועיל פנס עם באטריה, אשר הזרם צבור בתוכה, והחוט בו זורם הזרם מהבטריה הוי כפתילה, וכ"כ השמירת שבת כהלכתה (פרק צג הערה כב) בשם הגרש"ז אויערבאך ז"ל, שבהדלקת נר שבת בפנס המופעל ע"י מצבר אשר הזרם כבר צבור ונמצא בתוכו מסתבר שיכולים לברך עי"ש.

ודברנו מזה בס"ד במשנת יוסף (סוגיות, אור"ח ח"א עמ' פג), שכונת הגרש"ז למצברים הביתיים הממולאים מימות החול, וכן מנורות הגז (לוקס), אבל גנרטור גדול המספק זרם לבית גדול או לשכונה שלימה, אינו ממולא זרם, אלא הוא עצמו מייצר זרם ע"י כח דלק בנזין, וא"כ שוב אין כאן זרם צבור ונמצא בתוכו, כי אם מה שמזרם לתוכו בשבת, ממה שנעשה מאליו, וה"ז ג"כ כפתילה בלי שמן. בשור"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קז) ולבושי מרדכי (מהדורא ג' סי' נט) שוללים אור האלקטרי מעוד טעם, דאין מחשיבים החוט לפתילה והאור לשלהבת, אלא הרי זו גחלת בוערת, ובחז"ל מצינו פתילות ושמנים. — וכתב מהרש"ג למעשה, שידליק לנר שבת בלי ברכה, כיון שעכ"פ מאיר, אבל לנ"ח לא ידליק, ואם רוצה לעשות לזכר בעלמא, שרי, ואח"כ אם יזדמן לו נר יברך וידליק [אמנם מהלבושי מרדכי (מהדורת שנת תרצז, סי' יט, ב) משמע דחזר להסתפק, שכתב "ולענין נר שבת לא אדע לדון"]. בשם הגאון רבי יוסף רוזין ז"ל מרוגאטשוב, מובא בספר מקראי קודש (חנוכה סי' כ) שמותר לברך על אור החשמל לנר הבדלה, דהא אש הוא, אבל לא בעש"ק דהברכה היא "להדליק" וזה לא חשיב מדליק עכ"ד. — וחולק עליו וס"ל דגם בורא מאורי האש אין לברך על אלקטרי, שאין זה אש המאיר אלא מתכת מחומם, וכך התאורה שלו הוא, שכאשר הוא בתוך כלי זכוכית סגור, הוא מאיר, וא"כ אין כאן שמן, ולא פתילה, ולא שלהבת, אתו"ד [וכמהרש"ג ולבוש"מ הנ"ל]. וע"ע בשור"ת דברי יציב

(או"ח סי' קיט, ה), ושם (סי' קכ) חוקר בנר שבת אם המצוה היא ההדלקה, או שיהא אור בבית, ומסיק שהעיקר שיהא אור, אבל ההדלקה צ"ל ניכרת לכבוד שבת (שם ד"ה ומוסבר).

ולענ"ד לא היתה כונת הגאון מרוגטשוב ז"ל דלחיצה על כפתור המדליק את אור האלקטרי, לא חשיב הדלקה, דודאי הדלקה היא להתחייב עליה במבשל בב"ח ובמלאכת מבעיר בשבת, דנהי שאינו מדליק ע"י אבנים כאדה"ר (פסחים נד.), אבל כל פעולה המולידה אש היא מלאכת מבעיר ומבשל, וכמו שיש מכשיר להדליק כיריים הגז ע"י ניצוץ, ה"ז מלאכת מבעיר גמורה. — וכן פשיטא להו להגאונים רבי חיים עוזר בשו"ת אחיעזר (סי' ס) והוא עצמו בירך בורא מאורי האש על אלקטרי כדי להורות למעשה שאין זה גרמא אלא אש ממש, והחזו"א (או"ח סי' נ, ט), והגרשז"א (בששכ"ה הנ"ל), ובמנחת שלמה ח"א סי' יב, ב), דלחיצה על כפתור ההדלקה של האלקטרי נחשבת להדלקה ממש. — אלא כונת הגאון מרוגטשוב ז"ל שאינו נחשב ל"נר" של שבת, כיון שאין בו שמן פתילה ושלחבת (וכהגאונים מהרש"ג ולבוש"מ הנ"ל), אבל עכ"פ לגבי מאורי האש ה"ז בכלל ברכה.

בשו"ת אז נדברו (ח"ג סי' א) הורה למושב זקנים שהתקינו בחדרים נורות אלקטריות מיוחדות לנר שבת, שיוצאים בהן חובת נר שבת, והביא כן גם מהגרשז"א ז"ל בספרו מאורי אש (ואינו תח"י לעיין בו), ומשו"ת יביע אומר (ח"ב סי' יז), וציץ אליעזר (ח"א סי' כ). — וזה אפילו בזרם הבא כרגיל מתחנת הכח, וכן הורה גאב"ד לונדון הג"ר חנוך פאדווא ז"ל למי שאי אפשר היה לו להדליק בנרות בבנין של נכרים. וע"ע בשו"ת להורות נתן (ח"א סי' יז). — א"כ בנדו"ד אפשר להדליק במנורה מיוחדת לחנוכה המופעלת ע"י בטריה. אלא שבנטעי גבריאל (חנוכה תשו' א) במכתב הגאון באר משה ז"ל כתב להדליק בלי ברכה, ויצא י"ח, וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ו בקונ' האלעקטריק). ומשמע שאפילו מזדמן לו אח"כ הדלקה ראויה, לא יברך עוד. — והנטעי גבריאל מייעץ לברך בלשון תרגום, או בשם בהרהור, או לומר ויברך דוד וכו' עד לך ה' הממלכה, כפ"ת (יו"ד סי' שכח, א) ושו"ת חת"ס (או"ח סי' קנו). — וע"ע בתשובות והנהגות (ח"ב או"ח סי' קנו) ואינו תח"י.

ה

בראיה מר' חנינא בן דוסא שבתו הדליקה בחומץ

בספר פתחי שערים (שבת כא.) נסתפק אם יוצא י"ח נר שבת ונר חנוכה באלקטרי, וחילק בין שבת לחנוכה, דלנר שבת י"ל שאין צריך שמן ופתילה, דאיתא בגמ' (תענית כה.) דא"ר חנינא בן דוסא לבתו שלא תצטער על שהדליקה נרות שבת בכלי שבו חומץ ולא שמן, דמי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק, הרי דנר שבת כשר מכל דבר, ולא דוקא משמן, וכש"כ באלעקטרי דכשר. [ואין לומר שלכתחילה אין ללמוד מזה להדליק, שהרי לא אמר רחב"ד לבתו שלא תצטער על ברכה לבטלה, משמע דכיון שדלק לא היתה ברכתה לבטלה ושפיר בירכה להדליק נר של שבת]. ולכאורה אפשר לדחות ראיה זו, דכיון שע"י נס דלק, א"כ ה"ז כשמן אגוזים וכו', וכאן היה שמן חומץ,

והעיקר שהיה נזל שדלק כמו שמן. — אכן בזה גופא יש לעיין, מה היה הנס, אם החומץ נהפך לשמן, או שהנס היה שחומץ דלק כמו שמן, ומרהיטת הלשון "יאמר לחומץ וידלוק" משמע שנשאר חומץ אלא שבנס דלק, כאילו הדליקו בכלי מים, שבטבע אינו דולק ושואב כלל. — וא"כ חזינן שמכל מה שמאיר יכולים להאיר לשבת, והה"ד מאלקטרי שהוא כשמן [אם הוא צבור לפנינו במצבר כהגרשז"א הנ"ל], וחוט שהוא כפתילה, והגחלת המחוממת שמאירה בזכוכית כמו שלהבת. — והגם שבכלי של חומץ היה כדוגמת נר של שמן, מ"מ מנא לן לחלק בזה.

ו

הטס באוירון תדליק עליו אשתו או שליח בביתו

בנדון דידן פשיטא שאם אשתו בבית, היא תדליק בברכה והוא י"ח, אלא שכדי לראות נ"ח (עי' מ"ב תרעז סק"ז) ידליק המנורה עם הבטרי בלי ברכה. — ואם הבעל ואשתו נוסעים יחד, יעשה שליח שידליק בביתו, ואפילו אם עוזבים את ביתם לחלוטין, ונוסעים למקום אחר, יכולים הם להשאיר את ביתם ברשותם עד אחרי זמן ההדלקה, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קנח) שאפשר לעשות שליח שידליק אחרי שבעה"ב עזב את ביתו עיי"ש.

אכן בין אם אשתו מדלקת עליו, ובין ששליח מדליק, יזדרזו להדליק מיד בתחילת הלילה, בעוד שעדיין לילה לאיש הטס באוירון, ששם חיש מהר השעות חולפות מלילה ליום.

[שו"ת חלק ו' סימן קל]

סימן יד

מקום הדלקת נר חנוכה לבחורי ישיבה, במטוס, ובבית חולים

בס"ד טבת תשס"ו

שוכט"ס לכבוד ידידי הרה"ג המופלג בתורה ויראת ה', כהן שדעתו יפה, בנש"ג הרב **גמליאל הכהן בהרא"ד רבינוביץ שליט"א** מחב"ס "גם אני אודך".

אחדשה"ט באה"ר,

הנני בזה בתשובה לשאלותיך בעניני חנוכה.

א) בחור ישיבה האם יכול להדליק נ"ח גם בחדר של חבריו בישיבה, או שצריך להדליק דוקא בחדרו. — והשאלה תהי' ביותר אם בחדר חבריו יש יותר פרסו"נ בפתח הנראה יותר לרה"ר, או שאר סיבות שיותר נח לו להדליק בחדר חבריו.

ענין מקום הדלקת בחורי ישיבה ביררנו בס"ד באריכות בשו"ת משנ"י (ח"ד סי' מז) יעי"ש, שיש כמה נפק"מ איפה חדר האוכל ומקום חדר השינה וכו'. — ואם שאלתך היא שרוצה להדליק בחדר בו ישן

חבירו, פשיטא דאין זה מקומו הראוי, כי כל בחור בחדרו ה"ז כביתו הניתן לו מהשיבה, ואם מדליק בחדר חבירו, ה"ז כאילו הדליק נ"ח בבית שכנו. ואפילו אם בפתח בית שכנו יש יותר פרסו"ג, או שאר סיבות, החיוב הוא להדליק בביתו, וכמו"כ לבחור בחדרו. — ועיי' שם במשנ"י שיש סברא שיכול להדליק בחדר האוכל או בביהמ"ד.

(ב) כמה נרות כשמקרב אותם יחד אין להדליק, דברגע ההדלקה הוי כאבוקה שאין יוצא בה. ולהדליק ב"שמש" אחד כמה נרות בודאי שרי, כדנהגין, ואפילו שכנו יכול להדליק בשמש שלו.

(ג) בענין הדלקת נ"ח במטוס הארכנו בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קל), והמציאות היא שמקפידים מאד, ולא מרשים להדליק גפרור אפילו לרגע כמימריה, מפני סכנת האש, כי המטוס מופעל ע"י חומר דליק ביותר. ואין שום אפשרות להדליק שם. ואפילו משהו מאנשי הצוות ירשה לו לכמה דקות, ה"ז כמדליק במקום שהרוח יכבנה, שלא יצא י"ח (מ"ב תרעג סקכ"ה). כי האנשים שסביבו יצעקו ויבוא הפקיד ויכבנו מיד. — ולכן אם הדליק והצליח שלא צעקו ולא כיבו, ודלק רבע שעה, הרי לא דלק כשיעור, אא"כ דלק חצי שעה, שאז י"ח, אבל אינו במציאות.

ואין לומר דשיעור חצי שעה בעינן רק כשמדליק כלפי רה"ר, שבזה שיעורו משתשקע החמה עד שתכלה רגל, אבל המדליקים בפנים א"צ שיעור, ודי ברבע שעה. ובאירון אינו כלפי רה"ר אלא כבביתו בפנים. — זה בודאי אינו, דהרמ"א (סו"ס תרעב) התיר למדליקים בפנים רק להדליק אחרי שכלתה רגל, אבל שמן כשיעור חצי שעה צריך, ובלא"ה לא יצא.

(ד) בחור ישיבה, אם אביו בביתו, ואפילו בעיר אחרת האם יכול להוציא בנ"ח. — עי' בשו"ת משנ"י (ח"ד הנ"ל) שהבחור חייב בעצמו במקומו, וא"א לאביו להוציא, וכש"כ אם אביו במדינה אחרת שהשעות חלוקות. — ולכאורה הנוסע במטוס חייב לפי השעה שלו עכשיו, שכאשר אצלו לילה בטיסה, שייך אצלו נ"ח [ואפילו אשתו מדלקת עליו בביתו, שאז הוא יוצא לגמרי בהדלקתה, אבל רק אם מדליקה כאשר אצלו במטוס לילה]. בודאי הנמנע בחנוכה מלטוס בלילה ה"ז משובח להשאר בבית ולהדליק כהלכה.

(ה) האם "סביבון" (דריידל בלע"ז) מוקצה בשבת. י"ל דהוי כלי שמלאכתו לאיסור, דאפילו אם המשחק הוא במיני מאכל (כמו עדשים או סוכריות), הוי כמקח וממכר בשבת, שזה לוקח וזה נותן, זה מרויח וזה מפסיד. — חוץ ממה שהוי כמשחק בקוביא, דהוי גזל משום שלוקח ע"י ריוח הקוביא שהוא אסמכתא בעלמא (עי' חו"מ סי' לד, טז).

(ו) מי שנמצא הוא ואשתו כל ימי ולילות החנוכה בבית חולים ל"ע, ושם במקומו לא מרשים להדליק נר חנוכה בשום מקום כי אם בפרוזדור, אם ידליק שם בברכה.

לכאורה זהו המקום המתאים לנ"ח. דאם אי אפשר ע"י החלון לרה"ר, אז ע"י הדלת לפרוזדור הוי ג"כ כפתחו הפתוח לרה"ר. דפרוזדור בית החולים הוא כרשות הרבים, שהרבה אנשים מצוות ביה"ח

וממבקרים עוברים שם, והוי פרסו"נ טובא.

ואם לא מרשים להדליק ע"י הדלת, אלא באיזה פינה בפרוזדור, ה"ז לא גרע משעת הסכנה שמניחה על שולחנו ודיו, ויכול להדליק בברכה, וה"נ אין הבדל מי שאינו מרשה להדליק. אם עכו"ם משום גזירותיהם, או בעלי בית החולים, מפני הסכנה שיזיקו הלהבה והעשן למכשירים האלקטרוניים המופעלים ע"י מחשבים. — אבל במחלקה רגילה נותנים להדליק נ"ח בנרות שעה קטנים, למשך חצי שעה. והחולים והמבקרים והצוות נהנים מהדלקת נ"ח. דושה"ט בברכה נאמנה,

[שו"ת חלק ז' סימן קכח]

סימן טו

טעם למהדרין מן המהדרין שמצינו רק במצות נ"ח

ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין וכו', והמהדרין מן המהדרין וכו'. בכל מצוות התורה לא מצאנו שיתנו בהם חכמים שיעורים לכתחילה, המצוה כהלכתה, ושיש מהדרין יותר מההלכה, ומהדרין מן המהדרין יותר מהם, כי אם בנר חנוכה, וצ"ב. וי"ל בהקדם דברי הקדושת לוי (בקדושה החמישית לחנוכה) דלכן תיקנו זכר לנס בנר שבו נעשה הנס, הגם שבשאר נסים לא תיקנו לעשות זכר דוקא בחפץ שנעשה בהם הנס, כגון בקי"ס במים, או בפורים בעץ. משום דבנס חנוכה לעולם היו פטורים מהדלקת המנורה, וקיום מצוות התורה, דאונס רחמנא פטריה, אלא שעלתה לפני המקום חיבת המנורה והמצוות, אשר כל העולמות משתוקקים להם, ומקבלים שפע וחיות ממצות ישראל, ומה שנעשה כאן בעוה"ז עולה ומגיע עד רום מעלה. לכן הגם שמצד הדין היו פטורים מטעם אונס, בכ"ז הפליא עמהם הש"ת בנסים, כדי שיוכלו לקיים המצוות. ומשום כך תיקנו חכמים זכר הנס, במה שבשמים השתוקקו לו, להראותנו שלנרות שלנו השתוקקו בשמים, אתוד"ק.

וכמו שחיבת המנורה והמצוות עלתה לפניו, כן חיבת התורה הק' אשר היונים הבינו שכ"ז שישאל עוסקים אין הם ניתנים בידם, לכן קודם היה להשכיחם תורתך ועי"ז יכלו אח"כ להעבירם מחוקי רצונך דלולא זאת האפשר להעביר אומה שלימה מדת ישראל. אלא שע"י שכחת התורה ירדו מטה מטה, עד שהגיעו לביטול המצוות.

ולכן אמרינן (בנדרים פא.) על מה אבדה ארץ על עזבם תורתך, שלא בירכו בתורה. כי כל זמן שהת"ח מחבבים התורה ויגעים בה יומם ולילה, הרי כשרשרת הנמשכת זה משפיע על כלל ישראל, להיות

הת"ח דוגמא להם, וגם אור התורה זורח למרחוק להכניס תורה וקדושה בישראל. וזה שגילו לנו שביטול ברכת התורה, המראה כי לא למדו תורה בחשקת התורה ולשמה, גרם לרדת עד לדיוטא התחתונה עד שאבדה ארץ. — וזה טעם נוסף לתקנת המצוה בנר, לרמז על נר מצוה ותורה אור, שאליו השתוקקו בשמים, מפני שזה ישיב לנו את שלימות קיום התורה והמצוות, דכל שאור התורה יתרבה, ה"ז יוסיף לכללות קיום המצוות והרמת קרן הדת.

וכיון שמצות נ"ח נתקנה זכר לתורה ולמצוות, שבעבורן הושיע ד' לישראל בהיותו כביכול מחבבן ומשתוקק להן. לכן נתקנה בכמה מדרגות, כפשוטו וכמהדרין, וכמהדרין מן המהדרין, כמו שיש בבנ"א כמה וכמה מדרגות בלימוד התורה וקיום המצוות, כפשוטו, ובהידור, ויותר ברגש ברעותא דליבא, ובאהבה ויראה שהן הכנפים בהן פורחין תורה ומצוות לעילא. וגם בענין הלימוד, יש בפשט [וגם בו יש הרבה מדרגות], יש ברמז בדרוש ובסוד. ועל כל א' להשתדל להשיג לפי בחינתו והשגתו, לכן נתקנה מצות נר חנוכה הרומז לתורה אור בכמה מדרגות של הידור, בכדי לזרז אותנו להשתדל תמיד להיות בבחי' הולך ולא עומד, אלא לעלות יום יום מדרגה אחר מדרגה בתורה ועבודת ד'.

עוד י"ל עפ"י קושייתו המפורסמת של הפני יהושע, דכל טורח הנס של המנורה בחנוכה למה היה, הרי קי"ל דטומאה הותרה בציבור, והיו יכולים להדליק בשמן טמא. ותירץ דעיקר הנס נעשה להודיע חיבת המקום עליהם, כדאשכחן בנס התמידי שלא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם, לכן הואיל ואיתרחיש להו ניסא בעיקר הענין, שנגאלו גאולה שלימה מיד שונאיהם, ונעשה להם נס גדול ששלטו באויביהם, לכן נעשה להם ג"כ נס הנרות, שהן עדות לישראל שהשכינה שורה בהם (כבנר מערבי), להודיע להם בימים ההם שהיה עת רצון, שחזרו לחיבתם הראשונה עכ"ד.

נמצא שלעולם מעיקר הדין לא היה צורך בכל נס השמן, אלא שלצורך ההידור, שחנוכת המנורה והמקדש יהיה בטהרה, ולא טומאה, הגם שהותרה בציבור, עשה עמהם השי"ת נס השמן. ומכאן סמכו חכמים לתקן גם את מצות ההדלקה בשיעורין של הידור, כיון שכל הנס היה מטעם ההידור. [אגדות הש"ס, ח"א על מס' שבת דף כא:]

סימן טז

הטעם שקבעו חז"ל גם את דרגות הידור נ"ח ולא כשאר מצוות שפי' רק ההלכות

מצות נר חנוכה נקבעה ע"י חז"ל בשלשה מדרגות: עיקר המצוה נר איש וביתו, ומהדרין, ומהדרין מן המהדרין (שבת כא:). ולא מצאנו זאת בשאר המצוות, שנתפרשו רק הלכותיה, ובהן יש להדר לקיימה בכל דקדוקי ההלכה.

אכן כל ענין הנס של חנוכה נתהווה ע"י הידור מצוה, ולכן ניתנה לנו המצוה ג"כ במדרגות ההידור. — והוא כשנתבונן באותה תקופה נוראה של הכבדת עול יון על עם קדוש ישראל, בתקופת הבית השני, כשהסתער אנטיוכס על א"י וכבשה, ודיכה את תושביה באופן נורא ושפל, עד שגזרו שכל בתולה הנישאת תבא להגמון תחילה (רש"י שבת כג.).

ואיתא במדרש רבה (בראשית ב, ד) ובתנחומא (תזריע יא) והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך, זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהן. שהיתה אומרת להם, כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. — עוד אחז"ל (ב"ר מד, יז) והנה אימה חשיכה "גדולה" זו יון.

באותה תקופה לא פטרו עצמן עם ישראל בטענה של "אונס רחמנא פטריה". שהרי היה ממש פקוח נפש בקיום כל מצוה, וכמובא במגילת אנטיוכס ששרפו במערה המון רב ששמרו את השבת. — אלא התגברו ישראל בגבורה גדולה, למסור נפשם על קידוש השם. והבין מתתיהו כהן גדול, שמן השמים דורשים מעם ישראל מסירות נפש ממש. והלכו הוא ובניו עם קומץ חסידים חלשים טהורים וכו', וקמו נגד האומה האדירה ונצחום. וכל זה בהידור מצוה רב ועצום, לקיים מצוות התורה. לא לנוס ולהפטר מהתורה והמצוות, אלא לרדוף אחריהן ולהדר ולקיימן. לכן ניתנה לנו המצוה היקרה של נרות חנוכה ג"כ במדרגות ההידור.

[דרשות ומאמרים חלק ב מאמר כח אות ב]

סימן יז

ענין מהדרין נר לכל אחד

חידוש נוסף רואים בהידור מצוה של נר חנוכה, שחז"ל קבעו לא רק שיש בו מדרגות הידור, אלא קבעו גם איך להדר. שלא ככל המצוות שההידור הוא לקיימן לפי כל השיטות בהלכה, ובזמנן, וביופיין וכו'. ואילו בנ"ח קבעו חז"ל שאם תדליק אפילו בשמן הכי טוב, ובמנורה הכי יפה ויקרה, עדיין אינך בגדר מהדר במצוה. וההידור הוא רק אם יהיה "נר לכל אחד ואחד" (שבת כא:).

כי בפעולת האדם מתעוררת מחשבתו. כמש"כ בס' החינוך (בכמה מקומות), כגון בביכורים שהבאת ראשית ביכורי אדמתו, תעורר אותו להודות להקב"ה. — כמו כן בהדלקת נר חנוכה, מתעוררת הנפש בהלל והודאה לה'. ובזה לא די אם ראש המשפחה ידליק, אלא ההידור הוא דוקא "נר לכל אחד ואחד", שכל א' ידליק את הנר, ויחד עם זה את נפשו להשתוקק לזמר להשי"ת בהלל והודאה.

ובמהדרין מן המהדרין נחלקו ב"ש וב"ה. ודברי ב"ש צריכים ביאור, איזה דמיון יש לנ"ח עם פרי החג שמתמעטים והולכים, וכבר מדובר בזה בספה"ק. והוא שב"ש וב"ה לא פליגי שהיו כאן שני שלבים

בנס ובנצחון. קודם "פינו היכליך וטיהרו מקדשיך" ואח"כ "והדליקו נרות בחצרות קדשיך". כי תחילה היו צריכים לבטל את הסט"א והקלי' שהתגברה בימי היונים, ולבטל הע"ז והפסילים שלהם. והרי זה דומה לפרי החג, כנגד אוה"ע עע"ז, שכדי לבטל ולמעטן מיעטו בפרי החג שכנגדם. כמו"כ סוברים בית שמאי שהזכר לנס הוא לנצחון שמיעטו וביטלו הע"ז, ומשום כך יש למעט הנרות, להיות פוחת והולך. אשר בזה לא רק שיהא זכרון לנצחון הקדושה על הסט"א. אלא גם בכל דור, בהדלקת הנרות נפעול למעט כח הקלי', וממילא תתגבר הקדושה.

ובית הלל סוברים להוסיף בנרות, כנגד הקדושה שהתגברה ונתוספה אז בימי החשמונאים. ובוזה נפעול גם בימינו בכח ובסגולת המצוה, להרים קרן הקדושה.

הריזה לימוד גדול לנו לכל החיים, להדליק בעצמו את אור נשמתו, בבחי' נר לכל אחד ואחד. להתעורר על ידי ספרי מוסר ולהתרומם בעבודת ה'. כי מי שילמוד בימי חנוכה בענייני אהבת ה' בספרי רבותינו, תתעורר נפשו ביתר שאת לאהבה אותו ית', כשיתבונן באהבה שגילה לנו הקב"ה בנסים שעשה לנו. [דרשות ומאמרים חלק ב מאמר כח אות ג]

סימן יח

הידור בגוף המצוה באופן המובחר ביותר

תניא (שבת קלג:) זה א-לי ואנוהו, התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה, וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה, בלבלר אומן, וכורכו בשיראין נאין.

המובן הפשוט הוא לעשות את חפצי המצוה נאים ויפים. אבל נראה ברור שלא רק בזה מקיים ואנוהו, אלא גם הידור באופן קיום ועשיית המצוה בזמנה וכהלכתה, ושיצא בה לכל השיטות, כל זה בכלל ואנוהו, דהיינו לקיים המצוה באופן המהודר ביותר, בכל המובנים, וכאשר יבואר בס"ד. — וכן חזינן מלשון הברייתא הנ"ל, שפירט בס"ת נאה "לשמר", ולכאורה לא הלכות ס"ת אתי לאשמעינן, דבעינן כתיבה לשם קדושת ס"ת, ולשם קדושת האזכרות שבה (יו"ד רס"י רעד). אלא הא קמ"ל שיהדר בכתיבה לשמה בכל מה דאפשר להדר (עי' בקסת הסופר רס"י ד), הגם שזה לא ניכר בנוי הכתיבה, אלא זה הידור בהלכה.

ונסדר בס"ד כמה מדרגות בהידור מצוה. — ונקדים לומר ש"ואנוהו" ו"הידור מצוה" אינם שני ענינים נפרדים, אלא היינו הך, דהידור מצוה ילפינן מקרא דזה א-לי ואנוהו. כמבואר ברש"י (ב"ק ט:) שכ' שאם מוצא ב' ספרי תורות לקנות, ואחד הדור מחבירו, יוסיף שליש הדמים ויקח את ההדור, דתניא

(שבת קלג:) זה א-לי ואנוהו התנאה לפניו במצות וכו' עכ"ל. — [ולא פירש במה הא' הדור מחבירו, אם ביופי הכתיבה, או שטיב הקלף, או ביראת שמים של הסופר וכדומה, אלא בכל ענין שיש בו הידור, מקיים ואנוהו].

הידור בגוף קיום המצוה באופן המובחר ביותר - דאיתא בשו"ע (או"ח תרנו, א) שאתרוג שיש בו רק שיעור מצומצם של כביצה [כסי' תרמח, כב], מצוה לקנות הגדול ממנו, מטעם הידור מצוה, דחיישינן שמא יתמעט. — נמצא ההידור כאן במה שיי"ח באופן המובחר באתרוג שיש בו בודאי כשיעור. — ותנן (פסחים צט:): ערב פסח סמוך למנחה לא יאכל, פירש"י ורשב"ם שיאכל מצה לתיאבון "משום הידור מצוה". וכאן ההידור הוא במה שהאכילה יותר משובחת כשהוא תאב לאכול. דהיינו לא בחפצא דמצה. כי אם בגברא שהוא המקיים מצות האכילה בגופו.

ובנרות שבת, כל נר שמוסיף אורה, ה"ז מרבה כבוד שבת ושלוש בית, וא"כ לא רק הנר הא' מצוה, והשאר להוספה בעלמא, אלא בכולם מקיים הידור מצוה (ביאור הלכה רס"י רסג), דכל תוספת אורה הידור מצוה, להדליק באופן המובחר. — ולגבי הידור בנר חנוכה שקבעו חז"ל בזה אופני ההידור, למהדרין ולמהדרין מן המהדרין, הגם דדי בנר איש וביתו (שבת כא:): ראה להלן (אות ו). - ובשחיטה, המעולה הוא שיחתוך ב' הסימנים לגמרי, דזה האופן המעולה, ועפ"י הלכה די ברוב סימן א' בעוף וברוב שנים בבהמה (יו"ד ס' כא, א).

עוד הרבה דוגמאות, כגון שרטוט בס"ת ותפילין, שכ' תוס' (גיטין ו: ד"ה א"ר יצחק) דאליבא דהילכתא אינן צריכין, אבל ליישר הכתב שייך זה א-לי ואנוהו (ויבאר בס"ד להלן אות יא). דהיינו שע"ז מקיים מצות קריאת ס"ת ומצות תפילין באופן מהודר.

והיינו שלא רק את המצות צריך לנאות, ליפות חפצא דמצוה, אלא כלשון הברייתא "התנאה" לפני במצות, שגם האדם צריך לקיים המצוה באופן הנאות ביותר. להדר את עצמו בקיימו את מצות ה', להשתדל לקיימן במושלם ביותר. — ואחז"ל (אבות פ"ב מ"א) איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה, ותפארת לו מן האדם. ופי' רבינו יונה כי תפארתו היא תפארת אמיתית בבנ"א [שיישר בהן לבנ"א, שם] גם צריך "להתנאות" במצות, לולב נאה טלית נאה וכו' בענין שיפארוהו בני אדם וישבחוהו עליהן עכ"ל.

אין כונתו לומר ח"ו שיעשה בכדי שיפארוהו, אלא שיעשה המצות בתכלית השלימות, באופן שיפארוהו. וז"ש רבי ותפארת לו מן האדם [והאדם צריך לעבוד על עצמו לא להנות ולא להתפאר משבח בנ"א].

וכעין זה (ביומא ע.) שכל א' הביא ס"ת לעזרה וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים. ופירש"י להראות נוי של ס"ת ותפארת בעליה שטרך להתנאות במצוה, שנא' זה א-לי ואנוהו התנאה לפניו במצות וכו' עכ"ל. והכונה כנ"ל, שזה נוי המצוה, שבעליה טרח לעשותה בשלימות [ואין צריך להסתיר זאת

מבנ"א, כי זה כבוד המצוה, אבל עושיה לא יתפאר כנ"ל].

[חידושי סוגיות הש"ס, מועד, סימן ד אות א]

סימן יט

להדר לצאת ידי חובת כל השיטות

ואפילו שיטות שאין הלכה כמותם, וכש"כ שיטות שיש לחוש להם. כמש"כ הביאור הלכה (רס"י תרנו) שבכל המצות כשתלוי בפלוגתא דרבוותא, אף שהלכה דכשר, מ"מ יקיים הידור מצוה עד שליש, לקנות אתרוג אחר לצאת כל הדעות. וכן מפורש בפמ"ג (שם, משב"ז סק"א). וזה הן בחפצא, כגון באתרוג להדר לצאת ידי כל השיטות המובאות בשו"ע (סי' תרמח), או במצה להחמיר בשיעור חימוץ בכשיעור ח"י דקות, הגם שיש מקילים עד כ"ב וחצי דקות (בהל' תנט, ב).

והן בגברא, כגון בשבת שכ' הבה"ל (רסא, ב סוד"ה מתחילת השקיעה) שבערב שבת לכתחילה טוב לחוש לשיטת היראים, ולהקדים קבלת שבת ח"י דקות לפני השקיעה (עפ"י הב"ח). ולענין מוצ"ש כ' (באד"ה שהוא ג' מילין ורביע) שנכון לצאת דעת רבינו תם וסיעתו, שלא לעשות מלאכה עד סוף שיעור ד' מיל. — והיינו הגם שיש לו במי לתלות להקל, מ"מ בודאי מצווה הגברא, מצד הידור מצות שביתת השבת, להאריך שביתתו לכל הדעות [ובשבת גם בלאו הידור טוב להחמיר משום חומרא דשבת]. — ובד' כוסות שכ' במשנ"ב (תעב סקל"ג) דלדינא די בשתיית רוב רביעית, אפילו מכוס גדול, ולכתחילה יקח כוס המחזיק רק רביעית וישתה רובו. — ובאכילת מצה דרמיא אגברא שאוכלים כזית מן השלימה ומן הפרוסה, דחיישין לכל השיטות (כמבואר בסי' תעה, א עי' במשנ"ב ושאר אחרונים).

וכל שכן בד' מינים דיש בהם דין "הדר", שמחמירים לצאת י"ח כל השיטות, כגון בהדס שנקטם ראשו, כשר לרוב הפוסקים (תרמו, א, י), ובכ"ז טוב להחמיר לקחת שלם (שם). וכן הרבה הלכות בשאר ד' מינים, שכל החומרות מקיים ה"הדר" ביותר.

וסעד לדברינו ממש"כ כק"ז החת"ס בחי' לולב הגזול (לו: ד"ה במינו היו אוגדין אותו) אי ס"ל לר"מ לולב א"צ אגד, והיו אוגדין אותו למטה משום זה א-לי ואנוהו, אלא מה שהתורה מייפה עלינו, ולא מה שאנו ממציאים יפויים והדורים, ע"כ עיקר ואנוהו לאוגדו במינו ממש, ולעשות ב' קשרים זע"ז, ולא כמו שנוהגים לעשות כטבעת של עלי לולב יפה ומהודר, ומכניסים בו ההדסים והערבות, שזה אינו ואנוהו שאמרה תורה, אלא קשר ע"ג קשר וכו', אך אח"כ יכול לייפותו משום חיבוב מצוה ביפויים אחרים, כמו שציפו קרני שור של שלמי ביכורים בזהב (ביכורים פ"ג מ"ג) משום חיבוב מצוה,

ה"נ אחר שאגדוהו למטה במינו שזהו ואנוהו של תורה, חזרו ואגדו בגימוניות של זהב משום חיוב מצוה עכ"ל.

חזינן מד"ק, שההידור של המצוה הוא לקיימה כהלכתה אליבא דכו"ע, והנוי והיופי הוא ענין של חיוב מצוה. ואגד הלולב הוא לקיים המצוה בשלימות, ולא לייפות הלולב ומינו. דהגם שבדאי יש חיוב ליפות חפצא דמצוה, וזה בכלל ואנוהו (וכדלקמן אות ג), מ"מ כשייפוי שעושים אינו שלימות המצוה, אז בודאי קודם צריך לייפות המצוה בעשייתה בשלימות (כקשר ע"ג קשר), ורק אח"כ בא הייפוי שמבחוץ, לייפות חפצא דמצוה.

כדברים אלה כ' גם החתן סופר (שער הטוטפת, ריש סי' יח, בתשובה) שפשוט לו מסברא דלצאת ידי כל החששות מעיקר הדין, קודם להידור נוי מצוה. ואפי' לרש"י (סוכה כט:) דואנוהו הוא דאורייתא, אם יש חשש דרבנן, עדיף טפי לצאת ידי חשש דרבנן, דאין הידור יותר מלקיים המצוה אליבא דכל הדעות, זהו המוקדם, ואח"כ מהדרין שיהא נאה למראה ג"כ. ואם יש חשש דרבנן עכ"פ מהודרת לא הוי, אתר"ד.

[חידושי סוגיות הש"ס, מועד, סימן ד אות ב]

סימן כ

מנורה נאה לחנוכה – כוס לקידוש או מנורה לחנוכה מאי עדיף

בברייתא (דשבת קלג:) מנה כמה סוגים: סוכה לולב שופר וציצית, שהם תשמישי מצוה, ודינם, שאין בהם קדושה עצמית, ואחרי מצותן נזרקין [כבאר"ח (כא, א) ובמשנ"ב, ובלבד שלא בדרך בזיון]. — וס"ת, שהוא הקדושה עצמה, ושיראין שהן תשמישי קדושה (כבאר"ח קנד, ג) שכל דבר שכורכין בו הקדושה הוי תשמישי קדושה, וכשבלו צריך לגונזן. — וא"כ גם בתפילין צריך הידור כבס"ת, שגם תפילין קדושה עצמה [וגם לא גריעי מתשמישי מצוה], ובאמת בירושלמי (פאה פ"א ה"א דף ב:) ובמכילתא (פ' בשלח) גורסים בסוגיין תפילין, וכ"ה במאירי (שבת קלג:). ולפ"ז נרתק התפילין [שנותנים הבתים בתוכם] הוי תשמישי קדושה, והידור הוא לעשותן נאים, כמו שיראין בס"ת [המעיל והחגורה]. ורצועות התפילין עדיפי, דהוי תשמישי קדושה (כבשו"ע קנד, ג), וגם הם תשמישי מצוה [ולא גריעי מציצית], דמצוה לכרוך עליו הרצועות. — חזינן שהברייתא מחייבת בהידור, לקדושה עצמה, לתשמישי קדושה, ולתשמישי מצוה.

ויש לעיין אם גם בתשמיש לתשמיש מצוה שייך הידור, ולכאורה א"צ, מדאמר ציצית, ולא הזכיר בברייתא טלית, שהוא תשמיש דתשמיש המצוה. וקיל מתשמישי מצוה, ורק אסור לבזות טלית

שבלה. — אכן רש"י (ב"ק ט:) מביא הגמ' שלנו (דבשבת קלג:), ומונה "טלית" נאה בין השאר, וכ"ה ברי"ף ורא"ש (סוכה פ"ג, יב), ובספר חסידים (סי' תתעח). והיינו שהיתה כן גרסתם (בשבת), או שפירשו דכמו"כ טלית, ואין נפק"מ בין תשמישי מצוה, לתשמישי תשמישיהן. — והגם שאין מקיימין המצוה בתשמישי תשמישיהן, מ"מ כולן נטפלין למצוה, ושייך בכולם ואנוהו. — וכן פסקו המג"א (רס"י כד) והמשנ"ב (סו"ס כד) שמצוה לעשות "טלית" נאה וציצית נאה, והה"ד כל המצוות צריך לעשותן בהידור בכל מה דאפשר, שנאמר זה א-לי ואנוהו. — וכן חזינן מדיו קולמוס ולבלר שהזכיר בברייתא, שהן רק הכנה לפני המצוה, והשוה אותם לשאר. [ומסתבר שגם טלית קטן צריך שיהא נאה כטלית גדול, שגם הוא למצוה עשוי, ואולי כיון שלובשו תחת המעיל (ובפרט ללובשו תחת הכותנות), הוי כתפילין שא"צ שרטוט כיון שמחופין כלקמן (אות יא)].

ומסתבר שרק בטלית (גדול או קטן) המיוחד למצוה שייך הידור במצוה, אבל סדין בציצית, וכההיא (דמנחות מג.) דרבי יהודה רמי תכלתא לפרזומא דאינשי ביתיה (לבגד שאשתו מתכסה בה בלילה), לא שייך הידור בסדין ובפרזומא, כי אם בציצית עצמן, שהם התשמישי מצוה. אבל הסדין רק מפני שיש לו ד' כנפות מתחייב בציצית. והרי זה דומה להאוכל פת שחייב בברכת המזון, שהידור שייך רק בבהמ"ז שזו המצוה, ולא בפת שהוא רק האמצעי למצוה.

וטלית של בהכ"נ המיוחד לש"ץ, ולעולים לתורה, ולכהנים, הוי כתשמישי מצוה, דעשוי לכבוד הצבור, ובלעדו לא יכול הש"ץ לירד לפני התיבה, וכן לעליה לס"ת, ולדוכן. ולכאורה שייך בו הידור יותר מטלית של יחיד שהוא רק תשמיש דתשמיש מצוה. ולא נהגו כן, אלא הטלית הישן מנדבים לבהכ"נ, ואולי באמת לא נכון הוא [אלא מפני שבבהכ"נ אינם נשמרים יפה נותנים לו את הישן]. — אבל יתכן דשל יחיד מיוחד למצות ציצית, משא"כ של בהכ"נ עשוי רק להתעטף לכבוד בעלמא, ולכן מקילים שלא לברך (כבמשנ"ב סי' יד סק"א, ובביה"ל שם ד"ה שאלה), וכיון שבעיקרו מיועד רק שיהי' מעוטף, לא קפדינן אנוי, דאינו מיוחד לקיים בו מצות ציצית. [אבל עכ"פ עשוי לכבוד הצבור, ולכבוד התורה, ומצות נשיאת כפים, ומהאי טעמא ראוי להדר גם בו].

ובחתן סופר (שם עמ' קעט.) כ', דמצוה להדר בכוס של קידוש והבדלה, שיהי' מכסף, וכהא"ר (סי' תרעג, ג) שמהרש"ל הדליק במנורת כסף, וכן ראוי להדר (מובא בבאה"ט סו"ס תרעג), ושישראל קדושים נהגו אפילו בקופסת אתרוג מכסף עכ"ד. — ור"ל, הגם שקופסת אתרוג הוי רק כעין תשמיש דתשמיש מצוה [דהאתרוג גופא הרי הוא כלולב, דהוי רק תשמיש מצוה], ועוד גרע מטלית דהגם שהוא תשמיש דתשמיש מצוה, מ"מ מסייע הוא בעת קיום המצוה, והוא הגורם למצוה, משא"כ הקופסא מצניעין בה האתרוג רק בגמר המצוה, מ"מ הוי כציפוי זהב לקרני שור השלמים (ביכורים פ"ג מ"ג) שבשעת הקרבתו ודאי הורידו הציפוי. ואין זה הידור מצוה, אלא רק חביבות מצוה. [ושיראין לס"ת יבואר להלן בס"ד].

ובשו"ע (או"ח סי' תנה, א בהגה) שנוהגים ליקח למים שלנו כלי חרס חדשים. ובמ"ב (סקכ"ד) אבל לא ישנים דמאיסי ואין זה הידור עכ"ד. והוי תשמיש דתשמיש, ויש בו ענין הידור כנ"ל.

ולפי דברי החתן סופר הנ"ל, גם בכלי הסעודה של שבת קודש, ובפרט סכין שבוצעים הלחם משנה, יש הידור לעשותם יפה, דאלה עדיפי מקופסת אתרוג, שבהם עצמם מקיימים המצוה. — ועי' בחי' חת"ס למס' שבת (כב. דף ט. מדה"ס ד"ה איברא) שכ' דנר חנוכה הוה הנר עצמו המצוה, ואינו עשוי לתכלית אחר [וא"כ המנורה תשמיש למצוה], משא"כ שארי נרות אינן אלא תשמיש מצוה, כגון נר לת"ת, עיקר המצוה הוא הת"ת, והנר אינו אלא לתשמיש, וכן נר שבת, עיקר המצוה האכילה וסעודת שבת, והנר אינו אלא לתשמיש אותה המצוה עכ"ל, [וא"כ המנורה תשמיש דתשמיש למצוה]. — ובנר שבת קי"ל (בשו"ע רסג, א) שיהא זהיר לעשות נר יפה, ואם כן הוא במנורת שבת שהוא תשמיש דתשמיש מצוה לסעודה, כמ"כ הסכין ושאר כלי הסעודה, יש הידור לעשותן יפה. — ולא נזכר בפוסקים, כי הזכירו רק המפורש בגמ' (שבת כג:) שהזהיר בנר זוכה לבנים ת"ח, אבל לפי המבואר מסתבר כנ"ל, וגם לא גרע מהא (דשבת קיט.) דרב נחמן בר יצחק מכתף ועייל וכו', וכ"פ בשו"ע (רנ, א) שהיה מתקן הבית ומכניס הכלים הצריכים לשבת, וא"כ נוי כלי שבת הוא הידור.

ומדברי החת"ס (לשבת כב. הנ"ל) יש לדון במי שיזו משגת רק למנורת כסף אחת, מה עדיף דשבת או דחנוכה. דלכאורה קי"ל (שבת כג:) נר שבת ונ"ח, דשבת עדיף משום שלום בית (שלא יכשל בחושך). אבל לפ"ד החת"ס נר עצמו דחנוכה הוי נר מצוה, וא"כ המנורה היא תשמיש מצוה [ואפילו אם מניח השמן בזכוכית או הנר במיכל שלה, הרי אלה בטלים למנורה, ובכלל המנורה הם, וכן מסיק בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קנז)], משא"כ נר עצמו דשבת הוי תשמיש מצוה להאיר לסעודה, וא"כ המנורה הוי תשמיש דתשמיש. ולפ"ז מנורה מהודרת לחנוכה עדיפה מדשבת. — אבל כ' הרמב"ם (הל' שבת ל,ה) שיתקן ביתו מפני כבוד השבת, ויהי' נר דלוק ושולחן ערוך וכו' "שכל אלו לכבוד שבת הן". דהיינו שמצוה לנקות ולקשט הבית לכבוד ש"ק, וא"כ בכלל זה כלים נאים, ומנורה משובחת. ואילו בנ"ח העיקר האור הדולק לפרסו"נ, ואין מצוה לקשט ביתו, ולפ"ז דשבת עדיף.

והא דמנורת שבת תדירה יותר ממנורת חנוכה [ותדיר אפי' פעם א' בשבוע, מקרי תדיר לגבי פעם א' בשנה, כמש"כ תוס' (שבת כג: ד"ה הדר) דר"ח הוי תדיר לגבי חנוכה. וא"כ כש"כ שבת לגבי חנוכה], לא מועיל לנו כאן, שהרי בגמ' (שבת כג:) אמרינן דנר שבת עדיף משום שלום ביתו, הא לאו הכי היתה נר חנוכה עדיף משום פרסומא ניסא, הרי דפירסו"נ דחי לתדיר, וכמפורש שם בגמ' דפרסו"נ עדיף מתדיר. וא"כ ה"נ בהידור נ"ח היה סברא לומר דמנורה לצורך פרסו"נ עדיפה. — לכן תועיל רק סברתנו דמנורת שבת מוסיפה כבוד שבת לפאר הבית. [ושמא נוי לפרסו"נ לא דחי לנוי דתדיר, דרק עצם השמן והנר עדיף לפרסו"נ, וא"כ גם מטעם תדיר, נוי דמנורת שבת עדיפה].

ויש להסתפק מה עדיף, להדר בנוי כוס של קידוש, או במנורה לנרות שבת, דלפי מה שנתבאר שניהם

תשמיש דתשמיש למצוה. ומדאמרינן (שבת כג:) נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, יש להקדים בהידור מנורת שבת, שהיא לצורך נר ביתו. — ובנוסף לכך היא תשמיש למצוה וגם מקשטת הבית, יותר זמן מאשר כוס של הקידוש.

וכוס לקידוש או מנורת חנוכה, לגבי נ"ח וקידוש היום אמרינן (בגמ' שם) דנ"ח עדיף משום פרסו"נ מקידוש דתדיר. ואם גם נוי דפרסו"נ עדיף, א"כ מנורת חנוכה עדיפה, אבל אם רק בגוף השמן והנר אמרינן כן וכן"ל, ולא לגבי הנוי, אז כוס לקידוש עדיף דתדיר הרבה, לקידוש והבדלה בשבתות ויר"ט ושאר סעודות מצוה. [ומה שמנורת החנוכה מקשטת הבית בויטרינה, זה גם כל השבוע, ולא נעשה לכבוד שבת, אבל כוס לקידוש מונח על השלחן לכבוד שבת].

[חידושי סוגיות הש"ס, מועד, סימן ד אות ג]

סימן כא

הידור שידלק עד אחרי שתכלה רגל מן השוק

נסתפק החתן סופר (הנ"ל אות ב) בד"ה ונחזור לעניינינו, לפי מה שהעלה שם שיש ג' מיני הידורים: (א) הידור המצוה עצמה, כגון טלית נאה ומצמר יפה. (ב) הידור מבחוח, כגון עטרה של כסף לטלית, והידור זה מהדר המצוה עכ"פ בשעת קיום מצוה. (ג) הידור שאחר המצוה, שמשגמר להדליק נר א' לחנוכה, מהדר ומוסיף עוד נרות, ויש לזה ג"כ מעלה, שעושה פעולה חדשה לשם מצוה. — וא"כ יל"ע איזה הידור קודם ב' או ג' הנ"ל עיי"ש.

ולענ"ד פשוט שההידור הג' קודם לב'. כי כן תקנו חז"ל בעצם המצוה, שיהיו בנ"ח מהדרין ומהדרין מה"מ, מה שלא תיקנו בשאר המצוות. ואין זה לאחר המצוה, אלא במשך ההדלקה מדליק נר דהידור, מיד אחרי הנר העיקרי, והכל מצוה אחת, והברכה קאי אכולן. והטעם דכל שמרבה נרות הוי פרסומי ניסא טפי, וזה הידור בסוג הא' הנ"ל, בעצם המצוה. [ועוד, דעצם הטלית הוא רק תשמיש דתשמישי מצוה (כן"ל אות ג), ואפי' אם העטרה בטלה לו, מ"מ נ"ח דמהדרין תיקנו למצוה עצמה].

והא ראייה מדאמרינן (שבת כא:) ת"ר מצות נ"ח איש וביתו, והמהדרין נר לכל א', והמהדרין מה"מ וכו'. ולכאורה וכי זהו ההידור היחידי שאפשר לעשות, והרי ישנן הרבה מיני הידורים, כגון שמן זית מובחר, ופתילה מובחרת, ומנורה יפה או יקרה של כסף או זהב וכדומה. — אעכ"ח שחז"ל קבעו מצות נ"ח באופן זה, שיש בו ג' מדרגות בעצם המצוה, נר איש וביתו, ומהדרין, והמהדרין מה"מ. ובנוסף לכך בודאי ישנן הידורי מצוה שונים, כגון שמן ופתילה מובחרים, הם הידור בעצם המצוה לעשותה מהמובחר שידלק יפה. ואם מדליק כשיעור שי"ח לכל השיטות בזמני השקיעה, ה"ז ג"כ

הידור בקיום המצוה. ואם מוסיף שמן שידליק עד אחרי שתכלה רגל מהשוק, "ל דהוי ג"כ הידור בעצם המצוה שהיא פרס"נ, וכל שמוסיף פרס"נ הוי הידור במצוה עצמה. — וישנם הידורים חיצוניים, כגון מנורה מהודרת וכדומה, שזה לפ"ד החת"ס בגדר חיבוב מצוה כגימוניות של זהב ללולב, או ציפוי קרני שור שלמי בכורים בזהב.

ועוד ראה ברורה, דנר ההידור הוא תוספת לעצם המצוה, ואינו בגדר שאר הידור מצוה בעלמא. שהרי קי"ל (ב"ק ט: וש"ע סי' תרנו) דלהידור מצוה א"צ לבזבז שלישי ממנו, אלא להוסיף שלישי על שאינו מהודר. וא"כ בנ"ח כשמדליק ביום השני עוד נר, הרי כבר מוסיף כנגד כל הראשון, וכש"כ ביום ח' שמדליק נר מצוה הא', ועליו ז' פעמים כמותו. — ועל כרחין לומר שהנרות דהמהדרין אינן בגדר שאר הידור מצוה, אלא זה חלק מהמצוה עצמה. — וממילא בספיקו של החתן סופר הנ"ל, הידור נ"ח קודם להידור חיצוני דשאר מצות. וגם להדליק נרות הרבה, כמהדרין, ומהדרין מה"מ, כמנהגינו, קודם להידור דשמן ופתילה מובחרים בנ"ח, וכש"כ שקודם למנורה מהודרת, כי נרות נתקנו ע"י חז"ל, וכמשנ"ת. ויש עוד להאריך אבל אכמ"ל. וע"ע בחי' הגר"ז הלוי (לרמב"ם הל' חנוכה) ובמועדים וזמנים (ח"ב סי' קלג).

[חידושי סוגיות הש"ס, מועד, סימן ד אות ו]

סימן כב

אם ואנוהו דאורייתא או דרבנן

אם הידור מצוה מואנוהו הוא דאורייתא או רק מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, האריך בזה השדה חמד (כללים, מע' ז סי' י). עיי"ש. — ויש להעיר, דלמ"ד דאורייתא, הא הוי עשה דלפני הדיבור [דשירת הים נאמרה לפני מתן תורה], כמובא לעיל (הערה ד) בשם החתן סופר. וגם לשון הגמ' (בשבת קלג:) הוא אמנם בלשון ציווי ואנוהו "התנאה" לפניו במצות. אבל (בנזיר ב:) הלשון הוא "אתנאה" לפניו במצות "אעשה" לו סוכה נאה. והיינו שכנסת ישראל משתבחת לפני הקב"ה שהיא מתנאה במצות, ואין זה ציווי, אלא כלשון השירה שם, אשירה לד' וגו', וארוממנהו.

ולמ"ד דרבנן יש להעיר, דלא הוי כשאר מצות דרבנן, אלא אסמכתא מקרא, וכ' הפמ"ג (בפתיחה הכוללת לא"ח, ח"א אות כ) די' ב' מיני אסמכתות, אסמכתא חשובה, שיש לה רמז בתורה, כמו נט"י לחולין מקרא וידיו לא שטף במים (חולין קו). ואסמכתא בעלמא, שלא מרומזת להדיא, רק אסמכה אקרא, כמו (ברכות נג:) והתקדשתם אלו מים ראשונים. והאסמכתא החשובה הוי כד"ת, וספיקה לחומרא, וגוזרין לה גזירה לגזירה. — מעתה יל"ע אם ואנוהו הוי אסמכתא חשובה, דואנוהו

היינו התנאה לפניו, ובמה מתנאים לפני ה', רק במצות. או שזו רק אסמכתא בעלמא, כיון שיש עוד דרשות חז"ל על ואנוהו (במכילתא) אבא שאול אומר הוי נדמה לו מה הוא רחום וכו' (וכ"ה בשבת קלג: ופירש"י שדורש אני- והוא), ריה"ג ורע"ק אומרים נוונו ושבחו להקב"ה בפני אוה"ע (מובא ברש"י עה"ת, אספר נוי ושבחו לבאי עולם). ר' יוסי בן דורמסקית אעשה לפניו מקדש נאה (לשון נוח קדשך, וכן ת"א), וחכמים אומרים אלוונו (לשון לוי) עד שאבוא עמו לביהמ"ק.

ויש סברא לומר, שלר' ישמעאל דדריש ואנוהו התנאה לפניו, ה"ז אסמכתא חשובה, דבשלמא בזהתקדשתם אלו מים ראשונים, אין רמז במלת והתקדשתם לנט"י, רק חכמים הכלילו נט"י בקדושה. אבל בואנוהו עצם המלה מורה על התנאה לפניו, שזה לשון "אנוהו". והאמנם שיש דורשים דרשות אחרות, אבל כולן מרומזות ג"כ בלשון ואנוהו, ומסתבר שכו"ע מודים כל א' לדרשת חבירו. וא"כ התנאה לפניו אינה דעת יחיד דר' ישמעאל (וכנ"ל סוף אות טו), והוי אסמכתא חשובה. אבל יל"ע עוד בשאר הדוגמאות שמביא הפמ"ג (שם) אם בכה"ג הוי אסמכתא חשובה, ואכמ"ל כעת. ולהלכה יל"ע.

אבל גם לאסמכתא בעלמא, יש חשיבות מרובה, וכמש"כ הריטב"א (ר"ה טז). שכל שיש לו אסמכתא בפסוק, העיר הקב"ה שראוי לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה, ומסרו לחכמים וכו', ולפיכך תמצא שהחכמים נותנים בכל מקום ראייה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה, עיי"ש בכל לשונו, שהתורה נתנה לחכמים כח להסמיק תורה שבע"פ לתורה שבכתב.

ובעיקר הפלוגתא אי ואנוהו דאורייתא או דרבנן. — דעת רש"י (סוכה כט:) דיבש פסול דכתיב ואנוהו, הרי שפסול מדאורייתא. ותוס' חולקים דאנוהו הוא רק לכתחילה ולא מיפסל בהכי, והיינו שהוא דרבנן, וכמ"ש הריטב"א (סוכה יא: ד"ה ואי רבנן) שואנוהו דרבנן, ומביא ראייה דאי דאורייתא לא שייך לכתחילה ובדיעבד. ותוס' כתבו כן גם (במנחות מא: ד"ה אין) דהידור מצוה דרבנן. וכן משמע מהמאירי (שבת קלג:) שכ' "דרך הערה" אמרו ואנוהו.

והכפות תמרים (בתוס' כט: כ'), דמ"ש ואנוהו התנאה לפניו במצות, יש דברים דהם לכתחילה כגון אגד, ויש דברים שיהיו לעיכובא כגון לולב היבש, והכתוב מסרו לחכמים לפרש איזה הידור לכתחילה ואיזה לעיכובא. — [ומתורצת קו' תוס' וריטב"א הנ"ל על רש"י. דלעולם הידור מצוה מדאורייתא, והגם שבדאורייתא הכל לעיכובא, מ"מ מסרן הכתוב לחכמים לקבוע מה לעיכובא ומה רק לכתחילה]. בהלכות גדולות (ריש הל' לולב הגזול) כ', דאינו יוצא בד' מינים כשהם מהופכים, משום זה א-לי ואנוהו עיי"ש, ומשמע דלעיכובא מדאורייתא. — ויל"ע, דא"כ למה יש ציצין שאין מעכבין המילה, הרי מפורש בגמ' (שבת קלג:) שיש בהסרתן משום ואנוהו, וכמו שואנוהו דלולב לעיכובא, כן יהא זה לעיכובא [וזו בעצם קושיית תוס' וריטב"א הנ"ל על רש"י, ומזה מוכיחים דואנוהו רק דרבנן ולא לעיכובא]. ואי ואנוהו דרבנן אמאי מעכב בלולב הפוך. — וראיה מדבריו לכפות תמרים הנ"ל, דאפשר

לומר דלעולם ואנוהו דאורייתא, אבל לא בכל מילי, אלא מסרן הכתוב לחכמים וכו"ל.
[חידושי סוגיות הש"ס, מועד, סימן ד אות טז]

סימן כג

הדלקת נרות מהדרין מה"מ, אם זה רק הידור מצוה בעלמא או שזה חלק מעיקר המצוה

ה) במי שהדליק נר א' ולא בירך, אם יברך אח"כ על השאר

כתב הפמ"ג (תרע"ו מ"ז ב') דמי שלא בירך על הנר הראשון יברך על שאר הנרות, אע"ג דנר הא' מצוה, והשאר רק למהדרין, ונשאר בצ"ע מאחר דמצוה ליכא רק למהדרין, א"כ איך יאמר וציונו. וכן חזינן מתשו' הרשב"א (ח"א סי' תקל"ט) המובאת ברמ"א (תרעג, ב) דאם כבתה ורוצה להחמיר ולהדליקה [וכן ראוי, מ"ב] לא יברך, דמצות הדלקה כבר אזלא. וכן מבואר בשו"ת כת"ס (או"ח סי' קל"ה ד"ה וראיתי) ובשו"ת שבט סופר (סי' ג'). – [אלא שחידש הכת"ס שאם טעה ובמקום ג' נרות הדליק ב', ובברכתו נתכוין רק על מה שהדליק, ולא על כל מה שחייב להדליק, אז מדינא מחוייב להדליק כפי תוספת הימים, כיון שקלקל המנין, וגרע ע"ז לא רק הנרות הנוספים, אלא גם הנר הא', ולכן יברך על הנר הנוסף, דאם היה מדליק רק נר א' כעיקר דין איש וביתו היה יוצא, אבל עכשיו שהדליק יותר וקלקל, מחוייב לתקן עיוותו ויברך עיי"ש"ה].

ולענ"ד יש להצדיק דבריו הראשונים של הפמ"ג שאם לא בירך על הנר הא', שפיר יכול לברך על שאר הנרות. דלדידן דנהגינן כמהדרין מן המהדרין, א"כ רוצה לקיים המצוה בכל הנרות דוקא, כמנהג המהדרין מה"מ, ואינו רוצה לצאת י"ח בנר הא', וממילא שפיר יכול לברך על שאר הנרות, דעדיין לא י"ח בנר הא', כי היתה כאן כמו היפך כונה, שלא לצאת בו, אלא בכולן. וכולן היו לפניו בעת שהדליק הא', א"כ רצה לצאת דוקא בכולן. [ולפי מה שנתבאר בס"ד לעיל סי' לו שמועילה היפך בנ"ח שלא לצאת עיי"ש"ה].

ואין זה דומה למש"כ הב"י (סי' תרע"ב) בשם או"ח שאם בירך והדליק במקום ג' נרות רק ב', שצריך להדליק מה שחסר אבל א"צ לברך, כי הברכה היתה על כל חיוב הנרות. ומשמע ליה להפמ"ג (תרע"ו מ"ז ב') הנ"ל, שאם לא התכוין תחילה על כל הנרות צריך לברך שנית, ונשאר בצ"ע איך יברך על מהדרין כנ"ל. – דשם לא היתה היפך כונה שלא לצאת בנר הא', אדרבא הוא רצה לצאת בכולן שהדליק, אלא שטעה והפחית א', וע"ז שפיר תמה הפמ"ג דאיך יברך אם ישוב וידליק אותו שהחסר, הרי כבר יצא, כי את הראשון הדליק לשם מצות נ"ח ובירך עליו. – משא"כ אחרי שהדליק רק הא' ולא בירך עליו, שפיר יכול לברך על שאר הנרות, כיון שאינו רוצה לצאת בראשון בלבד, אלא עם

כולן. – [והכת"ס הנ"ל כ' דשאני בדין הב"י בשם א"ח, שעיוות וקלקל המנין, ומשום כך חייב להדליק שנית, ולכם אם לא התכוין תחילה על כל הנרות יברך שנית, משא"כ אם הדליק רק נר א' אין לברך על ההידור לבד].

שוב ראיתי בחתן סופר (שער הטוטפת סי' י"ח, בתשובה שבשולי הגליון) שכ' ליישב תמיהת הפמ"ג איך שייך לברך על מהדרין, ד"ל דלא גרע ממנהג חשוב שמברכין עליו כתוס' ור"ן (סוכה מד"ז) ועי' שו"ת חת"ס (או"ח סי' ס"ו). – [וכבר רמז לזה בשו"ת כת"ס הנ"ל (סי' קל"ה בסוד"ה ועיין) דמי שברך על אתרוג, ומצא מהודר ממנו אינו מברך, אבל על הידור דנ"ח מברך, כיון שנעשה מנהג חשוב]. – וביאר החתן סופר דיש כמה הידורים, וסדר מעלתן הוא: א) בעצם המצוה כאתרוג נאה, וטלית ותפילין וס"ת נאים. ב) סביב למצוה כלולב שמהדרו בגימוניות של זהב, כסוכה לו: ג) בתוספת על המצוה כנר חנוכה. ונ"ח הגם שהוא השלישי במעלה, מ"מ יש חשיבות מיוחדת להידור שבו, שהוא מעשה חדש, ומשום כך שייך לברך על ההידור מטעם מנהג עי"ש.

ונראה לומר עפ"י דבריו, דלעולם לא היה זה נחשב להידור מצוה, מה שמוסיף על המצוה, כמו שאין הידור לקחת שני אתרוגים או לולבים, או לקבוע ב' מזוזות וכדומה, אדרבא במצוה דאורייתא הוי בל תוסיף, כמו בב' תפילין בראש שעובר משום בל תוסיף (עירובין צה"ז), [וע"ע סנהדרין פח: וסוכה לא: ורמב"ם הל' לולב ז, ז ואכמ"ל]. וה"נ בנר חנוכה שמצוה דרבנן היא להדליק בכל בית נר א' איש וביתו, אל היה בזה משום הידור מצוה להוסיף ולהדליק יותר, לפי מספר הנפשות, או כפי מנין הימים. ובכלל היכן מצינו בש"ס מדרגות כאלה "מהדרין" "ומהדרין מן המהדרין" בגדר הידור מצוה. וחז"ל אמרו בכללות ואנוהו התנאה לפניו במצוות, טלית נאה ס"ת נאה וכו', וכל מה שיותר נאה בכלל "הידור" מצוה. אבל להוסיף נרות נוספים לא היה נחשב להידור מצוה בנר חנוכה, לולא שחכמים תיקנו כן.

אלא שכאשר תקנו חז"ל מצות נר חנוכה, כך תקנוה, שיהיו בה ג' מדרגות, וזה שאמרו "מצות נר חנוכה", (עיקר המצוה שבה הוא) נר איש וביתו, (ועוד נכלל במצות נ"ח) והמהדרין נר לכל א', (וגם נכלל במצות נ"ח) והמהדרין מן המהדרין וכו'. – ומשונה מצוה דרבנן זו משאר מצוות דרבנן, שנתקנה לכתחילה בג' מדרגות. והרוצה לצאת י"ח, די לו בנר א' לכל ביתו, והרוצה להדר וכו'. וא"כ המהדרין והמהדרין מה"מ מעיקר המצוה הן. – שוב ראיתי בשפת אמת (שבת כא: סוד"ה בגמ' ת"ר מצות חנוכה) שכתב אכן הנראה לומר בזה דודאי הוי מצוה גמורה ההידור, דכך היא התקנה שהמהדרין יעשו המצוה באופן זה עכ"ל. וכנראה כונתו כנ"ל, ות"ל שזכיתי לכוין לד"ק. אח"כ הראוני שכ"כ בחידושי מהרצ"א על הל' חנוכה מרבינו הבני יששכר ז"ל (דף י"ז) וז"ל וגם אפשר להיות זה ההידור היה בכלל התקנה וצריך לברך, משא"כ הידור שאדם עושה ע"י עצמו עכ"ל.

וא"ש דמי שלא בירך על הנר הא' יברך על שאר נרות, ולא קשיא איך יאמר וציונו על מה שהוא רק הידור, דגם ההידור בכלל עיקר המצוה. (ועי' בשו"ת שבט סופר חא"ח סי' ג' סוד"ה ועכשיו). – ואינו דומה כלל לכבתה ורוצה להדר וולהדליקה, שאינו מברך וכו"ל, דהתם בירך והדליק וגמר המצוה, ואמנם נחשב להידור לחזור ולהדליק (כהמ"ב תרעג, ב הנ"ל), אבל הידור זה לא היה בכלל התקנה דמהדרין וכו'. אלא זה רק הידור של עצמו, ולא שייך עוד לברך על הידור גרידא. אבל כאן שלא בירך ולא גמר המצוה, כי למהדרין הוא עומד עדיין באמצע המצוה, שפיר יברך על שאר הנרות.

והוכחה לדברים הנ"ל דנרות המהדרין הן מגוף עיקר המצוה, יש להביא מלשון הראב"ן (ח"א סי' ל"ה) שכתב: וכן להדליק נר של חנוכה [מברך "להדליק" ולא "על"] לפי שבכל הלילות לבד מלילה הראשון יש בו נרות להדליק, ולא נגמרה המצוה עד שמדליק כל הנרות, להכי מברך להדליק, דמשמע להדליק כל נר ונר, ולא חילקו ברכת לילה הראשון משאר לילות עכ"ל. ובפירוש אבן שלימה הבין בכונתו, שבנ"ח מוסיפין בשאר הלילות כל לילה נר א', והברכה נתקנה על כולן. – א"כ שפתיו ברור מללו שגם נרות המהדרין מן המהדרין בכלל עיקר המצוה, ובשבילן נתקנה הברכה "להדליק". שאל"כ אלא שהמצוה היא רק נר א', והשאר הוא תוספת להידור מצוה, לא היו מתקנים עבורם הברכה בלשון דמשתמע שהדלקת כל נר ונר היא מצוה. – כדמשמע במאירי (פסחים ז' טז) שעל מה שאינו מעיקר המצוה לא תיקנו ברכה. שהביא דעה שמצוה שתיכף נגמרה מברכין עליה "על" כגון מילה, והקשה עליהם מנ"ח, ומשופר ואם מפני ששופר נמשך אחר סדר הברכות "הרי אותן שעל סדר הברכות אינן טעונות ברכת שופר כלל" עכ"ל. וא"כ כמו"כ על נרות של הידור מצוה גרידא לא היו מברכים. אע"כ שגם הם להראב"ד מעיקר המצוה.

[ואי אפשר לומר שאין כונת הראב"ן כלל על נרות המהדרין, אלא על נר א' שבשאר הלילות, זה אינו, שהרי בפירוש "ולא חילקו ברכת לילה הא' משאר הלילות" הרי שהטעם הוא שבשאר הלילות יש נרות תוספת המהדרין מה"מ, ובלי א' רק נר א'].

אמנם יסוד זה שגם נרות המהדרין נחשבים לעצם מצות נ"ח, ואינו כשאר הידור מצוה בעלמא, לכאורה נסתר ממש"כ הרמ"א (תרעד, א) ונהגו להחמיר בנ"ח שלא להדליק אפילו מנר לנר, דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד, והשאר אינו (אלא) למצוה כל כך, לכן אין להדליק זה מזה עכ"ל. – ומשמע לכאורה שהנרות הנוספים דמהדרין מן המהדרין אינם עיקר מצוה וגריעי מהנר הא' העיקרי, והם רק הידור מצוה בעלמא. – אכן המג"א (סק"א) כ' כלומר דבנר א' סגי לכל בני הבית עכ"ל. דהיינו שמפרש כונת הרמ"א שלא רק בנרות הנוספות דמהדרין מה"מ לא הוי כ"כ מצוה, כי אם גם נרות המהדרין לכל א' וא' מב"ב, אינם למצוה כ"כ, דמדינא סגי בנר א' לכל הבית (לבושי שרד). וכ' הפמ"ג דאף שהמהדרין המדליקים כל א' לעצמו, מתכוונים שלא לצאת מבעה"ב ומא' לחבירו, וא"כ לכל א' הוי הדלקתו עיקר המצוה "מ"מ אין מדינא כ"כ מצוה" הלכך באב ובנו שיכול לצאת משל אביו ומהדר

לעצמו, אינו עיקר מצוה כ"כ ואין להדליק זמ"ז, אבל שני בעלי בתים בבית א' שהדלקת כל א' עיקר המצוה מדליקים זמ"ז, עכת"ד בתוספת ביאור. – וא"כ בהדלקה זמ"ז יש גדר אחר של עיקר מצוה, דכל שאין עליו חיוב להדליק בעצמו, אף שמביא עצמו לידי חיוב ע"י שאינו יוצא משל בעה"ב, מ"מ כבר אסור להדליק מהנר הא' העיקרי. אבל לגבי ברכה כשלא בירך על הנר הא', שפיר נחשבים נרות המהדרין כעיקר מצוה לברך עליהן, וכמו שנתבאר.

והא ראייה דאין הנרות הנוספות בגדר הידור מצוה בעלמא, שהרי קי"ל (ב"ק ט) הידור מצוה עד שליש במצוה, ובנ"ח הוא הרבה יותר, שמוסיף כפלי כפליים על הנר הא' שהוא עיקר המצוה, כאשר כבר העיר בזה בחידושי מהר"ז הלוי ז"ל. אלא על כרחין דהידור נ"ח שונה משאר הידורים, והוא חלק מגוף המצוה, למי שירצה לקיים המצוה בהידור, ולכן שיעורו יותר משליש.

[אלא שמדברי רבינו חננאל (שם) לא משמע כן שכ' אם בא להדר המצוה ביתר משליש בדמיה, אינו חייב כל זה מיגיעו, שחייב קודמין להידור מצוה, אבל אם זימן לו הקב"ה ממון שלא ביגיעו, וביקש להדר המצוה ביותר משליש הרשות בידו, והמהדר המצוה משובח, כדתינן בנר חנוכה והמהדרין נר לכל א' וא' מהמהדרין מן המהדרין וכו' עכ"ל. משמע דמהדרין דנ"ח הוא כהידור שאר מצוות, וכיון שהוא יותר משליש לכן הוא משובח. ומביא ר"ח ראייה מנ"ח שכל מה שמהדר אפי' ביותר משליש הוא משובח. – וכע"ז כ' הר"ח (בשבת כא) פ' המהדרין מהדרי מצוות כדאמרין להדור מצוה עד שליש במצוה עכ"ל. וכונתו נראית דאין הוא מדמה שיעור הדור נ"ח לההיא דשליש, דזה אי אפשר להוסיף רק שליש, אלא מפרש מה לשון "מהדרין", הוא הידור במצוה כההיא דשליש. עכ"פ חזינן מדבריו דהידור דנ"ח הוא הידור מצוה כשאר הידורי מצוה. – אבל אינו מוכח לסתור דברינו הנ"ל, ד"ל דכונת הר"ח רק להביא נ"ח לדוגמא לענין מהדרין. ולעולם בנ"ח י"ל שכך תיקנוה שהמהדרין יהיו מעצם המצוה, וכדברינו הנ"ל].

במה שכתבנו לעיל דמהנר הא' של בעה"ב שהוא עיקר החיוב, אסור לבעה"ב להדליק שאר נרותיו, וגם לבן אסור להדליק ממנו אפילו הנר הא'. – יש להסתפק אם הבן יכול להדליק את הנר הא', מנרות המהדרין של אביו. אפילו לפי דברינו הנ"ל שהאב מברך על נרות המהדרין, מפני שהן נעשו כעיקר המצוה וכמו שנתבאר, מ"מ מעיקר הדין די לאב בנר הא', ואשר לכן אסור לאב להדליק שאר נרותיו מהא', א"כ לענין להדליק זמ"ז נחתי נרות המהדרין בדרגא חדא מהנר הא', א"כ שוים הם נרות המהדרין של האב, לנר הא' של הבן, ויהא מותר להדליקו מנרות מהדרין של אביו.

(ב) הדליק נר א', ואח"כ נזדמנו לו שאר הנרות. נפק"מ אם בירך על הא', או לא

יש לעיין, אם היה לו רק נר א' ולא יותר, בשאר הימים שצריך יותר. ובירך עליו והדליקו, ונזדמנו לו עוד נרות כפי שצריך. מה יעשה, האם ידליק השאר, והאם יברך עליהן עוד פעם או לא. – הנה הא פשיטא שידליק השאר, שהרי לפנינו נר עיקר המצוה, ושייך להוסיף עליו ההידור. אבל לענין ברכה,

אם לא היה מברך על הראשון, היה יכול לברך על השאר, וזה בב' אופנים: - אם היתה דעתו שלא לצאת י"ח בנר הא' לבד, ומשום כך לא בירך עליו, א"כ יברך על השאר, שבהן יחד עם הראשון רוצה לקיים המצוה. - ואם היתה דעתו לצאת י"ח בנר הא', אלא ששכח לברך עליו, ג"כ יכול לברך על השאר, אם ננקוט הסברא הנ"ל, שגם נרות ההידור הן מגוף המצוה, דא"כ שפיר יכול לברך עליהן, שהרי עסוק הוא עדיין באמצע המצוה.

אבל אם כבר בירך על הנר הא', וגילה דעתו בזה שרוצה לקיים רק כעיקר מצות נ"ח בנר אחד ולא כמהדרין. והיינו שידע שהיום צריך להדליק יותר, ואעפ"כ משום סיבה בירך והדליק רק א', א"כ גמר המצוה בהדלקת הנר הא', ואינו יכול לברך על השאר. - דהא דאמרין לסברתנו הנ"ל, שגם ההידור מגוף המצוה, הוא רק אם רוצה לקיים המצוה כמהדרין בכל הנרות. אבל אחר שכבר קיים רק כעיקר המצוה, בודאי יצא בזה ידי חובתו, ושוב אין הנרות הנוספים של ההידור כבר מגוף המצוה, אלא מהידור מצוה גרידא, ועל הידור לבד כתבו הפמ"ג ומחצהש"ק הנ"ל דאין מברכין, וכדלקמן בסמוך. שוב ראיתי בברכי יוסף (תרע"א, ג) שכתב לא היה לו שמן כי אם לנר א' ובירך עליו ותיכף נזדמן לו שמן לנרות השייכות להדור בלילה ההוא, נסתפק מוהר"א נחום אם יברך פעם אחרת על הנרות שמוסיף, וצייד לכאן ולכאן. והעלה מהר"ם מזרחי דלא יברך, והסכים עמו הרב הנ"ל. - ומקור ד' הברכ"י משו"ת פרי הארץ (ח"ג סי' ח'). ויש לעיין בפנים לדעת מה היו סברות מהר"א נחום ז"ל לברך על ההידור בלבד, אחרי שכבר בירך וגמר הדלקת הנר הא', ויצא בזה ידי חובתו.

והנה המג"א (סי' תרנ"א סק"כ) הביא מרד"א בשם הרמב"ם שאם בירך והדליק נר א' ואח"כ נזדמנו לו נרות [כפי הצורך] מברך בכל פעם, וביאר המחצהש"ק (רס"י תרע"ו) כונתו, דכיון דלא היה לו כי אם נר א', ולא ידע שיזדמנו לו יורת, א"כ התכוין בברכה רק על הנר הא', וכשיזדמנו לו שאר הנרות צריך לברך שנית. והניח בצ"ע שהרי קיים עיקר המצוה, ואיך יברך רק על ההידור. - ראה בליקוטי הערות לשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' קל"ה) שהאיר עינינו בזה הגאון רבי ישכר דב גולדשטיין זצ"ל ראש ישיבות כולל שומרי החומות, דתשובת הרמב"ם שהביא ר"ד אבודרהם היא בפאר הדור (סי' קי"א) ומבואר ממנה שאין הנדון אודות נר נוסף, אלא במי שמדליק כמה פעמים בכמה בתים, ועוסק כל פעם בעיקר המצוה, על זה כתב שמברך "בכל פעם". וכ"כ הנשמת אדם (כלל קמ"ז) ובשו"ת שבט סופר (חאו"ח סי' ג' ד"ה אלא שמע"כ). - ולפ"ז פשוט שאם קיים עיקר המצוה דברכה בנר א', לא שייך לברך עוד על נרות נוספים, וכמו שנתבאר.

ואם בירך ודעתו היתה על כל הנרות שיזדמנו לו אח"כ, בזה כבר כתב הב"י (סי' תרע"ב) בשם אורחות חיים שא"צ לברך, כיון דדעתו היתה על כולן. - אבל יל"ע אי בעינן שיזדמנו לו מיד אחרי שהדליק הנר הא', באופן שלא יהי' הפסק בין ברכתו להדלקת השאר וכמו שכתבנו לעיל. ומרהיטת הלשון משמע דלא קפדינן בזה וצ"ע.

(ג) במחלוקת הפר"ח והא"ר, בבירך והדליק נרות, אבל לא כמנין הצריך, וחשב לצאת בהם י"ח. אם לברך שנית על היתר, ובכבה הנר הא' אם ידליק השאר

ומצאנו מחלוקת האחרונים בזה אם לברך על נרות המהדרין גרידא. הפר"ח (סו"ס תרע"ב) כתב נשאלתי היה עומד ליל ז', והיה לו להדליק ז', וכסבור שהוא ליל ו' והדליק ו', ואח"כ נודע לו שהוא ליל ז', וצריך להדליק עוד נר א', אי בעי ברוכי או לא, והשבתי כיון דהמצוה נר איש וביתו, ואינך דמדליק הוי משום הידור, לא בעי לברוכי, עכ"ד. – והאליהו רבה (סו"ס תרע"ב) כ' על ד' ב"י בשם או"ח דאם דעתו היתה על הג' והדליק רק ב' א"צ לברך, "משמע דאם אין דעתו לכך, אלא סבר שלא יהיה לו יותר, ואח"כ נזדמן לו חוזר ומברך" עכ"ד. [וכהפמ"ג הנ"ל בתחילת דברינו]. – והיינו ששתי השאלות שוות, בנדון הפר"ח טעה וחשב שהוא ליל ו', ולא נתכוין בברכתו על הנר הז'. ובנדון דא"ר חשב שלא יהיו לו יותר נרות, ולא נתכוין בברכתו על היתר, ושוב נזדמנו לו. ודעת הפר"ח שלא לברך על נרות ההידור, ודעת הא"ר לברך. וכן הבין בשו"ת הגרע"א (תנינא סי' י"ג) מחלקותם.

ובשני השאלות האלה בירך על הנרות שהיו לפניו, והיתה דעתו לצאת בהם ידי חובתו, וא"כ הנרות הנוספות הן רק להידור גרידא. וס"ל להפר"ח שלא לברך וכמו שכתב בעצמו דאין יאמר וציונו על ההידור. ואעפ"כ כתב האליהו רבה לברך. – ולפי דברינו הנ"ל היה לכאורה אפשר להבין שיטת הא"ר, דס"ל דכל נרות המהדרין הן מעיקר המצוה, ואפי' כשיצא י"ח בנר הא', ולא נתכוין בברכתו ליתר הנרות, יכול לברך על היתר, כיון שגם הן חלק מעיקר המצוה.

אך נתבאר לעיל שרק בלא בירך על הנר הא', באופן שגילה דעתו שאינו רוצה לקיים רק כעיקר המצוה, אלא כמהדרין, או ששכח לברך על הנר הא', וממשיך בשאר, שאז עדיין עוסק בנרות ההידור, שגם הן מעיקר המצוה, רק אז שייך לברך על נרות דמהדרין, ואילו מהא"ר יוצא יותר מזה, שגם אם בירך ונתכוין לגמור הדלקת עיקר המצוה, כשנזדמנו לו היתר, גם זה מעיקר המצוה ושייך לברך עליהן. – וכיון שזה חידוש יותר מדי, לומר שכל הנרות דמהדרין הן מעיקר המצוה, גם כשבירך וגמר הנר הא', עד שנורה לו לברך שנית על המהדרין לבד, ואפילו היתה דעתו לצאת ידי חובתו בנר הא' שהרי "סבר שלא יהיו לו יותר", ולא היתה דעתו עליהן בברכה. – לכן שיטת הא"ר צ"ב גדול.

ולפ"ד הכת"ס הנ"ל (בתחילת דברינו) א"ש, דכיון דעיוות וקלקל המנין שבמקום ג' הדליק רק ב', ה"ז חסרון גם בב' שהדליק וצריך לברך עוד פעם כשידליק כל המנין.

ואולי תתבאר שיטת הא"ר עוד לפ"ד החתן סופר הנ"ל, שעל מנהג חשוב שייך לברך, ולכן גם אחרי שכבר י"ח, אכתי מנהג חשוב להדליק כפי שצריך, ושייך לברך עליו. ובפרט לדברי הנחלת בנימין (דלקמן) שכתב דהדלקת נרות נוספות לכל יום כמהדרין מה"מ, הוי כשוויי עלינו חובה כתפילת ערבית. ואולי זה טעמו של הא"ר לברך עליהן.

ולהלכה כבר הכריע בשו"ת הגרע"א (תנינא סי' י"ג) הנ"ל דספק ברכות להקל.

(ד) הדליק נר א' וכבתה, אם ידליק השאר ואם יברך

ונפק"מ גדולה תהיה עוד בדברים הנ"ל, למאי דקיי"ל (תרעג, ב) כבתה אין זקוק לה. אם היו לפניו כמה נרות להדליק, ובירך והדליק הנר הא' ונכבה, אם יכול עוד להמשיך ולהדליק שאר הנרות אפילו בלי ברכה. דלכאורה אי משום מהדרין, הרי ההידור הוא תוספת על עיקר המצוה, וכאשר כבר אין עיקר המצוה, בנפל היסוד נפל הבנין. – ואפי' להמ"ב (תרע"ג, סקכ"ז) הנ"ל (אות א') דראוי לחזור ולהדליק הנר הא'. מ"מ זה גופא רק הידור. ואם יוסיף עליו הוי הידור להידור. – אבל אם ההידור ג"כ מעצם המצוה, אז גם כשנכבה נר א' שאינו זקוק לחזור ולהדליקו, זה רק אם רוצה לצאת י"ח רק כעיקר המצוה בנר א'. אבל כשרוצה לקיים המצוה בהידור, שאז צריך להדליק כל הנרות, לכן גם כשנכבה הנר הא' עדיין עסוק הוא במצות הדלקה ושפיר יכול להדליק השאר. דהמצוה עדיין לא אזלא ממנו.

ובגליוני הש"ס (כג.) למהר"י ענגל ז"ל כ' דודאי לא שייך הידור למצוה כשאין שם גוף המצוה [ולא נחית לסברתנו הנ"ל שגם ההידור מגוף המצוה], ולכן בכבתה הנר הראשון פשיטא דצריך לכוין בשאר לגוף המצוה, ולהדליק אחרת עבור ראשונה עיי"ש. – ולפ"ז בנדון דידן, אפילו בלי סברתנו הנ"ל, שגם ההידור מגוף המצוה, י"ל דכשחוזר ומדליק הנר שכבה [כמו שראוי לעשות (כמ"ב תרעג, ב הנ"ל)], דזה כבר אינו הידור נוסף, אלא זה הידור בעצם הנר שידלק ודו"ק] שאז המצוה הראשונה חזרה וניעורה, שפיר יכול להמשיך השאר לתוספת הידור על הנר הראשון הדולק שוב.

(ה) מי שיש לו בזמן ההדלקה רק נר א', אם ימתין עד שישגיג לכל הנרות. ביסוד הנ"ל שמהדרין הוא חלק מעצם מצות נ"ח

בשור"ת נחלת בנימין (חאו"ח סי' קל"ג) חקר במי שבשעת הדלקת נ"ח היה לו שמן רק לנר אחד, ואם ימתין מעט יביאו לו עוד שמן ויוכל להדליק כמהדרין כמספר הימים, איזה מינייהו עדיף, אם הזריזות להדליק מיד בזמנו אפי' רק נר א' דזו עיקר המצוה, או ימתין להיות מהמהדרין. [א"ה: לשי' הרמב"ם (ד, א) שאחרי חצי שעה לא ידליק עוד אפי' בלי ברכה פשיטא שידליק נר א' ולא יבטל המצוה לגמרי, והשאלה להשו"ע (תרעב, ב) דבדיעבד אם עבר הזמן מדליק כל הלילה. אבל גם להשו"ע לכאורה פשוט שידליק בזמן דלכתחילה, ולא בזמן דבדיעבד. וזה עדיף ממהדרין, דלהדליק רק נר א' אינו בדיעבד, אלא זו עיקר המצוה בלי הידור, וכן להרמ"א שבזה"ז שמדליקין בפנים א"צ להדליק קודם שתכלה רגל מהשוק, ומ"מ טוב ליזהר גם בזה"ז עכ"ל, גם לדידה י"ל דכיון דטוב ליזהר, א"כ ידליק נר א' דעיקר המצוה. דאין כאן ענין של זריזין מקדימין למצוות, שנידון אם הזריזות עדיף או הידור מצוה עדיף. דכאן זמן המצוה הוא הקובע, ובודאי עדיף על הידור מצוה. אלא הנדון כאן הוא אם ידליק מיד עם תחילת הזמן כזריזין, או שימתין "מעט" עד שישגיג כל השמן תוך זמן חצי השעה].

והרב השואל רצה לדמותו לרמ"א (סי' כ"ה) אם התפילין מזומנים ואין לו טלית, א"צ להמתין אלא יניחם מיד, וכמג"א דשיהוי מצוה לא משהינן (יבמות לט.), אע"ג דאפשר לעשות אח"כ מהמובחר, ומוכח דזריזות עדיף, והקשה (מברכות ט.) דותיקין לא קראו ק"ש משיכיר חברו רחוק ד"א, אלא איחרו עד הנץ, כדי לסמוך גאולה לתפלה (כפי' רבינו יונה) אלמא שלימות מצוה עדיף מזריזות, וקשה לרמ"א ומג"א הנ"ל.

והשיב הנחלת בנימין, דהא דזריזין עדיף הוא בדליכא חסרון במצוה, אלא יקיימה מיד בצד המובחר. כבתפילין שלא ימתין עד שיהי' לו טלית, דמקיים מצות תפילין עכשיו בשלימות בלי שום גרעון, והמובחר אח"כ יהיה שילבש הטלית קודם מטעם תדיר. וכן אם יש לו אתרוג שאינו הדר ורוצה להמתין על מהודר וכדומה, מ"מ מקיים המצוה בשלימות אפי' באינו מהודר. – אבל בנ"ח דמוסיפין לנר של עיקר המצוה, ושייכים כולם להדדי להדלקת נ"ח, אם לא יוסיף גורע מעצם המצוה, כי הם חלק מהמצוה, והדלקת נ"ח נעשה בשלימות יותר ע"י נרות המהדרין, פשיטא שימתין מעט. – וגם כתב בה"ג לענין תפלת ערבית רשות, מ"מ קבעו עליהם חובה, ה"נ בנ"ח י"ל דמעיקרא היתה ההוספה רק ענין של מהדרין, מ"מ מאחר שישראל קדושים כולם נוהגים כמהדרין, א"כ ה"ל כקבעו עליהם חובה. – וא"ש שהותיקין המתנינו עד הנץ, דע"ז גוף מצות ק"ש נעשה בצד המובחר, כדמוכח בטור (סי' נ"ח) כדי שיסיים ק"ש וברכותיה עם הנץ ויסמוך לה התפלה, כמ"ש יארוך עם שמש, וכשעצם המצוה יותר מובחרת ושלימה אם ימתין, אז יעשנה אח"כ יותר בשלימות, עכתו"ד.

ודבריו יובנו יותר ע"י היסוד הנ"ל, שמיד כשתיקנו חז"ל מצות נ"ח כך תיקנוה שגם הדלקה כמהדרין הוא בכלל עצם המצוה, ולא רק הידור מצוה בלבד. וא"כ מי שרוצה להדליק כמהדרין, מקיים בזה המצוה יותר בשלימות, מאשר אם ידליק רק נר א' כעיקר המצוה. ושפיר כתב שלמצוה בשלימות כדאי להמתין (עד שלא יעבור הזמן) דעדיף מזריזין מקדימין.

[חידושי סוגיות הש"ס, חאו"ח ח"ב, סימן לח]

סימן כד

חיוב אשה בהדלקת נר חנוכה

כתב הרמב"ם (ד, א) והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל א' וא' בין אנשים ובין נשים עכ"ל. – ולפי מה שכתבנו (במקו"א), סובר הרמב"ם במהדרין שלא אנשי הבית מדליקים, אלא בעה"ב מדליק עבור כל א' וא', א"ש דלשיטתו מדליק בעה"ב גם עבור אשתו ובנותיו. דאינם

גרועים מב"ב הזכרים. שהעיקר להרבות נרות כמנין ב"ב, שזה ההידור שיתפרסם הנס ביותר ע"י הרבות האורה.

אבל לשיטת הרמ"א (תרעא, ג), שכל א' מבני הבית ידליק בעצמו וכן המנהג. עמדו האחרונים למה לא נהגו הנשים להדליק כמו בני הבית הזכרים, והרי גם הם חייבים בנ"ח (כשבת כג). ושו"ע תרעא, ג), ומאי שנא ממקרא מגילה שכל אשה חייבת לשמוע. וא"כ בנ"ח נהי נמי שיוצאת משל בעלה ואביה, אבל למה לא תדליק כמהדרין.

ועמד על זה בשו"ת שער אפרים (סי' מ"ב), ודייק מלשון השו"ע (תרעז, ב) דקטן שהגיע לחינוך חייב להדליק, ולא כתב שגם אשה חייבת, והביא דברי רבינו ירוחם שכתב הכל חייבים בנ"ח אפי' נשים, ולפיכך מוציאות את הרבים ידי חובתן, ויכולה להדליק נר חנוכה עכ"ל, ר"ל יכולה להוציא האיש. וחסר סיום תשובת הש"א, ולא ידענו מסקנתו. - [ומש"כ (בד"ה וליכא) לדייק מתה"ד שכ' דבב' מקומות יש ענין של מהדרין לאיש להדליק באכסניא כשאשתו מדלקת בביתו, דכמו"כ במקום אחד, דליכא למימר שמעשה שהיה בב' מקומות, וע"ז השיב שידליק בנפרד, אבל במקום א' ידליקו יחד, דהתה"ד סידר שו"ת בעצמו "ולפ"ז יש לדייק ג"כ מתה"ד דפשיטא דבמקום א' יש הידור כשאישה ואשתו מדליקין כל א' לעצמו". - לא זכיתי להבין, דהלא מדסידר התה"ד השאלה בכה"ג שהם במקומות נפרדים, א"כ אדרבא ש"מ שביחד אין מדליקין כל א' לעצמו].

והראב"ן [סי' ש"מ] כ' וכמו שהאשה מדלקת הנר בע"ש וכו' כ' אשה מדלקת נ"ח אם אין בעלה בבית, כדאמר (כג.) אשה ודאי מדלקה וכו', מיהו כי איכא בעלה איהו קדים, דאיהו נמי מחייב עכ"ל. ומשמע מלשונו שאם רוצים להדליק נר א' לאיש ואשתו אז הוא "קודם", אבל רשאית היא להדליק לעצמה. והאליהו רבא (תרעא, ג) כתב על ד' שער אפרים, ונ"ל דאשתו כגופו ואינה בכלל מהדרין, וכ"מ בתשו' מהרש"ל (סי' פ"ה) [שכתב ואיש ואשתו בודאי מספיק להם נר אחד עכ"ל] ומט"מ, דדוקא כשאין לה בעל או כשאין הבעל בעיר מדלקת עכ"ל. וכ"כ הא"ר (תרעז, ד) דאיש ואשתו אינו בכלל מהדרין דכגוף א' דמיין. - והפמ"ג (תרע"א מ"ז א') הוכיח כהא"ר מרש"י (כא:): שכ' והמהדרין עושין נר א' בכל לילה לכל א' וא' "מבני הבית" עכ"ל, ומה מוסיף רש"י בזה על לשון הגמ' "והמהדרין נר לכל א' וא'", אלא שרש"י רוצה לאפוקי אשתו שא"צ למהדרין (כ"נ כונת הפמ"ג עייש"ה). - [וע"ע בס' נהר שלום (סי' תרע"ז) דמשמע שהאשה יכולה להדליק כמהדרין בלי ברכה, ואין דבריו ברורים לי].

ולכאורה תלוי דין הדלקת האשה בבית, כשבעלה ג"כ מדליק, במחלוקת ב' הגדולים שבתרומת הדשן (סי' ק"א). דלהגדול הב' שאין הבעל יכול לברך באכסניא כשאשתו מדלקת עליו (וכן החמירו הרב"י והרש"ל וכו"ל), א"כ כמו כן האשה אינה יכולה לברך שהיא באכסניא, כשבעלה מדליק עליה בבית, וכש"כ שלא כשהיא בבית בעלה והוא מדליק עליה. - ולדעת הגדול הא' שהבעל באכסניא מדליק ומברך, וכמש"פ רמ"א (תרעז, ג) וט"ז ומג"א, וכ"כ הא"ר דלמנהגינו שכל א' מב"ב מדליק אין למחות

בבעל הרוצה להדליק באכסניא, גם אם אשתו מדליקה עליו בביתו עיי"ש. ולפ"ז גם האשה כשהיא באכסניא יכולה להדליק, ולכוין שלא לצאת מבעלה בבית. וכמו"כ כשהיא בבית, אפי' אם בעלה מדליק, יכולה היא לכוין שלא לצאת ממנו, דמאי שנא באכסניא מבבית.

אך יש לדחות ולחלק בין בעל או אשה כשהם במקומות נפרדים, מאשר כשנמצאים יחד בבית. דמה שהתירו רמ"א וסיעתו לבעל להדליק לעצמו באכסניא, הוא מטעם תה"ד שזה ג"כ בכלל מהדרין, דכמו בעה"ב וב"ב במקום אחד, כן בעל ואשתו "בב" מקומות". משמע אבל במקום א' גם תה"ד מודה שאין בעל ואשתו יכולים להדליק בנפרד, דלא שייך בהם דין מהדרין כיון דכגוף אחד דמיין.

וגוף סברא זו צריכה ביאור, היכן מצינו בשאר מצוות שבעל ואשתו כגוף אחד דמיין. ונראה בטעמא דמילתא דהא דבעל ואשתו כגוף א' דמיין, אינו רק מטעם קורבת האישות, אלא מפני שעי' האישות מדרך העולם שתמיד הם דרים יחד, ומשעזב האיש אביו ואמו דבק באשתו. ולכן בנר חנוכה שהוא חובת הבית [ואפי' הוא חובת הגוף, אבל היא מצוה התלויה בבית] שם כך נתקנה המצוה וההידור שבה שהאיש והאשה הם כגוף א'. [משא"כ בשאר מצוות הגוף כקריאת מגילה או תק"ש, פשיטא שאין האשה חייבת לשמוע מבעלה דוקא, ואפילו במצוות התלויות בממון כצדקה או מתנות לאביונים ומשלוח מנות, א"צ לשלוח יחד]. ורק בנ"ח שתלוי בבית שהוא מדור לשניהם יחד, בזה אמרינן דכיון דמצוות חנוכה "נר איש וביתו", הגם שב"ב יכולים להפרד מבעה"ב, מ"מ האיש והאשה אינה יכולים להפרד זמ"ז. - משא"כ כשהם בב' מקומות, ואינם כדרך איש ואשה בבית כאחד, בזה כתב תה"ד דלא עדיפי משאר ב"ב, ויכולים להפרד זמ"ז בהדלקת נ"ח, ויכול הבעל לכוין שלא לצאת בהדלקתה ולהדליק לעצמו, וכמו"כ היא מסתבר שיכולה.

ובזה יובן מה שהקשה הברכי יוסף (תרעא, ב) על האליהו רבה שכ' דאשתו כגופו, ממש"כ הרמב"ם (הל' ק"ש ג, יח) דבניו הקטנים "הרי גופן כגופו" ומותר לקרות ק"ש כשבשרן נוגע בבשרו. הרי שגם בניו הקטנים הנם כגופו ולא יוכלו להדליק לעצמן נ"ח. ותירץ דהתם בק"ש הוא דוקא לענין שאינו מרגיש בהם ובשרם כבשרו, אבל לענין נ"ח דוקא אשתו כגופו ולא בניו הקטנים עכ"ד. - דלפי מה שנתבאר עדיפה אשתו מבניו הקטנים דמחמת קירבת האישות היא מצויה עם בעלה תמיד, ודרים יחד במדור אחד כל ימיהם, ולכן לגבי נ"ח שתלוי בבית, שם בבית האיש והאשה נחשבים לאחת. משא"כ בניו הקטנים, שבגדלותם יעזוב איש אביו ואמו, וגם בקטנותם אין שיעור להיותם בבית אביהם, ויש המקדים לשלחם לבית התלמוד ואפילו לעיר אחרת עוד בקטנותם, ולכן אין נחשבים לגוף אחד עם אביהם.

ומש"כ הברכ"י שאינו מתיישב כ"כ המנהג דלהיותא שתו כגופו תהא חסורי מחסרא, דבניו הקטנים מדליקים לעצמם, ועקרת הבית לא תהא כמותם. - הנה אם הבנות היו מדליקות ולא האם, אז לא היה זה לפי כבוד עקרת הבית. אבל אם רק בני הבית הזכרים מדליקים כל א' לעצמו, ולא הנקבות

כלל (וכדלקמן), אז יודעות הן בנות ישראל שהרבה דברים עושים הזכרים ולא הם, כגון תלמוד תורה ותפילין וציצית וכו' ואין זה גנאי להן ח"ו, ואומרות ברוך שעשני כרצוני.

ולהלכה אין לנו אלא מנהג אבותינו ורבותינו, שאין האשה מהדרת להדליק לעצמה, אלא יוצאת מבעלה. ואפילו כשהיא באכסניא יוצאת מבעל האכסניא [דהיינו שיוצאת מבעלה בבית, אלא ששומעת הברכות ורואה הנרות אצל בעל האכסניא]. - וכדאסברא לן כק"ז מרן החת"ס ז"ל (בחי' שבת ר"פ במה מדליקין) למה כשהיא לבדה נוהגת כמהדרין מן המהדרין להוסיף, וכשהיא עם איש אינה נוהגת כמהדרין. דבתחילה כשתיקנו נ"ח על פתח ביתו מבחוץ, לא תיקנו לאשה לצאת החוצה ולעמוד לעתותי ערב בין האנשים ולהדליק. ונהי אם אין האיש בביתו, אין דרך אחרת. מ"מ "אם יש כאן זכר המדליק" [משמע מלשוננו אפי' לאו דוקא בעלה] אינו מן החסידות שתחמיר על עצמה בזה, ותביא עצמה לחשד. ולכן גם כשמדליקים בפנים מ"מ מנהג ראשון לא זז ממקומו עכ"ד.

והנה המשנה ברורה (תרע"ה סק"ט) כתב ועיין בתשובת עולת שמואל (סי' ק"ה) דלדין שמדליקין כל א' בפנ"ע, מ"מ אשה אינה צריכה להדליק, דהויין רק טפילות לאנשים, ואם רוצות להדליק מברכות, דהוי כשאר מ"ע שהזמן גרמא דיכולות לברך, וכשאר האיש בבית תדליק האשה דהוי בת חיובא ובברכה, ולא ידליק קטן עכ"ל. - ובהשקפה ראשונה לא מובן מש"כ שאם רוצות להדליק מברכות כמ"ע שהזמן ג, דממנ"פ איך איירי, אם הדליק הבעל ויצאה ממנו, שוב אינה יכולה לברך והוי ברכה לבטלה. ואם נתכונה שלא לצאת מבעלה, או שמדליקה לפני בעלה, א"כ יכולה לברך מעיקר מצות נ"ח שאשה מחוייבת בה, ולא כמ"ע שהזמן ג שאשה אינה מחוייבת, ויש לה רק רשות לברך. ובפשטות נראית כונת הע"ש, דאשה אינה צריכה להדר להדליק לעצמה, דהויין טפילות לאנשים, [לכאורה ר"ל דהויא חד גוף עם בעלה], ולכן אין עליה מצות מהדרין להדליק לעצמה? אבל אם רוצה דוקא להדליק, אז רשאית להביא עצמה לחיוב, ולכוין שלא לצאת מבעלה, כמו שאשה יכולה להביא עצמה לחיוב מ"ע שהזמן ג הגם שפטורה, ואז תברך מעיקר חיוב נ"ח שאשה מחוייבת, ולא רק כמו שמברכת על מ"ע שהזמן ג. - כן פשטות כונתו, והגם שהוא קצת דוחק בלשונו, מ"מ כבר כ' החת"ס שרוב הדוחקים אמת.

אמנם לפ"ד החת"ס הנ"ל גרע מצות נ"ח באשה (כשבעלה מדליק בבית), משאר מ"ע שהזמן ג, דבשאר מצות אינה מזקת לאף אחד בקיומן, משא"כ בנ"ח בחוץ יוצאת מגדר הצניעות, וגם בהדלקה בפנים בתוך הבית משנה היא מנהג אמותינו הקדושות שלא נהגו בזה.

וטרחתי להשיג שו"ת עולת שמואל הנ"ל, [והוא להג"ר שמואל ליב קוידער ז"ל, מחכמי פראג ואבד"ק קאלדי והגלילות, בזמן הנוב"י, נדפס בפראג בשנת תקפ"ג, וכעת צולם בארה"ב בשנת תשמ"ח]. -

² עיין במאירי (שבת כג:): שכ' נר שבת עדיף מנ"ח משום שלום בית, י"מ שמצות נר שבת שייכת לאשתו, ולכן זו עדיפה שלא תפסיד מצותה עיי"ש [ודברנו מזה (בסי' י') בענין חיוב אשה בנר שבת]. - א"כ נר שבת ונ"ח, נר שבת עדיף מנ"ח, דנ"ח אינו על אשתו, ונר שבת על אשתו. הרי דאין על האשה חיוב נ"ח, אלא יוצאת מבעלה.

ומתוך דבריו נראה דמש"כ דנשים טפילות לאנשים, לא מטעם אשתו כגופו אתי עלה, אלא דמין הנשים טפל למין הגברים, כלשון ריב"ל (בשבת כג.) "שאף הן" היו באותו הנס, שכ' תוס' (מגילה ד.) דמשמע מזה שהן טפלות, דאילו לפי' רשב"ם שכ' שעיקר הנס נעשה על ידן (בחנוכה ע"י יהודית) הול"ל "שהן" היו. - ולכן אמרו בגמ' רק שנשים יכולים להוציא אנשים, כדאמר חש"ו לא עשה כלום, אשה ודאי מדליקה, דאריב"ל נשים חייבות וכו'. אבל לא מצינו שתהא אשה בכלל מהדרין. - והטעם דעל הגברים היתה הגזירה להשכיחם תורתן ולהעבירם מחוקי רצונן, וגזרו שיחקקו על קרן השור שאין להם חלק ח"ו. אבל על נשים גזרו שבתולה הנישאת שתבא להגמון תחילה, והיא קרקע עולם (בכתובות ג:). [צ"ל דהגם שהן היו ג"כ בכלל להעבירם וכו', מ"מ הן חייבות רק בל"ת ומ"ע שלהזמ"ג, וא"כ לא היתה הגזירה חזקה עליהן כעל האנשים]. ולכן בפורים שהיו כולם בגזירת להשמיד, משו"ה חייבות כאנשים, אבל בחנוכה הן רק טפילות, ומשו"ה חייבות רק בעיקר המצוה ולא במהדרין, דנהי שלא ידליקו, אבל עכ"פ יקיימו ראיית נ"ח [וכערוך השלחן הנ"ל סי' לו, א]. והרמב"ם שכ' שמדליק כמנין אנשי הבית בין אנשים ובין נשים, הרי ששוות הן לאנשים, צ"ל דס"ל כרשב"ם בתוס' (מגילה ד.) הנ"ל שהן היו עיקר הנס, ולכן ישנן בכלל מהדרין. - ובסוף כתב הדברים הנ"ל דיכולות לברך דלא גרע ממ"ע שהזמ"ג, עכתו"ד בקיצור. [ובענין התוס' במגילה ד. הנ"ל שאף הן היו באותו הנס, ראה בשו"ת נחלת בנימין (ברייער) סי' קל"ז].

היוצא לנו נפק"מ בין הטעמים דלעיל, דלאליהו רבה דאשתו כגופו, א"כ בבנות הגדולות שייך מהדרין שכל אחת ואחת תדליק. אלא שגם לדידיה א"ש מה שלא נהגו כן, דכיון שאמן יוצאת מאביהן, אינו מהמוסר שהבת תיפרד ותדליק לעצמה, ותהדר יותר מאמה. וכן הביא בס' מועדים וזמנים (סי' קל"ג עמ' ס"ה) בשם ס' משמרת שלום. - ולחת"ס שייך טעמו גם בבנות הגדולות, דלכל הנשים לא תיקנו חז"ל ענין מהדרין, להדליק בחוץ בין האנשים, ומזמן התקנה הונהג שאשה תצא י"ח ע"י הדלקת איש, אם אפשר. ורק אשה שהיא לבדה, מדליקה בלית ברירה, אבל גם אז לא ידליקו בנותיה הפנויות לבדן, אלא י"ח מהאם. דבודאי היו בזמן התקנה כמה נשים ובנותיהן לבדן בבית בלי בעליהן ואביהן, וגם אז לא תיקנו דין מהדרין לנשים, אלא שאז תדליק בעלת הבית במקום האיש בפתח הבית, והבנות ישמעו ויראו מבפנים ולא יצאו החוצה להדליק. - וכן לעולת שמואל כל מין הנקבות טפלות לאנשים, ולכתחילה הן רק במצוות ראיית נ"ח, ולא תיקנו להן להיות כמהדרין להדליק לבדן. [וגם ברמב"ם נזכר רק שבעה"ב מדליק עבור אנשי ביתו אנשים ונשים, ולא הזכיר שנשים ידליקו כשאיש מדליק וכנ"ל].

יש להסתפק מה הדין אם האיש במקום אחר, ובביתו לא מדליקה אשתו, אלא א' מב"ב, שמוציא את אשתו וכל ב"ב. - ואם בעה"ב מדליק קודם ואח"כ מדליקים ב"ב קצת יותר מאוחר, פשיטא דשפיר דמי (וכמ"ב תרע"ז סקט"ז) [ושמא בכה"ג לא בעה"ב נפרד מב"ב, אלא ב"ב נפרדים מעליו]. ואם כאשר

הם בבית יחד יכולים ב"ב להפרד מעליו (כמהדרין לרמ"א), כש"כ כשבעה"ב במקום אחר. והספק יהי' אם ב"ב הדליקו קודם בבית, אם בעה"ב יכול בשעה מאוחרת מהם להדליק לעצמו במקום אחר, ולברך ולכוין שלא לצאת בהדלקת ב"ב.

ולמסקנת תה"ד כהגדול הא', שגם אם אשתו מדליקה בביתו יכול הבעל להדליק לעצמו, א"כ כש"כ כשרק א' מב"ב מדליק בביתו, שיכול להדליק בעצמו. - כי מסתפקנא להגדול הב' והב"י והרש"ל וסיעתם דסברי כוותיה, שהבעל לא יברך במקום אחר, אם זה דוקא כשאשתו מדליקה עבורו, או גם כשא' מב"ב מדליק. - והנה לטעם שנתן הגדול הב' דמהדרין כזה לא אשכחן בגמ', שמא גם מהדרין כזה, שב"ב מדליקים בביתו ובעה"ב ידליק במקום אחר, לא אשכחן. אבל לדעת מהרש"ל דלאו כל כמיניה דבעל לכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו, ור"ל דאפילו אם הם בב' מקומות נפרדים זה מזה, בכ"ז נחשבים כגוף א', מסתבר דהני מילי באשתו כגופו, מחמת קורבת אישות, שע"ז הינם ביחד תמיד וכו"ל. אבל לא בב"ב, דאפילו מדליקים עליו בביתו, יכול לכוין שלא לצאת מהם. אא"כ נימא שהגדול הב' ורש"ל סברי שנ"ח חובת הבית, ומשהדליקו בביתו, יצא גם הוא י"ח, ואינו יכול להדליק עוד, א"כ גם אם א' מב"ב הדליק בביתו, לאו כל כמיניה דבעה"ב שלא לצאת בהדלקתם. - ולהלכה פ' רמ"א (תרעא, ג) כהגדול הא', וא"כ בכל אופן יכול האיש כשהוא באכסניא לכוין שלא לצאת ממי שמדליק בביתו, וידליק לעצמו באכסניא.

[סוגיות הש"ס, חא"ח ח"ב, סימן לז]

סימן כה

הטעם שלא תיקנו נ"ח לאשה

בס"ד כ' טבת תשע"א

שוכט"ס לידידי אב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, מעלה פנינים יקרים, חריף ובקי להפליא ה"ה הרב מתתיהו גבאי הי"ו לאי"ט

אחדשה"ט, אודות דברי החת"ס (בחי' שבת כב:) דאשה כבעלה לנ"ח ולא תיקנו לה להדליק כא' מב"ב, מפני שכל כבודה בת מלך פנימה ולא ברה"ר. ושאלת, א"כ למה נשאר בצ"ע (בשו"ת א"ח סי' נו) למה אין נשים מברכות ברכת החמה, הרי טעמו הנ"ל שייך גם בברכת החמה. — בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' עה) דברנו מזה, וי"ל פשוט דצ"ע למה אין מברכות כלל ברכת החמה, הרי יכולות לברך כל א' בחלון ביתה מבפנים. [ובחלון שאין רואים החמה תעלה לגג או חצר שלה].

דושה"ט בברכה נאמנה

[שו"ת חלק יא סימן קיז]

סימן כו

בטעם שאין האשה מדלקת נר חנוכה

בס"ד, ו' טבת תשע"ז

שוכט"ס לכבוד הרה"ג המופלא ומופלג בתורה, חריף ובקי טובא, מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס 'בית מתתיהו'.

אחדשה"ט,

אודות מש"כ בחי' החת"ס (שבת כב) בטעם שאין האשה מדלקת נר חנוכה, אלא סומכת על בעלה, משום דכל כבודה בת מלך פנימה ולא ברה"ר, ואין דרכן להדליק בפתח הבית בחוץ כשהגברים מדליקים שם. והקשית בספרך בית מתתיהו (ח"ב סי' יג, ב) ממש"כ החת"ס עצמו (כתובות ז:): שאשה נחשבת לפני חדשות בשבע ברכות, ולכאורה איך תיחשב לפני חדשות לאנשים, הרי זה היפך מכל כבודה בת מלך פנימה. – ובקובץ אוצרות הסופר (כז, עמ' קא) כתבו לתרץ, דסגי לאשה שתהא נחשבת לפני חדשות בכך שהיא פנים חדשות לכלה ומשמחת אותה, דדי בזה שבאה להשתתף בשמחה לשמח הכלה, ואינה צריכה לשמח את החתן, וממילא אין זה חסרון בכל כבודה בת מלך פנימה, דוכי אין דרכן של נשים לבוא לשמח את הכלה באולם הנשים.

ותמהת ע"ז דלכאורה מנלן שמהני פנים חדשות בכה"ג שהשתתפה רק באולם הנשים ושמחה את הכלה, הרי סו"ס לא ניתוסף שום שמחה לחתן שלא ראה פנים חדשות בשמחה. וכ"ז לפי הטעם שענין פנים חדשות הוא שעל ידו מתרבה השמחה. – [וציינת למש"כ בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' עה, ח"א סי' קיז) בסתירת דברי החת"ס בסברא זו].

יש לומר דסגי בזה שאשה חשובה מפארת את המעמד בבואה ומרבים מאכל בשבילה, והיא מרבה כבוד ושמחה למשפחה, בפרט לכלה ושושבינותי', וכמ"ש בשו"ע (אהע"ז סי' סב, ח) שמרבים בשבילם, וכמ"ש הח"מ והב"ש שראויים הם אלה שמוסיפים שמחה וראויים שירבו בשבילם, וכמ"ש החת"ס (שם) להדיא "כל שמרבים שמחה בשבילם", בכה"ג כולם שמחים גם החתן בעצם העובדה שהיא נמצאת ומשתתפת בשמחה. ואין החתן צריך לראותה כי אינה צריכה להיראות בין הגברים, אלא די בזה שידוע שהיא משתתפת בשמחה.

וא"כ דוקא בחנוכה שזו מצוה קבועה הנוהגת בכל שנה והיא תקנת חז"ל מיוחדת להדליק בחוץ, לכן מתחילה לא תיקנו לנשים לצאת מפתח ביתה ולהדליק כהלכתה בחוץ, משום כל כבודה בת מלך פנימה", ולכן אין הנשים יוצאות בחוץ להדליק שלא יתערבו עם האנשים, וגם אין זה צניעות. אבל בשבע ברכות שהאשה החשובה נשארת בעז"ל, ואין תערובת ולא בעיית צניעות, וסגי בכך שהמברך יודע שהכלה שמחה עם אשה חשובה שמשמחת אותה, שפיר אפשר להחשיבה לפני"ח, ובפרט שזה אקראי בלבד שלא יהיה פנים חדשות רק אשה חשובה בלבד.

אמנם יצויין למש"כ בשו"ת משנ"י (ח"ח סי' צח) דלמעשה לא מברכים על אשה וקטן, כמ"ש הפת"ש (סקי"ד). וכ"כ הריטב"א (כתובות ז:) שאשה אינה חשובה לברך עבורה, דאינה ראוי' להמנות לעשרה. ור"ל דאף דאשה חשובה מרבה שמחה, וראוי' היא שירבו מאכל בשבילה, מ"מ כיון שמברכים רק בעשרה, צריך זה הפנ"ח להיות ראוי להמנות לעשרה, ואין זה סותר להטעם דפנ"ח משום שמרבים שמחה, ודו"ק.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק טו סימן שיח]

סימן כז

אם להמתין לאשתו בהדלקת נ"ח

בס"ד, כ"ח אד"א תשע"ו

שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי מרדכי צבי הלוי ציון שליט"א מחבר כמה ספרים חשובים. אחדשה"ט, מצאתי את מכתבו באיחור בין הכתבים, ובו שואל אם עדיף להדליק נרות חנוכה מיד בזמן, או להמתין לאשתו עד שתגיע.

בנר שבת כתב במשנ"ב (סי' רסב סקי"א) בשם חיי אדם, שכשמגיע הזמן והבעל רואה שאשתו מתאחרת, מצוה גדולה שהוא ידליק הנרות, ולא ישגיח בקטטת אשתו. — אבל בנר חנוכה כבר עוררו כמה מחברים שבזמננו כמעט בטל הזמן, כי נשתנו המנהגים, יש מדליקים לפני או אחרי מעריב. וכן יש המתפללים מעריב מוקדם ויש מאוחר. ובפרט אם הוא מאלה הנוהגים להדליק בפנים (ראה פסק"ת סי' תרע"ב אות ד). ובוודאי כבוד אשתו עדיף, אבל יסביר לה לא להתאחר בקיום מצוה חשובה זו.

דושה"ט בברכה מרובה

[שו"ת חלק יד סימן שמא]

סימן כח

נר חנוכה בזוג פרודים והם בדירה אחת

בס"ד, כג חשון תשע"ו

לקראת ימי החנוכה, אורה ושמחה, לכבוד ידידי העוסק לילות כימים בתורה הקדושה, ה"ה הרה"ג החר"ף ובקי ר' מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס 'בית מתתיהו'

אחדשה"ט, אודות השאלה שהעלית בענין נר חנוכה בזוג שלא הסתדרו ביניהם והחליטו להפרד, אבל כיון שלא היו להם דירות נפרדות החליטו שעד שיתגרשו יגור כל אחד בחדר נפרד בדירה המשותפת להם, ואוכלים כל אחד על שולחן עצמו. והסתפקת אם האשה חייבת בנר חנוכה, דכיון שהם פרודים אולי לא שייך אשתו כגופו, ומה שאיש מוציא את אשתו תמיד, בנוסף לדין מהדרין שכל אחד מהילדים מדליק ולא האשה, הוא כיון שאשתו כגופו, אבל בנידו"ד לא שייך לומר אשתו כגופו, א"כ צריכה להדליק נר חנוכה בחדרה.

והבאת מספר חישוקי חמד (נדרים כ:) שאין מושג כזה של זוג פרודים, וכל זמן שלא התגרשו הרי היא כאשתו ויוצאת בהדלקת בעלה. אולם בקונטרס 'גם אני אודך' (ח"ג תשובה קמ) השיב הגר"ח קנייבסקי (שליט"א) [זצ"ל] על זוג פרודים שצ"ע אם היא צריכה להדליק לבד. — ורצית לתלות שאלה זו בחקירה הידועה של השפת אמת (שבת כא:) בגדר מצות נר חנוכה אם הוא חובת הגברא כלולב ושופר וכדו', או דהוי כחובת בית. שאם הוא חובת בית, שפיר י"ל שאף שהזוג פרודים, כל שיש בבית נר חנוכה יצאו ידי חובתם, דסו"ס יש בבית זה נר חנוכה. אבל אם נר חנוכה הוא חובת גברא, שמא כשהבעל מדליק לבד בחדרו ואינו מכוון להוציא את אשתו, בכה"ג אינה יוצאת בהדלקתו. הנה בחקירה זו של השפת אמת הארכתי בס"ד במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לו אות א, עמ' רמד:). ובענין אשתו כגופו נתבאר שם במשנ"י (סו"ס לז עמ' רנה). דהא דקי"ל דוקא בנר חנוכה דאשתו כגופו ואינה צריכה להדליק כמהדרין אלא יוצאת מבעלה, ומדוע לא אמרין כן בשאר מצוות שבהם האשה יכולה לקיים לבד ואינה צריכה לצאת דוקא מבעלה [כקריאת מגילה או תק"ש]. משום דהא דבעל ואשתו כגוף א' דמיין, אינו רק מטעם קורבת האישות, אלא מפני שע"י האישות מדרך העולם שתמיד הם דרים יחד, ומשעזב האיש אביו ואמו דבק באשתו. ולכן בנר חנוכה שהוא חובת הבית [ואפי' הוא חובת הגוף, אבל היא מצוה התלויה בבית] שם כך נתקנה המצוה וההידור שבה שהאיש והאשה הם כגוף אחד, משא"כ בשאר מצוות, עיי"ש.

ולפ"ז בנידו"ד שאין להם שום קורבת אישות, ובדעתם כבר נפרדו זה מזה, ואף שהם עדיין דרים בדירה אחת, מ"מ לא שייך לומר בכה"ג שאשתו כגופו מטעם והיו לבשר אחד. - ואולי כשהם במצב כזה שראויים להתפייס ולחזור לשלום ביתם, י"ל שכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. אבל אם לפי ראות עיני המורה אין שום סיכויים לזה, אז לא שייך לומר ראוי לבילה, כיון שלמעשה היא אגודה בו רק ע"י הקידושין, אבל קורבת האישות אין להם כיון שיתפרדו זה מזה, וא"כ אפילו הם עדיין גרים בדירה אחת, הרי החדרים שלהם נפרדים, ונהי דלגבי הלכות יחוד אין זה מועיל אם יש דלת חיצונית הנסגרת עליהם, אבל לענין נר חנוכה אפילו אם נאמר שנר חנוכה הוא חובת הבית, הרי הם נחשבים כשני שכנים הדרים יחד בדירה זו, שכ"א צריך להדליק בעצמו. ויותר מזה י"ל, דאפילו אם תרצה לצאת בהדלקתו אינה יכולה, כיון שמחמת פירודם שני חדריהם הם כשני בתים נפרדים שכל

אחד חייב בנר חנוכה.

ואפי' אם לא נקבל סברא זו, אלא ננקוט כהחשוקי חמד. מ"מ הרי צריך הבעל לכוון להוציא את אשתו בהדלקתו, וגם היא צריכה לכוון לצאת מבעלה. וכשהם פרודים ושונאים זל"ז לא הוא מכוון להוציאה בהדלקתו, וגם היא אינה מכוונת לצאת בהדלקת בעלה.

דושת"ה בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רכה]

סימן כט

הדלקת נ"ח בכותל המערבי ע"י נשים בעזרת נשים

בס"ד, ד' אלול תשע"ו

אורך ימים ושנות חיים, וברכה רבה בכפלים, למע"כ הרב הגאון המפורסם רבי שמואל רבינוביץ שליט"א, רב הכותל המערבי והמקומות הקדושים, ומח"ס שו"ת 'שערי ציון' ושאר ספרים. אחדשה"ט בכבוד הראוי, קבלתי יקרת מכתבו, ומה מאד נדהמתי לשמוע שיש נשים רפורמיות הרוצות לעשות טקס הדלקת נר חנוכה בעזרת הנשים שברחבת הכותל המערבי, כפי שנהוג להדליק בעזרת הגברים.

אנו קבלנו כל המנהגים ממשוה רבינו שקיבל תורה מסיני ומאבותינו ואבות אבותינו עד היום הזה איך לקיים את המצות, ודבר כזה לא ראינו ולא שמענו מעולם, זולת אצל הרפורמים שברוב עזותם מעיזים לשנות מנהגי ישראל, כגון שנשים יורדות להתפלל לפני התיבה כש"ץ, ומתעטפות בטלית, ומוציאין ספר תורה מארון הקודש וקורין בה וכו' וכו', הכל בכדי לפרוץ פרצות בכרם חומת הקדושה בישראל.

ואפילו בבית אין הנשים מדליקות נרות חנוכה אלא בעליהן מוציאין אותן, אפילו משום המהדרין מן המהדרין כבגמ' (שבת כב:), וכמו שמסביר החת"ס (בחי' שבת שם) דבתחילה כאשר תיקנו להדליק נר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ, לא תיקנו לאשה לצאת החוצה ולעמוד לעיתותי ערב בין האנשים ולהדליק, רק כשאין האיש בביתו, שאין דרך אחרת, אבל אם יש כאן זכר המדליק אינו מן החסידות שתחמיר על עצמה בזה, ותביא עצמה לחשד, ולכן גם כשמדליקים בפנים מ"מ מנהג ראשון לא זז ממקומו, וכבר הארכנו בזה בס"ד במשנת יוסף (סוגיות א"ח ח"ב סי' לז).

ועל אחת כמה וכמה שלא ראינו כזאת שנשים ידליקו לעצמן בבית הכנסת, וא"כ חלילה ליתן רשות לנשים להדליק נרות חנוכה במקום הקדוש לנו ביותר, שהוא דבר של המתחדשים, ודבר ידוע הוא הכלל שחדש אסור מן התורה, וזה עצמו איסור תורה.

אקוה שכת"ר יצליח לעמוד על משמר הקדושה בכותל המערבי שעניי כל ישראל צופיות אליו, ופונים תפילותיהן לכיוונו שהוא שער השמים, ודרך שם עולות כל תפלות ישראל.
הכותב וחותרם לכבוד התורה ושמירת גדריה דושה"ט בברכת כוח"ט
[שו"ת חלק יד סימן שמז]

סימן ל

נר חנוכה דמהדרין אם גם על קטן

בס"ד ט"ז כסלו תשע"ה

שוכט"ס לכבוד ש"ב ידי"נ הרב הגאון המופלג בתורה, ויראת ה' טהורה, יגע בתורה בחשיכה כבאורה, מו"ה פנחס זעליג בלויא שליט"א, ראש כולל ומרביץ תורה בק"ק בית שמש ת"ו, מח"ס אדני פז על סוגיות הש"ס.

אחדשה"ט באה"ר, במכתבך היקר הצעת ספקך בזה הלשון:

בשו"ע (סי' תרעג ס"א) אפי' תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאור נר חנוכה אסור, ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה. והט"ז (סק"ד) כתב, דאף לדעה זו דמתירה בתשמיש של קדושה, היינו דוקא דרך ארעי, אבל דרך קבע לכו"ע אסור, וכן הביאו הביה"ל (ד"ה ויש מי), והביא דהא"ר והחמד משה חולקים, ודעתם דלדעה זו אף דרך קבע מותר. - ובשערי תשובה (סק"ג) הביא בשם ברכי יוסף בשם מהר"י מולכו, שאם צריך לעיין איזה דין בספק שנפל בנרות שהדליק, ואין לו נר אחר, מותר לעיין הדין ההוא לאור נר חנוכה, דאע"פ שיש אוסרים בתשמיש מצוה, מ"מ לצרכה יש להתיר, דומיא דשינה בביהכ"נ ביום הכפורים שהתירו לצורך בית הכנסת.

ונסתפקתי לפ"ז באדם שמכין נרות ההדלקה לבניו הקטנים מדין חינוך, והוא כבר הדליק הנרות, וחפץ להכניס לבניו ואין לו נר אחר במקום ההדלקה, אם מותר לאור נרותיו כיון שזה צורך מצוה דחנוכה, וכמו לעיין הדין דנרות חנוכה, או דילמא דאסור, דאע"פ שזה צורך נר חנוכה, מ"מ אין זה צורך שלו אלא צורך של בניו, ולכך יהא אסור, ע"כ דברך.

בענין זה יש לחקור בדין מהדרין שכל א' מדליק, אם רק לכל א' מבני י"ג ומעלה מדליקין, או לכל א' מבניו אפי' קטנים [שהגיעו לחינוך]. — והנפק"מ אם המצוה של מהדרין היא על כל א' מבניו, שאז י"ל שכל צאצאיו בכלל מהדרין, שכך ניתנה המצוה, עיקר המצוה ומהדרין, ומהדרין מה"מ, כמש"כ בחידושי מהרצ"א על הל' חנוכה מרבינו הבני יששכר (דף י:): דאפשר דהידור היה בכלל התקנה וצריך לברך עליו עכ"ל, וכ"כ השפת אמת (שבת כא: סוד"ה בגמ' ת"ר מצות חנוכה) דההידור היא מצוה גמורה, כמובא בס"ד במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לה, א עמ' רנח:): עיי"ש, דהיינו שמצות

מהדרין היא שכל בר חיוב מבני ביתו ידליק לעצמו, וחל החיוב על כל א' מב"ב. או דילמא, כל בני ביתו הוי בכלל מהדרין של בעה"ב, גם בניו הקטנים כל שהגיעו לכלל חינוך והבנת הנס, ואז א"א עדיין לחייב אותם, אלא ה"ז מוטל על בעה"ב להדליק עבור כל א' מב"ב, הן גדולים והן קטנים.

ולשון הגמ' "והמהדרין נר לכל אחד" יש לפרש לשני הצדדים. — ולשון הרמ"א (תרעא, ב בהגה) ויש אומרים דכל א' מבני הבית ידליק, וכן המנהג פשוט וכו' עכ"ל, משמע שמצות המהדרין היא שלא יסמכו על בעה"ב, אלא הם עצמם ידליקו, וא"כ לכאורה רק גדולים בני חיוב במשמע. וכ"כ המג"א (תרעז סק"ח) דאפילו לדין שכל א' מדליק, קטנים פטורים, וכ"כ השלטי גבורים. — ומבאר המחצהש"ק, דמחוייב לחנכו רק בדבר שהגדול יחוייב מצד הדין, ולא מה שגם להגדול הוא רק משום הידור, וכ"כ הא"א (בוטשאטש, סי' תרעט).

והנה ראיית המג"א היא משלט"ג. — אמנם מצינו בכמה ראשונים, שקטן שהגיע לחינוך ידליק, כ"כ הרב"י (תרעז, ב ד"ה כתוב באורחות חיים) בשם אור"ח, קטן שהגיע לחינוך מדליק כיון שמצוה דרבנן היא עכ"ל. והביאו הדרכי משה (סי' תרעה). — ואפי' אם נפרש דבריו, דמיירי בקטן שגר בבית לבדו (עי' משנ"ב תרעז סק"ג). מ"מ פשיטא שכאשר נמצא אצל אביו, לפי המהדרין מה"מ שהקטן ידליק נרות המהדרין הנוספות בשבילו.

גם הפוסקים גדולי האחרונים כתבו כן, ה"ה הלבוש (תרעה, ג), הא"ר (שם ז), וכ"ה בערוך השלחן (שם ה) אם כל בני הבית כל א' מדליק בפני עצמו, פשיטא שגם זה הקטן שהגיע לחינוך מדליק בפני עצמו עכ"ל. — וכן נהגו וקיבלו על עצמם אבות אבותינו, שכל קטן שהגיע לחינוך מדליק בעצמו את נרות המהדרין מה"מ.

הרי לנו שתי שיטות בזה, להמג"א וש"ג נרות המהדרין א"צ בשביל קטן אפילו הגיע לחינוך, רק בשביל בר חיוב, וליתר פוסקים גם קטן שהגיע לחינוך מדליק להמהדרין. — ולפימשנ"ת זה תלוי, שאם החיוב על האב להדליק כמנין בני ביתו אז מדליק גם על קטנים שהגיעו לחינוך, ואם המצוה של מהדרין על כל א' מבני הבית, אז החיוב רק על בר חיוב. — [והלום ראיתי בשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רפו, ב) שכ' כסברא זו רק להיפך, שאם חיוב הדלקת המהדרין על בעה"ב, ה"ז רק על הגדולים, אבל אם החיוב על כל א' מבני הבית, יחנך גם את הקטן עיי"ש].

וא"כ אם החיוב על הבעה"ב להדליק עבור כל א', ה"ז תשמיש של מצוה שלו ומאיר לאור נ"ח שלו, אבל אם המצוה על כל א' מבני הבית, אין הדלקת מהדרין מצוה מוטלת על בעה"ב, ואסור לאור נ"ח שלו.

דושת"ה באה"ר וברכה נאמנה

[שו"ת חלק יג סימן ריג]

סימן לא

חינוך קטן להדליק נר אחד

בס"ד, כ"ז חשון תשס"ו

שוכט"ס להבחור היקר שבערכין מופלא ומופלג ושקדן בתורה חו"ב כמר מתתיהו גבאי נ"י, בישבה"ק דפוניבז'.

אחדשה"ט,

מכתבך הגיעני בעת היותי טרוד, וממילא נדחתה תשובתי עד כה. נהייתי בדברי תורתך היקרים, בטוב טעם ודעת נאמרים, בחריפות ובקיאיות צמודים. — בענין חינוך קטן לקיים המצות בשלימות. ועיי' בשו"ע (סי' תרנח, ו) שלא יקנה הלולב לקטן, ואם תופס עם הקטן שפיר דמי. שמלשון זה דייק המ"ב (בשעה"צ לה) דאפי' לכתחילה שפיר דמי לחנכו באופן שאינו בשלימות שגדול צריך, ועיי' ברכ"י (שם). וכן הוכיח הביה"ל מהמרדכי בשם ראב"ן, הגם שהמג"א וא"ר ועוד סוברים שחינוך מקיימים רק באופן השלם לגדול. — וזה אומר שהמחלוקת בזה מהו גדר חינוך, אם לעצם המצוה, או לקיימה כמו שהגדול מקיימה.

לגבי נר חנוכה ששאלת מה סברת הביה"ל (סי' תרעה) שקטן די לחנכו בנר א', הגם שהגדול נוהג כמהדרין מה"מ שמוסיף והולך. — צ"ל דעכ"פ גם נר א' הוא מעיקר דינא דגמ', ודי לקטן בזה. ול"ש דילמא אתי למיסרך, שזה רק בדבר איסור, ולא במה שנוגע לשלימות המצוה. והבאתי בשו"ת משנ"י (ח"ה סי' קיד), שהגרש"ז אויערבאך ז"ל נהג בפתח א' להדליק כל יום רק נר א', ובפתח הכניסה לביתו הדליק כראוי כמה"מ. אולי רצה לעשות זכר לעיקר המצוה.

ויל"ע לפי שו"ת כת"ס (שהבאתי ג"כ בשו"ת משנ"י ח"ו סי' קכו) שאם מעוות המנין לא יצא, כגון שהדליק פחות או יותר, שגרע מאילו הדליק רק נר א'. — לפי"ז אם ביום ב' יחנך הקטן רק בנר א', הרי קלקל המנין. — וצ"ל דבנר א' דהוי עיקר דינא לא מקרי קלקול. מחוסר פנאי הנני משיב בקיצור (ואין אתי המנחת פתים לעיין בו), ואסיים בברכה שתעלה בתורה ויר"ש וחו"ב לאו"ט.

סימן לב

קטן שהגדיל בחנוכה, מתי ידליק נ"ח

בס"ד י"ח טבת תשע"ב

מגבתי מרומים, שלומים מרובים, לכבוד הרה"ג החריף ובקי, משנת קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א מח"ס שו"ת אבני דרך ב"ח בד"ח שו"ע, בית שמש ת"ו.

אחדשה"ט,

בענין קטן שהגדיל בחנוכה, מתי ידליק בליל היום שנתמלאו לו י"ג שנה, אם כהרגל אבותיו עם השקיעה, כשי' הגר"א שזה פי' מששקעה חמה, או שימתין עד צאת הכוכבים, שאז יחוייב כגדול. דאילו קודם רק חייב מתורת חינוך. וכן נסתפק במקראי קודש (יא, ג).

(א) ומע"כ כיון ממש לדברי שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' שלז) להוכיח מלשון הרמ"א (או"ח סי' נג, י) שכ' שאין לקטן לעבור לפני התיבה לתפלת ערבית (שלמחרת ימלאו לו י"ג שנה) כשעדיין לא הגיע הלילה "דהרי עדיין אין לו י"ג שנה". שלכאורה כ' שלא יהא ש"ץ, ולא כתב יותר מזה, שגם הוא לעצמו לא יתפלל עד צאה"כ. אלא מוכח שכיון שערבית דרבנן לא מקפידים לענין חובת עצמו, בין תרי דרבנן (קטן ותפילת ערבית) לחד דרבנן (ערבית), ורק להוציא אחרים יד"ח לא יוציאם (בברכו). — וא"כ יכול הקטן להדליק נ"ח עם השקיעה (בתחילת בין השמשות), אף שבליילה הוא יהיה בר חיוב גמור. וכ"כ בהליכות שלמה (טז, יד).

(ב) בהשקפה ראשונה חשבתי לדחות הראי'ה, כי הרמ"א איירי בזמנם שהתפללו מעריב בעוד יום, לכן לא יהי' ש"ץ, אבל הוא עצמו יכול להתפלל עם הצבור מבעו"י, וא"צ להמתין לצאה"כ להתפלל ביחידות, דק"ש דאורייתא יקרא בלילה ודאי, כמו שכולם עושים. — משא"כ נר חנוכה, הרי יש הרבה מאד המדליקים עם סוף השקיעה כלשון השו"ע (תרעא, א), והרבה גדולי ישראל נהגו כן ע"פ המג"א, וא"כ ידליק הנער עשרים דקות אחרי אביו, שאז כבר נתמלאו לו י"ג שנה והוא בר חיוב גמור. — בפרט לפ"ד החת"ס (או"ח סי' רח) שעצם חנוכה ופורים דאורייתא לעשות זכר לנס, רק אופן הזכר הוא מדרבנן.

(ג) וכן על מש"כ בהליכות שלמה (תפלה טו, יא) נער שעתיד להיות בר מצוה קודם סוף זמן קידוש לבנה, יכול לקדשה בתחילת הזמן, וא"צ להמתין עד שיגדיל, ובדבר הלכה (ו"א שם) הוכיחו כן מנר חנוכה הנ"ל. — וכתבתי מאז על הגליון שם, דלמה לא יקדש הלבנה בעוד כמה ימים לכשיגדל [אם אין חשש עננים וגשם], ויהא כבר חיוב לקבלת פני השכינה בקידו"ל, ואי לקדש עם הצבור ברב עם, הרי הידור מצוה עדיף מברב עם, ואפי' מזרזין מקדימים למצות, כמבואר אצלנו בס"ד בקונ' בעניני הידור מצוה (אות ח'). וזה בודאי הידור בעצם המצוה לאמרה בגדלותו. — ובהליכות שלמה (שם) ציינו להגרעק"א (על שו"ע סי' קפו, ב) שהסתפק אם יצא במה שקיים בקטנותו, או שצריך לחזור ולברך כשיגדל, וכן נכדו בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' לא וסי' צט, דף צד. ד"ה אלא) כתב דכל שיהא אפשר לו לקיים המצוה בגדלותו, ימתין מלקיימה עד שיגדל. — [ובהדלקת קטן שהגיע לחינוך להוציא אחרים, עי' מאורות נתן (קופרשטוק, חנוכה סי' נז)].

שבתי וראיתי שיש להבין דברי האומרים להדליק נ"ח מיד בשקיעה, שאם יחכה עד צאה"כ יגיע זמן תפלת ערבית, וכ' הביה"ל (רסי' תרעא) שקודמת הערבית מפני שתדירה, וא"כ עד שיגמור ויגיע לביתו

וידליק תעבור חצי שעה שהוא זמן כלתה רגל מהשוק, ולהרמב"ם נתבטלה המצוה. לכן מוטב להדליק בשקיעה.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רלא]

סימן לג

קטן שהגדיל באמצע חנוכה אם מברך שהחיינו שנית

בס"ד, כ"ה חשון תשע"ח

שוכט"ס, לכבוד ניני היקר העלם המצוין, השוקד על לימודו מתוך יראת שמים טהורה, בנש"ק, כמר **הלל מרדכי אליעזר הלברשטאם** נ"ו, בן נכדי הגאון רבי שמעון שמואל הלברשטאם שליט"א. אחדשה"ט באה"ר, נועם שורותיך היו לי לעונג רב, ועל שאלתך הנוגעת לך למעשה, שהיות ובעז"ה תכנס לעול התורה והמצוות ביום ב' דחנוכה הבעל"ט, אם צריך לברך שנית ברכת שהחיינו בהדלקת הנרות ביום ב' שאז הנך בר חיובא.

הנה ברכת שהחיינו יש בה שני חלקים, א. על התחדשות המצוות משנה לשנה, כמו שופר נר חנוכה לולב קידוש בליל יו"ט וכו'. ב. על הנאה הבאה לאדם מבגד חדש או מראיית פני חברו, שזה תלוי בחפצא, ואם בכל יום קונה בגד חדש יברך בכל יום.

והנפק"מ לכאורה, שעל הנאה ממתנה שקיבל בקטנותו יברך שהחיינו בעת הקבלה ותו לא, שלא יתכן לברך עוד פעם כשיגדל שאז כבר אינו בגדר חדש. אבל מצוה שעשה בקטנותו שהוא רק מצד חיוב האב לחנך בנו, יש לומר שנחשב כאילו לא עשה כלום ורק יצא ידי חובת האב [ועיין מ"ש בזה בשו"ת משנ"י (ח"ג סי' קנח-קנט) בענין קטן שהגדיל בימי הספירה ובאמצע זמן קידוש לבנה]. וא"כ לאחר שהגדיל ובא לידי חיוב, שאז עושה המצוה מצד חיובו, לכאורה עליו לברך שנית. וה"ה בנדו"ד שהדליק נר בקטנותו ועשה רק מצות חינוך, צריך לברך שוב כשיגדיל.

אלא שלמעשה נראה פשוט שאינו חוזר ומברך, דסוף כל סוף כבר קיים המצוה בימים הראשונים, לפחות כמי שאינו מצווה ועושה, וכבר נתחדשה עליו המצוה בשנה זו ובירך עליה שהחיינו, ואיך יחזור ויברך עליה שנית. — וגם י"ל, דמשום לא פלוג לא חייבוהו לברך כשיגדל.

דושה"ט בברכה מרובה להצלחה וסייעתא דשמיא

[שו"ת חלק יד סימן שנב]

סימן לד

בענין אכסנאי בנר חנוכה

בס"ד חנוכה תשנ"ח

א. אכסנאי דדי שישתתף בפרוטה, אם לכתחילה מצוה שידליק בעצמו

בגמ' (שבת כג.) אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב, משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא (פירש"י ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה), אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי.

יש להסתפק בענין ההשתתפות בפרוטה, אם זו ההלכה לכתחילה, שישתתף או שדין אכסנאי לכתחילה הוא שחייב בנר חנוכה, אלא שיכול לפטור עצמו ע"י שישתתף. — כלומר מהו ההידור מצוה לכתחילה. — ולכאורה פשוט שההידור לכתחילה הוא שחייב בנ"ח, וידליקנו משלו בעצמו, ועצת ההשתתפות היא רק אפשרות לצאת י"ח בלי שידליק בעצמו. שהרי כמו דקי"ל (קידושין מא. וש"נ) מצוה בו יותר מבשלוחו, כן הוא בנ"ח (כמג"א סק"ז). וכן מצוה לענות קדושה בעצמו, והוי יותר הידור מלצאת משמיעה מאחר בתורת שומע כעונה (תוס' ברכות כא: וסוכה לח: סוד"ה שמע). כמ"כ מצוה לברך ולהדליק נר חנוכה בעצמו, ועדיף מלצאת י"ח ע"י שמשתתף עם בעה"ב ושומע ברכותיו.

ויותר מזה שהרי בחנוכה המהדרין מדליקים נר לכל א' וא', הגם שעפ"י עיקר הדין די בנר א' לכל המשפחה, לאיש וביתו (שבת כא:). הרי שיש הידור שכל א' בעצמו ידליק, ועדיף מלהשתתף בפרוטה. — אבל א"כ למה יצא ר' זירא בהשתתפות בפרוטה. — ובשלמא להרמב"ם (הל' חנוכה ד, א) דס"ל שבעל הבית מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל א', י"ל שר' זירא השתתף בפרוטה כדי שבעה"ב ידליק גם עליו נר, אבל להרמ"א (תרעא, ב) שכ' שכל א' מבני הבית ידליק, משמע שהמצוה שכל א' בעצמו דוקא ידליק, א"כ למה לא הדליק ר' זירא בעצמו. והארכנו בס"ד בביאור ענין זה במשנ"י על סוגיות (ח"ב סי' לו, א) וכתבנו דר' זירא עיקר דין אכסנאי אתי לאשמעינן, ומה שלא הדליק בעצמו, אולי לא היה לו יותר מפרוטה, ולא נהנה מהצדקה להיות מהמהדרין, או דלא הוי ניחא ליה לפרוש מיתר בני הבית שיצאו בהדלקת בעה"ב עייש"ה.

גם מלשון הרמב"ם (ד, יא) משמע שמצוה על האכסנאי לכתחילה להדליק בעצמו, ובדיעבד יוצא כשמשתתף בפרוטה, מדכתב וז"ל אורח וכו' אין לו בית להדליק עליו בו [ר"ל שלא מדליקין עליו בביתו] צריך להדליק במקום שנתארח בו, ומשתתף עמהן בשמן עכ"ל. — [אכן לשון ומשתתף עמהן, אפשר לפרש דהכי קאמר, שצריך להדליק, ואיך ידליק ע"י שישתתף, אבל יותר משתמע שלכתחילה חיובו להדליק בעצמו].

ובטור (רס"י תרעז) מבואר כן להדיא, שכתב: אכסנאי חייב להדליק בפני עצמו, ואינו יוצא בשל בעל

הבית, ומיהו בפרוטה שיתן לו וישתתף עמו סגי עכ"ל, וכן משמע מהמאירי (שבת כג. ד"ה אכסנאי) שכ' אכסנאי חייב בנר חנוכה, ומ"מ א"צ להדליק לעצמו אלא שישתתף עצמו.

ויש לעיין בלשון השו"ע (תרעז, א): אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, צריך לתת פרוטה לבעה"ב להשתתף עמו בשמן של נ"ח עכ"ל. דמשמע מיניה שכל החיוב שעליו אינו להדליק בעצמו, אלא לכתחילה יי"ח בהשתתפות בפרוטה, ויל"ע למה שינה מל' הרמב"ם והטור. — ומסתבר דהשו"ע כתב עיקר הדין, שבכדי שיצא ידי חובתו צריך להשתתף בפרוטה, ובזה יי"ח (וכ"כ המ"ב תרעז סק"א). אבל אה"נ שהמהדר ידליק בעצמו ממש, דלא גרע מהמהדרין, שכל בניו מדליקים גם אם יש לבית רק פתח אחד. וכן צ"ל בלשון שו"ת הרשב"א (ח"א סי' תקמב) המובא בב"י עיי"ש.

ובאמת נראה דעל אכסנאי יש יותר חיוב, מאשר על בני ביתו המהדרין מן המהדרין. — דעל אכסנאי יש חיוב עצמי, שאם אין מדליקין עליו בביתו, חל עליו חיוב נר חנוכה. וא"כ לכתחילה חייב להדליק, אלא שיכול לצאת י"ח כשמתשתתף עם בעה"ב. — אבל על בני ביתו המהדרין עיקר החיוב הוא על בעל בית להדליק נר אחד לאיש וביתו, ולהוציא בזה את כל בני ביתו, אלא שכשירצו להיות מהדרין יפרידו עצמם מבעה"ב וידליקו בעצמם, להרמ"א הנ"ל שהם בעצמם מדליקים, ולרמב"ם אינם יכולים כלל להפריד עצמם מבעה"ב, אלא הוא מדליק להם. — וא"כ אם יש דין מהדרין להדליק כל א' מבני הבית, כש"כ שהאכסנאי ידליק לעצמו, אלא שיש לו עצה לפטור עצמו בהשתתפותו עם בעה"ב.

ויש לדייק בלשון הרוקח (הל' חנוכה ג') שכ' אמר רב ששת אכסנאי חייב בנ"ח ליתן לו חלקו, ואם יש לו אשה אינו צריך, דאשתו מדלקת עליו עכ"ל. — דמשמע שכל חיובו של אכסנאי הוא רק "ליתן חלקו", ואין עליו חיוב הדלקה כלל, ובשלמא בלשון השו"ע יש לפרש כנ"ל דמעיקר הדין יכול לצאת י"ח בפרוטה. אבל הרוקח הרי מביא דברי רב ששת ביסוד דין אכסנאי, וא"כ הול"ל שחייב בנ"ח ככל הלכתו, ואם נתן חלקו יי"ח, ויל"ע.

וצ"ל לפ"ד הרוקח, דרב ששת אברייטא קאי (כא:): ת"ר מצוה נ"ח נר איש וביתו, ועל זה א"ר ששת אכסנאי חייב בנ"ח, וכונתו ממש כמו בברייתא, שיש עיקר מצוה, והיא נר א' לבית, ואם עושים כן אז האכסנאי ישתתף עם הנר האחד הזה, ובזה איירי הרוקח, אבל יש עוד מהדרין המדליקים לכל א' מבני הבית, ואז כמובן גם האכסנאי ידליק בעצמו, ולמהדרין מן המהדרין ידליק האכסנאי בעצמו ויוסיף בכל יום.

למעשה נראה שיש לחלק בין אם מדליקין עליו בביתו, או לא. שאם אין מדליקין בביתו, אז חיוב עליו מדינא להדליק בעצמו ולברך, אלא שיכול לפטור עצמו בהשתתפות בפרוטה עם בעה"ב, ולכן הרוצה להדר ידליק ויברך, וכמהר"י ויל' המובא בדרכי משה (סק"ד) ומשנ"ב (סוסק"ג). — ואם מדליקין עליו בביתו, ג"כ יכול להדליק ולברך, אם מכיון שלא לצאת בהדלקת ב"ב (מג"א סק"ט, ומשנ"ב סקט"ו) כדס"ל לתה"ד (סי' קא). אלא שהרב"י (תרעז ד"ה כתוב בתה"ד) חולק שלא יברך

ברכה שאינה צריכה, והגם שהד"מ (וברמ"א) מסכים לתה"ד, בכ"ז כ' המשנ"ב (סוס"ק טז) דטוב להדליק לפני שב"ב מדליקים, וא"כ המשתתף עם בעה"ב יש לו מעלה שלא נכנס לספק ברכה [להב"י שכ' דלא יברך]. אכן כמובן שהזריז להדליק מוקדם לפני שב"ב מדליקים, ונפשו איותה להדליק בעצמו, יש לו על מי לסמוך להדליק ולברך. — [וע"ע המשך ספקינו הנ"ל, להלן אות ג סק"א].

ב. שני אנשים זרים בבית א', אם יכולים להשתתף. — חקירה מה פועלת השתתפות האכסנאי, אם נעשה בעלים על השמן, או שנעשה כבני הבית.

נסתפק הפמ"ג (תרעז א"א ג) שני בעלי בתים בחדר אחד, ואין סומכין [ר"ל שאינם סמוכים על שלחן אחד], כי אם כל אחד אוכל משלו, צ"ע אם די בשיתוף, [דאפשר] צריך כל א' מדינא להדליק בשלו, ואורח אפשר הקילו עכ"ל. — ומשמע שאם סמוכים על שלחן א', די בשיתוף, וכ"כ המאירי (בשם חכמי התוספות) שני בע"ב וסמוכין משתתפים בשמן עיי"ש. — והפמ"ג (שם ח) מביא מחלוקת בב' אנשים [זרים] בבית א', דהלבוש ס"ל שמדינא יכולים להשתתף, אבל משום הידור מצוה ידליק כל א' לעצמו [וכן ס"ל לשבלי הלקט (סי' קפה) דלהלן]. והפר"ח (תרעז, א) כ' דאפילו הבן הנמצא בבית אביו, ואינו סמוך על שולחן אביו, אלא חלוקים בעיסתם, אע"פ שנכנסים בפתח א', לא מהני שיתוף, וכל א' צריך להדליק (הובא בבה"ל תרעז ד"ה עמו).

[והביא הפר"ח ראייה מהמגיד משנה (הל' חנוכה ד, ד) שכ' דנר שיש לו שני פיות, עולה לשני בנ"א, משכחת לה בשני בנ"א הנכנסין בפתח א' [ר"ל דרים בבית א'] והם חלוקים בעיסתן, ואינן סמוכין על שלחן אחד, שכל א' צריך להדליק כך נ"ל עכ"ל, הרי שאינם יכולים להשתתף. — והנה מעיקר הלכה זו אין ראייה, ד"ל דאה"נ דמהני להם שיתוף, אלא כהלבוש הנ"ל דמשום הידור מצוה ידליק כל א', ובזה אשמעינן דנר שיש לו ב' פיות עולה לשני בנ"א כשירצו להדר. — והראיה רק מלשון המ"מ שכ' "שכל א' צריך להדליק", ואם כן הוא, אז גם מלשון המ"מ אינה ראייה אלימתא, דהכי קאמר המ"מ, שמעיקר הדין כל א' צריך להדליק, ובזה איירי דין נר שיש לו ב' פיות, אבל אה"נ שמועילה העצה להשתתף].

והחילוק של הפמ"ג, בין שני בנ"א זרים בבית א', דאפשר שאינו מועיל להם שיתוף, לבין אכסנאי דמשתתף ד"אורח אפשר הקילו" — הוא, דתקנת נ"ח היתה נר "איש וביתו", ושני אנשים זרים אינם נעשים יחד כבני בית, ולא מועיל להם שיתוף, כי נפרדים הם זה מזה, הגם שגרים יחד, אבל אורח יכול להשתתף, ולהעשות כא' מבני הבית כדמשמע מהרא"ש (שבת פ"ב ס"ח) שכ' אכסנאי חייב בנ"ח, ואינו יוצא בנרו של בעה"ב, דלא הוי בכלל איש ואשתו עכ"ל, הא אם משתתף בפרוטה נעשה כא' מב"ב, וכן שני אנשים הדרים בבית א', וסמוכין על שולחן א', יכולים להתאחד ולהחשב יחד כבני בית (כנ"ל בד"ה נסתפק).

להסביר ספקו של הפמ"ג, והמחלוקת שבזה, דשבלי הלקט ולבוש סברי ששני אנשים זרים בבית א'

יכולים להשתתף בפרוטה זה עם זה, והפר"ח, ולדעתו גם המגיד משנה, סוברים שלא מועיל להם שיתוף.

יש לחקור מה עושה ההשתתפות של אורח עם בעה"ב, אם מועילה שהאורח נעשה ג"כ בעלים בשמן, כי מדיני נ"ח הוא שיהיו השמן והפתילות שלו, או שמועילה שהאורח נעשה כא' מבני הבית, שבעה"ב מוציאם בהדלקתו, וזה שנעשה כב"ב, הוא ע"י שותפותו בשמן [ולא שיכול להשתתף בבית או בפת, אלא בחנוכה נעשה כבן בית אם משתתף בשמן].

ומה שנר חנוכה צריך להיות משלו, כמש"כ הרמב"ן (פסחים ז.) ובהגה שם, והר"ן שם, עי' במשנת יוסף על סוגיות (ח"ב סי' לו, ח). והגם דלא בכל המצוות צ"ל משלו דוקא, כגון תפילין יכול לצאת י"ח בשל חבירו, אפילו לא קיבלו במתנה ע"מ להחזיר, וכן שופר וכו', ושאיני ארבע מינים שכתוב בהם ולקחתם "לכם". עי' מש"כ בזה בשו"ת להורות נתן (ח"א סי' ל) דדוקא באכסנאי הקפידו חז"ל שיהא לו חלק בשמן, שאל"כ לא עשה מאומה. וכדי שיהא לו שייכות למצוה צריך להשתתף בפרוטה [ומהות ההשתתפות נתבארה בחקירתנו הנ"ל]. ומביא כן משו"ת פני מבין (חאו"ח סי' רכג) דדוקא אכסנאי צריך להשתתף כיון שלא עשה שום מעשה עי"ש.

[חקירה זו יש לתלותה בחקירה נוספת, אם נ"ח הוא חובת גברא כמו כל המצוות, שהחוב על האיש המדליק, ומקום ההדלקה הוא על פתח ביתו, או שהוא חובת הבית, כלומר שהוא חוב על האיש שבביתו ידלק נ"ח. כמבואר אצלנו בס"ד בארוכה במשנ"י על סוגיות (ח"ב סי' לו, ב) עי"ש. — דאם נאמר שהיא חובת גברא, אז השתתפות האורח היא שיהא ג"כ בעלים על השמן, בכדי שיוכל לקיים מצות נ"ח בשלו, אבל אם היא חובת הבית, שחוב על בעה"ב שבביתו ידלק נ"ח, וההידור שיהא נר לכל א' מב"ב, אז השתתפות האורח עושה שיהא נחשב כאחד מבני הבית. — אבל לא מוכרח ששתי חקירות אלה תלויות זו בזו], ושוב ראיתי בשפת אמת (שבת כא: ד"ה בגמ' וכו' נר איש וביתו) שכ' להיפך, שאם נ"ח חובת הבית די לב' בע"ב בנר א', ואם חובת גברא אז בעה"ב מוציא כל בני ביתו [אבל שני בע"ב בבית א', אין מוציאין זא"ז].

מעתה לפי דברינו הנ"ל אם ההשתתפות היא מטעם בעלות, יכולים ב' בע"ב להשתתף, כמו בשאר המצוות, שיכולים לקיים מצוה, במה ששייך לו לחבירו. — אבל אם ע"י ההשתתפות נעשה כ"א מב"ב, א"כ שני אנשים זרים אינם מצטרפים להעשות יחד כבני אותו הבית, ואינם בכלל "נר איש וביתו".

כפי שהזכרנו לעיל, ס"ל לשבלי הלקט (סי' קפה) ששני אנשים זרים יכולים להשתתף, דזה לשונו: מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל, שני בעלי בתים היו בבית אחד, והצריכם רבינו ר' דוד הלוי זצ"ל להדליק שתי נרות, זה בפתח זה, וזה בפתח זה, אבל שאר רבותינו אומרים אין צריכין בבית אחד אלא להשתתף יחד עכ"ל. — ולשיטתו אזיל, דס"ל שענין ההשתתפות האורח הוא מטעם בעלות,

כנראה ממש"כ: ובעל הדברות כתב שמעינן מינה [מדין אכסנאי] אנשים הדרים בחצר אחת משתתפין בשמן ויוצאין כולן בנר אחד, דהכי שדרא ממתיתבתא, אבל להידור מצוה נר לכל א' וא' על פתח ביתו, ונראה בעיני שאינה ראייה [מאכסנאי], דבשלמא ר' זירא היה משתתף עם בעל ביתו, לפי שהיה דר עמו בביתו, אבל הכא בחצר אם ישתתפו איכא למיחש לחשדא, דאפילו בחצר אחת אמרינן אם יש לה שני פתחים צריכה שתי נרות כל שכן הכא עכ"ל. — ועל כרחק ס"ל שהשתתפות מטעם בעלות, דאין לומר מטעם שע"ז נעשה כבני ביתו, דא"כ למה לו לאסור השתתפות שני שכנים בחצר, מטעם חשדא, תיפוק ליה שאינם יכולים להעשות כבני בית א', כיון שיש לכל א' בית לעצמו, אלא ודאי ס"ל דהטעם משום בעלות, וסד"א שגם שני שכנים בחצר יכולים להשתתף, קמ"ל דאיכא חשדא. [ומש"כ שרבינו ר' דוד הלוי ז"ל הצריכם להדליק "זה בפתח זה, וזה בפתח זה", צ"ל דאיירי בששני הפתחים ברוח אחת, דאי בשתי רוחות, גם בע"ב אחד חייב להדליק בשניהן, וכן אם היו בשתי רוחות, לא היו רבותינו אומרים שא"צ שניהם להדליק ודי להשתתף, שהרי בב' רוחות מדליקים בשתייהם (תרעא, ח)].

מלשון המאירי משמע ששני אנשים זרים, אינם יכולים להשתתף, מדכתב (בד"ה חכמי התוספות): שני בעלי בתים הדרים בבית א' וסמוכין על שולחן א' וכו' צריך להדליק או להשתתף עכ"ל. ומדלא אשמעינן רבותא טפי שאפי' אינם סמוכין על שולחן א' הרי אלו משתתפין, משמע דאה"נ שאין משתתפין. — וגם במאירי י"ל דלשיטתו אזיל, כי יש משמעות בדבריו שהשתתפות היא להיות כא' מבני הבית, מדכתב (בד"ה אכסנאי) אכסנאי חייב בנר חנוכה, ומ"מ אינו צריך להדליק לעצמו, אלא שישתתף עצמו "עם בני הבית" ויסייע להם בפרוטה לשמן עכ"ל, ומשמע שאין ענין ההשתתפות שקונה בעלות מבעה"ב, אלא שישתתף עצמו עם בני הבית להיות כא' מהם. — וא"כ שפיר הוא הדיוק מדבריו ששני אנשים זרים אינם יכולים להשתתף, וכנ"ל דאינם נעשים כבני בית יחד. — וכן המאירי לשיטתו (בפסחים ז: ד"ה וחכמי הדורות) דס"ל דנ"ח היא חובת הבית [וא"צ מינוי שליחות, אלא אם חבירו נכנס לביתו שלא ברשות, והדליק עבור בעה"ב, יצא בעה"ב י"ח] כמבואר במשנ"י סוגיות (ח"ב סי' לו, ח). ולפי מה שנתבאר לעיל (ד"ה חקירה זו) אם היא חובת בית, אז ההשתתפות היא להעשות כא' מבני הבית.

ג) כמה נפק"מ בחקירה הנ"ל, אם בשיתוף נעשה האכסנאי כבעלים או כבן בית

בחקירה הנ"ל, אם השתתפות האכסנאי פועלת שנעשה ג"כ בעלים בשמן, או שפועלת שנעשה כאחד מבני הבית — תלויות עוד כמה הלכות:

א) הספק הנ"ל אות א' אם הידור שהאכסנאי ידליק בעצמו

הנה דעת הרמב"ם (הל' חנוכה ד, א) שאין המהדרין מדליקין בעצמם, אלא בעה"ב מדליק עבור כל בני ביתו. — ולפ"ד הרמב"ם, אם האכסנאי המשתתף עם בעה"ב נעשה ע"ז כבעלים בשמן, דהיינו

שהוא מעתה שותף עם בעה"ב, א"כ נתחייב האכסנאי מדינא להדליק בעצמו, כמו שותפו הבעה"ב, אלא שבעה"ב מוציאו, ולפ"ז ספקינו הנ"ל (אות א) נפשט, והידור על האכסנאי שידליק בעצמו. — אבל אם ע"י ההשתתפות נעשה האכסנאי כאחד מב"ב, אין הידור עליו להדליק בעצמו (לד' הרמב"ם), אלא בעה"ב מדליק עבורו, כמו שמדליק עבור כל שאר בני ביתו.

וא"כ השבלי הלקט והלבוש הסוברים ששני אנשים זרים בבית א' יכולים להשתתף, והיינו דסברי שהשיתוף מטעם בעלות, א"כ ידליק האכסנאי בעצמו. — וא"ש הלבוש לשיטתו שכ' בפירוש (תרעז, א): אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו, חייב להדליק בפני עצמו, ואין יוצא בשל בעה"ב, ומיהו בפרוטה אחת שיתן לו וישתתף עמו סגי עכ"ל, הרי דס"ל שלכתחילה ידליק בעצמו.

והפר"ח ולדעתו גם המגיד משנה, הסוברים ששני אנשים זרים אינם יכולים להשתתף, וכפי שהסברנו מפני שסוברים שהשיתוף הוא נעשה כב"ב, וא"כ לכתחילה יכול בעה"ב להדליק עבור האכסנאי, לדעת הרמב"ם. — אבל למעשה אנו נוהגים כהרמ"א (תרעא, ב) שכל א' מב"ב מדליק בעצמו, וא"כ בכל אופן הידור על האכסנאי להדליק בעצמו [אא"כ אם חושש לברכה שאינה צריכה, כהב"י, כשאשתו מדלקת עליו כנ"ל סוף אות א'].

(ב) יבואר מה שכתבו שבעה"ב יוסיף שמן כפי השתתפות האורח

כשהאכסנאי משתתף עם בעה"ב, כ' הב"ח (תרעז) שבעה"ב יוסיף מעט, כדי שיהא היכר שהשתתף ולא יחשדוהו (אגודה), וכ"כ הפמ"ג (תרעז א"א א). — והאליה רבא חולק וסובר שבעה"ב צריך להוסיף כשיעור חצי שעה, דאל"כ לא נתן בעה"ב שמן כדי חיובו של עצמו. — והפר"ח סובר שאין צריך להוסיף מאומה, ומדייק כן מלשון תשו' הרשב"א (ח"א סי' תקמב) שכ' או יקנה לו בעה"ב חלק בשמן ופתילות, [דמשמע שבשמן שיש לבעה"ב מקנה לו ודי בכך].

ושיטת הא"ר צ"ב, דמאי מהני מה שמוסיף עוד חצי שעה, ה"ז ידלק יותר משיעור שתכלה רגל מהשוק, ומה הועיל בזה לזמן כלתה דגמ' שהוא חצי שעה. [הגם דס"ל לא"ר דיש הידור ביותר מחצי שעה]. וכן להאגודה והב"ח שיוסיף מעט, קשה כנ"ל.

אכן לפי החקירה הנ"ל י"ל שאם האכסנאי נעשה ע"י השיתוף בעלים, א"כ הרי הוא כבעה"ב, ומאחר שלכל א' מהם יש שיעור שמן, הרי בחצי השעה הראשונה הנר דולק לשניהם בשוה, שהרי לכל א' יש השמן הצריך לשיעור. כי בעה"ב הקנה לו בשמן שיעור חצי שעה בעד פרוטה, וא"כ ה"ז כמדליק בפתילה דקה, כמו"כ שניהם יחד מדליקים כל א' בחצי פתילה. — ומה שהדלקה נמשכת מחוץ לחצי השעה לאחר שכתה רגל מהשוק. הוא רק חסרון בפרסומי ניסא לרבים, אבל אנשי החצר שיכולים לחשוך את האורח שלא הדליק נ"ח, יראו שבעה"ב שלו הדליק יותר עבורו. — ובזה סובר האגודה דדי בהוספה מעט להיכר, ובחצי השעה בעה"ב מקנה לו שותפות בעד פרוטה. והא"ר סובר שצריך שידלק הרבה גם אחרי החצי שעה (עוד חצי שעה) בכדי שכל השכנים יראו שהאורח שותף

בנר.

אבל אם האכסנאי בשיתוף נעשה כא' מב"ב שאין נפרדים מבעה"ב, א"צ להוסיף מאומה (כהפר"ח), כמו שנר א' די לאיש וכל ב"ב [אא"כ ירצו להיות מהדרין].

למעשה נדמה לי שבזמנינו אי אפשר לבצע את ההוספה, מעט או כשיעור חצי שעה, כי לפני הדליקו בכוסות זכוכית, ומילאו אותם עד חציים מים, ועל המים נתנו שמן שהיה צף על המים ואם רצו להוסיף שמן, פחתו מים, וממילא יכלו למלאות יותר שמן. — אבל בזמנינו יש כוסיות קטנות לשמן, שאותן ממלאים בשמן, ואין אפשרות להוסיף, כי מלאים הם שמן.

וממילא כבר נתבאר שהידור לאורח שידליק בעצמו, וממילא מדליק כשיעור, וכ"כ המקור חיים מהחות יאיר (סי' תרעז) בשם מהר"ל שהמנהג שכל האורחים מדליקים, אע"ג שמדליקים עליהם בביתם. (ועי' במ"ב סק"ג וסק"ז, ובשעה"צ סק"י).

[שו"ת חלק ו' סימן קלד]

סימן לה

אורח שקיבל דירה והכינו לו שמן לנ"ח

בתוך תשובה לאברך המו"מ חו"ב הרב מתתיהו גבאי שליט"א

בס"ד ג' שבט תשס"ט

לענין מי שקיבל דירה לשבת חנוכה, ובעה"ב הכין לו חנוכיה עם שמן, והאורח הדליק ולא התכוין לקנות השמן, אם י"ח, כיון שצריך שהשמן יהא שלו וכהר"ן והרמב"ן (פסחים ז). שלכן מברכין "להדליק" ולא "על" הדלקת. וכ"נ מהפמ"ג (סי' תרעט).

ודנת בבקאות נפלאה באחרונים אם י"ח באתרוג או נ"ח של הפקר ולא נתכוין לזכות, דאפי' להסוברים שי"ח, שאני הכא שכשמן אינו הפקר, אלא של בעה"ב ולא התכוין להקנות לאורח, והאורח לא התכוין לזכות. — ואם יצא מדין גמירות דעת בעה"ב והאורח. ואם במה שנתן לו רשות לדור בדירה נעשה כחצירו שזכה במה שבו (ועי' נתיבות קצב סק"ו). — ואם בכלל צריך בנ"ח שיהא "לכם" תלוי אם יוצאים בשמן של ערלה שאסור בהנאה, ובשל גזל וכו', הכל במראה מקומות להמון תשו' אחרונים בזה.

והנה קוב"ה חדי בפילפולא דאורייתא, בפרט בעשרות הספרים שצינת עליהם. אבל בפשטות בודאי יצא האורח יד"ח, שהרי בעה"ב הכין לו גם מים וקפה וסוכר ותה וכו' ואולי אפי' עוגות ופירות לאכול, וכ"ז ממצות הכנסת אורחים בעין יפה, נתן לו כ"ז במתנה גמורה, ובעצם מסירת המפתח

וכניסתו לדירה קנה כל זה לתשמישו, ואפי' לכבד לאורחיו הבאים אליו, ואדעתא דהכי הכין לו שיהא שלו בכל אופן המועיל, [ולא יוכל להוציאו באמצע השבת], וכמ"ש האחרונים שעיקר הקנין היא הגמירות דעת להקנות ולקנות, ומעשה הקנין הוא רק כמו גילוי דעת על אמיתות גמירות הדעת, עי' היטב בחזו"א (חו"מ סי' כב). וא"כ הקנה לו גם השמן לנ"ח כמו השתיה הנ"ל. ושמעתי שאצל גיסי כ"ק האדמו"ר ציס"ע מהר"א מבעלזא זי"ע באו אורחים לשבת חנוכה וי"ח בהדלקתו והרים המשמש את המנורה להקנות חלק לכל האורחים, וזה כהשעה"צ (סי' תרעז סק"ט). ועי' שבט הלוי (ח"א נב, ב) שקנה באמירה מקנין אודיתא. דושה"ט

[שו"ת חלק ט' סימן קסח]

סימן לו

איש ואשתו הנמצאים במלון, אם היא יכולה להדליק והוא י"ח

בס"ד כסלו תשס"ג פעה"ק ירושלם תובב"א שוכט"ס לכבוד הרב המופלג בתורה ויר"ש, כהן שדעתו יפה, מה' ישא ברכה, מו"ה גמליאל בהרב אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א, בבני-ברק, מח"ס גם אני אודך. אחדשה"ט, ע"ד איש ואשתו שנמצאים בחנוכה במלון, ויצא האיש מבעוד יום על מנת לשוב מאוחר בלילה, אם האשה תדליק עליו בזמנו והאיש י"ח בזה. קי"ל (תרעה, ג) שאשה מדלקת [ומ"ב (סק"ט)] כתב שהאיש יכול לעשותה שליח להוציאו, אבל זה רק עם עומד שם ושומע הברכה]. ואיתא בשו"ע (סי' תרעז, א) שאכסנאי, דהיינו מי שאינו בביתו בחנוכה, אלא מתאכסן במקום אחר, אם אשתו מדלקת עליו נ"ח בביתו הוא יוצא י"ח בהדלקתה. ומקורו בגמ' (שבת כג.) דאמר ר' זירא בתר דנסיבי איתתא וכו' קא מדליקי עלי בגו ביתאי. ועי' בבה"ל (תרעה, ג) שכתב שאשה מדלקת מפני שלא היה האיש אז בביתו, ועיקר החיוב מונח על הבית עכ"ל. חזינן דיש שני אופנים שאשה מוציאה את בעלה. כשהיא מדליקה ומברכת, והוא שומע ויוצא ממנה [ועל זה כתב הבה"ל (הנ"ל) שידוע מ"ש חז"ל (בברכות כ:)] אשה מברכת לבעלה, אבל תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו]. או כאשר האיש אינו בביתו, ובמה שהדליקה האשה בבית יצא גם הוא י"ח, כיון שנ"ח הוא אמנם חובת גברא, אבל תלויה בבית. — ובנדו"ד השאלה אם החדר במלון נחשב לזוג הזה לביתם, לגבי הלכה זו שנ"ח הוא חובת בית והיא יכולה להוציאו. ונראה לכאורה שתלוי לכמה זמן שכרו את החדר במלון, דקי"ל בשו"ע (יו"ד סי' רפו, כב ובערוה"ש

סעי' מח) שהדר בפונדק אף בא"י פטור ממזוזה כל ל' יום. דהיינו שבפונדק ל' יום הוי שכירות המחייבת את השוכר במזוזה דביתו מיקרי. וא"כ הה"ד בנר חנוכה, אם שכרו את חדרם לל' יום, נחשב לביתם, לגבי זה שחל חיוב הדלקה על הבית, ויכולה אשתו להדליק עליו, ויוצא האיש י"ח בהדלקתה.

אבל אם שכרו חדר במלון לפחות מל' יום, אין זה ביתם של האיש והאשה שנאמר שי"ח במה שאשתו מדלקת עליו "בביתו". אלא יש כאן חיוב עצמי, על האיש ועל האשה להדליק בכל מקום שהם, וא"כ אם האשה הדליקה בזמן, היא הוציאה את עצמה, וכאשר הוא בא מאוחר צריך להדליק ולברך בעצמו.

דהאמנם שדיני מזוזה לא דמו לגמרי לחנוכה, כגון לחנוכה א"צ בית בגודל ד' על ד' אמות, וא"צ צורת הפתח, ואפילו באין מזוזה מדליק, ובצד ימין (תרעא, ז). אבל מה שהאשה מוציאה את בעלה, זה רק בביתם המיוחד להם, כן י"ל מסברא, ויל"ע עוד.

ואפילו אם שניהם יתכוונו היא להוציאו, והוא לצאת, י"ל דלא יצא י"ח בזה, כיון שלא עמד על ידה ולא שמע ברכתה (כמ"ב תרעה סק"ט הנ"ל), ודין מדליקין עלי בגו "ביתא" ליכא.

ואם האשה תמתין לבעלה, אז תצא י"ח בהדלקתו ובברכותיו [כשתעמוד על ידו, כנ"ל], דהגם שאינם בביתם השייך להם, מ"מ אשתו כגופו דמיא, וטפלה אליו, בכל מקום שהם, ולכן אינה צריכה להדליק בעצמה, ויכולה לצאת י"ח ממנו. — וראה מה שכתבנו בס"ד במשנ"י סוגיות (או"ח ח"ב סי' לז) בגדרי חיוב האשה בהדלקת נ"ח, ובמשנ"י סוגיות (יו"ד סי' כה, ו) בענין מזוזה במלון.

ובנדו"ד כשאין האיש יכול להדליק בזמן, והאשה אינה יכולה להמתין, תדליק ותברך מיד בזמן, ומהיות טוב יכוין האיש ויהא בדעתו שלא יצא י"ח בהדלקתה, וכשיבא לבית המלון ידליק ויברך, וכהרמ"א (תרעז, ג) שכ' שנוהגים לא לצאת ממה שאשתו מדלקת דנהי שכ' המ"ב (סקט"ב) שלא יברך, אבל הכא שאינה מדלקת בביתם אלא במלון, יוכל האיש להדליק אח"כ בברכה.

ויש להעיר שהמתאכסן במלון בחדרו, ואוכל בחדר האוכל, ידליק בחדרו, ששם ביתו עכשיו, ושם כל השתמשותו, וטוב שיאכל בכל יום סעודה בחדרו, לחוש להרמ"א (תרעז, א) שידליק במקום שאוכל. [ובחדר אוכל אי אפשר להדליק, כי סגור שם כל היום]. ועי' מה שכתבנו בס"ד בזה בשו"ת משנ"י (ח"ד סי' מז) לגבי בחורי ישיבה.

[שו"ת חלק ה' סימן קטז]

סימן לז

הנמצא במלון או בבית האסורים אם יוצא בהדלקת אשתו, ואם יכול להדליק ולהוציאה

בס"ד י"ג כסלו תשע"ג

שוכט"ס לכבוד הרה"ג החו"ב מו"ה רועי צבי תמיר שליט"א, בית שמש ת"ו

אחדשה"ט,

במכתבו העלה שאלה חשובה, במי שנמצא במלון, ואשתו בביתם, אם יכול לצאת יד"ח הדלקת נר חנוכה בהדלקת אשתו, וכן להיפך אם הוא ידליק אם יכול להוציאה. דשמה הנמצא במלון אינו דומה לאכסנאי (שבגמ' שבת כג. ושו"ע תרעז, א) שמתאכסן אצל בעל הבית המדליק, אבל כששוכר חדר במלון בתשלום, נעשה בעל הבית בעצמו וחייב להדליק בעצמו, וכן אשתו חייבת בביתם.

עוד שאל במי שעצור בבית האסורים לחקירות ליום או יומיים, אם יכול לצאת בהדלקת אשתו, ואם ידליק הוא אם מוציא אותה. ומסתבר לכב' שמי שהוא אסור בבית האסורים, ששם עכשיו ביתו, יכול להוציא את אשתו כשמדליק שם, כיון שזהו עכשיו ביתו. משא"כ העצור רק לזמן קצר לחקירות. (א) לענ"ד נראה כספיקא דמר נ"י, דאכסנאי נקרא מי שנמצא אצל בעה"ב המדליק והוא משתתף עמו בפרוטה, אז נעשה כא' מבני ביתו, או כשותף בשמן, כמו שנתבאר בס"ד באריכות בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קלד). משא"כ כשקבע לעצמו דירה מחוץ לביתו, מכל סיבה שהיא, הרי חל עליו חיוב עצמי אקרקפתא דגברא להדליק במקומו שנמצא עכשיו, אפילו לא בקבע אלא רק בשכירות יומית, כיון דקיי"ל דשכירות קניא, לגבי זה להתחייב בנ"ח. — וכן אשתו חייבת להדליק בביתם הקבוע, ששם חיובה העצמי בנ"ח.

(ב) וא"כ בין שנמצא במלון ובכל מקום שהוא [כולל בית חולים ובית האסורים], הרי זה נתחייב חיוב עצמי של נ"ח, ואינו יוצא בשל אשתו, ואין אשתו יוצאת ממנו. — אא"כ נמצא בבית האחר רק באופן ארעי, כמי שהוא עצור במשטרה לחקירה ל"ע, או לבדיקה בחדר מיון של בית חולים ל"ע, ה"ז סומך על הדלקת אשתו בבית, ובלבד שבמקום שהוא יראה נ"ח דולק, שאל"כ יבקש שיתנו לו להדליק בעצמו, וידליק לפני שאשתו מדלקת (כמ"ב סי' תרעז סקט"ז).

וראיתי בספר פסקי תשובות (תרעז, א-ב) שכתב בשם ספר חובת הדר (חנוכה פ"ב הערה לט) ממש כנ"ל, ועוד פרטים, עיי"ש.

(ג) ובלא"ה מנהג אנשי מעשה הוא לחבב מאד מצות נ"ח, ולהדליק בעצמם בכל מקום שהם, בשמחה ורגש דקדושה, ובתשבחות לה' (וכהרמ"א תרעז, ג). בפרט אם יודע קצת כונות פשטיות וע"ד סוד, שחייב לכוין זאת בעצמו.

(ד) אינו דומה חיוב מזוזה לנ"ח, דבמזוזה פונדקאי פטור כל ל' יום (שו"ע יו"ד, רפו, כב), ונתבאר בס"ד

אצלו בשו"ת משנ"י (חי"א סי' קסו) שההבדל בין פונדק לשוכר הוא, ש"פונדקאי" משלם רק עבור הרשות ללון בבית, ואינו שוכר עצם הבית, ואילו "שוכר" משלם עבור שכירות עצם הבית, לכן חייב במזוזה מיד. — אבל בנ"ח החיוב על הגברא להדליק נ"ח, אלא שמקומו הוא בביתו, וזה אפילו בפונדק שעכשיו דירתו שם. ולכן מלון אפילו נדונו כפונדק חייב בנ"ח, ודו"ק.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רכו]

סימן לח

אכסנאי המשתתף בנ"ח עם בעה"ב אם יברך שעשה נסים ושהחיינו בעצמו

בס"ד כ' טבת תשס"ד

שוכט"ס לכבוד ידידי הרב המופלג בתורה, כהן שדעתו יפה, מתעמק בהלכה, יראת ה' היא לו עטרה, הרב גמליאל בן הרב אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך, בבניברק. אחדשה"ט,

בדבר ספיקו באכסנאי המשתתף עם בעה"ב, ובעה"ב מברך להדליק נ"ח, אם ראוי שהאכסנאי יצא מבעה"ב גם בברכות שעשה נסים ושהחיינו, או יותר טוב שברכות אלו יברך האכסנאי לעצמו. — ושאלה זו יש לשאול גם בבני ביתו של בעה"ב, שכולם י"ח בהדלקתו, אם יש ענין שהם יברכו לעצמם שעשה נסים ושהחיינו, [כעין מגילה שכ' המשנ"ב (סי' תרצב סק"י) שהנשים יברכו לעצמן כששומעות מאיש].

הנה מטעם רואה נר חנוכה שמברך שעשה נסים ושהחיינו (תרעו, ג), בנדו"ד באכסנאי לא שייך, דהא הוא יוצא בהדלקת בעה"ב, וברכת הראיה שייכת רק אם הוא בעצמו אינו מדליק (עי' בשעה"צ תרעו סק"י), ואכסנאי הרי הוא כאילו הדליק בעצמו.

א) כתב המג"א (תרעו סק"ד) בשם הב"ח, מ"כ אדם שהדליק יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר אין לברך כיון שהמצוה מוטלת על גוף האדם עכ"ל, ומקורו משלטי גבורים (על המרדכי פ' במה מדליקין) שכ' אדם שהדליק נ"ח יכול להדליק לאשה ולברך, כגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר נראה למהר"ח שאין לברך עכ"ל. — ובכונת הב"ח שכתב שהיא מצוה "המוטלת על גוף האדם" צ"ל שאין כונתו שהיא מצוה שבגופו, כגון תפילין וסוכה, דלא מהני שליחות (כתוס' רי"ד רפ"ב דקידושין), אלא המצוה שעל גופו היא ברכת שעשה נסים, דיש במצות נ"ח ב' חלקים, ההדלקה, וההודאה להשי"ת בברכת שעשה נסים, ולמעשה ההדלקה אפשר

לעשות שליח, אבל להודות לה' צריך כל א' בעצמו, ולכן כשמדליק לאשה [שאינה אשתו] צריכה לעמוד ולשמוע ברכת שעשה נסים ולצאת מתורת שומע כעונה. — ולכן שליח המדליק לבעה"ב, ואין בעה"ב עומד על ידו, יברך השליח רק להדליק נ"ח.

ב) ובעצם ברכת השליח, שעושה המצוה בשליחות ומברך, חקר במקראי קודש (חנוכה סי' כג) אם הברכה היא ג"כ בשליחות, דהשליחות פשוטה על המעשה ועל הברכה, וחשיב כאילו המשלח עשה ובירך, או דילמא השליחות היא רק על מעשה המצוה, אלא שהברכה נתקנה לעושה המצוה בפועל, וברכה זו של השליח היא, שיכול לברך כיון שעושה המצוה, עכת"ד.

ונפק"מ בזה יהי' בנ"ח בברכת שעשה נסים, שאם אפשר לעשות שליח לברך עבורו להדליק נ"ח, כמ"כ גם לברכת שעשה נסים, אבל אם הברכה של השליח היא, ה"ז רק על המעשה שעושה, והיא ההדלקה, אבל להודות לה' צריך הבעה"ב בעצמו, ויכול לצאת מהשליח רק כדין שומע כעונה. — ואין השליח מברך שעשה נסים שלא בנוכחות המשלח. — וזה שכ' הב"ח דברכת שעשה נסים על גופו, וצריך המשלח לשומע מדין שומע כעונה.

ג) ולפ"ז לכאורה בנדו"ד מצוה לאכסנאי שיברך בעצמו שעשה נסים, מאשר שיצא מבעה"ב מתורת שומע כעונה. — דלגבי שומע כעונה כתבו התוס' (ברכות כא:) שאדם המתפלל שמו"ע ושמע מפי החזן קדיש או קדושה ישתוק דשומע כעונה, ולכתחילה אין לעשות כן "דעניה חשיבא טפי הדור מצוה". וכ"כ תוס' (סוכה לח: סוד"ה שמע) דמ"מ עונה עדיף "ומצוה מן המובחר". — וה"נ מצות ההודאה חלה על גוף האכסנאי, ונהי שיוצא מדין שומע כעונה, אבל עונה בעצמו עדיף, והוא יברך ברכת שעשה נסים.

ומה שלא נהוג שהאשה והבנות היוצאות בהדלקת הבעל והאב מברכות לעצמן שעשה נסים, מפני שאשה כבעלה, וגם הבנות טפלות לאביהן, ולכן אינן מדליקות כמהדרין (ראה במשנת יוסף על סוגיות או"ח ח"ב סי' לז) ויוצאת גם בברכת ההודאה שעשה נסים מבעה"ב.

ד) ויש לעיין ממה דקי"ל (ברכות נג. ושו"ע או"ח סי' רחץ, יד) שברכת הבשמים בהבדלה יברך אחד להוציא כולם, דברב עם הדרת מלך, וכן נהגין בברכות המגילה בביהכ"נ שכולם יוצאים בשמיעת הברכות מהש"ץ [ועד כאן לא כתב היסוד ושורש העבודה (שער י"ב פ"ד) שכל א' ראוי שיברך לעצמו, אלא שמא יתבלבל כונת השומע ע"י נגינת הש"ץ, הא לאו הכי שפיר יוצאים לכתחילה בברכות הש"ץ]. — ומאי שנא מדברי תוס' הנ"ל דעונה בעצמו עדיף משומע כעונה, ואי תימא דברב עם קודם לעניה בעצמו, הרי גם בש"ץ החוזר השמו"ע הוי ברב עם, ואפ"ה כתבו תוס' דעניה בעצמו עדיף.

לתרץ זאת צ"ל, דתוס' כתבו זאת לגבי עניית קדושה וקדיש, שכל א' צריך לאומרם, כדין דברים שבקדושה, וכמו תפלת שמו"ע שלכתחילה צריך כל א' להתפלל, וחזרת הש"ץ נתקנה רק לשאין בקיאים להתפלל, משא"כ בברכות הנהנין והמצות א' מברך לכולם.

ה) מעתה לנדון דידן אם אכסנאי יברך לעצמו שעשה נסים, יש ב' סברות, י"ל דברכת הודאה היא מצוה שבגופו להודות לה' (כש"ג ומג"א הנ"ל) וכמו תפלה וקדושה, ולכן מצוה בו יותר מאשר ישמע מבעה"ב, ויברך האכסנאי לעצמו שעשה נסים. — ומאיך יתכן דברכות נ"ח נתקנו לאומרים יחד, להדליק ושעשה נסים [חוץ מהרואה נ"ח שמברך רק שעשה נסים, שכבר כתבנו (בתחילת דברינו) דלא שייך בנד"ד]. ואם האכסנאי יוצא י"ח מבעה"ב בברכת להדליק, כמו"כ יצא ממנו בברכת שעשה נסים. — אמנם המשתתף בפרוטה הוא שותף לנ"ח, וא"כ יכול שותף אחד, הבעה"ב, לברך להדליק, והשותף השני, האכסנאי, לברך שעשה נסים, והוי כאמרו אותם יחד, דהא' מוציא את חברו. — ונהגו שבעה"ב מברך כל הברכות, ופוק חזי מאי עמא דבר (וכ"מ במ"ב תרע"ז סק"ד).

ו) ויובן יותר לפ"ד שו"ע הרב (ריג, ו) דבברכת הנהנין כשקבועים יחד, או שנהנים יחד הם נחשבים כגוף א' שנהנה, ומצוה שאחד יברך ויוציא כולם, דברב עם הדרת מלך, ובברכת המצות כשכולם מקיימים המצוה ביחד, כגון שמיעת קול שופר או מגילה, או יושבים יחד בסוכה אחת, מצוה שא' יברך, וכן בקידוש והבדלה וכו' עיי"ש. — וכ"כ בביאור הגר"א (סי' ח, ה) שלשה המתעטפים בטלית כאחת, [אפילו כל א' בטליתו, באה"ט], א' יברך, כבבשמים בהבדלה, וכ"ה בתוספתא עשרה וכו' היו עושין מצוה אחת א' מברך לכולן וכו' עיי"ש. — והנ"ה הרי בעה"ב ובני ביתו והאכסנאי מקיימים מצות נ"ח ביחד, ועדיף מהמתעטפים כל א' בטליתו, דבנ"ח מקיימים המצוה ביחד ממש בנר אחד, א"כ מצוה שא' יברך, והברכה שייכת לבעה"ב, באשר הוא השותף העיקרי, והאכסנאי השתתף רק בפרוטה, אבל יכול בעה"ב גם לכבד את האכסנאי שהוא שותפו שיברך. — וכ"כ הערוה"ש (תרעז, א) שבעה"ב ואכסנאי "אחד מהם" יברך.

וכתבו הערוך השלחן (ריג, ז) והמשנ"ב (ח סק"ג) דלא נוהגים שא' יוציא את חברו בברכה, שמא לא ישמע בכונה לצאת מחבירו, ורק בקידוש והבדלה שמכניס עצמם יחד הוי קביעות. — ולפ"ז כמו"כ באכסנאי י"ל שמכין וקובע עצמו לצאת בנ"ח מבעה"ב, שפיר מוציאו בעה"ב, ואינו מברך לעצמו שעשה נסים. — אלא שבעה"ב יכול לכבד את האכסנאי לברך ב' הברכות ולהוציא כל השומעים, או יכול לכבדו בברכה אחת.

ז) ולגבי ברכת שהחיינו, ראה במשנ"ב (סי' ח סק"ד) בשם פמ"ג (סי' ח א"א ח) אם כמה אנשים קנו טליתות חדשים ועשו בהם ציצית, ולא בירכו שהחיינו, דמברכין בעיטוף ראשון, נהי דאחד יכול לברך "להתעטף" בשביל כולם (כבסעי' ה), אבל ברכת שהחיינו כל א' בעצמו יברך, כהרמב"ם (הל' ברכות יא, י) עכ"ד. — והרמב"ם כתב שם: אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שעושה אותה לעצמו עכ"ל. לאפוקי אם כבר יצא ועושה המצוה להוציא חברו, — וא"כ לכאורה ברכת שהחיינו יברך האכסנאי לעצמו.

אלא שכתב הכס"מ (שם) בשם הרמ"ך דנראה מהרמב"ם שהמקדש להוציא נשים אינו מברך שהחיינו,

ומנהגנו לברך וכן ראוי לעשות, דכיון דחובה היא לאשה לברך אותה ברכה, מברך אותה בעבורה, וחשבינן כמו שמברכת היא דשומע כעונה, וגם הרמב"ם יסבור כן עיי"ש. — ויש להבין דברי הכס"מ שגם הרמב"ם יודה, שהרי בפירוש כתב שאינו מברך שהחיינו אלא בעושה מצוה לעצמו. ומה סברא לחלק בין קידוש לציצית, ואולי כיון דנשים אינן בקיאות יכול להוציאן (וכ"כ בחי' בני בנימין, שבסוף הרמב"ם), וכדאשכחן שהש"ץ מברך שהחיינו דקידוש בביהכ"נ, להוציא האורחים, שמהם אינם בקיאים.

אבל יש לחלק, דבנדו"ד שאני, ששניהם יוצאים בשותפות בהדלקה וברכותיה, ובזה שפיר א' עושה המצוה בשליחות חברו, ומוציאו בברכות בתורת שומע כעונה, שמועיל בכל התורה. — ורק אם א' עושה המצוה לחבירו בלבד, כגון התוקע שופר לחולה או לאשה, והוא כבר יצא, בזה ס"ל להרמב"ם שאינו מברך לו שהחיינו, שהיא ברכת שבח והודאה וחייב המקיים המצוה לברך בעצמו. בהא סליקנא שאכסנאי היוצא נ"ח מבעה"ב, יצא בכל ג' הברכות מבעה"ב, וכמו שנתבאר בס"ד. דושה"ט,

[שו"ת חלק ו' סימן קלה]

סימן לט

אלמנה המתאכסנת אצל ילדי' בחנוכה היכן תדליק נ"ח

בס"ד ט"ו טבת תשס"ו

שלומים מרובים, כטל וכרביבים, להאי גברא יקירא המו"מ בתוי"ש הה"ג מזכה הרבים ובנש"ג מוה"ר אלכסנדר אליעזר קנאפלער שליט"א, ב"פ. אחדשת"ה באה"ר ובידידות,

קבלתי מכתבו היקר ושמחתי בו כמו שהנני תמיד שמח לראות את מעשי זיכוי הרבים שלו בתורה וטהרה ותהלים וכו'.

בדבר שאלתו באלמנה המתאכסנת אצל ילדיה בשבתות ויו"ט, היכן תדליק נר חנוכה. — אם הולכת לשבת חנוכה לבתה (כמו כל השבתות) אז חתנה יזכה לה שותפות בנ"ח, ותצא י"ח בהדלקתו, וכמובן שמצוה טפי שתדליק בעצמה שם, כי אשה טפלה לבעלה, כשיש לה בעל, אבל לחתנה אינה טפלה, אלא יכולה לצאת י"ח מדין אכסנאי, ובזה קיי"ל שיכול להדליק בעצמו, דמצוה בו יותר מבשלוחו. והגם דקיי"ל (סי' תרעא, ח) דחצר (ובית) שיש לו ב' פתחים ידליק בשניהם שלא יחשדוהו שאינו מדליק נ"ח, בכ"ז לא מצינו שיהא אסור לאדם לעזוב ביתו בחנוכה ולהתאכסן אצל הילדים (או בכל מקום שהוא). — והטעם דחשד שייך כשרואים שדרים פה ואינם מדליקים נ"ח, אבל כשרואים שכל

קה

הפתחים והתריסים סגורים ואינו יוצא ונכנס, הרי ניכר לכל שאיש זה אינו בביתו, ולא יחשדוהו שאינו מדליק נ"ח. וזה אפי' עוזב ביתו רק לילה אחת לגמרי, כך מבואר מהפר"ח (סי' תרעז). ואם האלמנה רוצה ללכת לבתה רק לראות ולשמוע ולצאת י"ח בהדלקת נ"ח, ואח"כ לחזור לביתה, אין זה כדאי וראוי, כי נשים מצוות כמו אנשים להדליק בביתם, וע"פ הלכה רק אכסנאי שדר בבית בעה"ב אחר יוצא עמו, אבל לא להיות אורח רק למשך ההדלקה, אפילו אוכלים אח"כ ארוחת הערב. לכן תדליק בביתה לבדה, ואח"כ תלך לילדי' לשמוח איתם יחד, או שא' מילדי' יבא לביתה לכבדה להיות עמה בהדלקתה נ"ח. ואם הולכת להדלקת נ"ח בע"ש ונשארת שם עד אחרי סעודת ליל ש"ק תלוי איפה שמדלקת נר שבת, שאם בביתה, אז גם נ"ח, ואם בבית בתה, דהיינו שקבעה עצמה לליל שבת שם, א"כ תדליק שם נ"ח. דושה"ט וש"ת באה"ר ובברכה נאמנה,

[שו"ת חלק ז' סימן קלו]

סימן מ

מתארח בשבת חנוכה במק"א היכן ידליק במוצ"ש

בס"ד כ"ד אייר תשס"ג פעה"ק ירושלים תובב"א שוכט"ס ובימי העומר, שלום אומר, לכבוד ידידי הרה"ג המפו' בנש"ג שלשלת היוחסין מוהר"ר יהודא אריה מאיר הלוי יונגרייז שליט"א, בק"ק אנטווערפן. אחדשה"ט וש"ת באה"ר, בדבר שאלתו שאלת חכם, איך לנהוג במי שמתארח בשבת חנוכה בבית אחרים [שכיח מאד ילדים אצל הורים] בהדלקת נר חנוכה במוצ"ש, אם ידליק שם בבית המארח שלו, או כשיחזור לביתו ידליק בביתו.

א) הנלע"ד בזה, כי יש בנושא זה שני כללים, שצריך להדליק בביתו הקבוע לו, וצריך להדליק לכתחילה בזמן שקבעו חז"ל, עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא חצי שעה משתשקע החמה [ונחלקו אם תחילת שקיעה או סוף שקיעה]. — ובמוצ"ש שאי אפשר להדליק בזמן זה, זמן ההדלקה לכתחילה הוא משגמר את השבת, כל א' כמנהגו, אם כר"ת או כהגאונים, או כהממוצע ביניהם, והתפלל ערבית וחוזר לבית [והבדיל הבדלה], אז חל עליו מיד חובת הדלקת נ"ח. — ולא רק שכך תיקנו נ"ח מכיון שא"א בשקיעה, אלא גם זמן כלתה רגל מן השוק במוצ"ש הוא יותר מאוחר, כי התרמודאי מוכרי העצים מכרו כאשר בני ישראל גמרו את השבת במשך חצי שעה נוספת, ולכן גם במוצ"ש חנוכה

המחמירים כר"ת אינם מקדימים לפני כן, וכ"כ בשו"ת אגרות משה.

מעתה המתארח אצל אחר לש"ק, קבע אז שם דירתו לאותו יום, וכל זמן שלא עקר דירתו משם הוי קבוע שם, וחייב להדליק שם, כי זה עכשיו ביתו, ושם הגיע זמן הדלקתו, א"כ מיד שמבחינת יציאת השבת יכול להדליק, חייב להדליק בבית המארח שלו [דהגם שכבר עברה חצי שעה דכלתה רגל אבל במוצש"ק מתאחר הזמן והוא מיד כשיכול, וכן"ל].

אלא א"כ בדעתו לעקור משם מיד אחרי מעריב והבדלה, ולא ישהה שם חצי שעה, א"כ מיד בצאת השבת עוקר קביעותו, ואז נעשה ביתו הבית הקבוע שלו, וידליק אח"כ בביתו. — וכיון שזה לא שכיח לנסוע משם מיד כשיצאה השבת, אלא שוהים עוד מעט, לפחות חצי שעה ויותר, א"כ חל עליו חובת הדלקה שם.

(ב) ואיך לנהוג למעשה, תלוי בכל א', שאם ביתו קרוב למקום שמתארח, יכול להזדרז ולשוב לביתו ולהדליק בביתו, אך אם צריך לנסוע לרחוק, טוב שלא יעקור קביעותו שבשבת, וידליק במקום שמתארח, וישהה שם חצי שעה, ואח"כ יסע לביתו [שאם ידליק מאוחר בביתו, יהיה אחרי הזמן דלכתחילה].

(ג) מעתה לא פליגי רבני זמנינו בזה, דמש"כ בספר חובת הדר (הל' חנוכה פ"א ס"ק סה) שעל האורחים להקדים שובם לביתם במוצ"ש, ולהדליק בביתם, ושכן נהגו עכ"ד. הני מילי כשאכן מקדימים לשוב מיד, וכמו שנתבאר, ואיירי כשגרים לא רחוק מאד. — ומש"כ בספר תשובות והנהגות (ח"א סי' שצא) דאם יקח כשעתיים לאחר הזמן עד שהאורח ידליק בביתו, אז ידליק אצל מארחו, דהחויב כבר חל עליו מיד במוצ"ש עכתי"ד, הרי איירי שיתאחר בהדלקתו בביתו, שאפילו אם יחזור מיד יקח כשעתיים, א"כ חייב להדליק בזמן דלכתחילה.

(ד) ודעת הגרש"ז אויערבאך ז"ל כמובא במעדני שלמה (ח"א מועדים עמ' קיג) שהעתיק כת"ר, שידליק מיד בבית מארחו, ושוב אינו חייב להדליק אח"כ בשובו לביתו משום חשדא, דליכא חשדא לאחר זמן ההדלקה, ועוד ד"א שבזמננו ליכא חשדא (כמסומן במקורות שם) עכ"ד, ובכונתו צ"ל דבזמנינו יש מדליקים עם השקיעה, ויש בצאה"כ, ויש אחרי מעריב, ויש אחרי ר"ת, ויש בפנים שלא רואים בחוץ כלל, א"כ ל"ש חשדא, כיון שכל א' משונה במנהגו מחבירו, ול"ש לחשדו שאינו מדליק.

ובספר הליכות שלמה (להגרש"ז א ז"ל, ח"א פ"ד סעיף יח) נתבאר יותר, שאם נמשכה שהותו בבית מארחו, כפי שמצוי במוצ"ש, טוב שידליק שם, ובלבד שישהה שם חצי שעה לאחר הדלקתו. — ובהערות שם: דאע"פ שיכול לשוב לביתו ולהדליק, הכי עדיף, שהרי כבר הגיע זמן הדלקה, וא"צ לסעוד [מלוה מלכה] שם לאחר ההדלקה. — ומי ששכר חדר במלון לשבת חנוכה, ודירתו רחוקה שעד שישוב במוצ"ש תתאחר השעה, נכון שישכור החדר לעוד זמן מה במוצ"ש וידליק שם, ואם אי אפשר, ימנה שליח שידליק עבורו בביתו בזמנו, ועדיף ע"י שליח בזמנו, מבעצמו באיחור עכ"ד.

ואין כאן הנדון מה עדיף, מצוה בו יותר מבשלוחו, או זריזין מקדימין למצות, דכאן אין זה רק ענין של זריזין להדליק מוקדם, אלא עיקר דדינא דש"ס עד שתכלה רגל. וסיומא דמילתא כלעיל אות ב'.

[שו"ת חלק ו' סימן קכח]

סימן מא

להפסיק מלימודו למצות הדלקת נר חנוכה

בס"ד כ' כסלו תשע"ה

בימי חנוכה, יתברך ברוב ברכה, הרה"ג החריף ובקי יגע בתורה בחשיכה כאורה מו"ה **אברהם חיים הרש שליט"א** בני ברק ת"ו, מח"ס ביכורי אברהם

אחדשה"ט, על דבר שאלתו אם בעינן להפסיק מלימודו "למצות הדלקת נר חנוכה".

איתא ברמב"ם (בפ"ג מהל' ת"ת ה"ב) וז"ל היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק מלימודו, ואם לאו, יעשה המצוה ויחזור לתורתו עכ"ל.

ויל"ע אברך שלומד תורה בכולל מה עדיף שאשתו תדליק עליו נ"ח בבית להוציאו יד"ח, וכ"ז משום דהמצוה יכולה להעשות ע"י אחרים, א"כ לא יפסיק מלימודו, או דילמא הואיל ולכתחילה המצוה מוטלת עליו להדליק נר חנוכה בביתו, א"כ בכה"ג אמרי' מצוה בו יותר מבשלוחו, וצ"ע. עכ"ד מע"כ. בודאי שעליו מוטלת המצוה לילך לביתו להדליק בעצמו נ"ח, ולא לסמוך על הדלקת אשתו, אפילו אם בכולל שלומד מדליקים נ"ח ויוכל לראות אור נ"ח, ולא ראינו ולא שמענו כן מעולם. [ובלא"ה אין אנו במדרגת תורתו ואומנותו כרשב"י וחביריו, ומבטלים לימודו לכמה דברים, א"כ על אחת כמה וכמה, על מצות פירסו"נ דהדלקת נ"ח שהיא מצוה חביבה עד מאד (כרמב"ם סוף הל' חנוכה)].

וכ"כ בס' פסקי תשובות (תרעו, ה) ונוהגים לשהות ליד הנרות ערך חצי שעה, ככתוב בס' מקור חיים (לבעל חוות יאיר זצ"ל) "נראה לי שעיקר המצוה היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם, כי הם ג"כ זכר לשמחה שהיו מדליקים אחר הנס כמ"ש והדליקו נרות בחצרות קדשך, ולא סגי שידליק וילך לו אל מקום אחר". וע"ע שו"ת שב יעקב (סי' כב) שלא ילך מיד אחר הדלקת הנרות לביהמ"ד להתפלל, ובס' נפש דוד מהגאון האדרת זצ"ל כותב בזה"ל "מצות נ"ח היתה חביבה עלי עד מאד, ולולי שיחת הבריות הייתי מהדר שידלקו זמן רב כפי יכולתם, והתענגתי לשבת בחדר שבו הנרות לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע ולא הלכתי מאותו חדר רק כשהייתי אנוס עפ"י עבודת הציבור, ובכל זאת ישבתי נגד פתח אותו החדר כדי להסתכל בהם כפעם בפעם והייתי שש

ושמח בהם הרבה". ועי' יסוד ושורש העבודה שער י"ב.

שוב ראיתי מפורש כן ברא"ש (פ"א דפסחים סי' י', קרוב לסופו) דמברכים "להדליק" נר חנוכה ולא "על הדלקת נ"ח" אע"ג דאפשר ע"י שליח, אורחא דמילתא הוא שכל אדם מדליק בביתו מפני חביבות הנס עכ"ל.

כן נהגו רבותינו גדולי השקדנים, שהדליקו נ"ח בעצמם ברגש קודש בשמחה של מצוה ובהודאה והלל לה' על הנסים, וגם על נסיון שבכל יום עמנו.

[ועי' באריכות במשנת יוסף על סוגיות אר"ח (ח"ב סי' לו, ו) ביאור מחלוקת שני הגדולים שהביא התרוה"ד (סי' קא) ומובא בט"ז (תרעז, א), באכסנאי אם ידליק בעצמו אף אם אשתו מדלקת עליו].

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רטו]

סימן מב

הדלקת נר חנוכה בעצמו, או ע"י שלוחו בהידור

בס"ד כ' כסלו תשע"ה

בימי חנוכה, יתברך ברוב ברכה, הרה"ג החר"ף ובקי יגע בתורה בחשיכה כאורה מו"ה אברהם חיים הרש שליט"א בני ברק ת"ו, מח"ס ביכורי אברהם

אחדשה"ט, על דבר שאלתו בענין הידור הדלקת נר חנוכה, דמבואר ברמ"א אר"ח (סי' תרעג סעי' א) שמן זית מצוה מן המובחר (מרדכי, וכל בו ומהרי"ל) עכ"ד.

יש לחקור האם עדיף להדליק בעצמו בנר של שעוה דאורו צלול כמו שמן, דעכ"פ "מצוה בו יותר מבשלוחו", או דילמא בכה"ג דיכול להדליק נר חנוכה ע"י שליח שידליק עבורו בשמן הוי הידור טפי, כמבואר בשו"ת חכם צבי (סי' מה) דהביא הרבה ראיות דימשוך ידו מנרות של שעוה, וידליק בשמן זית [מביאו הבאר היטב רס"י תרעג], וע"ע מ"ב (סי' תרעג ס"ק ז, ובשעה"צ), וצ"ע. עכ"ד מע"כ.

שאלה זו תלויה היכי משכחת לה, אם במי ששני אנשים נמצאים בבית אחד בפונדק או מלון וכדומה, ולא' יש שמן זית ולב' יש רק נרות שעוה, אם ישתתף עם הא' ולצאת בהדלקתו בשמן זית, באופן ששניהם בחדר אחד ואין חשדא מהרואים שיחשדוהו שלא הדליקו, לכאורה כן עדיף משום ברוב עם הדרת מלך, כבשו"ע (סי' ח, ה) לגבי ציצית, (וקסז, יא) לגבי ברכת המוציא, אבל כבר כתב במשנ"ב שאין אנו רגילים בזה, שמא לא יכוונו לצאת ולהוציא. — [ואולי זה שייך רק לגבי אמירה ברב עם, קידוש הבדלה וברכה, ולא למעשה המצוה שכל א' מתעטף בטליתו, כן כל א' ידליק].

ואם מדובר שהמשלח והשליח הם בשני בתים נפרדים, א"כ הגם ששמן זית עדיף, אבל להדליק בביתו

עדיף טפי, שהוא עיקר החיוב נר איש וביתו.

ודע עוד, דשמן זית הוא הידור בחפצא דמצוה, שהוא הכי חשוב, ומצוה בו יותר מבשלוחו, הוא הידור בגברא עושה המצוה שיעשנה בעצמו. — והידור בעצם חפצא דמצוה עדיף, כמבואר אצלנו בס"ד בקונטרס הידור מצוה בכת"י (אות ז). — וגם הידור בעצם המצוה דוחה למצוה בו יותר מבשלוחו, וא"כ היה עדיף להדליק בשמן זית ע"י שלוחו, מתרי טעמי, דשמן זית הידור בגוף חפצא דמצוה. וגם הידור עדיף ממצוה בו יותר מבשלוחו. א"כ בשני האנשים נמצאים יחד והוא מקנה לו חלק בשמן זית שלו, ויוציאנו בברכה, הכי עדיף טפי. דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רטו]

סימן מג

המתאחר להגיע להדלקת נ"ח אם ידליק בזמן ע"י שליח

בס"ד י"ט אדר תשע"ג

שוכט"ס להאי צורבא מרבנן, קנקן חדש מלא ישן, מופלג וסקדן בתוה"ק לילה כיומם, חו"ב טובא כ"ה משה שמואל דיין נ"י, בישיבת פוניבז' בני ברק אחדשה"ט,

שמחתי בשורותיך הנעימות, בהן הנך מפלפל בחכמה ודעת, ושאלתך במי שמתאחר להגיע לביתו בחנוכה יותר מחצי שעה מהזמן, שהוא לפי הגר"א בשקיעה, ולפי השו"ע (תרעב, א) בצאה"כ, שאחרי חצי שעה כבר כלתה רגל מהשוק, כבשו"ע (תרעב, ב), האם יעשה את אשתו או אחר לשליח להדליק בזמן ממש, או שמוטב שידליק בעצמו, כיון שבדיעבד יכול להדליק בברכה כל הלילה כל זמן שבני ביתו ניעורים, ומצוה בו יותר מבשלוחו. — והבאת מהמון ספרים, דזריזין מקדימין למצוות הוא דאורייתא, כדילפינן לה (דריש פסחים) מקרא, ואילו מצוה בו יותר מבשלוחו אינו אלא דרבנן, וממילא צריך להקדים למצוה בזריזות ע"י שליח, מאשר להדליק בעצמו שלא בזריזות.

הנה מנהגי ההדלקה שונים הם, כל א' כפי המקובל לו מאבותיו ורבותיו, יש בשקיעה, יש בצאה"כ, ויש בשקיעה דר"ת, ויש בצאה"כ דר"ת וזו שיטת מרן בשו"ע (תרעב, א) ועיי"ש בביאור הלכה. — א"כ באופן זה שמתאחר לא יותר מדי, הרי המצוה בעיקרה היא נר "איש" וביתו. — ובזמנינו כלתה רגל מהשוק הרבה מאוחר מבזמן הש"ס, כמבואר באריכות בשו"ת משנת יוסף (ח"ט סי' קסב-קסו), והגם דלחומרא א"צ להחמיר בדוקא שיאירו נרותיו עד סמוך לחצות לילה, אבל בדיעבד כשמאונס מתאחר, והרבה מדליקים רק עכשיו, בשובם מבית הכנסת, אחרי שהתפללו קודם מעריב בזמן ר"ת

(מטעם תדיר, עי' משנ"ב). — יש סברא לומר שידליק האיש נ"ח ויוציא משפחתו. והבאתי כע"ז משו"ת שבט הלוי (ח"ד סו"ס סו) בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' קסז), דהיינו כל זמן שבני ביתו נעורים, וכן נוהגים שומרי תורה ומצוות העובדים במשמרת לילה. חבל שבכל משוטטות עיניך, חוץ מבספרי משנ"י, ששם מבוארים נושאים כאלה בס"ד בכמ"ק, ואציין לך קצתם: נשים בחיוב נ"ח, במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לז). נ"ח כשכל המשפחה יאחרו (שו"ת ח"ט סי' קסז). ועוד בנדון זה אם האשה תדליק בזמן כשהבעל יחזור מאוחר (שו"ת ח"ה סי' קטז). ולענין בדיקת חמץ למי שעובד בתחילת הלילה (ח"ה סי' עט). ולענין "בית" בחיוב נ"ח (ח"ו סי' קל וקלד). נהייתי מעומק הים הגדול ששלחת לי בסוגיא דאין עושין מצות חבילות חבילות, בטוטו"ד. וגם בזה כתבתי בס"ד קונטרס ארוך במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"א סי' כט) עיי"ש. דושה"ט בברכה מרובה וכט"ס [שו"ת חלק יג סימן רכג]

סימן מד

מה עדיף להדליק נ"ח מאוחר בלילה או ע"י שליח בזמנו

בס"ד כ"ג כסלו תשע"ה
בימי חנוכה, שפע ברכה, לכבוד הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א מח"ס שו"ת אבני דרך ז"ח בד"ח שו"ע, בית שמש ת"ו אחדשה"ט, במכתבו הסתפק במשפחה שיש לה שמחה משפחתית קרובה, בעיר רחוקה בחנוכה, ועליהם לנסוע לפני השקיעה כדי להגיע בזמן, ויחזרו מאוחר מאד כשכבר כלתה רגל מן השוק, ולפניהם ג' אפשרויות: להדליק בפלג המנחה (כבשו"ע תרעב, א), או מאוחר בלילה, או שיעשה שליח א' משכניו שידליק בזמנו. בשאלה זו דומני שכבר כתבתי, אבל איני מוצאה כעת. — מסתבר ששאלה זו מתחלקת לכמה חלוקות:
(א) אם איש זה מדליק ליד החלון כנהוג ברוב תפוצות ישראל, או כאנשי ירושלים שמדליקים בחוץ ממש, א"כ יש כאן פירסומא ניסא בהדלקתו, ואם אפשר ידליק ע"י שליח [שכן שיתן לו מפתח ביתו], דהגם שמצוה בו יותר מבשלוחו, מ"מ עיקר המצוה היא פירסומא ניסא, וזה הידור המצוה. נתבאר אצלנו בס"ד בסוגיא דהידור מצוה (בכת"י אות ח) מתוך ראיות ומקורות, שישנן ד' מדרגות,

הכי חשוב הוא א', הידור המצוה. ב', זריזין מקדימין. ג', ברב עם. ד', מצוה בו יותר מבשלוחו. — וא"כ כששלוחו מדליק בפרסו"נ, ה"ז הידור, וזריזין, וגם בגדר ברב עם, שכולם מדליקים ורואים הנרות בזמנם. רק חסר לו המצוה בו.

שאם ידליק בעצמו בפלג המנחה, אפי' יתן הרבה שמן, י"א שלא יברך, הרחיד"א בכסא רחמים (עמ"ס סופרים פ"ב), וחזר בו ממש"כ בברכ"י (סי' תערב) שיכול לברך, וממנו מקור המשנ"ב (תערב סק"ג). — [וכתב במור וקציעה (סי' תערב) דברכת להדליק נ"ח אינה רק ברכת המצוה, שאז ברכות אינן מעכבות, אלא הברכה בכלל עיקר מצות פרסו"נ. — ואפי' לא נחמיר כמוהו דאינו יוצא בלי ברכה, אבל עכ"פ אם מברך במקהלות, הוא או שלוחו, ה"ז בכלל פרסו"נ. — אבל זה שייך רק אם השליח אכן יברך, משא"כ אם יברך וידליק בבית השליח ומשם יכנס לשכנו וידליק בלי ברכה, סברא זו לא שייכת. — ובלא"ה לא הובאו ד' המו"ק להלכה]. — וע"י שליח לא אפשר תמיד, וגם מפחדים להשאיר נרות דולקות בבית שאין בו אדם.

וכל זה לולא דברי שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' סו) שכתב שבמקרה שלנו עדיף מאוחר בביתו כשכל המשפחה יחזרו לביתם, והוסיף שגם זה הידור לעסוק במצוה בעצמו עיי"ש [ויש להוסיף, שמעיקרי המצוה להודות ולהלל לה' על הנסים והנפלאות, וזה רק כשמדליק בעצמו].

וגם דעת כמה אחרונים שיכול לעשות שליח אבל יברך רק עם בעה"ב עומד על ידו, (משנ"ב תרעח סק"ט) והליכות שלמה (טז, ה), ואכמ"ל.

(ב) אבל אם איש זה ידליק בפנים, ע"י פתח פנימי ששם אפשר שיהיה פחות מ' טפחים, כמנהג כמה עדות חסידים, אז לא שייך אצלו כלל זמן כלתה רגל מן השוק, ואפי' שחייב להדליק מיד בזמנו, מ"מ יותר טוב בלילה כשכל המשפחה יחזרו לביתם.

(ג) מדי דברי אזכיר נשכחות, שבצעירותי בסוף ממשלת המנדט האנגלי בא", כשהיו מהומות נגדם, גזרו על "עוצר" בלילה, דהיינו ששום איש אל יצא מפתח ביתו אחרי שעה אחה"צ עד למחרת בבוקר, וגרו אז בבתים הישנים שפתחיהם כלפי החצר או מרפסת ארוכה, כך שלא יכלו לצאת מדירותיהם. — והסתפקו אנשי ירושלים המדליקים ע"י פתח ביתם בחוץ מה לעשות, אם להדליק בפלג המנחה (בערך בשעה :), או שידליקו בפנים ע"י החלון בשקיעה ממש כאשר הם נוהגים. ואיני יודע מה עשו עם תפלת ערבית בצבור, דמסתבר כיון שמנהגם כהגר"א אינם מתפללים מפלג, אלא אחרי צאה"כ. גם איני יודע מה הורו אז רבני ירושלים, ומסתבר שהדליקו עם השקיעה ממש כאשר נוהגים וע"י החלון בפנים הבית, שאז יש פרסו"נ לאנשי הבית, וגם לשכנים שחלונותיהם הם למולם, ותיכף אח"כ התפללו ערבית ביחידות.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן ריד]

סימן מה

הדלקת נ"ח ע"י נכרי (זקן שיש לו מטפל נכרי)

בס"ד חנוכה תשע"א

בימי חנוכה, אורה ושמחה, לידידי היקר שבערכים, אב בחכמה ורך בשנים, חו"ב טובא בחד"ת מופלג בתו"ש הרב מתתיהו גבאי שליט"א אחדשה"ט.

במכתבך הנעים מענייני דיומא נשאת ונתת באמונה אם אפשר להדליק נר חנוכה ע"י גוי, והוא עפ"ד שו"ת חסד לאברהם (להגר"א תאומים, מה"ת או"ח סי' פ) שנשאל במי שקיבל שבת ועדיין לא הדליק נ"ח, ובינתיים שקעה החמה והוא בין השמשות. והשיב שידליק ע"י גוי, דלא גזרו על אמירה לנכרי ביה"ש, ויוצא יד"ח גם ע"י נכרי, וכמש"כ המג"א (סי' רסג סק"א) שאם לא הדליקה עד ביה"ש תאמר לגוי ומהני לנר שבת, וא"כ ה"נ לנ"ח, והא דאמרו בגמ' (שבת פג,) הדליקו חש"ו לא עשו כלום, הוא בדלא ציוה להם, אבל כשציוה מהני בחש"ו וגם בנכרי עכת"ד. — ויתר דברך יבואו בתוך דברינו בס"ד.

והשאלה יותר שכיחה בזקן חולה שיש לו מטפל נכרי, אם הזקן יכול לברך ולהדליק השמש ולשלוח הנכרי להדליק המנורה.

א) הנה דברי החסל"א הם חידוש עצום, שהרי מפורש ברמב"ם (הל' חנוכה ד, ט) שאם הדליק ע"י חש"ו או גוי לא יצא. אכן בחי' אור גדול (להגדול ממינסק, הנדפס במשניות, מגילה פ"ב מ"ד) כתב דבגמ' ליתא גוי. וגם מאי קמ"ל, אלא הוא ט"ס וצ"ל עבד כנעני, והיה כתוב ברמב"ם ע"כ, והמדפיס עשה מזה עכו"ם, אבל כונתו לעבד כנעני עכ"ד. — ולכאורה עדיין קשה דבגמ' נזכר רק חש"ו.

ב) ונלע"ד שהרמב"ם בא להשמיענו חידוש, שעבד כנעני פטור מנ"ח, וממילא אי אפשר להדליק על ידו, שהרי הוא מחוייב במצוות כאשה, וא"כ שיהא חייב בנ"ח כאשה, קמ"ל שפטור, והוא משום דלעולם גם אשה היתה צריכה להיות פטורה, שהרי היא מצוה שהזמן גרמא, וחייבות רק מפני שגם היו באותו הנס, וא"כ עבד כנעני שלא היה באותו הנס, כי אותם לא היו צריכים "להעביר מחוקי רצונך" דודאי היו עם היונים נגד אדוניהם היהודים, ועזבו מעצמם כל דת יהודית, ממילא כגוים הם ואינם שייכים לנס חנוכה. — וכעין דאשכחן בפורים (בסי' תרפט, א) שעבד כנעני פטור ממגילה, כיון שלא היה באותו הנס להשמיד ולאבד כמו הנשים (מ"ב ושעה"צ בשם הגר"א).

ג) כל זה לפי הגהת האור גדול ברמב"ם שעבד כנעני פטור מנ"ח. אבל גם לפי גירסא זו ברמב"ם, כש"כ שגוי אינו שייך לחנוכה, ואם הדליק על ידו לא יצא, מק"ו מחש"ו. — ובין שגרסין ברמב"ם "עבד כנעני", או לפי הגירסא שלפנינו "גוי" נתמעט גוי מנ"ח.

ואמנם החסל"א הנ"ל יליף לה מנר שבת, שכ' המג"א (רסג סק"א הנ"ל) שבין השמשות תאמר לגוי

להדליק. — ויש דמיון לנ"ש ולנ"ח, שבשניהם חובת גברא שאשתו תדליק נ"ש, והוא נ"ח, ובנ"ח לא מועיל דליקה מבעוד יום אלא צריך להדליק לכבוד שבת ומפלג מנחה (כבש"ע רסג, ד) וכמו שנתבאר בס"ד במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"א סי' יא סוף אות ב') שבכל אופן חייב להדליק נר בביתו, אפילו מי שיש לו אורה בבית כגון מתאורת הרחוב, דנ"ש כבוד שבת לקבל המלך בנר דלוק. — וכן בנ"ח אם הדליק לפני פלגה"מ צריך לחזור ולהדליק (עי' שו"ע תערב, א), כדי שיהא ניכר שמדליקו לפרסו"נ.

ד) אבל דברי המג"א עצמם צ"ע כמו שתמה בחי' הגרעק"א (בש"ע רסג, למג"א סקי"א הנ"ל) דהא אין שליחות לנכרי, וא"כ היא אינה מדלקת, ואיך תברך [אלא כתב שאם הולכת לחופה עש"ק אחה"צ תדליק ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו]. — אלא שכתב המג"א (סי' תרעט סק"א) שבערב שבת חנוכה אם אשה הדליקה נר שבת לפני נ"ח, אז בדיעבד תאמר לאחר להדליק [דאשה מקבלת שבת בהדלקת נ"ש]. וכ' הפמ"ג (דא"א א') שתמוה כיון שהיא אינה יכולה כבר להדליק נ"ח, איך תאמר לאחר, הרי קי"ל (נזיר יב). כל מה שאיהו לא מצי עביד לא מצי למשווא שליח, אלא נראה דלא מטעם שליחות ממש הוא, אלא ממונו הוא [שמדליקים ממנו], והאחר רק מעשה קוף קעביד. אלא האין תברך ואפי' שומע כעונה צ"ע עכת"ד הפמ"ג.

ה) ולפ"ז כתב מהרש"ם בדע"ת (בסי' תרעג ס"ס ב) דדעת הפמ"ג הנ"ל דבנר חנוכה א"צ דין שליחות כלל, רק שיהי' ממנו, ולפ"ז י"ל שגם ע"י עכו"ם יוצא יד"ח עכ"ל. — ואכתי יל"ע מה יענו להרמב"ם הנ"ל (ד, ט) שכ' שנ"ח שהדליקו חש"ו או גוי [אפי' נימא עבד כנעני, הרי כש"כ גוי] לא עשו כלום עכ"ל. דדוחק גדול לומר דהיינו שהדליקו מעצמם, אבל אם ציוה להם מועיל, דמה הבדל בין ציוה ללא ציוה, הרי אין שליחות, וגם בלי ציווי למה יבואו חש"ו וגוי להדליק. — וביותר קשה לשון הרמב"ם שהוסיף הסבר: לא עשה כלום "עד שידליקנה מי שהוא חייב בהדלקה" עכ"ל. וא"כ איך אפשר לומר דההדלקה רק מעשה קוף, והעיקר שממנו ידליקו וצע"ג. — ותוספת הסבר זה של הרמב"ם צ"ע, ולכאורה בא לאפוקי מסברת הפמ"ג, אלא בעינן הדלקה ע"י בר חיוב מטעם שליחות. ו) והבאת משו"ת מור ואהלות (אהל ברכות והודאות אות יד) לדון עפ"ד המחנה אפרים (הל' שלוחין סי' יא) שמהני קביעת מעקה ע"י פועל נכרי, מטעם יד פועל כיד בעה"ב, דהוי כידא אריכתא ידיה, דהה"ד שיועיל לנ"ח, אלא שמסיק דכמו דחש"ו לא מהני כן גוי. — ובר מן דין עי' שו"ת משנת יוסף (ח"ח סי' קיז, ה) שהאחרונים חולקים על המחנ"א, וסוברים דכשהפועל הנכרי עושה את המעקה, א"א לבעה"ב לברך, ה"ה מהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ד אות נ', דף כג.), הנתיבות (סי' קפח), השעה"מ (תרומות פ"א) ועי' מעשה חושב, שער המשפט (רסי' קפב), ושו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' ה) ועוד. ז) וחשבתי להתיר בנדו"ד שהזקן ידליק ע"י מטתו ויעבירוהו לחלון, ע"פ מ"ב (תרעה סק"ו) יש מקילים לטלטל נ"ח ממקומם תוך חצי שעה. — אבל שמא ה"מ ממקום למקום, או מחלון לחלון, ולא מהמטה

קיד

לחלון, דהו"ל כמעביר מהבית לחוץ דאסור דיאמרו לצרכו הדליקה (תרעה, א), שהרי מעבירו לחלון לפרסו"נ, וא"כ צריך להדליקה בחלון.

לכן בדיעבד יוכל לסמוך על הפמ"ג דע"ת וחסל"א הנ"ל המתירים להדליק ע"י נכרי. ולכתחילה יבא ישראל להדליק כמו שבא לשופר מגילה וכו'.

דושה"ט בברכה מרובה

[שו"ת חלק יא סימן קטז]

סימן מו

בדין הרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים

בס"ד חנוכה תשנ"ט

א) בדברי התוס' (סוכה מו.) שיש מצות ראיית נ"ח, ומצות ראיית כל המצוות משום ברב עם הדרת מלך

בשבת (כג.) רבי ירמ' אמר הרואה נר חנוכה צריך לברך [שעשה נסים]. והקשו תוס' (סוכה מו. ד"ה הרואה) למה בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה, אלא גבי נר חנוכה, ותיצו, משום חביבות הנס, ולבסוף תירצו עוד דאין שייך לתקן לרואה ברכה שאין העושה מברך עכ"ל, וכונתם בתירוצם האחרון לפי מהר"ם, דשייכת ברכה לרואה רק מה שגם מקיים המצוה מברך, והמקיים הרי מברך אקב"ו על נטילת לולב או לישב בסוכה, וזה לא שייך ברואה שאינו נוטל ואינו יושב, א"כ אין לנו לתקן ברכה ברואה, משא"כ בנ"ח שהמקיים מברך גם שעשה נסים, לכן נתנו ברכה זו לרואה.

אכן עצם קושיית תוס' לכאורה בלתי מובנת, דאיזה מצוה היא זו לראות את חבריו כשמקיים מצוה, עד שיקשה למה לא תקנו ברכה על ראייה זו, ומה דמיון לנר חנוכה שעיקר המצוה לראותו, ולפרסומו ניסא, וכלשון הרמב"ם (הל' חנוכה ג, ג) ומדליקין הנרות על פתחי הבתים וכו' "כדי להראות ולגלות הנס" עכ"ל, לכן נתקנה ברכה לרואה, משא"כ בשאר מצוות. — [ועי' במג"א תרעו סק"א, ולבו"ש מחצהש"ק ופמ"ג].

חזינון מקושיית תוס' שיש ב' מיני ראיות, הא' ראייה השייכת למצוה כנ"ח, וכציצית דכתיב בהם וראיתם אותו (וכלקמן), והב' ראיית קיום מצוה מפני חביבותה ואהבתה, וכדתנן (יומא פ"ז מ"ב) הרואה כהן גדול כשהוא קורא (ביוהכ"פ) אינו רואה פר ושעיר הנשרפין, פי' הרע"ב מהו דתימא דהרואה עבודה אחת אינו רשאי להניחה כדי לילך לראות עבודה אחרת, דאין מעבירין על המצות, "וראיית עבודה מצוה היא" משום ברב עם הדרת מלך, קמ"ל דלא מעבר מצוה היא כיון שאינו עסוק

בה עכ"ל, וזה שייך בכל המצות, שכאשר האחד מקיים מצוה, והשני עומד ורואהו, הרי הוא מכבד המצוה, והוי ברב עם הדרת מלך. — ובנר חנוכה ישנן שתי הראיות, ובכל המצוות אם כי לא שייכת הראייה מעיקר קיום המצוה, אבל שייכת ראיית חיוב המצוה. — ולכן הקשו תוס' דה"ל לרבנן לתקן ברכה בראיית כל המצוות, והיינו ברכה מיוחדת על הראייה, כגון: אקב"ו לשמור חוקיו, או בא"י אמ"ה אשר בחר בנו מכל העמים וקדשנו במצוותיו, וכדומה. — ותירצו דשאני נ"ח שהרואה יכול לברך שעשה נסים, "משום חביבות הנס" משא"כ על ראייה של חביבות המצוה לא תיקנו חז"ל ברכה.

(ב) ג' מיני פרסו"נ: לעצמו, לב"ב, לרה"ר. כשב"ב ישנים אמאי לא ידליק למה גרע משהוא לבדו. — חקירה אם המדליק עצמו צריך לראות הנר, הסבר מחלוקת מהרש"ל ומו"ק.

נר חנוכה היא מצוה של פרסומי ניסא, ויש בה ג' מדרגות: פרסו"נ לעצמו וכמש"כ בס' החינוך (בכמה מקומות) שע"י פעולתו מעוררים המחשבה להודות לה', פרסו"נ לבני ביתו, ופרסו"נ לרה"ר. — ולרה"ר אם כי מצוה לכתחילה היא, אבל חזינן דאינה לעיכובא, ממש"כ הרמ"א (תרעב, ב ותרעז, א) דבזה"ז שמדליקין בפנים, ומקורו בגמ' (כא): דבשעת הסכנה מניחה על שולחנו. — ולבני ביתו הפרסו"נ יותר חשוב, מדכ' המג"א (סו"ס תרעב) שמי שהתאחר עם ההדלקה, עד שב"ב ישנים, יכול להדליק כל הלילה, אבל בלי ברכה, דמברך רק בזמן פרסום הנס, ובשעה"צ (סק"ז) הביא מחמד משה דיכול לברך, שהרי אף אם הוא בין הנכרים לבדו מדליק ומברך (תרעז, ג וכ"כ ש"ג בשם ריא"ז), אלא ודאי לפרסם לרבים עדיף, אבל אי ליכא אנשים לא יבטל המצוה וכן נוהגים עכ"ד, ומסיק השעה"צ דספק ברכות להקל, אבל המברך אין מוחין בידו.

וליישב דעת המג"א מקושייתו החזקה של החמד משה, י"ל דבענין פרסו"נ לא קבעו חכמים מסמרות באיזה אופן יהי', כי יש מי שפתחו פונה לרחוב ראשי ויש פרסום גדול, ויש שפתחו לסמטא נדחה. וכל אחד מחוייב ע"פ הלכה לעשות כל מה שביכלתו, ואינו יכול לפטור עצמו במה שפתחו אין כ"כ פרסו"נ, ולכן לכתחילה צריך להדליק עד שתכלה רגל מן השוק שיהא פרסו"נ לבני רה"ר, ובדיעבד די אם הפרסו"נ יהי' רק לבני ביתו. אבל אם יש לו בני בית שמחוייב ע"פ הלכה להדליק באופן שהם יראו, והם ישנים, אז לא עשה מה שמוטל עליו, ועל זה כ' המג"א שלא יברך, משא"כ מי שהוא בין הנכרים, הוא עושה ג"כ כל מה שביכלתו, ויותר אינו יכול, לכן יברך ודי במה שפרסו"נ הוא לעצמו, ועיין.

וכאשר הוא יחידי, והפרסו"נ הוא לעצמו, בודאי שהמדליק צריך לראות את הנרות, שאל"כ אף א' לא רואה אותם, וגרע מב"ב ישנים, כי בכה"ג אף המדליק אינו רואה.

ויש להסתפק כאשר הוא מדליק לבני ביתו, או לרה"ר, אם הוא המדליק עצמו צריך לראות את הנרות, דהיינו אם הא דקי"ל (שבת כג ושו"ע תרעג, ב) הדלקה עושה מצוה, אם ההדלקה צריכה

להיות לצורך הראייה שלו, ואם לאו לא יצא, ונימא שסומא או מי שיש לו רטיה על שני עיניו רח"ל, או שסגר עיניו, או שהושיט ידו והדליק בפתח בחוץ והוא בפנים ואינו רואה הנר, שלא יצא בזה, דאין הדלקה בלי ראיית האור שהדליק. — או דילמא רק ההדלקה מצוה, ודי שיראו אחרים, דאה"נ אם הדליק בחדר שאין בו חלון, והכניס ידו והדליק וסגר הדלת ולא ראה אור הנר כלל, יתכן ולא יצא, דאף א' לא ראה האור, אבל כל שאחרים יכולים לראות י"ח.

ונחלקו בזה, מהרש"ל (בתשו' עז) שכ' שסומא ידליק ויברך, אם אין לו מי שיוציאנו, והריעב"ץ במור וקציעה (סו"ס תרעה) חולק וסובר שלא יברך, מדהרואה מברך (כג.) ש"מ שיש מצוה בראייה, וא"כ כש"כ שהוא עצמו צריך לראות, וכ' בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' סז) דמהרש"ל יתרץ ראייה זו, דאם אינו מדליק יכול לברך רק על הראייה, אבל אם מדליק א"צ הוא עצמו לראות [והגם שהשע"ת (סו"ס תרעה) מביא דעת המו"ק כמסכים עמו, מ"מ העלה השבה"ל כהרש"ל עיי"ש].

ובדעת המו"ק צ"ל מדמצינו ברכת שעשה נסים לרואה, וברכה זו היא מהברכות שאומר גם המדליק (כתוס' סוכה מו. ה"ל), א"כ סברא לומר שגם למדליק נתקנה רק כשרואה, דאם המדליק יכול לאומרה בלי ראייה, א"כ אין לברכה זו שייכות לראייה, ואיך יאמרה הרואה. — והרש"ל יכול לענות על זה, דגם המדליק אינו אומרה בלי ראייה, כי אחרים רואים ונחשב ג"כ לראייה. ולכן הוי ברכה השייכת לראייה, ויכול הרואה לבד, לאומרה.

והנה מהרש"ל כתב דנהי דסומא לאו בר ראייה הוא, מ"מ לא גרע מציצית דכתיב וראיתם אותו, ותלוי בראייה, ומשו"ה ממעטינן כסות לילה, ואפ"ה סומא איתרבי מאשר תכסה בה (מנחות מג.), דמרבה אני סומא שאחרים רואים, והתם לא מהני ראייה דידהו לדידיה לראות הציצית, ואפ"ה לא מיפטר, כש"כ נ"ח שלא מיפטר, כיון שאחרים רואים, והסומא עושה בנרות מצות פרסום לאחרים עכת"ד.

ובציצית כ' בשו"ע (ח, יא) עיקר מצות ציצית וכו' שתמיד יראהו, וכ' במשנ"ב (סקכ"ה) שייראו הציצית, ולא יתחבם בכנפות, וההולכים בין העכו"ם יוצאים י"ח כשהציצית בכנפות, ומ"מ בשעת ברכה יהיו מגולין כדי הילוך ד' אמות עיי"ש, וכיון שמדמה הרש"ל ראיית נ"ח לציצית, א"כ בשעת ברכה צריך לראות הנרות, ואולי כל חצי השעה, הוי כהילוך ד"א בציצית. — אבל למהרש"ל לא הוא עצמו צריך לראות אלא די אם אחרים רואים, והיינו שכשיעור זמן הדלקה צריך הנר להיראות לו או לאחרים.

וכיון שלדעת מהרש"ל חיוב הסומא הוא מפני שאחרים רואים הנר שהדליק, א"כ למנהג שמדליקים בפנים (שהזכיר רמ"א תרעב, ב תרעז, א) אם הסומא לבד בבית, ומדליק לבד [באופן שיכול], ומבחוץ לא רואים הנרות, י"ל דלא יצא י"ח, דלא הוי פרסו"נ לא לדידיה ולא לאחרני, אלא צריך הוא דוקא להדליק באופן שאחרים יראו [בחוץ, או לרמ"א בפנים]. — ואין לומר כל הראוי לבילה אין בילה

מעכבת, והרי ראוי שאחרים יכנסו ויראו, דהעיקר ההדלקה, ואז צריך להיות רואים.

ג) שני חיובים בנ"ח, ההדלקה וראיית הנר

בשו"ע (תרעז, ג) דאע"פ שמדליקין עליו בביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות, הגה: כי חייב לראות הנרות (מרדכי) וכן נוהגין עכ"ל. — והיינו שיש שני חיובים: חיוב הבית שעליו שבביתו יהא דלוק, ובמקרה זה י"ח במה שמדליקין עליו בביתו, וחיוב הגוף לראות בעצמו הנרות (למ"ק), או חיוב עליו להאיר לאחרים (לרש"ל). — ובמשנ"ב (סק"ד) שהמחבר סותר עצמו ממש"כ (בסי' תרעו, ג) דרק אם אין מדליקין עליו בביתו מברך כשרואה, הא אם מדליקין עליו בביתו, אינו מברך על הראייה. ושם סתם דלא כמרדכי, לכן לדינא אין להדליק בברכה, אא"כ שאומר שאינו רוצה לצאת י"ח בהדלקת אשתו. — ובשעה"צ (אות כא) בשם מאמ"ר מיישב הסתירה, שבתרע"ו איירי שהוא במקום ישראל, ורואה הנרות, וגם מדליקין עליו בביתו, לכן לא יברך, כי קיים ב' החיובים, אבל בתרע"ז מייירי שהוא במקום שאין ישראל, לכן חל עליו חובת הגוף לראות הנרות, דאע"ג שבביתו דלק נר, מ"מ הוא צריך לראות. — ומש"כ השעה"צ שזה דוחק, צ"ל בכונתו, דא"כ גם בתרע"ו יברך כשרואה נרות ישראל, כיון שזו חובת הגוף לראות (עי' ק"א).

עכ"פ חזינו שיש חיוב לראות הנרות, ובזה נחלקו, הרש"ל ס"ל דדי אם אחר יראה, אפילו המדליק אינו רואה, ולהמר"ק הוא עצמו צריך לראות.

ד) ביאור מחלוקת הראשונים במי שמדליקין עליו בביתו, אם יברך שעשה נסים כשרואה נרות של איש אחר

אמרינן (בשבת כג.) ר' ירמיה אמר הרואה צריך שיברך [שעשה נסים], ונחלקו הראשונים במי שהוא אינו בביתו, אבל מדליקין עליו בביתו, אם צריך לברך כשרואה נר חנוכה. דעת רשב"א (כג.) הר"ן הסמ"ג (חנוכה רנ ע"ד) והטור (סי' תרעו) שלא יברך כיון שאשתו מדלקת עליו, ותמה הב"ח דמה שמדליקין עליו בביתו אינו בא אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו להדליק נרות לפרסם הנס ברבים, אבל ההודאה על הנס וברכת שהחיינו הוא בחיוב על גופו, ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו, אם לא שעמד שם בשעת ברכה וענה אמן, והוכיח כן מרא"ש וסמ"ק ואגודה, ומשמע ליה כן גם מר"ף ורמב"ם, ומביא מרבינו ירוחם (נ"ט ח"א סא:) שיש מחלוקת בזה, ד"א שאם הדליקו עליו בביתו אין צריך לברך כשרואה נר חבירו, ו"א שאפילו הדליקו עליו בביתו צריך לברך, וכ"כ המאירי והמרדכי.

ובשו"ע (תרעו, ג) פסק שאם מדליקין עליו בביתו, לא יברך כשרואה, [ובקושיא בסתירת המחבר ממש"כ (תרעז, ג) ראה מה שכתבנו לעיל אות ג].

להסביר מחלוקת זו, י"ל בהקדם דברי הבנין שלמה המובאים בשד"ח (אסיפ"ד מע' חנוכה ט, ג) דהא דתיקנו חז"ל ברכה על הראייה, משום דעיקר נ"ח הוא פירסומי ניסא, ולפיכך מדליק על פתח ביתו

קִיחַ

בחוץ שהכל יראו וישבחו להקב"ה, וא"כ הרואה יש לו חלק במצוה, ושפיר מברך [כיון שבשביל ראייתו נדלקו נ"ח בחוץ]. ועפ"ז מחדש שהרואה נ"ח לאחר חצי שעה מזמן ההדלקה לא יברך עוד, דכיון דאם רוצים בעלי הנרות לכבותם או להשתמש לאורם הרשות בידם, לא הוי כבר נר מצוה אלא נר רשות עכת"ד.

גם צריך להקדים, דפשוט הוא דחז"ל לא תיקנו לברך שעשה נסים בלי קיום המצוה, אלא רק כשמקיים המצוה אז יהלל לד' על הנסים, כמו במגילה שמברך שעשה נסים בעת קריאתה, וכשארין לו מגילה אינו מברך. — וא"כ י"ל בדעת הטוש"ע וסיעתם שנתקנה הברכה כשהוא עצמו מדליק, אבל מי שמדליקין עליו אינו יכול לברך, כיון שהוא לא מקיים המצוה בעצמו בפועל, אלא בני ביתו, והם שיכולים לברך, אכן כשאינו מדליק ואין מדליקין עליו, נמצא שאין לו בכלל קיום מצוה, ורק כשרואה אז מקבל הוא חלק במצוה, ושפיר מברך אז שעשה נסים.

ובדעת הב"ח וסיעתו צ"ל שמצות נ"ח כוללת שני חלקים, ההדלקה והראייה, וגם מי שיוצא י"ח ההדלקה ע"י בני ביתו, מ"מ על חובת הראייה שפיר מברך.

[שו"ת חלק ו' סימן קלב]

סימן מז

ברכת הראייה על הנר שבפתח השני משום חשדא

בס"ד טבת תשס"ו

בגמ' (שבת כג.) וברמב"ם וטוש"ע (תרעא, ח) חצר שיש לה שני פתחים וכו' צריך להדליק בשתייהן, מפני החשד. — והסתפקו בזה לענין ברכת הראייה, שהרואה נ"ח צריך לברך, אם אפשר לברך על הנר שבפתח השני, שהודלק לא לעיקר מצוה, אלא מפני החשד. ואי תימא דאי אפשר לברך עליו, א"כ איך אפשר בכלל לברך על הראייה, שמא הנר שרואה אינו מעיקר המצוה והודלק רק מפני החשד. מובא בברכ"י (תרעא, יא) ובשע"ת (שם, יד) וכה"ח משר"ת מכתם לדוד (חאו"ח סי' כג) דמי שיש חצר ובו שני פתחים. שמברך בא', ואירע שיום אחד היה טרוד וציוה [לבני ביתו] שידליקו נ"ח [בזמן], וכן עשו, והדליקו בפתח הא', ועד שלא הדליקו בשני, בא [בעה"ב], יכול לברך כשידליק בפתח השני עיי"ש.

ויש לעיין, דהרי כיון שעשה שליח, וקיים השליח שליחות והדליק, יצא בעה"ב ידי חובתו, ואיך יברך בפתח השני, בשלמא אם עשאו שליח רק לפתח הא', אז י"ל דכיון שיש עליו חיוב להדליק גם בשני מפני החשד, א"כ על חיוב זה מברך. אבל אם עשה שליח סתם, ה"ז יצא י"ח בהדלקת השליח בפתח הא', הן בהדלקתו והן בברכתו, ועל הפתח השני כבר לא שייך לברך, כמש"פ הרמ"א (סו"ס תרעא)

עפ"ד הר"ן.

ואולי כשראה בעה"ב שקרוב הוא להגיע לביתו להדלקת נ"ח, לא רצה לצאת ידי חובתו מהשליח, ולכן מברך על השני, ויוצא בו יד"ח בתורת עיקר נ"ח, ושוב אין לו שני פתחים שיהא חייב להדליק בעוד פתח.

אבל עיינתי בפנים בשו"ת מכתם לדוד, ולא נחית לסברא זו, אלא אע"פ שי"ח בנ"ח שבפתח הא', רצה להדליק בעצמו בברכה בפתח הב', דהיינו את הנר שחיובו רק מחשדא. ומאריך קצת בברכה על מנהג, כמו שחיטת בן פקועה, ששחיטתו מדרבנן מפני הרואים (י"ד סי' יג) אי בעינן שחיטה מעליא, ואי מברכין עליה, ובסתירת דברי הרשב"א, שבתוה"א (בית ב' שער ה', דף סא.) כתב דלא בעינן שחיטה ראויה, ואילו בתשובתו (ח"א סי' תקכה) כתב שצריך שחיטה גמורה ככל שאר שחיטות, שמברכין עליה, ובדברי הר"ן והפר"ח (י"ד סי' יג, ה) וכו' עיי"ש. — ככל אשר הבאתי בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ה סי' קיד), ולא נכפיל הדברים.

ומסיק המכתם לדוד, שאם מדליק בשני הפתחים זה אחר זה, ובירך על הראשונה, לא יחזור לברך אותה ברכה שנית, שהרי לא בא להדליק אלא מפני החשד, אבל בנדון ידיה דלא עביד אלא חדא מצוה, בבואו להדליק שנית, אע"ג דמחייב בה רק משום חשדא, כיון דסו"ס מצוה קא עביד, דחייבוהו רבנן, שפיר מברך אפילו להר"ן [שהוא מקור להרמ"א (תרעא, ח) שיברך רק באחד ובשני ידליק בלי ברכה], וכמו שמברך על שאר מצוות דרבנן.

ולפ"ז אפילו אם כיוון לצאת בהדלקת ב"ב בפתח הא', מ"מ כיון שהגיע עכשיו וצריך להדליק בפתח הב' מתקנת חז"ל דחשדא, שייך לברך ע"ז. וכמובן צריך בזה הדלקה ראויה, שידליק בפתח ולא יוציא נר דלוק מהבית. ויהי' כשיעור בשמן ובגובה הנר כשיעורו למעלה ולמטה וכו'.

מעתה לפ"ד המכתם לדוד המובא להלכה כנ"ל שיש חיוב ברכה על הנר הב', הגם שעיקרו רק מחשדא, כמ"כ ברואה נ"ח שהודלק רק לחשדא, שייך לברך עליו ברכת הראייה, וכש"כ שאינו צריך לחשוש שמא נר זה רק דחשדא הוא, כי גם עליו שפיר מברך.

[שו"ת חלק ז' סימן קלז]

סימן מח

ברכת הרואה לאחר שכלתה רגל מן השוק

בס"ד כ' כסלו תשס"ו

בימי הלל והודאה, תבא ברכה, לש"ב ידי"נ המופלג בתורה ויראת ה' טהורה, הרה"ג ר' פנחס זעליג בלויא שליט"א, בק"ק בית-שמש, מחבר ספרים יקרים, שלהוצאתם לאור אנו מצפים.

אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

במכתבך דנת על הרואה נ"ח לאחר שכלתה רגל, שהבאתי בשו"ת משנ"י (שם, עמ' רנז). בשם הבנין שלמה דלאחר שכלר"ג לא יברך, דתו ליכא פרסונ"י — ורצית לחדש דבנרות שעה שכ' המג"א (תרעב סק"ב ומ"ב סק"ו) שיש מצוה שיהיו ארוכים, יכול לברך אח"כ. — לענ"ד הרי מפורש דטעם המג"א דנר שעה הוא יותר יפה בהיותו גדול, א"כ לעולם אחרי שתכלה רגל (שנגמר הפרסונ"י) ל"ש עוד להדליק ולברך, רק את הנר אינו מכבה מפני שהקצה אותם למצוה, וע"ז כ' המג"א למה מקצה נר גדול כ"כ, הרי אין צורך בכולו, ומתרץ מפני שזה יופיו, כמו לולב וכדומה.

מה שכתבת עוד דלפי המהרש"ל (במג"א סק"ד, ומ"ב סק"ח) המחמיר שלא להשתמש לאורה אחר שכלתה רגל, אפשר לברך על הראי' של הנר אחר שכלתה רגל, שהרי אסור להשתמש לאורה. ראה במחצהש"ק שכ' בהסבר דברי מהרש"ל דהטעם מפני הרואים שלא ידעו לחלק בין תוך זמנו לאחר זמנו (וצריך לעיין במהרש"ל בפנים אם הוא עצמו כתב טעם זה). — ולפ"ז מי שיודע שכלתה רגל אינו יכול לברך, דתו ליכא פרסונ"י ולא הוי נר מצוה, אלא רק מפני מראית העין לא יכבנה. למעשה בזמנינו מקילים בכלתה רגל, כיון שנשתנה זמן כלתה הרגל. אבל (גם אני בין ה)מהדירים להדליק מיד בשקיעה או צאה"כ. ולברך על הראיה בודאי יש להחמיר ג"כ, לברך רק עד חצי שעה אחרי זמן ההדלקה (שקיעה או צאה"כ). — אא"כ במקרה יוצא מן הכלל. הקדמתי להשיב לך לפני כמה מכתבים אחרים, מפני שהם עניני חנוכה, ולא ראיתי צורך להאריך, במה שכבר כתבתי בס"ד במשנ"י בחי' סוגיות, ובשו"ת ח"ד-ו. דושה"ט וש"ת באה"ר ש"ב אה"נ,

[שו"ת חלק ז' סימן קלג]

סימן מט

ברכת הראיה על נ"ח של ביהכ"נ

בס"ד כ"ז כסלו תשע"ה

כבוד מכובדי הרה"ג החו"ב ר' רועי תמיר שליט"א, מח"ס 'ונלבבך בלמידה' על מדרש תלפיות, רמת בית שמש.

ע"ד שאלתך, בהא דכתב הרמ"א (תרעא, ז) שאין אדם יוצא בנרות ביהכ"נ וצריך לחזור ולהדליק בביתו. אם יכול מי שאין לו נר חנוכה לברך כשרואה את נרות בית הכנסת.

בשו"ת משנ"י (ח"ו סו"ס קלב, וח"ז קלג, ג ועוד) נטינו לומר דברכת ראייה שייכת רק כשהודלק לשם חובה, ולפני שכלתה רגל וכו', עיי"ש. וא"כ נר ביהכ"נ הרי הוא רק מצד המנהג, ולא שייך עליו ברכת

קכא

הראיה, אא"כ המדליק הוא אורח שיוצא בה י"ח, אז יכול הרואה לברך על ראייתו באופן שאין מדליקין עליו בביתו.

דושה"ט בברכה

[שו"ת ח"ד סימן שמט]

סימן נ

ברכת ראיית נ"ח אם היא ברכת השבח או ברכת המצוה

ואם מברכים על נ"ח בביהכ"נ, ואחרי חצי שעה, ונ"ח של חש"ו

בס"ד י"ב טבת תשס"ו

שוכט"ס לצורבא מרבנן יקירא, עסיק באורייתא תדירא, ומשכח בה מרגלאין טמירא, חו"ב ומו"מ בתו"ש כ"ה מתתיהו גבאי נ"י בישיבת פוניבז'.

אחדשה"ט,

על השאלה הידועה שעוררת עליה, בברכת הרואה נר חנוכה שמברך על הנסים ושהחיינו (שבת כג. וטוש"ע תרעו, ג), אם מברכים גם בראיית נ"ח שהודלק בבית הכנסת כנהוג, וכן ברואה נ"ח אחר חצי שעה משתשקע החמה שאז כבר כלתה רגל מהשוק, וגם ברואה נ"ח שהדליק חש"ו.

א) ותלית שאלה זו בחקירה מה גדר ברכת הרואה, אם היא ברכת השבח כעין הברכות שבר"פ הרואה, הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, וה"נ תיקנו לברך ברואה נ"ח שהם זכר לנס (שכ"כ העמק ברכה, נתן פרי פ"ד מחנוכה). — או דילמא אינה ברכת השבח, אלא כדין ברכת המצוות משום דעיקר נ"ח לפירסום הנס, והרואה פירסום הנס נעשה כאילו יש לו חלק במצוות ההדלקה (בד קודש ח"ב ס"י). — והשתא אם ברכת הרואה היא ברכת השבח, שייך לברך על כל נ"ח שרואה, דבית הכנסת, ואחרי שכלתה רגל, ובחש"ו. אבל אם היא כברכת המצוות שייך לברך אותה רק על נר שהודלק לקיום המצוה. ולא על נ"ח דביהכ"נ שהוא רק מנהג, ולא אחרי שכלתה רגל, שאז כבר נגמרה המצוה, ויכול לכבותה (שמדליק בחוץ, תרעב, ב), ולא על נר שהדליקו חש"ו שאינם בני חיובא, אלו תורף דבריהם בהשכל ודעת. — ואעיר בהן קצת בס"ד. — ראשית, זכית בעצם החקירה לכוין להגרח"א טורצ'ין ז"ל "בקונטרס בעניני חנוכה" (עמ' כה, בסטנסיל משנת תשל"א), וע"ע מקראי קודש (חנוכה סי' כה).

ב) בחידוש זה, שברכת שעשה נסים שמברך הרואה, היא ברכת השבח, ושייך לברך אפילו על נ"ח שלא דולק לחובת מצוה — יש לעיין, דנהי שהיא ברכת שבח, ושייכת להודות ולשבח בכל עת בימי חנוכה, אבל הברכה נתקנה בעת קיום מצות ההדלקה, ולא על עצם הנסים שבחנוכה. שהרי בלי

ראיית נר החנוכה אינו מברך שעשה נסים. וא"כ אם בנ"ח בביהכ"נ לא מקיים מצות ההדלקה, וכן משכלתה רגל, או כאשר חש"ו מדליקים, א"כ לא שייך לברך אז שעשה נסים, דהנר הדולק אז אינו נר דחויב מצות חנוכה. — ולא נפריז אם נדמהו למנורה אלקטריית, המאירה בבניני צבור בחנוכה (כמספר הנרות שמדליקים), שעליה אף א' לא יברך ברכת הראיה. וה"נ אלו דידן, אם אינם דולקים עכשיו לחובת נ"ח, לא שייכת בהן הברכה שנתקנה על ראיית נ"ח הדולק למצותו, אפילו אם יסוד ברכת הראיה היא ברכת השבח.

(ג) עצם חידושו של הבד קודש, שברכת הראיה היא כברכת המצות, יש לראות גם מדברי הבנין שלמה (המובאים בשד"ח אסיפ"ד מע' חנוכה ט, ג ובשו"ת משנ"י ח"ו סי' קלב, ד) דתקנת חז"ל על הראיה, משום דעיקר נ"ח הוא פרסומא ניסא, לפיכך מדליק על פתח ביתו מבחוץ שהכל יראו ישבחו להקב"ה, וא"כ הרואה יש לו חלק במצוה, ושפיר מברך [כיון שבשביל ראייתו נדלקו נ"ח בחוץ]. ועפ"ז מחדש שהרואה נ"ח לאחר חצי שעה מזמן ההדלקה לא יברך עוד, דכיון דאם רוצים בעלי הנרות לכבותם או להשתמש לאורם, הרשות בידם, לא הוי כבר נר מצוה אלא נר רשות עכת"ד. — היינו שממש"כ שהרואה "יש לו חלק במצוה" משמע דס"ל שזו ברכת מצוה. אבל עצם הסברא לברך רק על נר שדולק למצוותו. י"ל גם אם כפשוטו היא ברכת השבח, וכמשנ"ת.

וראה בשו"ת משנ"י (ח"ו הנ"ל) שהסברנו בס"ד בזה מחלוקת הטוש"ע וסיעתם, עם הב"ח וסיעתו, במי שאינו מדליק בעצמו, אלא מדליקים עליו בביתו, אם יברך ברכת הראיה (עי"ש בסוף סימן קלב) ולא נכפיל הדברים.

(ד) כמה מחברים מביאים דברי שו"ת רעק"א "מכתב יד" (י"ל שנת תשכ"ה) (סי' מב) ששם נדפס קטע, לא מהגרעק"א עצמו, אלא מבן אחיו, וז"ל שמעתי מקשים בשם הגאון רבי הירשל ז"ל אבדק"ק פיורדא, כיון דספק ברכות להקל, אמאי מברך כאן [ברכת הראיה כשאינו מדליק, ואין מדליקין עליו] ודילמא כבר דלק הנר כשיעור וצ"ע, עכ"ל.

ובעניי לא הבנתי, הרי חצי השעה של כלתה רגל אינה נמדדת בכל א' מעת הדלקתו, אלא "משמשקע החמה" זמן ההדלקה הוא עד שתכלה רגל, שפירשה הרמב"ם (הל' חנוכה דה) שהוא כחצי שעה ויותר, וחצי השעה היא קבועה לכו"ע. וכמ"ש הפר"ח (מובא במשנ"ב סי' תערב סק"ה) שאם הדליק זמן מה אחר השקיעה א"צ ליתן שמן לחצי שעה, רק עד שתכלה רגל מן השוק, זה מדין התלמוד שהדליקו בחוץ, אבל האידנא שההכר רק לב"ב לעולם בעי שיעור חצי שעה מזמן שהדליק עיי"ש.

וא"כ במה איירי הגאון ר' הירשל ז"ל הנ"ל. אם לדין התלמוד, ואפילו האידנא שמדליקים כלפי רשות הרבים בדלתות וחלונות, הרי חצי השעה קבועה [אא"כ לנוהגים בשקיעה כר"ת, עי' שו"ת משנ"י (ח"ו סי' קכט)] וכו"ל. ואם למה שנהגו בחו"ל (כהרמ"א סי' תערב, ב ועוד) שמדליק בפנים ממש ויש היכר רק לבני הבית, וזה איירי, שאחד ראה נרות אלו, והקשה איך מברך הרואה, דילמא כבר דלק

הנר כשיעור. דנהי שדלק חצי שעה מההדלקה, אבל עדיין מדליקים בפנים, וזמן נרות שבפנים לא עבר, וא"כ אינו תלוי בנר זה דוקא, שכלה זמנו אחרי חצי שעה, אלא כל זמן שמדליקים אנשי הבית אפשר לברך על ראייתם.

חזינן דס"ל דברכת הראייה היא רק כשהנר דולק למצותו ממש, ואם נר זה נגמר זמנו, ל"ש לברך על ראייתו, אפילו דולקים עדיין נרות תוך חצי שעה של כל א' מהם. וא"כ בכל רואה נר דולק הו"ל ספק ברכה ולהקל. — וכל זה מחזק דברינו הנ"ל שברכת הראייה שייכת רק כאשר הנר דולק למצותו. — שו"ר בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' נב) בתשובתו לבני הג"ר יהושע שליט"א, דמסיק דלא כהג"ר הירש הנ"ל, דנ"ח גם אחרי שכלתה רגל, כל שלא כיבהו הוי נר מצוה דחנוכה ויכול לברך עליו (עיי"ש ראיותיו).

ה) בהדלקה בבית הכנסת שכתבו האחרונים שהוא רק מנהג, עי' באשל אברהם (בוטשאטש, סי' תרעו) שהסתפק אם לברך על ראייתו, וכתב דכיון דהדלקה זו קבועה בכל תפוצות הגולה ע"י חז"ל האחרונים שאחרי חתימת התלמוד, ראוי לברך עליהם, ומ"מ צ"ע, עכ"ד. — ואכן הרי הב"י (תרעא, ז) כתב טעם להדלקה בביהכ"נ מפני האורחים שאין להם בית, וכמו שמקדשים להם בליל שבת (כשו"ע סי' רסט), ושכ"כ הכל בו, אלא שהכלבו הוסיף עוד טעם כדי לברך ה' במקהלות (עי' בזה בשו"ת משנ"י ח"ה סי' קיב). — וא"כ מה הספק אם לברך על ראייתו, הרי דולקים למצוה להוציא האורחים, שהצבור מקנים חלק בשמן ופתילות (במקום שישתתפו בפרוטה). וכמו דלא הוי ברכה לבטלה כשמברך הש"ץ אפילו אין אורחים, מפני שכן הותקן לאורחים [וגם כיום יש ארחי פרחי הישנים על ספסלי ביהכ"נ], כמו"כ אפשר לברך על ראייתו. וכן נוטה הא"א כנ"ל אלא שנשאר בצ"ע, וספק ברכות להקל.

ו) בברכת ראייה על נר שהדליק קטן שהסתפק בזה האשל אברהם (סי' תרעט) ונוטה לומר שלא לברך עליהן, כיון שהודלקו על קטן שאינו בר חיובא. — יל"ע הרי מדינא דגמ' המהדרין מדליקין נר לכל א' וא'. ובשלמא להרמב"ם (רפ"ד דחנוכה) בעה"ב מדליק עבור כל א' מב"ב. אבל להרמ"א (תרעא, ב) שכל א' מדליק, א"כ זו תקנת חז"ל במהדרין, והקטן המדליק אמנם אינו בר חיובא, אבל בבית הזה צריך להדליק כמנין אנשי הבית, וא"כ למה לא יברך על ראייתו. — צ"ל דנר לכל א' דתקחז"ל היתה על בני מצוה, ולא על קטנים, שעליהם יש רק חובת חינוך, ולכן לא נקרא נר חיובא בחנוכה (עי' בא"א הנ"ל).

וא"כ יוצא להלכה לפ"ז שהרואה נ"ח שיכול לברך, ה"ז רק כשיודע שגדול הדליקו. ואם יש נרות בכמה חלונות, והקטנים מתפזרים ומדליקים כל א' בחלון אחר, ה"ז ספק אם לברך על ראיית סתם נרות [כשיש כמה חנוכיות], שמא של קטנים הם [כדמספק"ל להג"ר הירש הנ"ל שמא אחר הזמן הם]. וצריך לדייק לראות מנורה שניכר שהדליק בה בעה"ב.

ז) בזמן הגזרה ל"ע, שמניח נ"ח על שלחנו ודיו (שבת כא:), כתבת בשם בד קודש [דס"ל שברכת שעשה נסים היא ברכת המצות (וכ"כ המקראי קודש, חנוכה סי' כה הנ"ל)] דלא שייך ברכת הראייה, שהיא ברכת המצות כיון שגם הרואה שייך בה, ויש לו חלק בנ"ח, שעבור ראייתו הודלק, ולא כן במונח על שלחנו, שלא יכירו האויביים ויחשבו שלצרכו הדליקה, הרי זה לא הודלק לשום רואה, כי אם לעצמו ולבני ביתו. — ודייק כן מרש"י (סוכה מו.) שכ' הרואה נ"ח קאי על שלא הדליק בביתו, ועובר ברה"ר ורואה אותה בפתחי ישראל, שמצוה להניח על הפתח, צריך לברך על [ראייה] הראשונה עכ"ל. ומאריכות לשונו משמע שרק ברואה נ"ח בפתח מברך על ראייתו, כיון שהודלק בשביל ראייתו, ולאפוקי בשעת סכנה שמניח על שלחנו, כיון שזו תקנה מיוחדת לשעת הסכנה.

ולולא דבריו אפשר לומר, דתקחז"ל בנ"ח לפרסומי ניסא לא זה ממקומה, וגם כשמדליק בשעת סכנה על שלחנו, נוהגת ההלכה (שבת כג:): דמי שיש לו פרוטה לנ"ח או ליין לקידוש, שנ"ח עדיף משום פרסו"נ. וגם במדליק על שלחנו ה"ז פרסו"נ לבני ביתו, ואפי' רק לו לעצמו. [וכמשנ"ת בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קלב, ו) שיש ג' מדרגות בפרסו"נ, לרחוב, לבני ביתו, לו לעצמו]. — וא"כ מי שנכנס לביתו ורואה נ"ח על השלחן, או אומר לו בעה"ב אלה הם נ"ח, הגם דהוי רק פרסו"נ זעירא, יכול הרואה לברך ברכת הראייה [וכמו שלא מצאנו בפוסקים שחילקו בזה, וכל רואה מברך].

נשאר עוד דיו בקולמוסי, אבל זמן גרמא להסתגר בזה.

דושה"ט בברכת הצלחה בתו"ש מרב כל.

[שו"ת חלק ז' סימן קלה]

סימן נא

ברכת הראייה על נ"ח בכותל המערבי

בס"ד, ו' אלול תשע"ו

בשמוע קול שופר, יוחק לחיים טובים בספר, מע"כ הגאון רבי שמואל רבינוביץ שליט"א, רב הכותל המערבי והמקומות הקדושים, ומח"ס שו"ת 'שערי ציון' ושאר ספרים. אחדשה"ט,

ע"ד שאלתו אם אפשר לברך על ראיית נרות חנוכה שהודלקו בביהכ"נ או ברחבת הכותל המערבי. והאריך להביא המקורות, ומסיק להתיר, וכן הורה לקבוצות אנשים שלדאבוננו אינם מדליקים בביתם ומגיעים להשתתף בהדלקת נר חנוכה, שיכולים לברך עליו ברכת הראייה.

עדיין לא הספקתי לעיין כראוי בדבריו היקרים ועוד חזון למועד בעזה"ת, וכבר הארכתי בזה בשו"ת משנת יוסף (ח"ה סי' קיב, ח"ו סי' קל, ח"ז סי' קלה, ח"ט סי' קס) דאפשר לברך דכיון דכל ההדלקה הוא משום פרסומא ניסא, והם יוצאים ידי חובה בהדלקה זו, יכול הרואה לברך על נרות אלו ולא

יזכה כת"ר לעמוד על המשמר ולהרבות גבולות הקדושה ולכוח"ט בספסצ"ג
[שו"ת חלק יד סימן שמח]

סימן נב

הדלקת נ"ח בביהכ"נ – ולמה נמנע החת"ס מלהדליק בביהכ"נ

בס"ד כ"ה טבת תשס"ט

שלומים מרובים, כטל וכרביבים, להיקר באנשים, הרב המופלג בתורה מתעמק בהלכה וכו' מו"ה
אביגדור ברגר שליט"א, בני ברק ח"ו.

אחדשה"ט,

במכתבו אודות הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, שאל כמה שאלות וחקירות נכונות ויתבארו בס"ד
בהמשך דברינו.

א) אקדים שבשו"ת משנ"י (ח"ה סי' קיב) הארכתי בס"ד בנושא זה עיין שם, ולא אכפיל הדברים,
ותמציתן הוא לגבי מחלוקת המג"א (תרעא סק"י) שכ' שאפשר להדליק אפי' אין שם בעת ההדלקה
עשרה בנ"א [אם יבואו אח"כ עשרה (שו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' ס"ח)]. — והמור וקציעה (מובא
גם בבה"ל) חולק שצריך עשרה בעת ההדלקה. והבה"ל (תרעא, ז) נוטה להמג"א, וכ"כ בשו"ת מהרש"ג
(ח"ב סו"ס קעב).

שתלויה בטעמי ההדלקה בביהכ"נ. שהרב"י (תרעא, ד"ה ומ"ש שמניחין נ"ח בביהכ"נ) מביא מכל בו
שתיקנו כן מפני האורחים כמו קידוש בליל שבת. — ועוד טעם לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר
הברכות לפניהם, שיש בזה פרסום גדול להשי"ת וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות. [וכ"כ
בשו"ת מן השמים (סי' כה) לגבי קידוש בביהכ"נ אע"פ שאינו במקום סעודה, שמצוה משום ברב עם
הדרת מלך, שהרי נרות חנוכה אע"פ שכל אחד חייב להדליק בביתו, המנהג לברך ולהדליק בבית
הכנסת, לפרסם הנס ברבים], — והריב"ש (סי' קיא) כ' שמנהג ותיקין להדליק בביהכ"נ משום
פירסו"נ, שאיננו יכולים להדליק בחוץ מפני אוה"ע, לכן מברכים על ההדלקה בביהכ"נ כמו על הלל
דר"ח אע"פ שאינו אלא מנהג עכ"ד הרב"י. — והטור (תרעא) הובא במשנ"ב (סק"מ) כ' שמדליקים
בביהכ"נ בדרום זכר למנורה שמקומה במקדש בדרום [ויל"ע אם ר"ל שזה טעם ההדלקה בביהכ"נ,
או שכתב כן רק לגבי דרום].

ב) ולשון הכל בו (סי' מד דף ד.) הוא: ונהגו כל המקומות להדליק נ"ח בביהכ"נ [א] להוציא מי שאינו
בקי ושאינו זריז בזאת, [ב] גם כי הוא הידור המצוה ופירסום הנס, [ג] וזכר למקדש עכ"ל. — כלל

כאן ג' טעמים מהנ"ל. — ומש"כ שאינו זריז, י"ל שכונתו שאינו זריז להדליק לפני שכלתה רגל מן השוק, לכן מדליקים לו בביהכ"נ [ויל"ע אם יש לו בית איך יוצא בביהכ"נ, הרי נ"ח חובה בביתו]. והשתא לפי טעם האורחים א"צ להדליק בפני עשרה, אמנם המו"ק הזכיר הטעם הב' לפרסם הנס "במקהלות", ובזה ס"ל שצריך עשרה.

ג) והנה במי שהדליק בביהכ"נ ואמר בליל א' שהחיינו, כשמדליק אח"כ בביתו כ' המשנ"ב (תרע"א סקמ"ה) לא יחזור לומר שהחיינו. — ומזה יש ללמוד בק"ו, שאם בירך קודם שהחיינו בביתו, שלא יחזור בביהכ"נ, שאם כשבירך על מנהג בביהכ"נ, לא יחזור בעיקר ההדלקה בבית, כש"כ להיפך כשבירך על העיקר שלא יחזור כשמברך על המנהג. — אכן הזרע אמת (או"ח סי' צו מובא בשע"ת) כ' שאם הדליק וברך שהחיינו לא יחזור בביתו [וזה מביא המשנ"ב], אבל להיפך אם הדליק בביתו וברך שהחיינו, ומדליק אח"כ בביהכ"נ, יברך שנית שהחיינו בשביל הצבור [וזה השמיט המשנ"ב].

ד) והסברנו בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ה סי' קיב, ד) דלשאר הטעמים על ההדלקה בביהכ"נ, העיקר היא ההדלקה, וכיון שמדליק צריך לברך, אבל לטעם ד"מקהלות" אין הברכות רק בנגררות ע"י המצוה, אלא המנהג הונהג בביהכ"נ להדליק וגם לברך שע"י הברכות בפרהסיא מתקדש שמו ית'. — וי"ל שזו סברת הזרע אמת, שהונהג לכתחילה גם לסדר הברכות לפני העם לקדש שמו ית' ברבים. ולכן אפי' בירך בביתו יחזור ויברך שהחיינו בביהכ"נ.

ולהלכה כיון שהבין הבאר הגולה (תרע"א, ז) שפסק השו"ע הוא כהריב"ש משום פירסו"נ בביהכ"נ, א"כ העיקר הוא ההדלקה בביהכ"נ, והברכות נגרות להדלקה, ומשו"ה כשכבר בירך שהחיינו בביתו לא יחזור בביהכ"נ, כהמשנ"ב.

ה) מעתה לגבי שאלתו, במנין שכולם כבר הדליקו בבית, אם צריך לחזור ולהדליק בביהכ"נ, עד כאן אין פסק המשנ"ב רק שלא יחזור על ההחיינו, אבל עיקר תקנת הקדמונים להדליק בביהכ"נ לא נתבטלה בשביל כך. ואפילו אם אין אורחים מנהג קדמונים הוא להדליק בביהכ"נ. — וכש"כ מי ששמע הדלקת נ"ח בביהכ"נ, והלך להתפלל ערבית במקום אחר, והוא העשירי, שמדליקים במקום האחר בצירוף איש זה, וכמש"כ מע"כ נ"י שהמקום הוא שנתחייב בהדלקה.

אבל אם כל העשרה שהדליקו להם בין מנחה למעריב בבהכ"נ (כשו"ע תרע"ז, ז בהגה), הלכו למקום אחר מפני סיבה, ואותם עשרה מתפללים יחד במקום השני, מסתבר שאינם מדליקים בברכה, שהרי המנהג להדליק בביהכ"נ כבר נתקיים על ידם.

ו) ומה ששאל מע"כ בטעמו של מרן החת"ס שכתב תלמידו מהר"ם שיק (חיו"ד סי' שעד, ד"ה והנה אמת) שמנהג העולם לברך גם על מנהג שאין לו מקור בגמ' "ואע"פ ששמעתי שמרן הגאון בעל חת"ס מנע א"ע מלברך על הדלקת נ"ח בביהכ"נ, מ"מ כן המנהג וסוגיא דעלמא בלי פקפוק [לברך]". — וצ"ב טובא שהרי כידוע הי' החת"ס חרד מאד על כל מנהג (כמש"כ בכמה מתשובותיו). והיו גם בעירו

אורחים, וטעם לברך במקהלות, והגם שבודאי הדליק בחלון [וכן נהג הגאון הדעת סופר ז"ל פה בירושלם], מ"מ לא הדליק בפתח לרה"ר שזה לא הי' אפשרי בחו"ל, שיבואו שקצים גויים ויהפכו המנורה, והי' שייך בו טעם הריב"ש. וגם הטעם דומיא דמנורה בביהמ"ק. — [וראה שו"ת חת"ס (או"ח סי' קמג) שהחזיק במנהג לקדש בליל שבת בביהכ"נ וביר"ט לברך שהחיינו, דל"ה ברכה לבטלה, דתקנה קבועה היא בכל מקום, והיו מכוונים שלא לצאת בביהכ"נ].

נלע"ד שמנע עצמו בעיקר בלילה הראשונה [כי בודאי אם נהגו שלא הש"ץ מדליק, אז כיבדוהו ראשון] ובגלל שכידוע הדליק כהמג"א בסוף השקיעה [בצאה"כ כ — רגעים אחרי השקיעה] ואח"כ התפלל מעריב, וכבר בירך שהחיינו בביתו, ובכ"ז חשש להזרע אמת לברך שנית שהחיינו, לכן נמנע מלברך, ובירך אחר שעוד לא הדליק בבית, או שבירך שנית שהחיינו בביהכ"נ. — ובשבלי הלקט (סי' קפה) ותניא רבתי (סי' לה) כתבו שכיון שמדליקין בבית, לא להדליק כלל בביהכ"נ. אבל לפי כל הטעמים דלעיל שייך המנהג העתיק להדליק בביהכ"נ בברכות, אפי' מדליק בבית.

דושה"ט

[שו"ת חלק ט' סימן קס]

סימן נג

ברכות נר חנוכה בבית הכנסת

בס"ד חנוכה תשס"ב

בימי חנוכה, אורה ושמחה, לכבוד המופלג בתורה, מעמיק בסברא ישרה, הרב **יצחק אוסטרליץ** הי"ו לא"ט, בני ברק ת"ו.

אחדשה"ט, מכתבו הגיעני עם כמה שאלות בעניני חנוכה, וזה יצא ראשונה בס"ד. בענין הדלקת נ"ח בבית הכנסת, שכתב המור וקציעה (מובא בשע"ת תרע"א, ט) שאם אין עשרה בביהכ"נ אין להדליק בברכה, ואירע שבלי"א לא הי' מנין, והדליק המדליק בלי ברכה, ובליל שני הי' מנין, ונסתפק כב' אם יברך שהחיינו בליל שני, עפמ"ש בשו"ע (תרע"א, א) דמי שלא בירך זמן בליל א' מברך בליל ב' או כשיזכור בשאר הלילות.

א) להלכה נקטינן כהמג"א דמברך בביהכ"נ אפי' בלי מנין, והסבר המו"ק המצריך מנין הנה ראשית כל הי' המדליק יכול לברך בליל א' גם בלי מנין, שזו דעת המג"א (תרע"א סק"י), דמ"מ איכא פרסו"נ כשבאים אח"כ לביהכ"נ, ודמי למדליק ברחוב כשאין שם איש ואח"כ באו אנשים, וכ"ה במהר"ל שהדליקו טרם בואם לביהכ"נ עכ"ל. — והמו"ק (מובא גם בבה"ל) חולק דכיון שמה שמדליקין בביהכ"נ הוא לפרסם הנס במקהלות, בעינן דוקא שיהיו עשרה בשעת הדלקה, כבכל

פירסומי מילתא בעלמא דלא סגי בלא עשרה (ככתובות ז: וש"נ) עכתו"ד. — והבה"ל (תרעא, ז) נוטה להמג"א, דפרסו"נ דחנוכה אינו תלוי כ"כ בעשרה, דבעצם ההדלקה הוי פרסו"נ, אפילו ביחיד, כשיבואו אח"כ עשרה עייש"ה.

ודברי המו"ק צ"ב לכאורה, דמה יענה לטענות המג"א והבה"ל. — ונראה דס"ל לחלק, בין חיוב ההדלקה בבית, שהוא עיקר החיוב ע"פ הגמ', דשם מדליקים בכל אופן, ואפילו מי שפתחו פונה לסמטא קטנה שכמעט שאין שם עוברים ושבים חייב להדליק שם. — לבין מנהג ההדלקה בביהכ"נ, שאינו ע"פ הגמ' כי אם מנהג קדמונים, שנתקן בשביל פרסו"נ דוקא. ולכן סובר המו"ק שהדלקת ביהכ"נ שייכת בעשרה ולא פחות. [ויובן יותר לפ"ד הכל בו דלהלן (אות ד') שהמנהג לברך "במקהלות", שממנו לקח המו"ק לשון זה, שהונהג לברך בעשרה בפירסום].

(ב) יש לתלות שאלה זו אם צריך להדליק בביהכ"נ בפני עשרה דוקא בעיקר טעם המנהג להדליק בביהכ"נ.

ומחלוקת המג"א והמו"ק תלויה גם בטעמים שנאמרו בעצם ההדלקה בביהכ"נ. — ומצאנו ג' טעמים, הרב"י (תרעא ד"ה ומ"ש שמניחין נ"ח בביהכ"נ) מביא מכל בו שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בביהכ"נ משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא. ועוד טעם, כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפנייהם שיש בזה פרסום גדול להשי"ת וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות. וכ"כ הריב"ש (סי' קיא) שמנהג ותיקין הוא להדליק בביהכ"נ, משום פרסו"נ כיון שאין אנו יכולים להדליק בחוץ מפני אוה"ע, ולכן מברכין על זה כמו על הלל דראש חודש אע"פ שאינו אלא מנהג עכ"ד. — והטור (תרעא) הובא במשנ"ב (סק"מ) כתב דהטעם דמדליקין בביהכ"נ בדרום זכר למנורה שמקומה במקדש בדרום [ויל"ע אם כונתו שזה עיקר טעם ההדלקה בביהכ"נ, או שהטעם כנ"ל מהרב"י, אלא שבצד דרום מדליקים זכר למנורה].

והשתא לטעם הא' מפני האורחים, א"צ להדליק בפני עשרה, אמנם המו"ק מזכיר הטעם הב' לפרסם הנס "במקהלות" (שהוא לשון הכל בו בטעם הב'), ובזה ס"ל שצריך עשרה דוקא. — וי"ל דלהמג"א לא רק לטעם הא' והג' א"צ עשרה, אלא אפילו לטעם הב' די אם יראו עשרה את הנרות הדולקים, ואינם צריכים להיות עומדים שם בשעה שמדליק. — עכ"פ כבר מסיק הבה"ל שהמדליק בברכה בלי עשרה יש לו המג"א והחיי אדם לסמוך עליהם [כשיתאספו אח"כ עשרה] [והכה"ח (ס"ק עב ועח) כתב שלא לברך].

(ג) הסבר למה יוצאים בשהחיינו שבירכו על מנהג, לשהחיינו שחייבים על עיקר החיוב. מחלוקת הזרע אמת והמשנ"ב בבירך שהחיינו בבית אם יברך אח"כ שהחיינו בהדלקת ביהכ"נ

יש להתבונן במשנ"כ המשנ"ב (תרעא סקמ"ה) דהש"ץ שהדליק בביהכ"נ צריך לחזור ולהדליק בביתו, ומ"מ לא יחזור לומר בביתו ברכת שהחיינו, אם לא שמוציא בהדלקתו אשתו ובני ביתו. — דאיך

יוצא בשהחיינו שבירך בביהכ"נ ממנהג בעלמא, על ההדלקה שבבית שהוא מעיקר החיוב ע"פ הגמ'. — וי"ל עפ"ד הב"ח (סי' תרעו ד"ה ואיכא למידק) שהקשה מאי שנא דשעשה נסים מברך בכל יום, ושהחיינו רק ביום הראשון. ותירץ דברכת שהחיינו באה על שמחת הלב שהגיע לזמן הדלקת נ"ח, ותירץ דברכת שהחיינו באה על שמחת הלב שהגיע לזמן הדלקת נ"ח, ושם הדלקת נרות אחד הוא עכ"ד. וה"נ יאמר בדין, דגם אם הדלקת בהכ"נ רק ממנהג, אבל עכ"פ שם הדלקת נ"ח אחד הוא, וברכת שהחיינו שבירך על נ"ח דביהכ"נ עולה לו גם על נ"ח שבביתו.

ותו שהרי אמרינן (סוכה מו.) שהעושה סוכה מברך שהחיינו בשעת עשיית הסוכה, וא"ר אשי דרב כהנא מסדר לכולהו על הכוס. וא"כ לעולם היה לנו לברך שהחיינו בעת סידור הנרות הפתילות והשמן, אלא שאנו מסדרים כולן בשעת ההדלקה. ולפ"ז אם בירך על הדלקת נ"ח בביהכ"נ, ה"ז כעין הכנה להדלקה שבביתו, וכמו שמכין הנרות, ושפיר יוצא בשהחיינו שבירך בביהכ"נ גם על נ"ח שבביתו [הגם שאינו מכין בביהכ"נ נ"ח שבביתו, אבל שמחת הלב של מצות ההדלקה מתחילה כבר בביהכ"נ]. — [אמנם עי' במשנ"ב (סי' תרמ"א סק"ב) דנ"ח אינו דומה בזה לסוכה].

ולפ"ד המשנ"ב הנ"ל ששהחיינו דנ"ח דביהכ"נ פוטר גם שהחיינו דנ"ח שבביתו [וצריך רק לברכו כדי להוציא ב"ב], לכאורה י"ל דא"כ ק"ו דשהחיינו דנ"ח דביתו פוטר נ"ח דביהכ"נ. דאם שהחיינו שעל מנהג בעלמא דביהכ"נ פוטר שהחיינו בביתו שמעיקר דינא דגמ'. כש"כ דשהחיינו דביתו שהוא עיקר החיוב, יפטור שהחיינו דמנהג דביהכ"נ. — וא"כ בנדו"ד שביום א' אמנם לא בירך שהחיינו בביהכ"נ, אבל כל א' בירך על שהחיינו בביתו [וגם האורחים עכ"ח י"ח אצל בעה"ב אחד], וזה כבר פוטר את השהחיינו דהדלקת יום ב'. — [אא"כ הגיעו בליל ב' אורחים שעדיין לא י"ח נ"ח, אז יכול להדליק ולברך עבורם].

כן הוא לפ"ד המשנ"ב, אבל הזרע אמת (או"ח סי' צו, להג"ר ישמעאל הכהן נדפס בליוורנו תקמ"ו) המובא במחזיק ברכה, וממנו בשע"ת (תרעא סק"א) לא כתב כן. אלא שאם הדליק בביהכ"נ לא יחזור לברך שהחיינו בביתו אם לא שמוציא בני ביתו [והמשנ"ב מביא רק זאת], אבל אם הדליק בליל א' בביתו ואח"כ מדליק בביהכ"נ [וזה מצוי בחל ליל א' בליל שבת, או בשאר הימים במדליקין בשקיעה לפני מעריב, אם מדליקין בבהכ"נ אחרי כן] יברך בביהכ"נ שהחיינו ג"כ עכ"ד. וצ"ב כנ"ל, דמק"ו לא הו"ל לברך בביהכ"נ אחרי שבירך כבר בביתו. וכנראה שמפני זה הביא המשנ"ב רק הרישא, שאם ברך שהחיינו בביהכ"נ לא יברך שוב בביתו.

ועיינתי בזרע אמת בפנים, וטעמו דאם בירך שהחיינו בביהכ"נ, לא יחזור לברך בביתו, אא"כ מוציא ב"ב, דלא גרע מהרואה נ"ח בליל א' [ואינו מדליק בעצמו, ואין מדליקין עליו בביתו] שמברך על הראיה שעשה נסים ושהחיינו, וכשמדליק אח"כ בליל ב' אינו מברך שהחיינו (תרעו, ג). ודומה גם למי שקראוהו לקרות בתורה קודם שבירך ברכת התורה לעצמו, דאע"ג דבירך רק משום תקנת חז"ל

בקריאה בצבור, אפ"ה י"ח ואינו מברך עוד ברכה"ת לעצמו (קלט, ט). — אבל אם הדליק קודם בביתו בליל א' ובירך שהחיינו, כשמדליק אח"כ בביהכ"נ יברך שהחיינו בשביל הצבור, דומיא דמי שבירך ברכת התורה לעצמו, ותיכף קראוהו לקרות בתורה דחוזר ומברך (קלט, ח) עכת"ד.

(ד) חקירה במהות הברכות שבביהכ"נ. אם מפני שמדליקים מברכים. או שגם הברכות הן מעיקר המנהג. ונפק"מ אם אחרי שבירך שהחיינו בבית, מברך עוד בביהכ"נ.

ויש להסביר הדברים עוד, והוא דברכות שמברך המדליק בביהכ"נ יש לפרש בב' אופנים, א' כמ"ש הריב"ש (סי' קיא הנ"ל, המובא בב"י) שהתקנה היתה רק להדליק בביהכ"נ בכדי שיהי' בפרסו"נ, במקום הפרסו"נ שהיה צ"ל בביתנו, ואין לנו אפשרות להדליק בפתח לרה"ר מפני הגלות. וכיון שמדליקים בביהכ"נ מברכים כמו על מנהג, וכמו בהלל בר"ח. — ב' כלשון הכל בו (שבב"י) כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם שיש בזה פירסום גדול להש"ת וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות עכ"ל. דהיינו שאין הברכות באות רק כנגרות ע"י המצוה, דכיון שהדליק צריך לברך, אלא המנהג הונהג בביהכ"נ להדליק ולברך, שמיסוד המנהג היה לא רק להדליק אלא גם לברך, שע"י שמסדר הברכות לפני העם בפרהסיא מתקדש שמו ית', כשמברכין אותו במקהלות [וכן משמע מהלבוש ולפי דעת המו"ק הנ"ל הונהג לברך במקהלות בפרסום בעשרה דוקא].

ולפ"ז נקט המשנ"ב כדמשמע מהריב"ש, שעיקר המנהג להדליק, ומשום כך צריך לברך, ולכן כשבירך כבר בביתו שוב אינו מברך עוד שהחיינו בביהכ"נ, מק"ו כנ"ל. [ומשמע שהמשנ"ב נקט כן, מדהזכיר דברי הזרע אמת רק לגבי הדליק תחילה בביהכ"נ, והשמיט בבא זו של הדליק תחילה בבית]. — אבל הזרע אמת נקט כדמשמע מהכל בו, שמעיקר המנהג להדליק בביהכ"נ, היה גם לסדר הברכות לפני העם שבזה יש פרסו"נ כשמברכים אותו במקהלות. וא"כ הגם שכבר הדליק עיקר הדלקה שבבית, ורוצה להדליק עוד בביהכ"נ מפני המנהג, שפיר מברך גם שהחיינו, כי הברכות נכללות במנהג לברך ולהדליק בביהכ"נ.

מעתה כיון שפסק בשו"ע (תרעא, ז) שמדליקין ומברכין בביהכ"נ משום פירסו"נ. והבין הבאר הגולה כונתו דמברכין כמו על הלל בר"ח אע"פ שאינו אלא מנהג. א"כ היינו כהריב"ש שאין הברכות מעיקר המנהג, והמנהג הוא רק להדליק, ומפני ההדלקה מברך. — א"כ בהדליק ובירך שהחיינו בבית, שוב אינו מברך שהחיינו בביהכ"נ, וכדמשמע גם מהמשנ"ב שהשמיט ד' הזרע אמת לגבי פרט זה וכנ"ל.

(ה) בקושיית החכ"צ למה פסק בשו"ע לברך על מנהג, ולמה לא הדליקו בביהכ"נ בזמן התלמוד השערי תשובה (תרעא, י) מביא קושיית החכם צבי (סי' פח) על המחבר בשו"ע שפסק להדליק בביהכ"נ ולברך, דהיינו שמברכים על המנהג. והא בשו"ע (תכב, ב) פסק בראש חודש כהרמב"ם שלא לברך על הלל בדילוג, מפני שהוא רק מנהג. — [ועי' מה שתירץ בזה המנחת שלמה (ח"ב סי' נג, ב עמ' ריג)]. ולפי האמור י"ל בפשטות, דאזיל בשיטת הכל בו, שהברכה גופא הונהגה במנהג לברך בביהכ"נ, שזה

קלא

פרסו"נ וקידוש ה' לברכו במקהלות. וא"כ ל"ק מר"ח דשם הברכה על מנהג וס"ל למחבר שלא לברך. אבל בחנוכה זה עיקר המנהג לברך ולהדליק. — והחכ"צ עצמו הרגיש בזה. אמנם דחה לדברי הכל בו, דאין ראיה לדבריו שכן הונהג המנהג. וקשה לחדש מדעתינו מה שלא נזכר בתלמוד. וגם קשה למה גם בימי התלמוד לא תיקנו לנו רבותינו לברך שמו במקהלות, אף שהיה להם פרסום בהדלקתם בחוץ, אך זהו טעם הריב"ש, וא"כ צריך לצרף טעמי הריב"ש והכל בו עכתו"ד.

ולולא ד"ק של החכ"צ י"ל דלא הכל בו חידש זאת מדעתו, שכבר כתב הריב"ש (הובא בב"י) שמנהג ותיקין הוא, משמע שהונהג עוד לפניו. ובזמן התלמוד לא נהגו כן, דבתי כנסיותיהם היו בשדות (רש"י שבת כב: וביצה טו. ותוס' ברכות ו. וטוש"ע רסח, ח) והתפללו יחד מנחה ומעריב מבעוד יום [מעריב אחרי פלג ה"מ (טור סי' רלה)], כי לא יכלו לקבץ הצבור שנית. וס"ל לטוש"ע (סי' תערב) שתחילת זמן נ"ח הוא אחרי השקיעה או צאה"כ, ואז כבר היו בבתייהם. ואפילו למש"פ בשו"ע (תערב, א) בשם מהר"י אבוהב שמפלג המנחה אפשר להדליק נ"ח, אבל התנה תנאי ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק, וזה לא היה אפשרי, כי כאשר כלתה רגל מהשוק, הצבור כבר היו בבתייהם, ומשום כך לא הדליקו נ"ח בביהכ"נ [ואפילו בביהכ"נ שמדליקים בפנים, לא נתקן להדליק מבעוד יום כשבליה לא ידלק כלל]. משא"כ בזמן הראשונים היו בתי כנסיותיהם בעיר, והתפללו ערבית בזמנה, ומשום כך הנהיגו להדליק בביהכ"נ לברך לה' במקהלות.

ומלשון המחבר בשו"ע יש לדייק דס"ל כהכל בו, מדכתב (תרעא, ז) ומדליקין ומברכין (בבית הכנסת) משום פרסומא ניסא עכ"ל. — ולכאורה הול"ל ומדליקין משום פרסו"נ, ומברכין, כהבאר הגולה על המנהג. אלא ודאי הכי קאמר, ומדליקין וגם מברכין, שניהם משום פרסו"נ, כדי לברך לה' במקהלות, ודו"ק [אכן הבאר הגולה הבין בכונת השו"ע דמשום ברכה כעל כל מנהג מברכים (כלעיל סוף אות ד)].

וסימא דמילתא לשאילתא דידן ראה לעיל (סוף אות ד). — ועוד נפק"מ, דלפי הכל בו שעיקר המנהג להדליק ולברך לה' "במקהלות", יש חשיבות לעמוד ולשמוע ברכות נ"ח מהש"ץ בביהכ"נ, גם אם יש עשרה בלעדיו, בכדי להשתתף בברכה להשי"ת ברב עם.

דושת"ה בברכה מרובה [שו"ת חלק ה' סימן קיב]

סימן נד

כיוון העמדת המנורה בבהכ"נ

(א) רוב בתי הכנסת בעולם פונים בתפלה לכיוון מזרח (או בפניה קצת לדרום או לצפון), ודלת הכניסה היא במערב. ובאמירת "בואי בשלום" בקבלת שבת הופכים כולם פניהם אחורה לקבל שבת מלכתא.

קלב

- בעוה"ק צפת ת"ו ובציון רשב"י זי"ע במירון, הגם שמתפללים לדרום לכיוון ירושלים, בכל זאת פונים בבואי בשלום למערב, עפ"י מש"כ בשער הכוונות (דף סד): להחזיר פניו למערב, לקבל השכינה שהיא במערב. ולכן הגם שבמירון ובכמה בתי כנסת בצפת דלת הכניסה לבהכ"נ היא במזרח, בכ"ז פונים למערב כשאחוריהם אל הדלת.

וטעמא דמילתא שלהפיכת עצמו באמירת בואו בשלום, ישנן ב' טעמים.

(א) עפ"י נגלה המבואר בשו"ע (רסב, ג) ישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך, וכיוצא לקראת חתן וכלה דר' חנינא מעטף ואמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא. ובמשנ"ב (סק"י) בשם כנה"ג שבקצת מקומות נוהגים לצאת מבהכ"נ לעזרה, ואומרים בואו ונצא לקראת שבת מלכתא לחקל תפוחין קדישין. ופמ"ג כ' דאנו נוהגין שמהפכין פניהם לצד מערב, וכ' כנה"ג שנוהגין לעמוד כמו שמקבל אדם גדול. - והיינו שכל ענין ההפיכה הוא לעשות דוגמא לקבלת פני אדם גדול, לכן לכתחילה עדיף לצאת לקראתו, ועכ"פ להפוך עצמו מול כניסתו בדלת. וכיון שברוב בהכ"נ הדלקת במערב פונים ממזרח למערב. ואפילו בכ"ז שהדלקת בצד, אינם משנים משאר בכ"ז שבעולם.

(ב) עפ"י נסתר מקום השכינה במערב (ב"ב כה: וזח"ג קיט:), וקבלת שבת הוא קבלת פני השכינה. לכן פונים מול צד השכינה לקבלה אלינו. ואין לזה שייכות לדלת הכניסה, כי לא אדם גדול ממש מקבלים, אלא פני השכינה שמקומה במערב. וזהו יסוד מנהג עה"ק צפת ומירון, לפנות למערב, הגם שאינו לצד אחוריו, וגם אינו לצד הדלת, ואדרבא פונה אחוריו לדלת.

והנה המג"א (רסב, ג) כ' וטוב לצאת לשדה ובקצת מקומות נוהגין לצאת לחצר (כנה"ג). וכ' על זה הפמ"ג ואנו נוהגין שמהפכין פניהם לצד מערב ע"כ. ואין ראייה מדבריו שנתכוין למנהג ע"פ סוד. כי הוא הרי היה באירופה שהדלקת היתה במערב ופנו מהמזרח למערב.

ויש להסתפק במקומות שמתפללים בהם למערב, האין ינהגו באמירת בואי בשלום, האם יתהפכו לאחוריהם לדלת שהיא במזרח. או שישארו עומדים על מקומם כשפניהם למערב. ולכאורה זה תלוי בשני הטעמים והמנהגים הנ"ל. דלטעם הנגלה הא', יתהפכו לאחוריהם אל הדלת במזרח, בכדי לעשות דוגמא לקבלת אורח חשוב בדלת. ולטעם הנסתר הב' ישארו עומדים מול פני המערב. שהרי חזינן שהנוהגים עפ"י האר"י ז"ל פונים למערב גם כשע"ז אחוריהם לדלת, הה"ד נמי הכא אין צריך לפנות לדלת.

אך בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' סה) למד זכות על בני אוסטרליה הפונים אחורה לדלת שבמזרח (וכיוון תפלתם הוא למערב) שאתי שפיר אפי' להאר"י ז"ל. כי בשעה הכוונות כתוב: ותצא לשדה וכו' ותחזור פניך למערב ששם החמה שוקעת, ובעת שקיעתה ממש אז תסגור עיניך וכו' לקבל תוספת שבת וכו' עכ"ד. א"כ זה ביוצא לשדה כהאר"י ז"ל, ומקבלה ברגע השקיעה. אבל המקבל שבת בבהכ"נ, וגם לא ברגע השקיעה, לו טוב שיפנה לצד הכניסה ששם פתח בהכ"נ, כדי לעורר כניסת שבת ותוספת

נשמרה יתירה, וכדמשמע מההיא (דשבת קיט.) דר' חנינא שאמר בואו "ונצא" לעשות פעולה של קבלת פנים עכת"ד. - ושם בהשמטות כתב דהגם שבצפת ומירון פונים אפילו בתוך בהכ"נ למערב, וגם לא דוקא ברגע השקיעה כמו שנהג הגה"ק בעל מנחת אלעזר ז"ל בבהכ"נ צאנו בצפת ת"ו. בכ"ז י"ל דהני מילי כשפונה עצמו מהצד שמתפלל אליו לצד אחר, לעורר קבלת שבת מלכתא. שפיר פונים שם מדרום למערב, אבל אלה המתפללים למערב אם ישארו על מעמדם תחסר הכונה וההכנה כיוצא לקראת המלך, לכן טוב שיתהפך למזרח שבו פתח בהכ"נ, שייראה כיוצא לקראת שבת מלכתא³. זאת אומרת שאינו נכון להשאיר עומד על מעמדו פניו להיכל ולקבל כך את השבת, אלא צריך לעשות פעולת בואו "ונצא" כהולך להקביל פני המלך, וזה בא' משני האופנים הנ"ל, או לפנות לדלת או למערב, וא"כ כשאנו יכול לעשות פעולת "ונצא" למערב, כיון שהרי הוא עומד למערב, לא נשארה לו הברירה כי אם לפנות אחורה.

אך הא תינח כשדלת הכניסה לבהכ"נ הוא בצד האחורי במזרח. אבל איך ינהוג כשהיא בצד. אז נשאלת השאלה אם יפנה צפונה או דרומה לדלת כהולך לקראת המלך, או יפנה אחורה למזרח לקיר האטום. - ולכאורה אין שום טעם לפנותא חורה למזרח, שאינו לא מערב ולא הדלת. אלא יפנה לצדדים לדלת. וכמו"כ המתפללים בגליל לצד דרום לירושלים, אם הדלת בצד במערב, יפנה לדלת לכ"ע לנגלה ולנסתר. ואם היא בצד במזרח, אז לנגלה יפנה למזרח, ולנסתר למערב, כמו שנוהגים בצפת וכנ"ל. - וכלל ישראל נוהגים לפנות אחורה בכל אופן וצ"ב. אלא שהנח להם לישראל, אם אינם נביאים בני נביאים הם (פסחים סו.), וי"ל שבכל פניה גם אחורה מול קיר אטום הרי זו קבלת פני שבת, כי הש"ץ והזקנים שעל ידו כשפונים אחורה. פירוש לדלת, כי גם הבא מהצד מגיע לאמצע ולראש בהכ"נ לארון הק'. ויחד עם חשובי הקהל פונים כולם אחורה, וא"צ דוקא לפנות לדלת, שהעיקר לקבל פני השכינה המגיעה לשכון בבהכ"נ, ובפעולת הפניה אחורה די, דהעיקר לרמז ששבת מלכתא מגיעה אל מול פני הקודש.

אבל יש בתי כנסת שהדלת היא במזרח ר"ל בקיר שבו ארון הק'. (למשל בשיטבלאך במאה שערים בירושלים, החדרים האחוריים, וכבהכ"נ שדיבר עליו השדה חמד אסיפ"ד מע' בהכ"נ ד). ובשלמא אם הקיר האחורי הוא מערב, יש מקום לפנות אליו כהאר"י ז"ל. - אבל במקומות האחרים, לא מיבעי המתפללים לכיוון מערב, וגם הדלת במערב. אלה לכאורה צריכים להשאיר פניהם למערב לכ"ע, דאיך

³ עוד כתב שם בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' סד) שבאמירת קידוש לבנה צריך לפנות לכיוון התפלה, דהיינו לצד שמתפללים שמונה עשרה. ומדייק כן מיסוד ושורש העבודה (שער ט פ"א ענין קידוש הלבנה) שכ' ורגליהם רגל ישרה כמו בתפלת י"ח כמש"כ בשו"ע, ולצד מזרח דוקא. מצאתי עכ"ל. והיינו מפני שהם היו באירופה שהתפללו י"ח למזרח אבל כיון שהעיקר כבתפילת י"ח, לפנות לתל תלפיות מקום מקדשינו, א"כ בכל המקומות יפנו בקידוש לבנה לכיוון מקום המקדש. - גם דבר חשוב מביא שם (סי' סג) בשם שו"ת זקן אהרן (קושטנדינה סו"ס כב) שכל בקשותיו ומצוותיו של אדם ראוי להיות לתלפיות תל שהכל פונים אליו [ירושלים ומקום המקדש].

יפנה עורף למערב ולדלת. - אלא אפילו בגליל שמתפללים לדרום, או בדרום שמתפללים לצפון, אם הדלת היא בקיר שמתפללים אליו, איך יפנה אחורה, שאין לזה שום פירוש, ובפרט אם גם חלונות אין באחור, כי אם קיר אטום. ואלה לכאורה לכו"ע צריכים לפנות הצדה למערב, דשכינה במערב, ועושה פעולה כיוצא לקראתה.

[שוב ראיתי בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' מה) מובא בספר דרכי הלכה (רסב, ג) לחתני כבני הגאון רבי חיים שמרלר שליט"א, שאם הפתח אינו בצד מערב, מסתבר להפוך למערב עכ"ד. ר"ל אחורה למערב לצד השכינה אף אם אין שם פתח, כי הוא קאי כשמתפללים למזרח. ולא ביאר איך לעשות באופנים הנ"ל].

והנה הרב מהריא"ז מרגליות ז"ל בס' מדות רשב"י מעיר לשובתי שבת בבי כנישתא דרשב"י במירון לפנות ב"בואי בשלום" למערב (כנ"ל בתחילת דברינו). ומביא דברי שער הכונות הנ"ל. עוד מביא מס' תפארת שלמה (פ' חיי שרה בד"ה ויברך הגמלים) שכ' בליל שבת [ולהלן כתב לעת ערב בעש"ק בתפלת מנחה] אז הוא עליית העולמות למעלה, לכן המנהג להפוך לצד מערב בשעה שאומרים ואי בשלום בקבלת שבת לרמז על הנשמות הנדחות לחוץ גם הם יעלו עכ"ל. - ולכאורה כונת התפארת שלמה לפנות למערב לדלת, כי הנשמות הנדחות הרי אינן במערב בצד השכינה, אלא צריך להעלותם מבחוץ להכניסם לכנפי שכינה, וא"כ איך יפנה לצד השכינה, והם אינם שם, ועל כרחך כונתו לדלת.

אבל ציין עוד שם לבן איש חי (פ' וירא, שנה שניה). וראיתי שהביא קודם מנהג האר"י ז"ל לפי שער הכוונות. ואח"כ כותב שנוהגים העולם לצדד פניהם לימינם ואומרים בואי כלה הראשון, ואח"כ מצדדים פניהם לשמאלם ואומרים בואי כלה השני, ואח"כ נשארים זקופים כלפי מערב ואומרים בואי כלה השלישי בלחש. ויש סמך לצידוד ימין ושמאל ואמצע מדברי רבינו האר"י ז"ל בשעה"כ, ובסידור הרש"ש ז"ל לא נזכר ענין חזרת הפנים לימין ושמאל, ועכ"ז מנהג ישראל תורה, וכן ראוי לעשות. ואותם בנ"א שעושים קבלת שבת בהולכה והבאה, שהולכין ובאין לד' רוחות המקום טועים הם, אלא צריך שיעמדו כלפי מערב, ובסגירת עינים דוקא, אתו"ד.

כידוע היה הבן איש חי ריש גלותא דבבל, והם התפללו לצד מערב, ומה שכ' לפנות למערב, הוא כמו שכתב שם לפני כן, דמצוה מן המובחר לעשות קבלת שבת בשדה, ועכ"פ בחצר במקום פנוי ומגולה. ושם בשדה ובחצר לא איכפת לן לפנות למערב. אבל יש לדעת איך נהגו אלו שאמרו קבלת שבת בבתי כנסת שבבבל, אם נשארו עומדים כלפי ארון הק', או שפנות מזרחה לדלת.

ואולי מנהג המצדדים פניהם ימינה ושמאלה, ומנהג הפונים לכל ד' רוחות העולם, מקורו כדי לצאת מכל ספק לאן לפנות, אם לדלת או למערב, ואם הדלת בצד, ואם בהכ"נ אינו מדויק למערב, ושאר ספיקות, לכן צידדו

קלה

דלאשכנזים העיקר הוא שמתחילים לכיוון שמתפללים, ופונים ימינה. ומוכיח לה משו"ת זקן אהרן (קושטנדינה ס"ס כב) שכ' שהאיש ראוי להיות פנו למזרח בשעת נטילה וברכה ונענוע לתל תלפיות שהכל פונים אליו. ומובא ביפה ללב (ח:ב סי' תרנא, י). הרי שענין ההתחלה ממזרח הוא מפני שהוא הרוח שהכל פונים אליו בתפלתם. וא"כ כשמתפללים למערב, או לכל כיוון אחר ינענעו דרך ימין [דהיינו מערב צפון מזרח דרום]. אבל לנוהגים עפ"י האר"י ז"ל שהסדר הוא דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב, אצלם הקפידא היא על סדר רוחות העולם, להקדים דרום לצפון. לכן גם המתפללים למערב יש להקפיד לנענע כסדר ההוא, דרום צפון וכו', ולפ"ז הנוסע בספינה ואינו יכול לכוון הרוחות, גם אם מנהגו כנוסח ספרד, טוב שינהוג כמנהג אשכנז, לנענע כנגד פניו ויקיף לימין, דיוצא בזה הסדר דמהר"ל ושו"ע (תרנא, י) משא"כ אם ירצה לנענע דרום צפון וכו' אם יטעה ברוחות אין בידו לא כזה ולא כזה עכ"ד.

והדבר תמוה לי מאד, איך נהג רבינו הקדוש האר"י ז"ל בצפת, שכידוע מתפללים לדרום, האם לא נענע ימין שמאל לפניו למעלה למטה לאחוריו. שאם התחיל בדרום, א"כ זה מין נענוע שעדיין לא ראינוהו, שהוא לפניו לאחוריו לשמאל למעלה למטה לימין. ואילו עשה כן, היה תלמידו רבינו חיים ויטאל ז"ל כותב זאת כמו שמדייק בכל מנהגי רבו לכותבם בפירוש. וכן איך נהגו המקובלים שבדרום כגון בחברון, האם התחילו הם בסדר הזה אחור לפנים לימין למעלה למטה לשמאל, אשר זהו אצלם סדר דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב, והסברה אומרת שנהגו כפי שראינו אצל רבותינו הקדושים ימין שמאל לפניו למעלה למטה לאחוריו, הגם שעמדו פניהם לדרום או לצפון.

ועל כרחין לומר שמש"כ בשער הכונות ובפרי עץ חיים ושאר ספרי מקובלים, להתחיל מדרום שהוא חסד, ואח"כ צפון גבורה וכו', כל זה אם פניו למזרח [ואולי הנמצא בצפון ודרום, נכון שבעת ברכתו בסוכה לפני התפלה, באמת יפנה למזרח ממש, וינענע דרום צפון וכו']. אבל כשעומד בבית הכנסת ופניו לדרום או לצפון או למערב, אז ג"כ ינענע כסדר האר"י ז"ל ימין שמאל וכו', כי הרמז לחסד וגבורה, הוא לא רק ברוחות העולם, כי אם גם ימין הוא חסד, שמאל גבורה כידוע. וזה שאומרים מימיני מיכאל (חסד) משמאלי גבריאל (גבורה) מלפני אוריאל (ת"ת) מאחורי רפאל (מלכות). - כך שבכל מקום שנמצא ואפילו בספינה, ונענע ימין שמאל לפניו למעלה למטה לאחוריו. ואולי עיקר רמז החסד הוא בימין והגבורה בשמאל, אלא כיון שפני המתפלל הם למזרח, לכן נקרא הימין דרום והשמאל צפון. ואה"נ מי שאינו פונה למזרח, צריך להתחשב רק עם ימין שמאל וכו'. (וראה להלן).

(ג) מקום העמדת המנורה בחנוכה בבהכ"נ

בטור ושו"ע (או"ח סימן תרעא, ו) שבבהכ"נ מניחו בכותל דרום [ובשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' קפו ד"ה והנה) כתב שבכל הקהלות הגדולות שעבר שיסודותם ע"י גאוני קדמאי, ראה המנורה בבהכ"נ בחנוכה

עומדת בדרום לא סמוך לקיר אלא מרוחקת ממנו, והמדליק עומד בינה לקיר, פניו לצפון ואחוריו לדרום, וכשמדליק הוא משמאל לימין אל מול פני ארון הק'. - ובנו בשו"ת מכתב סופר (ח"ב סי' א) האריך בדברי קדשו, שכל תבנית בתי הכנסת שלנו נתקנו כדוגמת המקדש, ארון הק' כנגד קוה"ק ובו הארון והלוחות, ולפניו הפרוכת, הבימה כנגד מזבח הנחושת, והעמוד כנגד מזבח הקטורת, ובחנוכה מעמידים המנורה בדרום, דוגמת המנורה בביהמ"ק (כאשר הזכרנו דבריו בענין הבימה סי' כא אות א ובעוד כמ"ק). - ולפי דבריו יובן במנהג העתיק הנ"ל שראה החת"ס, להרחיק המנורה מהקיר הדרומי, כי כן גם המנורה בביהמ"ק היתה מרוחקת ב' אמות ומחצה מן הכותל (כיומא לג: ורש"י בפ' תרומה כו, לה), לבד מטעמו של החת"ס הנ"ל].

והנה ההיכל היה בנוי שער הכניסה במזרח, וקוה"ק במערב, והמנורה בדרום, בשמאל הנכנס להיכל (כבציון התפארת ישראל במשניות ובש"ס מס' מדות). וא"כ לכאורה היה להם לאבותינו ורבותינו הקדושים להעמיד המנורה בחנוכה בצד שמאל בהכ"נ, כמו שעמדה בהיכל. - לא מיבעיא בבתי הכנסת הפונים למערב, שהם ממש כדוגמת ההיכל. אלא אפילו ברוב בתי הכנסת של תפוצות ישראל הפונים למזרח, הרי צריכים אנו לדמותם לתבנית ההיכל, ושם היתה המנורה בשמאל הנכנס. - אלא מאי צ"ל דהעיקר הם רוחות העולם, ולכן אנו מעמידים המנורה בחנוכה בדרום בהכ"נ, הגם שזה בימין ולא בשמאל. [ועי' בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' כז) שהאריך להוכיח שפתח בתי כנסיות גם שלנו היה צריך להיות דוקא במזרח, גם אם מתפללים למזרח, מפני שכן היה במקדש, אלא שחלילה לשנות מנהג קדמונינו והנפסק להלכה שהפתח מול ההיכל עייש"ה. זאת אומרת שהיינו צריכים לדמות בכ"נ שלנו למקדש לרוחות העולם דוקא, ולא לצורת המקדש שבו היה הפתח מול קוה"ק, אלא שבפתח הכניסה יש ילפותא שצ"ל מול ארוה"ק, אבל במנורה צ"ל בדרום דוקא]. - [וכן שמעתי שישנן בכ"נ בעה"ק צפת ת"ו המעמידים המנורה בקיר של ארון הק', שהוא אצלם בדרום כנ"ל]. ואת הארון הק' אי אפשר לעשות במערב לרוחות העולם, דקובעים אותו מול הכותל שמתפללים כנגדו (בשו"ע צד, ב בהגה, ומשנ"ב סק"ט). - וחזינן שרוחות העולם הם עיקר מדאחז"ל (ב"ב כה:): הרוצה שיחכים ידרים שמנורה בדרום הרי שבדרום הדבר תלוי.

וא"כ שרוחות העולם הם עיקר ולא תבנית בהכ"נ. גם בנענועים נאמר כן, ויהא צריך לנענע דרום צפוי וכו', גם כשבהכ"נ מכוון לדרום או לצפון או למערב כנ"ל. והדבר צריך אצלי תלמוד. שוב ראיתי בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' נ) אודות בתי הכנסת שמתפללים בהם לכיוון מערב (כמו אוסטרליה), שאז פשוט שיניחו את המנורה דנר חנוכה בדרום שהוא בשמאל הנכנס, ממש כמו שהיתה במקדש, ותרווייהו איתנייהו דרום וצד שמאל. - ומסביר שם מש"כ הדרכי משה (תרעא, ו) דבמנהגים כתוב להניח נ"ח בבהכ"נ בכותל דרום, דלא כמנהג ברי"ן שהיו נוהגים להעמידן בצפון לשמאל החזן עכ"ל. וכ"ה בשו"ת מהר"י מברונא סי' לט) שכ' וברגנשפורג מעמידן הנרות לצד דרום

בין מזרח למערב, ובקהלות ברונא נמי בין מזרח למערב אך לצד צפון וכו' ע"כ. - דמחלוקת זו אם להניח המנורה בדרום או בצפון, באירופה ששם היו קהלות עתיקות אלה. יתפללו למזרח, תלויה אם לדמותו לצורת המקדש ממש, ושם הרי היתה המנורה בשמאל, אלא שהתפללו למערב לכן היה בדרום, אבל כשמתפללים למזרח יש ג"כ להניחו בשמאל, כבצורת המקדש, אע"פ שאז יהיה בצפון, וכן ס"ל לקהלות ברונא. - או שצריך לדמותו לרוחות העולם שזה הקובע, וכיון שבמקדש היתה בדרום יש להניחה בכל מקום לדרום, גם כשע"ז יהי' שלא כבמקדש. דהיינו לא בשמאל אלא בימין, וכ"פ בטוש"ע וד"מ, המנהג רגנשפורג עיי"ש.

ולפ"ז כשמתפללים לצפון והפתח בדרום, יש להניחה בדרום ע"י הפתח, ותרתי למעליותא דרום וע"י הפתח (אפילו מבפנים הפתח). ואם יש מזוזה יניחה בשמאל הפתח (מזוזה בימין ונ"ח בשמאל). ואם אין מזוזה (כמו לכמה בתי כנסת עתיקים), אז יניחה בדרום בימין הפתח. - אלא שבצל החכמה הנ"ל כתב דעדיף בכהאי גוונא בכל אופן להניחה בשמאל בהכ"נ כדוגמת בית המקדש, ואז לא ידליקנה ע"י הקיר הדרומי ליד הפתח (כי מבחינת הפתח הרי צריך להדליק בימין, ומבחינת המקדש בשמאל) אלא יניחה באמצע בהכ"נ, לצד החלק האחורי של בהכ"נ, וזה כבר נקרא לצד דרום. - ולענ"ד גם כשמתפלל לצפון יכול להניחה בדרום בימין הפתח (אם אין מזוזה), ואי משום דבמקדש היה בשמאל, הרי אנו לא קפדינן אהכי, והעיקר הם רוחות העולם (כמו המתפללים למזרח שמניחים בימין וכו"ל).

(ד) בענינים הנ"ל הגיעני מכתב מידנ"פ הגאון המפורסם רבי שריה דבליצקי (שליט"א) [זצ"ל] מב"ב מחבר ספרים הרבה בנגלה ונסתר, ודעתו בזה היא:

בקבלת שבת באמירת בואי בשלום, המנהג בכל בתי הכנסת בעולם לפנות אחורנית, נובע ממה שהדלת היא אחורנית, ופונים אל הפתח כדי לקבל שבת הנכנס באופן סמלי דרך הפתח, וכאשר הפתח היא במערב, אז זה גם טוב עפ"י הסוד, - אך גם אם הפתח אינו במערב נהגו לפנות אחורנית, וגם המנהג הקדום בצפת וטבריא ומירון היה לפנות אחורנית, הגם שהוא צפון ולא לדלת, ונהגו כן מקדמת דנא גאוני ארץ. לכן הנח להם לישראל לעשות כן בכל האופנים.

בנענועים לפי מנהג אשכנז וכשו"ע (תרנא, י) יש לעמוד מול ארון הקודש, דהיינו לכיוון שמתפללים כנגדו, ולנענע קדימה, וסובב לימינו, לאחוריו, לשמאלו, ולפניו למעלה ולמטה. לא מבעיא אם קדימה הוא מזרח, שזה כהשו"ע ממש. אלא אפי' המתפללים לצפון או לדרום או למערב, בכל זאת ינענעו קדימה לפניו, וסובב והולך לימינו. - וכן משמע מהלבוש (תרנא, ט) שכ' והנענוע הוא שיוליך ידו מכנגדו והלאה מצד מזרח "שהוא עומד כנגדו" בשעת ההלל והברכה ע"כ. וכן שם (סעיף י) סדר הנענוע י"א תחלה למזרח "שהרי הוא עומד בשעת הברכה וההלל לפניו למזרח" ע"כ (וכעין זה בתו"ט (סוכה פ"ג מ"ט) עיי"ש). הרי שתלה הדבר בזה שהוא עומד כן. וא"כ אין המזרח דין מצד עצמו, אלא תלוי לאיזה צד עומדים בתפלה, ומשום פונה לימינו, כדין כל פינות שאתה פונה יהא לימין. - ויש

קלח

להבין למה סתם מרן בשו"ע כמנהג מהר"ל, בזמן שמהר"ל היה באירופה והתפלל למזרח, ולא פירש לנו מרן איך יתנהגו שאר ישראל המתפללים לשאר הכיוונים, וכמו מרן עצמו שהיה בצפת שמתפללים לדרום, ומסתמא התחיל דרום, ולימינו למערב, ולצפון ולמזרח, וצ"ע.

וכ"כ בסדור בני תימן תכלאל עץ חיים (סוכות דף ס) שמנהג ארץ תימן (שהיא לדרומה של א"י ומתפללים לצפון) שמתחילין לנענע לצד צפון. - וכ"כ בספר מצפונות יהודי תימן (עמ' קמד) שיהודי תימן המתפללים לצד צפון, הנענוע הראשון הוא לצפון, ולימין למזרח ולדרום ולמערב, ובעמידה למערב מנענעים למהלה ולמטה ע"כ. וזה לנוהגים עפ"י הפשט ולא עפ"י הקבלה. חזינן שאין כאן ענין של מזרח דוקא, אלא ענין של לפניו.

ולפי מנהג האר"י ז"ל חקר ודרש על מנהג מקובלי צפת וטבריה, שמתפללים לדרום ונוהגים עפ"י הקבלה, ונודע לו שאכן מתחילים לפי רוחות העולם, תחילה לפניו אל מול פני ארון הקודש לדרום, ושוב הופכים פניהם לצפון, ולמזרח, ומעלה ומטה, ולמערב. וא"כ גדול הוא המנהג של המקובלים שם וכן צריך לנהוג. - ומביא משו"ת ישועת משה (אהרנסון) (ח"א סי' מד) שחקר אצל חכמי הספרדים מארצות המערב מרוקו אלג'יר וכו'. ומארצות הצפון כמו טורקיה, ומארצות הדרום תימן, שכולם בלי יוצא מן הכלל מתחילים הנענועים מדרום, ואח"כ הופכים פניהם לצפון. וכן בירושלים גופא, הנמצאים בדרומה (תלפיות וכו') מתפללים לצפון, אבל לנענועים מתחילים מדרום. וכן נהגו בכפר השלוח שגרו שם פעם יהודים, מתפללים למערב, ונענועים לדרום. - לכן הנוהג עפ"י האר"י ז"ל יקפיד לרוחות העולם דוקא. וכ' שם (בתחילת סי' מד) שאם הפיכת הפנים יגרום ח"ו למראית עין פגיעה בכבוד ארון הק' או בכבוד הצבור, יכול הוא להשמר במצבו הקודם, ולבד שיקפיד לנענע לפי רוחות העולם, ולא להתחשב כלל בצד ההיכל כבצד מזרח.

אמנם בספר ברכת אליהו (מאני) (עמ' קמב) כתב בכעין זה שהולכים אחרי עמידת האדם, ולא ברוחות העולם גם עפ"י הסוד.

מנורת חנוכה חנוכה היא תמיד בדרום. וכן מנהג צפת להניחה על העמוד. ואם כן במקומות אשר מתפללים לצפון, צריך להניחה על הקיר הדרומי האחורי - עכתו"ד הגר"ש דבליצקי שליט"א. ודבריו בענינים אלה נדפסו גם בספרו זה השלחן על אר"ח, ופתח עינים החדש ח"ב על סידור הרש"ש ז"ל, ובס' כנסת יחזקאל ספר זכרון להגר"י סרנא ז"ל.

ה) והנה בשו"ת ישועת משה (ח"א סי' מד) הנ"ל נוטה לומר שגם הנוהגים בנענועים לפי הפשט והשו"ע, יפנו פניהם למזרח, ושם יתחילו לנענע למזרח, ומשם ימינה לדרום וכו', ומדייק כן מהמג"א (סי' תרנא סקכ"א) שכתב "ולעולם יעמוד בפניו למזרח" ומשמע דהתחלה צריכה להיות למזרח העולם דוקא, ואולי מה שצריך להתחיל לדעת הפשטנים במזרח, הוא מטעם ממזרח שמש עד מבואו וכו', והרי הנענועים הם ענין הילול, או שיש בזה טעם אחר נסתר מאתנו, דהא על כרחך גם לפי

הפשט מרמזים הנענועים לנסתרות, דגם לעצור רוחות רעות יסודו בדברי קבלה (וכן סדרי ההושענות, עי' רש"י סוכה מה. ד"ה אני וכו'). - ואפילו אם נפרש דברי המג"א דלעולם יעמוד בפניו למזרח, כונתו שאינו צריך להסתובב עם פניו לאותו רוח שמנענע, מ"מ ש"מ דעומד למזרח העולם. וקשה לומר ש"מזרח" כאן ג"כ פירושו "לפניו", ועי' דרישה וב"ח. - ולכן מהיות טוב ואם אפשר, הנוהגים כהשו"ע להתחיל ממזרח, ישתדלו להתחיל ממזרח גם אם מתפללים לשאר כיוונים, אתר"ד. ולכאורה דברי שו"ת זקן אהרן הנ"ל מוכיחים שהעיקר לפנות בנענועים לכיוון התפילה למקום המקדש, וכדמשמע גם מהלבוש הנ"ל. - והיינו כמו שמתפללים מול מקום המקדש, כן מתחילים לנענע למולו, אל פני המקום אשר שם השראת השכינה. והמג"א נקט מזרח לפי מעמד ארצות אירופה.

ולגבי הנוהגים כהאר"י ז"ל [וכן נהגו בירושלים מקדמת דנא כמש"כ בספר מנהגי א"י ארץ חיים (תרנא, י) בשם מהר"י נבון ז"ל בספרו גט מקושר (בחידושי על הרא"ם דף קכו). שבעה"ק ירושלם ת"ו נוהגים דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב כהאר"י ז"ל ומינה לא תזוז], דלפי האמור לעיל המנהג בגליל הוא להתחיל ג"כ לדרום הגם שמתפללים לדרום, וכן במקומות שבדרום ובמזרח, כולם מתחילים לדרום דוקא. - מ"מ לענ"ד צריך להתאים הדברים גם לדעת הברכת אליהו הנ"ל (שכידוע היה מגדולי המקובלים) שיהיה מכוון גם לעמידת האדם. וכמו שכתבתי לעיל שלא יתכן לנענע בצפת ובטבריא מין נענוע משונה (לפניו, לאחריו, לשמאלו, למעלה, למטה, לימינו). אלא הנמצא בצפת וטבריא יהפוך פניו למזרח, ואז ינענע כסדר האר"י ז"ל דרום צפון, ויהי' גם לפי עמידת האדם ימין תחילה ואח"כ שמאל וכו'. - ואפילו המתפללים למערב יכולים לעשות כן, ואין זו פגיעה בכבוד ארון הק' לפנות אחורנית למזרח, שהרי כן פונים גם בקבלת שבת בבואי בשלום בכל העולם אחורנית [ולא דמי למה שהבאנו (בס"י ה) בשם דברי חמודות שבתפילת י"ח אין לפנות עצמו הצידה מארון הק', דשם בכל משך תפלת שמו"ע אינו דרך כבוד, אבל לנענוע א' בלבד לית לן בה, כמו בבואי בשלום]. אלא שלא ישאר עומד כלפי אחורנית בכל סדר הנענועים, אלא בנענוע הראשון יפנה גופו הצידה לדרום ושוב לצפון וכו'.

(ו) סיומא דמילתא לענ"ד:

בקבלת שבת: המתפללים למזרח והדלת במערב, לכולי עלמא יפנו למערב, וגם אם הדלת בצד בצפון או בדרום יפנו אחורנית למערב, לשכינה, וכמנהג העולם. - המתפללים לצפון או לדרום, אם הדלת אחורנית יפנו אחורנית לדלת. ואם הדלת בצד ג"כ יכולים לפנות אחורנית כמנהג העולם, דגם זה הוא כהולך לקראת המלך הבא כאילו מהדלת אל מול ארון הק'. אבל גם אם יפנו למערב טוב הוא עפ"י סוד. - המתפללים למערב, אם הדלת אחורנית, יפנו אחורנית לדלת כנ"ל. וגם אם הדלת בצד

יפנו אחורנית. וזאת בכדי לעשות מעשה כהולך לקראת המלך. ואם הדלת במערב דהיינו בצד שבו ארון הק' שאליו מתפללים, יפנו אל הדלת. ואם היא בקיר המערבי בפינה, יצדדו עצמם אל הדלת. בנענועים: הנוהגים לפי השו"ע וכמנהג אשכנז, ינענעו מול כיוון התפלה, דהיינו למקום המקדש, ואח"כ יפנו ימינה וכו'. - והנוהגים כמנהג האר"י ז"ל, אם מתפללים למזרח יתחילו ימין דרום, אח"כ שמאל צפון, לפניו מזרח וכו'. ואם מתפללים לשאר רוחות העולם. יסובבו פניהם למזרח ואז ינענעו כנ"ל. - והנוסע בספינה אם יכול לכוין פניו למזרח ע"י מצפן (קומפאס) מה טוב, ואם לא אז ינענע כמנהג אשכנז, במקום עמידתו לפניו וסובב לימינו וכו', ויכוין לבו לא"י. אבל באופן זה יכול גם לנענע כמנהג האר"י ז"ל, ובמקום שעומד ומכוין לבו לא"י ינענע ימין שמאל לפניו למעלה למטה לאחוריו, כס' ברכת אליהו הנ"ל.

[משנ"י על הלכות בית הכנסת סימן מא]

סימן נה

נ"ח בחדרי תפלה הסמוכים לביהכ"נ

בס"ד טבת תשס"ד

שוכט"ס להרה"ג ר' גמליאל ב"ר אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א.
אחדשה"ט, עד"ש אם מדליקים נ"ח בחדרי התפלה הסמוכים לביהכ"נ.
עיקר ההדלקה בביהכ"נ הוא מנהג משום פרסומי ניסא (בשו"ע תרעא, ז) להדליק ולברך ברבים שע"ז יתברך ויתקדש שמו ית' שמברכים אותו במקלות (ב"י בשם כלבו), ועוד זכר למנורה שהדליקו בבית המקדש, ונעשה בה הנס בחנוכה (בכלבו ועוד).
וא"כ אם עיקר התפלה בבית הכנסת ברב עם, ושם עיקר פרסו"נ, וחדרי התפלה משמשים רק באקראי למתאחרים, או אם יש יארציט שאוסף מנין לשם וכדומה, אז די להדליק בביהכ"נ ואין צריך להדליק בחדרים. — אבל בכמה בתי כנסיות חדרי התפלה (שטיבלאך) משמשים עיקר לתפלה כמו בביהכ"נ, מנין אחרי מנין, א"כ צריך פרסו"נ בכולם. — ולענין ברכה בחדרי התפלה, אם אין אנשים קבועים בהם, אלא באו אנשים מהרחוב למנחה והלכו, ושוב באו למעריב והולכים, וממשיכים אחריהם עוד מנינים, והאחראים על חדרי התפלה הם גבאי ביהכ"נ, אז המדליק בביהכ"נ בברכות ימשיך אח"כ בלי הפסק להדליק בחדרי התפלה על סמך שבירך בביהכ"נ.
ואם יש מתפללים קבועים בחדרי התפלה למנחה או למעריב, אפילו יש הקבועים רק למנחה והולכים, ויש הבאים בקביעות למעריב, ואינם קשורים לביהכ"נ, יכולים להדליק לעצמם בברכה, כשם שמתפללים לעצמם. — שהרי גם בביכ"נ קטן מאד מדליקים ומברכים, כש"כ בחדרי תפלה אלה

ההומים מרוב בני אדם, ואיכא פרסו"נ טפי. — והמנדב השמן ומדליק, יזכה לבנים ת"ח (שבת כג:).
דושה"ט באה"ר,

[שו"ת חלק ו' סימן קכז]

סימן נו

זריקת חפצים ומגבות על שמש המדליק נ"ח בביהכ"נ

בס"ד, י' כסלו תשע"ב

שוכט"ס לספרא רבא, מעכ"ת המחבר והעורך הנכבד של גיליון פנינים, הרה"ג רבי מרדכי חיים שליט"א.

ע"ד שאלתו מנין המנהג באיזה מקומות לזרוק חפצים ומגבות על השמש המדליק נרות חנוכה בביהכ"נ.

לא הייתי מגיב אם לא שמע"כ מאיץ בי, ובכן אגיד ש"מנהג" כזה לא שמעתי ממנו עד כה, כי הוא לכאורה דבר בלתי נורמלי, ואף פעם לא שמעתי כזאת. כי אם כשחתן מבדיל על הכוס בשבת הראשונה, ושמעתי בשם הגה"צ רבי הלל שלעזינגער זצ"ל שאמר שטעם המנהג הוא כדי שאף פעם לא תהיה הבדלה ביניהם.

אבל כעת אינה ה' לידי קונטרס 'הליכות צדיק' מנהגי הרה"ק רבי איציקל מפשעווארסק ז"ע, שמובא שנהגו כן בבית מדרשו, כי זה היה מנהג ישן אצל גדולי הצדיקים, והחזיקו בזה להמדליק כסגולה לישועות לנצרכים, ובפרט לשידוכים ולזש"ק. והביאו שם מספר שיח יצחק שנתן טעם לזה "אז מען ווארפט פון אונטן, ווארפט מען פון אויבן" [אם זורקים מלמטה זורקים מלמעלה ישועות]. אבל היה רגיל להזהיר שיזרקו רק מרחוק אבל לא מקרוב להכותו וכדו' ולצער. — ושמעתי שכן נוהגים בכמה חצרות הקודש.

הרי לנו כי גם המנהגים הנראים לנו בלתי נורמליים, יש להם יסוד מקדמונינו. אבל ודאי גם הנוהגים כן יזרקו רק לצאת ידי המנהג ותו לא, ולא להגזים ולעשות שחוק וקלות ראש ביותר, כאשר עינינו רואות לפעמים אצל החתנים המבדילים על הכוס, שע"י זריקת המגבות לפעמים שופכים את כוס ההבדלה ומכבים את הנר וגורמים הפסק להמבדיל, ושאלות על עצם הברכות וההבדלה. גם גורמים היזק להשטריימל, וכשמלבישים כובע של פורים אין זה ראוי כ"כ, וכמ"ש בשו"ת משנ"י (חי"ג סי' רנד) בנוגע לתפלה עם תחפושת שכל שאין דרך לעמוד כן לפני המלך אין להתפלל בלבוש זה. ולכן אין דעתי נוחה מאלו שמפריעים הרבה. ואני כשלעצמי איני מרשה לעשות כן.

דושת"ה מוקירו ומכבדו כרום ערכו [שו"ת חלק יד סימן שמו]

סימן נז

מנורה מכסף או מגילה מהודרת מאי עדיף

שאלה: מי שביכולתו לקנות מנורה מכסף טהור, או מגילה מהודרת בכתב שמיוחד ביופי, מאי עדיף טפי, להדר במנורה או להדר במגילה.

תשובה: הרגיל בנר לעשותו יפה (רש"י שבת כב) הויין לי' בנים ת"ח, ומגילה הרי י"ח מהש"ץ. ומי שאפשר לו יקנה מנורה מכסף קצת זולה ומגילה כשרה רגילה.

[גם אני אודך – משנ"י, תשובות קצרות סימן נ]

סימן נח

קיבל מנורה באמצע חנוכה אם ידליק בה או בישנה

בס"ד, ד' טבת תשע"ז

החיים והשלום, כל ימי עולם, לנופך ספיר ויהלום, מע"כ הרה"ג החר"ף ובקי, מו"ה גמליאל רבינוביץ שליט"א, מח"ס 'גם אני אודך' ו'פרדס יוסף החדש' על המועדים.

אחדשה"ט,

ע"ד שאלתו במי שהדליק במנורה כמה ימים, ובאמצע החנוכה, הביאו לו מנורה חדשה ויפה יותר מממה שיש לו, האם ימשיך להדליק במנורה שהדליק בה עד עתה הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא, ליעביד ביה מצוה אחריתי, וגם כדי שלא לביישה. או שידליק במנורה החדשה והיפה משום זה א'לי ואנוהו.

מעובדא דמהרש"ל המובא בא"ר (סי' תרעג, ג או"ק טו) שקנה לו שרגות קטנות של כסף ובליל שני התחיל להדליק בה, ובירך להדליק ושעשה נסים ושהחיינו, אף דקי"ל דבשעת קנין יש לברך, מ"מ ניח"ל לסדר שהחיינו עם אלו שתי ברכות. [ומובא בפמ"ג (סי' תרעג א"א סק"ב), וכה"ח (תרעג, סג)]. — חזינן דלא חשש לביזיון, או לסברת הואיל ואיתעביד במנורה הראשונה מצוה חדא ליעביד בה מצוה אחריתי.

והא דלא חשש המהרש"ל להואיל ואיתעביד בה מצוה, י"ל דס"ל דהידור במצוה להדליק במנורה חדשה עדיפא טפי. אי נמי י"ל דאיתעביד מצוה שייך בדבר שהוא גוף המצוה עצמו, כגון בפתילות הנרות עצמן וכדומה, אבל לא במנורה שאינה גוף המצוה עצמה, אלא הכשר שבה מונחת המצוה.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יד סימן שנ]

סימן נט

מנורה שיש בה צורת אריה אם יש חשש בזה

בס"ד ז' טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי מאיר כהן שליט"א בק"ק קרית ספר ת"ו
אחדשת"ה, אודות מנורת חנוכה שיש בה צורת אריה, האם יש חשש בזה.
עי' ש"ך (סי' קמ"א) דמכוער בצורת אדם על כלי קודש, ובשו"ת חת"ס (ח"ו סי' ו') מלמד זכות על
מנהג העולם המקילים אפי' בצורת אדם, דסגי בקוטע אזנו או חוטמו. — ובזמנינו אפשר לראות
זאת רק במנורות העתיקות, ושם היו האומנים נכרים, ובזמנינו ב"ה לא נמצא כזאת.
וע"ע בשו"ת דברי יציב (יו"ד ח"ב סי' לח) שמלמד זכות בצורת אריה בארוה"ק (למעלה מגובה ראש
האדם). ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' צה, ב) לא ניחא ליה בזה.
דושת"ה בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קכג]

סימן ס

מתי לברך שהחיינו על מנורת חנוכה חדשה

בס"ד ט' כסלו תשס"ה פעה"ק ירושלם תובב"א

שלמא רבא ובריות גופא ונהורא מעליא למע"כ ידידי הרב הגאון החריף ובקי סוע"ה שמו מפארים
כש"ת מו"ה **יעקב צבי ריבא** שליט"א, רב בק"ק וויליאמסבורג יצ"ו.

אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

קבלתי נועם מכתבו, והשאלה היא בחתן שהדליק בליל א' דחנוכה, ואמר ג' הברכות, דהיינו גם
שהחיינו. וביום א' דחנוכה קיבל ממחותנו מתנה מנורת כסף לחנוכה. וע"פ שו"ע (או"ח רכג, ג) יש
לברך על כלים חדשים שהחיינו, כש"כ על מתנה חשובה כזו. — וכנדון דידן ממש מצאנו בבאה"ט
(תרעג, יג) שמהרש"ל קנה מנורה חדשה של כסף, והדליק בה בליל ב', וגם בירך עליו ברכת שהחיינו.
— דיל"ע אימתי בירך שהחיינו, דבליל א' שפיר יש לברכו אחר ברכת להדליק, ולא הוי הפסק,
דשתיהן שייכות עכשיו. משא"כ שהחיינו דבליל ב' שהוא רק על המנורה, הלא הוי הפסק בין ברכת
המצוה לקיום המצוה. ולא משמע שבירך שהחיינו קודם, דהוי ליה לפרש, עכ"ד כת"ר שליט"א. —
וקושיא גדולה הקשה.

א) קודם נעתיק עובדא דמהרש"ל ז"ל כפי שהביאה האליה רבה (תרעג, טו) והכף החיים (תרעג, סג):
רש"ל קנה לו שרגות קטנות של כסף ובליל שני התחיל להדליק בה, ובירך להדליק ושעשה נסים

ושהחיינו, ואף דקי"ל דבשעת קנין צריך לברך, אע"פ שלא נשתמש בה עדיין, מ"מ היה ניחא ליה להסדיר ברכת שהחיינו עם אלו שתי הברכות (מט"מ) עכ"ל. — ואכן מרהיטת הלשון משמע שבירך שהחיינו אחרי ב' הברכות.

והא"ר (שם) ממשיך וכותב: ועיין סימן רכג ס"ק ט' בספרים, ויש לחלק, עכ"ל. — וכונתו דהמג"א כתב שם (רכג סק"ה) דעל ספרים חדשים לא יברך שהחיינו דמצות לאו להנות ניתנו, וא"כ לכאורה איך יברך על מנורת כסף לנ"ח. וכ' הא"ר דיש לחלק, ור"ל שהנאת הספרים היא רק למצות ת"ת וללה"נ, אבל הנאת מנורת כסף, הגם שמשתמש בה רק לחנוכה, בכ"ז יש לו הנאה מראיית כלי הכסף כל השנה, דהוי כמו קנין כלים חדשים דמברך שהחיינו בשעת הקנין (בשו"ע רכג, ג-ד). — [ובמק"א הערתי שהקונה היום סט ספרים חדש ויפה, שמפאר את ארון הספרים שלו, יש לו ג"כ הנאה כמו בכלי חדש, ולא הוי בכלל מללה"נ, ויל"ע].

ובדבריו רצה הא"ר רק להסביר מדוע מברכים שהחיינו על מנורת חנוכה ולא אמרין מללה"נ. — אבל עכ"פ שהחיינו על מנורת הכסף היא להנאת הגוף, ולא דמי לשהחיינו לנ"ח שהיא על המצוה. — וא"כ יקשה טפי, איך יפסיק בין ברכת להדליק להנאת הגוף, בשעה שיש להנאת הגוף. משל למה הדבר דומה, לבירך על הלולב בחוה"מ, והפסיק בשהחיינו על בגד חדש.

(ב) והנה החת"ס בגליון השו"ע (סי' רכה) כתב שע"פ רבו הגרנ"א ז"ל נוהג לברך שהחיינו על פרי חדש ואח"כ ברכת הפירות. — ובנו בשו"ת כת"ס (חאו"ח סי' כה) האריך להסביר מנהג אביו, דאינו דומה (ועי' פמ"ג סי' כב דא"א). לברכת המצוות שמברכים תחילה על המצוה, ואח"כ שהחיינו, כשבא מזמן לזמן [כשופר לולב חנוכה פורים וכו'], דברכת המצות אפשר לברך רק קודם עשיית המצוה, ואילו שהחיינו אפשר מעיקר הדין לברך גם אח"כ, שהחיינו ה' לקיים מצוה זו, אלא שלכתחילה יברכנה לפני קיום המצוה, לכן יקדים ברכת המצוה, ושהחיינו ל"ה הפסק כמו גביל לתורא. — ואילו שהחיינו על פרי חדש י"א שהוא רשות, וא"כ הוי הפסק, לכן יברכנה לפני ברכת הפרי. דאחרי האכילה ל"ש לברך עוד, דהנאת האכילה כבר עברה (עד כאן מקצת תורף דבריו, בד"ה עוד בה, וד"ה ועי' מג"א). ולפי דבריו אלה יקשה על מהרש"ל ז"ל למה אמר שהחיינו אחרי ב' הברכות דנ"ח, הול"ל לפנין את השהחיינו על המנורה, ואת"ל דברכת ההדלקה ושעשה נסים, תדירות, וקודמות לשהחיינו, א"כ הול"ל שהחיינו אחרי ההדלקה, דלא שייך טעמו דמה הנאה יש לו אחרי שאכל, דבכלי כסף יש לו בודאי הנאה גם אחרי קיום המצוה, מעצם הכלי.

(ג) עוד כתב הכת"ס (בסי' כו ד"ה ויש לי) להסתפק אם מותר לברך ברכה אחת דשהחיינו על מצוה ועל פרי או בגד חדש, יחד. מי נימא שהחיינו על מצוה היא הודאה על הנאת הנשמה שזכתה לשמוח בקיום המצוה, ואילו שהחיינו על פרי חדש היא על הנאת הגוף. — או דילמא שברכה אחת היא לאבינו שבשמים, שהחיינו וקיימנו לזמן הזה. — ובודאי כשא"א בענין אחר, כמו בליל ב' דר"ה,

קמה

מברכים שהחיינו אחד על קדושת היום ועל הפרי החדש, אבל בדאפשר לברך על כל א' בנפרד, באופן שאין חשש ברכה שאינה צריכה, לכאורה הכי עדיף טפי עיי"ש.

(ד) ועפ"ז כתב המנחת שלמה (ח"א סי' כ ד"ה והנה מצד) דמי שמקדש בליל א' דר"ה ומברך שהחיינו, לא יביא פירות חדשים שיש לו בביתו להניחם על השלחן כדי לפוטרם בשהחיינו שאומר על הקידוש, ולא חשיב בכך כגורם ברכה שא"צ, כיון שהם שני דברים מחולקים. דעל הזמן של יו"ט מברך שהחיינו ולא על הנאתו הגשמית, משא"כ בפרי חדש אינו קשור עם היו"ט, עיי"ש באריכות [ומעורר לכיון בשהחיינו בליל בד"ה, בעיקר על היו"ט, ולא בעיקר על הפרי].

(ה) מעתה לפי מה שנהג מהרש"ל ז"ל, שתי ברכות שהחיינו, דליל א' ודליל ב' דחנוכה, ברכות מחולקות הן, דליל א' היא על מצות נ"ח, דהיינו על הנאת הנשמה מהמצוה ומקדושת היום, ודליל ב' היא על הנאת קניית כלי כסף חדש. — ובזה יש ליישב מה שלכאורה קשה מאד, למה לא הדליק מהרש"ל בליל א' במנורת הכסף החדשה, והיה עולה לו ברכת השהחיינו, על מצות נ"ח, ועל כלי הכסף החדש. וכאשר הניח השהחיינו על המנורה ליום ב', ה"ז נראה כברכה שאינה צריכה. — ולפ"ד המנח"ש הנ"ל א"ש, דכיון שסוג שתי ברכות שהחיינו מחולקות, לא רצה לצאת בברכה אחת לשניהם. ולא חשיב בכך כגורם ברכה שאינה צריכה. — אבל עדיין קשה להבין ענין ברכת השהחיינו דליל ב', דהלא הוא הפסק דין הברכה להדלקה וכו"ל.

(ו) והנלע"ד עפ"ד הכת"ס (סי' כו הנ"ל), דעיקר ברכת שהחיינו נתקנה על שמחת הלב (שו"ע רכג, ד). אלא דינן כמה מיני שמחות ללב, יש הנאת עצמו, כגון רואה אוהבו אחר ל' יום (רכה, א). או בנה בית חדש, וקנה כלים חדשים (רכג, ג) או על פרי חדש (רכה, ג), וכאשר שמחה זו היא לתועלת לו (שו"ת הרשב"א ח"א סו"ס רמה, עי' שו"ת משנ"י ח"ה סי' נז). — ויש שמחת הלב מהיו"ט שהגיע, מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, או ממצוה הבאה מזמן לזמן, כמו נ"ח ומגילה וכדומה. ובברכת שהחיינו על יו"ט או על מצוה מזמן לזמן, גם מודים בזה להשי"ת שנתן לנו חיים עד כה (פמ"ג סי' כב במשב"ז).

ומהרש"ל בודאי לא שמח כ"כ בשרגות הקטנות, ועיקר שמחתו היתה על שמחת המצוה, שזכה לכך לקיים מצות הדלקת נ"ח בהידור בכלי כסף, והרי זו שמחה מעורבת מב' הסוגים הנ"ל, שמחה רוחנית של קיום מצוה, התלויה בדבר גשמי של כלי נאה. — ולכן לא יצא מהרש"ל ידי חובתו בשהחיינו דליל א', וכו"ל, דבליל א' השהחיינו היא על המצוה בלבד, ועל ימי חנוכה, ובשרגות דכסף מעורבת גם שמחת הנאה מגשמיות. — אבל שפיר סידר את השהחיינו בסדר הברכות דליל ב', דסוף סוף עיקר שמחת לבו היתה מהידור המצוה, והי' השהחיינו מעין הברכות על המצוה, ולכן לא נחשבה לו להפסק.

ולפ"ז אם חתן קיבל מנורה חדשה אחרי ההדלקה דליל א', וכן כל מי שיקנה לו מנורת כסף, לא יוכל

קמו

לברך עלי' שהחיינו בליל ב' דחנוכה על סדר הברכות, דלדידי' הוי הפסק, דמי ידמה עצמו למהרש"ל שגם הגשמיות לרוחניות נחשב לו.

ז) ובנוגע לחתן כשמתעטף בטלית בראשונה, נחלקו האחרונים מה יברך תחילה, עי' פמ"ג (סי' כב בא"א) בשם ע"ת שיברך שהחיינו ואח"כ להתעטף, וא"ר (אות א) כתב שיברך להתעטף ואח"כ שהחיינו, וכן סתם המשנ"ב (כב סק"ג), ושם אינה ברכה על המצוה, אלא על הטלית החדש, שכ' בשו"ע (שם) דלא גרע מכלים חדשים. ומה שהקשה כת"ר הא הוי הפסק, כבר תירץ זאת הפמ"ג דכמו בברכת הפירות דל"ה שהחיינו הפסק, דצורך אכילה הוא ה"נ בטלית. — ואולי הכונה דלהתעטף הוי תדיר מקודם, ואין להתעטף עד שיברך שהחיינו, לכן ל"ה הפסק, אם מברך שהחיינו אחר כך.

דושת"ה באה"ר ובברכה נאמנה לבריאות שלימה וס"ד לאי"ט,

[שו"ת חלק ז' סימן קכט]

סימן סא

ברכת שהחיינו בליל ב' על מנורה חדשה

בס"ד ז' טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי מאיר כהן שליט"א בק"ק קרית ספר ת"ו
אחדשת"ה,

בענין מי שקיבל מנורת חנוכה חדשה בנר שני דחנוכה האם יברך שהחיינו לפני ההדלקה [שאלה מצויה אצל חתן].

כן עשה מהרש"ל כמבואר בס"ד בשו"ת משנת יוסף (ח"ז סי' קכט) עי"ש.
דושת"ה בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קכג]

סימן סב

עדיפות השמנים לנר חנוכה - וענין הידור מצוה, והואיל ואיתעביד ביה מצוה

בס"ד ערב חנוכה תשס"ד

בימי חנוכה המאירים, שלומים מרובים, כטל וכרביבים, לכבוד ש"ב ידידי המופלג בתורה, ויראת ה' טהורה, הוגה ומחדש בחשיכה כבאורה הרה"ג ר' פנחס זעליג בלויא שליט"א בק"ק בית שמש.
אחדשה"ט באה"ר

הנך שואל כענין וכהלכה בענינא דיומא, במש"כ הרב"י (רס"י תרעג) בשם רוקח מרדכי ומהר"ם מרוטנבורג דשמן זית מצוה מן המובחר, ובדרכי משה (סק"א) שגם מהר"ל נהג בשמן זית, אבל המנהג הפשוט להדליק בשעוה, וכ"כ במנהגי (ר"א טירנא) דשעוה מצוה מן המובחר כמו בשמן זית, וכ' מהר"א מפראג דטעמא דצליל נהוריה טפי מכל השמנים, וכ"כ הכל בו וכו', אמנם מצוה מן המובחר בשמן זית שבו היה הנס עכ"ל.

(א) ונראה דגם מנהגי מהר"א טירנא מודים דשמן זית מצוה מן המובחר, שבו היה הנס, והוא דומיא דהדלקת המנורה, ואורו צלול, ומש"כ דשעוה מצוה מה"מ "כמו שמן זית", הוא רק מבחינת טיב השמנים, ואצלם שלא היה שמן זית מצוי [דגדלים בארצות החמות]. אבל ודאי מודה שיש ענין של כדוגמת הנס. — וכן נראה מהרמ"א (תרעג, א) ששמן זית מצוה מה"מ, ואם אינו מצוי, מצוה בשמנים שאורן זך, ונוהגין במדינות אלו, [שאינן שמן זית מצוי] בשעוה דאורן צלול כמו שמן [סתם], אבל יתכן דשמן זית צלול טפי].

(ב) וכיון דקיי"ל (שו"ע תרנו, א) דהדור מצוה עד שליש במצוה, לכן מצוה להוסיף על מחיר הנרות שליש לקנות שמן זית, ולפמש"כ הערוך השלחן (תרעג, א) דנרות סטארין [אצלנו פרפין] טובות כמו דשעוה, צריך להוסיף מלגאו על מחיר חבילת נרות חנוכה. — אבל יש בזה שני הידורים, שמן זית עדיף, דהוי דומיא דנס, ואורו צלול, ועוד יש הידור שנרות קטנים דולקים חצי שעה, והידור להוסיף שידלקו במשך יותר זמן [בזמנינו שכלתה רגל מן השוק נמשך יותר], וזה בשמן זית.

(ג) והנה הקשית על המשנ"ב (תרעג סק"ד) שכ' "דמצוה בשמן זית" טפי מנרות שעוה, כיון שע"י השמן נעשה הנס, ולהלן (סק"ז) כ' "דמצוה מן המובחר לקנות נר שעוה" ממה שנטף מנרות בית הכנסת, הואיל דאיתעביד ביה מצוה חדא ליעבד ביה מצוה אחריני (ומקורו מב"ח בשם מהר"ש מאסטרין, הביאוהו המג"א (סק"א) וט"ז (סק"י)).

לדידי פשוט דלכר"ע מצוה מה"מ בשמן זית, שבו נעשה הנס ואורו צלול, אבל אם אינו מצוי ולכן מדליק בשעוה, אז מצוה מה"מ לקנות מגבאי בית הכנסת מה שנטף מנרות שעוה של ביהכ"נ, הואיל דאיתעביד ביה מצוה חדא וכו'.

וסדר העדיפות כך הוא: שמן זית (דומיא דנס וצלול), שאר שמנים (אם דולקים טוב, דהוי עכ"פ כעין הדלקה בשמן במנורה), שעוה שנטפה מביהכ"נ (שצלול, ונעשה בו מצוה), נרות שעוה (שאורן צלול). — ואם שעוה אורו יותר צלול משמן, אז שעוה עדיף, ואז הסדר: שמן זית, שעוה שנטפה, שעוה, שאר שמנים.

(ד) ולפ"ז בשאלת השבו"י והחכ"צ, המובאת בבאה"ט (סק"א) ובשע"ת, במי שהכין נרות שעוה, ותוך כדי כך קיבל שמן זית, שדעת השבו"י שידליק השעוה, והחכ"צ סובר שידליק השמן זית. — אין השאלה דוקא באופן זה, אלא שכך נשאל למעשה, והה"ד בכל מה שהכין, יעדיף שמן זית שקיבל

אח"כ, כי הוא עדיף מהכל.

בזמנינו במקומינו לא מצוי' שעוה שנטפה, אבל לפעמים מצוי' שיריים מנרות פראפין של בית הכנסת [כשהודלקו תוך מגש של פח], ואינו כשעוה שאפשר לסדר ממנו נרות חדשים, ולא שייך בזה הואיל דאיתעביד ב' חדא מצוה וכו', דה"מ אם המצוה השני' מהודרת באופן כזה [ואולי מומחים יכולים לסדר מפסולת זו נרות יפים חדשים].

ה) ויש לחקור מתוך כך, מה עדיף, הדור מצוה, או הואיל דאיתעביד ביה חדא מצוה וכו', שאם נפגשים יחד הי' מינייהו עדיף, דהיינו בנדו"ד, אם מהשעוה שנטפה מנרות ביהכ"נ, יעשה נרות חנוכה, לא יהיו יפות ומהודרות כמו נרות שעוה חדשות, מה עדיף, דעכ"פ יש בשעוה שנטפה מעלה של הואיל ואיתעביד.

ומצינו בספר חסידים (סי' תתעט) שכתב אם כתב אדם ספר תורה, וכתב דף שאינו כ"כ יפה כמו שאר הדפין, אע"פ שאין בו טעות, אם חפץ יסיר הדף ויגנוז, ויכתוב אחר יפה, ואין לומר עובר משום בל תשחית, לכך נאמר זה אלי ואנוהו וכו' עכ"ל. — ומדלא חילק משמע שאפילו קראו כבר בס"ת זה, ואפי' בדף זה, וא"כ יש סברא להמשיך לקרא בדף זה (ולא לגנוזו) הואיל ואיתעביד ביה מצוה, אפי"ה הדור מצוה עדיף. — ויש ללמוד מזה גם לנדו"ד, דשעוה שנטפה מנרות ביהכ"נ, שלא יוצאים ממנה נרות מהודרות, יזרקנה, ויקח נרות חדשות יפות ומהודרות (עי' קו"א).

וכבר נסתפק החיי אדם (סח, ז) דכיון דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו, אבל אם הוא עצמו יעשה המצוה, לא תהא מהודרת כ"כ, כגון שרוצה לכתוב לו ס"ת, ואין כתב ידו מהודר, ואם ישכור סופר יהי' מהודר, איזה עדיף. — וכ"ק דודי בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' מז, ב) נשאל שאלה זו ממך, ואחרי מו"מ בראיות שונות, מסיק שנכון ע"י סופר מומחה בכתב יפה ומהודר. — וביארנו בס"ד ענין זה במשנ"י סוגיות סדר מועד (בסוגיא דהדור מצוה, אות ח) (בכת"י), דהדור בגוף חפצא דמצוה שהוא כתב יפה, עדיף מהדור בעושה המצוה שהוא בעצמו עושה אותה.

וא"כ ה"נ בנדו"ד שנרות יפים הוא הדור בגוף חפצא דמצוה, משא"כ הואיל דאיתעביד ביה מצוה אינו הדור בגוף הנרות, אלא במצוה התלויה בהם, והדור בגופם עדיף.

ו) וגם שמן זית עדיף מנרות משעוה שנטפה מנרות ביהכ"נ, אפילו להשבות יעקב (ח"א סי' לד) הנ"ל דס"ל שאם כבר הכין והזמין נרות שעוה, אם יזדמן לו אח"כ שמן זית, הנרות שעוה קודמים. — בנדו"ד שלא הזמין השעוה, אלא כשיש לפניו שמן זית, ונרות משעוה שנטפה, שמן זית עדיף.

והחכם צבי (סי' מה) החולק באריכות על השב"י, וס"ל שהדור מצוה עדיף מזריזין מקדימין ולכן מותר להשהות מצוה, ולא להיות זריז ומקדים, כשאח"כ יקיימה ביותר הדור (וכ"כ התרוה"ד סי' לה).

— לשיטתיה אזיל דס"ל דהדור מצוה עדיף מהזמנה למצוה (כנ"ל אות ד), וא"כ כמו"כ נמי דהדור עדיף מהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה.

קמט

ואגב אספרה שהייתי כמה פעמים ביוה"כ אצל כ"ק גיסי עט"ר הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע, והיו שם כעשרה נרות נשמה משעוה גדולים (כמו ד' טפחים) לז"נ אבותיו ואמהותיו, אשר הנשים הכינו ביום סליחת י"ג מדות, כל נר לנשמת אב זה ואם זו וכו', ועשו בהתעוררות ובבכיות גדולות שזכותו יגן עלינו, ומהשעוה שנטפה עשו נרות קטנים לכל א' כנ"ל ליום הושע"ר. בברכה מרובה ובדשה"ט באה"ר,

[שו"ת חלק ו' סימן קלא]

סימן סג

אם ידליק נרות שעוה לבד או נרות שמן עם חבירו

שאלה: מה עדיף, להדליק כל יום נרות חנוכה בנרות שעוה, או שישתתף בפרוטה עם חבירו שמדליק בשמן זית.

תשובה: הרמ"א (תרע"ג, א) כתב דנר שעוה צלול כמו שמן זית, וא"כ ידליק בעצמו בנרות שעוה כמהדרין מן המהדרין שזה דבר שקיבלו ע"ע כל ישראל להיות כמהדרין מן המהדרין. ואפי' שאר נרות צלולות.

[גם אני אודך – משנ"י, תשובות קצרות סימן מז]

סימן סד

אם לאחר ההדלקה כדי להדליק בשמן הראוי לאכילה

בס"ד, כ"א כסלו תשע"ז

לקראת ימי החנוכה, אורה ושמחה, למע"כ ידידי הרה"ג הלן בעומקה של תורה, והוגה בה בחשיכה כאורה, מו"ה אברהם חיים הרש שליט"א, מח"ס 'ביכורי אברהם' בני ברק.

אחדשה"ט, ע"ד שאלתך במי שיש לו רק נרות או שמן זית שאינו ראוי לאכילה, אבל אם ימתין מעט יביאו לו שמן זית זך הראוי לאכילה, האם ימתין אפילו עד אחרי הזמן שתכלה רגל מן השוק שהוא בחצי שעה אחר השקיעה, או ידליק בזמן בנרות או בשמן שיש לו ולא יתעכב.

(א) הב"י כ' (רס"י תרעג) בשם רוקח מרדכי ומהר"ם מרוטנבורג דשמן זית מצוה מן המובחר, ובד"מ (סק"א) כ' שגם מהר"ל נהג בשמן זית, אבל המנהג הפשוט להדליק בשעוה, וכ"כ במנהגי (ר"א טירנא)

דשעוה מצוה מן המובחר כמו בשמן זית, וכ' מהר"א מפראג דטעמא דצליל נהוריה טפי מכל השמנים, וכ"כ הכל בו, אמנם מצוה מן המובחר בשמן זית שבו היה הנס.

וכתבנו בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קלא) דגם מנהגי מהר"א טירנא מודים דשמן זית מצוה מן המובחר, שבו היה הנס, והוא דומיא דהדלקת המנורה, ואורו צלול, ומש"כ דשעוה מצוה מה"מ "כמו שמן זית", הוא רק מבחינת טיב השמנים, ואצלם שלא היה שמן זית מצוי [דגדלים בארצות החמות]. אבל ודאי מודה שיש ענין של כדוגמת הנס. וכן נראה ממש"כ הרמ"א (תרעג, א) ששמן זית מצוה מה"מ, ואם אינו מצוי, מצוה בשמנים שאורן זך, ונוהגין במדינות אלו [שאינן שמן זית מצוי] בשעוה דאורן צלול כמו שמן [סתם, אבל יתכן דשמן זית צלול טפין].

(ב) ועיי"ש עוד דסדר העדיפות הוא: שמן זית (דומיא דנס וצלול), שאר שמנים (אם דולקים טוב, דהוי עכ"פ כעין הדלקה 'בשמן' במנורה), שעוה שנטפה מביה"נ (שצלול, ונעשה בו מצוה), נרות שעוה (שאורן צלול). — ואם שעוה אורו יותר צלול משמן, אז שעוה עדיף, ואז הסדר: שמן זית, שעוה שנטפה, שעוה, שאר שמנים.

וראה עוד בשו"ת משנ"י (ח"ג סי' ריח, ריט) דהשמן זית שלנו, בין למאור ובין הזך, הוא המדרגה הט' מתשעת המינים שנמנו בשמן ומדרגתו במשנה (מנחות פו.) וברמב"ם (איסורי מזבח פ"ז, ח-ז). ולאכילה של מצוה עדיף הזך ביותר, אבל למנורה צריך שיהיה צלול ללא שמרים, וזה איכא גם בשמן למאור. אלא שנכון להדר משום סוף דברי הרמב"ם שיש להביא היפה והמשובח ביותר שבאותו מין. (ג) והנה ידוע מחלו' השבות יעקב (ח"א סי' לד) והחכם צבי (סי' מה), המובאת בבאה"ט (סי' תרעג סק"א) ובשע"ת, במי שהכין נרות שעוה, ותוך כדי כך קיבל שמן זית, שדעת השבו"י שידליק השעוה ולא יבזה השעוה שהכין למצוה, והחכ"צ האריך לחלוק עליו ולסתור ראיותיו וסובר שידליק השמן זית, דהכא לא מיקרי התחיל במצוה אלא הכנה והזמנה בעלמא, והדבר ברור דבין באתרוג ובין בנ"ח ובכל המצות שבעולם מברך על היפה והמהודר ויוצא בה ידי חובתו אף שבא באחרונה, עיי"ש.

אבל יש לחלק דהתם איירי דוקא באופן שאינו מפסיד כתוצאה מכך את זמן ההדלקה, ואז ס"ל להחכ"צ שידליק השמן זית. משא"כ הכא שמאחר עיי"ז זמן ההדלקה, ומפסיד מצוה בזמנה, שהרי עיקר המצוה הוא להדליק מיד בחצי השעה הראשונה משתשקע החמה, כבשו"ע (תרעב, ב) קודם שתכלה רגל מהשוק, בכה"ג נלענ"ד שגם להחכ"צ צריך להדליק מיד עם הנרות או השמן שיש לו ולא יתעכב עד ששיג השמן הראוי לאכילה, כי זה רק הידור.

וכ"כ במשנ"י (סוגיות או"ח ח"ב סי' לח, אות ה) דאפילו כשיש לו שמן רק לנר אחד, ואם ימתין מעט יביאו לו עוד שמן ויוכל להדליק כמהדרין כמספר הימים, אם כתוצאה מההמתנה יפסיד את זמן ההדלקה פשיטא שידליק נר א' דעיקר המצוה, דזה עדיף ממהדרין, אפילו לדעת הרמ"א (תרעב, ב) שבזה"ז שמדליקין בפנים א"צ להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, ומ"מ טוב יותר ליזהר גם בזמן הזה עכ"ל, דכיון דגם לדידיה טוב ליזהר, א"כ ידליק נר א' דעיקר המצוה, עיי"ש.

שו"ר בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' קט) שנשאל בשאלה זו, והשיב שעדיף להמתין מעט לקיים מצוה

קנא

מן המובחר שהוא בשמן זית, ואם יראה שזמן ההדלקה עובר והזמן בהול, אז ידליק ממה שיש בידו קודם שיעבור הזמן, אבל עכ"פ צריך להמתין מעט לקיים מצוה מן המובחר.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יד סימן שמג]

סימן סה

הדלקת נר חנוכה ב"שמן למאור" או "בשמן זית זך"

בס"ד כ"א כסלו תשע"ד

שוכט"ס ושפע אורה בימי האורה, לכבוד הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א, מח"ס שו"ת אבני דרך בד"ח שו"ע אחדשה"ט,

במה שנסתפק האם יש ענין לקנות שמן זית לחנוכה מהמין המשובח ביותר, כי יש שמן זית למאור שאינו מזוקק די צרכו לאכילה, ויש שמן זית זך, שהוא מזוקק לאכילה (ויש בו רק חצי אחוז חומצה), ויש שמן יותר יקר לאכילה (שיש בו עוד פחות חומצה, כי מזוקק ביותר) והוא יקר מאד. עדיפות נר שמן, מובא בפוסקים (סי' תרעג) שאורו צלול (תוס' שבת כג.), ובו נעשה הנס בחנוכה (ראשונים), והוא עדיף משמן אחר אפי' אם האחר צלול יותר, והשו"ע לא הזכיר שמן זית, והרמ"א הביאו לכתחילה, ושנוהגים בנרות שעוה.

התפרסם בשם הגאון הגר"ש אלישיב זצ"ל להשתמש בשמן זית זך, דקרוב לנס ביהמ"ק ומין הראוי לנסכים [אם היה טהור]. — וממילא יש לדון עוד, אם עדיף טפי השמן היותר יקר. הנה איתא במשנה (מנחות פו.) וברמב"ם (איסורי מזבח פ"ז, ח-י) ט' מינים בשמן, דהיינו ג' שהם ט': הא', שגרגרו (הבשיל מחום השמש) בראש הזית וביררו אחת אחת, וג' המדרגות שבו: כתשו ונתנו לסל, השמן היוצא ממנו ראשונה, חזר וטענו בקורה ויצא השניה, חזר וטחנו וטענו בקורה שנית, השמן הזה הוא השלישי, (דהיוצא בלי דוחק הוא הצלול בלי שמרים). — הב', זיתים שמסקן בערבוביה והעלן לגג ובירר אחת אחת, ובזה ג"כ ג' המדרגות הנ"ל, כתישה, טעינה, טחינה. — הג' זיתים שמסקן ועטנן בתוך הבית, וגם בזה ג' המדרגות הנ"ל, ולמנוחה כשר רק שמן "כתית" למאור, היוצא מן "הכתישה" שבכל שלושת המינים. שהם הא' שבא', והא' שבב' והא' שבג' [ולפי ט' המדרגות הוא הא' הד' והז']. — ולמנחות כולן כשרים, והא' אין למעלה הימנו וכו'.

ומסיים הרמב"ם בלשונו הזהב: ומאחר שכולן כשרים למנחות למה נשנו, כדי לידע היפה, וכדי שיכוף יצרו וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו מין, כמ"ש והבל הביא גם הוא

מבכורות צאנו ומחלביהן וכו', והה"ד לכל דבר שהוא לשם האל הטוב, שיהיה מן הנאה הטוב וכו' עיי"ש.

לפ"ז השמן זית שלנו, בין למאור ובין הזך, הוא זה שאין למטה הימנו, הג' שבג', שהוא המדרגה הט', כי אין מורידין מראש האילן ובוררים אחת אחת, אלא אוספים הכל, וכותשים וטוענים וטוחנים, ויוצא השמן בערבוביא עם שמרים, אלא שאח"כ מזקקים השמן ע"י מכונת זיקוק, ובאופן מכני מוציאים ממנו החומצות, ומסננים השמרים. — והשמן למאור נעשה מפסולת בשר הזיתים שנסחטו כבר וסוחטן שנית והשמן היוצא מזה מלא חומצה ומעורב בשמרים, ומסננים ומוציאים השמרים, והוא מזוקק קצת מחומצות [אבל זך ואין בו שמרים], והשמן הזך למאן הוא מהסחיטה הראשונה מזוקק יותר עד שהמעט נקי מחומצה. ובזה יש עוד מדרגות של זיקוק (כן נודע ממומחים).

ולאכילה של מצוה עדיף הזך ביותר, שטעמו נקי מכל חומצה כמו לקרבן מנחה, שקומצו עולה על המזבח ושייריו נאכל לכהנים. — אבל למנורה צריך שיהיה צלול ללא שמרים, שהלהב יעלה יפה בלי עשן, וזה לכאורה גם ב"שמן למאור" שהוא השמן שבמדרגה הט' התחתונה, אבל מזוקק עד כדי שיהיה זך למאור ודולק בלי עשן, ועפ"ז נהגו העולם להדליק בו לשבת ולחנוכה.

וכונת הגאון הגר"ש אלישיב זצ"ל הנ"ל, היא מסתמא משום סוף דברי הרמב"ם שיש להביא היפה והמשובח ביותר שבאותו מין, כמו שהביא הבל מבכורות צאנו קרבן לה', שלא נאכל רק ירדה אש מן השמים וליחכה הכל (כפירש"י בחומש). — ולא משום שהשמן הזית הזך כשר למזבח יותר מהשמן למאור, דיתכן וגם שמן למאור כשר למזבח דיעבד, דהוי מין המותר בפיד, שאין בו איסור, וקצת ממנו גם אינו מזיק לאוכלו [רק הרבה יכול להזיק מהחומצה שבו]. — אלא כמו שנתבאר משום כל חלב לה', מי שביכלתו ידליק השמן זית זך, ויותר מזה אין ענין, טוב יותר להרבות בצדקה בחנוכה, שנזכר ג"כ במג"א (ריש סי' עתר).

שוב הראני הרה"ג ר' מתתיהו גבאי שליט"א קובץ בנתיבות ההלכה (לג, חנוכה עמ') ששאל שאלה זו מהגר"ח קנייבסקי (שליט"א) [זצ"ל], והשיב לו כחמיו הגריש"א זצ"ל, שצ"ל ראוי לאכילה. והעיר עליו הר"מ גבאי נ"י מתשו' דת יצחק (י"ד קמח), וכה"ח (תרעג, יא) ובא"ח (פ' וישב י"ב) וכ"כ בס' דברות משה להגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שבת כב.) שא"צ ראוי לאכילה.

ובקונטרס "סוד הדלקת נרות חנוכה" לרבי יצחק סגינהור בן הראב"ד, כ' בזה"ל: התנאי השלישי שהוא באיזה שמן ראוי להדליק, דע כי אע"פ שאמרו רז"ל כל שמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, עכ"ז רצוי לחזור אחר שמן זית זך, שבשמן זית נעשה הנס, והיותר זך הרי משובח, והשמן זית אע"פ שלא יהיה זך כ"כ יותר טוב משאר שמנים. עכ"ל. וכתב בספר סדר היום (סדר חנוכה): וצריך כל אדם להזהר בהם ולבקש שמן זית זך. וכ"כ מרן החיד"א במורה באצבע (אות ש): נכון להדליק בשמן זית למצוה מן המובחר, ויהדר המצוה בנרות נקיים ונאים, והכל לשם שמנים. ע"כ. וכ"כ בספר כסא אליהו

(סי' תרעג אות א, דס"ד ע"ד), ורבנו אליעזר פאפו בספר פלא יועץ (סי' נר שבת ונ"ח) והזהירות שידליק בשמן זית זך. — אבל יתכן שגם לשמן למאור שלנו קראו כך ורק למעוטי עם שמרים. ומי שנתברך בבנים ומחנכם לנ"ח כרגיל שכל א' אפילו קטנים מדליקים בעצמם, ואין ידו משגת, כי פרנסתו מצומצמת, יכול לעשות גדרים לפי הגיל, הקטנים יכולים להדליק בנרות שעוה (כהרמ"א סי' תרעג) שכן נהגו בארצות אירופה אפילו הגדולים (דאין שמן זית מצוי שם). מהבר מצוה ואילך יכולים להדליק בשמן למאור, ויאמר להם לכשתהיו נשואים תדליקו בשמן זית זך. — וראיתי כן בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' ריט), הביאו גם בשו"ת מקדש ישראל (חנוכה סי' קפו). נתעוררתי כעת להוסיף עוד בענין זה, כי בגמ' (שבת סג:) מבואר שלתת מלח לשמן מועיל שיבער יותר טוב, זאת אומרת שמקלקל השמן מלהיות ראוי לאכילת אדם, וא"כ מה בצע לו בשמן זית "זך". — ואולי לנ"ח אה"נ לא לתת מלח.

דושה"ט בברכה מרובה

[שו"ת חלק יג סימן ריז]

סימן סו

נר חנוכה משמן הנודף ריח טוב

בס"ד כ"ח טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד הרה"ג חריף ובקי, משנתו קב ונקי מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א ר"מ ומחבר ספרי שו"ת אבני דרך בד"ח שו"ע.

אחדשה"ט.

בדברי השאלה שעורר שנתחדש לאחרונה שמייצרים נרות חנוכה שכאשר מדליקים אותם נודף מהם ריח טוב, והרי גורם להנאה מנרות חנוכה, שאין לנו רשות אלא לראותם בלבד ולא לשאר הנאות. משמע מדבריו שהריח נודף רק כאשר הנר דולק, שאם השמן בלבד הוא בעל ריח, אז לא נר חנוכה גורם את הריח, אלא ודאי שרק חום הנר מוליד ומפזר את הריח, כעין מוגמר שע"י האש מוליד ומפזר הריח. — ואם כן הוא שהנר הוא הגורם ריח מסתבר שאסור להנות ממנו דנ"ח אסור בהנאה. — והגם ש"ל לכאורה שכמו שמותר להנות מכללות האור המתהווה ע"י נ"ח, כמ"ש (תרעג, ג) בשם פני האריה (סי' מז) ראה בשו"ת משנ"י (ח"א סי' סו, ב) לענין נ"ח משמן שביעית בשם שו"ת שבט הלוי (ח"א ס' קפד) ולכן מסתבר שאם נוצר חום ע"י כמה מנורות חנוכה שבחדר, מותר להנות מהחום, דהנאה דממילא היא, כמו כללות האור. — אבל במוגמר זה של שמן נ"ח לכאורה הריח אינו ממילא אלא מאור הנר, וזה אסור.

והיתר לזה יש רק ע"י השמש, שכמו שמותר להנות מאור השמש, אם מתקרב אליו וניכר שרק ממנו נהנה, כבשע"ת (סי' תרעג ד"ה השמש), כמו"כ בריח. אא"כ נאמר שלהנות מהאור לא סגי בלא"ה, ואפי' יש נר אצל השלחן צריך שמש סמוך לנרות כדי למעט אפשרות ההנאה מהנרות. אבל בריח אינו דומה ריח מנר השמש, לריח מעוד כמה נרות.

עכ"פ נוכל להמליץ על זה מה שרגיל בפומיה דכק"ז מרן החת"ס "חדש אסור מן התורה" ונשאר במנהגי הקודש של אבותינו.

דושה"ט וש"ת בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קכא]

סימן סז

נר חנוכה משמן שהיה תחת המטה

גם מקילים האחרונים לדבר מצוה, מטעם שומר מצוה לא ידע דבר רע, כמובא בשד"ח (קונ' הכללים מע' ל' קמ"א, ל"א) משו"ת עולת יצחק (סי' נ"ה) ושו"ת לב ים (סי' ט"ו), ומביאים ראיה ממים שלנו שכ' בשו"ע (או"ח סי' תנ"ה בהגה"ה) שא"צ לשפכן מפני המת. והתם לולא המצוה אסורים המים אפי' דיעבד, כש"כ ברוח רעה שהשבר"י מתיר בדיעבד. וכ"כ בשו"ת מהרל"ח דליכא ביבמה משום קטלנית, משום שומר מצוה (ועי' נוב"י קמא חאהע"ז סי' י וחכם צבי סי' א).

אכן בשו"ת תורה לשמה (סי' ק"ח) כ' דשמן זית שהיה תחת המטה, לא ידליקנו לשבת וי"ט וכי"ב משום הקריבהו נא לפחתך, וגם מים מתחת המטה לא יניחם בעששית להגביה השמן, אע"פ שאין המים עצמם נדלקים, מ"מ כיון שר"ר שורה עליהם הרחק מהם עכ"ד. ולא מהניא המצוה, שנאמר בה שומר מצוה וכו'.

אבל יש לחלק עפ"ד הארחות חיים (או"ח תרמט, י) שכ' בין דבר המיוחד למצוה, שבזה אמרינן שומר מצוה וכו', וכש"כ כשהדבר עצמו הוא דבר מצוה. לבין דבר שעדיין אינו מיוחד למצוה, אלא שאפשר לקיים ממנו מצוה, בכהאי גוונא לא אמרינן שומר מצוה וכו'. וחילק ע"ז בין אתרוג המיוחד כבר לברך עליו, שאז גם אם היה תחת המטה, מותר מטעם שומר מצוה. לבין אתרוג שעדיין אינו מיוחד, שאותו לא יקח. – ולפי"ז אין כאן מחלוקת בין האחרונים הנ"ל. דמים שלנו שנשאבו לשם מצוה והונחו ונשתמרו למצוה, וכן יבמה ה"ז עצמה מצוה לייבם, בזה אמרינן שומר מצוה, אבל שמן זית סתם שהי' תחת המטה, ומשתמשים בו גם לאכילה או למאור, לא יקחנו למצוה.

[והנה התורה לשמה שאסר השמן משום הקריבהו נא לפחתך (סוכה נ.) עי' בשד"ח הנ"ל שהביא

קנה

סברא דלא שייך במאכל שתחת המטה הקריבהו וכו', כיון שאין הפגם ניכר, והקריבהו אמרינן רק בניכר בו פגם. ולפי דבריו מש"כ תוס' (סוכה מח:) שיין ומים מגולים פסולים למזבח משום הקריבהו וכו', הגם שאין ארס הנחש ניכר (שהרי אמרינן רק "שמא" שתה מהן נחש), דמ"מ כיון שאינו ראוי לאדם משום סכנה גלויה שייך הקריבהו. אבל תחת המטה, שאינה סכנה גלויה, כ"א פגם רוחני של רוח רעה, נהי שאינו ראוי לאדם מחמת סכנה. מ"מ המצוה יכולה להבריח הר"ר].

[מתוך שו"ת חלק ג סימן מה אות ד]

סימן סח

הדלקת נר חנוכה משמן שביעית

ב"ה, חנוכה, שנת השמיטה תשל"ג

א) דעת האחרונים לאסור הדלקת נר חנוכה משמן שביעית

בשאלה זו דנו גדולי הדור שעבר, וראינו כולם מתנבאים בסגנון אחד, ה"ה הרידב"ז (לפאת השלחן סי' ה' סעיף ט') שו"ת שערי דעה (ח"ב סי' ט') שו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ק') פתחי שערים להג"ר ישכר בער ז"ל (שבת כא.) ותורת הארץ (ח"א פ"ח אות מ"ז) דכיון דקיי"ל דנ"ח אסור להשתמש לאורה, א"כ הו"ל כעין ביטול מ"ע דלאכלה, דילפינן מיני' שלא הותר רק לצורך הנאת הגוף, כל מין למה שהוא עומד, משא"כ להשתמש בה בדבר שנאסר, ואף שהוא מדרבנן, הנה כה"ג נעשה מדרבנן דאורייתא וכעין מש"כ המל"מ הל' תרומות (פ"ז ה"א), ולא דמי לאתרוג שאינו נאסר אלא לזמן מצותו ואח"כ חוזר והותר, משא"כ בשמן שנכלה מן העולם, עכ"ל השערי דעה [והאמרי יושר שנשאל על השמן המובא מא"י לחו"ל, אסר אף שרוב השמן הוא משל נכרים, כי חש לשיטת מב"ט ודעימי' דשביעית נוהגת בפירות נכרים].

השערי דעה אף הוסיף לומר, כי גם למ"ד שמותר להשתמש לאורה יש לאסור להדליק משמן שביעית. דכיון דקיי"ל (או"ח תרעז, ד) דמותר השמן מנ"ח שנשאר מהשיעור, עושה לו מדורה ושורפו, הו"ל כעין ההיא דבעי למימר (בכורות יב:) דעיסת שביעית פטורה מן החלה, דאי מטמיא בה שריפה היא ורחמנא אמר לאכלה ולא לשריפה, וה"נ כיון דאי מיתותר בת שריפה היא. [וכעין זה כ' הפני יהושע (שבת כא. ד"ה אלא) לבאר הא דאמר בירו' (סוף תרומות) דשמן שריפה אין מדליקין לכתחילה לנר חנוכה, בטעמא כיון דהנותר לשריפה קיימא ומפסידו עיי"ש]. - כדברים האלה כתב גם הרב השואל בשו"ת אמרי יושר הנ"ל, והשיב ע"ז האמרי יושר, דדבר זה תלוי לכאורה בפלוגתת הרמב"ם והר"ש (שביעית פ"ח מ"ז) בטעם דאין מבשלים ירק שביעית בשמן תרומה, דלהרמב"ם שהחשש הוא דילמא יטמא שמן התרומה ויהי' טעון שריפה, ויביא ירק שביעית לידי שריפה, א"כ גם חשש שמא יבוא לידי

שריפה, אף שאינו בודאי בת שריפה, אסור בשביעית. ולהר"ש שהחשש הוא שממעט אכילת תרומה אחר זמן הביעור, א"כ קפדינן רק אתרומה, אבל לחשש דילמא אתי לידי שריפה בשביעית לא חיישינן.

(ב) הגאון בעל שבט הלוי מפקפק באיסור הדלקת נר חנוכה משמן שביעית

ובשו"ת שבט הלוי (חאו"ח סי' קפ"ד) שדי בי' נרגא מכמה טעמים: דהגם דקיי"ל (או"ח תרעג, א) אסור להשתמש לאורה, מ"מ להרבה מן הראשונים אינו אסור אלא דוקא תשמיש קרוב לנר, אבל בנהנה ממנו ברחוק לא גזרו, ונהי נמי דהב"ח חולק וס"ל דגם תשמיש מרחוק אסור, ולזה נוטה המג"א (תרע"ג סק"ב), מ"מ אכתי לצורך לימוד תורה מותר להרבה פוסקים, ובשע"ת (תרע"ג סק"ג) מביא משו"ת פני ארי' (סי' מ"ז) דעצם ההנאה שהוא יושב באור ולא בחושך, בלא"ה מותרת מנר חנוכה, ולא אסרו אלא רק התשמיש לאורו. - וכיון שכן מנא לן לאסור להדליק נ"ח משמן שביעית, שהרי שביעית ניתנה להדלקת הנר (פ"ח מ"ב), והנאת ההדלקה היא דומה להנאת אכילה, שהנאתה וביעורה שוה, וכיון שיש אפשרות להנות בהיתר מנר חנוכה באופנים הנ"ל, א"כ נהנה משמן שביעית הנאה מותרת, אתו"ד.

(ג) ביאור להלכה דביעבד מותר להדליק נר חנוכה משמן שריפה

ובדברי השבט הלוי נוכל לבאר את הירושלמי (סוף תרומות) הנ"ל מהו להדליק שמן שריפה בחנוכה, ומסיק מי שאין לו שמן של חולין מדליק שמן שריפה בחנוכה, וכ"פ הרמב"ם (הל' תרומות יא, יח). ופירש מראה הפנים דטעמא דשרי להדליק נ"ח משמן שריפה, הגם דאסורה בהנאה לזרים, משום דמללה"נ, ומביא ראייה מכאן דאפי' במצוה דרבנן מללה"נ ודלא כבעל המאור (שנזכירו אי"ה לקמן). והמשנה למלך (הל' תרומות פ"ב ה"ד) כ' דאין לפרש את היר' משום מללה"נ, דמדקאמר מי שאין לו שמן חולין, משמע דבדוחק התירו דמדינא אסור [אלא מפרש המל"מ דשמן שריפה אסור מדרבנן לזר להנות הנאה של כילוי, אבל במקום מצוה לא גזרו רבנן]. ולפי דברי שבט הלוי יש ליישב פירוש מראה הפנים, דלכתחילה לא ידליק נ"ח משמן שריפה, הגם דהנאת המצוה לא חשיבא הנאה דמללה"נ, ולהנאת חולין הרי אסור להשתמש לאורה, מ"מ יש לחוש שיבוא להנות מנ"ח באופנים המותרים הנ"ל, דהיינו מרחוק, ולצורך לימוד, ולהנות מכללות אורו שלא ישב בחושך, וקשה להזהר שלא להנות מאלה, דמיד שנכנס למקום שדולק שם נ"ח הרי נהנה מכללות אורו, שלא נכשל עי"ז בהליכתו, ולכן לכתחילה לא ידליק משמן שריפה, אבל כשאין לו שמן אחר, בכדי לא לבטל מצות נ"ח, התירו להדליק משמן שריפה, ולא חשו שישתמש מנ"ח לשאר הנאות מותרות, דכיון דשמן שריפה הוא בודאי יזהר שלא להנות ממנו כלל.

אבל יש לפרש את הירושלמי הנ"ל גם באופן אחר, עפ"י חקירת האחרונים הידועה אם מצות לאו להנות ניתנו הוא דוקא בדיעבד אבל לכתחילה מיהא אסור, או דילמא אפי' לכתחילה נמי מותר, ראה במל"מ (הל' אישות פ"ה ה"א ד"ה ודע בהגה"ה) שכ' הרב המגיה דמשם מוכח דדעת המל"מ דלכתחילה

אסור, והביא מחלוקת אחרונים בזה עיי"ש. אך במל"מ (הל' איסורי מזבח פ"ה ה"ט) כ' הרב המגיה דמדברי התוס' (חולין קמ. ד"ה למעוטי) שכ' דבקרבות לא שייך הנאה משום דמללה"נ, מוכח דמותר אף לכתחילה. וזהו שנסתפק הירו' מהו להדליק שמן שריפה לנ"ח מי אמרינן מללה"נ אף לכתחילה, ואמר ר' ינאי מדליקין, דגם לכתחילה מותר, ור' ניסא בשם אביו אמר שלכתחילה ידליק שמן חולין, דמללה"נ הוא רק בדיעבד אבל לא לכתחילה, ורק מי שאין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה בחנוכה, דמשום חביבות המצוה כדיעבד שוויהו רבנן, ובדיעבד קי"ל דמללה"נ.

(ד) קיום לפסק האחרונים האוסרים הדלקת נ"ח משמן שביעית, מכמה טעמים: הנאה בלתי שלימה מהאור אינה הנאה כדרכה מפ"ש. עיקר הדלקת נ"ח אינה להארה. אפי' אם נהנה ה"ז מהשמש. כשמדליק בחוץ ה"ז גם הפסד שמן זית של שביעית שאין דרכו לתאורת הרחוב.

ונלע"ד לקיים פסקם של רבותינו הנ"ל אשר אסרו להדליק נ"ח משמן שביעית, ד"ל דאף אם נסמוך על המתירים להנות מנר חנוכה באופנים הנ"ל, מ"מ כל שאינו יכול להנות מהנר כדרכו לכל התשמישים, אין זו הנאה כדרכה מהשמן של שביעית, שניתן אמנם להדלקת הנר, אבל רק כדרך תשמישו. דכמו באכילה פסק הרמב"ם (שמו"י פ"ה ה"ב וג') דצריך לאכול דבר שדרכו לאכול, ולכן לא ישנה פירות שביעית מברייתן, ודבר שדרכו לאכול מבושל לא יאכלנו חי וכו', ומבאר הר"ש סיריליא (פ"ח ה"ב) דטעמא דכתיב "לכם" לאכלה, כדרך אכילתכם (ראה משנ"י ח"ג עמ' ק"ד). כמו"כ הדלקה דמרבינן (בתר"כ) מדכתיב תהי' כל תבואתה לאכול, תהי' אף להדלקת הנר (ראה משנ"י ח"ג עמ' ק"ג), ה"תהיה" צריך להיות דומיא דכל תבואתה "לאכול". וכל שאינו יכול להשתמש בנר לעיקר תשמישו, דהיינו להנות ממנו מקרוב, אין זו הנאה כדרכה, והוי כאוכל חי דבר שדרכו לבשלו, שאינו נהנה ממנו כל הנאתו הראוי, כן הכא כשרק נהנה מהאור מרחוק, או רק ללימוד, הרי זה אינו נהנה מהאור כל ההנאה הראוי' לבא ממנה, וה"ז משתמש בו שלא כדרכו.

ועוד י"ל עפימש"כ התורת הארץ (פ"ח אות מ"ז) שאסור להדליק משמן שביעית נר בית הכנסת, נר זכרון (יארצייט) ונר למת, הגם דמותר להנות מאורם, כיון שאין מדליקים אותם כלל להנות מאורם עיי"ש, כמו"כ נר חנוכה גם אם ישנם אופנים שמותר להנות מהם, מ"מ סתם הדלקת נ"ח היא שלא להנות מאורם, והו"ל הפסד פ"ש [ואי משום הנאת המצוה ראה בדברינו לקמן]. וגם אי יתרמי בבית אפל שיהנה מכללות האור דנ"ח שאינו יושב בחושך, מ"מ הרי הדליק השמש עם נרות החנוכה, וכמש"כ הרמ"א (תרעג, א בהגה) שאם בא להשתמש ישתמש לאור השמש, ולכן יש לעשותו ארוך וגבוה משאר נרות, שיהא עיקר תשמישו ממנו (ראה מ"ב סק"כ). וא"כ אותה הנאת אורה עיקרה מהשמש, וגם עצם הדלקת השמש היא לאפוקי ההנאה מנ"ח.

ויש ללמוד סברא זו (דנ"ח לא הודלק ע"מ להנות ממנו) גם מדברי החכמת שלמה להג"ר שלמה קלוגר ז"ל (סי' תרע"ג) ד"ה ויש מתירים בתשמיש של קדושה, שהקשה על הי"מ מהירו' שהביא הטור (סי'

רפ"א) דאין להבדליק על נ"ח דאסור להשתמש לאורה, ולהי"מ הרי נהנין בהבדלה תשמיש של מצוה, וכדחזינן דמבדילים על נר בית הכנסת אע"ג דהוי נמי נר מצוה ואסור להשתמש בו חול, וכ"ש דקשה להסוברים דתשמיש קל וארעי מותר, דלפ"ז גם להבדיל על נ"ח לא הוי טפי מתשמיש קל וארעי, דמנ"ל דיאות לאורו דהבדלה הוא תשמיש קבע, וכתב לתרץ דכונת הירו' דנהי דמותר להשתמש לאורה דרך ארעי, כיון שעיקרו לא נעשה להאיר, אין מברכין עליו, ודומה לנר של מתים אף דמותר להנות ממנו כיון דלא נעשה לאורה אין מברכין עליו, כן ה"נ כיון דנ"ח אינו נעשה להשתמש לאורה, אין מברכין עליו עכ"ד.

אבל הא ליכא למימר, שיהא אסור להדליק נ"ח משמן שביעית, מפני שממעט בהנאתו, כעין דתנן (מע"ש פ"ג מ"ב) וכ"פ הרמב"ם (הל' מע"ש ז, יא) דאין לוקחין תרומה בכסף מע"ש דממעט אכילת מעשר ואכילת תרומה (כי התרובה מותרת לאונן ונאכלת בכל מקום, ומע"ש אסור לאונן ונאכל רק בירושלים), וה"נ הגם ששמן שביעית ניתן להדלקת הנר, מ"מ אם מדליק נר חנוכה ה"ז ממעט הנאת אורו, שרק מרחוק מותר להנות ממנו, או ללימוד תורה בלבד, ושאר הנאות אסורות. והרמב"ם (בהל' שמו"י פ"ה ה"ב וג') תלה דין שביעית בדין תרומה ומעשר שני, שכ' לאכול דבר שדרכו לאכול וכו' כדין תרומה ומע"ש עיי"ש. וא"כ כמו שאסור למעט אכילת תרומה ומע"ש, כן יהא אסור למעט הנאת הדלקת נר שביעית. - שכבר נתבאר אצלנו במשנת יוסף (ח"ג עמ' קנ"ה) ד'מיעוט אכילה' לא נזכר בשביעית, ושייך רק בדבר שיש מ"ע באכילתו כתרומה ומע"ש, משא"כ בשביעית, והרמב"ם תלה דין שביעית בדין תרומה ומע"ש רק לגבי דרך אכילה עיי"ש.

כל זה כשמדליק נ"ח בפנים, אבל כשמדליק בחוץ יש בו עוד ריעותא, שאין דרך להדליק שמן זית להאיר הרחוב או החצר, כי שם מדליקים בדברים יותר זולים, והדלקת שמן זית שם הוי הפסד פירות שביעית. ודוגמא לזה יש להביא ממה שפסק הרמב"ם (שמו"י ה, ח) לא יתן השמן לתוך המדורה אלא מדליקו בנר. ולא פירשו נושאי כליו טעם האיסור. וכתב הפאה"ש (ה' סקל"ח) כי אין דרכו בכך והוי כמפסידו עכ"ד (ועי' תורת הארץ פ"ח אות מ"ח), ר"ל כי למדורה אין דרך לתת שמן שהוא דבר יקר, אלא נותנים לתוך המדורה דברים זולים, ונתינת שמן למדורה נקרא הפסד פירות שביעית. וכמו כן כשמשתמש עם שמן זית לתאורת הרחוב ה"ז בגדר הפסד פ"ש.

והלום ראיתי בכרם ציון השלם (הלכות פסוקות יא, יג) שהעיר הג"מ עזרא אלטשולר ז"ל קרוב לדברי שבט הלוי הנ"ל, עפ"י השו"ע (תרעג, א) שנוהגים להדליק נר נוסף כדי שאם ישתמש לאורה יהי' לאור הנוסף, וכ' הט"ז (בסק"ה) אין להקשות הא אכתי ה"ל הנאה מנר חנוכה, דודאי יש אור גדול טפי כשיש הרבה נרות, דכאן אין איסור להשתמש לאור הנרות אלא מטעם שלא יהי' היכר שנדלקו לשם חנוכה או משום ביזוי מצוה וכדלעיל, וכאן לא שייכי תרוייהו כיון שיש של חול אצלם עכ"ל, וא"כ כשמשתמש לאור הנר הנוסף מותר להנות גם מיתרון האור שמאירים נ"ח, וכיון שכן אין לאסור

להדליק נ"ח משמן של שביעית, ובפרט בימינו שאין מאירים הבית בנרות, וכשמדליק השמן לנ"ח במקומו הראוי אין לחשוב כלל שהדליקם לצרכו ולא למצוה, וכיון שיש נר נוסף הרי מותר להשתמש כנגדו אף שנהנה ממילא גם מנ"ח אתו"ד. - אולם לפי מה שנתבאר, גם לדברי הט"ז, כיון שאינו יכול להשתמש כדרכו לצרכו בנ"ח, אין זו הנאה כדרכה מפירות שביעית, ואסורה. וגם הרי לא הדליק נ"ח כלל כדי להנות מאורו. - ובלא"ה השיב הגרש"ז אויערבאך שליט"א על דבריו ממש"כ המג"א (סק"ד) שאסור לכתחילה להשתמש אצל נ"ח גם אם יש אצלם נר נוסף, והפמ"ג הבין בדעתו דאסור אפי' כנגד השמש, ואף להמשנה ברורה שחולק עליו, מ"מ להשתמש אצל כולן יחד שפיר אסור, ולכן אף שאם מתקרב אל השמש שפיר נהנה מרבויו האור מ"מ עיקר ההדלקה הוי רק למצוה ולא להנאה, וכע"ז מצינו בתוס' (שבת כד: ד"ה לפי ובכ"מ) לענין שמן שריפה ביו"ט. גם אפשר דכיון דטעמא דאסור להנות מנ"ח הוא משום דבעינן שיהא ניכר שמדליק למצוה ולא להנאה, נמצא דהא גופא שמדליק בשמן שביעית, שההדלקה צריכה להיות רק כדי להנות, מוכיח דלצרכו הוא מדליק הוא מדליק. ועיין גם בירושלמי (ערלה א, א) דבעי זית שנטעו להדליק בו בחנוכה מה דינו לערלה, ומשמע דנטיעה לחנוכה לא חשיב כנטיעה לצרכו עכ"ד.

וסברא זו שאזלינן בתר עיקר ההדלקה כמו בשמן שריפה, הזכיר גם בשבט הלוי דכיון דעיקר ההדלקה למצות נ"ח, שוב גם שאר ההנאות המותרות בטלות לענין זה להדלקת המצוה, שאסורה משמן שביעית משום לאכלה ולא להפסד, וכמש"כ התוס' הנ"ל לענין הנאה בשעת ביעור בתרומה טמאה ביו"ט, דהנאה המותרת בטלה לעיקר תכלית השריפה דהיינו ביעור דרך מצוה שאסור ביו"ט עיי"ש, וכ"כ גם בס' עטרת ראש, המובא במשנ"י (ח"ג עמ' ק"ד).

(ה) דיון אם מצות הדלקת נ"ח להנות ניתנה, כיון שהיא מדרבנן. ואם זו הנאה לגבי שביעית

ברם עלינו לדון עוד על הנאת עצם המצוה של הדלקת נר חנוכה, אם הנאה זו מותרת מפירות שביעית, גם למאי דקיי"ל דאסור להשתמש לאורה. וכבר העיר בזה הגאון בעל שבט הלוי שליט"א, והביא שיטת בעל המאור (ר"ה כח.) דבמצוה דרבנן להנות ניתנה. ודחה מדברי שער המלך (הל' לולב פ"ח ה"א) שכ' שבעה"מ לא כתב כן אלא היכא דאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה, בזה אמרינן דלא שרי לי' משום מצוה דרבנן, אבל כשאין הנאה עם המצוה אז אפי' במצוה דרבנן עצם קיום המצוה לא חשיבא הנאה, שלעול ניתנו ולא להנות מהם. וא"כ בנר חנוכה שאסור להשתמש לאורה, יש כאן רק הנאת המצוה, ובזה מודה בעה"מ דלאו להנות ניתנה. ובלא"ה כ' הפמ"ג סי' תמ"ה במשבצ"ז סק"ט [וכ"כ הפמ"ג סי' תרע"ג א"א סק"א, וביו"ד סי' פ"ז שפ"ד סק"ב] דלא קיי"ל כבעה"מ, וכן הוא סתימת הפוסקים [ועיי' מראה הפנים סוף ירו' תרומות שמוכיח מסוגיא דעירובין לא. ומירו' שם כרשב"א ור"ן החולקים על בעה"מ, וכן גם דעת הרמב"ם דאפי' במצוה דרבנן אמרינן ללה"נ]. ובכלל לא ברור

גם אי נימא דהנאת המצוה בדרבנן להנות ניתנה, אם זו נקראה הנאה גם לענין שביעית דומיא של תהי' כל תבואתה לאכול, אתו"ד.

וסעד לדבריו אחרונים יש להביא מדברי הגאון רבי מנחם זמבא ז"ל בהערותיו לס' פסקי תשובה (סוף ח"א סי' צ"ד) שכ' דכשבא להדליק מתרומה טמאה, שפיר אמרינן דגם הנאה כזו ממצוה דרבנן אסורה, דעכ"פ נהנה במקצתו, משא"כ כאן להתיר הדלקת נ"ח משמן שביעית מצד הנאת מצוה דרבנן, י"ל דעדיין מקרי מפסיד, כל שמחסר מה שאפשר להנות מגופו עכ"ד. ויש להוסיף עפ"י המחנה חיים (ח"א סי' כ"ב) שכ' דמללה"נ פירוש, דהגם שנהנה הנאה גדולה בקיום המצוה, וגם מקבל שכר עלי', מ"מ כיון שהנאה זו היא רק לבר חיובא, אבל למי שאינו מצווה, כגון אומות העולם, לא נחשב מעשה זה להנאה, לכן נחשבת הנאת המצוה להנאה שלא כדרכה, ומותר להנות בשלכדה"נ בכל איסורי הנאה, והביא כן מנמוק"י (נדדים טז:): כשופר של עולה שמותר לתקוע בו משום דמללה"נ דמסתמא לא אסר הכתוב הקדש אלא בכדרך הנאה עכ"ל. ולפ"ז גם לגבי פירות שביעית אין להתחשב עם הנאת מצוה, גם לבעה"מ בדרבנן להנות ניתנו, כיון שהנאה זו אינה כדרך הנאה מפירות שביעית, שהרי למי שאינו מצווה אין זו הנאה כלל.

ובר מן דין נלע"ד דאפי' לולא דברי שעה"מ הנ"ל, מודה בעה"מ בנר חנוכה בשביעית בזה"ז דרבנן, דלא שייך לומר בו דמצוה דרבנן להנות ניתנה. דבשלמא בזמן הבית, או אפי' בזה"ז להפוסקים דס"ל דשביעית בזה"ז דאורייתא, י"ל דבהדלקת הנר שהותרה משמן שביעית רק להנאה השוה לכולכם, לא אמרינן במצוה דרבנן דמללה"נ, כיון דלגבי הדאורייתא הרי אין כאן מצוה וגזירת המלך ית"ש, ונשארה הנאה מהשכר שמקבל. אבל להפוסקים (אשר למעשה סמכין עליהו בכמה הלכות) דשביעית בזה"ז דרבנן, א"כ כל קדושת השביעית של השמן הרי הוא מדרבנן, ולגבי מצות שביעית דרבנן, אמרינן שגם בנר חנוכה דרבנן דמללה"נ, ואין הנאת המצוה נחשבת הנאת "לכם לאכלה". דאי אפשר לומר כאן דלגבי דין תורה אין כאן מצוה שנאמר דמללה"נ, דא"כ גם מצות שביעית אינה מה"ת. - ומצאנו כסברא זו בחכמת שלמה (או"ח סס"י תרע"ז) שכ' לדבר פשוט שמותר להדליק הנותר משמן נר חנוכה לנר בית הכנסת, דנהי דנותר נ"ח אסור בהנאה, מ"מ מללה"נ, ואף להסוברים דבמצות דרבנן להנות ניתנו, היינו רק לענין איסור הנאה דאורייתא, בזה אזלינן בתר הדאורייתא דאינו חייב במצוה זו, וא"כ הוי רק כאינו מצווה ועושה, ונהנה שמקבל שכר. אבל באיסורי הנאה דרבנן ודאי מותר לקיים בו מצוה דרבנן, מ"מ"נ אם בתר דאורייתא אזלינן מותר לגמרי, ואם מדרבנן הרי מדרבנן מצווה על כך, ובדבר שהוא מצווה הוי עליו כעול (כלשון רש"י ר"ה כח.) ולא להנות ניתנו.

(ו) מצאנו באחרונים שמצות נ"ח כדאורייתא הוא

ובפרט שמצינו דנ"ח חמור משאר מצות דרבנן, עפ"י מש"כ בשו"ת לחם שלמה, להגרש"ז עהרנרייך ז"ל אב"ד שימלוי (חאו"ח סוס"י קי"ח) דכיון דהא דאסור להשתמש לאורה הוא משום דכמנורה שויהו

רבנן כמש"כ הר"ן (ריש פ"ב דשבת), לכן י"ל דכמנורה דאורייתא שוויה רבנן עיי"ש. וראה בשו"ת חת"ס (חא"ח סי' ר"ח, ד"ה ומ"ש דפורים וחנוכה) שכ' דלעשות זכר לנס ממות לחיים הוא דאורייתא ממש, מק"ו דמשיעבוד לגאולה, אבל מהות הזכרון כגון הדלקת נ"ח הוא מדרבנן. ובשו"ת ערוגת הבושם (חא"ח סי' קפ"א) הקשה לו הג' בעל פני מבין על החת"ס ממש"פ הרמב"ם (הל' נדרים ג, ט) דנודר להתענות בחנוכה ופורים ידחה נדרו מפני שדברי סופרים צריכים חזוק, הרי דלא כהחת"ס שכ' דהספד ותענית אסור מה"ת. ותי' הערוה"ב דהחת"ס קאמר דלהרמב"ן בשרשים כל זכר לנס הוא דאורייתא מק"ו, וכיון דלא מפורש במה ייזכר הנס, לכן י"ח אפי' בהספד ותענית, והו"ל קריאת מגילה מדרבנן, ושפיר קבעו פורים באדר שני משום מסמך גאולה לגאולה, כיון שיי"ח במה שאסרו הפסד ותענית כבר באדר ראשון. אבל לדידן דמגילה והמצות שעמה רמי' עלן א"כ י"ח בזה, וא"צ לאסור הספד ותענית מק"ו, והה"ד בחנוכה כיון שעושים זכר לנס ע"י הדלקת נרות, וכי קאמר החת"ס דהספד ותענית דאורייתא ה"מ באדר א' שאין זכר אחר, משא"כ באדר ב' שקורין המגילה ובחנוכה שמדליקים נרות עכ"ד ועיי' אריכות בזה בס' לקוטי הערות לחת"ס (ח"ב עמ' שכ"ג), והערוה"ב (סי' ר' אות ה', ובסוסי"ר"ג) משתמש בסברא זו, דלרמב"ן זכר לנס ע"י הדלקת נ"ח הוא דאורייתא, גם לענינים אחרים עיי"ש. ולפ"ז שיש בנ"ח דידן דאורייתא, א"כ בודאי אמרינן בהו מללה"נ, גם אם שביעית בזה"ז דאורייתא, כ"ש אם שביעית בזה"ז דרבנן.

ז) בנ"ח בלא"ה לא שייך לומר שהמצוה להנות ניתנה, כיון שהמצוה היא רק ברגע ההדלקה, וא"כ אח"כ במשך הזמן שדולק אינו נהנה ומפסיד פ"ש

טעם נוסף כתב הג"מ מנחם זמבא ז"ל (שם), אפי' לבעה"מ דבמצוה דרבנן להנות ניתנה, דכיון דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, א"כ אחרי ההדלקה דנעשה מצותו [עיי' ט"ז תרע"ג סק"ח ופמ"ג שם ובסק"י, דמיד שהדליק נגמרה המצוה] אינו נהנה עוד מהנאת המצוה, ומפסיד אז שמן שביעית במשך הזמן שדולק [דעכ"פ כל זמן שדולק בתוך שיעורו עד שתכלה רגל מן השוק, אסור להשתמש לאורה, כבשו"ע תרעב, ב].

סיומא דמילתא דאסור להדליק נר חנוכה משמן של שביעית, וכאשר הסכים כן להלכה גם בשבט הלוי (חא"ח סי' קפ"ד) הנ"ל. ובינתיים יצא לאור ספר אמרי יושר על סדר זרעים (בני ברק תשל"ד) ובסופו קונ' פסקים מהחזו"א ז"ל, ומביא בשמו ג"כ שאסור.

ולענין שמן זית של שביעית שעבר עליו זמן הביעור, אם מותר להדליקו לנר חנוכה, [והשאלה בחנוכה של שנה תשיעית, דזמן ביעור הזיתים הוא בעצרת (פסחים נג. ורמב"ם שמו"י ז, יא) וכמו"כ שמן זית (כבירו' פ"ז ה"ב ראה משנ"י ח"ג עמ' קנה:) והכונה לעצרת דשמינית (ראה משנ"י ח"ד בשיטות המפרשים עמ' כ"ה וכ"ח), וא"כ השאלה רק בחנוכה דתשיעית], ראה בשו"ת שערי דעה (ח"ב סי' ט') הנ"ל שכתב דלשיטת הרמב"ם (שמו"י ז, ג) דמצותו בשריפה אפשר דלא דמי לשמן שריפה המבואר

קסב

בירו' (סוף תרומות) דמותר לנ"ח, דהתם התירה התורה בפירוש הנאה בשעת ביעור, ומשו"ה ליכא חשש דרוצה בקימו בזמן שיעור הדלקת נ"ח, משא"כ בשאר הנשרפין אם ירצה לצאת בהן ידי מצות נ"ח, עכ"ח יהי' ניחא לי' בזמן השיעור של מצות נ"ח שיהי' נדלק, וזהו היפך מרצון התורה שציותה לבער במקדם האפשרי עכ"ד. ולענין מצות לאו להנות ניתנו, אי אמרינן להתיר הנאת מצוה אחר זמן הביעור, ראה במשנת יוסף (ח"ד עמ' צ-צא בהערות לו-לז) מש"כ בע"ה לענין אתרוג אחר זמן הביעור עייש"ה, ובנ"ח גרע מאתרוג, דהגם דהנאה מכללות האור דנ"ח לא נקראת הנאה לגבי פירות שביעית, דבעינן בהו הנאה מושלמת, מ"מ לגבי איסור ההנאה של אחר הביעור, גם הנאה פורתא אסורה, משא"כ באתרוג שיש רק הנאת מצוה.

[שו"ת חלק א סימן כו]

סימן סט

בענין הנ"ל

בס"ד א' שבט התשנ"ו פעה"ק ירושלים תובב"א

שוכט"ס לכבוד הרב הגאון המובהק, נוגה לו כברק, חריף ושנון במלחמתה של תורה, עוטה אורה, כמוה"ר שלמה משה עמאר שליט"א, בני-ברק ת"ו.

אחדשה"ט ביקרא דאורייתא, מכתבו הארוך הגיעני, ואבוא היום על העי'ן, לעיין בדברותיו הארוכות, בטוב טעם ודעת נאמרות, בענין נר חנוכה משמן שביעית, מסלסל ומפלפל כדרכה של תורה בארוכה, ולא אוכל כעת לרדת לעומק הים הגדול הזה. הוא קונטרסו הארוך. דלא רק שקשה עלי עתיקי מחדתי. אלא גם הנני בסוגיות אחרות. ורק בעיקר הנני לאשר מכתבו הנכבד, ונהניתי הנאת אורה של תורה. וגם ממה שתשובתי בשו"ת משנ"י (ח"א סי' כ"ו) היתה לו לתועלת שעליה בנה קונטרסו. ולקראת הוצאה חדשה בס"ד, במילואים ציינתי מאז לעוד איזה ספרי אחרונים בענין זה וכמובן שלא הכל הי' למראה עיני ורק הספרים שהיו בהישג ידי.

כפי שהנני רואה בונה כת"ר יסודו, על הסברא שמותר ליהנות מפירות שביעית הנאה שהיא לאדם חשובה, כגון קיום מצוה או להרבות לו שמחה. הגם שאין זו ההנאה הרגילה של לכם לאכלה, דמפקינן הפסד מה שאינו הנאתו הרגילה. ומהאי טעמא שנס מתניו להתיר נ"ח משמן שביעית, ואין לך הנאה גדולה מזו שמקיים המצוה היקרה של נ"ח שמפרסם נסי השי"ת, (וכלשון הרמב"ם סוף הל' חנוכה, מצוה יקרה היא עד מאד וכו'), והאריך כת"ר בזה מאד. ולבבי לא כן ידמה, והגם דנראה לכאורה כדבר משונה, שנאמר שר הקדוש של חנוכה יהא אסור להדליקו משמן שביעית, ולהדליק בכדי

להשתמש לאורו לעשות עבירה (כגון לגנוב) לא יעבור בזה על הפסד פירות שביעית, כיון שנהנה. וכבר העיר בזה במנחת שלמה (סי' מ"ב) שציין עליו כת"ר.

אבל האמת כן הוא, שלא תלוי בקדושת ההנאה, אלא במהות ההנאה. שהנאה מפירות שביעית צ"ל דוקא מה שהיא הנאה לגוף האדם, כאכילה שתיה סיכה אורה צביעה (ריח, מספק), אבל מה שהאדם שמח ונהנה בקיימו מצות ה' זו אינה הנאת גוף האדם מגוף שמן שביעית, [ומצאנו למשל שבית כנסת פטור ממזוזה, ועיין שו"ת חת"ס (חיו"ד סי' רפ"א) מפני ששם דירת גבוה בית ה', ולעומת זאת ביתו של גנב או של שאר בעלי עבירה, פשיטא שחייב במזוזה, דתליא בדירת אדם וכע"ז בדידן]. ולכן גם מה שהאורה מרבה שמחה לאדם, זו סברת השבט הלוי שהבאתי, שמתיר עפ"י הסוברים להתיר להנות מכללות האור דנ"ח, ומה שזה מרבה לו שמחת הגוף והדעת, שמרחיב דעתו כשיש תוספת אורה. אה"נ דמה"ט מותר להדליק עוד נר משמן שביעית (בשבת או בחול) הגם שכבר דולקים נרות. דתליא בהנאת האדם וכנ"ל. אבל מה שמרבה לו שמחת הנשמה של מצוה, הגם שפשיטא שכל חפצין לא ישוו בה, ומצוה א' שוה יותר מכל העולם כולו, מ"מ התורה נתנה פירות שביעית לאכלה ולכם לצרכיכם הגשמיים, ולא לקיום מצוה כנר חנוכה שהנאת אדם אסורה בדוקא ממנו. ואינו דומה לאתרוג, כמ"ש השערי דעה שהזכרתי, דשם אינו מכלהו, משא"כ בנר חנוכה. ועוד דהתורה הרי ציותה על ולקחתם לכם, גם בשביעית, וא"א ביבש, וא"א משל חו"ל לכל תושבי א"י. אבל בנ"ח התורה לא ציותה על שמן זית דוקא, ואפשר בשעוה או מדאשתקד. ולהלכה כבר הזכרתי במשנ"י דעת מרן החזו"א ז"ל (בס' אמרי יושר) שאוסר, וכן מסקנת שבט הלוי הנ"ל. וכמובן מי שאין לו שום אפשרות אחרת כ"א להדליק נ"ח בשמן שביעית. ואל"כ יתבטל מנר חנוכה, בהא מודינא לכת"ר.

אסיים בברכת טוב, יעלה ויצמח כגן רטוב, ובזכות התורה שרק היא טוב, נזכה למבשר טוב, בב"א. [שו"ת חלק יב סימן פט]

סימן ע

עוד בענין הנ"ל — ובדין אכסנאי — ובענין שליחות בנ"ח

בס"ד חנוכה תש"ס פעה"ק ירושלים תובב"א

בימי חנוכה, אורה ושמחה, לידידי האברך המפואר, פרי עץ הדר, חריף ובקי, ועוסק בתורה בשקידה רבה, הרה"ג מו"ה הרב **ישראל שווארץ** שליט"א, מח"ס אמונת ישראל על עניני שביעית וחלה, ומועדי ישראל.

אחדשה"ט וש"ת,

יקרת שורותיך הגיעוני, ונפשך בשאלתך במה דסברי רוב הפוסקים לא להדליק נר חנוכה משמן שביעית כיון דאסור להנות מאורו א"כ כשמדליקו ה"ז לאכלו ולא להפסד, כמו שנתבאר בס"ד אצלנו בארוכה בשו"ת משנ"י (ח"א סי' כו) עייש"ה, דהנאת המצוה לא נחשבת הנאת האדם, כיון דמצוות לאו להנות ניתנו. — מעתה בעל הבית איש ירושלים, הנוהג עפ"י מנהג ירושלים כהרב"י והפאת השלחן לא לנהוג קדושת שביעית בפירות נכרים (עי' שו"ת משנ"י ח"ג סי' א באריכות), ויש אצלו אורח אכסנאי מבניברק הנוהג קדו"ש בפירות נכרים, אם יכול להשתתף בפרוטה עם בעה"ב ולצאת י"ח בהדלקת בעה"ב (כבשו"ע תרעז, א). — והבאת ראייה מהפמ"ג (סי' רצט א"א יז) שאם אין לו יין להבדלה כי אם שֶכֶר שיש בו חשש חדש, אז ישמע הבדלה מאחר וי"ח. ותמה הביאור הלכה (סי' רצו, ב) דאם הוא חושש לעצמו שזה כוס של איסור, א"כ איך יוצא מאחר, אם לא שקיבל עליו רק בחומרא בעלמא עכ"ד, וכתבת דיש לחלק.

(א) וכונתך בודאי שיש חילוק, ששם עצם השֶכֶר הוא של איסור (לדידיה שמחמיר), משא"כ שמן של שביעית הוא של היתר רק ההדלקה אסורה וא"כ עדיפא מדהתם, וי"ל דאפילו להבה"ל י"ח. — אכן אי משום הא אין נפק"מ, שאם השתמשות זו משמן שביעית אסורה, איך יוצא בה, וגם משכחת לה שאלה חמורה מזו, כשהשמן לא נתבער בזמן הביעור (כיון שלא נהגו בו קדו"ש), ועבר זמן הביעור ונאסר (בעצרת דשמינית, רמב"ם שמו"י ז, יא) כמבואר בשו"ת משנ"י (ח"א עמ' פז) עיי"ש וע"ע בשו"ת משנ"י (ח"ד סי' כב).

(ב) ולענ"ד אם יש לו אפשרות לצאת י"ח בנר אחר, אפילו של שעוה, לא ישתתף עם בעה"ב המדליק בש"ש של נכרים, ואם אין לו אפשרות אחרת, אז יוכל לצאת י"ח, עפ"י מה שמצדד בשו"ת שבט הלי (ח"א סי' קפד, אות א) להיתרא מכמה טעמים, וכמו שהבאתי בשמו בשו"ת משנ"י (ח"א עמ' פד), ואחד הטעמים דבשע"ת (תרעג סק"ג) מביא משו"ת פני ארי' (סי' מז) דעצם ההנאה שהוא יושב באור ולא בחושך מותרת מנ"ח, ולא אסרו אלא התשמיש לאורו, וא"כ נהנה הנאה המותרת משמן שביעית עיי"ש, וה"נ גם אם מחמיר בקדו"ש בשמן יכול להדליקו להנאה זו. אבל בזמנינו שאור האלקטרי דולק ומאיר, א"כ ההדלקה מהשמן היא רק למצוה, ובזה צריכים אנו לסברא אחרת להיתר, דלא ברירא מילתא שהנאת מצוה במצוה דרבנן לא נקראת הנאה עייש"ה.

(ג) ונסביר הדברים בס"ד, דהנה שמן של חנוכה צריך שיהא שלו, כמבואר ברמב"ן ומאירי (פסחים ז). דאינו יוצא אלא בשל עצמו, וה"ז כעין ולקחתם "לכם" הנאמר בד' מינים, ומקורו מר' זירא (שבת כג.) שהשתתף בפריטי [אם כי שבפוסקים זה לא נזכר להדיא].

ויש לחקור באכסנאי המשתתף בפרוטה, מה פועל בזה, אם עי"ז נעשה בעלים על השמן הבוער בשבילו, או שע"ז נעשה כא' מבני ביתו של בעל הבית, שהוא מוציאם בהדלקתו, ואין זה דוקא מתורת שליחות, אלא מחובת הבית, שכך ניתנה לנו המצוה "נר איש וביתו". עי' מה שכתבנו בזה

(בסי' קלד) — ולשני צדדים אלה, חייב השמן להיות מותר לאכסנאי, לא מביא אם בעה"ב הקנה לו בפרוטה שנתן לו חלקו בשמן, א"כ קנה האכסנאי שמן שביעית, שלפי מנהגו נוהג בו קדו"ש, ואיך ידליקנו לנ"ח. — אלא אפילו אם ע"י הפרוטה נעשה כא' מבני ביתו, וכמו שהסברנו זאת בס"ד במשנ"י על סוגיות הש"ס (או"ח ח"ב סי' לו, ב) עייש"ה, מ"מ בעה"ב מדליק בשבילו ואם הוא רוצה לצאת י"ח חייב השמן להיות מן המותר לו.

וזה לאו דוקא באכסנאי, אלא בעה"ב שיש לו כמה בנים, אם א' מהם קבע דירתו בבניברק ונוהג קדו"ש בשל נכרים, לא יוכל לצאת לכתחילה מהדלקת אביו אם מדליק בשמן שביעית של נכרים. [באופן שאינו בזיון לאביו].

ד) עתה נעיין אם שייך בנדון דידן ענין אין שליח לדבר עבירה. — וזה תלוי בדעות הראשונים בשליחות בנ"ח. וממה שנתבאר אצלנו בס"ד (במשנ"י על סוגיות הנ"ל, אות ח) חזינן דהרמב"ן (פסחים ז.) והר"ן (שם ברי"ף דף ד.) סברי ששליח יכול להדליק לבעה"ב אם מינהו שליח, או עכ"פ גילה דעתו או נתן לו רשות. — והמאירי ס"ל שאפילו "שליח הבא מאלי", יכול להדליק עבור בעה"ב. [ועי"ז זיכה את בעה"ב בשמן בכדי שיהא "שלו"] — ומחלקותם היא דלרמב"ן ור"ן נ"ח חובת גברא, ולכן בעינן שליחות. ולמאירי הוא חובת הבית כעין מעקה ומזוזה, וכיון שהעיקר שבביתו יהיה דולק נ"ח יכול השליח להדליקו מעצמו. — ולפ"ז לרמב"ן ור"ן דבעינן שליחות, כשיש עבירה בשליחות אמרינן דאשדל"ע, אבל להמאירי שא"צ שליחות, א"כ גם בעבירה מעשהו קיים, דרך בדאיכא תורת שליחות אמרינן דאשדל"ע.

ובאכסנאי שייכת שאלת אשדל"ע בין אם האכסנאי קנה בפרוטה שותפות בנ"ח, שאז אם בעה"ב מדליק, ה"ז בשליחותו, ובין אם נקוט שע"י השתתפותו בפריטי נעשה כא' מב"ב, ולדידן דנהגין כהרמ"א (תרעא, ג) שכל א' מבני הבית ידליק. — דבזה אם האכסנאי אינו מדליק בעצמו, אלא רק משתתף בפרוטה ובעה"ב מדליק, אז זאת אומרת שבעה"ב הוא שלוחו להדליק עבורו ולהוציא י"ח, ואז שייך ענין אשדל"ע.

ה) אבל לשיטת הרמב"ם (הל' חנוכה ד, א) שענין המהדרין הוא שבעה"ב מדליק נרות כמנין אנשי ביתו, ובארנו בס"ד (במשנ"י שם אות ב) דההבדל בין שיטת הרמב"ם להרמ"א הוא, דלהרמב"ם המצוה היא על בעה"ב מחובת ביתו, וההידור הוא שידליק הרבה נרות למהדרין כמנין אנשי הבית, ולמהדרין מה"מ גם כמנין הימים דכל שמרבה בנרות הוי פרסומי ניסא טפי, אבל אין הידור במה שב"ב ידליקו כל א' בעצמו, כי המצוה על בעה"ב. — ולפ"ז אם האכסנאי המשתתף נעשה כא' מבני הבית, לא חלה עליו חובת הדלקת נ"ח, כי אם נתוסף הידור על בעה"ב להדליק גם עבורו. — וממילא כיון שלא מכח שליחות מדליק בעה"ב, אין כאן ענין אשדל"ע. — ולדעת הרמ"א המצוה לכתחילה על כל א' מחובת גברא כמו כל מצוות התורה, וא"כ באכסנאי המשתתף בפריטי בכדי שבעה"ב יוציא ה"ז מדין

שליחות, ואשלד"ע וכן"ל.

[ואין הכונה בדעת הרמ"א, שנ"ח הוא מצוה דרמיא אגברא כמצוה שבגופו, כתפילין וסוכה וכדומה, דלא מהני בהו שליחות (כתוס' רי"ד רפ"ב דקידושין). דזה ודאי אינו, אלא המצוה עליו שידליק בביתו, כמו שיפריש תרומות ומעשרות, או יקדש אשה, וכיון שזו מצוה שאמנם מוטלת עליו, אבל לא שתיעשה בגופו ממש, אלא היא מצוה שיש לה תוצאה, שידלקו נרות בביתו, מהני בה שליחות (עי' בשו"ת מהר"ח זרוע סי' קכח, ובמה שביאר דבריו הקובץ שיעורים כתובות אות רנג), ואכמ"ל. וכבר הזכרנו זאת במשנ"י (שם, עמ' רמה. ורנב).].

(ו) והנה כתב הב"ח (סי' תרע"ז, סוד"ה ומ"ש הרא"ש) דמי שאשתו מדלקת עליו בביתו, אינו צריך לילך לביתו, דאע"ג דלכתחילה יעמוד אצל מי שמדליק עליו, מ"מ אינו לעיכובא, דעיקר החיוב על ממונו, ומ"מ מצוה מן המובחר שילך לביתו וידליק בעצמו, דכל מצוה, מצוה בו יותר מבשלוחו. והביאו המג"א (סק"ז). — ואין לדייק מזה שאשתו היא שלוחו, ולכן מצוה בו יותר, ולפ"ז אם יתרמי ענין של אשלד"ע, לא יצא בהדלקתה. — דכבר נתבאר אצלנו במשנ"י (שם, סי' לז) דבעל ואשתו כגוף א' הם, מפני שמדורם יחד, וגם האשה טפלה לבעלה, וא"כ כשהאשה מדליקה בבית עליו, הרי זה כאילו הדליק הוא בעצמו, אפילו אם הוא במקום אחר [אלא שרשאי להדליק ולברך לעצמו, ולא לסמוך על הדלקת אשתו (רמ"א תרע"ז, ג עי' במשנ"ב סקט"ז)]. — ולפ"ז מצוה בו יותר "מבשלוחו" לא נתכוין לומר שהאשה שלוחו מתורת שליחות, אלא לעולם היא כפלה גופא דיליה, ואעפ"כ מצוה בו יותר שיעשה בעצמו, כדקי"ל בעלמא מצוה בו יותר מבשלוחו.

(ז) הלום ראיתי ביד אפרים (בשו"ע או"ח סי' תלב סק"ו) שכ' לחלק בין הפרשת תרומה דהוי מצוה על הדבר ומהני שליחות, משא"כ בנ"ח שהמצוה מוטלת על האדם שידלק נ"ח בביתו, בין ע"י עצמו בין ע"י אחר, וא"כ זה האחר אינו בתורת שלוחו אלא שכך מתקיימת המצוה גם ע"י אחר עייש"ה, וא"כ ל"ש בזה אשלד"ע. — וגם בלאו הכי כל הדיון בנדו"ד אם הוי שלד"ע וממילא שליחותו בטלה, היא לדעת הנודע ביהודה (מהדו"ק, אהע"ז מסי' עה והלאה) דס"ל דהשליחות בטלה, וכן נקטו הקצוה"ח (קפב, ב) והגרעק"א (בתשו"ח א סי' קצד), והחתן סופר (פרק י' סימן ז' אות ג') הביא כן מההפלא"ה (כתובות לג.), והוכיח כן מהרמב"ם (מעילה ז, ב). — אבל הגאון ר' יצחק מהאמבורג ז"ל (בנוב"י שם) ס"ל דהשליחות קיימת, וכ' הפת"ש (בשו"ע אהע"ז סי' קיט סק"ו) שנראים לו דברי מהר"י מהאמבורג, והביא שהסתפקו בזה מהר"ט והמחנ"א.

ובעצם ענין אשלד"ע, העירוני דכיון שהשליח עושה בהיתר ע"פ הוראת חכמים, לא שייך דברי הרב ודברי התלמיד וכו', והוי כעין לפנ"ע דל"ש כשאינו עיור אלא עושה לפי דעתו בהיתר (כמב"ט ח"א סי' כא וכת"ס חיו"ד סי' עז). — אכן האי סברא דדברי הרב וכו' אמנם נזכרה בכמה דוכתי בשו"ס, אכן יש דיון בר"א אם סברא זו עיקר, או למסקנא (דקידושין מב:) ילפינן לה מקרא, דבעבירה אין

תורת שלוחות, וא"כ בכל אופן אשלד"ע (עי' במשנ"י סוגיות סדר נשים בסוגי' דאשלד"ע).
והנלע"ד למעשה כנ"ל באות ב'.

הדושה"ט ומברך בברכה והצלחה בתוה"ק ובכל מילי דמיטב.

[שו"ת חלק ו' סימן קלו]

סימן עא

נ"ח משמן של חבריו ללא רשות

בס"ד, כ"ה כסלו תשע"ז

בימי החנוכה המאירים, שלומים מרובים, כטל וכרביבים, לכבוד הרה"ג המופלא ומופלג בתורה, חריף ובקי טובא, מו"ה רועי צבי תמיר שליט"א, מח"ס 'בסוכות הושבתי' ועוד, בית שמש.
אחדשה"ט,

ע"ד שאלתו אם מי שאין לו שמן להדליק נר חנוכה, מותר לקחת שמן מחבריו ללא רשותו מטעם דניח"ל לאיניש למיעבד מצוה בממונו, וכדמצינו בשאלת טלית של חברו בלא רשות. או שמא כיון שהשמן מתכלה ונגמר לא אמרינן ניח"ל לאיניש למיעבד מצוה בממונו ואסור לקחת ללא רשות.
אם יודע שבעל השמן אינו מקפיד, דאז אינו בגדר שואל שלא מדעת, שפיר יוצא בשמן זה. — ומש"כ הר"ן (פ"ק דפסחים) דלכן מברכים "להדליק" נ"ח ולא "על" הדלקת, אע"פ שאפשר ע"י שליח, כיון דאמרינן (שבת כג.) שצריך להשתתף בפרוטה הרי שיוצא רק בשל עצמו ואין המצוה מתקיימת ע"י אחר עיי"ש, ומזה דייקו שנ"ח צ"ל משלו. כבר נתבאר בשו"ת משנ"י (ח"י סי' קכה, ג) דכל זה רק בשאינו עושה מאומה רק בעל האכסניא מדליק, אז צריך עכ"פ להשתתף בשמן, אבל כשמדליק מעצמו יוצא בשמן שאול, לא רק מפני שקנאו ע"י ההדלקה, אלא דלא גרע ממגילת אסתר, או שופר וכו' שיוצא בשל חבריו.

וכיון שבנדו"ד דעתו ליתן לחבריו שמן אחר, ויודע שאין חבריו צריך לשמן זה עתה, באופן כזה ודאי כל א' מוחל על כך, ושפיר אמרינן ניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממוניה, אם הוא לא ניזק מזה כלל [וכדקי"ל בטלית ותפילין], וכן גם דרך שכנים שאין מקפידים בזה ומחזירים אח"כ השמן.
ויודע דעת הש"ך (חו"מ ריש סי' שנא) דמותר לאכול מחבריו בדבר שיודע שאילו היה מבקש ממנו היה נותן לו ברצון, ולא דמי ליאוש שלא מדעת דקי"ל כאב"י דלא הוי יאוש, דדוקא ביאוש אמרינן כן כיון שגם אח"כ כשמתייאש אינו מתייאש ברצון אלא על כרחו משום שלא מצאו, נמצא דבאיסורא אתי לידיה, משא"כ במתנה. וכן פסק הנתיבות (סי' סו סקכ"ח וסי' קצה סק"א). והאמנם שבקצוה"ח (סי' רסב וסי' רט סק"ה) חולק עליו ומכריע כדעת התוס' בב"מ (כב.) דאסור לאכול אצל חבריו אפי'

קסח

אם יודע שאילו ידע בעה"ב היה מתרצה. וכן החמיר בזה בשוע"ה (הל' מציאה סעיף ד'). מ"מ לענין דיעבד וצורך מצוה באופן שברור לו שאילו היה מבקש לו היה נותן לו ברצון [וזה תלוי בכל אופן בגופו של ענין כמובן], ודאי שיש להקל ולצרף דעת הש"ך. ורק באופן שיודע שבעל השמן מקפיד אז הוא בגדר שואל שלא מדעת ואסור.

בברכה נאמנה

[שו"ת חלק יד סימן שדמ]

סימן עב

בענין הנ"ל, ואי אמרינן ניח"ל למיעבד מצוה בגזלן

בס"ד, כ"ז אדר תש"פ

בשלהי חודש אדר, שלמא אשדר, מקרתא דשופריא, למע"כ מחותני המפורסם לשם ולתהלה, הגאון הגדול רבי שמואל אליעזר שטערן שליט"א מח"ס 'שביבי אש' ושא"ס, ורב מערב בני ברק. אחדשכ"ת באה"ר,

יקרת מכתבו הגיעני, סובב והולך על מה שכתבנו בשו"ת משנ"י (חי"ד סי' קעט) דהמקדש על יין שאינו שלו יצא יד"ח, דניח"ל לאיניש למיעבד מצוה בממוניה. והעיר הדרי"ג, דלא אשכחן בגזילה הך כללא דניח"ל, דרק כשמחזיר את החפץ שנטל כגון אתרוג וטלית וכדו' אמרינן ניח"ל, ולא באופן שמכלה הממון ומחזיר תמורתו אחר.

הנה מודינא לכת"ר דלא אמרינן ניח"ל לאיניש למיעבד מצוה בממוניה בגזלן שמכלה את הממון, אבל הנידון בתשו' שם אינו על מי שגזל יין, אלא על מי שקידש בטעות על יין שאינו שלו, שחשב שהיין שלו, ואחרי הקידוש התברר שהיין לא היה שלו, ובאופן זה שדעתו ליתן לחבירו יין אחר ולא ניזק מזה כלל, אזי בעל היין אינו מקפיד, ושפיר אמרינן ניח"ל לאיניש דלעבד מצוה בממוניה, ולא דמי לגזילה שלא ניח"ל בזה שנלקח ממנו בגזילה.

וכמ"ש הש"ך (חו"מ ריש סי' שנא) דמותר לאכול מחבירו בדבר שיודע שאילו היה מבקש ממנו היה נותן לו ברצון, ולא דמי ליאוש שלא מדעת דקיי"ל כאב"י דלא הוי יאוש, דדוקא ביאוש אמרינן כן כיון שגם אח"כ כשמתייאש אינו מתייאש ברצון אלא בעל כרחו משום שלא מצאו, נמצא דבאיסורא אתי לידיה, משא"כ במתנה. וכן פסק הנתיבות (סי' סו סקכ"ח וסי' קצה סק"א).

והאמנם שבקצוה"ח (סי' רסב וסי' רט סק"ה) חולק עליו ומכריע כדעת התוס' בב"מ (כב.) דאסור לאכול אצל חבירו אפי' אם יודע שאילו ידע בעה"ב היה מתרצה. וכן החמיר בזה בשוע"ה (הל' מציאה ס"ד). מ"מ לענין דיעבד וצורך מצוה באופן שברור לו שאילו היה מבקש לו היה נותן לו ברצון [וזה

קסט

תלוי בכל אופן בגופו של ענין כמובן], ודאי שיש להקל ולצרף דעת הש"ך. ורק באופן שיודע שבעל היין מקפיד אז הוא בגדר שואל שלא מדעת ואסור.

ומה שהבאנו (בתשו' שם) משע"ת (תרנח, ב) בשם משאת משה שכתב, דהגוזל אתרוג מחבירו ונטלו ביו"ט, ובמועד פייסו ומחל לו, מהני המחילה למפרע. והעיר הדר"ג דדבריו מחודשים ולא נקטינן להו להלכה, דענין המחילה אינו מועיל ועוקר למפרע את העבירה אלא מכאן ולהבא, ורק אם משיב בפועל את הגזילה אז מועיל למפרע מדין לאו הניתק לעשה וכמבואר בתוס' (פסחים כט:). – לא הבאנו את דבריו כפסק להלכה, כי אם לצירוף וסימוכין לדברינו, דלפי דעתו דבאתרוג מהני מחילה למפרע, כ"ש דבנידוד שאין בו דין ד'לכם', דמהני לצאת בו ידי חובת קידוש, כשהחזיר לו יין אחר.

והנני בזה ידידו ומחו' דושת"ה באה"ר

מצפה לישועה קרובה בב"א

[שו"ת חלק טו סימן לט]

סימן עג

מנורת חנוכה שהתחלפה בשל חבירו

בס"ד חנוכה תש"ע

שוכט"ס לאב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, עוסק בתורה לילות כימים, חריף ובקי ומשדד עמקים, ה"ה הרב מתתיהו גבאי שליט"א אחדשה"ט.

על דבר שאלתך בישיבה שקבעו בפתח בית הפנימיה מקום להדלקת נרות חנוכה כל בחור בחנוכה שלו, וקרה שא' טעה והחליף של חבירו בשלו, והדליק בחנוכיית חבירו, אם יצא יד'ח. וצללת במים אדירים, אם נ"ח צריך להיות משלו דוקא דומיא דלקחתם לכם בד' מינים, ואם הוי כאן מצוה הבאה בעבירה שהחנוכיה בגזל בידו, ואפי' את"ל שאין כאן גזל כיון שהיה בשוגג ובטעות, עכ"פ הזיק לחבירו שאינו יכול להדליק בחנוכי' שלו, ואם במצוה דרבנן שייך מצהב"ע, והבאת מהמון ספרי האחרונים, שרובם אין לי, ואם לדון בכל דבריהם צריך קונטרס מיוחד. — ומפני הקיצור וחוסר הפנאי, אקצר בלי לציין הרבה מראי מקומות.

הנה זה ברור כמש"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' פ) ובשו"ת להורות נתן ועוד דמש"כ הר"ן (פ"ק דפסחים) דלכן מברכים "ל"הדליק נ"ח ולא "על" הדלקת, אע"פ שאפשר ע"י שליח, כיון דאמרינן (שבת כג.) שצריך להשתתף בפרוטה הרי שיוצא רק בשל עצמו הרי אין המצוה מתקיימת ע"י אחר עיי"ש, מזה דייקו שנ"ח צ"ל משלו, כל זה רק בשאינו עושה מאומה רק בעל האכסניא מדליק, אז צריך עכ"פ

להשתתף בשמן, אבל יוצא בשמן שאול כשמדליק מעצמו, לא רק מפני שקנאו ע"י ההדלקה, אלא דלא גרע ממגילת אסתר, או שופר וכו' שיוצא בשל חבריו.

ואם אחד הדליק עבור אחר בפתחו של האחר, אם היקנה לו השמן בודאי יצא האחר, מתורת זכי', ואפילו לא הקנה לו, הרי עכ"פ מאיר נ"ח בפתחו, ובזה ג"כ י"ל כסברא הנ"ל שהוא צריך לעשות משהו למצות נ"ח, וכאן פגם שלא עשה בעצמו מאומה, אבל בפתח שלו דולק נ"ח.

ומי שגזל חנוכיה או שמן, או הדליק בבית גזול [כמו שקורה שדייר שבעה"ב נתן לו צו פינוי, והוא מסרב, ודר בעכ"ח של בעה"ב] אין זה מברך אלא מנאץ, הגם דלא הוי ממש מצהב"ע כשקנאו ביאוש ושינוי רשות [או שינוי מעשה], מ"מ לענין ברכה מחמירין שלא לברך (כבביה"ל סי' יא ס"ו ד"ה ולענין ברכה, ומשנ"ב סק"ל), והמשנ"ב (תרמט, ו וביה"ל שם) נתן טעם, כיון שמתחילה בגזל בא לידו, מחמירין לענין ברכה דאית בה הזכרת שם שמים" עכ"ל. — ובענין מצהב"ע ראה בשו"ת משנ"י ח"ג סי' כד ביאור עיקרי השיטות, ואכמ"ל.

ובנדר"ד לא גזל כלל, אלא בטעות לקח של חבריו וחבירו ודאי מוחל לו, שהרי נותן לו מיד תמורתו את החנוכיה שלו, ובשל רבים הדרך הוא לפעמים להתחלף, וכל א' מוחל לחבירו, ואדעתא דהכי מדליקים כולם יחד במקום א', וכל א' ניחא ליה דליעבד מצוה בממוניה, אם הוא לא ניזק מזה כלל. [כדקיי"ל בטלית ותפילין].

דושה"ט בברכה נאמנה

[שו"ת חלק י' סימן קכה]

סימן עד

אם יש חשש בל תשחית בהדלקה בהרבה שמן

בס"ד ר"ח טבת תשע"ד

שוכט"ס למע"כ הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א, מח"ס שו"ת אבני דרך ה"ח בד"ח שו"ע.

אחדשה"ט,

בענין לשים כמות גדולה של שמן בנ"ח שעי"ז הנרות דולקים עד קרוב לחצות לילה, הוא הידור מצוה, דכידוע נשתנה בזמנינו זמן כלתה רגל מהשוק, כמבואר בס"ד בשו"ת משנת יוסף (ח"ט סי' קסד-קסו). ואם מדליק בזמן עם שמן הרבה, קדוש יאמר לו, כאשר נהג הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל. וזה עפ"ד הריטב"א (שבת כא) שכלתה רגל הוא לפי הזמן והמקום, כשמוכרי השמן נמצאים עוד [וזהו כלתה רגלא דתרמודאי], וחנויות המכולת סוגרים בין -, ועד שמגיעים לביתם השעה. — וזה שיעור

קעא

דליקת הכוסיות הבינוניות. — ובהרבה רחובות גם אח"כ הולכים עוד רבים, ואם כי שאין הם מתחייבים לתת שמן בעבורה, אבל הידור הוא בפרסו"נ.

ודברי שו"ת תורה לשמה (סי' עו) איירי במדליק במנורת לילה בחול פתילות, דדי באחת, משום בל תשחית, וכן נר שבת שידלק עד מוצ"ש אינו לצורך, דשרגא בטהרא, אבל שידלק כל ליל ש"ק הרי יוכל להמליך ולקום בלילה ללמוד. — ובנ"ח הוי פרסו"נ.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן ריט]

סימן עה

פתילות לחנוכה מציצית פסולים

בס"ד ה' לפ' מקץ ה' דחנוכה תשע"ג פעה"ק ירושלם תובב"א

בימי חנוכה, אורה ושמחה, לכבוד ידידי ורב חביבי הרה"ג המפו' לשו"ת שלשלת היוחסין כש"ת מו"ה יהודא ארי' מאיר הלוי יונגרייז שליט"א, מחכמי התורה בק"ק אנטווערפן יע"א אחדש"ת באה"ר,

על מה שכתב במכתבו, שיש ענין לעשות מציצית פסולים פתילות לנ"ח, והביא כן מספר שה לבית (דף קסד) עפמשחז"ל (שבת קיז). הואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא תתעביד וכו', וכמו שעשו ממכנסי הכהנים ומהמניהם שבלו פתילות לבית השואבה (סוכה נא). ולמנורת ביהמ"ק (שבת כא). ותמה שלא מצא מהדרים בזה.

אין לומר משום שציצית מצוה דאורייתא וחנוכה דרבנן, ראשית עפמ"ש כק"ז החתם סופר (חאו"ח סי' ר"ה ד"ה מ"ש בפורים) שהודאה על נס חנוכה דאורייתא, ודי בכל שהוא, ונביאים ואנשי כנה"ג תיקנו נר חנוכה והלל (וכ"כ ביו"ד סו"ס רלג). — ושנית שהרי ציצית שבלו נזרקים כדין תשמישי מצוה (כבשו"ע סי' כא, א), רק לא למקום גנאי ונוהגין לגונזן, וא"כ במקום לגונזן הרי עדיף טפי לעשות מהן פתילות לנר מצוה רבה דחנוכה.

וכיון שלא ראינו נוהגים כן, צ"ל טעם פשוט, דחוט ציצית אחד דק מדי שיעור עובי פתילה כנראה בחוש, וצריך לחבר שתיים או שלשה חוטי ציצית בכדי לעשות פתילה יפה, וכ' בזה החת"ס בחידושי הל' פסח הנדפס בדפוס הישן בסוף חי' פסחים (בהל' בדיקת חמץ) שלא יקח נר המחובר מכמה פתילות דקות, משום דהוי כמדורה, ואין מדליקין נר ממדורה, וכ"כ הפמ"ג.

עוד טעם י"ל, שרבותינו הדרו לעשות פתילות מצמר גפן (וואטע) שהוא צמר פשתן, ולא מצמר רחלים, והציצית הרי אינן מפשתן. — ואולי י"ל עפ"מ בס' קהלת יעקב (ערכי הקבלה מבעל מלא

קעב

הרועים, ע' פשתים), שבגד פשתן מסוגל מאד לשמירה מכל קטיגורי נזק, כגון תינוק שנולד, או ב"מ לאחר אריז"ש, לכן לבש יוסף בגדי שש (רמ"ק). לכן נר חנוכה המאיר החוצה לרה"ר צריך שמירה לבל יתאחזו בו החיצונים, ופשתן מועיל לשמירה. אבל מצות ציצית דאורייתא, שומר מצוה לא ידע דבר רע, והן עצמן שמירה כגדולה כידוע מגמ' (מנחות מד.).

דושת"ה בברכה נאמנה לכט"ס

[שו"ת חלק יג סימן רטז]

סימן עו

אם יש חיוב טבילה לכוסיות של נרות חנוכה

בס"ד י"ז חשון תשע"ג

שוכט"ס לידידי הרה"ג החריף ובקי טובא מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א פעה"ק ירושלם ת"ו. כוסיות זכוכית שמדליקים בהן נר חנוכה [והן מונחים בתוך מנורת מתכת], כתב בספר פרי אליהו (להגר"א זלוטניק ז"ל, ח"ג סי' כה) שאם הן מתוצרת גוי צריכים טבילה, כיון ששורה עליהן טומאת עכו"ם אין לקיים בהן מצות נ"ח, וכעין שמבואר בב"י (או"ח קנד, יב) שעכבר שנמצא בשמן אם מאוס לא ידליקנו בבית הכנסת, (מובא במ"ב סק"נ) כתב דה"ה לשאר הדלקה כנר שבת וחנוכה. וכמ"ש בשו"ע (י"ד סי' קד, ב בהגה) דבמקום שהשומן מאוס אסור להדליקו בביהכ"נ משום הקריבהו נא לפחתך.

וחבל אחרונים חולקים, ומחלקים בין שמן שהוא עצמו מאוס, לבין כלי ששורה עליו טומאת עכו"ם, שאין מיאוסו ניכר. עי' בס' טבילת כלים (פ"ד הערה ו'), ובשו"ת באר שרים (ח"ו סי' נג, ו וח"ז סי' יג ב), ובס' מאורות נתן (סו"ס לז). — ואי משום הא י"ל דכיון דעכ"פ יש עליהן טומאת עכו"ם, מאוסים למצות נ"ח. — אבל יפה הערת שהרי רק כלי אכילה חייבים בטבילה (כיו"ד סי' קכ). ואפילו אם ראוי הכלי לאכילה, כל שאינו משתמש לאכילה אלא לצרכים אחרים א"צ טבילה, וא"כ כוסיות אלו משתמש בהם רק להדלקה אין עליהם חיוב טבילה.

והסבר הדבר כמ"ש הפוסקים, עי' מה שביאר בזה הט"ז (בסי' קכ סק"א) שרק כלי סעודה חייבים בטבילה דכתיב כל דבר אשר יבא באש, ואין דרך להשתמש באש אלא צרכי סעודה של מתכת דכתיב אך את הזהב וכו' וכל הנזכר בקרא הוא נקרא מתכת וכו', וטעם הטבילה כדי שיצאו מטומאתו של עכו"ם לקדושתו של ישראל עכ"ל. — ולכן מנורה שתולים לפני ארון הקודש ומדליקים בה נר תמיד של ביהכ"נ, אינה צריכה טבילה, הגם שהיא באה למקום קדוש, מ"מ אפילו עשאה עכו"ם לא ירדה עליו טומאתו, שכן היא הלכה שטומאת עכו"ם יורדת רק על כלי סעודה. — וכן אם גוי ארג בד ותפר

בגד ולובשו בשבת וי"ט לא אמרינן הקריבהו נא לפחתך.

וצריכים הזכויות להיות מיוחדות לנר חנוכה ושאר הדלקות. שרק אז פטורות מטבילה, אבל אם לקח הזכויות סתם, אם תשמישו לשתייה, מסתבר שנתחייבו מיד בטבילה, ואם רוצה לייחדם להדלקה בלבד, די שיקבע זאת במחשבתו, וכדתנן (שביעית פ"ח מ"א) דכל שתשמישו לאדם ולבהמה, תלוי למה מייחדן במחשבתו.

ולנכון כתב בספר נטעי גבריא (חנוכה ז, ב) שזכויות של נ"ח פטורות מטבילה. דכיון דלא תיקנו להם חז"ל חיוב טבילה, אין להחמיר מעצמינו, וכי ס"ד שפמוטות כסף צריכים טבילה עכ"ד. — ובוודאי הפרי אליהו הנ"ל רק ממדת חסידות יתירה אמר כן, וכמו שכבר הבאתי במק"א שהרה"ק בעל שומרי אמונים ושולחן הטהור ז"ל טבל אותיות הדפוס במקוה לפני שהדפיסו ספריו [שאז סידרו ע"י מסדרי אותיות כל אות וחיברום יחד]. וכמו שהשיב לך הגאון הגר"ח קנייבסקי שליט"א שבנרות חנוכה שהן דוגמת המנורה בבית המקדש ראוי שתהיינה טהורות מטומאת עכו"ם.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יב סימן צד]

סימן עז

בענין הנ"ל

בס"ד חנוכה תשע"ד

בימי חנוכה, אורה ושמחה, לכבוד הרה"ג המזכה הרבים, בהפצת דברי תורה הנעימים, כש"ת מרדכי חיים שליט"א, מחבר ועורך הגליון החשוב "פנינים" אחדשה"ט,

בשאלתו אם צריך לטבול את הכוסיות שמדליקים בהם נרות חנוכה. — וכמובן שהשאלה תהי' רק אם הם מזכוכית, ומתוצרת נכרים.

ולכאורה השאלה אינה מובנת, שהרי חיוב טבילה הוא רק על כלי אכילה כבשו"ע (יו"ד קכ, א). ועד כאן לא נסתפקו אלא על כלי עישון הנקראות בפי האחרונים "שתיית" טוטין (טאבאק), ודברנו מזה בשו"ת משנת יוסף (חי"א סי' קמה) עיי"ש, אבל כוסיות להדלקה אינם כלי אכילה.

וצ"ל דכונת השאלה היא, דכיון שהשמן צריך "מן המותר בפיך" לדעת הגר"ש קלוגר זצ"ל בשו"ת שנות חיים (סי' ריח), א"כ גם כלי הזכוכית שהשמן בתוכו צריך להיות טבול, כדי שיוכל לשתות השמן ויהי' מותר לפיו [לולא שהקציאו למצוה].

אבל שתי תשובות בדבר, ראשית, השמן הוא מין המותר בפיך אם אינו שמן של איסור, כמו אכילה

קעד

וכדומה, אבל אינו תלוי באיזה כלי נמצא, דחויב טבילת הכלי הוא דין בכלי, שאסור לגבירא לשתות ממנו, כיון שיש עליו מצוה לטובלו, אבל אינו אוסר את השמן שבכלי הבלתי טובול, ובכל אופן הוי השמן מן המותר בפיק.

ושנית, רוב הפוסקים לא סברו כהשנות חיים הנ"ל, כמובא בשד"ח (מע' חנוכה סי' יב) ובדעת תורה למהרש"ם (סי' תרעג, א) ובפסקי תשובות (תרעג, והערה) דבדרבנן א"צ מן המותר בפיק.

וא"כ כוסיות הזכוכית דנ"ח א"צ טבילה, אבל אם מתוצרת נכרים הם, הטובלן לשם קדושה יתירה, אין מזניחין אותו, על שמרבה הידור בטהרה, בפרט שכל ענין הטבילה הוא על שיצאו מרשות עכו"ם לרשות ישראל, ובחנוכה מלכות הרשעה טימאה הכל ולחביבות המצוה ל"א טומאה הותרה בצבור (כהפנ"י), אלא שהכל יהיה טהור גמור.

ואיני יודע איך נהגו צדיקים כשאומן נכרי עשה להם מנורה לשבת ולחנוכה.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רכד]

סימן עח

בענין הדלקה כמהדרין מן המהדרין

בס"ד י"ח טבת תשס"ה

שוכט"ס למע"כ המופלג בתורה חריף ובקי ובעל סברא ישרה ה"ה הרב **מרדכי זיידל** שליט"א, בק"ק בית שמש.

אחדשה"ט וש"ת, לא ידעתי איך לכנותו ויסלח לי.

א) קבלתי דברי תורתו, בהם מעלה שחויב הדלקת נר חנוכה הוא כמנהגינו כמהדרין מן המהדרין, וזה נעשה אצלנו כעיקר הדין, ושלכן לא הזכיר השו"ע (תרעא, ב) שמצות נ"ח נר איש וביתו, כלשון הגמ' (כא:): והרמב"ם (הל' חנוכה ד, א), אלא פוסק בפשיטות כמה נרות מדליק וכו' שמוסיף והולך וכו', כיון דהוי מנהג כל ישראל, וכקיבלו עליהם בנדר, שאין מתירים אותם, כבגמ' (פסחים נ:): דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם (וכ"פ בטוש"ע יו"ד סי' ריד). — [ולאו דוקא דברים שנהגו בהם "איסור", אלא כמו"כ אם נהגו במצוה או מעשה טוב אין להתירם]. ולכן כיון שנהגו בדורינו כולם להדליק כמהדרין מה"מ, ה"ז חובה גמורה עלינו, אתו"ד. — והצדק אתו, שיש בזה משום אל תטוש תורת אמך, וכדאיתא בירושלמי (פסחים פ"ד ה"א דף כה:): אל תשנו ממנהג אבותיכם. וכן (ביצה ד:): הזהרו במנהג אבותיכם. וכן (שבת לה:): להקדים קבלת שבת, ועוד. — אבל אבותינו קיבלו ע"ע רק כשיש באפשרותם כשידם משגת, ואם לאו די בנר א' בכל לילה (מ"ב

תרעא סק"ד), גם אליבא דהשו"ע.

(ב) ומביא כת"ר דברי הגר"ז הלוי ז"ל ש"מהדרין" דנ"ח אינו בגדר "הידור מצוה" עד שליש במצוה (ב"ק ט:), שהרי כאן מוסיף כפלי כפליים, ובמקום ח' נרות מדליק ל"ו. — הנני בעניי הארכת בזה טובא בס"ד במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לח) ושם (בעמ' רנט:): ציינתי להגר"ז ז"ל. ואכן הר"ח (ב"ק ט: ושבת כא:): כ' דמהדרין דנ"ח היא כמו שאר הדור מצוה, והגם שחייב רק עד שליש, מ"מ אם זימן לו הקב"ה ממון ה"ז משובח אפי' יותר משליש, כבנ"ח — וי"ל דכונת הר"ח רק להביא דוגמא לענין מהדרין, ולעולם בנ"ח המהדרין הן מגוף המצוה, ואינו כשאר הידור מצוה וכן"ל מהגר"ז. (ג) ויש לחקור במי שהיה לו מעות לקנות שמן זית מעט, עבור נר א' לח' הלילות, או יוכל לקנות במעות אלו קופסא של ל"ו נרות חנוכה קטנים מפרפין, מה עדיף. — דשמן זית הוי הדור מצוה (בזה א-לי ואנוהו) (תרעג, א בהגה). ול"ו נרות הוא כמהדרין דנ"ח.

והספק בזה מה עדיף, הידור בגוף המצוה, דכמו בכל המצות צריך לעשותם נאה בהידור (כשבת קלג:). או דהידור המיוחד רק לנ"ח. — ופשוט שבנ"ח ההידור הוא מה שקבעו חז"ל במיוחד לנ"ח, מהדרין ומה"מ, ובשאלה הנ"ל עליו לקנות ל"ו נרות, להיות מוסיף והולך, אבל מ"מ ההידור שבכל המצוות, לא זז ממקומו, וגם אותן ל"ו נרות צריך לקיימן בהידור הכי נאה, כפי אפשרות האדם. [והא דקיי"ל (תרעא, א) דלמצות נ"ח שואל על הפתחים, או מוכר כסותו כ' המשנ"ב (סק"ג) דמחוייב רק לנר א' בכל לילה, דהיינו בלי מהדרין כנ"ח, וכש"כ בלי הדור מצוה בעלמא, ודי בנר שעוה א' לכל לילה].

(ד) מדי דברי אזכיר שבספר הליכות שלמה (תשרי-אדר סוף פרק יג) מובא שהגרש"ז אויערבאך ז"ל ס"ל שבזמנינו א"צ להדליק נ"ח בפתח הנוסף הפונה לכיוון אחר, דבזמנינו אין מדליקין בזמן א', ומ"מ בביתו הדליק גם בפתח האחורי, אבל רק נר אחד, וכן השיב לשואל, דבהדלקה מפני החשד צריך רק נר א' "ובלבד שיהא ניכר שהדליקו לשם חנוכה" עכ"ד.

והיינו דס"ל דגם בזמנינו, למרות שקבלנו מאבותינו להדליק כמהדרין, בכ"ז נשארה עיקר ההלכה דנר איש וביתו, ולכן בכה"ג סגי בא'. — אם לא שנאמר, שההדלקה מפני החשד, אינה בתורת הדלקה כלל, אלא לסימן שמדליקים כאן נ"ח, אבל זה אינו, שהרי מטרת ההדלקה השני' היא, שהעובר בצד השני יראה שְׁאֵלָה הן נ"ח, דהיינו שבכל צד צריך נ"ח, ועכ"ח טעמו כנ"ל. — וכבר עמדתי על כך בשו"ת משנ"י (ח"ה סו"ס קיד).

דושת"ה בברכה מרובה

[שו"ת חלק ז' סימן קכז]

סימן עט

מה עדיף להדליק לזמן מרובה או שכל א' מב"ב ידליקו חצי שעה

בס"ד חנוכה תשס"ח

לפי מה שביארנו במקו"א (בשיעור כלתה רגל מן השוק בזמנינו) דהגם שיעקר מצות הדלקת נ"ח הוא בשיעור של שמן או נר לחצי שעה, בכל זאת יש הידור שידלקו הנרות עד חצי שעה אחרי צאה"כ דר"ת. [דהגם דלר"ת ג"כ יש ב' שקיעות, כמבואר בדבריו, ואחרי השקיעה הא' בא"י כבר מחשיך ונראה אור הנר, א"ש לומר שרגא בטיהרא מאי אהני (דזה רק בחו"ל שאחרי השקיעה הא' עדיין נראה אור יום לערך כשעה) בכ"ז לר"ת אינו יום כ"ה כסלו, אלא רק כ"ד בו, והמצוה להדליק בכ"ה, וכן בכל ח' הימים. ואם כי שאפשר להדליק מפלג המנחה, זה רק בדיעבד, וא"כ לר"ת זמן הדלקת נ"ח הוא עד חצי שעה אחרי צאה"כ שלו]. וזה בא"י עד שעה 6.22.

ויותר הידור שידלקו הנרות עד שעה 9 בלילה. כי רוב החנויות נסגרות בין 7 — 8, וכשסוגרים והבעלים והקונים הולכים לביתם, זה מגיע קרוב ל-9. — ועוד יותר הידור שידלקו הנרות עד כשעה 11, שאז כלתה "רוב" רגל מהשוק. — לפ"ז נלע"ד לדון בדבר חדש בס"ד.

דהנה בשו"ע (תרעא, ב) פסק כתוס' (שבת כא:) דלמהדרין מן המהדרין מדליקים בבית בליל א' רק נר א', אפילו אם רבים בני הבית, ועליו מוסיף והולך [אית לי' למהדרין מה"מ שכל א' ידליק, שאז אין היכר לימים, דיחשבו שיש יותר בני בית]. והרמ"א פסק כהרמב"ם שכל א' מבני הבית ידליק בליל א' נר א', ועליו מוסיף והולך כל א'. — דהיינו לפי ציור הרמב"ם אם בני הבית הם עשרה, לתוס' יש בסך הכל ל"ו נרות (חוץ מהשמש), ולהרמ"א אליבא דהרמב"ם יש 630 נרות ($36 \times 10 = 360$).

ויש להסתפק במי שיש לו שמן לפ' נרות, והם עשרה בני בית. מה עדיף להיות מוסיף והולך שאז בסה"כ יהיו 36 נרות, או שכל א' מב"ב ידליק בכל לילה רק נר א', שאז בליל א' ידלקו נרות, ובליל ח' — בזה כתב הפמ"ג (תרעא משב"ז א) דלהוסיף בכל לילה הוי מהדרין יותר מן המדליק נר לכל א', שאם מוסיף והולך הוי יותר פרסו"נ שהיה הנס ח' ימים. — ולפ"ז ישארו לו 44 נרות, כי מתוך 80 ידליק רק 36.

ונלע"ד שאמנם ידליק בעה"ב במוסיף והולך נרות, אבל יתן שמן הרבה שידלק זמן מרובה כפול מהרגיל [כנ"ל לפחות עד חצי שעה אחרי צאה"כ דר"ת, או עד כשעה 9, או עד כשעה 11] ועי"ז ישתמש לל"ו הנרות בשמן שיש לו ל- 80 נרות רגילים [דהיינו $36 \times 2 = 72$]. — דלהדר בשיעור כלתה רגל יותר חשוב, שאין זה רק הידור דמהדרין, אלא זה מעיקר מצוה דפירסומא ניסא שהוא דינא דגמ'. שיתפרסם הנס הרבה זמן ועי"ז להרבה אנשים.

ולא נאריך כעת בחשבונות שונים, רק אם נרותיו דולקים 5 שעה, א"כ לל"ו נרות צריך שמן לק"פ שעות (5 שעות \times 36 נרות = 180 שעות). ואם הם עשרה בני בית, וצריך לכל א' למוסיף והולך 360

נרות כנ"ל, אם ידלקו רק חצי שעה, הם צריכים שמן ג"כ בסה"כ ל—180 שעות. — וא"כ יל"ע מה עדיף שבעה"ב ידליק 36 נרותיו שידלקו 5 שעה, או שעשרה בנ"א ידליקו כל א' לבדו במוסיף והולך 36 נרות במשך רק חצי שעה, דהיינו כל א' 18 שעה וביחד 180 שעה. — דהיינו מה עדיף פרסו"נ במנורה אחת לצד הרחוב ב—5 שעות, או פרסו"נ לעשרה בנ"א, לכל א' במנורה שלו (ג"כ לצד הרחוב) במשך חצי שעה כדינא דרמב"ם (ד, ה) ובשו"ע (תערב, ב).

ונראה כסברא אחרונה, כי הידור זה של נר א' לכל א' וא' נזכר בפירוש בגמ' שזה המהדרין והמהדרין מה"מ, ואילו תוספת זמן הדלקה הוא אמנם בודאי הידור, אבל לפי רמב"ם וטוש"ע ונו"כ די בחצי שעה, וא"כ מוטב שעשרה ידליקו חצי שעה בל"ו נרותיהם, מאשר שא' ידליק עם הרבה שמן זמן מרובה.

[שו"ת חלק ט' סימן קסה]

סימן פ

טעה והדליק בליל א' דחנוכה ב' נרות

בס"ד חנוכה תשע"א

בימי חנוכה, אורה ושמחה, ישע ורוחה, למע"כ ידידי הרה"ג ר' יצחק מאיר ניימן שליט"א מחכמי התורה ויושב על מדין בעה"ת בני ברק ת"ו

אחדשה"ט

שמחתי בדברי תורתו דשדר לן, סובבים ע"ד החכמת שלמה (בסי' תרעא) שנסתפק במי שבלייל א' דחנוכה הדליק שתי נרות אם יצא יד"ח, ופשיטא ליה דיצא, דתוספת על הדבר אינו מזיק, כמ"ש הרמ"א (סי' רסג) בנר שבת שיכול להוסיף על מה שהוא כנגד מנין המכוון, ובלבד שלא יפחות עיי"ש והה"ד בנ"ח עכ"ד.

וכת"ר רוצה לחלק ולומר דשאני נר שבת שעיקרם להנאת אורה [שזה פי' שלום ביתו], א"כ נהי דמיעוטם שנים כנגד שמור וזכור, אבל המוסיף אינו גורע. משא"כ נר חנוכה דלפירסו"נ, וצריך שיהא היכר שהדליקה לנ"ח ולא לצרכו, שזה הפירסו"נ שמדליקו כדי לפרסם הנס, אם ידליק יותר מהמנין המכוון הרי יאמרו לצרכו הדליקה, ול"ה פרסו"נ, ולא י"ח. — ועל יסוד זה בנה כת"ר פלפולו הנחמד. ולענ"ד לערער על יסוד זה, דחשש שיאמרו לצרכו הדליקה, שייך רק אם שינה באופן ההדלקה, שהדליק בפנים והוציא הנר החוצה לפתח הבית, או בהדליק מדורה, שבכה"ג ששינה בצורת ההדלקה, שיש לחש לצרכו אדלקה, אזיל ליה הפרסו"נ. — אבל כשההדלקה היא כראוי אלא שינה במספר הנרות בזה לא חיישינן שלצרכו אדלקה.

קעח

שתי ראיות לי לזה. — א) מתשו' הכתב סופר (סי' קלה) המובאת במ"ב (סי' תרע אסק"ה) במי שיש לו בליל ג' רק ב' נרות, ידליק רק אחת ולא ב', שלא יקלקל המנין, ואם הדליק ב' וכבר כבו ידליק מחדש בברכה [אא"כ התכוין בברכתו הראשונה לפטור כל הנרות, גם שבעתיד (עיי"ש בד"ה ובמ"ש)]. הרי שלפי הכת"ס קלקול המנין הוא קלקול בעיקר ההדלקה, וכמו שהסברנו בס"ד במשנ"י על סוגיות (או"ח סי' לח, ג) דנרות המהדרין אינן בגדר הידור מצוה דעלמא, אלא נעשו חלק מעצם מצות נ"ח, כיון שכך תקחז"ל, המצוה והידורה עמה. — ולא חייש הכת"ס לחשש גדול מזה שאם משנה המנין יאמרו לצרכו אדלקה ובכלל לא יצא יד"ח. — ב) מהמ"ב (תרעא סקי"ב) ושעה"צ (טז) דכדי שלא יטעו שריבוי הנרות הוא מכמה בנ"א, ולא מן ההוספה, ידליק כל א' במק"א "וזה ל"ש בלילה הא' מ"מ משום לא פלוג יש לזהר בזה גם בלילה הא'" עכתו"ד. הרי שחשש רק מריבוי נרות, ובליל א' אין חשש דכו"ע ידעי, שמדליק רק א', א"כ יאמרו שטעה, ולא יאמרו לצרכו אדלקה, ודו"ק.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קיד]

סימן פא

שמש לכל מנורת חנוכה

בס"ד י"ט כסלו תשע"א

לקראת ימי חנוכה, נזכה לראות בישועה גדולה, ובתוכם ש"ב ידי"נ העמוס בתורה, יחד עם יר"ש טהורה, ה"ה הרה"ג החו"ב מו"ה פנחס זעליג בלויא שליט"א, מחכמי התורה בק"ק בית שמש ת"ו. אחדשה"ט וש"ת באה"ר

בנועם מכתבך עמדת על דברי הבאר היטב (תרעג, ה) שאפילו אם רבים מדליקים צריך להניח כל אחד ואחד שמש (תשו' הרמ"א סי' פא), ובתשובה בפנים כתב דמנהגנו שכל א' מבני הבית מדליק במקום מיוחד, א"כ כל מקום צריך שמש לנרותיו, ופוק חזי מאי עמא דבר, שבכל מקום שמש שלו עומד עליו ומשמשו, עכ"ד.

וכתבת דהרמ"א לשיטתו (בסי' תרעא, ב) שכל א' מבה"ב מדליק ויתן נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקים. — ושלפ"ז יש להסתפק דשמא זה רק כשכל א' מניח בפתח מיוחד, אז זקוק כל א' לשמש מיוחד, אבל אם כמה בני בית מניחים נרותיהם בחלון או דלת אחת, זה למעלה מזה [באופן שניכר שאלה הם נרות חלוקים לכל א' בנפרד], שמא די לכל דלת או חלון בשמש אחד. שאם מישהו ישתמש לאור נ"ח ישתמש לאור השמש. — וכמו שנר השמש אינו בטל ברוב נרות דחנוכה, כן שמש אחד לא יתבטל לכמה מנורות העומדות קרובות זו לזו.

קעט

הנה אם היה תפקיד השמש רק להיכר לא להשתמש לאור נ"ח, או כדי שישתמשו לאורו ולא לאור נ"ח, היית צודק, דדי בנר א' גם לכמה מנורות. — אבל כיון שכן תיקנו לנו רבותינו להדליק שמש אצל נ"ח, א"כ נעשה זה למנהג ישראל, שלכל מנורה מוסיפים לנרות שמש. — ויש בנרות חנוכה גם רמזים עמוקים, כמו שהביא בס' בני יששכר (חודש כסלו טבת מאמר ב') מהקדמונים ענין ל"ו נרות דחנוכה [בסך הכל כל הימים], וידוע הרמז "שרפים עומדים ממעל לו" שהשרפים — השמשים עומדים יותר גבוה ע"ג ל"ו נרות דחנוכה (כבשו"ע תרעג, א ומ"ב סק"כ).

וגם בפשוטן של דברים לא חילקו בתקנה זו, בין מנורות מפוזרות לבין מכוונסות. שאל"כ למה צריך היום בכלל שמש, הרי אור האלקטרי (חשמל) דולק בבית וברחוב וממנו משתמשים ולא מנ"ח, אלא ודאי תקנה ראשונה נשארה במקומה. וכדקי"ל שאפילו יש נר על השלחן להאיר יניח שמש לנ"ח (מ"ב תרעג, סק"ז).

כעת חשבתי אודות מה שהבאתי בס"ד בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כו) דעות האחרונים אם מותר להדליק נ"ח משמן שביעית, דהדלקה הנאה לאדם משמן שביעית מותרת (כשביעית פ"ח מ"ב), ואם מדליקו לנ"ח אוסרו בהנאה, וממעט באכילת פרות שביעית, ושכן דעת החזו"א ז"ל. עיי"ש. — דהני מילי בנרות חנוכה אבל השמש מותר לכו"ע, שהרי עיקרו להנאת אורה, שיהנו ממנו ולא מפ"ש.

דושה"ט באה"ר וברכה נאמנה

[שו"ת חלק יא סימן קיג]

סימן פב

אם יש הידור להדליק נ"ח יותר מנר א' ופחות ממנין הימים

בס"ד חנוכה תשס"ג פעה"ק ירושלים תובב"א

בימי חנוכה, אורה ושמחה, בריאות והרוחה, לכבוד ידידי הרב המופלג בתורה, ומעוטר ביראת ה' טהורה, עמקן בסברא ישרה, הרה"ג רבי **יעקב צבי ריבא** שליט"א בק"ק וויליאמסבורג יע"א. אחדשה"ט וש"ת,

הגיעני יקרת מכתבו, מילין בסימין לחיך ערבים, בעניני חנוכה, ופתח דבריו במי שעומד בליל ג' דחנוכה, ויש לו ב' נרות, מה יעשה, אם ידליק רק נר אחד, לקיים עיקר המצוה נר איש וביתו, כיון שאין לו נרות למהדרין מה"מ, או שידליק ב' הנרות, שיש לו לקיים עכ"פ ההידור דנ"ח במקצת, והביא דברי בית הלוי (עה"ת, בחי' לחנוכה) שכתב שידליק רק א' כעיקר החיוב דמאי הידור איכא בליל שלישי בשתי נרות, ודברי האבי עזרי החולק עליו.

א) הדבר מפורש בחיי אדם (קנד, כה) ומובא במשנ"ב (תרעא סק"ה) שמי שיש לו רק עשרה נרות,

ידליק ביום הראשון אחד, וביום השני שנים, ואח"כ בכל לילה רק אחד, והגם שישאר לו נר א', לא ידליק ביום השלישי שנים [דהיינו שלא יעשה הידור במקצת] דאינו לא כמר ולא כמר. — וכן האריך בזה בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' קלה הביאו בשעה"צ סק"ה) שאם לא מדליק כמנין הימים הנכנסים [לב"ה, וכן לימים היוצאים לב"ש] הרי זה עיוות וקלקל המנין, ופשוט וברור שאם אין לו שמן כדי ההידור דמהדרין מה"מ, מוטב שידליק רק כעיקר מצות נ"ח נר איש וביתו, ולא יותר בכדי שלא יקלקל את מספר הימים.

(ב) והוסיף הכת"ס (שם בד"ה ובמ"ש), לפרש לפ"ז דברי הארחות חיים שהביא הב"י (סי' תערב) דמי שלא הדליק בליל ג' אלא ב' נרות, או בליל ד' הדליק רק ג', שהחמירו בלונל שידליק מה שחסר, וא"צ לברך שנית, "כי הברכה שעשה בתחילה על חיוב כל הנרות עשאן" ע"כ. — דמשמע מזה שאם לא התכוין תחילה על כל הנרות צריך לברך שנית, והוא תמוה, דליכא חיוב אלא הידור ואיך יברך וציונו (עי' פמ"ג א"א רס"י תרעו, ומחצהש"ק וא"ר סוס"י תערב, ותשו' רעק"א תנינא סי' יג). — אלא בודאי מי שהי' לו רק נר א' והדליק וברך, ולא נתכוין על יותר נרות, ואח"כ נזדמנו לו יותר, מ"מ לא יברך כי כבר עשה המצוה המוטלת עליו כתיקונה, אבל הרב"י בשם א"ח איירי במי שחסר מנרות המהדרין, שע"י שהוסיף נרות מהדרין בחסרון המספר, גרע עיקר המצוה, כה"ג לולי שהתכוין מתחילה על כל הנרות, הי' צריך לברך שנית, כיון שמוטל עליו להדליק שנית המנין בב"א לתקן מה שעיוות תחילה עכת"ד.

ובכונתו צ"ל, שאם קילקל, ה"ז לא רק בנרות המהדרין, אלא גם בנר הא' העיקרי, דאל"כ הרי בירך על הא', ועל המהדרין אין מברכים, אלא חזינן מדבריו שקילקול המנין הוא כ"כ חמור, עד שאם לא נתכוין מתחילה על כל מה שראוי להדליק, ה"ז מוסיף ומברך על נרות ההידור שהחסיר, וכן מסיק להלכה בסוף דבריו (אות ב' וג').

(ג) והסבר הענין הוא, שמהדרין דנר חנוכה אינו דומה לשאר הידור מצוה, כגון אתרוג דאיתא בשו"ע (סי' תרנו, א) שאם מוצא אתרוג יותר גדול, יקנהו, ויוסיף דמים עד שליש מחירו, וכן בשאר מצוות אשר ההידור הוא להוסיף בכמות או באיכות, משא"כ נ"ח, דאה"נ אם היינו תולים ההידור בדעת כל א' וא', היינו יכולים לומר שביום הג' שצריך להדליק האחד מעיקר מצות נ"ח, ועוד שנים משום הידור, אם אין לו עוד שנים להידור, ידליק עוד א' להידור, שעכ"פ מהדר המצוה, שמדליק יותר מן המחוייב, אבל כיון שחז"ל קבעו לנו את ההידור, א"כ הם אמרו והם אמרו, שאופן ההידור להוסיף בדוקא לפי הימים הנכנסים, דהיינו לדייק ולהדליק כמספר הימים, אשר זה בלבד מהדרין מן המהדרין ייקרא. — אבל אם יוסיף נר א' להידור במקום שנים, לא פעל מאומה. ואדרבא מגרע, שמראה שהיה עד כה הנס רק ב' ימים, ובאמת הנס נמשך כבר ג' ימים.

[ואין לומר דהוי כחצי שיעור במצוות, ד"א דהוי עכ"פ מצוה, כמו שחצי שיעור אסור מן התורה,

כמש"כ הברכ"י (סי' תפב), דכאן הרי צריך בעיקר להראות כמה ימים נכנסו בחנוכה, ואינו ענין לשיעור כלל]. — ולדברי הכת"ס הנ"ל לא רק שלא פעל, אלא גם קילקל בהוספה זו של א' במקום ב'.

ד) וראיה לדברים האמורים יש להביא ממה שהעיר בחידושי מהר"ז הלוי ז"ל, שהרי קיי"ל (ב"ק ט:): הידור מצוה עד שליש במצוה, ובנ"ח הוא הרבה יותר, שמוסיף כפליים על הנר הא' שהוא עיקר המצוה, אלא על כרחך דהידור נ"ח שונה משאר הידורים, והוא חלק בגוף המצוה, למי שירצה לקיים המצוה בהידור, ולכן שיעורו יותר משליש.

ה) יש לעיין לדברי החיי אדם הנ"ל במי שיש לו עשרה נרות, שידליק בכל יום אחד, וביום שני ידליק שנים כמהדרין, וישאר לו נר אחד, והלא לכאורה למה שישאר לו אחד, מוטב שידליק ביום השלישי שנים נוספים [ובסך הכל שלשה] ויקיים המצוה בכל עשרת הנרות שיש לו. — אלא כפי שנתבאר עיקר המהדרין הוא להוסיף נרות בדיוק כמספר הימים, ולפ"ז אם ביום השני לא הידר והדליק רק נר אחד, וביום השלישי ידליק שלשה, הרי זה לא מוסיף והולך עם הימים, כי היה לו דילוג באמצע, שביום ב' לא הוסיף, וביום ג' מוסיף, ונהי שמדליק ביום ג' שלשה נרות כמו כולי עלמא, אבל לו ולבני ביתו אינו בכלל "מוסיף והולך" כסדרן. — [ואה"נ מי שנאנס ולא הדליק ביום שני כלל, או שהי' לו רק נר אחד, בכל זאת ביום ג' מדליק ג' כמו כולי עלמא ושפיר עבד, דאונס רחמנא פטרי', ויותר מזה שאפילו הזיד ולא הדליק ביום ב', בכ"ז ידליק ביום ג' כמו כולם (כבשו"ע סו"ס תערב בהגה). אבל ביש לו י' נרות לא יעשה כן לכתחילה, שרק ביום ג' ידליק ג', ולא כן לפניו ולאחריו, דזה אינו מוסיף והולך].

ו) ולא יכולתי לעמוד על כונת האבי עזרי (סוף הל' חנוכה) דפשיטא ליה שאם יש לו בליל ג' רק ב' נרות שידליקם, דאם אינו יכול לעשות ההידור בכולו, וכי בשביל זה לא יעשה, ומשיג על בית הלוי הנ"ל. — ומה שהביאו לכך הוא מפני שכתב לפני כן "ההידור הוא שמרבה במצוה ומדליק עוד משום פרסו"נ". דהיינו שסובר שעצם ריבוי הנרות הוא ההידור. אבל בגמ' (כא:): הרי מפורש דלב"ה מוסיף והולך ומעלין בקודש וכוונת הימים היוצאים, ובודאי שלא כל א' יכול להוסיף ולהדליק כמה שרוצה, אלא דוקא כמהדרין מה"מ שתקחז"ל. — ובודאי לא כתב כן להלכה למעשה, שדעת הגאונים הח"א הכת"ס הבית הלוי והמשנ"ב הנ"ל כמו שנתבאר. ברם הלום ראיתי בחכמת שלמה להגרש"ק ז"ל בשו"ע (רס"י תרעא) שכ' שאם הדליק בלילה הראשון ב' נרות יצא, דתוספת על המנין אינו מזיק, וכמ"ש הרמ"א (סי' רסג) דיכול להוסיף על המנין המכוון ובלבד שלא יפחות עכ"ד, הרי דנקט דאם שינה לא קלקל המנין, דאילו להכת"ס וסיעתו בכה"ג לא י"ח.

ז) ומדי דברי אכתוב להערה בעלמא:

הנה לב"ש מי שיש לו תשעה נרות, י"ל שבימים א' ידליק רק נר אחד כעיקר חיוב איש וביתו, אבל ביום הז' ידליק שנים (שהרי יש לו עודף נר א'), כשיטת בית שמאי, דכמו שאמרנו לב"ה שאם יש לו

קפב

תשע, יהדר רק ביום הב' להדליק עוד אחד, ומשם ואילך ידליק רק א', כן לב"ש. — ושמה בשלמא לב"ה שייך להוסיף עד כמה שיש לו, וכן לבית שמאי הי' שייך ג"כ לפחות עד כמה שיש לו, משא"כ להתחיל "לפחות" רק ביום הז', לא שייך, דממה הוא פוחת, הרי הדליק עד עכשיו רק א'. ומטעם ב"ש וב"ה הלכה כב"ה, מצינו בנ"ח (שבת כא:) בשני זקנים, שא' עשה כב"ש ואחד כב"ה, וכתב הביאור הלכה (תרעא, ב ד"ה ויש אומרים) דזה לא נכנס בכלל מה דקיי"ל בעלמא דהלכה כב"ה, כיון שאינם מחולקים בענין הלכה אלא בענין הידור בעלמא עכ"ד. ובימיו עדיין לא נדפס הריטב"א (מכת"י, שה"ל הרב רייכמאן) שכתב כן להדיא, אחד עשה כב"ש, ואפי' למ"ד העושה כב"ש לא עשה כלום, או חייב מיתה (ברכות יא.), שאני הכא שאין מחלוקתם אלא להידור מצוה בעלמא עכ"ל, ובזר סביב העיר על הביה"ל, שסיים, דמדלא הוזכר ד"ז בשום פוסק אין לצרף ד"ז להלכה כלל עכ"ל, שהרי הוזכר בריטב"א.

ובימינו בודאי אין לעשות כב"ש, שכבר קיבלו על עצמם כל ישראל כב"ה, אם מישהו ישנה יעבור על אל תטוש תורת אמך. — ולפי המבואר מי שיש לו עשרה נרות, אינו יכול להדליק ביום שני עוד נר אחד להידור כב"ה, וביום ז' עוד נר אחד להידור כב"ש, דתרתני דסתרי לא עבדינן, וחוצ' מזה לפ"ד הכת"ס הנ"ל יקלקל בזה המנין שכל ישראל מקיימים אותו, שבמקום ז' נרות הוא ידליק שנים, ולדבריו אם הדליק ביום הז' שנים, חייב לכבות נר אחד, בכדי שלא יהא מנינו מקולקל. [ואולי להכת"ס צריך לכבות הנר הא' ולשוב ולהדליקו דע"י קלקולו קלקל גם את הראשון. ויל"ע לפ"ד הכת"ס אם לא כיבהו ודלקו שניהם עד שכלו, אם קיים מצות נ"ח].

[שו"ת חלק ו' סימן קכו]

סימן פג

בנר א' לא היה שמן כשיעור אם יחזור להדליק בברכה

בס"ד ט"ו טבת תשס"ה

שוכט"ס למע"כ הרה"ג החו"ב המו"מ שלשלת היוחסין חו"פ כש"ת מו"ה יעקב אלעזר הלוי ראטנבערג שליט"א, בני-ברק.

אחדשת"ה,

ע"ד שאלתו במעשה שהי' באחד שהדליק נרות חנוכה בליל ב', ונתברר שהנר הנוסף הי' נקוב וזב ממנו השמן, וכבה הנר אחרי עשר דקות, דהיינו שלא הי' בנר הזה שיעור שמן, ובזה פסק בשו"ע (תרעה, ב) שצריך לחזור ולהדליק, אלא שי"ל היות ויש כאן עוד נר שהי' בו כשיעור, א"כ י"ח בנר הזה. או נימא דכיון דמצוות צריכות כונה (שו"ע סי' ס, ד) והוא נתכוין לצאת י"ח בנר הנוסף, והנר

השני הוא רק למהדרין, א"כ חסר בנר מהדרין זה כונה לצאת י"ח, וצריך לחזור ולהדליק [ולברך שנית]. וא"כ האם יכבה הנר הדולק, כדי שידליק שנית קודם העיקר ואח"כ ההידור, וגם צריך לפנות משמאל לימין, אתו"ד מע"כ שליט"א.

(א) לענ"ד א"צ לכבות נר המהדרין, אלא רק להדליק שנית הנר שזב ממנו השמן. מפני שנה המהדרין נעשה העיקר, ובו יוצא יד"ח. וכמו שנתבאר אצלנו בס"ד במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לח) באריכות שענין מהמדרין דנ"ח אינו בגדר שאר הידור מצוות, אלא הידור זה נתקן יחד עם עיקר מצות נ"ח, ונחשב יחד למצוה אחת. והבאנו שם (עמ' רנח: ד"ה אלא) מהשפת אמת (שבת כא: סוד"ה בגמ' ת"ר) ומחידושי מהרצ"א מרבינו הבני יששכר ז"ל (חנוכה דף ז:): דנרות המהדרין הם בכלל התקנה דנ"ח והן מצוה גמורה, ואם הדליק הנר הא' ולא בירך עליו, יכול לברך על המהדרין עיי"ש"ה. — וא"כ בברכתו והדלקתו הם כל הנרות יחד, ואם נר א' אינו כהוגן י"ח בשאר הנרות.

(ב) ולא שייך כאן לפסול מפני שקילקל המנין, כשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קלה) שכתב שאם טעה ובמקום ג' נרות הדליק ב', ובברכתו נתכוין רק על מה שהדליק, ולא על כל מה שחייב להדליק, אז מדינא מחוייב להדליק כפי תוספת הימים, כיון שקילקל המנין, וגרע עי"ז לא רק הנרות הנוספים, אלא גם הנר הא', ולכן יברך על הנר הנוסף עיי"ש. — דבנדו"ד הדליק כל המנין הנצרך, ומה שנה א' הי' נקוב, זה חסרון בשיעור שלו, ולא במנין. הגע בעצמך. מי שהדליק וכבה א' הרי י"ח [דכבתה אין זקוק לה], הגם שבמשך דליקת הנרות יחסר א'. דהעיקר שבמעשה ההדלקה לא יהא קלקול.

(ג) ואי תימא איך יצא יד"ח בנר המהדרין, והרי מצות צריכות כונה, והוא לא כיוון לצאת בנר המהדרין. הא לא קשיא, דהרי כתב המג"א (סי' סב) בשם רדב"ז (ומובא במשנ"ב סק"י), דרך מצוה דאורייתא צריכה כונה, ולא מצוה דרבנן, ונ"ח דרבנן. וכ' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' רח, ד"ה ומ"ש פורים) דעיקר הזכרת הנס הוא מדאורייתא, בחנוכה ופורים וכל הנזכרים במגילת תענית, אבל אופן הזכרת הנס הוא רק דרבנן, כגון הדלקת נ"ח, ומקרא מגילה ומשל"מ וכו'. — וחנוכה קיל מפורים, דפורים מדברי קבלה (כפמ"ג ס' א"א ג), משא"כ חנוכה. גם מצינו בחנוכה שבשו"ע (תרעה, ג) הביא דעת העיטור בשם י"א שקטן שהגיע לחינוך יכול להדליק נ"ח ולהוציא הגדול. ובפורים (תרפט, ב) סתם דקטן אינו מוציא, כמש"כ בשעה"צ (תרפט סק"א) דבמגילה לא רצה לסמוך על העיטור.

(ד) עכ"פ חנוכה דרבנן, ובו מצוות א"צ כונה. ולכן בנדו"ד, אם בנר הנוסף שהוא העיקרי שבו י"ח, לא הי' כשיעור, גם אם חשב בדעתו לצאת י"ח בעיקרי, ושהנרות האחרות המה למהדרין, בכ"ז כיון דמאצ"כ י"ח בנרות האחרות. — כי לא היה כאן היפוך כונה, שלא לצאת בנרות המהדרין, דכל המדליק נ"ח ה"ז מדליק בסתמא לקיים המצוה, ובדרך כלל אינו מחשב שזה שאני מדליק ראשון בו אני רוצה לצאת בדוקא, ולא באחרים שהן למהדרין. — ואפילו אי איתרמי שהי' בדעתו כן, אפ"ה נרות המהדרין הרי הן חלק מהמצוה וכמשנ"ת.

קפד

ותו דהיפך כונה הוא רק כשאומר או חושב בפירוש שלא לצאת י"ח, כמ"ש תור"י (ברכות יד.) דגם אי מאצ"כ "כשמתכוין שלא לצאת" אינו יוצא. וכ"כ תוס' הרא"ש מובא בשיטמ"ק (ב"ב צז.) דאף למ"ד דכלי שרת מקדשם שלא לדעת, מ"מ "כשאמר בהדיא שאין רצונו שיתקדש" אינו קדוש. ותוס' (ביצה טל:) כ' דמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, וגם הוא עצמו לא קנה דלא נתכוין לקנות, והרי הן הפקר עיי"ש. ר"ל דכונתו במעשהו לזכות לחבירו הוי היפך כונה מלזכות לעצמו, ולכן לא קנה. — ובנדד"ד לא חשב כלל להדיא שלא לצאת בנרות המהדרין, אלא הדליק בסתמא, כמו שמדליקין כו"ע היום כך וכך נרות, וזה אינו בגדר היפך כונה שלא לצאת בהן י"ח. [ועי' בשו"ע הרב (תפס, יב) דהיפך כונה הוי רק אם מחשב "אני מתכוין שלא לצאת בזה"].

ה) גם כתב המשנ"ב (סי' ס סק"י) בשם הח"א דכשמוכח לפי הענין שעשייתו היא כדי לצאת יד"ח, אע"פ שלא כיוון בפירוש יצא, ורק במקום שיש לתלות שעשייתו הראשונה לא היתה לשם מצוה, כגון בתוקע להתלמד, או בק"ש דרך לימודו, אז זה נקרא שאין לו כונה לצאת. — א"כ ה"נ הרי הדליק כמו שכולי עלמא מדליקים, א"כ שפיר י"ל שסתמו כפירושו שבכל אופן יצא בזה י"ח. וא"כ כאשר נמצא שבנר העיקרי לא הי' שמן כשיעור, שפיר י"ח בשאר נרות.

ו) ואולי הי' מקום להסתפק לפי שיטת הגר"א (תרעו, ה) שמתחיל להדליק בכל יום בטפח הסמוך לפתח, וכמו שכתב דאיך "יניח עיקר המצוה ויברך על הרשות" וכו'. דלשיטתו המדליק יודע שהראשון הוא העיקר, וההוספה למהדרין הוא רק רשות, ובדעתו וכונתו לצאת רק בעיקר. — אבל בכ"ז מסתבר שגם להגר"א כן הוא ככל שנתבאר לעיל, ובפרט שלא נתכוין להדיא שלא לצאת בשל מהדרין, א"כ י"ל שהם חלק ממצות נ"ח.

דושת"ה בברכה מרובה

[שו"ת חלק ז' סימן קלד]

סימן פד

קלקל מנין נ"ח אם יצא יד"ח

בס"ד ערב חנוכה תשע"ב

בימי החנוכה, תתברך בהרוחה, האברך היקר שבערכין, שמו מפארין, מופלא ומופלג בתורה, חו"ב ושוקד בה בחשיכה כבאורה, הרב מרדכי הלוי פטרפרוינד שליט"א אחדשה"ט,

ביקרת מכתבך נתקשית במה שהבאתי בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קכו, סוסק"י), דלפ"ד הכת"ס (או"ח סי' קלה, ומובא בשעה"צ סי' תרע אסק"ה) תקחז"ל במצות הדלקת נר חנוכה היתה שיוצאים

בנר א' איש וביתו, והמהדרין מה"מ מוסיפים בכל יום כבית הלל (שבת כא:) כנגד הימים היוצאים ומעלין בקודש, [דפירושו כן, שמחשיבות הנס, ח' ימים חנוכה, סברי ב"ה שהמה"מ מוסיפים בכל יום נר כנגד הנס שנתרבה בכל יום, שמעט השמן בער ביום א' וב' וכו', ולא זו בלבד אלא המשיך לבעור ח' ימים, א"כ כל יום נתגדל ונתרבה הנס, לכן מוסיפים והולכים. — ובית שמאי לא קבעו מספר הנרות לפי הגדלת הנס, אלא לפי שמונת ימי החג שמתמעטים בכל יום].

וחידש הכת"ס שאם הוסיף או גרע בנרות המהדרין לא י"ח. — ואם הדליק כעיקר המצוה נר א' לאיש וביתו יצא, אבל אם הידר ועיות המנין לא יצא, דמוטב היה לו להדליק רק נר א', מאשר להוסיף בהידור שאינו הידור, שכל ההידור לב"ה הוא להראות גודל הנס, ואם מוסיף או פוחת מקלקל המנין של זכר הנס.

ובודאי יפה התקשית בזה, דאיך שייך לומר שלא י"ח, הרי עכ"פ הדליק נר א' לאיש וביתו, ורק קלקל מנין המהדרין, וההידור אינו מעכב. — ואכן בתחילה חשבתי גם אני לומר כן, דר"ל שרק ההידור לא יצא יד"ח, אבל בעצם המצוה שפיר יצא, אבל בעיון בשו"ת כת"ס בפנים נראה דס"ל שאם הדליק בקלקול המנין, ומקבל אח"כ נרות נוספות שידליק ויברך שנית(כ"כ בסוד"ה ועיי') וז"ל נראה כמשנה המנהג ונותן בו גרעון, ולכן ראוי כמעט כחייב להוסיף ולברך, כן י"ל ועדיין צ"ע עכ"ל. — הרי שלא החליט בודאות כן. אבל בסיכומי (בד"ה זאת תורת העולה) נקט כן, שחוזר ומברך (עיי' שם אות ג.) והסבר הדבר, כיון שכך קיבלו עליהם כל ישראל בכל העולם, מדורי דורות, להדליק נ"ח כמה"מ, ה"ז כעין חובה שוויהו עליהם, לקיים המצוה דרבנן באופן המה"מ, ולהדגיש בכל יום תוספת הנס, ולכן ס"ל שאם מתקן הקלקול חוזר ומברך.

ולמעשה יראים אנו מחשש ברכה לבטלה, ולא מיבעיא מי שעדיין יכול לתקן הקלקול, ע"י העברת הנר הנוסף למק"א, או ע"י שיכבנו, יתקן קלקולו. ואם הדליק פחות מהמנין יוסיף בלי ברכה, כל זמן שהנרות עדיין דולקים. — ויתכן וגם להכת"ס כן הוא שלא יברך, כיון שכל המדליק אדעתא דהמנהג מדליק כהמה"מ, ואפילו אם לא היה לו עכשיו שמן, לא הסיח דעתו מלהשלים ההדלקה כמספר הימים.

ובעובדא שהזכרת שהדליק יותר מדי, נלע"ד כסברת החכם שהזכרת, וכנ"ל, שיעביר הנר למק"א או יכבנו ויניחנו למחר, דהוקצה למצוה, וידליקנו לנ"ח כשיקיים מצוה בו כהוגן (והדיוק מהמשנ"ב תרעב סק"ז, אין מוכרח). ויהי עילוי לנר זה, שעכשיו אינו דולק כהוגן, ולמחר יקיים בו המצוה כתקחז"ל.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רלב]

סימן פה

הדלקת ח' נרות ביום הראשון כב"ש

בס"ד, כ"ה כסלו תשע"ז

בימי החנוכה המאירים, שלומים מרובים, כטל וכרביבים, לכבוד הרה"ג המופלא ומופלג בתורה, חריף ובקי טובא, מו"ה רועי צבי תמיר שליט"א, מח"ס 'בסוכות הושבת' ועוד, בית שמש. אחדשה"ט,

אודות אחד שצריך לצאת לדרך ולא יוכל להדליק את כל נרות החנוכה בימי החנוכה, אם יכול לנהוג כדעת בית שמאי ולהדליק את כל הנרות ביום הראשון. — והבאת שכבר נסתפק בזה בספר שפתי צדיק (חנוכה אות מב), ודייק מהגמ' (שבת כא:) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין. דמהא שמביאים גם הטעם של ב"ש משמע שאם אין אפשרות לעשות כבית הלל, ויכול להדליק רק ביום הראשון, ידליק ח' נרות וכב"ש, כי טעם זה יכול לקיים עיי"ש. הנה עצם השאלה כלשונה דמיירי במי שיוצא לדרך ולא יוכל להדליק אינה נוגעת כ"כ, דהרי גם אם הוא ידליק ביום הראשון את כל הנרות כב"ש, אינו יוצא בזה אלא רק את הדלקת נר ראשון ולא את ההדלקה של שאר הימים, וא"כ למה לא ידליק ככל העולם וכדברי ב"ה, הרי ממילא אינו מרויח כלום. — רק השאלה נוגעת לכל אדם, אם הוא יכול להדליק כב"ש או לא.

והנה הריטב"א (מכת"י, שהו"ל הרב רייכמאן) כתב על הגמ' (שבת הנ"ל), אחד עשה כב"ש, דאפי' למ"ד העושה כב"ש לא עשה כלום, או חייב מיתה (ברכות יא.), שאני הכא שאין מחלוקתם אלא להידור מצוה בעלמא, עכ"ל. וכ"כ הביה"ל (תרעא, ב ד"ה ו"א) דזה לא נכנס בכלל מה דקי"ל בעלמא דהלכה כב"ה, כיון שאינם מחולקים בענין הלכה אלא בענין הידור בעלמא, וסיים, דמדלא הוזכר ד"ז בשום פוסק (כי בימיו עדיין לא נדפס הריטב"א) אין לצרף ד"ז להלכה כלל. ובימינו בודאי אין לעשות כב"ש, שכבר קיבלו על עצמם כל ישראל כב"ה, והמשנה עובר על "אל תטוש תורת אמך".

ואין לומר שיש הידור במה שמרבה במצוה ומדליק עוד נרות לפרסו"נ, שהרי בגמ' (שבת כא:) מפורש טעם הוספת הנרות שהוא משום מעלין בקודש וכנגד ימים היוצאים, ובודאי שלא כל א' יכול להוסיף ולהדליק כמה שרוצה, אלא דוקא כמהדרין מה"מ שתקחז"ל.

ברם לענין דיעבד כשהוסיף והדליק ב' נרות בלילה הראשונה, כתב בחכמת שלמה להגרש"ק ז"ל בשו"ע (רס"י תרעא) דיצא, דאין תוספת על המנין מזיק, וכמ"ש הרמ"א (סי' רסג) דיכול להוסיף על המנין המכוון ובלבד שלא יפחות, עכ"ד. אך זה לענין דיעבד, ולא שיעשה כן לכתחלה.

[שו"ת חלק יד סימן שמה]

דושה"ט בברכה

סימן פו

מה עדיף הידור נ"ח או ב' נרות לשבת

בס"ד ו' דחנוכה תשע"ב

בימי החנוכה, יתברך ברוב ברכה, ידידי הרה"ג החר"ף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה חיים שלום הלוי סגל שליט"א מח"ס בירורי חיים ה"ח, ור"מ בישיבת רוז"ן ב"ב אחדשה"ט,

מתוך שורותיך היקרות במכתבך, עלה לי ספק במי שעומד בליל שבת דחנוכה והוא ליל שני דחנוכה, והוא במצב חרום שיש לו רק ג' נרות, ולמחרת למוצש"ק מצפה שיהיו לו עוד נרות לנ"ח. — מה ידליק, שהנה יש לפניו נר א' לשבת, ונר א' לחנוכה, ונשאר לו נר שלישי, מה ידליק בו, האם נר שבת שצריך לכתחילה שתי נרות, כנגד זכור ושמור, כמש"כ הטור והשו"ע (או"ח רסג, א). ואת השלישי ידליק לחנוכה, כדי לו מעיקר הדין "נר איש וביתו" (שבת כא: וטוש"ע (רעא, ב). — או שידליק ב' נרות לנ"ח כדינא דמהדרין דגמ' (שם), וכנפסק גם בטוש"ע שמוסיף והולך, ולנר שבת ידליק נר אחד כדי לו מעיקר הדין.

ובפשטות נראה דהמנהג להדליק "שני" נרות לשבת מנהג הגון מהגדולים הקדמונים (כלשון הב"ח (רס"י רסג), אבל אין לזה סמך מהגמ', כי אם בעובדא דההוא סבא (שבת לג:)) שאחז "שני" בדי הדס להביאם לביתו כנגד זכור ושמור דנח דעתייהו דרשב"י ור"א בנו מזה. — ולעומת זאת לנר חנוכה מפורש בגמ' (כא:) שההידור הוא להוסיף בכל לילה. — ובשלמא אם אין לו סיכוי שיהי' לו עוד שמן לחנוכה, אז אולי שני נרות שבת עדיפי, כדרגיל תמיד, מאשר פעם אחת בלבד להיות מהמהדרין בנ"ח. — אבל אם כפי הנראה יהי' לו ממוצש"ק והלאה די נרות לשאר ימי החנוכה, והשאלה היא רק עכשיו בערב שבת, אז "ל ד"הידור" דנ"ח הנזכר בגמ' עדיף מאשר ה"זכר" דשני נרות שבת לזכור ושמור, שהוא רק מנהג קדמונים.

לגבי הלכה דתדיר עדיף, שכ' הפוסקים בסי' (תרפא) להבדיל קודם במוצש"ק ואח"כ נ"ח משום דתדיר עדיף, הגם שהיתה סברא לומר דאפוקי יומא מאחרין, ובעש"ק זה לא שייך מטעם אחר, שאם יקדים נ"ח דתדיר אז מנהגנו מדור לדור שהנשים מקבלות שבת בזה, ושוב לא יוכל להדליק נ"ח. — אבל אולי עכ"פ יועיל דינא ד"תדיר" לגבי ההידור זכור ושמור, שזה תדיר לנו כל השנה, יותר ממהדרין דנ"ח.

ויותר מסתבר שאין להפריד תדיר ד"הידור" מתדיר דעיקר נר שבת, ואם אנו מחליטים ד"מהדרין" דנ"ח עדיף, אז זה עדיף מנר שבת עם כל הלכותיו, ודי לו במקרה זה בנר שבת אחד, ולהעדיף פרסו"נ דנ"ח ע"י שיוסיף וילך.

[שו"ת חלק יג סימן רל]

דושה"ט בברכה

סימן פז

בחיוב למכור כסותו לקנות נ"ח איך יהי' בליל שבת כשיהי' לו רק נר א'

בס"ד כ"ח שבט תש"ע

שוכט"ס לאב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, עוסק בתורה לילות כימים, חריף ובקי ומשדד עמקים, ה"ה הרב מתתיהו גבאי שליט"א
אחדשה"ט באה"ר.

(א) דברנו מזה בס"ד במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לה) שהרמב"ם בנר שבת (פ"ה ה"א) פסק שאפי' אין לו לאכול שואל על הפתחים ולוקח שמן להדלקת נר שבת שזה עונג שבת ולא הזכיר שחייב למכור כסותו. וקשה שהרי נ"ח ונ"ש, נ"ש עדיף משום שלום ביתו (שבת כג.), וא"כ למה פסק בחנוכה (פ"ד ה"ג) ששואל או מוכר כסותו א"כ כש"כ בשבת, ולמה לא הזכיר זאת בשבת. — ואמנם בשו"ע (רסג, ב) כתב כל' הרמב"ם, וכ' המג"א (סק"ה) "ועי' ריש סי' תרע"א". וביארו הפמ"ג והמחצהש"ק וביה"ל כונתו, שכמו בחנוכה חייב למכור כסותו, כן בשבת, וכש"כ הוא. — אבל עכ"פ הרמב"ם השמיט זאת, וטעמא בעי. — וכתבנו בס"ד במשנ"י (שם) שבשבת דבעינן עונג, אם ימכור מלבוש שבת שלו, יצטער יותר מאשר לישיב בחושך.

(ב) והבאת שחקר הגאב"ד פוניבז' הגר"י כהנמן ז"ל חקירה עצומה, [ונדפסה בקובץ "שיעורים וחידו"ת" ממנו] במי שאין לו מעות לנר כלל, ויש לו כסות למכור, אם לפי הרמב"ם אינו חייב למכור ל"ש, אבל לנ"ח חייב למכור, וא"כ כשיהי' לו נר אחד שקנה לנ"ח, יצטרך להדליקו לנ"ש דעדיף מדחנוכה" ולנר שבת עצמו א"צ למכור כסותו.

בתשובת שאלה זו — אומרים (א) בשם הגאון אגרו"מ, שאה"נ ימכור לנ"ח, והדר דינא שמדליקו לנ"ש. — והוא דבר משונה שמכר כסותו לנ"ח ואינו מדליקו אלא לנ"ש שאינו חייב במכירת כסותו. — (ב) ובהליכות שלמה (חנוכה פ"ג, ט הערה) כתבו בשם הרש"ז אויערבאך ז"ל, שמסתבר שימכור וידליק לנ"ח, דנתחייב למכור רק לנ"ח, א"כ לגבי נ"ש ה"ל נר זה דחנוכה כרכושו וככסותו שאינו חייב לתתו לנ"ש. — (ג) ואתה כתבת שבכה"ג אינו חייב כלל למכור כסותו כיון שימכור לנ"ח, ויעבירו לנ"ש, ולנ"ש הרי אינו חייב למכור. — ולפ"ז ליל שבת חנוכה יגרע משאר לילות חנוכה שמוכר ומדליק, משא"כ בליל שבת.

(ג) ולענ"ד גם לנ"ח בליל שבת ימכור וידליק נ"ח כדעת הגרשז"א ז"ל, אבל מטעם אחר, ע"פ מה שהבאנו בשו"ת משנ"י (ח"א סי' כו עמ' פד.) לגבי נ"ח משמן שביעית בשם שו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קפד) שדוקא קרוב לנר אסור להנות מנ"ח, וגם להב"ח והמג"א (תרע"ג סק"ב) האוסרים גם תשמיש מרחוק, מ"מ מביא בשו"ת (תרע"ג סק"ג) משו"ת פני אריה (סי' מז) דעצם ההנאה שיושב באור ולא בחושך, מותרת מנ"ח ולא אסרו רק תשמיש לאורו עיי"ש. — וא"כ לכאורה למה אמר רבא בגמ'

(שבת כג:): נ"ח ונ"ש נ"ש עדיף משום שלום ביתו. ידליק לנ"ח ושוב לא יהיה חושך בבית, ולא שייך טעם "שלום ביתו" שפירש"י שמצטערים לישב בחושך, שנה החנוכה כבר מאיר את החצר הארה כללית.

אלא ודאי השאלה היתה אם להדליק נ"ח כהלכתו על פתח ביתו בחוץ, ולא יאיר לפניו, משום פרסו"נ, או להדליק נ"ש על השלחן, ואמר רבא דנ"ש עדיף להאיר בבית, אבל לדין שהרבה מדליקים בחלון בפנים, באופן שמאיר החוצה לפרסו"נ, וגם מאיר החדר בפנים, א"כ בכה"ג ימכור לנ"ח וידליק לנ"ח, וממילא יש לו גם שלום בית, דל"ה חושך. — ויברך להדליק נ"ח, שכל השמן שיש לו הוא ממה שמכר לנ"ח, ורק בדרך אגב נהנה מכללות אורו להאיר לשבת. — ואפי' אם איש זה מדליק תמיד בחוץ, בכה"ג ידליק בחלון בפנים, ויזדרז לאכול כל זמן שנ"ח דולק.

(ד) וראה במג"א (סי' תרע"ב) דנ"ש קודם כיון שמצטערים לישב בחושך (רש"י) ואפשר דבזה"ז שמדליקין בפנים יקנה נ"ח ואעפ"כ לא ישב בחושך, ואע"פ שאסור לאכול לאורה, מ"מ כיון דא"א בענין אחר הוי כשעת הסכנה דמניחו על שלחנו אע"פ שע"כ משתמש כמש"כ הר"ן ה"נ כן, וה"ה בחול מי שאין לו אלא נר אחד עכ"ל. וכתב הלב"ש דלכן אמר המג"א "ואפשר" כיון שהוא עצמו כתב (בסי' תרע"ב) שאסור לאכול אצלו [דזה"ג] כ"כ בכלל אסור "להשתמש" לאורה] וכן ס"ל למג"א עיקר, וכאן רק בדרך אפשר קאמר. — והפמ"ג (תרע"א א"א ב) כ' דמסתימת המחבר בשו"ע משמע שבזה"ז [שמדליקין בפנים] נמי נ"ש קודם, ובפר"ח (בתרע"ג, א ובתרע"ה) כ' דלא הוי היכרא לנ"ח, והמג"א הנ"ל (תרע"ב) סובר דמ"מ מדליק נ"ח דהא בחול כה"ג מי שאין לו שום נר כי אם נ"ח, ודאי דמדליק אותו, ולא אמרינן דלא הוי היכרא [בזה"ז בפנים], ואי דמדליק סמוך לפתח ובמנורה [של חנוכה] יש היכרא, ה"ה בשבת יעשה כן, ולא יניח על שלחנו כי אם סמוך לפתח ולא ישבו בחושך וצ"ע עכ"ל הפמ"ג.

והוא כדברינו ממש בס"ד, אלא שהוספתי שאפילו אם מדליק תמיד בחוץ, באופן זה דנדו"ד ידליק ע"י החלון בפנים, והוי היכרא שהדליקו לנ"ח, ובמנורה של חנוכה ולא במנורה של שבת. — וידליק לשם מצות הדלקת נ"ח, ויברך להדליק נ"ח, ובנר שבת פטור ממנ"פ, לפי הדיוק מהרמב"ם שאינו חייב למכור כסותו [ולא שום דבר אחר] לנ"ש, גם בנדו"ד פטור מנ"ש כיון שאין לו, אלא שצריך לשאול על הפתחים עבור נ"ש. — ולפ"ד הפמ"ג והמחצהש"ק (הנ"ל אות א) שגם לשבת חייב למכור כסותו, בנדו"ד כבר אין לו מה למכור, כי בפרוטה שקיבל הדליק נ"ח. ואינו חייב לתת את נר החנוכה לנר שבת, כיון שנה החנוכה מאיר לו שעכ"פ לא יושב בחושך, גם אם הנר בחלון ולא על השלחן [ואם יש לו ב' פרוטות, חייב לקנות נ"ח ונ"ש].

(ה) ואם תאמר דלנר שבת לא די שיש לו אור בבית מנ"ח, שהרי גם מי שנכנס לו אור מתאורת הרחוב חייב להדליק נ"ש, כמבואר בס"ד אצלנו במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"א סי' יא, ב) דיש לחקור מה

היא מצות נ"ש, שיהי' אור אפי' לא הדליקו, או שהדלקה עושה מצוה, והעלינו שעצם ההדלקה היא המצוה, שזה כבוד שבת, אפי' אם יש אור בביתו מהרחוב עייש"ה באורך. — וא"כ גם אם נ"ח מאיר לו חייב בנ"ש, ה"מ דיש לו עוד פרוטה לנ"ש, אבל את הנ"ח א"צ ליתן לנ"ש, כשמדליק בפנים, דעכ"פ יש לו נר דלוק בביתו [ואינו דומה לנכנס אור מהרחוב], שהודלק לשם מצוה, אפי' למצוה אחרת. — אכן י"ל שזה עצמו ספיקו של הפמ"ג הנ"ל, לכן סיים בצ"ע.

(ו) ויש לעיין אם רשאי להדליק בנר הא' לנ"ח ולנ"ש, אי הוי מצוות חבילות חבילות [והארכנו בס"ד בקונטרס מיוחד באין עושין מצח"ח, במשנ"י סוגיות (ח"א א סי' כח) עייש"ה] שי"א שרק בב' פעולות, ולא אם בפעולה א' עושה ב' מצוות, וצע"ג, ואכמ"ל. וכאן הוי תרתי דסתרי דנ"ח הוא להאיר לפרסו"נ ולא להנות, ונ"ש דוקא להנות לאורו. — ולמעשה נראה כנ"ל סוף אות ד'.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק י' סימן קכז]

סימן פח

בזמנינו שהחשמל האלקטרי מאיר בעיקר, אם ג"כ נר שבת קודם לנ"ח

בגמ' (שבת כג:) דנר שבת ונר חנוכה ויש לו מעות לקנות א' מהן, נ"ש קודם משום שלום ביתו, ופירש"י (שבת כה:) שלא יכשל בעץ ואבן. וכאן פירש"י וכמה ראשונים שלא ישבו בני ביתו בחושך. בזמנינו האור האלקטרי הוא המאיר ונרות שבת הן רק לתוספת אורה, וכבר נתלבטו בזה איך מברכים על נ"ש, דשרגא בטיהרא מאי אהני (חולין ס:), וסומכים בעולם לברך על תוספת אורה, ואפילו אם בעלת הבית הדליקה הרבה נרות, ובאה אורחת ומדליקה ב' נרות נוספות ג"כ מברכת, דעכ"פ נתוסף קצת אורה. — וידועה עצת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שהאשה תדליק קודם האור האלקטרי (החשמל) ומיד אח"ז הנרות והברכה היא על שניהן על החשמל ועל הנרות.

וא"כ יש לעיין אם בזמנינו ג"כ תוספת אורה דנ"ש קודם לעיקר מצוה דנ"ח, דשמא אם יש מעות רק לנר א' ידליק לנ"ח, והאשה תברך על אור החשמל שמדליקה לנ"ש, ותסמוך על הגדולים שהתירו להשתמש בדיעבד בחשמל לנ"ש, ה"ה שו"ת בית יצחק (יר"ד ח"א א סי' קכ) שו"ת מחזה אברהם (או"ח סי' מא) ושו"ת אז נדברו (ח"ג סי' א) שו"ת חשב האפוד, ועוד, כמובא בארחות חיים (ספינקא סי' רסד, ג). עי' מזה באריכות במשנת יוסף סוגיות או"ח (ח"א עמ' פג.) ובשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קל, ד). — וכבר הביא המשנ"ב (תרעח סק"א) ממג"א דבזמנינו שמדליקים בפנים, נ"ח קודם דעכ"פ לא יהיה חושך וא"כ גם שמא מאור החשמל משנה ההלכה. — אלא שרוב האחרונים סברו שגם בזמנינו

ההלכה כן.

אלא דיש כנגד זה כמה סברות להקדים גם בזמנינו נ"ש. א) דהרמב"ם (הל' שבת ל, ה) כתב דנ"ש מכבוד שבת הוא, ובכונתו י"ל לא רק שיהא נר דלוק להאיר, אלא נרות הדולקות לכבוד שבת הן חלק מכבוד קבלת השבת, וזה שייך גם בזמנינו כשמאור החשמל דולק. — אך זה אינו דכבוד קב"ש בנר דלוק אינו דוחה נ"ח, אלא גם כשמאיר, וא"כ שמא בזמנינו אינו עוקר האור. — ב) שהביא המאירי י"א דפי' "שלום בית" היינו שלום אשתו, אשר נ"ש מסור לה למצות הדלקה, וזה שייך אפילו בזמנינו, שהנשים מחזיקות מאד במצות נ"ש. — ג) שמסקנת כמה מפוסקי זמנינו, שגם אם מדליקים בחשמל, לא לברך עליו. וא"כ שמן לנ"ש קודם, לברך עליו להדליק נר של שבת, גם בזמנינו שהתאורה היא אלקטריית בחשמל.

[מתוך שו"ת חלק י' סימן קכד]

סימן פט

הדלקת נר א' לשבת וחנוכה אי הוי מצוות חבילות

ויש לעיין אם רשאי להדליק בנר הא' לנ"ח ולנ"ש, אי הוי מצוות חבילות חבילות [והארכנו בס"ד בקונטרס מיוחד באין עושין מצח"ח, במשנ"י סוגיות (ח"א סי' כח) עייש"ה] שי"א שרק בב' פעולות, ולא אם בפעולה א' עושה ב' מצוות, וצע"ג, ואכמ"ל. וכאן הוי תרתי דסתרי דנ"ח הוא להאיר לפרסו"נ ולא להנות, ונ"ש דוקא להנות לאורו. — ולמעשה נראה כמ"ש סוף אות ד'.

[מתוך שו"ת חלק י' סוף סימן קכז]

סימן צ

רווק שיש לו רק נר א' לשבת וחנוכה, מה קודם

בס"ד י"ט כסלו תשע"ב

בימי חנוכה, הש"ת יברכך, ויצליח דרכך, ידידי אב בחכמה, חריף ובקי בחדרי תורה, יגע באורה ובחשיכה, מו"מ וכו' הרב מתתיהו גבאי שליט"א
אחדשה"ט באה"ר.

נהניתי ממכתבך בו העלית חקירה חדשה שלא חשבתי עליה עד כה. במי שלפניו רק נר א', וליל שבת יכול להדליק או נר שבת או נר חנוכה, שיהא חילוק בזה איש נשוי לרווק. — והוא דכתב

הרמב"ם (סוף פ"ד דחנוכה) היה לפניו נר ביתו (דשבת) ונר חנוכה. נר ביתו עדיף משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו, גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום עכ"ל. ומבואר דעיקר שלום ביתו שאמרו בגמ' הוא שלום אשתו, ולא כרש"י (שבת כג: כה:): שכ' דקאי עליו בעצמו שלא יכשל בעץ ואבן. — ועפ"ז העלית שאם אין אשתו עמו ויש לו רק נר א' ידליק נר חנוכה משום פרסו"נ, וראית שכבר קדמך בזה בס' מאורות נתן (חנוכה סי' עב) מהגאון המנוח רי"נ קופרשטוק ז"ל שנלב"ע זה עתה.

(א) הנה מה שסיים הרמב"ם "שהרי השם נמחק לעשות שלום" אינו כדי לסיים הספר בשלום, כדרכו בקודש לסיים בכי טוב, שהיה די לסיים משום שלום ביתו, גדול השלום שכל התורה וכו'. אלא משמע שמבאר פירושו של "שלום ביתו" שהוא כפשוטו "שלום בית" איש ואשתו, ואחרי זה מסיים בכי טוב "גדול השלום" [ובס' מעשה רוקח דייק בשביל מה לסיים עוד בטוב, הרי כבר אמר שהשם נמחק לעשות שלום, שמזה למדים גודל השלום. ותי' שהוסיף שלא רק בין איש לאשתו אלא כל התורה וכו' עכ"ד. וי"ל שזה לבד שהשם נמחק אינו סיום בכי טוב, שצריך למחוק שמו הגדול לצורך סוטה שנחשדה על דבר מכוער. ולכן הוסיף שכל התורה וכו']. — וא"כ מי שאין לו אשה, או שאינה עמו, לא שייך בו הטעם הזה, ואצלו נר חנוכה עדיף.

(ב) ומרש"י שכתב (כג:): שבני ביתו מצטערים לישיב בחושך, משמע דלאו דוקא אשתו, אלא גם אם אין האשה בבית, כגון כשילדת, רק האיש וילדיו, ג"כ שלום ביתו עדיף מנ"ח. ומזה יש להבין דכמו"כ במי שהוא לבדו ג"כ מצטער בחושך, כמ"ש רש"י (כה:): שזה ותזנח משלום "נפשי" שאין לו נר שבת. דאזיה שיעור וכמה אנשים צריך שיצטערו, וגם צער שלו קשה לו.

(ג) ונראה פשוט שרק צער בשבת דוחה לנ"ח, שיש חיוב עונג שבת מדברי קבלה, וקראת לשבת "עונג" ולקדוש ה' "מכובד", שמזה ילפינן כבוד ועונג שבת, ונר שבת יש בו משתיהן, כהרמב"ם (ה, א) משום עונג, וגם (ל, ה) משום כבוד [כמו שהארכנו בזה בס"ד במשנת יוסף על סוגיות (א"ח ח"א סי' יא) עיי"ש. ואכמ"ל]. ולכן אין להצטער בשבת משום מצוה דנ"ח דרבנן. — אבל בלילות החול לא מצאנו פטור משום מצוה כשמצטער, כי אם רק בסוכה, דדרשינן תשבו כעין תדורו, ומצטער פטור מהאי טעמא, משא"כ בשאר המצוות, [כי אם כשאנוס, שאז אונס רחמנא פטריה]. — וא"כ שאפילו מצטער חייב, פשוט שנ"ח עדיף מתאורה בביתו בחול.

וציינת לי על שו"ת הלכות קטנות להגר"י חאגיז (ח"א סי' קפא) ושו"ת משנה שכיר (ח"ב סי' רטז) שהסתפקו בזה דשמא "נר ביתו" אינו דוקא נ"ש, ורצו לפרש הרמב"ם שגם בחול היתה תקחז"ל ששלום ביתו עדיף בין איש לאשתו דוקא, ולא של בני ביתו, וכמ"ש שהשם נמחק ע"ז ועדיף בכל אופן מנ"ח. — אבל בשו"ע (רסג, ג ותרעח) כ' מפורש דרק בנ"ח ונר שבת, נ"ש עדיף.

(ד) המאירי (שבת כג:): פי' משום שלום ביתו כפירש"י שלא יהיו בני ביתו יושבים בחושך, ויש מפרשים

"מצד אשתו שהמצוה מסורה לה". — וכ"כ הרש"ש (ובימיו עוד לא נדפס המאירי) שהמצוה שייכת לה, ועל שלש עבירות נשים נענשות ח"ו וא' מהן הדלקת נר שבת, לכן אם לא יתן לה הנר לשבת אתיא לאנצויי עמו. — ויש בדבריו תוספת ביאור, דלפ"ד הי"מ שבמאירי שהמצוה מסורה לה, קשה שהרי גם בנ"ח חייבת האשה, והגם שאם בעלה עמה הוא המדליק נר איש וביתו, אבל גם עליה יש חיוב, וא"כ מאי עדיף לה נ"ש מנ"ח, אדרבא נ"ח יש בו פרסו"נ פעם בשנה. על זה הוסיף הרש"ש דכיון שנ"ש חמור מאד, ועל ג' עבירות נשים נענשות ח"ו, לכן אינה מוותרת ואתיא לאנצויי שיתן לה הנר לנ"ש, וע"ז קבעו חכמים שיתן לה לנ"ש, כי גדול השלום.

(ה) בספר נמוקי או"ח (סי' תרעח) העיר על ההלכה דנ"ש קודם שלא ישבו בחושך, הרי יכול להתפלל ולקדש ולאכול סעודתו הכל מבעוד יום (כרמב"ם שבת כט, יא ושו"ע רסז, ב), דממילא העני אוכל מבעו"י (כברכות ב:), וא"כ בשבת חנוכה כשאין לו לנ"ש, ידליק נ"ח ויעשה הכל מפלגה"מ והלאה (כמג"א סי' תרעט), וממילא לא יצטרך לנ"ש דלכשיחשך ילך לישון. — ובס' מאורות נתן (סי' עג) תירץ דגם בכה"ג יש בו משום שלום בית שלא יכשלו בחושך, דבני ביתו יצטערו הרבה אם צריכים לילך לישון קודם שתחשך.

ויותר מזה י"ל שהרי כתב בספר חסידים (סי' רסט) מובא בשל"ה ומג"א (סי' רסז סק"א) שאם גמר סעודתו מבעוד יום, יאכל אחר סעודתו כדי שיעור שיברך ברכהמ"ז, כדי שיהיו ג' הסעודות בעיצומו של יום דשבת, והמג"א כ' שיאכל כזית בלילה, וכ"כ הב"ח (רס"י תעב) בשם מהר"ל מפראג שימשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית כשהוא לילה (ומובא במשנ"ב רסז סק"ה). — א"כ אינם יכולים לילך לישון מבעו"י, שהרי צריכים לגמור סעודתם בליל שבת, ולסדר המטות וכו', ולכל זה צריך נר שבת. עוד תירץ המאורות נתן (שם) שאם מדליק מפלגה"מ הרי צריך שמן ופתילה שידלק יותר משעה וחצי, ולמה לו זאת, מוטב שיחלק הנר לשתיים וידליק סמוך לחשיכה לפני זמן תוספת שבת, ויהי' לו לשתייהן, לנ"ש ולנ"ח נר לכל אחד. אע"כ מיירי שיש לו שמן בצמצום מלפני השקיעה עד חצי שעה אחרי צאה"כ, וממילא אינו יכול להדליק מפלגה"מ.

(ו) הערה גדולה יש לענ"ד להעיר לפמש"כ השע"ת (תרעג, ג) בשם פר"ח בשם מהריק"ש דלילך לאור נ"ח לראות שלא יכשל שרי, ולא מחוייב להעצים עיניו, דלא מקרי תשמיש, ועיין בשו"ת פני אריה (סי' מז) שלא אסרו אלא להשתמש, אבל כל שאינו משתמש כלום, רשאי לישב בביתו בשעה שנ"ח דולקים. וכן מבואר מהמג"א (תרעח סק"ב) במש"כ דעכשיו שמדליקים בפנים אם יש לו רק נר א' לשבת ולחנוכה, יקנה לנ"ח ועכ"פ לא ישב בחושך, ועיקר שלום ביתו שלא יכשל בהליכה עכ"ד השע"ת. — ומובא במשנ"ב (תרעג סק"א ושעה"צ יא). ועי' בב"י וב"ח (תרעג, ב) דהרא"ש ורבינו ירוחם מתירים אפילו כל תשמיש עראי, וא"כ כש"כ לישב לאורם ולא לעשות מאומה. — דהיינו שמתיר להנות מכללות האור דנ"ח, מהמציאות שאינו חושך. — ועפ"ז התיר בשו"ת שבט הלוי (ח"א

סי' קפד) להדליק נ"ח משמן שביעית, שניתנה להדלקת הנר, ודי לנו בהנאה זו משמן שביעית מה שנהנה מכללות אורה. עי' שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כו, ב) באריכות.

וא"כ למה נר שבת עדיף משום שלום ביתו שלא ישבו בחושך, הרי יכול להדליק נ"ח ויהי' פרסו"נ, וממילא לא ישב בחושך אלא יהנה מכללות אור המאיר מהנרות. — ועל הגמ' שאמרה זאת שנ"ש עדיף, לא קשה, כי בגמ' מדובר שהדליקו על הפתח בחוץ, ובבית היה חושך [וכ"כ בשו"ת משנה שכיר הנ"ל]. אבל כשאנו חושבים על הלכה זו למעשה בימינו, שהרבה, ואולי רובא דרובא, מדליקים נ"ח ליד החלון מבפנים, א"כ איש זה אפילו מדליק בחוץ כבימי חז"ל, מ"מ כשיש לו רק נר א', במקום להדליקו על השלחן לנ"ש, מוטב שידליק נ"ח ע"י החלון מבפנים, ויאיר לו הארה כללית, ויהי' בזה נ"ח ונ"ש. — וכמו שהמג"א (תרע"ח סק"ב הנ"ל) כ' ששונה זה"ז מזמן הגמ', ואי יתרמי שיש לו רק נר א' לשבת או חנוכה ידליקנו לנ"ח בפנים. כמו"כ הפעם ידליק האיש הנ"ל לא בחוץ, אלא ע"י החלון בפנים ויעלה לו לנ"ח ולנ"ש.

ז) ואפילו עם אשתו עמו, יעלה נ"ח זה להם גם לנ"ש. ואם המצוה דנ"ש מסורה לה (כ"מ שבמאירי), ומפחדת מעונש מי שאינה מדליקה נ"ש ומשום כך אתיא לאנצויי (כהרש"ש), למה לא תדליק היא את הנר בתורת נ"ח, שיועיל להם גם לנ"ש. — ואם תרצה בדוקא להדליק לצורך נ"ש, אפשר גם לומר שכמו ביר"ט שחל בשבת שמברכת להדליק נר של שבת ושל יו"ט, תוכל לברך באופן זה שמדליקה נר א', אקב"ו להדליק נר של שבת ושל חנוכה. — והוא חידוש שלא ראיתו עדיין בספרים. ח) שבתי וראיתי דחידוש זה לא יתכן, שהרי נ"ש ונ"ח הן תרתי דסתרי, נ"ש עיקרו להאיר הבית ולהנות מאורו, ונ"ח להיפך עיקרו לפרסו"נ ולא להשתמש בהן, אלא שרק אם הודלק לנ"ח אין איסור להנות מכללות אורו. וא"כ לא יתכן על נר א' ב' ברכות אלה הסותרות זא"ז. וכ"כ הבגדי ישע (תרע"ח, ב).

אלא אם דורשת האשה בדוקא להדליק הנר הא' לנ"ש ואתיא לאנצויא, אז זה דוחה לנ"ח, אבל אם תסכים שהיא תדליק הנ"ח, ודאי שפיר תדליק, וזה עדיף לנ"ש כשתדליק בפנים ויהנו מכללות אורו. ט) אכן למרות שהמג"א (תרע"ח סק"ב הנ"ל) כתב שבזה"ז ידליק נ"ח בפנים, הקשה עליו הלבושי שרד ממש"כ המג"א (תרע"ג סק"ב) שאסור לאכול לאור נ"ח [ור"ל אינו יכול לאכול סעודת שבת אצל נ"ח, ומה הועיל הנ"ח רק שלא יהי' חושך ואפילה, אבל אכתי צריך נר לסעודת שבת]. וכ' הלב"ש דהעיקר כהמג"א (בסי' תרע"ג) שאסור לאכול, וכאן (בסי' תרע"ח) רק בדרך אפשר אמר, וגם הא"ר חולק על המג"א מהאי טעמא עיי"ש, ועי' במחצהש"ק (תרע"ג, ב).

י) ולענ"ד יש ליישב סתירת המג"א, ולחלק ולומר, דלהניח הנ"ח על השלחן כמו תמיד, ולאכול אצלו, זה אסור. שבזה עושה מעשה הנאה מנ"ח, והרי אסור להשתמש בהם. אבל כשמדליק נ"ח בפנים אצל החלון, וממילא יהנה מכללות האור, מה איכפת לן שיאכל אצלו בדוחק, כשזיק אור מגיע אליו

קצה

לשולחנו מנ"ח. והוא הדליק לפרסו"נ אצל החלון, ובירך על נ"ח, לכן התיר (בסי' תרעח) להדליק אם יש לו רק נר א' שידליקנו לנ"ח. ומסקנא דמילתא כלעיל (אותיות ג, ח, י).

דושה"ט בברכה מרובה

(י) אחרי כתבי כ"ז ראיתי בשו"ת התעוררות תשובה (בהוצ' החדשה ח"ג סי' תע) שנתקשה קודם על הגמ' למה נר שבת קודם, ויבטל נ"ח. הרי מוטב שידליקנו בפנים, ולפ"ד המג"א (תרעח סק"ב הנ"ל) יקיים בזה נ"ח וגם נ"ש. ותירץ עפ"ד הרמ"א (תרעא, ז) שבזה"ז שמדליקין בפנים ממש, לא ידליק במקום שמדליק כל השנה, כי צריך היכר, אפי' הוא רק לב"ב. וכן מ"ש בגמ' (כג:) דבשעת הסכנה מניחה על שולחנו, צריך נר אחר להשתמש לאורה (כבשו"ע תרעא, ה) ובט"ז ובמג"א משום היכרא שלא יאמרו לצרכו אדלקיה. — א"כ בזמן הגמ' שכולם הדליקו ע"י הפתח בחוץ, אם הוא ידליק בפנים בכל מקום לא יראה הנ"ח, ולכן אינו יכול להדליק בפנים כלל. אבל לדידן דמדליקין בפנים, רק מניח נ"ח במק"א להיכר, די בהיכר זה שהוא נ"ח הגם שנהנה מאורה. ולפ"ז בזה"ז כשיש לו רק נר א' בשבת חנוכה, ידליק בפנים לא על שולחנו, אלא ע"י החלון ויהא היכר שהוא לנ"ח וגם יהנה מכללות אורו. — ויברך ברכה אחת: אקב"ו להדליק נר של שבת ושל חנוכה, ולא הוי חבילות חבילות (כברכות מט.), כיון שהמצוה גופא נעשית שתיהן יחד חבילות חבילות, שמקיים בנר א' שתי מצוות. יכול לכוללם בברכה א' [א"ה: כדוגמת הנותן צדקה לאביו, מקיים בנתינה זו צדקה וכיבוד אב].

ובסוף התשובה הנ"ל מביא עוד מכת"ק: דלכאורה הוי כנר שבת וי"ט שכוללם בברכת אחת. אבל יש לחלק בנר שבת וי"ט שתיהן לעונג ושמחה ליום זה שהוא שבת וי"ט. ושפיר כוללם בברכה יחד. — אבל נ"ש ונ"ח הן שתי מצות נפרדות [וכנ"ל שסותרות זא"ז, שנ"ש לאורה ונ"ח לפרסו"נ ואסור להשתמש לאורו]. לכן יברך על נר א' שתי ברכות, תחילה להדליק נ"ח וידליק, ואח"כ יברך על נ"ש, כמנהגנו לברך על נר שבת אחרי ההדלקה (כשו"ע רסג, ה בהגה). — ואל יקשה איך משכחת עני כזה שאין לו על ב' נרות, והרי צריך לחזור על הפתחים לנ"ש ולנ"ח (כשו"ע רסג, ב ותרעא, א), אבל קרה בשעת חירום ומלחמה שלא הי' נר רק בצמצום רב, את"ד ההתעוררות תשובה בקיצור. (יא) ולולא ד"ק נלע"ד שלא אמר זאת למעשה שיברך ב' ברכות, כי בברכת נ"ח הרי הקצהו מלהשתמש בו, ורק דרך אגב מכללות אורו יכול להנות שלא יגשש באפילה. אבל אם יברך אחרי ההדלקה על נ"ש הרי מגלה דעתו שרוצה לכתחילה להנות לאורו, וזה אסור אחרי שהקצהו לנ"ח, ועל הנאת כללות אורו ל"ש לברך אקב"ו להדליק נ"ש.

(יב) ובזה יש לדחות גם מה שכתבתי בתחילה (באות ז) שיברך להדליק נ"ש ונ"ח [אשר בזה אין חשש ברכה לבטלה, דבלי הוספת נ"ח שפיר מברך על נ"ש, וא"כ דל נ"ח מהכי ונשארה ברכה על נ"ש]. —

דאין יכול לעשות כן, דכיון שבירך על נ"ש פירושו שהדליקו להנאת אורו לעונג שבת, וא"כ איך יוסיף באותה ברכה על נ"ח, שאז פירושו שאסור להשתמש לאורו, וכנ"ל (אות ח) דהוי תרתי דסתרי. אלא נלע"ד כנ"ל שהאשה תדליקנו ותברך על נ"ח, ותוציא את בעלה וב"ב, וממילא יהי' לה אורה לשבת לשלום ביתה, ואם אינה מוותרת על נ"ש דוקא, אז אין ברירה ותדליקנו לנ"ש, ונדחה לו הנ"ח. [שו"ת חלק יא סימן קכב]

סימן צא

בענין זמן הדלקת נר חנוכה

במס' שבת (כא:): מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק מדליק, ואי נמי לשיעורה (פירש"י שיהא בה שמן כשיעור הזה).

ומצאנו בזה ד' שיטות:

א) הרמב"ם (הל' חנוכה ד, ה) כתב: אין מדליקין נ"ח קודם שתשקע החמה, אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יותר, עבר זמן זה אינו מדליק, וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק עכ"ל. - וכ"כ הריטב"א והר"ן דמשכלתה רגל אינו מדליק, וכ' השלטי גבורים שכן ד' הרי"ף, וכן הביא לשון ריא"ז שאם לא הדליק בטל המצוה. - וכ' הגה"מ בשם ראב"ה שר"י אומר שנהגו כלשון ראשון, דמדליק רק עד שתכלה רגל. עיי"ש. וכנראה ס"ל כן לרמב"ם משום דפסק כלישנא קמא.

ב) התוס' כתבו דאי לא אדליק מדליק, אבל מכאן ואילך עבר הזמן, אומר הר"י פורת דיש ליזהר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדי, ומ"מ אם איחר ידליק מספק דהא משני שינויי אחרינא עכ"ל. - והיינו שגם לתוס' ללישנא קמא מדליק רק עד שתכלה רגל, אלא כיון דלישנא בתרא מדליק גם אחרי שכלתה רגל, לכן מספק יש להדליק. וכ' הב"י שכן דעת הרא"ש. וכ' המג"א (סק"ו) והפר"ח דכיון דההדלקה רק מספק לא יברך, דספק ברכות להקל, אבל בספק הדלקה חייב, משום פרסומא ניסא, ולא אמרינן ספיקא דרבנן להקל.

ג) הטור (סי' תער"ב) כתב מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה שאז העם עוברין ושבין ורואין בביתם ואיכא פרסו"נ, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור וכו', וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן שעבר עיקר מצותה, ומ"מ עדיין זמנה כל הלילה ודלא כהרמב"ם וכו' עכ"ל. והעיר הב"י דלא הו"ל להטור להחליט דלא כהרמב"ם, כיון דגם להתוס' והרא"ש מדליקין לאחר

שכלתה רגל רק מספק. מ"מ בשו"ע פסק מרן הב"י כהטור, וכתב (תרעב, ב) עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה. וכ' המג"א דמשמע דעתו שיברך.

(ד) ראב"ה (סי' תתמ"ג) כתב שמצא בשם ר"ת דבהני תרוייהו אזלינן לקולא בשיעורא, ובדלא אדליק, דבשל סופרים הלך אחר המקיל (ע"ז ז.). ופירשתי זה בתשובות עכ"ל. וציין המהדיר (לסי' תתקע"ב) שכ' ונראה בעיניי אנו דעבדינן נרות קטנים דליכא שיעורא, סמכינן אשינויא קמא, וכו', וגם נ"ל דאף לאחר שתכלה הרגל מותר להדליק. [ובספר הישר שלפנינו ליתא]. - ומשמע דר"ל דמקילינן בתרוייהו, שא"צ שיעור (כלישנא קמא) ושמדליקין כל הלילה (כלישנא בתרא). - וכנראה משום דספק דרבנן להקל, מקיל בתרוייהו, אבל עכ"פ אינו פוטרו אחרי הזמן לגמרי, מטעם ספק דרבנן, דחביבה מצוה שיש בה פרסומי ניסא, גם אם היא דרבנן.

ונעיין בס"ד בשיטות אלה, איך פירשו סוגיית הש"ס. בתוס' מבואר דס"ל דהני תרי לישני פליגי, דל"ק מדליק רק עד שתכלה רגל, ולל"ב מדליק גם אחרי זה, וממילא מצותה כל הלילה (כרשב"א דלהלן). [אבל מודה לישנא בתרא שעיקר מצותה עד שתכלה רגל, משום דאז פרסו"נ]. וזה שכתבו תוס' דל"ק מכאן ואילך עבר הזמן, אלא שבכ"ז ידליק מספק, דהא לל"ב מותר.

ודעת הטור לכאורה ג"כ דתרי לישני פליגי, אלא דנקטינן כלישנא בתרא, לא מטעם ספק כמש"כ תוס', אלא שכן נקטינן להלכה, וכמ"ש הב"ח דבשל סופרים הלך אחר המקיל, וכ"מ מביאור הגר"א. ואין הטור מקיל כר"ת בתרוייהו, רק נקט כל"ב דמדליק כל הלילה בדיעבד, אבל צריך שיעורא, דתרי קולי לא עבדינן, אלא אי סמכינן אלישנא בתרא להקל בזמן, צריך לסמוך עליו גם לחומרא להצריך שיעור.

ואכתי צ"ע נהי דבהדלקה דרבנן מקילים להדליק אחרי הזמן, אבל בברכות דאורייתא איך נקל לברך אחרי הזמן כלישנא בתרא, והוי לן למינקט בדאורייתא לחומרא כלישנא קמא.

ולכן נראה שדעת הטור כהרשב"א והמאירי, דלישנא קמא דאמר דאי לא אדליק (בשקיעת חמה) מדליק (עד שתכלה רגל), לאו למימרא דאי לא אדליק בתוך שיעור זה אינו מדליק (אחרי שכלתה רגל), דהא תנן (מגילה כ:): כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה, אלא שלא עשה מצוה כתקנה דליכא פרסומי ניסא כולי האי, ומיהו אי לא אדליק מדליק ולא הפסיד, אלא כעושה מצוה שלא כתקנה לגמרי, עכ"ל הרשב"א. - מעתה י"ל דאין הטור מפרש כתוס' דלישנא קמא אין מדליקין אחרי שכלתה רגל, וללישנא בתרא מדליקין, ולכן כתבו להדליק מספק בלי ברכה. אבל אם נאמר שהטור יפרש כרשב"א ומאירי, אין כאן מחלוקת בין ב' הלשונות, ולתרוייהו מדליקין אחרי שכלתה רגל, ולתרוייהו מצוה מהמובחר להדליק עד שתכלה רגל. אלא בהא פליגי, דל"ק לא בעי שיעורא, ול"ב בעי שיעורא. אי נמי לא פליגי כלל תרי הלישני, וגם לל"ק בעי שיעורא, אלא שאתי המימרא דמצותה משתשקע החמה וכו' מפרש הל"ק להלדקה למצוה מהמובחר, והל"ב מפרשו לשיעורא.

והנה לפ"ד הרשב"א במשך החצי שעה משתשקע עד שתכלה רגל, הוי מצוה מהמובחר, ומשמע לכאורה דגם אם לא הדליק מיד משתשקע, עדיין נמשך זמן המצוה מהמובחר חצי שעה. ורק אחרי כן הוי מצוה שלא מהמובחר.

[ביאור חדש בישוב שיטת הרמב"ם]

ובדעת הרמב"ם כ' הה"מ דלא ס"ל כהרשב"א דלשון דאי לא אדליק קשה לפירושו זה, דמשמע דמצוה בתקנה אינו כל הזמן הזה דא"כ הול"ל לאדלוקי עכ"ל, וכ"כ הב"ח. - ור"ל דאי כהרשב"א דבחצי השעה הוי מהמובחר הול"ל לאדלוקי. ומדאמר דאי לא אדליק (בשקיעה) מדליק (עד שתכלה רגל) משמע דמצוה מהמובחר הוי רק בשקיעה, ולא במשך כל החצי שעה.

וכתב ההגהות מיימוני דהרמב"ם פסק כשתי הלשונות [ומש"כ שכ"כ ר"ת דבתרוייהו אזלינן לקולא. אינו ר"ל שכן ס"ל לרמב"ם, שהרי הרמב"ם אזיל לחומרא, אלא מביא שכמו כן סובר ר"ת כשני הלשונות]. ומובן מדבריו דלעולם שני הלשונות פליגי כתוס', אלא שהרמב"ם אזיל לחומרא גם בשל סופרים, אולי משום חשיבות פרסומי ניסא, ופסק כל"ק דאין מדליקין אחרי שכלתה רגל, וכל"ב דבעינן שיעורא. - אלא דצ"ב דמחמיר עד כדי כך לפוטרו אחרי שכלתה רגל, ואפי' מספק אינו מחייבו להדליק בלי ברכה כתוס'. והרי סוף סוף ישנו בגמ' לישנא בתרא המחייבו להדליק גם משעבר עיקר זמנו.

ונלע"ד מקור להרמב"ם מלשון סוגיין. דללישנא בתרא דהא דאמרינן "מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מהשוק" הוא רק לתת שיעור לשמן, או שיעור לזמן ההדלקה, קשה טובא למה לא אמר בקיצור ובירור יותר, שהוא חצי שעה, או כהילוך ב' מילין [שהם ל"ו רגעים] שהוא כחצי שעה או יותר. ולמה תלה שיעורו בזמן הנ"ל משתשקע וכו', הרי ללישנא בתרא זמנו ל הלילה, ואין זמנו תלוי כלל בזמן משתשקע עד שתכלה רגל. ו א"כ למה בחר לו סימן זה לתת זמן למשך ההדלקה. - לכן פירש הרמב"ם דגם לישנא בתרא ס"ל דהזמן הוא רק עד שתכלה, ולא יותר, ומשעבר הזמן בטלה המצוה. מדנתן זמן לשיעורא בזמן משתשקע וכו'. שמע מינה שזהו זמן המצוה.

[ולתוס' דס"ל דללישנא בתרא מדליק כל הלילה, צ"ל דהא דתולה שיעור ההדלקה משתשקע עד שתכלה מן השוק, עפ"ד הרשב"א הנ"ל משום דאז לכר"ע היא עיקר המצוה].

ואם נאמר דתרי הלישני פליגי, י"ל דבהא פליגי, דלל"ק אם לא הדליק מיד משתשקע, מותר להדליק במשך חצי השעה עד שתכלה רגל. ולל"ב אי לא אדליק מיד משתשקע תו לא מדליק בחצי השעה, דמצות ההדלקה היא מיד משתשקע, וכלשון הרמב"ם "לא מאחרין ולא מקדימין". והא דאמרינן מצותה משתשקע עד שתכלה רגל, הוא לא להתיר להדליק כל החצי שעה, אלא לתת שיעור למשך ההדלקה, שהיא מיד עם השקיעה עד שתכלה רגל. - ובזה גם הל"ק מודה שמצוה שהנר ידלוק חצי שעה, אלא שמקיל שאם לא הדליק בזמנו ממש עם השקיעה, יכול להשלים במשך החצי שעה. ול"ב

מחמיר דאין לו תשלומין. - נמצא לפ"ז מחמיר הל"ב, ושפיר פסק הרמב"ם להקל בשל סופרין כלישנא קמא שמתיר להשלים בחצי השעה, אבל צריך שיעורא.

אכן הב"ח כתב דהני תרי לישני לא פליגי כלל, ולכן פסק הרמב"ם כשתי הלשונות. ויתכן שזו גם כונת ההגהות מיימוני שכתב דהרמב"ם פסק כשתי הלשונות. - ויש להסביר לפ"ז שיטת הרמב"ם בהקדם דברי הפר"ח (תרעב, ב) שמסתברא שאם איחר מלהדליק [מיד עם השקיעה] שלא נשאר אלא רביע שעה או פחות עד שתכלה רגל מן השוק, אין צריך ליתן שמן אלא כשיעור זה, וזהו לדין התלמוד שהיכר הוא לעוברים ושבים, אבל האידנא לעולם בעינן שיעור הידוע עכ"ל. וכן דייק הערוך השלחן (שם) מלשון הרמב"ם (ד, ה) הנ"ל שכתב שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל וכו', וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל וכו' עכ"ל, דמבואר מלשוננו שאם מדליק אחר השקיעה א"צ ליתן שמן על חצי שעה, אלא רק עד שתכלה רגל. - [והעיר חתי הגאון רבי חיים וייס שליט"א שכן היה גם במנורה שמצותה מערב עד בוקר, ואם היה הכהן מאחר, לא היה מחוייב לתת שמן רק כדי שתדלוך עד הבוקר, וא"צ תשלומין ביום]. - וגם מלשון השר"ע (שם) שכ' הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, משמע כן, וכמש"כ המג"א (תרע"ב סק"ב) דאם הדליק זמן מה אחר השקיעה א"צ ליתן שמן כ"כ רק עד שתכלה רגל מן השוק עיי"ש. - וכמו שהסביר הערוה"ש דכיון דהיכר הוא לבני רה"ר, ואחר זמן כליית רגל מן השוק אין היכר למו א"כ למה יתן שמן על אח"כ, אבל האידנא שהיכר לבני הבית שפיר צריך היכר למשך חצי שעה וכן המנהג פשוט עכ"ד [ונבאר ענין זה עוד בס"ד להלן].

מעתה שפיר י"ל לפי שיטת הרמב"ם דתרי לישני לא פליגי, ול"ק אשמעינן שאם לא הדליק מיד עם השקיעה יכול להדליק עד שתכלה רגל, ולל"ק אין ההלכה הנ"ל "מצותה משתשקע חמה עד שתכלה רגל" חמדברת על שיעור שמן, רק עד מתי יכול להדליק. אבל ללישנא בתרא ההלכה הנ"ל מלמדת אותנו ששיעור השמן צ"ל שידלק משתשקע עד שתכלה רגל ולא יותר, וא"כ אם מדליק אחרי שתשקע, צריך לתת שמן רק שידלק עד שתכלה רגל ולא יותר. - ושפיר פסק הרמב"ם כתרי הלישני. והנה המג"א הנ"ל (אחרי דבריו דלעיל) סיים: ובאגודה כתב במיימוני משמע שיהי' דולק יותר ממיל עכ"ל. ותמה המחצה ש"ק לא ידעתי מאי נתחדש לו מדברי האגודה, ומש"כ האגודה מיל על שם הרמב"ם לא הבנתי הא כתב הרמב"ם להדיא דהזמן הוא כמו חצי שעה או יותר עכ"ל. - ולענ"ד יש בדברי האגודה חידוש, דמיל הוא י"ח רגעים, ויותר ממיל הוא עשרים רגעים (שליש שעה). וא"כ זהו שאמר המג"א דגם אם איחר להדליק אחרי השקיעה, וצריך לתת שמן רק עד שתכלה רגל, מ"מ לא יפחת משמן היכול לדלוך שליש שעה, דפחות מזה לאו כלום הוא, ואינו שיעור חשוב שיהא ראוי לברך עליו [אבל מש"כ האגודה כן בשם הרמב"ם צ"ע].

אחר שזיכני השי"ת בדברים הנ"ל חיפשתי בספרים ומצאתי בקונטרס בעניני חנוכה ומגילה מלהבחל"ח ידיד נעורי הגה"צ רבי חיים אהרן טורצ'ין זצ"ל ראש ישיבת המצויינים, שכבר הלך בדרך הנ"ל בהסבר שיטת הרמב"ם, וברוך שכיונתי בכמה דברים לדעתו הגדולה. - אלא שנשאר (בעמוד כ"ג) בקושיא דלפ"ז באין לו כי אם מעט שמן ידליק מה שיש לו, דכמה שיוכל לקיים המצוה יקיים, דהא באיחר קצת מדליק ודולק זמן הנשאר לו עד שתכלה רגל מהשוק, והוא משום דכל כמה שאפשר לו לקיים יקיים, הכי נמי בתחילת הזמן כשאין לו ג"כ תסגי במקצת, דהרי לדעת הרמב"ם אין זה שיעור בנר אלא בהדלקה, ומכל הפוסקים משמע דבנותן שמן פחות מהשיעור הוה ברכה לבטלה דלא קיים המצוה כלל וצ"ע, עכ"ד.

אכן מקור הלכה זו הוא מהרא"ש (סו"ס ז') ומובא בשו"ע (תרעה, ב), דכיון דקיי"ל (כג.) דהדלקה עושה מצוה, צריך שיהא שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו עכ"ל. - והיינו שבשעת ההדלקה אשר זו עיקר המצוה [ואפי' כבתה אין זקוק לה, אפי' כבתה בערב שבת מבעוד יום, תרעה, ב] צריך שידליק שמן כשיעור המצטרך [וכ"כ הש"ג (דף ט. אות ה')] מלשון ריא"ז ואע"פ שאם כבתה אין זקוק לה צריך לתת בנ"ח שמן בשיעור שתהא דולקת עד כדי מצותה עכ"ל]. והשיעור תלוי מתי שמדליק שאם מדליק מיד עם השקיעה, שיעור השמן הוא עד שתכלה רגל, וכן אם מדליק מעט אחרי השקיעה ג"כ שיעורו עד שתכלה רגל, ואז צריך פחות שמן. אבל תמיד סוף השיעור הוא עד שתכלה רגל. ובזה תתורץ קושייתו ז"ל. - אכן יוצא לפ"ז שמי שיש לו שמן פחות מכשיעור, יכול להזיד ולהמתין מעט אחרי השקיעה עד כדי שיספיק לו השמן להדליק עד שתכלה רגל.

[הסבר מחלוקת הראשונים הנ"ל מצד הסברא]

עד כה נסינו למצוא מקור לשיטות השונות, שתלוי איך שיפרשו תרי לישני דסוגיין. ועתה ננסה להבין שיטותיהם מצד הסברא.

ונראה דיש לחקור בדין פרסומי ניסא, אם זו עיקר המצוה, שלכן התקינו להדליק נר חנוכה כדי שיראו בחוץ ויתפרסם הנס. או שזה רק פרט במצוה, שעיקר המצוה להדליק, ופרט בזה הוא שיהא ניכר בחוץ ויתפרסם הנס. - והנפק"מ לכאורה פשוט, דאם הפרסו"נ הוא הוא עיקר המצוה, אין אפשרות להדליק בואפן שלא יהא פרסו"נ, דהיינו שבימי חז"ל שהדליקו בחוץ אם הדליק בפנים לא יצא כלל, וכמו"כ אין להדליק אחרי שכלתה רגל מן השוק. אבל אם הפרסו"נ הוא רק פרט מפרטי המצוה, א"כ אפילו כאשר תיסר פרט זה עכ"פ יצא בעיקר המצוה.

ולפ"ז הרמב"ם וסיעתו ותוס' סברי דפרסו"נ הוא עיקר המצוה, ולכן אין להדליק אחר שכלתה רגל, דבלי פרסו"נ אין ערך להדלקה. [ובזה יובן למה לרמב"ם דס"ל דחייב הדלקת המנורה הוא גם ביום, למה לא תיקנו נ"ח גם ביום, שהרי הנס הי' גם בח' הימים. דכיון דכל המצוה הוא פרסו"נ, וזה לא

הוי ביום דלא מינכר הנר]. אבל הטור ור"ת המתירים בדיעבד להדליק גם אחר שכלתה רגל, נקטו שאמנם הפרסו"נ הוא פרט חשוב בעיקר המצוה, אבל מ"מ עצם המצוה היא ההדלקה גם בלי פרסו"נ. אבל צריך א"כ להבין, איך תיקנו שבזמן הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, שאם כל עיקר המצוה שתיקנוה סופרים הוא הפרסו"נ (כדרכינו לומר לרמב"ם), ובלי פירסום אין כאן מצוה כלל, א"כ בזמן סכנה נימא אונס רחמנא פטריה. - ובזה היה אפשר לומר שיש פרסו"נ ברה"ר לרבים, ויש גם פרסו"נ בביתו למשפחתו ואנשי ביתו, שגם זה הוי פרסו"נ, ואפילו לאיש ואשתו הוי פרסו"נ. אבל מה יעשה איש יחידי שבזמן הסכנה מדליק בביתו, ואין אף אחד זולתו רואהו, איך יקויים בו פרסו"נ. ואם עיקר המצוה היא הפרסו"נ, ה"ז לא שייך אצלו.

[ביאור כמה מדרגות בפרסומי ניסא]

ולכן נראה לדייק מלשונות הרמב"ם דהגם שעיקר המצוה היא הפרסו"נ, מ"מ גם במקום שאין פרסו"נ יש עכ"פ זכרון הנס. כי (בהל' חנוכה ג, ג) כתב: ומפני זה התקינו חכמים וכו' ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים וכו' להראות ולגלות הנס [כאן נתן טעם לעיקר המצוה שהיא משום פרסו"נ]. ושם (ד, יב): מצות נ"ח מצוה חביבה היא עד מאד וכו' כדי להודיע הנס [כאן כבר לא כתב "לגלות", אלא מדרגה פחותה מזה "להודיע", ואולי זה בביתו למשפחתו]. ושם (ד, יג): הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נ"ח מקדים לקנות שמן לנ"ח וכו' שיש בו זכרון הנס עכ"ל. - ואולי דייק לכתוב זכרון נס, ולא כתב גילוי או הודעת הנס, ללמדנו הלכה למעשה, שגם איש יחידי האידנא המדליק לו בפנים בביתו, ואין איש עמו, מ"מ אם נזדמן לו נ"ח או קידוש, בכ"ז נ"ח קודם, הגם דכל עדיפות נ"ח על יין או פת לקידוש הוא משום דנ"ח יש בו פרסו"נ, ואל"ה שניהם מדברי סופרים (כמש"כ הרמב"ם שם). מ"מ גם באיש יחידי הגם שלא שייך "פרסומי" ניסא כשמדליק בפנים, מ"מ שייך בו "זכרון" הנס. וגם זה עדיף מקידוש, מדלא חילק בזה [וכמש"כ בגליוני הש"ס להגר"י ענגל ז"ל (לשבת כג): דבריאית העולם לא הוי בגדר נס, כי הקב"ה בעל היכולת כולם, ורק אחרי שברא העולם וקבע בו המנהג הטבעי, כל מה שהקב"ה משנה מהטבע, הוא נס. ולכן קידוש שהוא עדות וזכר לבריאית העולם אינו זכרון נס, כמו זכרון נס חנוכה].

וכן מצאנו לשון זה באורחות חיים המובא בב"י (ריש סי' תרע"ז): מי שהלך לכפר שאין בו ישראל ולן שם בליל חנוכה, אע"פ שאין לו בית מיוחד, שמענו שרבינו משולם היה נוהג להדליק ולברך זכר לנס וכו' ומניחם על שולחנו עכ"ל. - וא"כ בשעת הסכנה העמידו חכמים המצוה לזכרון הנס, שגם עליו שייך לברך.

יוצא לנו מזה שישנן ג' מדרגות: א) פרסו"נ דרבים ברה"ר. ב) פרסו"נ לבתי ביתו בפנים. ג) זכרון הנס אפי' ביחידי בביתו. - ומצאנו סמך לזה שגם סוג ב' או ג' הנ"ל הוי בגדר פרסו"נ, מלשון הרשב"א (כא):

סוד"ה הא דאמרינן) שכ' שאם הדליק אחרי שכלתה הרגל לא עשה מצוה כתקנה "דליכא פרסומי ניסא כולי האי" מיהו לא הפסיד אלא כעושה מצוה שלא כתקנה עיי"ש.

הרי שגם בהדלקה שאין בה פרסו"נ, כיון שכבר כלתה רגל מהשוק, אכתי יש בה קצת פרסו"נ, רק פרסו"נ "כולי האי" לא הוי. - וכ"כ בהגה' מיימוני (פ"ד ריש אות ב') שאין אנו מדליקין אלא בבתיים מבפנים ואין כאן פרסום נס כ"א לבני הבית עכ"ל. הרי שגם לבני ביתו בלבד בפנים מקרי "פרסו"נ לבני הבית" כסוג ב' הנ"ל.

וכמו"כ מצאנו פרסומי ניסא בביתו שלא ברה"ר בד' כוסות בליל פסח, כמש"כ המגיד משנה (הל' חנוכה ד, יב) שאפי' עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות, והטעם משום פרסומי ניסא עכ"ל. וזהו משום שמקיים והגדת לבנך, ובני ביתו עמו הוי פרסומי ניסא. - וכ"כ תוס' (שבת כד.) דפשיטא דמזכיר על הנסים בתפילה דבצבור היא ואיכא פרסו"נ, אבל בבהמ"ז שבבית ליכא פרסו"נ כולי האי עכ"ל. הרי שעכ"פ פרסו"נ הוי גם בבית.

וגם באופן ג' הנ"ל, שהבאנו לעיל מאורחות חיים שזה הוא בגדר "זכרון" נס, עי' בשלטי גבורים (דף י. אות א') שהביא לשון ריא"ז: אם היה עומד בין הנכרים, אע"פ שאין לו בית לעצמו, ולא פתח לעצמו, חייב להדליק נר לעצמו, אע"פ שאשתו מדלקת בביתו, שהרי אין הנס מפורסם אצלו ואינו רואה נ"ח וכו' עכ"ל. משמע שאם מדליק לעצמו, הגם שאין ישראל עמו, ה"ז נקרא פרסומי ניסא לעצמו ועדיף מזכרון נס. שגם לעצמו יש ענין ותועלת לפרסם הנס, ולהתחזק עי"ז באמונה, ולבא עי"ז להלל לה'. - וממילא א"ש שגם המדליק רק ביחידי נ"ח, עדיף אצלו מקידוש היום, דגם ביחידי ה"ז פרסו"נ [ויל"ע] אם גם בנ"ח ביחידי חייב למכור כסותו, כמו שחייב זאת בכדי להדליק נ"ח כהלכתו, כברמב"ם שם]. - ומובן למה תיקנו שבסכנה אפי' יחיד ידליק בפנים.

שוב ראיתי סברא זו בביאור הלכה (סי' תרעא, ז ד"ה יש נוהגין) שכתב: דעצם ההדלקה שציוו חכמים על כלל ישראל הוא נקרא פירסום הנס עכ"ל. דמתפרש מלשונו (אם כי אינו כותב זאת) שגם יחיד המדליק במקום שאין איש אתו, מ"מ הוי בכלל פרסו"נ, כי כאשר כל כלל ישראל מדליקים נ"ח הוי פרסו"נ, גם אם יקרה אצל אחד שרק הוא עצמו רואה הנרות.

אכן המאירי (כג.) כתב: מי שהיה בכפר שאינו מדליק [אולי הכונה שאין מי שמדליק שם] ואינו רואה, כגון כפר של גוים, יש מחייבים אותו להדליק, שלא נפטר מהדלקה אחר שאינו רואה במקומו שום הדלקה, ואף גדולי הדורות שלפנינו החמירו על עצמם בזו, ואין הדברים נראים עכ"ל. - ולכאורה כונתו שביחידי אין זה פרסו"נ ואי אפשר להדליק. ואולי ר"ל כשמדליקין עליו בביתו, אז לא צריך להחמיר ע"ע להדליק באכסניא שלו אצל הגוי. אבל מי שאין אשתו מדלקת עליו בביתו, גם ביחידי חייב, וצ"ע.

[ישוב דעת מג"א דכשבני ביתו ישנים לא יברך, מאי שנא מנמצא יחידי שמברך]

כתב המג"א (ס"ס תרע"ב) שנ"ל להורות כהג"מ שיברך כל זמן שבני הבית נעורים אפי' עד עמוד השחר, אבל אם ישנים אין לברך עליהם עכ"ל. ועי' במשנה ברורה (בשער הציון סק"ז) שהביא מס' חמד משה שאם לא הדליק עד שישנו בני הבית וא"א להקיצם, מ"מ ידליק ויברך, דלפ"ד המג"א אם יהיה אדם במקום שאין איש אף מאנשי הבית שם ידליק בלא ברכה, ולא ראינו זה בפוסקים, ואדרבא הש"ג בשם ריא"ז כ' דאף אם הוא בין הנכרים לבדו ידליק (וכנ"ל), ומשמע בברכה, אלא ודאי אם יכול לפרסם ההדלקה בפני רבים יותר עדיף, ואם לאו לא יבטל המצוה עכתו"ד. וקושיא חזקה היא זו על המג"א, מאי שנא בני ביתו ישנים, מנמצא לבד בכפר בין נכרים [ומשמע דפרסו"נ לפני נכרים לאו כלום הוא]. ולכאורה שוים הם במעלה, דהוי רק "זכרון" נס, או "פרסו"נ ביחיד" שכפי שנתבאר גם זה בגדר פרסו"נ.

ולפי דברי ביאור הלכה הנ"ל יש לתרץ, שאם הוא בין הנכרים, ואין איש ישראל עמו, אבל מ"מ מדליק כל זמן שכלל ישראל מדליק, אז הרי הוא נכלל בפירסומי ניסא דכלל ישראל, כי עצם ההדלקה שציוו חכמים על כלל ישראל להדליק יחד בזמן אחד כל א' במקום שהוא הוא ג"כ פרסום הנס. משא"כ אם הגיע מאוחר לביתו עד שישנו בני הבית, ומשמע שהוא כבר מאוחר מאד, אחרי חצות וקודם עה"ש. אז אין הוא משתתף במעשה הדלקתו עם כלל ישראל, ולכן שוב לא יברך דלדידיה תו לא הוי פרסו"נ. - [וזו אולי כונת שו"ת מהרש"ל (סי' פ"ה) שהביא המג"א, שיברך רק עד חצות. כי עד אז דולקים נרות כלל ישראל].

או י"ל עפ"י קושית הב"י (סי' תרע"א) אמאי מפני חשד חייב להדליק בשני פתחיו, ולגבי לעבור בפתח בית הכנסת קיי"ל (בסי' צ' ס"ח) שאם יש פתח אחר מותר, וליכא חשד. ותירץ המג"א (ס"ס תרע"א) דבבהכ"נ אין הטעם משום חשד, דכמה פעמים אדם עובר לפני בהכ"נ ולא נכנס, אלא הטעם כפירש"י דכשהולך סמוך לבהכ"נ נראה כפורק עול ומבזה בהכ"נ, שאע"פ שאינו נכנס לה הולך סמוך לה, והו"ל להתרחק ממנה ולהתבייש במה שאינו יכול להכנס, אבל אי איכא פתח אחרינא ליכא בזוי בהכ"נ, עכ"ד.

ולפ"ז יתכן שאם בא לביתו אחרי חצות לילה, ובני ביתו ישנים, והוא במקום להדליק לפני בני ביתו להראות להם חביבות המצוה, ולגלות לפניהם הנס, הולך ומדליק יחידי כשהם ישנים, ה"ז היפך פרסו"נ, שזה כיסוי ניסא, שאיחר להדליק עד שאין אפילו בני ביתו רואים אותו. והוי גם בזיון למצוה. משא"כ כשנמצא יחידי בכפר בין נכרים, ומדליק לעצמו שם, ה"ז חביבות מצוה וקידוש השם, שאינו מסיח דעת מפירסו"נ ומזכיר הנס, בכל מקום שהוא, ויל"ע.

[סוגיות הש"ס, חאו"ח ח"ב, סימן לא]

סימן צב

המדליק נ"ח מפלגה"מ אם מברך

בס"ד ו' טבת תשס"ט

בימי חנוכה, אורה ושמחה, לההוגה בעמקה של תורה, חריף ובקי ובעל סברא ישרה, ה"ה האברך היקר המו"מ בתורה ויר"ש הרב מתתיהו גבאי שליט"א
אחדשה"ט באה"ר,

יישר כחך עבור שו"ת דברי שלום או"ח ח"ה מחו"ז הגה"צ מהרש"י מזרחי זצ"ל עמוק ורחב על כל שו"ע או"ח. ובפתחי אותו לעיין בו ראיתי (בעמ' רמג) עמש"כ בשו"ע (תערב, א) שאם הוא טרוד יכול להדליק נ"ח מפלג המנחה ובלבד שיתן שמן עד שתכלה רגל מן השוק. הביא הדברי שלום דברי הסוברים שלא לברך ושכ"כ התפלה לדוד שכן משמע מהמג"א. והכריע הרב דב"ש ז"ל דבלא היה אנוס והדליק מפלגה"מ לא יברך, ורק אם היה אנוס יברך.

הנה ראשית איני יודע היכן ההכרח להבין בכונת המג"א שלא לברך. ושנית בשלמא לענין הדליק מפלגה"מ אם לברך או לא, שייך לחלק בזה. אבל לחלק בין אנוס או לא מנא לן, דלהסוברים לברך שייך לומר שההדלקה אמנם היא בדיעבד, אבל אם מדליק מברך, שהרי יוצא יד"ח בהדלקה זו. ולהסוברים לא לברך, הם סוברים דנהי שבדיעבד י"ח מפלגה"מ אבל בלי ברכה. בין אנוס או לא. — וגם מה הגבול של "טרוד" שהזכיר השו"ע, האם גם חנווני בגדר טרוד, או מי שנוח לו לקיים מצוה אחרת אחרי שקיעה"ח הוי טרוד. וא"כ נתת תורת כל א' וא' בידו (כשביעית פ"ב, א). — וממס' סופרים אין ראיה ד"ל דאיירי לפני פלגה"מ שאינו יוצא.

ויפה כ' הדב"ש דלהדליק בע"ש ואח"כ להתפלל מנחה, לא הוי תרתי דסתרי. — שהרי בהדלקתו לא עשאו לילה, אלא הדליק מבעו"י ע"ד שיבערו בלילה, אבל עוד יום הוא להתפלל מנחה. בהל' פורים (סי' קכח) דן בארוכה אם יוצא יד"ח משלוח מנות בכסף, ומסיק שאינו יוצא, רק בשעת הדחק ביותר כשאינו לו אפשרות כלל לשלוח מנות יכול לשלוח גם מעות (כ"כ בעמ' תטז ד"ה ובשעה"ד).

והנה הבאה"ט (סי' תרצה סק"ז) הביא מהלק"ט (ח"ב סי' קסג) שהשולח מעות או כסות או כלים בשביל מנות, אם יכול למכרם מיד לקנות לצורך סעודה מהני, ומדברי תרוה"ד (סי' קיא) משמע קצת דלא עיי"ש עכ"ל הבאה"ט. — ובדברי שלום (עמ' תיד סוף אות ב) תמה ולא קצת משמע כן מהתרוה"ד, אלא להדיא דלא מהני, דאפילו מעות לא מהני כש"כ כסות וכלים. — ונתקשה בסתירת המט"מ שכ' (בסי' תתרטו) דבעינן דוקא מיני מאכל, ולהלן (בסי' תתריז) כ' שאבל חייב במשלוח"מ ודוקא בשר או מעות ישלח ולא תפנוקים המשמחים וכ' להגיה שתיבות "או מעות" הם ט"ס. — וכן מסיק הדב"ש בסוף הספר עיי"ש.

ולענ"ד ברור דתקנת משל"מ היתה דוקא ב"מנות" מידי דאכילה, כברמב"ם (הל' מגילה ג, טו) ושו"ע (תרצה, ד), אלא שנחלקו בטעם המנות, אם להרוחה וסעודה (כתרוה"ד סי' קיא הנ"ל), או להרבות אהבה וריעות (כמנות הלוי מגילת אסתר ט, יט), אבל לכו"ע אם ישלח לו הדורון היקר ביותר כמו חידושי תורה או יהלום או ספר יקר, אין זה משלוח, כמו שנתבאר אצלנו בס"ד במשנ"י סוגיות (או"ח ח"ב עמ' עדר) ושו"ת (ח"ו עמ' רפ). וכל הנזכר בספרים שהודו למי ששלח חידו"ת ה"ז אמנם לחיבה יתירה אבל לא י"ח משל"מ. — אבל יפה מסיק הדב"ש שבשעה"ד ביותר י"ח במעות, וכונתו ודאי, שאומר לו הנני עושה אותך שליח לקנות מאכלים ובזה יהי המשל"מ, וזה רק אם עתה בפורים יש באפשרות לקנות המאכלים.

בדשה"ט בברכה מרובה

[שו"ת חלק ט' סימן קעג]

סימן צג

יש לו רק נרות קטנים, מתי ידליק, כהגאונים או כר"ת

בס"ד חנוכה תשס"ד

הוי עובדא במי שהיה בחנוכה בבית החולים, והוא נוהג בזמני השנה לחומרא הן כשיטת הגאונים בשקיעה הראשונה, והן כר"ת בשקיעה השניה וצאת הכוכבים ע"ב רגעים אחרי השקיעה הראשונה, והביאו לו לשם קופסת נרות חנוכה שדולקים כ $\frac{3}{4}$ שעה, ונסתפק מתי ידליקם, שאם ידליק כהרגלו בזמן לילה דהגאונים, דהיינו י"ח רגעים אחרי השקיעה הא', אז יכבו ויגמרו נרות אלו כשעה אחרי השקיעה הראשונה, שאז השקיעה לר"ת וא"כ לא ידלקו הנרות כלל בזמן ר"ת [דהשקיעה דר"ת היא ג' רבעי מיל (13.5 רגעים) לפני צאה"כ (72 רגעים), דהיינו 58.5 רגעים אחרי השקיעה הא', כלומר כשעה], ואם ידליק בשקיעה דר"ת, כבר עבר זמן הדלקת נ"ח להגאונים, וכבר כלתה רגל מן השוק, וכש"כ אם ידליק בצאה"כ דר"ת.

ובביתו הוא מדליק בפתח ביתו לרה"ר בשמן זית שדולק מזמן לילה דהגאונים, עד אחרי כלתה רגל לר"ת, דהיינו עד שעה ושלשת רבעי שעה (4/1.3) אחרי השקיעה, ויותר מזה, אבל שם בביה"ח לא יתנו לו להדליק בנרות גדולים או בשמן. — ואפילו אם יתפלל ערבית בצאה"כ דהגאונים, וידליק כ — 40 רגעים אחרי השקיעה הא', עדיין יכבו הנרות בזמן צאה"כ דר"ת, ולא ידלקו חצי שעה בתוך הזמן לר"ת.

והשאלה היא כשנותנים לו מקום להדליק ע"י החלון, שאז יש לו להקפיד על זמן ההדלקה, שאם לא כן, אלא ידליק שם ע"י מטתו, א"כ ה"ז כמש"כ הרמ"א בשו"ע (תערב, ב בהגה) שבזה"ז שמדליקים

בפנים א"צ להזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק. — וכשנותנים לו להדליק ע"י החלון, אין זו עצה שיאמר להם שיותר נח לו ע"י מטתו, דכיון שרואים אותו שיכול להלך, ובכ"ז מדליק על השלחן שע"י מטתו, אתו לזלזולי בנ"ח להדליקם על השלחן [וגם לו אין להדליק על השלחן כ"א בשעת הסכנה]. — ועוד שגם בשאר החדרים יש אנשים המדליקים נ"ח, וכשהם מדליקים בזמן הגאונים, לא נאה שיתאחר, כי יחשבוהו למזלזל במצוות, ואתו הם לזלזולי שא"צ להדליק בזמן המבואר בש"ס ופוסקים.

הנה לכאורה אפשר לומר דגם לר"ת זמן הדלקת נ"ח הוא בשקיעה הראשונה [או בצאה"כ דהגאונים], שהרי מודה ר"ת שיש שקיעה ראשונה, כשהחמה שוקעת באופק הנראה, אלא ס"ל שיש עוד שקיעה שניה, כשהחמה נכנסת לעובי הרקיע (כתוס' שבת לה, ועוד) ועי' במשנת יוסף על סוגיות (אר"ח ח"א סי' י'), וא"כ בזמן הדלקת נ"ח שפיר י"ל שהוא בשקיעה הראשונה, דהיינו בסופה (כהשו"ע תערב, א) בצאה"כ, שאז ניכר אור הנרות והוי פירסומי ניסא, וזהו שאמרו בגמ' (שבת כא:): "משתשקע" החמה עד שתכלה רגל מהשוק, ר"ל מהשקיעה הראשונה, וגם מוכרי העצים אינם בקיאים מתי שהשקיעה השניה, הכסיף העליון וכו', ויציאת כל הכוכבים, דאצלם תלוי כשבמציאות מחשיך, ובנ"א יוצאים לקנות עצים להאיר ללילה, וזה בתחילתה סמוך לבין השמשות.

דקשה לומר שיחלקו ר"ת והגאונים מתי כלתה רגל מוכרי העצים, דניחזי אנו מתי הוא, ולכן שפיר היה אפשר לומר דמודה ר"ת שחייב הדלקת נ"ח הוא בשקיעה (או בצאה"כ) הראשונה. — ולא שייך לומר שרגא בטיהרא מאי אהני, דבמציאות מתחיל להחשיך, ובארץ ישראל אחרי רגעים כבר נסתלק אור היום, ובא תחילת חשכת לילה, וה"ז מתאים למש"כ המג"א (סי' תערב סק"א) בשם מ"ס שאם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו שכן אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו עכ"ל, וכתב שלכן ידליק בסוף השקיעה שהוא צאה"כ עי"ש, הרי שבצאה"כ שפיר נאותין לאורו, וזה אפי' בצאה"כ דגאונים.

אלא שעומדים נגדי דברי התוס' (מנחות כ:): שהק' ר"ת מדאמרינן (פסחים צד.) דמהשקיעה עד צאה"כ ד' מילין, ואילו בגמ' (שבת לה.) מבואר דמשתשקע החמה עד הלילה ג' רבעי מיל, ותירץ ר"ת ד"משתשקע" החמה משמע סוף שקיעת החמה, שכבר שקעה החמה [מאז עד צאה"כ דר"ת רק ג' רבעי מיל], אבל מ"שקיעת" החמה משמע מתחילת השקיעה [משם עד צאה"כ ד' מילין], תדע מדאמרינן (שבת כא:): גבי נר חנוכה מצוותה "משתשקע" החמה, ואי בתחילת השקיעה, עדיין הוא יום גדול, והוה שרגא בטיהרא [אלא ודאי "משתשקע" היא השניה] עכ"ד. — ודברי ר"ת נראים בחוש בארצות אירופה, שאחרי השקיעה יש עוד אור של בין השמשות במשך שעה עד שמחשיך, וא"כ שפתיו ברור מללו שבארצות אלה זמן הדלקת נ"ח לר"ת הוא בשקיעה (או בצאה"כ) שלו. — [וכ"כ המור וקציעה (רס"י תערב) דשיעור זמן השקיעה הוא גדול כמהלך ד' מילין וכו' שרגא בטיהרא מאי

אהני, דאע"פ ששקעה חמה (בראשונה) מאחר שהיום גדול אין ניאותין ממנו]. ויש להעיר דבברייתא (דמסכת סופרים פ"כ ה"ד) איתא מצות הדלקתו "משקיעת" החמה עד שיכלה הרגל וכו', וא"כ לפ"ד ר"ת זה בשקיעה הראשונה. — וא"ש נוסח הבבלי "משתשקע" לאופק חו"ל, ונוסח הברייתא "משקיעת" לא"י שהוא בשקיעה הראשונה. [הגם שלא ביררתי אם מס' סופרים נתחברה בא"י. והמג"א (רס"י תערב) הביא ברייתא דמ"ס "משתשקע" וכבגמ', ולשיטתו דפסק כר"ת]. ויש להסתפק רק בא"י ואגפיה, אשר ג' רבעי מיל (18 רגעים) אחרי השקיעה הראשונה כבר חושך, ואהני נהורא דשרגא, והוי פירסומא ניסא, אם אז כבר זמן ההדלקה גם לר"ת, דשמא להדלקת נ"ח זמנו משתחשך בצאה"כ הראשון ויוכר אור הנר, ולשאר הלכות היום הזמן הוא ע"ב רגעים אחרי השקיעה, שאז לר"ת מתחלף היום להלילה. — [ואיני מדבר כעת אם בא"י הזמן לפני ע"ב רגעים, שנגד זה יצאו בתוקף בשו"ת דברי יציב (ח"א סי' קיב) ובס' אורות חיים, דהם דיברו בנוגע ליציאת הכוכבים דא"י שזה בזה לחו"ל, ואנו מסתפקים לנ"ח בלבד, אשר בלילה דהגאונים שרגא כבר מהני]. ואשכחן כהאי גונא בהל' נדה (י"ד סי' קפד, ב בט"ז ש"ך) בעונת האביאסף, שהיא תמיד י"ב שעות שוות, ואינו דומה ליום של תורה שהוא מעלות השתר עד צאה"כ, וכן בנדה מחשבינן מהנץ ועד השקיעה, שזה לגבי דידה יום, והשאר לילה, וכתב הלחם ושמלה (קפד, ה) ד"יום תורה לחוד ויום נדה לחוד", דבאשה שתלוי וסתה בטבע זריחת החמה והלבנה, יש לתלות הכל ביום החמה, וכ"כ החו"ד ועוד אחרונים, ועי' משנ"י על סוגיות (י"ד סי' יד, ג). — ואכן נסתפק בס' בדי השלחן (בציונים כג) לשיטת ר"ת שישנן שתי שקיעות לפי איזה שקיעה אזלינן, אמנם במסגרת השלחן (סי' קנד) כ' שגם לר"ת יום דנדה הוא עד השקיעה הראשונה כשהשמש מתכסה מעינינו. — ולפ"ז גם לדין נ"ח נאמר כן, דאמנם זמני התורה לר"ת בשקיעה וצאה"כ השניים, אבל זמן נ"ח בשקיעה וזמן לילה הראשון שאז כבר ניכר הפרסומ"נ.

אבל לקושטא דמילתא קשה לחלק לר"ת בין חיוב הדלקת נ"ח שצריך להיות בליל כ"ה כסלו, ולא לפני כן בסוף יום כ"ד, אא"כ הנר דולק לתוך הלילה עד שתכלה רגל לר"ת [אם אכן לר"ת יש זמן משתכלה רגל אחר מאשר להגאונים וכו"ל] — לבין התחלפות היום והלילה, לומר דלכל דיני התורה עדיין יום כ"ד בכסלו הוא, רק להדלקת נ"ח כבר נחשב ללילה.

ולא דמי ל"יום של נדה" הנ"ל, ששם אנו מצמצמים את יומה, שהוא קטן מ"יום של תורה", ומצמצם בתוכו. משא"כ בנ"ח אנו רוצים להקדים לר"ת את היום שיתחיל בשקיעה הראשונה, כאשר לכל דיני התורה עדיין יום כ"ד בכסלו הוא, ויל"ע בזה.

ומה שמבואר במשנ"ב (סי' תערב סק"א) שהרבה ראשונים סוברים להדליק בתחילת השקיעה השניה (דר"ת), וכ"כ בבאור הלכה (ד"ה ולא מקדימין) להדליק רבע או חצי שעה לפני ע"ב רגעים, ולהלן כתב לערך כ"ה רגעים לפני צאה"כ (דר"ת), [וזוה כנ"ל שלר"ת זמן נ"ח הוא בשקיעה או בצאה"כ שלו].

— אין מזה ראה לנדוד, דשם עכ"פ ידלקו הנרות לתוך הלילה, ובנדוד השאלה כשאחרי צאה"כ דר"ת כבר יכבו הנרות.

ואין לנו מעשה רב בזה מגדולי ישראל, כי אלה שהדליקו בשקיעה הא' (כהגאונים והגר"א), או בצאה"כ (דהגאונים), או אחרי מעריב, כ רגעים אחרי צאה"כ (ובתוך החצי שעה מצאה"כ) דלקו נרותיהם עד לתוך הלילה דר"ת, ונדון כדין לא שכית.

למעשה נראה שיעשה באופן הנאות שיתקדש ויתאהב שם שמים על ידו. — ויכול להדליק תיכף בשקיעה או בצאה"כ דגאונים, אם בשאר חדרי ביה"ח מדליקים כן, דהא דנוהג כר"ת זה קיבל על עצמו רק לחומרא, ולא לקולא, ובנדוד"ד להדליק בשקיעה או בצאה"כ דר"ת הוי קולא להגאונים שמדליק אחרי זמן חצי שעה וכבר כלתה רגל לשיטתם, לכן ידליק כהגאונים, דאדעתא דהכי לא קיבל עליו שיהי' בבית החולים ולא יהיו לו נרות שמן כמו שרגיל, ומנהג א"י הקדום הוא כהגאונים, כמש"כ הברכ"י (סי' רסא, א). ויש בזה יתרון בריבוי זמן פרסו"נ [עי' באבנ"ז (סי' תצז, י סו"ס תצט) שאם לא הדליק תיכף בזמנו איבד פרסו"נ באותו זמן].

אבל אם הדבר לא יעורר תמהון, יכול גם להדליק בשקיעה או בצאה"כ דר"ת, ויסמוך על מה ששיעור כלתה רגל מן השוק בזמנינו הוא הרבה אחרי צאה"כ, ונמשך עד מאוחר מאד בלילה, וכידוע שהגר"ז הלוי ז"ל גאב"ד בריסק הקפיד פעה"ק ירושלים ת"ו שנ"ח שלו ידלקו עד חצות לילה שעד אז עדיין לא כלתה רגל מן השוק, ומקורו מהריטב"א (החדש שבת כא: ד"ה עד דכליא) מוכרי עצים וכו', ובכל מקום הדבר לפי מה שהוא, והמנהג הפשוט שישערו כל זמן שהחנויות המוכרים שמן וכי"ב פתוחות עכ"ל. וכ"כ בחידושי מהרצ"א להבני יששכר ז"ל (דף ב). שתלוי כשבמציאות כלתה רגל, וכ"ה במועדים וזמנים (ח"ב סי' קמא וח"ו סי' פו) ובתשובות והנהגות (ח"א סי' שצ) ועוד.

והגם שגם בזמנינו עדיף להקדים כבזמן הגמ', וכן נוהגים המהדרים ואנשי ירושלים, וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה (סוף ח"ג, לשו"ע סי' תערב), וגם משום זריזין מקדימין, אבל בנדוד"ד שאין לו נרות ארוכות, העושה כן שפיר עבד.

[שו"ת חלק ו' סימן קכט]

סימן צד

הדלקת נ"ח באיחור כשנמצא אצל רבו

בס"ד ר"ח טבת תשע"ד

שוכט"ס למע"כ הרה"ג החר"ף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א, מח"ס שו"ת אבני דרך ה"ח בד"ח שו"ע
אחדשה"ט,

בענין הדלקת האדמורי"ם נהוג בדרך כלל שהצבור מדליקים בזמן ההדלקה, ואח"כ מתאספים אל הרב לשיר יחד עמו שירות ותשבחות ולשמוע ממנו ד"ת. — יש והרב מדליק בזמן, ואז חלק מהצבור ג"כ מדליקים בביתם בזמן, ואח"כ מגיעים באמצע לרב, ויש הנמצאים עם הרב במשך הדלקתו, ואח"כ מדליקים בבתיהם באיחור על סמך הרמ"א שבזה"ז שמדליקים בפנים, נתאחר גם הזמן. בכלל יש היום כמה זמנים, בשקיעה (הגר"א), בצאה"כ דקות אחרי השקיעה (מג"א), שקיעה בר"ת (קרוב לשעה אחרי השקיעה), צאה"כ דר"ת (ע"ב דקות). — ולכן כ' הגרשז"א זצ"ל בהליכות שלמה, שבזמנינו אין חשד שמא לא הדליק נ"ח, דהא יש לתלות שמדליק בזמן אחר. — וגם במקום הנחת הנרות יש מנהגים שונים ואכמ"ל.

דושה"ט בברכה

[שור"ת חלק יג סימן ריט]

סימן צה

הדלקת נר חנוכה כשכל המשפחה יאחרו לבא לביתם

בס"ד כ"ה טבת תשס"ח

שלומים מרובים, מגבתי מרומים, למע"כ ידידי היקר הרה"ג המפו' לשור"ת שמו מפאריס מו"ה יהודא ארי' מאיר הלוי יונגרייז שליט"א, בק"ק אנטווערפן
אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

הריני בזה בתשובה מאהבה ליקרת מכתבו, בו הציע שאלה שכיחה בחנוכה, שמשפחה שלימה צריכה להשתתף בשמחת חתונה, המתחילה מבעוד יום לפני פלג המנחה, ואי אפשר ללכת לביתם להדליק בזמן, כי המרחק רב, וצריכים להשאר במקום החתונה עד סופה [והנדון הי' במדינת אוסטרליה, שבחנוכה הוא קיץ, והשקיעה בשעה 10 בלילה והחתונה תיגמר בערך בשעה 12, אבל שאלה כזו מתרמי בכל מקום כאשר התחלת השמחה היא לפני פלג המנחה] — והשאלה אם יעשו שליח שידליק בזמנו, או שבעה"ב ידליק בעצמו כשהוא יחד עם בני ביתו מאוחר בלילה, כשכבר כלתה רגל מן השוק.

(א) שאלה זו יש לחלק לב' חלקים. — בחו"ל במקום שאין מדליקים בפתח לרה"ר, שם הפירסומי ניסא הוי רק לעצמו ולבני ביתו, כמו שנתבאר בס"ד בשור"ת משנ"י (ח"ו סי' קלב, ב) שיש ג' מדרגות בפרסו"נ, ראשית לעצמו (עי' שו"ע תרעז, ג), וכמש"כ החינוך בכמה מקומות שע"י פעולותינו מעוררים המחשבה להודות לה', שנית לבני ביתו, ושלישית לרה"ר. — א"כ שם במקום שמדליקים בפנים, ואין מי שרואה את הנרות כי אם בעה"ב וב"ב, פשיטא שעדיף שידליק בעצמו מאוחר בלילה, שאז

הוי פרסומי ניסא לעצמו ולבני ביתו, משא"כ שליח יכול להדליק רק בבית ריק, ואף א' אינו רואה את הנ"ח. דאה"נ דשלוחו של אדם כמותו, והוי כאילו בעה"ב הדליק ועשה מעשה ההדלקה, אבל לא היה לבעה"ב פרסו"נ להודות לה' [וזוה צריך שיהא בעצמו]. — ואם מדליקים בחו"ל כלפי רה"ר יתבאר בסמוך בס"ד.

(ב) בא"י ובכל שאר מקומות שמדליקים כלפי רה"ר, שאז זמנו לכתחילה משתשקע החמה (לפי השיטות השונות) ולהרמב"ם (הל' חנוכה ד, ה) אחרי זמן חצי שעה אבד המצוה, אבל לפמ"ש פ"ה השו"ע (תער"ב, ב) בדיעבד זמנו כל הלילה, א"כ השאלה בנדו"ד מה עדיף, להדליק בזמנו ע"י שליח, שזה ג"כ לא לכתחילה דמצוה בו יותר מבשלוחו (קידושין מא.), אבל הוי פירסו"נ כלפי רה"ר, או שידליק הוא עצמו מאוחר בלילה ויהא פירסו"נ לעצמו ולב"ב.

(ג) יש שתי סברות, שידליק ע"י שליח בברכה בזמנו — (א) שזה זמנו לכתחילה לפירסו"נ, עד שתכלה רגל מן השוק. — (ב) מפני החשד, שהרי ביש לו ב' פתחים לב' רוחות צריך להדליק בשתייהן, שלא יחשדוהו שלא הדליק נ"ח, כשיעברו בצד א' שאין שם נ"ח (תרע"א, ח). וא"כ ה"נ כשיעברו ולא יראו נ"ח יחשדוהו שבבית זה לא הדליקו, ואין השליח מברך על נר נוסף דחשד אלא על עיקר נ"ח [ובכל מילי דחשד לא אמרינן שידינוהו לכך זכות, אלא מחייבים את בעה"ב שלא יביא עצמו לחשד]. — (ג) במקום שבעה"ב ובני ביתו יחזרו לביתם כשהנרות עוד דולקות [כגון באוסטרליה שהשליח ידליק בשעה 10, ובעה"ב יבוא בשעה 12]. א"כ יש לו הדלקה בזמן, וגם פרסו"נ לרה"ר ולעצמו ולב"ב [ושמא שם בימי הקיץ הארוכים בשעה כזו של כחצות עדיין לא כלתה רגל]. ורק חסר לו המצוה בו יותר מבשלוחו. — ויבואר להלן בסמוך איך יתנהג כששב לביתו.

והסברא השניה, שידליק בעצמו בשו"ב לביתו, שזו עיקר המצוה של נר איש וביתו, והדלקה עושה מצוה בהדליקו את הנרות ובני ביתו סביביו, דהוי פירסו"נ לעצמו ולב"ב, והוי מצוה בו יותר מבשלוחו, וחסר לו פרסו"נ לרה"ר.

(ד) ונלע"ד למעשה שיצא י"ח ע"י הדלקת השליח שידליק בזמנו כלפי רה"ר כעיקר ההלכה, ויברך כל הברכות, ואם הנרות עדיין דולקות כשבעה"ב שב לביתו, יעמוד על ידו הוא וב"ב כחצי שעה להודות ולהלל לה', כמש"כ המקור חיים (להחות יאיר, סי' תרעו, ד) שעיקר המצוה שהמדליק יהי' אצל הנרות חצי שעה לראותם ולשמוח בהם כי הם ג"כ זכר לשמחה שהיו מדליקים אחר הנס עכ"ל.

ובאופן שאי אפשר שהנרות ידלקו עד שוב בעה"ב לביתו, אז ידליק בעה"ב שנית בלי ברכה, בנוכחות אשתו ובני ביתו, ויזמרו מעוז צור ושאר מזמורים כל א' כמנהגו [וזוה לפ"ד המשנ"ב (תרעו סק"ו) דק"ל כהשו"ע (תרעו, ג) דמי שמדליקין עליו בביתו לא יברך על הראיה, והגם דלהמרדכי ועוד פוסקים, אם הוא עצמו לא הדליק יברך על ראייתו, מ"מ ספק ברכות להקל]. — ובשני אופנים אלה יש כאן פרסו"נ לרה"ר בזמנו לכתחילה, וגם פרסו"נ לעצמו ולבני ביתו. — ודבריי אלה הם לפ"ד

החיי אדם (קנד, לג) שבאופן הנ"ל ידליק עוד פעם בעצמו בלי ברכה. (ה) וכאשר קשה למצוא שליח שידליק בביתו בפנים ע"י החלון (אם נוהג כן), או שקשה שישאירו בביתו לבדו, וקשה לכל המשפחה לעזוב את החתונה באמצע, יסמוך על פסק מרן השבט הלוי (שליט"א) [זצ"ל] (ח"ד סו"ס סו) שידליק בעצמו אח"כ כששב לביתו, כל שהוא עדיין בגדר ברכה עכ"ד, ור"ל כל זמן שבני ביתו ניעורים.

ואגב, נשאלתי פעם ע"י אברך המקפיד להדליק בשקיעה כמנהג הגר"א ואנשי ירושלים, אבל אשתו היא מעדה אחרת, ונסעה למרחקים לביקור להוריה, והתאחרה ותגיע רק מאוחר בלילה, ואמרתי שימתין עליה, ויעשה לה כבוד ונחת רוח זה, שהרי נר שבת ונר חנוכה נר שבת קודם משום שלום בית (שבת כג: וש"ע תרעח). בפרט שגר ברחוב ראשי ששם הכלתה רגל הוא הרבה אחרי חצות לילה. דושת"ה ושלומו הטוב באה"ר וברכה נאמנה

[שו"ת חלק ט' סימן קסז]

סימן צו

הנוסע בדרך ויגיע מאוחר לביתו, אם יברך שעשה נסים בדרך כשרואה נ"ח

שאלה הנוסע בדרך בחנוכה לפנות ערב, והדרך רחוקה לביתו, ולא יכול להגיע לפני חצות לילה, וספק אם הילדים יהיו עוד ערים, ובבית מחכים על בואו והדלקתו. — אם יברך שעשה נסים כשיראה בדרך נרות חנוכה דלוקים, או שיברך גם ברכה זו בביתו עם ברכת להדליק נ"ח.

בגמ' (שבת כג.) ר' ירמיה אמר הרואה נ"ח צריך לברך, פירש"י העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק, ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר משם רבינו יעקב, דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו "עדיין", או ליושב בספינה עכ"ל. — משמע דאפילו אם עתיד להדליק יכול לברך כשרואה. וא"כ רש"י תרתי קאמר, או שלא הדליק "עדיין", או שיושב בספינה ואינו מדליק כלל. וכן משמע מל' רש"י (סוכה מו.) הרואה נ"ח קאי על שלא הדליק בביתו ועובר ברה"ר ורואה אותה בפתחי ישראל וכו' צריך לברך על ראייה הראשונה עכ"ל. — וכן דייק הב"ח (תרעו) מלשון רש"י (בשבת), ונתן טעם למה יברך מיד, והרי הולך לביתו להדליק, מפני שאין להחמיץ המצוה. [וזש"כ על הראיה הראשונה, ר"ל באותה לילה]. וכ"כ האבני נזר (א"ח סי' תקו) לדייק מרש"י, ושטעמו משום אין מעבירין על המצות שנכלל בזה גם שלא לאחר מצוה אלא לעשותה מיד.

גם מלשון הרמב"ם יש להבין כן, מדכתב (הל' חנוכה ג, ד) וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתים, שעשה נסים ושהחיינו עכ"ל. משמע שאפילו אם יברך אח"כ, בכל זאת כל שלא בירך ה"ז מברך,

דאל"כ לא הו"ל לסתום, אלא לפרש ולהוסיף, ולא בירך "ולא עתיד לברך". — אבל הא פשיטא שאין הכונה שיברך שעשה נסים פעמיים, בראייה ובהדלקה, אלא כשרואה מברך, ושוב אינו מברך בהדלקה. ויש לעיין בטעם זה שנתן הב"ח בדעת רש"י לברך מיד, מפני שאין להחמיץ המצוה. והרי כתבו התרומת הדשן (סי' לה) והחכם צבי (סי' מה) שמותר להשהות המצוה כדי לעשותה מן המובחר. וא"כ בודאי מן המובחר הוא לסדר כל הברכות יחד על ההדלקה, וגם שיוציא את בני ביתו בברכת שעשה נסים, ולמה א"כ יברכנה מיד. — וצ"ל דלא מפסיד ע"ז כלום, כי בעת ההדלקה יברכו בני ביתו שעשה נסים, שמחוייבים בה כיון שלא שמעוה ממנו [וגם מדין רואה נ"ח חייבים בברכה זו], נמצאת הברכה אמורה על ידי ב"ב, ומה נפק"מ מי האומרה.

וכאשר המדליק הוא איש יחידי שאינו מוציא אף א', אה"נ שלא יברך בעת הראייה לפני ההדלקה, דמן המובחר הוא לסדר הברכות יחד. — אבל י"ל דמעיקרא ליכא פירכא, דאינו מן המובחר לברך שעשה נסים בעת ההדלקה, אלא שכן נהגו, וכבברכת השחר שמדין הגמ' אומר הנותן לשכוי בינה כששומע התרנגול, ופוקח עורים כשפותח עינו וכו', אלא שסידרום יחד בבהכ"נ, וה"נ כן סידרו הברכות יחד, אבל אם מזדמנת לו קודם לכן ברכה על הראייה שפיר מברך, אפילו יחידי שאינו מוציא ב"ב, וזו דעת רש"י ורמב"ם. — אלא שכ' הב"ח שאם דעתו להדליק בביתו באותה לילה, מסדר שלשתן בשעה שידליק, כבסוכה (מו.) דמסדר להו לכולהו [יין יום סוכה זמן] אכסא, וכ"כ ההגמ"י (ג, ד אות ב) בשם רבינו שמחה וראב"ה עכ"ד, שמעינן מינה דעדיף לסדר שלשתן יחד, וא"כ כן הוא גם באיש יחידי.

כל זה לשיטת רש"י ורמב"ם. אבל הרא"ש (שבת פ"ב סי' ח) כ' פי' ההולך בספינה ורואה נרות דולקים בעיר "והוא אינו מדליק" עכ"ל, משמע שרק אם אינו מדליק כלל מברך על הראייה. וכן מפורש ברשב"א (כג. ור"ן (בר"ף י.) ומסתברא וכו' שלא הדליק ולא הדליקו עליו "ואינו עתיד להדליק" הלילה, הא לא"ה לא, שלא מצינו יוצא במצוה שיתחייב לחזור ולברך על הראייה עכ"ל. — ויל"ע שנתנו טעם רק למה שלא יברך שנית על הראייה אחרי שכבר יצא במצוה, אבל לא נתנו טעם למה לא יוכל לברך לפני שמקיים המצוה [וכרש"י לפני ההדלקה]. ואולי זה פשיטא להו שלא יברך לפני כן, כי כל הברכות נסדרו על ההדלקה, כרבינו שמחה וראב"ה הנ"ל, רק סד"א שיברך שנית על הראייה אחרי שכבר בירך בעת ההדלקה, וע"ז כתבו שלא מצינו שיחזור ויברך, ויל"ע.

והטור והשו"ע (תרעו, ג) פסקו כהרא"ש וסיעתו, ומלשון השו"ע היה אפשר לומר שאסור לברך כשרואה לפני שהדליק, ואולי הוי אפילו בגדר ברכה לבטלה, כיון שלא נתקנה אלא בשעת הדלקה, או למי שאינו מדליק כלל. — אבל לשון הטור הוא: ודוקא שאינו עתיד להדליק, ואין מדליקין עליו וכו', אבל בענין אחר "אינו צריך" לברך עכ"ל. משמע דלא הוי ברכה לבטלה, רק שא"צ לברך. וגם לא הוי ברכה שאינה צריכה, אם אח"כ בעת ההדלקה לא יברך שנית. כי פעם אחת הרי צריך לברך.

מעתה בנדו"ד יש כמה חששות על ההדלקה שלו מאוחר בלילה אחרי חצות. ראשית שי' הרמב"ם שאחרי חצי שעה מתחילת הזמן בכלל אינו יכול להדליק עוד, ולדידיה אין לברך והוי ברכה לבטלה (עי' משנ"ב ובה"ל בסי' תערב). ואפילו לשאר פוסקים שרק לכתחילה הזמן עם שקיעתה (או מסוף השקיעה הראשונה) ובדיעבד מדליק גם אח"כ כל הלילה (עי' תוס' כא:), מ"מ כאן ספק אם ימצא את ב"ב ערים, ויש חשש שירדמו, ולכמה פוסקים יפסיד מצות ההדלקה והברכות [אלא שבדיעבד מסיק השעה"צ (תערב סק"ז) שאין מוחין במברך כשא"א להקיץ ב"ב]. לכן טוב שיברך שעשה נסים [וביום הראשון גם שהחיינו] בזמנו. וכשיגיע לביתו וימצאם ערים ידליק בברכת להדליק נ"ח, וב"ב יברכו שעשה נסים [ושהחיינו].

[שו"ת חלק ד' סימן מו]

סימן צז

כשיאחר לביתו אם יברך על ראיית נ"ח, ואיך תתנהג יולדת בבית החולים

בס"ד כ"א טבת תשס"ה

שלומים מרובים בכפלים, מהררי ציון וירושלים, למע"כ ש"ב מכובדי הרב הגאון החריף ובקי המפורסם לשו"ת שלשלת היוחסין כקש"ת מוה"ר שאל שמחה פרידמאן שליט"א רב דק"ק שמן למנחה בעיר לעיקוואד.

אחדשת"ה באה"ר,

שמחתי מצוף אמריו, במכתבו הארוך, והערוך בטוטו"ד, דין רפיש מדבית אביו מעכש"ת הגאב"ד טענקא שליט"א, ולמעלה בקודש זקיננו הגדול הגאווה"צ רבי שמעון ליברמאן זי"ע, ועליונים למעלה קדושים וגאונים זיע"א.

(א) כת"ר מעיר על מה שכתבתי בעניי בשו"ת משנת יוסף (ח"ד סי' מו) לדון במי שנוסע בדרך בחנוכה, והדרך רחוקה מביתו, וספק אם הילדים יהיו ערים כשיבא כחצות לילה, אבל בני ביתו לא מדליקים בזמן אלא מחכים על הדלקתו כשיבא. אם יברך על הנסים כשיראה בדרך נ"ח דולקים [וביום הא' שהחיינו]. וכן נטיתי לומר, מאחר שאם הילדים ישנו ולא יהי' אפשר להקיצם, יפסיד הברכה ולא יוכל לברך, ואם יברך הוי ברכה לבטלה לכמה פוסקים, והגם ש"א שיוכל בכה"ג להדליק בברכה, מ"מ מסיק המ"ב בשעה"צ (תערב סק"ז) דספק ברכות להקל, ומ"מ הרוצה לברך אין מוחין בידו. — לכן טוב שיברך שעשה נסים [וביום א' שהחיינו] בזמנו, וכשיגיע לביתו וימצאם ערים ידליק בברכת להדליק נ"ח, וב"ב יברכו שעשה נסים [ושהחיינו].

(ב) ומאריך כת"ר שליט"א להוכיח דאף בספק אם יצא בהדלקתו אח"כ באותה לילה, ג"כ נראה דאין

לברך בתחילת הזמן כשרואה. — דהמחבר בשו"ע (תרעו, ג) פסק כהרא"ש רשב"א ור"ן, דמי שלא הדליק, ואינו עתיד להדליק באותה לילה, וגם אין מדליקין עליו בביתו, כשרואה נ"ח מברך שעשה נסים [ודלא כרש"י (כג.) ורמב"ם (חנוכה ג, ד) ומרדכי ועוד ראשונים (עי' שעה"צ תרעו, ט) דסברי דאפילו יודע שמדליקין עליו בביתו, כיון דהוא בעצמו אינו מדליק, וגם אינו משתתף עם אחרים, יברך על הראיה, להודות על הנס]. — אלא פסק בשו"ע שאם מדליקין עליו בביתו לא יברך. וכ"פ המשנ"ב (סק"ו) דספק ברכות להקל. — ומזה פשט כת"ר שליט"א שגם בנדו"ד לא יברך על הראיה כלל, כיון שעכ"פ מאוחר בלילה ידליק בביתו.

(ג) ולענ"ד יש לחלק טובא. דעד כאן לא פסק בשו"ע שלא לברך על הראיה אם עתיד להדליק באותה לילה, אלא בהדלקה שיצא בה יד"ח. אבל הנדון שלנו הוא שיגיע לביתו מאוחר כשספק אם הילדים יהיו ערים, או שכבר ישנו, ואי אפשר יהי' להקיצם, שאז לדעת המג"א (סו"ס תערב) ועוד פוסקים אין לברך עליהם, זאת אומרת, שאינו י"ח בהדלקה זו. ובכהאי גוונא שספק אם בכלל יקיים בלילה זו מצות הדלקת נ"ח, לכר"ע שפיר מברך על הראי'.

דאה"נ שלכתחילה קי"ל לסדר הברכות כולן יחד, בעת ההדלקה, דהיינו שברכת ההודאה שעשה נסים, תהי' יחד עם ברכת המצות להדליק נ"ח. אבל הנ"מ אם יש מצוה ויברך עלי', אבל אם לכתחילה לא יברך, ורק "אין מוחין" בהמברך, דהיינו שספק אם י"ח בהדלקתו, אז יברך בעתו ובזמנו על הראי' בכדי להודות.

[ובגוף האי הלכתא שאם בני ביתו ישנים לא יברך על ההדלקה, דלכאורה קשה ממש"פ בשו"ע (תרעז, ב) שאפילו אם הוא במקום שאין ישראל מדליק בברכות, דהיינו שמדליק בינו לבין עצמו ומברך, וא"כ מה איכפת לן שב"ב ישנים, ידליק לעצמו. — כתבתי בזה במק"א בעזה"ש"ת בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קלב, ב)].

(ד) מעתה מי שמדליקין עליו בביתו, דפסקינן כהשו"ע (תרעו, ג הנ"ל) שלא יברך על הראי', אלא יסמוך עצמו לגמרי על קיום המצוה ועל הברכה על בני ביתו, שכתב בזה המשנ"ב (תרעז סוס"ק טז) שאם רוצה להחמיר ע"ע כשהוא במקום אחר ולהדליק בפנ"ע כמו שנוהגין (רמ"א שם), טוב להוציא עצמו מפלוגתא, ולהדליק לפני שתדליק אשתו בביתו, ולכוין שאינו רוצה לצאת בהדלקתה, שאז ידליק ויברך לעצמו. — הני מילי רק אם אינו יוצא בשל אשתו. אבל אם יוצא בהדלקתה, לאו כל כמיניה לומר בהדלקה אצא מהדלקת אשתי בביתי, ולא בברכתה שעשה נסים ושהחיינו, ואברך בעצמי. דרק אם מנתק עצמו לגמרי מהדלקת אשתו, ומדליק לעצמו, אז יכול לברך.

(ה) ותפשוט מינה שאלת כהדר"ג שליט"א, איך תנהג יולדת כשהיא בבית חולים. — דכמו שהאיש יוצא בהדלקת אשתו כנ"ל, כן היא דודאי יוצאת בהדלקת בעלה. ואינה מברכת כשרואה נ"ח דולק שעשה נסים ושהחיינו. — אא"כ יש לה אפשרות להדליק בעצמה, או שבא לשם איש המדליק,

ומשתתפת עמו בפרוטה, אז תכוין שלא לצאת משל בעלה, אלא מהדלקת האיש הזה בביה"ח. — ואולי זה עדיף מלצאת בשל בעלה שאינה רואה ואינה שומעת, ואילו אם מישוהו מדליק בביה"ח (ומשתתפת כנ"ל). אז רואה וגם שומעת ההודאה להשי"ת. וא"צ להשתתף במעות ממש, ודי אם המדליק אומר שמשתף כולם בנר.

ופה בבית ההחלמה ליולדות (של בית לפליטות, בטלז סטון) הסמוך לירושלם ת"ו, מקבלת כל יולדת מנורת חנוכה ונרות, ומדליקה ומברכת לעצמה, וכמובן בזה עצמו שנותנים לה מנורה להדליק, בדעתה לקיים המצוה בעצמה, ולא לצאת בהדלקת בעלה, ושפיר דמי, אפילו אם אינה מתנה כן בפירוש שאינה יוצאת משל בעלה.

דושת"ה באה"ר ובברכות לעולמי עד

[שו"ת חלק ז' סימן קלא]

סימן צח

אופן הדלקת נ"ח לנוסעים לרבותיהם לשבת

בס"ד כ"ג כסלו תש"ע

לקראת ימי החנוכה, יתברך משמי מעונה, ניני היקר השקדן והמופלג בתורה, מעוטר ביראת ה' ברה, שוקד מאד על התורה כמר **מרדכי חנא הכהן צוקרמן** נ"י לא"ט אחדשה"ט באה"ר.

בשאלתך עמדת על ענין בחורים הנוסעים על שבת חנוכה לרבותיהם להסתופף בצלם, איך יתנהגו בהדלקת נר חנוכה, וכפי תיאורך המנהג הוא שיוצאים ח"ח נ"ח מהדלקת הרבי, באשר זו ג"כ שייך למטרתם לשמוע ולראות ברכת והדלקת הרבי, ואחרי מנחה וקבלת שבת אוכלים הבחורים בצוותא שם בבית המדרש סעודת ליל ש"ק ואח"כ עורך הרבי שולחנו שם. — ומקומות הלינה שלהם מפוזרים. — בענינים כאלה דנתי בס"ד במשנ"י על סוגיות או"ח ח"ב ובשו"ת בחלקים ד-ז. וכאן לא נכנס לענין הרחב, אלא רק לנוגע לשאילתא דידן.

א) הנה מי שיכול לעשות שתייהן להדליק במקום לינתו, וגם לצאת ע"י הרבי במקום אכילתו בודאי טוב, אבל במקום לינתו לא יברך, אלא יוציאוהו בברכה. והשאלה היא במי שאינו במציאות להדליק במקום לינתו, וגם במקום אכילתו [בפרט בע"ש שאין מדליקים לפני פלגה"מ, ומקדימים לקבל שבת]. דינא דאכסנאי מפורש בגמ' (כג.) דר' זירא השתתף בפרוטה עם בעה"ב. ונפסק בשו"ע (תרעז, א). ומיד בתחילת העיון קשה למה ר' זירא לא הדליק בעצמו, נהי שגר אצל בעה"ב ונעשה כא' מבני ביתו, מ"מ הרי במשפחה עם כמה ילדים, זה דין המהדרין נר לכל אחד, וכמו"כ אכסנאי אפילו הוא

קבוע אצל בעה"ב. — כבר עמד בזה השפת אמת (שבת כג. ד"ה בגמ' א"ר זירא) ותירץ דר"ז אזל בשיטת תוס' (כא:): דלמהדרין מן המהדרין מדליק רק בעה"ב ומוסיף והולך (וכהרמב"ם והשו"ע תרעא, ב) עיי"ש. — ולדידן להרמ"א והאחרונים (שם) שכל א' מבני הבית מדליק במקום נפרד ומוסיף והולך, כן צריך לעשות גם אכסנאי, לא להשתתף בפרוטה עם בעה"ב אלא להדליק בעצמו (וכהמג"א והמשנ"ב תרעז, א) ולהיות כהמהדרין נר לכל א'.

ב) ובנדון דידן הבאים לרבי לשבת חנוכה הם אכסנאים שלו, ואע"פ שהולכים לישן למקומות לינה, אין זה עיקר קביעות דירתם בהיותם אצל הרבי, אלא עיקר קביעותם בשבת זו אצל הרבי. והגם שבאים רק לשבת נקראים אכסנאים, דאכסנאי אינו חייב להיות אכסנאי כל שמונת ימי חנוכה, והעיקר שהוא אכסנאי בלילה בזמן חיוב הדלקת נ"ח.

וכיון שכולם אכסנאים צריך כל א' לתת פרוטה לבעה"ב, או כהמג"א (תרעז סק"א) בשם רשב"א, ומשנ"ב (תרעז סק"ג) שיקנה לאורחים שמן במתנה, ושי"א שבעה"ב יוסיף מעט שמן עבור האורח. ובשעה"צ (ט) שיקנה בעה"ב בא' מדרכי הקנין ולא באמירה בעלמא. — [ומש"כ המג"א (רס"י תרעז) דבחורים אם אוכלים אצל בעה"ב, א"צ להשתתף דנכללים בבני ביתו, עי' ביה"ל (שם) שפסק כהפר"ח שצריכים להשתתף].

ג) מנהגו של כ"ק גיסי הרה"ק ציס"ע מהר"א מבעלזא ז"ע היה שהגבאי הרים את המנורה עם הנרות והשמן וזכה בשותפות עבור כל האורחים, וגם נתן הרבה שמן, כנראה לפי ה"א להוסיף שמן עבור האורחים, ולפי השעה"צ להקנות בא' מדרכי הקנין בהגבהה (כבשו"ע חו"מ קצח, א).

ד) ולכאורה יל"ע למה בגמ' (כג. א"ר זירא דדי להשתתף בפרוטה, והרי בשו"ע (חו"מ הנ"ל) קיי"ל דדבר תורה מעות קונות אבל חכמים תיקנו שלא יקנו המטלטלין אלא בהגבהה או במשיכה. — וצ"ל דכאן אינו מקנה לו השמן ממש, רק עושה את האורח שותף בו, דהיינו שבעד פרוטה הוא נותן לו חלק שותפות בשמן, ולזה א"צ הגבהה של כל השמן, שהרי מקנה לו רק חלק קטן ממנו, ויש דברים שהעמידו חכמים דבריהם על דין תורה שמעות קונות, כההיא (דחו"מ סי' קצט, ג בהגה) דהנותן מעות על יין לקידוש בערב שבת דקנה בכל כה"ג העמידו דבריהם על ד"ת.

ובפרט לפי חקירתנו בשו"ת משנ"י (חו"מ סי' קלד, ב עמ' רס.) מה עושה השתתפות האורח עם בעה"ב, אם מועילה שהאורח נעשה ג"כ בעלים בשמן, או שמועילה שהאורח נעשה כא' מבני ביתו עיי"ש. — ולפי הצד הב' א"צ קנין המועיל בשמן עצמו, רק להיות עי"ז כא' מב"ב, ולזה די בנתינת פרוטה, או שבעה"ב יקנה לו בקנין כל שהוא ואפילו מטלטלין בהגבהה.

ה) עכ"פ עיקר כונת השעה"צ שבעה"ב יקנה לו בקנין ממש, הוא משום שצריך שייעשה כאן מעשה בפועל. או שהאורח יתן לו פרוטה, או שבעה"ב יקנה לו בקנין ממש. — ולכן הקנה הרה"ק מהר"א ז"ל ע"י זיכוי לאורחים בהגבהה. — [והיינו טעמא דרמב"ן והר"ן (פסחים ז.) דבנ"ח צריך שיהי' השמן

שלו (מדד' זירא השתתף בפרוטה), הגם דלא כתיב ביה "לכם" כבלולב, משום דאל"כ אין כאן שום מעשה במצוה בפועל (עי' שו"ת משנ"י ח"ו הנ"ל). וצ"ל שכאשר האורח אינו עושה מאומה רק בעה"ב מקנה לו, אפי' ע"י א' הזוכה עבורו, גם זה למעשה ייחשב.

(ו) ויש לעיין נהי שר' זירא שהיה אכסנאי אחד אצל בעה"ב, מהני ליה פרוטה להיות ע"י שותף אבל כשמגיעים הרבה אורחים לבעה"ב ורוצים כולם להשתתף, בין ע"י פרוטה, ובין ע"י הקנאת בעה"ב, הרי לא מגיע לכל א' בשווי פרוטה. ופחות משו"פ אין לו שווי. — הארכנו בזה בס"ד במשנ"י על סוגיות נשים — נזיקין (סי' מב, ה-ח) והבאנו מהמנ"ח (מ' שכה אות ט) ומהשע"ת (בשו"ע א"ח סי' תפב, א) ומספר המיקנה (כלל כב, סוף פרט א) ומשו"ת מהר"ם שיק (חיר"ד סי' קנח, ד"ה ואמרת) דלעולם פחות משו"פ הוא שלו, ויש לו דין בעלות עליו, והגוזלו ה"ז גוזל פמש"פ שאסור, ויוצאים י"ח מצות ערבה או מצה גם אם אינו שו"פ עיי"ש ואכמ"ל. — וא"כ לגבי מצוה אפילו שותפות כלשהיא שוה והוי עליו תורת ממון, לקנות לו שותפות בו.

(ז) מעתה לפי המבואר, אברך הנוסע לרבי, ואשתו נשארה בבית, יוצא במה שמדליקים עליו בביתו, והידור שידליק גם בעצמו, אבל לפני שאשתו מדלקת בבית. ואם אשתו עמו, חייב להדליק באכסנייתו.

וכן בחור שאין מדליקים עליו בביתו, כי הדלקת אביו אינה עולה לו, כיון שנמצא בישיבה ואינו סמוך תדיר על שולחן אביו, צריך לכתחילה להדליק באכסנייתו ויאכל שם סעודה, שיהי' שם מקום לינה ואכילה.

ואם אוכל אצל הרבי ושם עיקר שהותו בשבת זו כבנדו"ד, וכל מטרתו לשמוע ולראות ברכת והדלקת הרבי בכונות גדולות, אז מזכה לו הרבי חלק בשמן (כנ"ל אות ג), ונעשה אכסנאי אצלו, ויוצא בברכתו והדלקתו, כי כל הבחורים אינם יכולים להדליק בעצמם במקום אכילתם בבית המדרש. — אבל כדאי שיעשה גם את בעל האכסניא במקום לינתו לשליח שידליק עבורו, או יזכה לו שותפות בנרו, שאז מדליקין עבורו הן במקום הלינה, והן במקום האכילה.

וכל זה רק אם אוכלים בבית המדרש, ושם מדליק הרבי, שאל"כ אלא אוכלים בחדר אוכל, או הרבי מדליק בביתו, אפילו הוא סמוך לביהמ"ד, חייבים האורחים להדליק בעצמם, לא רק מטעם להיות כהמהדרין, אלא מעיקר החיוב.

דושה"ט זקנין מברכך ברב ברכות הצלחה וס"ד בשקידתך בתוה"ק

[שו"ת חלק י' סימן קכא]

סימן צט

הדלקת נר חנוכה להטס מא"י לארה"ב

בס"ד כסלו תשע"א

בימי חנוכה, ובמשך כל השנה, אורה ושמחה, נחת ורוחה, למע"כ ידידי היקר שבערכין, שמו מפא"רין, מופלא ומופלג בתורה, איש רב פעלים כש"ת מו"ה שלום דשייקאבס שליט"א בק"ק מאנסי, מו"ל ספרים רבים יקרי ערך מרבתינו הקדמונים.

אחדשה"ט באה"ר.

על אשר שאל איך לנהוג בימי חנוכה הבעל"ט, שעליו לבא לפני חנוכה לארה"ק בענין דבר מצוה חשוב, ויכול לשוב לביתו ולצאת מא"י רק בליל א' דחנוכה, באופן שיעזוב את המלון בו יתאכסן בעוד יום, ויגיע לשדה התעופה בלילה, ויטוס כל הלילה ויגיע לארצות הברית לפנות בוקר. הנה הארכנו בס"ד בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קל) בכל פרטי הדלקת נר חנוכה באוירון, משם תדרשנו שלא נכפיל הדברים. — והעלינו בסוף שאם סומך על הדלקת אשתו בבית, תזדרז להדליק מיד בתחילת הזמן, בעוד שעדיין לילה לאיש הטס באוירון, כי שם חיש מהר השעות חולפות מלילה ליום, ואם תדליק מיד בתחילת הלילה יהי' באוירון כחצי הלילה, ועדיין שייך פרסומי ניסא גם אצלו כשאינו ישן ומדליקין עליו עכשיו בביתו. — דהאמנם שגם אם ישן כבר יתכן ויוצא יד"ח נ"ח במה שמדליקים עליו בביתו, דמאי נפק"מ אם הוא ער או ישן, סו"ס אינו מדליק בעצמו, מ"מ בודאי עדיף טפי כשאינו ישן, דהישן הרי פטור ממצות, שאינו בדעתו, אבל אם אינו ישן הרי הוא בר מצוות היוצא עתה בהדלקה בביתו.

ומובא במ"ב (תרעז סוסק"ז) דכשסומך על בני ביתו, אף שיוצא בזה יד"ח נ"ח, מ"מ כשרואה אח"כ נ"ח י"א שצריך לברך על הנסים. — דהיינו שחסרה לו הראייה והפרסו"נ לו לעצמו, והוי מצוה לראות נ"ח, כתוס' (סוכה מו.) משום חביבות הנס, אם אינו מדליק בעצמו, ויכול עי"ז לברך שעשה נסים. — וא"כ ה"נ בהדלקת אשתו תחסר לו הראייה וברכות על הנסים ושהחיינו שיכול לברך בעצמו. ואם יראה נ"ח כאן בא"י בתחילת הלילה, יש ג"כ מחלוקת אם יברך על הראייה, דבשו"ע (תרעו, ג) פסק שאם מדליקים עליו בביתו לא יברך בראייתו קודם, ובמ"ב (סק"ו) כ' דיש ראשונים ואחרונים הסוברים שאפ"ה יברך להודות על הנס ויברך אז שהחיינו.

א"כ להוציא עצמו מפלוגתא, יעשה כל טצדקי להדליק ולברך בעצמו בזמנו בא"י. והבאנו בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' ק"ל הנ"ל) באיזה אופן להדליק באוירון, שיכין לפני כן מנורה עם נורות שדולקות באור אלקטרי מהבטריה, דהוי ענין שמן פתילה ונר, אבל גם בזה הבאנו דעות שלא לברך.

ולכן הכי טוב שישכור החדר במלון שמתאכסן בו, עד חצי שעה אחרי זמן ההדלקה, וידליק בתחילת הזמן כהלכתו, ויצא לשלום לדרכו, וכל אשר יעשה יצליח.
דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קיט]

סימן ק

נפלה המזוזה אם ידליק קודם נ"ח

בס"ד טבת תשס"ד

שוכט"ס להרה"ג ר' גמליאל ב"ר אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א.
אחדשה"ט, אודות מעשה שהיה שנפלה המזוזה לפני הדלקת נ"ח, אם קודם יקבענה, או ידליק קודם אם בעה"ב זה מדליק תמיד בדלת זו, ובזמן המדויק תוך חצי שעה מהשקיעה או מצאה"כ, י"ל שיקבע קודם את המזוזה, בכדי שיקיים דינא דגמ' (שבת כב.) מזוזה בימין ונ"ח בשמאל ובעה"ב באמצע, ויה' מסובב במצוות. — וגם ביש לפניו ב' מצות לעשות, התדיר קודם, ומזוזה תדירה. וגם מצוי יותר מנ"ח, ומקודש טפי מנ"ח, והיא מ"ע מדאורייתא, וחנוכה מדרבנן (ועי' זבחים צא.) [וע"ע בחי' רעק"א לשו"ע (י"ד סי' רפה, א) בקדימת מזוזה תפילין ציצית ולולב ואכמ"ל].
ואין לומר דנר חנוכה קודם, שהוא חיוב גדול משום פרסו"נ, ולכן אם יש לו כסף לקנות דבר אחד, נ"ח קודם לקידוש והבדלה (שו"ע סו"ס תרעח). דלגבי מזוזה, מזוזה קודמת לנ"ח, אם יש לו כסף רק לאחד מהן, שמזוזה מן התורה, ונוהגת כל השנה. — ועוד, דאת המזוזה הוא רוצה לקבוע בנדו"ד לפני נ"ח, כדי שידליק מול המזוזה, א"כ לצורך נ"ח צריך לקובעה. — לכן אם יקבע המזוזה בזמן מועט יקבענה מהר ומיד ידליק נ"ח.

אבל אם ע"י קביעת המזוזה ישתהה יותר מחצי שעה, ויעבור עיקר זמן הדלקת נ"ח, ידליק נ"ח קודם. — דנ"ח שיהא דוקא מול המזוזה אינו לעיכובא, כמש"כ הפר"ח מובא במשנ"ב (תרעא סקל"ג) שאם הניח נ"ח בימין הדלת יצא. — ובשיעור ההדלקה שיטת הרמב"ם (הל' חנוכה ד, ה) וסיעתו שחצי שעה היא לעיכובא ואח"ז לא ידליק עוד. — והגם שלהלכה קי"ל (בשו"ע סו"ס תרעב) שבדיעבד מדליק כל הלילה, ויש לצרף לסניף גם טעם שבזמנינו כלתה רגל מן השוק הוא מאוחר מחצי שעה. — מ"מ בלא"ה לפני הדלקת נ"ח אסור לעשות שום דבר, ואפילו ללמוד או מצוה אחרת [אא"כ המצוה נוהגת עכשיו ברגע זה], שמא ימשך וישכח. — לכן בכה"ג ידליק ואח"כ יקבע המזוזה.

דושה"ט באה"ר

[שו"ת חלק ו' סימן קכז]

סימן קא

מקום הדלקת נר חנוכה

בס"ד, כ' טבת תשע"ז

שלומים בכפלים, מהררי ציון וירושלים, למע"כ הרב הגאון הגדול הנודע בשערי הוראה, כש"ת מו"ה אליהו שלזינגר שליט"א, אב"ד ורב שכונות גילה ומקור חיים, ומח"ס רבים ומועילים.

אחדשת"ה באה"ר,

בשמחה רבה קבלתי את קונטרסו החדש 'שואלין ודורשין' בעניני חנוכה, וטוב מאד עשה כת"ר שליט"א שלמד זכות על שה פזורה ישראל להדליק נר חנוכה בפנים. ובפרט שכן נהגו הרבה גדולי וצדיקי הדורות שעברו להדליק בפנים, וכן ראיתי אצל כ"ק גיסי הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע שהדליק בדלת חדרו שיצא לבית מדרשו, [אבל שם היה פרסומי ניסא לציבור גדול שבאו לראות את ההדלקה]. ובחו"ל נהגו במדינות הנאורות להדליק על יד החלון בפנים, כי בפתח על הרחוב על פי הרוב אי אפשר היה להדליק כיון שהיו פזורים בין העמים. וכן נוהגים רבים בארץ ישראל להדליק בבית בפנים ואינם מדליקים ברה"ר מבחוץ, כי צריך פרסו"נ גם לבני ביתו שיראו את הנר חנוכה דולק.

ומובא מקדמונים, שעיקר המצוה לישיב על יד הנר חנוכה ולשורר שבחים להשי"ת על שעשה לנו נסים ונפלאות, וזה אי אפשר בחוץ ששם רק מדליקים וחוזרים לבית.

ומרן הגאב"ד בעל מנחת יצחק זצ"ל היה נוהג להדליק על יד הדלת הפונה למרפסת והניח המנורה בארגז זכוכית גדול. ואני הקטן נהגתי הרבה שנים [בהיותי גר ברחוב עמוס בירושלים] להדליק בב' מקומות, אחד בחלון הפונה לרחוב, הגם שהנרות היו למעלה מעשרה טפחים מרצפת החדר. והשני, בפתח הבית מבחוץ לכיון הרחוב שממול ששם היה פתח ופחות מ' טפחים, ואח"כ חזרתי לישיב על יד המנורה הדולקת בחלון כדי לשורר ולהודות להשי"ת על כל נפלאותיו. וכבר הארכתי בזה במשנת יוסף (סוגיות אר"ח ח"ב סי' לג) עיי"ש.

אבל מה שהבאתם מדברי שו"ת דבר יהושע (סי' מ) שכתב, שבזמן הזה צריך דוקא להדליק בבית ולא בחוץ, ואם הדליק בחוץ לא עשה כתקנת חכמים ולא עשה ולא כלום, כבר ידוע שלא הסכימו עמו בעלי הוראה וכפי שהבאתם.

דושת"ה בברכה

[שו"ת חלק טו סימן עז]

סימן קב

מ"ש נס חנוכה שצריך לפרסמו ברבים

הרמב"ם (בסוף הל' חנוכה) כתב: מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה, כדי "להודיע הנס" ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו "על הנסים" שעשה לנו עכ"ל. משמע שע"י הדלקת נר חנוכה צריך להודות לא רק נס נרות המנורה שדלקו ח' ימים, אלא "על הנסים" כולם שנעשו לנו בימים ההם.

והעטרת זקנים (בשו"ע או"ח סי' תרע"ו) הביא דרשת חז"ל (ילקוט משלי ט, ב) שכל המועדות יהיו בטלים חוץ מחנוכה ופורים, לרמז זה אנו מברכים להדליק נר שלחנוכה, מורה גם על העתיד עכ"ל. — ולהבין הענין, כי ח"ו לא תהא תורה מוחלפת, ותורתנו הק' נצחית, אלא שלעת"ל יהיו הנסים שאנו מודים עליהם במועדים, בטלים ברוב, לעומת הנסים הגדולים של הגאולה העתידה ב"ב. כמאמר הנביא (ירמיה טז, יד) לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ד' אשר העלה וגו' ומכל הארצות וגו'. (וכ"כ בספר מנות הלוי דף ריז:).

חוץ מנסי חנוכה ופורים, הכונה לנסים בדרך הטבע שהיו בפורים, שלכן לא נזכר שם ד' במגילה, כי ה' נס בנסתר, הרג אשתו בשביל אוהבו וכו'. וכן נס הנצחון הגדול בחנוכה ה' מלובש במלחמה טבעית. ונסים אלה שבדרך הטבע הם החשובים לפנינו ית', שיכירו כל באי עולם כי יש מנהיג לבירה, ומלכותו בכל משלה, וכל הנראה כמנהג טבע העולם, מונהג על ידו ית' בהשגחה פרטית נפלאה. לכן לעת"ל כאשר הנסים הגלויים שהיו לנו יבטלו ברוב, לעומת הנסים העתידיים ההם. אז דוקא תהי' יותר חשיבות לנסים הטבעיים של חנוכה ופורים, כי אז מלאה הארץ דעה את ד', ויקבלו כולם עול מלכותו ויכירו וידעו כל יושבי תבל, כי כל ההנהגה כולה בנסים נפלאים, גם אם מלובשים במנהג הטבע. ואז יבינו כי כמו בחנוכה ופורים, כן נסיך שבכל יום עמנו, אלא שאין בעל הנס מכיר בנסו. ולכן חביבה מצות נ"ח עד מאד.

וזו כונת הרמב"ם שעלינו להודות על כל הנסים, בין אלה שהם חוץ מדרך הטבע, ובין המלובשים בדרך הטבע. כי אין הבדל ביניהם. — ובזה נבין מש"כ בספרי הפוסקים והמפרשים, שאם כי לפי קושיית הב"י היה נס חנוכה רק ז' ימים, דעל יום א' היה להם שמן, מ"מ מדליקים יום א' נר א' לזכר נס הנצחון. ולכאורה צ"ב למה עשו הזכר בהדלקת נר, ולא בזכר אחר, כלמשל תקיעה בחצוצרות זכר למלחמה ותקעתם וכו'. אכן יובן כי בדוקא עשו הזכר בהדלקת נר, להזכירנו כי כמו נס המנורה היה לכו"ע למעלה מדרך הטבע, ללא שום סיוע מאתנו, כן נס נצחון המלחמה ה' לגמרי מה', ואנו לא עשינו מעצמינו מאומה, רק עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. לכן מזכירים נס הנצחון ג"כ בנר, בכדי להשוותו לגמרי לנס המנורה. [ודוקא לא בחצוצרות וכדומה שיהא נראה כאילו אנו עשינו מלחמה

ונצחונם].

[ועי' בדרשות חת"ס (לחנוכה דף סה.) שבנרות חנוכה היו ג"כ ב' מיני נסים, הנס הראשון מציאת הפח הי' בדרך הטבע, ודליקת הנרות ח' ימים הי' למעלה מדרך הטבע, בכדי לגלות שגם מציאת הפח הנראה לכאורה כדבר טבעי הוא ג"כ נס עיי"ש. וזה להורות לנו לראות בכל דבר השגחת הבורא ית"ש, על נסיד שבכל יום עמנו וכו'].

ולכן אסור להשתמש לאור נ"ח, ודלא כבשאר נרות מצוה דשבת ובית הכנסת. להודיע ולגלות כי אין לנו כלום בתשועה הגדולה מכחינו, ולא כחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה, רק הכל מן השמים. ולכן אין לנו רשות להשתמש בהם. משא"כ בשבת, אדרבא מי שטרח בע"ש יאכל בשבת, ומעשה האדם חשוב בהכנה לכבוד שבת.

וזה שאמר דהע"ה (תהלים ס, ו) נתת ליראיך נס (המנורה) להתנוסס (להכיר עי"ז שאר נסי הנצחון) מפני קושט סלה (כדי לדעת האמת שכל הנעשה בטבע הוא מהנהגתו ית').

ואולי בזה נחלקו ב"ש וב"ה, אם הנר האחד הרומז לנס הנצחון, צריך להיות בתחילה או בסוף, דלדעת ב"ש קודם עלינו להודות על הנס הגלוי למעלה מדרך הטבע של המנורה ז' ימים, החל משמונה נרות ופוחת והולך, עד שלבסוף בנר האחד מודה על הנס הנפלא המעוטף בטבע נצחון המלחמה. — ולב"ה להיפך קודם מודים על הנס הזה שבדרך הטבע, ואח"כ ז' ימים על נס המנורה.

וזהו המרומז בלשון הזמר: ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים, שהי' להם רק ליום א' ונותר על עוד ז' ימים, וא"כ הזכרון צ"ל רק ז' ימים, אבל בני בינה שיש להם בינה ודעת להכיר כל נסי ה' כולם, גם המעוטפים בטבע המלחמה, הם "ימי שמונה" קבעו שיר ורננים, כי מוסיפים נר האחד לנצחון המלחמה.

בפ' מקץ אחרי שיוסף הצדיק העליל עליהם כמרגלים, א"ל זאת עשו וחיו את האלקים אני ירא. רמז להם כי אין מקרה, וכל מה שנעשה הוא בהשגחת ה', ולכן זאת עשו תמיד וחיו בדעה זו כל ימי חייכם כי את האלקים גימטריא הטב"ע (כי בשם אלקים מדה"ד מנהיג ה' הנהגת הטבע) אני ירא מכל מאורעות הטבע אני ירא ורואה בהם השגחתו ית'. ומיד הודו האחים ואמרו אבל אשמים אנחנו וגו']. ובזה יש להסביר מה שנתקשו בו המפרשים, מאי שנא פירסומא דניסא דחנוכה, שהוא גדול כל כך עד שצריך לפרסמו בחוצות, ולהדליק בפתח הפונה לרה"ר. ואילו בשאר המצוות שהם ג"כ לפירסומא ניסא, כגון קריאת המגילה ושתיית ארבע כוסות, לא חייב להיות בפומבי לכל באי חוצות. וכבר כ' החת"ס (בדרשותיו לחנוכה דף סד.) בזה, מפני שנסי יצי"מ וההצלה בימי מרדכי ואסתר היו ידועים ומפורסמים לכל העולם, משא"כ נס המנורה היה בביהמ"ק, וראוהו רק הכהנים, לכן מפרסמים אנו נס זה ביותר.

ולפי האמור לעיל י"ל שנס ההצלחה בחנוכה היה מיוחד במינו, שנעשתה פעולה טבעית של אחיזת

החרב והחנית ביד, אבל הכל נעשה למעלה מדרך הטבע, ונס כזה צריך לפרסמו ביותר, בראש כל חוצות, למען יכירו וידעו כל יושבי תבל, כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, אמת מלכנו אפס זולתו. [דרשות ומאמרים חלק א מאמר מט]

סימן קד

מקום הדלקת נר חנוכה במקום שאין בו פרסומא ניסא

בס"ד כ"ו טבת תשע"ג

שוכט"ס ליקירי הרב המופלג בתורה ויראת ה' טהורה, משים לילות כימים על התורה והעבודה, הרב שמואל יעקב אברהמי שליט"א, בית שמש

אחדשה"ט, משהנני חוזר בס"ד לאיתני בחסד ה' עלי, הריני משתדל לענות על המכתבים שנצטברו בינתיים.

שאלתך במי שנ"ח שלו לא נראה כלל ביום ערפל חזק, אם ידליק כתקחז"ל בשער הבית או החצר, או שידליק בפנים, שאם אין פרסו"נ בחוץ, שיהא פרסו"נ בביתו. אין זו שאלה שכיחה, שלא ייראה להב הנר בכלל, אבל אי יתרמי כזאת, אז ידליק ע"י החלון, כדין מי שדר בעליה (תרעא, ה) שמניחו על מפתן החלון, אפילו הוא גבוה מ' טפחים מקרקעית העליה (מ"ב סקכ"ז), דבלא"ה רובא דאינשי מדליקים כן.

והנה בשו"ע (תרעז, ג) מי שהוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות וכו', ולא מבואר אם ידליק בחוץ לרחוב שיהא פרסו"נ לנכרים שברחוב, או שידליק בפנים הבית כמש"כ הרמ"א כמה פעמים, שהיה כן נהוג בחו"ל בין הנכרים, ולכאורה ידליק בפנים בדלת הכניסה לחדרו, כשהמזוזה מימין ונ"ח משמאל ולמטה מ"ט, שע"ז יתקיימו דברים אלה, או ידליק ע"י החלון כנ"ל, שע"ז יהא פרסו"נ לו לעצמו, ולנכרים שיראו בחוץ, שיהודי מאמין בהקב"ה אינו מתבייש להראות זאת לעולם [באופן שאין פחד מהגויים, שאז דינו כשעת הסכנה].

וכן בליל שלג מה בצע להדליק בחוץ כשאף א' אינו הולך ברחוב, ושם י"ל דתקחז"ל לא זזה ממקומה. — וכבר הבאתי במק"א מש"כ המקור חיים (להחות יאיר) שהמדליק ישב ע"י הנרות חצי שעה בזמר והודאה לה', בבחי' מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי וכו'.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רכ]

סימן קד טעם ההדלקה בחוץ

במדרש (על מקום מדרש זה ראה דרשות חת"ס דף סד.) הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים (שה"ש ז', יד.), הדודאים נתנו ריח זה ראובן, ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה שעל הפתח. — וכבר הלכו בו נמושות לפרשו כל אחד לפי דרכו בקודש. [עי' דרשות חת"ס דף פה: כת"ס פ' ויצא דף נ"א, ועוד].

ונלע"ד עפ"י הידוע מהספה"ק (ומקורו בזוה"ק וכתבי האר"י ז"ל) כי הקדושה נקראת רשות היחיד, ע"ש יחידו של עולם אחד יחיד ומיוחד ית"ש, ולהבדיל הסט"א נקראת רשות הרבים, עלמא דפרודא, יתפרדו כל פועלי און (עי' עץ חיים שער י"א פ"ז, וקהלת יעקב ערך רה"ר). ומצות נר חנוכה להדליקה בפתח לרה"ר, להכניע הקלי' ע"י קדושת מצות נ"ח. [ואכן כ' הבני יששכר (מאמר ג, לט ומאמר ב, מו) דלכן בגלות מדליקים בפנים כי אין בנו כח להתגבר עליהם עיי"ש].

ולכאורה איך זה אנו מדליקים מול הקלי', ואין מפחדים שמא ח"ו תתאחז. אלא דכל מצות חנוכה בא ע"י מס"נ עבור התורה, בעת שרצו "להשכיחנו תורתך", והגם שיכלו לומר דאונס רחמנא פטרי', וחוץ מעל ג' העבירות א"צ למסירות נפש, מ"מ מסרו נפשם עבור שבת חודש ומילה, כי הבינו שבזה תלוי כל עתידו של עם ישראל. ובמסירות נפש זו עוררו את זכות התורה הק', שנתקיימה בנו הודות למס"נ.

וכשיש זכות התורה אין פחד מהחיצונים. כדחזינן מעובדא (דע"ז יז.) דר' חנינא ור' יונתן דהוו אזלו באורחא, מטו לתרי שבילי חד אפיתחא דע"ז, וחד אפיתחא דזונות, אמר חד ניזיל אפיתחא דע"ז דנכיס יצריה, א"ל אידך ניזיל אפיתחא דזונות ונכפייה ליצרן ונקבל אגרא, כי מטו להתם חזינהו לזונות איתכנעו מקמייהו, א"ל מנא לך הא, א"ל מזימה תשמור עליך תבונה תנצרך, ופירש"י תורה תשמור עליך, ואנו הולכים הלך ודבר בד"ת עיי"ש. וא"כ אין פחד להאיר בנ"ח לרה"ר מקום הקלי', כי זכות התורה שבחנוכה שומרנו.

והנה במד"ר (שה"ש ז', יד) א"ר יודן בא וראה כמה חביבין הדודאים לפני מי שאמר והי' העולם, שבשכר הדודאים עמדו שני שבטים גדולים ישכר וזבולון. וידוע דישכר וזבולון הם עמודי התורה, הת"ח והמחזיקו, ובזכות עמוד התורה אפשר להאיר באור תורה ומצוה מול הסט"א בלי פחד. — וז"ש הדודאים נתנו ריח זה ראובן, שמצא הדודאים ועל ידו יצאו ישכר וזבולון עמודי התורה, וממילא על "פתחנו" כל מגדים זה נר חנוכה שעל הפתח, שבזכות התורה שהיה בחנוכה אנו מדליקים "על הפתח" בלי שום פחד להאיר באור התורה.

[דרשות ומאמרים חלק א מאמר נ אות ג]

סימן קה טעם ההדלקה ברה"ר

במדרש הובא בספר באור החיים (ארלנגר, חנוכה עמ' שכה) אמר הקב"ה ליעקב אתה מסרת נפשך על פך קטן (שהלך בלילה לבדו) בשבילי, גם אני אשלם לבניך בפך קטן לבני חשמונאים שנעשה נס ע"י פך קטן. ובשם מהרש"ל כתב שהיה פך קטן של שמן שרצה יעקב לנסך ע"ג המזבח ולכן חזר עליו כששכחו.

עוד י"ל בטעמו של יעקב אבינו שחזר בסכנה להביא פך קטן של שמן, כי כל השייך ליעקב הי' בו קדושה, וכידוע הצאן שלו עקודים נקודים וברודים, מרמזים לעולמות עליונים נוראים (ככתוב בכתבי האר"י ז"ל בע"ח). וא"כ שמן זה שנתקדש בהיותו ברכוש יעקב אבינו, אסור הי' לו להפקירו ולתת אפשרות לסט"א, לאנשי לבן ועשו, לזכות בו, ומשום כך מסר נפשו להחזירו לקדושה.

עכ"פ עשה בזה יעקב אבינו הכנה לנר חנוכה, כיון שעל מסירות נפשו זו הבטיחו הקב"ה בנרות חנוכה. וכקח"ז בזרע קודש (לחנוכה ליל ב' דף צח.) כתב דמ"ש חז"ל (חולין צא.) שיעקב חזר על פכים קטנים הוא הפך הקטן של שמן חנוכה, שזו היתה עבודת יעקב להמשיך אז הנס של חנוכה, וזה הי' התאבקותו עם המלאך שרצה לבטל ענין חנוכה וכו' ולהגביר כח יון. — ושם (צח:) שלא היה בטבע שהחשמונאים המעטים והחלשים יתגברו על הגבורים הרבים, אלא שמסרו נפשם על קידוש השם בכדי שלא לבטל מצות ה' בשום אופן, ועשו תשובה גדולה ובטחו בה' שאין מעצור להושיע ברב או במעט, ועי"ז מצאו חן בעיני ה' שמחל לעמו ישראל אשר חטאו לפניו, שבשביל זה הי' תחילת גלות יון, ועי"י תשובה באים ליראה, ותיקנו ביתר שאת להמשיך קדושת שמו ית', וזו היתה כל כוונתם, לא ליקח מלכות ושררה, רק למען כבוד שמו ית'. וכל הכח הזה הנחיל לנו יעקב אבינו בהאבקו עם המלאך, ומסר נפשו בשביל קדושת שמו ית'. דצריך להבין עכ"פ קצת לפי ערך שכלינו איך מתאבקים עם מלאך שהוא רוחני. אלא שהיתה ההתאבקות ג"כ ענין רוחני, שהמלאך שרו של עשו רצה להפילו לאיזה מחשבה וכדומה, שתהי' מניעה לעבודת ה', ויעקב נלחם עמו בתוקף וגבורה להעלות כל הדברים הגשמיים לקדושה, אתו"ד בקיצור עיי"ש.

והיינו שיעקב אבינו עשה הכנה לבניו למסור נפשם על זה, לא להוציא ח"ו שום דבר מהקדושה אל הסט"א, והוא קדושת הברית כידוע. ובכח מסירות נפשו נגד שר של עשו, הי' כח וגבורה לבניו ובני ובניו למסור נפשם גם הם בתקופת נס חנוכה, דכפי הנראה לא היו ראויים להעשות להם נס להצילם מהיונים, עד שמסרו נפשם על התורה והמצות, ולא פטרו עצמם מטעם "אונס רחמנא פטריה".

ורבינו החת"ס (בפ' מקץ עמ' רסד) אמר דעיקר נס החשמונאים בבית שני היה הכנה לגלות המר הזה, כי אילו היו ישראל יורדין לגלות הזה כמו שירדו בחורבן בית ראשון, שהיו פרוצים בתורה, וחציים

מדבר אשדודית, לא היו יכולים להתקיים בגלות המר והארוך מבלתי להפר תורה ומצות, רק ע"י בית שני ואשר חרפו נפשם החשמונאים למות עבור התורה"ק, והם החזיקו מעוז התורה ועשו גדרים וסייגים ומשמרת לתורה, ע"ז נתנו כח לישראל לעמוד בדתם במשך הגלות הזה, עכתוד"ק (ומציין שם עוד מראי מקומות בכת"ס מרעיון זה).

וא"כ זו היתה מלחמת יעקב עם שר של עשו, שיעקב אבינו המשיך על בניו ענין המסירות נפש, שתתגלה ביתר שאת בימי חשמונאים, ובכחה יחזיקו מעמד עד סוף הגלות. ונגד זה נלחם הס"מ, ורצה לבטל מהם כח המס"נ, והאור המאיר בחנוכה מאור הגנוז רצה לקחת מהם. אבל יעקב אבינו נלחם עמו במס"נ, ויקרא שמו ישראל כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל.

וי"ל שלכן מדליקים נר חנוכה ע"פ דינא דגמ' ברה"ר, משא"כ מצות של פרסומא ניסא, כגון מגילה, וד' כוסות. — כי נ"ח הוא נס הבא מכח מס"נ, ואותו צריך להודיע ולגלות לכל יושבי תבל, בחוצות תרונה.

[מתוך דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מ]

סימן קו

כוונת ההדלקה לרה"ר דוקא

כן מבואר בספרים הקדושים, שזו כונת ההדלקה לרשות הרבים דוקא, דרשות הקדושה נקראת רשות היחיד [יחידו של עולם], ורשות הסט"א והקל' נקראת רשות הרבים [יתפרדו כל פועלי און]. ולרה"ר אנו מדליקים נמוך למטה מעשרה טפחים, ומעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה טפחים (סוכה ה.), כדי שהקדושה שבנ"ח תאיר להם למטה, ותעלה משם הנצוה"ק שנפלו על ידינו לשם לקל' — וכתב בספר מאיר עיני חכמים על חנוכה (מהרה"ק ר' מאיר מקראסטשוב ז"ל תלמיד בעל אור המאיר מזיטאמיר ז"ל) שכאשר איש ישראל מדליק נ"ח, נקבצים סביביו כל הנצוצות"ק שנפלו לקל' שלו ושל אבותיו ואבות אבותיו, ומחכים שיקיים המצוה כהלכתה ובדביקות לה', ואז יעלו הם יחד עם המצוה אל הקדושה, התבוננות נוראה!

ומבואר בספרים הקדושים שמחלוקת בית שמאי ובית הלל, אם מוסיף והולך או פוחת והולך, היא בבחינה הזו. — בית שמאי סוברים שהתכלית הוא להכניע הסט"א, וממילא יעלו ויפרחו משם כל הנצוה"ק השבויים אצלם, לכן צריכים להתחיל בשמונה כנגד שמונת ימי הנס, וע"י אור קדושת ימי חנוכה לרשות הרבים ממעטים הקל' והסט"א, כמו בפרי החג כנגד אוה"ע, שע"י קדושת הקרבנות מתמעטים ונחלש כוחם. — וסברת בית הלל להוסיף קדושה, וע"י שאנו מאירים אור הקדושה לחוץ אל מקום הקל', הם מתבטלים ויתפרדו כל פועלי און.

זו עבודתנו בימי החנוכה, להוסיף אור, בתורה ותפלה, והלל והודאה, ובדביקות בה', בפרט בעת הזמירות והפיוטים, שאז שירת הנשמה אל ה', ובזה ימין ה' רוממה, ימין ה' עושה חיל ומוסיפה הקדושה לעלות, עד כי תעלה מלא קומתה בביאת גוא"צ בב"א.

[מתוך דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מו]

סימן קז

הדליק בחדר וסגרו באופן שאין רואים את הנרות אם יצא יד"ח

שאלה: הדליק נר חנוכה בחדר שבביתו, ונעל את החדר במפתח כדי שלא יפילו הילדים את המנורה, האם יצא ידי חובתו.

תשובה: אם המדליק ראה הנר שהדליק י"ח אפילו סגר אח"כ הדלת ואף א' בפנים או בחוץ אינם רואים, דה"ל ככבתה שאין זקוק לה, אפי' כבתה מיד ובמיד.

וזה רק בדיעבד, ולכתחילה צריך שידלקו הנרות באופן שייראו אותן חצי שעה, ואח"כ כמו שיכול לכבותו, כן יכול לסגור בעדן הדלת.

וע"ע בשו"ת משנ"י ח"ו עמ' רנה ד"ה ויש להסתפק עיי"ש.

[גם אני אודך – משנ"י, תשובות קצרות סימן מט]

*

לתועלת המעיין אעתיק את התשו' בחלק ו', וז"ל: ויש להסתפק כאשר הוא מדליק לבני ביתו, או לרה"ר, אם הוא המדליק עצמו צריך לראות את הנרות, דהיינו אם הא דקיי"ל (שבת כג ושו"ע תרעג, ב) הדלקה עושה מצוה, אם ההדלקה צריכה להיות לצורך הראייה שלו, ואם לאו לא יצא, ונימא שסומא או מי שיש לו רטיה על שני עיניו רח"ל, או שסגר עיניו, או שהושיט ידו והדליק בפתח בחוץ והוא בפנים ואינו רואה הנר, שלא יצא בזה, דאין הדלקה בלי ראיית האור שהדליק. — או דילמא רק ההדלקה מצוה, ודי שיראו אחרים, דאח"נ אם הדליק בחדר שאין בו חלון, והכניס ידו והדליק וסגר הדלת ולא ראה אור הנר כלל, יתכן ולא יצא, דאף א' לא ראה האור, אבל כל שאחרים יכולים לראות י"ח.

ונחלקו בזה, מהרש"ל (בתשו' עז) שכ' שסומא ידליק ויברך, אם אין לו מי שיוציאנו, והריעב"ץ במור וקציעה (סו"ס תרעה) חולק וסובר שלא יברך, מדהרואה מברך (כג.) ש"מ שיש מצוה בראייה, וא"כ כש"כ שהוא עצמו צריך לראות, וכ' בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' סז) דמהרש"ל יתרץ ראייה זו, דאם אינו מדליק יכול לברך רק על הראייה, אבל אם מדליק א"צ הוא עצמו לראות [והגם שהשע"ת (סו"ס תרעה) מביא דעת המו"ק כמסכים עמו, מ"מ העלה השבה"ל כהרש"ל עיי"ש].

רכח

ובדעת המו"ק צ"ל מדמצינו ברכת שעשה נסים לרואה, וברכה זו היא מהברכות שאומר גם המדליק (כתוס' סוכה מו. הנ"ל), א"כ סברא לומר שגם למדליק נתקנה רק כשרואה, דאם המדליק יכול לאומרה בלי ראייה, א"כ אין לברכה זו שייכות לראייה, ואיך יאמרה הרואה. — והרש"ל יכול לענות על זה, דגם המדליק אינו אומרה בלי ראייה, כי אחרים רואים ונחשב ג"כ לראייה. ולכן הוי ברכה השייכת לראייה, ויכול הרואה לבד, לאומרה.

והנה מהרש"ל כתב דנהי דסומא לאו בר ראייה הוא, מ"מ לא גרע מציצית דכתיב וראיתם אותו, ותלוי בראייה, ומש"ה ממעטינן כסות לילה, ואפ"ה סומא איתרבי מאשר תכסה בה (מנחות מג.), דמרבה אני סומא שאחרים רואים, והתם לא מהני ראייה ידידה לדידיה לראות הציצית, ואפ"ה לא מיפטר, כש"כ נ"ח שלא מיפטר, כיון שאחרים רואים, והסומא עושה בנרות מצות פרסום לאחרים עכת"ד.

ובציצית כ' בשו"ע (ח, יא) עיקר מצות ציצית וכו' שתמיד יראהו, וכ' במשנ"ב (סקכ"ה) שייראו הציצית, ולא יתחבם בכנפות, וההולכים בין העכו"ם יוצאים י"ח כשהציצית בכנפות, ומ"מ בשעת ברכה יהיו מגולין כדי הילוך ד' אמות עיי"ש, וכיון שמדמה הרש"ל ראיית נ"ח לציצית, א"כ בשעת ברכה צריך לראות הנרות, ואולי כל חצי השעה, הוי כהילוך ד"א בציצית. — אבל למהרש"ל לא הוא עצמו צריך לראות אלא די אם אחרים רואים, והיינו שכשיעור זמן הדלקה צריך הנר להיראות לו או לאחרים.

וכיון שלדעת מהרש"ל חיוב הסומא הוא מפני שאחרים רואים הנר שהדליק, א"כ למנהג שמדליקים בפנים (שהזכיר רמ"א תרעב, ב ותרעז, א) אם הסומא לבד בבית, ומדליק לבד [באופן שיכול], ומבחוץ לא רואים הנרות, י"ל דלא יצא י"ח, דלא הוי פרסו"נ לא לדידיה ולא לאחרני, אלא צריך הוא דוקא להדליק באופן שאחרים יראו [בחוץ, או לרמ"א בפנים]. — ואין לומר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת, והרי ראוי שאחרים יכנסו ויראו, דהעיקר ההדלקה, ואז צריך להיות רואים.

סימן קח

יש לו דלת וחלון לרה"ר

בס"ד טבת תשס"ד

שוכט"ס להרה"ג ר' גמליאל ב"ר אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א.

אחדשה"ט, עד"ש בדירה שיש בה דלת לרה"ר קטן, וחלון לרה"ר גדול, אם מדליק בשניהם. בדלת הפונה לרה"ר שאינו מקום הילוך להרבה אנשים, אבל יש מעלה בהדלקה בדלת, שהיא למטה מ' טפחים, ובצד שמאל מול המזוזה, ובצד אחר יש לו חלון לרה"ר שהרבה עוברים ושבים בו, ויש

בו יותר פרסו"נ, ידליק גם בחלון כדינא דגמ' (שבת כג.) ושו"ע (תרעא, ח), דמפורש בגמ' הטעם דחשד, ובה אין נפק"מ בין דלת לחלון. — האמנם ש"א שבזמנינו אין חשד, דליכא היכר לבני רה"ר כל כך, דרבים אין מדליקים כדינא דגמ', אצל הפתח לרה"ר, ותיכף משתשקע החמה (או בצאת הכוכבים), מ"מ הרוצה להדר כדינא דגמ' ידליק בשניהם. — וכ"כ הגהות הג"ר ברוך פרענקל ז"ל (בשו"ע סו"ס תרעא) דבשני חלונות לב' רוחות רה"ר ידליק בשניהם, וא"כ כמו"כ בדלת וחלון. דמעיקר יש לו במקרה כזה להדליק בחלון שיש בו יותר פרסו"נ, שזו מצות נ"ח לפרסם הנס, וההדלקה במקום פרסו"נ עדיפא מהדלקה למטה מי' טפחים ומול המזוזה, דענין למטה מי"ט ג"כ רק משום פרסו"נ (טוש"ע ונ"כ תרעא, ו), ואינן לעיכובא. — וא"כ זה המהדר להדליק בדלת, אל יותר על הדלקתו בחלון הפונה לרה"ר, והרגיל בנ"ח זוכה לבנים ת"ח (שבת כג:). [ומעיקר הדין די בדלת].
דושה"ט באה"ר

[שו"ת חלק ו' סימן קכז]

סימן קט

הדלקה בפתח הבית כשבחלון יש יותר פירסו"נ

בס"ד כ' טבת תשע"א

שוכט"ס לידידי אב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, מעלה פנינים יקרים, חריף ובקי להפליא ה"ה הרב מתת'יהו גבאי הי"ו לאי"ט

אחדשה"ט, על דבר שאלתך היכן להניח את המנורה כשבחלון יש פרסו"נ יותר מאשר על פתח ביתו. מפורש במג"א (תרעא סק"ח) שאם יש לו חלון סמוך לרה"ר יניחנו בחלון. ופי' הלבושי שרד משום דפרסו"נ עדיף מסברא שיכנס בין ב' המצוות עכ"ל. וכ"כ הערוך השלחן (תרעא, כד) שכן נוהג הוא. — והיינו שהאמנם שיש טעם ע"פ הסוד להדליק על הפתח מול המזוזה וכנ"ל, בכל זאת גם להדליק בחלון יש טעם ע"פ הסוד, בכדי להאיר החוצה לרה"ר למקום חיצוניים (כמ"ש במקו"א). ונראה בזה כשאין לו בפתח ביתו פרסו"נ. אבל כשיש לו, אלא שבחלון יש יותר, ידליקנו בדלת. כי אין לנו שיעור קצוב פרסו"נ. וגם מי שגר בסמטא קטנה נידחה, שכמעט שאין עוברים ושבים שם, מדליק בפתח ביתו, כמו מי שגר ברחוב ראשי וסואן. לכן כל שיש לו פרסו"נ בפתח ידליקנו שם.

דושה"ט בברכה נאמנה

[שו"ת חלק יא סימן קיז]

סימן קי

אופן הדלקת נר חנוכה במלון

בס"ד י"ב כסלו תשע"ג

אלקי המערכה, יברך ברוב ברכה, את מע"כ הרה"ג החר"ף ובק, משנתו קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א מח"ס אבני דרך ה' חלקים בד"ח שו"ע, בית שמש ת"ו אחדשה"ט,

בענין הדלקת נר חנוכה במלון כתבתי בס"ד שידליק בחדרו, ששם הוא עכשיו, ושם כל השתמשותו, וטוב שיאכל בחדרו כל יום סעודה אחת [ובחדר אוכל אי אפשר להדליק, כי סגור שם כל היום]. — ועל זה מעיר מעכ"ת בצדק, שלמעשה בעלי המלון אינם מתירים להדליק שום אש בחדר (וכמו שכתבתי לגבי נר שבת בשו"ת משנ"י ח"ט סי' עח). — מעתה שואל מעכ"ת אם מותר להתארח בחנוכה לכתחילה במלון.

ועצת כת"ר נכונה היא, לקנות קופסת זכוכית בה מדליקים נ"ח על יד הפתח בחוץ, ולהדליק במלון על מרפסת חדרו בחוץ, ואם אין לו מרפסת, וא"א לו להדליק בחדרו, ימנה שליח שידליק בביתו. ולא ברור לענ"ד, כי בשו"ע (תרעז, בג"ר סק"ט) מדובר בבית והבעל אכסנאי במק"א, ובזה מעיקר הדין יוצא בהדלקתה, שאז מתקיים נר איש "וביתו" באשתו שכגופו דמיא, ובבית שלהם דולק נ"ח. — אבל כשהבעל ואשתו שניהם נסעו, א"כ עקרו מביתם באופן זמני [כעין מוקף או פרוז בן יומן], ויל"ע אם בכה"ג ששליח מדליק בביתם יוצאים הם י"ח. דסו"ס חיוב נ"ח הוא "על הגברא בביתו", ולא על ביתו בלי הגברא, וכשהבעל ואשתו עקרו, אין חיוב שבביתם הריק יודלק נ"ח ע"י איש זר, וכמש"כ הביה"ל (תרעז, א ד"ה במקום שאוכל) דכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק עכ"ל. אלא חיובם בבית שנמצאים בו עכשיו. — ואם נמצאים מכל סיבה שהיא במלון, אז עכשיו שם ביתם, ושם חיוב הדלקתם, אלא שהשאלה באיזה מקום במלון ידליקו.

והנה להאדם בדירתו אם היא מרווחת, בדרך כלל יש כמה הדרים, סלון לשהות בו, בלימוד, ובסעודות שבת וכדומה, ומטבח ופינת אוכל לאכילת כל השבוע, וחדר שינה, וחדר ילדים והול כניסה לכל חדרים אלו. — ואין חילוק והגבלה היכן ידליק נ"ח, כי כולם הם ביתו. וכמו בשנות קדם הי' חדר אחד מחולק ע"י וילונות לכמה פינות ושימושים שונים, כן היום יש דירה אחת מחולקת לכמה חדרים כנ"ל, וכולם נחשבים כביתו, ומדליק במקום שיש פרסו"נ יותר. — [ומש"כ בפוסקים שמדליק במקום שאוכל, כתבנו במק"א דהיינו ביש לו בחצר שני חדרים נפרדים בנויים כל א' לעצמו, אז אוכל בחדר שאוכל בו].

וא"כ המתאכסן במלון, כולו עכשיו כביתו ששכר, חדרו בעיקרו לשינה בלילה, ולמנוחה ביום, חדר האוכל לאכילתו, והלובי הוא הסלון שלו, לשהות וללמוד ולקבל אורחיו שם, ושפיר יכול לכאורה

להדליק שם נ"ח בברכה. — וכמובן העיקר בחדרו הפרטי, אם מרשים להדליק שם. ואם לאו הלובי אולי עוד עדיף מחדר האוכל, כי הלובי פנוי לו תמיד, משא"כ ח' האוכל דשלא בשעת אכילה המלצרים ועובדי הנקיון עובדים שם. — ומה שהלובי משותף לכל אורחי המלון, כן הוא גם בחדר האוכל, וכולם הם כאכסנאים הדלים עכשיו בדירה אחת ואוכלים ביחד בחדר האוכל, ושותפים יחד בלובי שכל אחד מדליק שם, ואם אפשרי להתפזר, שכל א' ידליק ע"י פתח אחר, או במקום אחר שיש בו פרסו"נ.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רכח]

סימן קיא

הדלקת נר חנוכה בהיכל הישיבה

בס"ד טו"ב טבת תשע"ב

רוכב בערבות, יברך ברוב ברכות, את הרב מורה ההוראות, ויראהו בתורתו נפלאות, ה"ה הרב הגאון רבי פנחס קוריע שליט"א, רב ומו"צ בעיר ביתר, מח"ס מעיין הטהרה, ופסקי הטהרה, אחדשת"ה,

בשאלה שהוצגה לפניו בישיבה, אשר כנהוג בכל בתי הכנסת להדליק נר חנוכה, מדליקים גם בהיכל הישיבה לפני מעריב, ושאל הבחור המדליק בברכות, אם צריך להדליק עוד הפעם לעצמו בחדר השינה בפנימיה של הישיבה, או בבית הוריו. ואפילו אם ירצה להחמיר ע"ע ולהדליק שנית, האם רשאי, ולא יהיו ברכותיו לבטלה, כיון שכבר הדליק ובירך בישיבה. — וכת"ר מצדד לכל צדדי ההלכה בטוטו"ד, והבנתי מתוך דבריו, שהורה לא לברך שנית, וכן נכון לענ"ד. [וביום הראשון פשיטא שלא יברך שנית שהחיינו (כמשנ"ב תרעא סקמ"ה)].

בנושא זה כתבתי בס"ד בפרטות בשו"ת משנת יוסף (ח"ד או"ח סי' מז), ותמצית הדברים בקיצור נמרץ הוא, שאם בנין הישיבה אחד הוא, והיא ישיבה גדולה, שיש לבחורים רשות ואפשרות לגשת בין הסדרים לחדרי השינה, אז כל הבנין נחשב כדירה אחת, ואפילו הן בשתי קומות, ה"ז דומה לדירת קומתיים (קוטג'), שלמעלה חדרי השינה ולמטה חדר המגורים (סלון) וחדר האוכל. ובדירה אחת לא נאמר הכלל שצריך להדליק בחדר האוכל, כי זה במי שיש לו שני בתים או חדרים נפרדים זה מזה לגמרי, בזה ידליק במקום שאוכל (כתרעז, א באכסנאי). אבל בדירה אחת אין חילוק באיזה חדר מדליק, ואין עדיפות לח' האוכל, אלא ידליק במקום שיש פרסו"נ יותר, דעיקר מצות נ"ח הוא הפרסו"נ. — ובישיבה לצעירים, שהפנימיות סגורות כל היום, ואין להם אפשרות לגשת לשם

כרצונם, נאמר כלל זה רק לגבי היכל הישיבה וחדר האוכל, עיי"ש.
וא"כ בבנין ישיבה כשהכל בבנין אחד כרגיל, לעולם היה יכול להדליק בביהמ"ד ולא דמי להדלקה בבית הכנסת (תרעא, ז) שהיא רק משום מנהג לפרסם הנס, דביהמ"ד בישיבה הוא ביתו (ביתא דרבנן, מגילה כו:) שבו הוא קבוע יומם ולילה. וחדרי השינה אינן ביתו הנפרד, אלא הכל דירה א'. — אלא דכל הבחורים לא יכולים להדליק בהיכל הישיבה, בה מדליקים רק מנורה אחת [וגם זכר למקדש שהדליקו במנורה בהיכל (כהטור תרעא, והכל בו סי' מד דף ד.) מנורה אחת. לכן ידליקו בחדר האוכל, בחלונות סביב, וישבו יחד להודות ולזמר לה'. או בחדרי השינה, במקום שיש יותר פרסו"נ. נמצא שהבחור שהדליק בהיכל הישיבה, הרי הדליק במקום 'הלכתחילה', בחדר המגורים, בו מבלה יותר שעות מאשר בשאר המקומות. ואין זה חסרון במה שבהדלקה זו גם מוציא הרבים יד"ח המנהג להדליק בביהמ"ד. ולמה לכיון שלא לצאת בהדלקה זו, ויכנס לספק ברכה ובטלה, או ברכה שאינה צריכה. — ואם קבוע בישיבה, אפילו הוא לן בבית הוריו, כבר פסקו גדולי ההוראה המנחת יצחק (ח"ז סי' מח) ושבט הלוי (ח"ג סי' פג) בכדי למעט בביטול תורה ידליק בישיבה, ויאכל סעודה אחת בישיבה. — והנני מצרף גם צילום משו"ת משנת יוסף (ח"ט סי' קס) בענין הדלקה בביהמ"ד ואח"כ בבית, ולהיפך.

דושת"ה בברכה מרובה

[שו"ת חלק יג סימן רכט]

סימן קיב

מקום הדלקת נר חנוכה לבחורי ישיבה

בס"ד כ"ב כסלו תשנ"ט פעה"ק ירושלם תובב"א
בימי חנוכה, אורה ושמחה, לנכדי היקר והאהוב הב' המופלג חריף ושנון שוקד עה"ת יומם ולילה כמר שמעון ווייס נ"י לא"ט.
אחדשה"ט באה"ר, הנני בזה לדון בשאלתך היכן ידליקו בחורי ישיבה נר חנוכה. והאפשרויות השונות יתבארו בס"ד בתוך דברינו.
א) בחורי ישיבה חייבים להדליק מעיקר הדין, כי אינם סמוכים על שלחן בעה"ב, ואין יוצאים בהדלקת אביהם.

עלי להקדים כי בחורי ישיבה חייבים מעיקרא דדינא להדליק לעצמם נר חנוכה, ואינם רק כמהדרין. — כי אין דינם כאכסנאי, שפירש"י (שבת כג.) אורח. והוא הסמוך על שלחן בעה"ב, וכיון שאינו מבני ביתו ממש, שהרי אינו בן המשפחה, לכן צריך להשתתף בפרוטה, ולשמוע הברכות מבעה"ב (משנ"ב

תרעז סק"ד). דבחורים אינם סמוכים על שלחן ראש או מנהל הישיבה, אלא יש להם לבדם חדרים ללימוד לשינה ולאכילה. ולפעמים ראש הישיבה אינו גר כלל בישיבה. ואפילו אם הוא גר שם, הרי הוא מנהל ביתו לעצמו, בלי קשר עם הבחורים. [ואם היו סמוכים על שלחנו כ' הבאה"ט (תרעז, א) דבחור נעשה כב"ב].

גם אין הבחורים יוצאים י"ח במה שאביהם מדליק בבית. כי אנו הרי כולנו נוהגים כל הדורות כהמהדרין מן המהדרין, שכל א' מבני הבית מדליק לעצמו, ומוסיף והולך (רמ"א תרעא, ב). והוי כקבלת הרבים שחלה עליהם ועל זרעם, ואפילו לא קיבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם [לסייג או למצוה] (שו"ע יו"ד ריד, ב). וגם הוי כמקום שנהגו בחומרא זו, שגם הבא ממקום אחר חייב לנהוג כן (או"ח תסח, ד). — וחוש מזה האב יכול להוציא את בנו רק כשהבן אצלו, ולא יכול להדליק עבורו כשנמצא במקום אחר. דדין מדליקין עליו בביתו (שבת כג. ותרעז, א) הוא רק באיש ואשתו שנחשבים לאחת, דאשתו כגופו דמיא וטפלה לו (עי' מש"כ בזה באז נדברו ח"ג סי' נג). וגם בזה אם דעתו להדליק בעצמו ולא לסמוך על אשתו, ה"ז מחוייב מדינא בנ"ח (תרעז, ב ומשנ"ב סק"ב), ומצוה בו להדליק בעצמו (משנ"ב תרעז סוסק"ג וסק"ז).

מעתה השאלה איפה המקום שידליקו, ויש בזה כמה אופנים.

(ב) מקום הדלקת נ"ח בישיבה שהכל בבנין אחד, הבדל בין ישיבה גדולה לישיבה לצעירים.

אם הכל בבנין הישיבה, בית המדרש, חדרי השיעורים, חדר האוכל, וחדרי השינה. — אז לכאורה ה"ז כבית דירה של משפחה, שאין נפק"מ באיזה חדר מדליק, ולא נהגו עלמא להקפיד בכך, אלא בוחרים במקום שיש שם פרסומא ניסא ביותר. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' מח עמ' קכא). ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' פג) שבדירה אחת אין קפידא עיי"ש. — והאמנם שהט"ז (תרעז סק"ב) דייק מתשו' הרשב"א (ח"א סי' תקמב) שחדר האכילה הוא העיקר, יותר מחדר השינה עיי"ש, הכונה מפני ששם נמצאים בני הבית והוי שם יותר פרסו"נ. — ובלא"ה לענ"ד אין לדייק מהט"ז שבדירה אחת יש עדיפות לחדר האכילה. דאמנם נקט הט"ז לשון "חדר" אבל כונתו למקום נפרד, שהרי קאי על תשו' הרשב"א במי שאוכל על שלחן בעה"ב ושוכב "בבית" שני. וכן הביא לזה דברי מהרש"ל (תשו' פה) שאם חתנו ישן "בבית" אחר ידליק במקום שישן, הרי דלא איירי בחדרים שבדירה אחת, אלא שבמקומות שונים. וא"כ בדירה אחת אין קפידא איפה שידליקו אלא יבחרו במקום פרסו"נ.

דענין פרסו"נ יש בו ב' ענינים, הא' לו ולמשפחתו [כעין ד' כוסות בליל פסח דהוי פרסו"נ הגם שהוא רק לבני ביתו]. וה"נ נ"ח צריך להדליק כשב"ב עוד ערים ולא כשישנים כבר (סו"ס תרעב במ"א ומ"ב) מפני שצ"ל פרסו"נ לב"ב. — והענין הב' פרסו"נ לרה"ר. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סו"ס פד) ביסוד ב' מיני פרסו"נ, לב"ב ולרה"ר. — וא"כ כשמדליק בבית צ"ל במקום שיש פרסו"נ לב"ב, ובודאי הדור מצוה הוא שכולם יראו הנרות כל זמן שדולקים. ולכן אם בחדר המגורים נמצאים בני ביתו, ויש לו

דלת או חלון ברה"ר ידליק שם, ולא בחדר השינה שאינו נכנס לשם כי אם לישן, ולא בחדר הלימוד שלו שאין בני המשפחה נכנסים לשם.

מתוך כך יש להסתפק במי שחדר השינה שלו פונה לרחוב ואם ידליק שם הוי פרסו"נ, וחדר המגורים שלו פונה לחצר והמקום מוסתר מהרואים. כך שלבני רה"ר הוי פרסו"נ מחדר השינה, ולב"ב הוי פרסו"נ מחדר המגורים. — ואם כמה מב"ב מדליקים, פשוט שידליקו בשני המקומות. אבל אם רק בעה"ב מדליק, השאלה היכן ידליק. — ונראה שידליק בחדר השינה שפונה לרה"ר, ויקבץ כל ב"ב לשם בעת ההדלקה, וישהה שם כל משך חצי שעה שחייב הנרות להיות דלוקים. דחייב פרסו"נ לרה"ר הוא בפתח החצר הסמוך לרה"ר מבחוץ (שו"ע תרעא, ה כתוס' כא:), הגם שע"ז נראה יותר לבני רה"ר מאשר לבני הבית היושבים בפנים הבית, בכ"ז פרסו"נ לרבים עדיף. [ובחנוכה בעת הגשמים אין יכולים בכלל לצאת לחצר, ובכ"ז ידליק ברה"ר מבחוץ].

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' מח עמ' קכב.) הביא שיש מדקדקים להדליק בחדר האכילה דוקא, מדיוק לשון הט"ז הנ"ל. וכ' על זה המנח"י ד"ל דמירי באופן שאין פרסו"נ בחדר אחר יותר מבחדר האכילה, אבל אם יש פרסו"נ בחדר אחר יותר מבחדר האכילה מדליק במקום פרסו"נ יותר, שהרי מה"ט מדליק האכסנאי בחדר השינה שלו כשפונה החוצה עכ"ל. — וכבר נתבאר שאין מלשון הט"ז ראייה להעדיף חדר אכילה על חדר אחר, אלא בית שאוכלים בו אם הוא נפרד מהבית שישן בו. — וגם אין ראי' מהט"ז אפילו אם נפרש "חדר" ממש בתוך הדירה, כי הוא איירי במי שיש לו רק שני חדרים, וחדר האוכל הוא חדר המגורים, שהוא עדיף מחדר השינה. — וא"כ מי שיש לו חדר אוכל מיוחד, או פינת אוכל, אין עדיפות להדליק שם, אלא בחדר המגורים בהם נמצאים בני הבית. וכ"פ המנח"י (שם).

מעתה בבנין ישיבה שכל השימושים בבנין אחד, יש להדליק במקום שיש פרסו"נ ביותר. — ובית המדרש הוא כחדר המגורים ששם נמצא ביותר, ובחדר השינה חוץ מהשינה גם מסדר שם חפציו ועניניו, ונמצא שם בין הסדרים. ובחדר האוכל אוכלים ג' פעמים ביום, אבל אחרי האכילה מיד עוזבים המקום. — וא"כ הי' יכול להדליק בביהמ"ד, ולא דמי להדלקה בבית הכנסת (תרע"א, ז) שהיא רק משום מנהג לפרסם הנס, דביהמ"ד שבישיבה הוא ביתו שבו הוא קבוע יומם ולילה.

ויש לעיין אם חלונות ביהמ"ד פונות לרה"ר אם להדליק שם. דיש שם השתמשות משותפת לכל בני הישיבה, ואין שם בעלות מיוחדת ונפרדת לכל א', ומה שמחייב בן ישיבה להדליק בישיבה הוא מפני שכל א' נחשב כבעה"ב בחדר שלו שהועמד לרשותו מהנהלת הישיבה, ודומה למש"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמו) שאורח במלון אם משלם, נעשה החדר כקנוי לו למשך שהייתו שם ונחשב לבעה"ב. וא"כ בחדר שינה נחשב יותר לבעה"ב. והגם שכל בחור מקבל בחדר שינה מקום ללון, ובחדר אוכל מקום לאכול, ובביהמ"ד מקום לישב. בכ"ז בביהמ"ד ובחדר אוכל הוא שותף עם יתר התלמידים,

ובחדר שינה הוא בעה"ב מיוחד. אא"כ נאמר שגם בחדר שינה הוא שותף עם עוד בחורים, וא"כ מה נפק"מ אם הוא שותף עם ג' בחורים בחדר, או עם מאה בביהמ"ד וחדר אוכל. — שו"ר בשבט הלוי (ח"ג סי' פג ד"ה היוצא) דאפשר להדליק בביהמ"ד כיון שהוא באותו בנין, והוא כחדר א' בדירה פרטית, וביהמ"ד נקרא בי רבנן (מגילה כו:) על שם ששוהים שם כבביתם, ומותר ללומדים גם לאכול בביהמ"ד (או"ח קנא, א).

אלא שבביהמ"ד מדליקים כנהוג מנורה אחת בכותל הדרומי (תרע"א, ז), ודבר חדש יהיה זה להדליק הרבה מנורות בביהמ"ד. וגם זו שבביהמ"ד היא דומיא דמנורה שבמקדש, ולא היו במקדש עוד מנורות להאיר. חוץ מעשר שהוסיף שלמה המלך, וגם בה נחלקו אם הדליקו בכולן (מנחות צט.), והמשך חכמה (פ' תצוה) כ' שבבית שני היתה רק מנורה אחת. ועי' מה שהאריך בזה בס' ברכת שמעון (על מס' ב"ק הוצאה ראשונה סי' לב). — ובלא"ה קשה במציאות שכל הבחורים ידליקו ע"י החלונות והדלתות, באופן שיוכר כל א' בנרו. ואם ישתתפו בפרוטה, א"כ לא הוי מהדרין מה"מ, וכנ"ל קבלנו עלינו לנהוג כמהדרין מה"מ. — ולפ"ז לפעמים גם קשה במציאות שכולם ידליקו בחדר אוכל. — ולהדליק שלא ע"י דלת או חלון, אינו כהלכה, דרק בשעת הסכנה מעמידה על שלחנו (שבת כא:). ומהאי טעמא הכי טוב להדליק בחדר השינה, שיכולים להדליק ע"י החלון או הדלת. ובכדי שיהיה פרסו"נ, וישהה שם זמן דליקת הנרות, ויעלה לביהמ"ד ושם ג"כ יהי' לו פרסו"נ ע"י הנרות שהדליקו שם.

אכן מצאנו מבואר שבחדר האוכל יותר טוב מבחדר השינה, משו"ע (תרע"ז, א) דאכסנאי שיש לו חדר מיוחד לשינה ידליק שם אפילו אוכל על שלחן בעה"ב. ובטור (בשם תשו' הרא"ש) דהטעם משום חשדא, דכיון שיש לו חדר מיוחד לשינה, ורואים אותן נכנס ויוצא בו, איכא חשדא אם אינו מדליק שם, שאין העולם יודעים שאוכל במקום אחר (משנ"ב סק"ט). — ובב"י וד"מ הביאו תשו' הרשב"א שידליק במקום שאוכל, וזה לדידן דליכא חשדא, וכ"כ ב"ח ט"ז (סק"ב) ומג"א (סק"ו). — ולפ"ז בישיבות שהכל בבנין אחד, כולם יודעים שאוכלים בחדר האוכל, וליכא חשדא אם לא ידליק בחדר השינה. — עוד כ' האחרונים שבזה"ז שהרבה מדליקים בפנים ממש כהמנהג בחו"ל, שוב אין חשד, כי יחשבו שמדליק בפנים. וא"כ שאין טעם בחשד שעבורו צוה הרא"ש להדליק במקום שינה, שפיר דמי להדליק בחדר אוכל. וכ' בס' תשובות והנהגות (ח"ב סי' שמג) שכן הורה החזון איש ז"ל, אבל פעמים הורה להדליק בחדר אוכל בברכה, ואח"כ בחדר שינה בלי ברכה.

גם לפי משנ"ת לעיל, וכפי היוצא מהמנחת יצחק (ח"ז סי' מח הנ"ל) העיקר להדליק במקום שיש יותר פרסו"נ. וא"כ בחדר האוכל שמתאספים כל הבחורים ומדליקים ביחד, ואח"כ מזמרים מהללים ומודים להשי"ת על הנסים והנפלאות, ה"ז פרסו"נ גדול.

היוצא לנו מהאמור שבישיבה שהכל בבנין אחד, אפשר להדליק בביהמ"ד או בחדר אוכל, [והנ"ל

בד"ה אלא אינו לעיכובא] באופן שכל א' יכול להעמיד נרותיו ע"י החלון ולא יתערבבו הנרות זב"ז. — אבל המסתבר הוא להדליק בחדר השינה כיון ששם קביעות דירתו של הבחור וכמו שנתבאר. — אלא שתלוי איפה יש פרסו"נ יותר לרה"ר, אשר זהו הפרסו"נ הנזכר בגמ'. אם בחדר שינה, שפונים לרחוב, ידליק שם, ואם בביהמ"ד או בחדר אוכל ידליק בהם.

גם יש לחלק בין ישיבות גדולות, שבהן חדרי השינה הן קביעות דירות הבחורים: משא"כ בישיבות לצעירים שהפנימיות סגורות כל היום, ולא מרשים להדליק בחדר השינה מחשש שריפה ח"ו, בהן י"ל שאין חדר השינה קביעות דירתם, כיון שיש על הבחורים השגחה תמידית, ואין יכולים לעשות בחדר השינה חפציהם, רק לישן ולא יותר, אין עדיפות לח' השינה שלהם על חדר האוכל, ושפיר מדליקים בחדר אוכל. — ואם בחדר השינה יותר פרסו"נ לרה"ר, יכולים להדליק ע"י הפתח הפונה לרחוב, או שבכל חדר ידליק רק אחד וישהה שם כל זמן שהנרות דולקים ובהשגחה.

עד כה דברנו משיבה שהכל בבנין א'. ואם אין הכל בבנין אחד יהיו בזה כמה חילוקים וכמו שיתבאר בס"ד.

ג) אם לומדים בביהמ"ד, ואוכלים וישנים במקום אחר. כזה לא ידליק בביהמ"ד. דעד כאן לא נתבאר שביהמ"ד הוא כמקום המגורים, אלא כשהוא יחד עם חדרי השינה והאוכל. אבל כשביהמ"ד נפרד, אי אפשר לומר שזה חדר המגורים שלו, אלא גר הוא בביתו דהיינו בפנימיה, והולך ללמוד לביהמ"ד. והרי הבחור בזה ככל בני העיר, שאפילו השקדן הכי גדול הלומד יומם ולילה בביהמ"ד, חייב ללכת לביתו להדליק נ"ח, כי בביתו נתחייב מחיובא דנר איש וביתו (שבת כא:).

ד) ואם לומדים וישנים בבנין אחד, ואוכלים במקום אחר, ידליקו בחדר השינה. כמש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סו"ס מח, עמ' קכג). דלפמ"ש בשו"ע או"ח (סי' תט, ז) תלמידים האוכלים אצל בעה"ב שבתיהם בשדה, וחוזרים ולנים בבית רבם, מודדים להם תחומם מבית רבם, שהוא מקום לינתם, שהוא להם עיקר, ששם היו חפצים גם לאכול אילו היה שם מזונם ע"כ, וכן הוא גם בעירובי חצרות, ולפי מה שהט"ז (תרעז סק"ב) מדמה נ"ח לעירובי חצרות, גם בנדון כזה י"ל כן, וממילא תלמידים הישנים בישיבה עיקר דירתם שם, אף שאוכלים במקום אחר עכ"ד. [וכ"כ במועדים וזמנים (ח"ו סי' פה) ואינו תח"י כעת לעיין בו]. — ונראה שבאופן זה ידליק בחדר שינה דוקא, ולא בביהמ"ד. דכיון שאין אוכלים בישיבה, נתפרדה החבילה בין חדרי הדירה, וכיון שחדר האוכל נתפרד, גם ביהמ"ד כבר אינו חדר פרטי של הדירה, דלא תתכן דירה שח' האוכל שלו במקום אחר, וא"כ כבר אין שלשתם דירה א', אלא כל א' לחודא קאי, ויל"ע.

ה) אם לומדים ואוכלים במקום אחד, וישנים במקום שני — באנו למחלוקת הרשב"א (בתשו' תקמב, הנ"ל תחילה אות ב) דס"ל שידליק במקום שאוכל, והרא"ש דס"ל במקום שישן. והגם שכ' הרמ"א (תרעז, א) דבזה"ז שמדליקים בפנים ידליק במקום שאוכל, וכ' המג"א (סק"ו) שגם הרא"ש מודה

בזה"ז, שהוא הורה במקום שישן מפני החשד, והאידינא דליכא חשד עדיף במקום שאוכל. — מ"מ הנדון דידן הוא במדליקים ע"י הפתח, כמנהג רובא דעלמא בא"י, וכהלכתא דגמ'. וא"כ חזר החשד למקומו אם לא ידליקו בחדרי השינה. — אלא שהבאנו לעיל (אות ב' ד"ה אכן מצאנו) י"א שבזמנינו לא חיישינן לחשד מאחר ויש הרבה המדליקים בפנים ממש, ויש המאחרים. א"כ הרואה שלא מודלק, יתלה שהוא אחד מאלה. — וא"כ שוב עדיף במקום שאוכל, ובצירוף ששם גם ביהמ"ד בו לומד יומם ולילה.

אבל כבר כתבנו לעיל (אות ב' ד"ה ובשו"ת מנח"י) דחדר אוכל עדיף מחדר שינה, מפני שחדר אוכל הוא גם חדר המגורים בו שוהים יותר מבחדר שינה. וא"כ בנדו"ד שהתלמידים אחרי ארוחתם עוזבים המקום מיד, חדר השינה הוא יותר קביעותם, כי שם המקום הפרטי המיוחד לדירת כל א', ושם מסדרים חפציהם השונים. — וא"כ אם מדליקים בחדרי השינה, וגם בבנין הישיבה בביהמ"ד, שפיר דמי. — וגם ליכא חשדא אם לא ידליקו בחדר אוכל, שהרי העובר בזמן ההדלקה רואה שאין שם איש, כי לא גרים שם בחדר אוכל, ויתלה שמדליקים במקום קביעות דירתם.

(ו) **אם לומדים ואוכלים בישיבה, וישנים בבית הוריהם.** כתב בשו"ת מנח"י (ח"ז סו"ס מח הנ"ל) שידליקו במקום שינתם בבית, ויקבעו שם סעודה בכל יום בחנוכה. אבל אם יהיה מזה בטול תורה ידליקו בישיבה, דיש לצרף לימודם בישיבה כל היום לאכילתם שם. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' פג הנ"ל) שאם קבועים בישיבה ואוכלים שם בחנוכה בכל יום סעודה אחת, יכולים להדליק בישיבה. [ובאיזה מקום בישיבה נתבאר לעיל אות ב].

(ז) **מי שקבוע לגמרי בישיבה בלימוד אכילה ושינה,** הגם שהוריו גרים בעיר זו, אפילו אם הולך לכל שבת הביתה להוריו, פשיטא שידליק בישיבה, כי עכשיו שם ביתו הקבוע לו.

[שו"ת חלק ד' סימן מז]

סימן קיג

חתן שחתונתו בחנוכה היכן ידליק

בס"ד ז' טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי מאיר כהן שליט"א בק"ק קרית ספר ת"ו
אחדשת"ה, על דבר שאלתו היכן ידליק חתן שחתונתו בחנוכה.

כבר כתבו בזה פוסקי זמנינו, ולענ"ד שאם עדיין דירת החתן בבית הוריו, רק שהביאו חפציו לדירתו החדשה, אבל הוא עדיין בבית אביו, ומשם יוצא, ידליק שם, ובערב ילך משם לחופה. — ואם עזב כבר בית אביו, ועבר לדירתו החדשה, ידליק שם, ומשם ילך לחופה. — ובחנוכה עורכים החופה

בלילה, ולא אחה"צ כשמתקרבת מצות הדלקת נ"ח.

דושת"ה בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קכג]

סימן קיד

טעם הנחת המנורה בשמאל

בגמרא (שבת כב.) והיכא מנח ליה [לנר חנוכה] רב אדא בריה דרבא אמר מימין, רב שמואל מדפתי אמר שמואל משמאל, והילכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין. טעמו של רב אדא לא נתפרש, מ"ט בימין. ובפשטות צ"ל כדקיי"ל (בשו"ע תרעא, ז) שאם אין מזוזה, מניח נ"ח בימין, דכל מידי דמצוה ימין עדיף. ועוד דאיכא פירסומי ניסא טפי שהכל פונים לצד ימין (משנה ברורה סקל"ד). — ובשאלות (פ' וישלח) מבואר טעמו הואיל ואתעביד ביה חדא מצוה (מזוזה) ליעבד ביה מצוה אחריני. וטעמו של שמואל כנ"ל. ומסיים שם "הלכתא מאי, ת"ש ושמרתם מצוותי ועשיתם אותם ובאו חכמים ופירשו עשו סייג לתורה" עכ"ל. ראה מה שכתבו בזה בשערי שמחה ודעת סופר (לחנוכה, סו"פ מקץ), והביאו שהגאון רבי ישעי' פיק ז"ל בפירושו לשאלות הניחו בצע"ג.

ולענ"ד גם השאלות אזיל בטעם ש"ס דילן, דנ"ח משמאל כדי שתהא נ"ח משמאל ומזוזה מימין, וכמש"כ הראשונים כדי שיהא מסובב במצוות, בעה"ב עם ציצית באמצע, וחונה מלאך ד' סביב ליראיו. אלא דבא לפרש זאת, דלכאורה הרי נ"ח רק מצוה דרבנן היא, וא"כ היה סברא לצרפה למזוזה שהיא מצוה דאורייתא, וכדמצינו לגבי אין עושין מצוות חבילות חבילות שזה רק בשתי מצוות דאורייתא, כמו שדייקו האחרונים מהרמב"ם (הל' שבת כט, יג) ולא יברך (בהמ"ז דערב שבת) ויקדש על כוס אחד, שאין עושין ב' מצוות בכוס אחד, שמצות קידוש ומצות ברכת המזון שתי מצוות של תורה הן עכ"ל. עי' בשד"ח (פאת השדה, כללים, מע' א' סי' צ"ה) בשו"ת ערוגת הבשם (או"ח סי' ר' אות ה') וחתן סופר (או"ח שער הטוטפת יז, ג-ו).

והחת"ס (בחי' פסחים קב. בסוגיא דבני חבורה שהי מסובים) הסביר טעמו, למה במצוה א' דאורייתא וא' דרבנן לא מיקרי חבילות, "דרבנן לגבי תורה כרשות חשיבי, ותורה לגבי רבנן חשיבות הוא לגביה, לצרף דרבנן עם מצוה דאורייתא, ועילוי בקודש הוא" עכ"ל. כלומר שמצוה דרבנן מתעלית כשמצטרפת לדאורייתא, ואז לא מיחזי כמשוי עליו, דמי שרואהו עושאם יחד, אומר שלא משום דמשוי הן עליו עושה כן, אלא משום עילוי מצוה דרבנן.

ולפ"ז היה סברא לומר שאדרבא נ"ח בימין עדיף, שנצרך מצוה דרבנן לדאורייתא, ותתעלה עי"ז. —

וגם שמירה לבעה"ב, איך תשמור מצוה דרבנן לעומת מצוה דאורייתא, דלכאורה בטלה הדרבנן להדאורייתא, והו"ל להניח נ"ח בימין לצרף שמירת מצוה דרבנן לשמירת מצוה דאורייתא. — קמ"ל ושמרתם מצוותי וכו' עשו סייג לתורה, שגם מצוה דרבנן כחה יפה כמצוה דאורייתא, דיש כח לחז"ל לעשות סייג לתורה, וזה ג"כ דאורייתא, כמפורש בתורה ושמרתם מצוותי ועשיתם אותם. וכדאמרינן (שבת כג.) שעל מצות נ"ח דרבנן מברכים וצונן, שגם היא דאורייתא, מלא תסור. וא"כ יש לה חשיבות לעצמה להניחה בשמאל, בכדי שיהא בעה"ב מסובב במצוות, וגם מצוה דרבנן כחה יפה לשומרו יחד עם הדאורייתא.

[אגדות הש"ס, ח"א על מס' שבת דף כב.]

סימן קטו

מקום נר חנוכה בדלת נגררת

בס"ד ה' כסלו תשע"ב

שוכט"ס לידידי האברך היקר, בגבורת התורה נאזר, מו"מ בתו"ש ושקדן גדול הרב שמואל יעקב אברהמי שליט"א, בית שמש ת"ו

אחדשה"ט באה"ר.

הנך מסתפק היכן להדליק נר חנוכה בדלת הזזה, ששני כנפי הדלת נפתחים א' על גבי השני. והמזוזה היא בימין וכשפותחים הכנף הימני הוא נגרר לפני השמאלי, האם ידליק שם במקום גמר פתיחת הכנף הימני שע"י המזוזה. או ע"י משקוף הדלת, אשר גם שם אפשר לפתוח את הכנף השמאלי, ולגוררו לפני הימני, ובאמת עושים כן שלפעמים פותחים הכנף השמאלי. אם כנף אחד נפתח על צירים או בגרירה, והשני קבוע שאי אפשר להזיזו, אז דינו כמשקוף וקובעים עליו מזוזה, וכן מדליקים על ידו נר חנוכה. אבל אם הוא נפתח, אפילו אם ע"פ רוב סגור, מ"מ כיון שיש אפשרות לפותחו אין דינו כמשקוף, אלא משקוף הדלת הקבוע הוא המשקוף למזוזה ולנ"ח. ונאמר לי שכן כתוב ב"פניני חנוכה" בשם הגאון הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל]. ומובן מאד מצד הסברא.

דושה"ט בברכה מרובה

[שר"ת חלק יא סימן קיב]

סימן קיז

מקום הנחת המנורה כשבימין יהי' יותר פירסו"נ

בס"ד כ' טבת תשע"א

שוכט"ס לידידי אב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, מעלה פנינים יקרים, חריף ובקי להפליא ה"ה הרב מתתיהו גבאי הי"ו לאי"ט

אחדשה"ט, על דבר שאלתך בהא דקיי"ל (תרעא, ז) שיניח נר חנוכה בשמאל כדי שתהא מזוזה בימין ונ"ח בשמאל. אם באופן שהנ"ח יהי' בימין יותר טוב והוי פרסו"נ טפי. היכן יניחנו.

ראה במשנת יוסף על סוגיות (אר"ח ח"ב סי' לג, עמ' רלד) שכתבנו דאמנם פרסו"נ היא עיקר מצות נ"ח, אכן יש בכל עניני המצוות טעמים כמוסים ע"פ הסוד, ושכ' בספה"ק בשם סידור האר"י ז"ל שלכן נ"ח בשמאל משום שהוא בחי' הוד, ונצח הוא בימין והוד בשמאל, ושלכן אפילו שאין מזוזה יש להניח הנ"ח בשמאל ע"פ הסוד. ושכתוב בזוה"ק (פ' ויחי דף רלח:) כי כל ביתה לבוש שנים, אל תיקרי שנים אלא שנים, כגון מילה ופריעה, ציצית ותפילין, מזוזה ונר חנוכה ע"כ.

הרי מבואר שיש ענין מיוחד אפילו בפחות פרסו"נ להניח הנ"ח בשמאל, מול המזוזה, וכשארין מזוזה, שייך הטעם הנ"ל משום הוד, להניחו בשמאל. ולפי הזוה"ק משמע שרק כשיש מזוזה שניהם קשורים זל"ז, זה מול זה, אבל כשארין מזוזה יכול וצריך להניח נ"ח מימין. — ובעניני הסוד מי בא בסוד ה'.

דושה"ט בברכה נאמנה

[שו"ת חלק יא סימן קיז]

סימן קיז

אם בחלון צריך להדליק בימין

שאלה: כשמדליק נרות חנוכה בחלון, האם צריך להעדיף צד ימין החלון.

תשובה: צד ימין הוא החשוב גם בחלון, וכן בנרתיק של טו"ת יניח תפילין בימין וטלית בשמאל.

[גם אני אודך – משנ"י, תשובות קצרות סימן מח]

סימן קיח

הדלקת נ"ח למעלה מכ' אמה

בס"ד, כ"ז אדר א' תשע"ו

שוכט"ס לכבוד הרה"ג ר' אלישע חן שליט"א, ירושלים

אחדשה"ט, בדבר אשר כתבנו בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' קסא) להתיר הדלקת נ"ח לדר בקומה הגבוהה

למעלה מכ' אמה משום שיש בו פרסו"נ לשכנים הדרים ממולם בבניינים גבוהים, והם תוך כ' אמה שלו, או ליושבים בספסל בסביבות הבתים הגבוהים, או לנשענים על גבי מכוניות ועיניהם כלפי מעלה כרגיל. ומסתפק מע"כ ברחוב הבנוי בדרך עלייה כך שלמעלה ברחוב רואים את הנרות מהבתים שבתחתית הרחוב, אם גם שם מהני.

הנה דברינו אמורים לענין שכנים הדרים ממולו, או שיושבים בספסל או במכונית מולו, שרואים היטב את הנרות, ושפיר נחשב לפרסו"נ. משא"כ הרואים את הנרות בבתים שבתחתית הרחוב, לא מסתבר לומר דהראיה ממרחק רב כ"כ תהא חשובה ראייה ופרסו"נ, דהלא זה היה גם בזמן חז"ל שתיקנו לפי המציאות, ואעפ"כ אסרו למעלה מכ' אמה. וראה מש"כ בס"ד באריכות במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לג) בדין הדלקת נ"ח למעלה מכ' אמה.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יד סימן שמב]

סימן קיט

הדלקת נ"ח למעלה מעשרים בתוך הבית

בגמרא (שבת כב.) תרי מימרות דרב תנחום, נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי. והבור ריק אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו.

יל"פ סמיכות תרי מימרות אלה בהקדם שיטת רבינו יואל הלוי (בטור סי' תרע"א) דנ"ח למעלה מעשרים פסול, דוקא כשמניחה בחוץ, אבל כשמניחה בבית אפי' למעלה מעשרים אמה כשרה, כדאמרינן גבי סוכה אם דפנות מגיעות לסכך אפי' למעלה מכ' אמה כשרה דשלטא ביה עינא, והשיג עליו הטור, שאין הנדון דומה לראיה, דבסוכה בעינן שתשלוט עינו בגג, וכיון שמחיצות מגיעות לגג על ידם ישלוט עינו בגג, אבל בנ"ח שצריך שישלוט עינו בנרות, כיון שהוא למעלה מכ' דלא שלטא ביה עינא, מאי נפקא מינה בגג שהוא עדיין למעלה ממנו [ר"ל עוד יותר גבוה מהנרות] בשבילו לא שלטא ביה עינא טפי [בנרות] עכ"ד.

וסברת ר"י הלוי דהמסתכל בדפנות נמשכת ראייתו עם גובה הדפנות עד שהוא רואה את הגג, גם אם הוא גבוה מכ' אמה, וא"כ כמו"כ נמשכת ראייתו עם הדפנות עד שרואה את הנ"ח. — והטור חולק דה"מ גג שהוא רחב והוא סוף הדופן, לשם מגיעה ראיית האדם ע"י הדפנות. אבל לנקודה מסויימת שבאמצע הדופן, לא מגיעה הראייה, שישים לב אל הנקודה ההיא. ולכן בנ"ח וכן בקורת מבוי שהיא רק ברוחב טפח, אפי' דפנות מגיעות אליהן פסולות.

וזה שאמר רב תנחום נ"ח שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה "כסוכה", ואי תימא א"כ בדפנות מגיעות

לגג יהא כשר בנ"ח כמו בסוכה כשיטת ר"י הלוי, לזה אומר "וכמבוי" ובו לא מועיל אם הדפנות מגיעות לקורה, כיון שרחבו רק טפח, וכמו"כ גם נקודה קטנה כמו נ"ח לא רואים על הקיר, ורק את הגג רואים כיון שהוא רחב וסוף הדופן, כשיטת הטור.

וכן היה בבור שלתוכו השליכו את יוסף, דכיון שהיו בו נחשים ועקרבים, א"כ איך אמר ראובן להשליכו הבורה, והתורה הרי מעידה עליו "למען הצילו מידם". אלא ודאי הגם שהיה הבור עמוק מאד [כמבואר בזבחים דהשלכה היא כ' אמה וא"כ ה' הבור יותר מכ' אמה עמוק], יותר מכ' אמה, בכ"ז ע"י עומק הדפנות ובהמשך ההסתכלות בהם ראה את תחתית הבור, שהוא ריק ואין בו מים, וע"ז בא להצילו. אבל נקודות קטנות נחשים ועקרבים לא ראה, ואפי' נחש כקורה טפח הרי אינו נראה כקורה במבוי, כמו שגם בנ"ח אין רואים אותו גם אם הדפנות נמשכות עמו לגובה יותר מכ' אמות.

וע"ד מוסר י"ל שהאדם צריך להסתכל תמיד למעלה ולמטה. דע מה למעלה ממך, והנה ה' נצב עליו, שהשכינה שרויה עליו, וכמש"כ בספר החרדים שעל כל איש ישראל שורה עליו שם הוי' ב"ה, י' דחילו ה' רחימו ו' תורה ה' מצוה, ועל זה נאמר דע מה למעלה ממך. וזהו ששומר את האדם מלחטוא בהתבוננו שכביכול השכינה נצבת עליו. וגם מה למעלה "ממך", כל "מה" שנעשה "למעלה", הכל הוא "ממך". כי האדם השפל כאן בעולם השפל בכחו לפעול בעליונים, ע"י מחשבות קדושות ותורה ומצוות, לעורר חסד ורחמים למעלה ולהמשיך שפע רב מלמעלה. — ולעומת זאת צריך גם להסתכל למטה, וכמ"ש (סנהדרין ז.) שהדיין צריך להסתכל כאילו גהנם פתוחה לו תחתיו. כן כל אדם צריך לפחד מחטא פן יפול ח"ו לגהנם, ולא רק שיטבע ח"ו במים הזדונים, אלא גם ע"י עבירות נותן כח לקליפות לנחשים ועקרבים רח"ל להרבות טומאה בעולם.

והוא המרומז בתרי מימרי דרב נחום. נר חנוכה הקדוש שבו מתנוצץ אור הגנוז, צ"ל למטה מכ' אמה, שישלוט בו העין, ויסתכל האדם תמיד כלפי מעלה, לדעת מה למעלה ממנו. וכמו"כ ידע כי כלפי מטה יש בור, שאם לא נזהרים אפשר ליפול לתוכו, שאפשר ח"ו ליטבע במים הזדונים. ואפילו אם נדמה לו שאין בו מים ואינו עושה עבירה, אבל נחשים ועקרבים יש בו, הפותחים גרונם תמיד ומוכנים לבלוע כל נצוץ מהקדושה אל תוכם. ולכן הזהיר האר"י הקדוש ז"ל ע"י תלמידו רבינו חיים ויטאל ז"ל (בסוף הקדמתו לעץ החיים) "יזהר שלא יבא לידי חטא אפי' בשוגג, שלא יהי' להם [לקלי'] שייכות בו, לכן צריך להזהר מהקלות".

בן תורה צריך תמיד להסתכל כלפי מעלה, אל הנר מצוה ותורה אור המאיר על ראשו, להתבונן בו ולהשתוקק להנות מאורו. השתוקקות אמיתית תעוררהו לנצל כל שעותיו וכל רגעי וכל כשרונותיו וכל כח ריכוזו לתורה ועבודת הבורא ית"ש.

[אגדות הש"ס, ח"א על מס' שבת דף כב.]

סימן קכ

טעם ההדלקה למטה מעשרה טפחים

במס' שבת (כב.) אמר רב תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה, וא"ר תנחום מה דכתיב והבור ריק אין בו מים וכו', מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. — והגם דדרך הגמ' להביא ביחד מימרות מחכם אחד, בכ"ז קשרו כמה מפרשים ב' מימרות אלו, שקשר אחד להם. ויל"פ בס"ד, ע"פ הידוע מהספה"ק שהארות נ"ח מאירות גם למקומות הנמוכים ביותר, שלכן מקום ההדלקה הוא לרה"ר [רה"י מקום הקדושה, ורה"ר ההיפך], ולמטה מעשרה טפחים, דלעולם לא ירדה שכינה למטה מ' טפחים (סוכה ה.). — וז"ש רב תנחום דלמעלה מכ' אמה פסול, דא"צ להאיר למעלה, אלא למטה, למקום דשלטא עינא להאיר חשכת האפילה, ועוד א"ר תנחום, שבעומק הבור היו נחשים ועקרבים, וגם לשם שולח נ"ח הארותיו לבטל שליטת הקלי' והסט"א, ולהאיר לשם באור הקדושה. [מתוך דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מב אות ו]

סימן קכא

טעם מצות נ"ח ע"י פתח ביתו בשמאל ולמטה מ' טפחים

הנראה ברמז הלכה זו בעזה"י: ידוע הוא מהספרים הקדושים כמה גדול האור והשפע הרוחני בימי החנוכה. והנה שורשו מהתעוררות הכהנים הקדושים, שבמסירות נפשם לד', נעשה ע"י ההתעוררות דלתתא שלהם, אתערותא דלעילא. וכמו בימים ההם, כן בזמן הזה בכל חנוכה מתעוררים החסדים והשפע הנשפע מן השמים עלינו (עיי' בקדושת לוי), ולכן ימי החנוכה מסוגלים להתקרבות לד', ולתקן פגמי נפשו בנתינת צדקה (עיי' יסוד ושורש העבודה), וזה מפני גודל האור המאיר אז. שונה בזה חנוכה משאר הימים טובים, שכל הי"ט נצטוינו עליהם מהש"ת תחילה, ואח"כ ע"י שמירת צויו אנו מתקנים ומעוררים שמחה בכל העולמות. משא"כ חנוכה, שתחילת ההתעוררות היתה שלנו, שכיון שמסרו אבותינו נפשם על התורה והמצוות, גרמו הם בזה שנקבע יו"ט על נס חנוכה, שלולא שנלחמו עם היונים וטהרו המקדש, לא היו מוצאים פך השמן שבו נעשה הנס. וכיון שיו"ט של חנוכה נעשה ע"י מלחמת החשמונאים נגד הסט"א, נקבעו ימי החנוכה לדורות לימי התרחקות ממנה, וממילא אפשר להתקרב להש"ת ביתר שאת, ולתקן בהם כל פגמי נפש. אכן תחילת ההתעוררות היתה משלנו, אבל רק בבחי' מאמרם ז"ל פתחו לי פתח כחודו של מחט, ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם (עיי' בזוה"ק פ' אמור דף צה. ובמדרש שהש"ר פ"ה ס"ב

בשינוי לשון). כי אין ערוך למעשינו, לתשועתו הגדולה, שהיתה הרבה יותר ממעשינו, אפילו בבחי' ההתעוררות עצמה. שהתעוררות כחודו של מחט, הספיקה לקבלת סיעתא דשמיא להתעוררות חדשה כפתחו של אולם. ונאה פירש כקח"ז הרה"ק רבי אשר מרופשיץ זי"ע (בפ' בלק כד, ב) וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו, ופירש"י ראה שאין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה. דהיינו שאין "פתחיהן" מכוונים, כי פתחן של ישראל הוא כחוד המחט, ופתחו של הקב"ה כפתח האולם, ומשראה גודל מעלתם וחביבותם אצל הקב"ה, שבהתעוררות מועטת פותח להם שערי רצון, התחיל לברכם.

לא כן היה בפסח, שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה עד שלא יכלו להתמהמה אף רגע אחד, ולא יכלו בעצמם לעשות פעולה להתקרבות להש"ת, והוצרך הקב"ה באתערותא דלעילא תחילה להוציאם מאפילה לאורה, ופתח להם פתאום מ"ט שערי בינה, והכל בחסדי ה' עלינו, בלי אתערותא דלתתא. וכמו שמפרשים מקרא דפ' בא (יב, כג) ועבר ד' לנגוף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח ה' על הפתח וגו'. ר"ל שהגם שישאל לא היו מוכנים לגאולה, כמו שקטרגו עליהם הללו והללו ע"ז הם, בכל זאת יפסח ד' וידלג על ה"פתח", הוא הפתח כחודו של מחט שצריכים ישראל לפתוח, על זה יפסח ד' ויותר עליו, ויגאלם בעצמו ברוב חסדיו.

לענין זה מרמז נר חנוכה, שצריך להדליקו אצל הפתח למטה מעשרה טפחים. שהרי קי"ל (סוכה ה.) לעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה, ששם הוא רשותן של בני אדם, ושייך לעוה"ז, והוא בכלל והארץ נתן לבני אדם. ולכן בחנוכה שכל ההשפעות באו ע"י ההתעוררות מלמטה, והפתח שפתחו ישראל במסירות נפשם, תיקנו להדליק את נר החנוכה שהוא לזכר הנסים והנפלאות, על יד הפתח, לרמז שהפתח הנפתח לישראל, ושממנו מאירים בפירסומא ניסא לכל העולם החוצה, בא ע"י למטה מעשרה מבני האדם ע"י אתערותא דלתתא.

משא"כ בפסח, ששם כל הפתח הנפתח להם כפתחו של אולם, בא רק מאתערותא דלעילא, לכן נצטוו לתת את הדם על המשקוף שהוא למעלה מעשרה, כי כל פתח שאינו גבוה י' טפחים אינו פתח, וא"כ נתנו את הדם למעלה מעשרה, לרמז שכל ההתעוררות היתה מלעילא. — ומובן בזה ביותר הדרש בפסוק הנ"ל, ועבר ד' לנגוף את מצרים, וראה את הדם על המשקוף וגו' — ויראה כביכול שאין הם בעצמם יכולים להתחיל באתערותא דלתתא, ומחכים הם לעזרתו מקודש, לכן — ופסח ד' על הפתח, ויותר על התעוררותם, אלא ישפיע הוא תחילה את שפע קדשו מן השמים.

*

נר חנוכה בשמאל הפתח, כדי שתהיה המזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל (שבת כב.) בהמשך הדברים האמורים לעיל, יש לרמז גם בהלכה זו. דהנה מצות מזוזה על הפתח הוא לאות ולזכרון לנו שהקב"ה שומרנו ומצילנו מכל הרעות. ויותר מזה כתב כק"ז מרן החת"ס (בדרשות ח"א

דף ס"ה ע"ג) בביאור ענין המזוזה, שעבדיו יושבים בפנים והוא משמרם מבחוץ (ע"ז יא.), דכשישראל עושים רצונו של מקום, אז הקב"ה עלינו בבחי' מלך שיושב בפנים בדבר קדשו הארון והלוחות וכו', ומשרתיו סובבים מבחוץ, בכ"ד מקומות הכהנים והלויים שומרים בביהמ"ק (כבריש מס' מדות), אמנם כשאינם עושים רצונו ח"ו, אז הקב"ה בבחי' מבחוץ ח"ו כמאמר הנביא (ישעיה נז, ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרוןך, אבל מ"מ גם אז הקב"ה שומרם ומצילם עי"ש. — נמצא שלזה מרמזת המזוזה בחוץ, שבכל הזמנים הקב"ה שומרינו, גם כשאין ח"ו אתערותא דלתתא, בכל זאת הקב"ה מרחמם ומושיעם.

ואינו כן בענין חנוכה, שהיו ישראל משועבדים ליונים שנים הרבה, והצירו להם בגזירות קשות לבטל מהם עיקרי הדת, ובכל זאת מי כמוך באלמים ד', הרואה כביכול עלבוננו ומתאפק, ומחכה על מסירות נפש של ישראל עם קדושו, שהם יקדשו שמו תחילה במסירות נפשם לד', ואז מרחמם ועושה להם נסים ונפלאות.

והנה אחז"ל (סוטה מז.) לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. ולכן באה מזוזה בצד ימין, להורות שבענין השמירה הקב"ה מקרבינו תמיד, בבחי' ימין מקרבת, אבל נר חנוכה בצד שמאל מרמז שבגזירות רוחניות הקב"ה כביכול מתנהג אתנו בבחי' שמאל דוחה, וכביכול רואה בעלבון תורתו, ושותק ומצפה שבניו יעשו את ההתחלה, ואז פותח להם שערי רצון בנסים ונפלאות, ומגדל שמו הגדול בעולמו.

כל זה לגבי הקב"ה, המזוזה היא בבחי' ימין המקרבת בכל עת, ונר חנוכה בבחי' שמאל הדוחה בעת גזירות על הדת, ומצפה למס"נ של ישראל. לא כן לגבי ישראל העומדים בפנים הפתח, שאצלם הנר הוא בימין, צריכה להיות העיקר המסירות נפש, ולעשות לטפל את המזוזה שבשמאל, ולא להיות שקטים בשלום עלי נפשי, ולראות ח"ו כבלע את הקודש, אלא אדרבא לעשות את נר החנוכה לימין ועיקר, ולמסור נפשינו על כבוד שמו ית', ואז הוא יעשה את שלו, וישמרנו ויראנו נסים ונפלאות, כבימים ההם כן בזמן הזה, בביאת משיח בן דוד בב"א.

[דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מד]

סימן קכב

בענין גובה נר חנוכה בין ג' ל' טפחים ובביהכ"נ

בס"ד כסלו תשס"ג פעה"ק ירושלם תובב"א

שוכט"ס לכבוד הרב המופלג בתורה ויר"ש, כהן שדעתו יפה, מה' ישא ברכה, מו"ה גמליאל בהרב אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א, בבני-ברק, מח"ס גם אני אודך.

אחדשה"ט

בדבר שאלתו במה שפסק בש"ע (תרעא, ו) מניחו למעלה מג' טפחים, ומצוה להניחו למטה מי' טפחים, ואם הניחו למעלה מי' טפחים יצא. וכ' הפר"ח (מובא במשנ"ב סק"ו) שבדיעבד אם הניחו למטה מג"ט יצא [ואמר לה מסברא דכמו שלמעלה מ"ט יצא, כמו"כ למטה מג"ט]. — ושואל במי שאינו יכול להדליק בין ג' לי' טפחים, אלא או למטה מג' או למעלה מי' הי מנייהו עדיף.

מקור ההלכה בגמ' (שבת כא:) שבעל חנות שהניח נרו בחוץ, ועבר גמל טעון פשתן והדליק את הבירה, חנוני חייב, ר' יהודה אומר בחנוכה פטור. אמר רבינא משמיה דרבא זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה, דאי ס"ד למעלה מעשרה, לימא ליה היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו. ודילמא אי מיטרחא ליה טובא אתי לאמנועי ממצוה. — ונפסק להלכה בטוש"ע (תרעא, ו) כנ"ל, וכתב הרא"ש דאע"ג דבגמ' דחי ליה, בכ"ז הלכה כרבינא [אבל אמר רק ש"מ מצוה" למטה מי"ט ובדיעבד יצא] וגם איכא פרסום הנס טפי כשהיא למטה, דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ"כ למטה, וכ"כ ר"ח ורבינו ירוחם (נ"ט ח"א) ור"ן בשם רבינו יונה והרשב"א. — וכתב הרב"י שכ"פ סמ"ק וסמ"ג, דלא שבקינן מאי דפשיטא לרבינא משמיה דרבא מפני הדיחוי בגמ' בדרך ודילמא. — והענין נתבאר בס"ד אצלנו בארוכה במשנ"י (על סוגיות, ח"ב סי' לב) עיי"ש.

ולמטה מג' שאין להניח, מקורו ממהר"ם מרוטנבורג (הובא בטור ובמרדכי שבת סי' רסח), ומסבירים הב"י והב"ח, דכל למטה מג"ט כארעא סמיכתא דמא, כאילו הניח בקרקע ואין ניכר שבעה"ב הניחה שם, כמו שאם הרחיקו מהפתח, שפירש"י (כב. ד"ה מצוה) שאינו ניכר. — וי"ל שגם הרא"ש הנ"ל מודה לזה, דאע"ג שכתב דאיכא פרסו"נ טפי כשהיא למטה, מ"מ אין כונתו עד לארץ, אלא הני מילי עד ג"ט מהקרקע, ולמטה מזה ה"ז ג"כ נראה כאילו הדליקה לצורכו, להאיר על הארץ שלא יכשלו בנ"א, או לחפש משהו שנפל, ודוקא מג' עד י' טפחים אין דרך השתמשות בנ"א, והוי היכר לפרסו"נ. - [ועי' בשו"ת להורות נתן (ח"ב סו"ס סג) שהסתפק אם סגי שהשלהבת היא למעלה מג' או דבעינן שגם המנורה תהא למעלה מג'. דהב"ח כתב דבפחות מג' הוי כהניחו בקרקע, ואם בהנחה תליא, אז שמא גם את עצם המנורה לא יניח בג' הסמוכים לקרקע, ונשאר בצ"ע, עיי"ש, ויש להעיר משעה"צ (תרעא סק"ג) דהעיקר תלוי בלהב, ועי' בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' ס"ה, ב)].

וכשבאנו לדון הי מנייהו עדיפא להדליק למטה מג"ט או למעלה מי"ט, לכאורה חיוב הדלקה למטה מי"ט מפורש בגמ' (כא: הנ"ל), ולמעלה מג"ט מהר"ם מרוטנבורג אמרה, והגם שי"ל שהרא"ש מודה וכן"ל, מ"מ לא מפורש בגמ' אלא מסברא אתמר, וא"כ עדיף להדליק למטה מג"ט.

לעומת זאת יש מגדולי הראשונים שלא הצריכו כלל למטה מי"ט, ולדידהו לכתחילה מדליקים למעלה מי"ט. דהרי"ף והרמב"ם השמיטו למימרא דרבינא הנ"ל, וכ"כ בהגמ"י (פ"ד אות ט) בשם ראב"ה (סי' תתמג) דכיון שנדחה הדיוק של רבינא, אין קפידא בהכי (שיצטרך להדליק למטה מי"ט), וזה אפילו

ברה"ר בזמן התלמוד שהדליקו בחוץ (עי' ב"י סי' תרעא). — ולדידהו בנדו"ד ידליק למעלה מ"ט. ובפרט למאירי (כא:): וסדר היום (מובא בא"ר תרעא) דסברי שיש להדר ולהדליק בדוקא למעלה מ"ט, בכדי "להרבות בפרסומה". כיון דדינא דרבינא משמיה דרבא נדחה, פשיטא שעדיף בנדו"ד להדליק למעלה מעשרה, מאשר למטה משלשה, שהוא למאירי וסדה"י מיעוט בפרסומה. שאם מג' עד ט' לא הוי כל כך פרסו"נ, כש"כ למטה מג"ט, שמשם נראה פחות לבנ"א כשקרוב לארץ. — וא"כ בנדון דידן ידליק למעלה מעשרה.

ב

גובה המנורה דחנוכה בבית הכנסת

בבית הכנסת כתב המשנ"ב (תרעא סוס"ק כז) שהמנהג שהמנורה במקום גבוה (פמ"ג סי' תרעה א"א סוסק"ב). — וסלקא דעתיה דהפמ"ג היתה שגם בבהכנ"ס יניח נ"ח למטה מ"ט, אלא שהמנהג אינו כן. — ולפ"ד המאירי וסדה"י הנ"ל דלמעלה נראה פרסום הנס יותר [ולמטה מ"ט יש רק היכר שלא לצורכו הדליקה], א"כ טעם זה עדיף בביהכ"נ, שכל מטרת ההדלקה בו היא להראות לרבים פרסום הנס. ולכן מדליק גבוה שיראו כולם. דאילו ידליק פחות מ"ט יתכן ורוב הצבור לא יראו כלל את הנר, דלא דמי לפתח או חלון לרה"ר, דשם העוברים ושבים רואים יותר טוב שהודלק למצוה למטה מ"ט, אבל בביהכ"נ לא עוברים ושבים אלא עומדים על מקומותיהם ומסתכלים אל המנורה שנראית יותר טובה כשהיא בגובה.

ויל"ע במנורה בביהכ"נ באופן שיוצאים יד"ח בהדלקה זו, אם לעשותה פחות מ"ט כהלכתה. ומסתבר שע"פ הלכה שפיר יוצאים למעלה מ"ט (כהראשונים הנ"ל, רי"ף ורמב"ם וסייעתם). ובבית כנסת יש גם צבור הממלא את ביהכ"נ, ומסתירים בגופם ובשולחנות וספסלים את הנרות אם יהיו למטה מ"ט. א"כ שפיר דמי להדליק למעלה מ"ט, בכדי שכולם יראוהו היטב, ועי' מה שכתבנו בס"ד בענין זה במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"ב סוס"י לב), ובמשנ"י על הל' בית הכנסת (סי' מא, ג), דהדלקה בביהכ"נ זכר להדלקת מנורה בבית המקדש, ושם היה גבוהה י"ח טפחים (כמנחות כח:): עיי"ש ולא נכפיל הדברים.

סימן קכג

הדלקת נר חנוכה למטה מעשרה טפחים, והאידנא שמדליקין בפנים

במס' שבת (כא:): תנן התם גמל שטעון פשתן ועובר ברה"ר ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה, בעל הגמל חייב, הניח חנוני נרו בחוץ חנוני חייב, ר' יהודה אומר

בחנוכה פטור. אמר רבינא משמיה דרבא זאת אומרת נ"ח מצוה להניחה בתוך עשרה דאי ס"ד למעלה מעשרה לימא ליה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו. ודילאמ אי מיטרחא ליה טובא אתי לאמנועי ממצוה.

ופסק הטור והשו"ע (תרעא, ו) שמצוה להניחו למטה מ' טפחים, ואם הניחו למעלה יצא. וכ' הרא"ש דאע"ג דדחי ליה, מצוה להניחה למטה מ' כדאמר רבינא משמיה דרבא, וגם איכא פרסום הנס טפי כשהיא למטה דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ"כ למטה, וכ"כ רבינו חננאל, ורבינו ירוחם (נ"ט ח"א) ור"ן בשם רבינו יונה והרשב"א. - וכ' הב"י שכן פסקו סמ"ק וסמ"ג. אבל הר"ף והרמב"ם השמיטה, משמע דס"ל דכיון דדחו בגמ' להא דרבינא לא קי"ל כוותיה. [וכמ"ש בהגה' מיי' פ"ד אות ט' בשם ראב"ה (סי' תתמ"ג) דכיון דנדחה הדקדוק של רבינא אין קפידא בהכי]. ומ"מ למעשה יניחה בתוך י' שבזה יצא לכר"ע. - זהו מדין התלמוד.

ובזמן הגלות שמדליקין בפנים כמ"ש תוס' והראשונים, כתב המרדכי (ר"פ במה מדליקין סי' רס"ו) דנראה דאין קפידא להניחה למעלה מ' טפחים [הגם] דליכא פירסום. וכ' מחצהש"ק בשם בהר"י דטעמו מפני שב"ב יודעים שהדליקו למצות נ"ח. - וכתב עליו הב"י, דכיון שהטור סתם דבריו, משמע דלא שני ליה בין מניח מבפנים למניח מבחוץ, ובכל מקום יניחה למטה מ' טפחים, וכן נהגו המדקדקים. - וכ"פ הלבוש דאפי' לדין בפנים יניחנה למטה מ' ט, מטעמו הנ"ל של הרא"ש.

ותמה האלי' רבה (תרעא, יא) על העולם שאין נזהרים בזה. ולמד עליהם זכות דמדכתבו הב"י והד"מ שהמדקדקים נהגו כן, משמע דרובא דעלמא סומכים על המרדכי, ובפרט שלר"ף ורמב"ם לעולם אין קפידא, שוב ראיתי בסדר היום שכתב לא יגביה למעלה מכ' אמה, ולא למטה מ' טפחים, ומצותה מ' ולמעלה, עד י"ח טפחים, שכן גובה של המנורה היה י"ח טפחים ע"כ, ותמיהני דאף המרדכי לא כתב אלא שאין קפידא בזה"ז, ולר"ף ורמב"ם גם בזמן התלמוד לא היתה קפידא, אבל שיהא אסור למטה מ' טפחים הוא לכאורה נגד הש"ס וכל הפוסקים, עכ"ד הא"ר. - ור"ל דהעולם שפיר נוהגים לפי סדר היום, שכתב להדליק דוקא למעלה מעשרה טפחים, הגם שדברי ספר סדר היום צ"ע דהוא לכאורה נגד ש"ס ופוסקים.

שוב מצאתי בס' מקור חיים להגאון בעל חות יאיר (לשו"ע או"ח תרעא, ו) שכתב: א"א הגז"ל [גאב"ד וירמייזא] היה מדליק למעלה מ' ט, ואמר דהוי טפי דוגמה לנס הנעשה במנורה עכ"ל. וזה כסדר היום הנ"ל, וא"כ טעמא בעי, כמו שהקשה הא"ר.

והנראה לענ"ד בהסבר שיטת המרדכי וספר סדר היום הנ"ל. כי הנה למדנו מהרא"ש הנ"ל טעם למה שאמרו שיניחה למטה מ' ט, שע"ז הוי פרסו"נ טפי, כי דבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ"כ למטה. - וטעם זה שייך לכאורה גם בפנים, דהגם שבני ביתו יודעים, מ"מ צריך לעשות להם היכר, דכמו שצריך להדליק להם נ"ח, ולא אמרינן יודעים הם שחנוכה היום, אלא צריך להדליק ולהראות להם

הנרות, כן צריך שיהיה בנרות היכר שהודלקו למצות נ"ח. - וכעין שכתב הטור (סי' תרכ"ח) דאע"פ שיצאנו ממצרים בניסן, לא ציונו לעשות אז סוכה, לפי שהוא קיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל "ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא ית", ולכן צוה בתשרי שהוא זמן הגשמים וכו' "בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו". - וא"כ כמו כן בנ"ח גם אם בני ביתו יודעים שהודלק למצותו, ליבעי היכר שעשייתו במצות הבורא ית'.

והנה הרשב"א הקשה מנא ליה לרבא שיניח נ"ח בתוך י', לימא צריך להניחה למטה מגמל ורוכבו, דהא גמל ורוכבו למעלה מ"ט הוי טובא. וי"ל דקסבר דכיון דאפקת ליה מכ' אמה כסוכה וכמבוי, מוקמינן ליה לעשרה שהוא הכשר סוכה נמי, שנתנו לו חכמים שיעור אחד ידוע מן השיעורים הקבועים בשאר המצוות, וכיון דמפקת ליה מעשרים שהוא למעלה הרבה מגמל ורוכבו, אוקמוה עשרה עכ"ל. - ולכאורה צ"ע שהרי סוכה שאינה גבוהה י' טפחים פסולה, כמש"כ הרע"ב (בריש מס' סוכה) דלאו דירה היא, אלא דירה סרוחה. וא"כ איך זה יליף נר חנוכה משיעור סוכה, שבנ"ח צריך להיות דוקא פחות מ"ט. ואי מסוכה ילפינן היה נ"ח צריך להיות דוקא למעלה מעשרה, וכמו סוכה ששיעורה בין י' לכ', כן נאמר בנ"ח.

וצריך לומר בכונת הרשב"א, דהיא הנותנת, מפני שבסוכה פסול למטה מ"ט משום דלאו דירה ראויה היא, משום הכי יניח שם נ"ח, כהרא"ש כדי שיהא היכר גדולש לא לצרכו הדליקה, אלא רק למצוה, דאין דרך בנ"א להניח מנורה העשויה לאור למטה מ"ט, כיון שאין ראוי להשתמשות כ"כ נמוך. - וזאת אומרת שגם דעת הרשב"א נוטה בזה להרא"ש.

ובדעת המרדכי צ"ל דסובר דדי במעשה ההדלקה, ובפנים א"צ היכר. ובאמת לפי טעם הרא"ש הנ"ל לא ידענו למה לא חש לו המרדכי. דאילו בשני הדברים האחרים שהזכיר המרדכי שם דלא שייכי האידנא שמדליקים בפנים, טעמם מובן, חשד בשני פתחים כיון דידעי בני הבית ששני הפתחים שלו. וכן שיעור זמן ההדלקה חצי שעה מהשקיעה עד שתכלה רגל מהשוק, לא שייך בפנים. ג"כ מובן דמה שייכות יש לכלתה רגל בשוק לאנשי הבית הנמצאים רק בפנים. - אבל לעשות היכר לנ"ח שמדליקו לשם מצוה, ולא לשם אורה, לכאורה שייך גם בפנים וכנ"ל.

והגם שכ' תוס' (כתובות ס.) דהא דכל מה שאסרו חכמים משום מרה"ע, אפי' בחדרי חדרים אסור, הוא רק במידי דאורייתא, אבל לא אם יחשדוהו שעובר אדרבנן. ולגבי בשר בחלב שקדים כ' (ביו"ד פז, ג) הנחלת צבי ובפת"ש דאפי' הוא בפני בני ביתו נחשב לחדרי חדרים (כאו"ח סי' רמ"ג) מפני שב"ב יודעים הדבר על בוריו עיי"ש. - וא"כ בנר חנוכה לא יחשדוהו שהדליקה לצרכו, דב"ב יודעים. מ"מ יש לחלק, כי גם אם אין חשד, אבל גם היכר אין, ובנ"ח בעינן היכר שהרי זהו ענין פרסו"נ לעשות היכר.

ונראה דתלוי בשתי הגירסאות בהא דאמרינן (כא): ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, אמר רבא צריך נר אחרת "להשתמש לאורה". והגר"א מחק ב' התיבות (להשתמש לאורה). - דהיינו שלגירסא שלפנינו י"ל דבפנים בביתו א"צ היכר, שב"ב יודעים שאפי' על שולחנו הדליקה לנ"ח, ורק צריך נר אחרת להשתמש לאורה. וכ"כ הריטב"א מכת"י וצריך נר אחרת כדי שלא ישתמש לאור נר חנוכה כלל. וכ"כ הלבוש (תרעא, ה) וצריך נר אחרת להשתמש לאורו שלא ישתמש לאור נ"ח עכ"ל. והשיג האליהו זוטא (שם): ליתא שכיון שהניחו על השלחן א"א שלא ישתמש לאורו, אלא משום היכרא צריך נר אחרת כדפירש"י ור"ן [שכ' דעל שולחנו על כרחו משתמש לאורו, והנר האחד הוא רק להיכרא. הביאו המג"א תרע"א סק"ה] וכ"מ בב"ח סו"ס תרע"ג, עכ"ל. - והכונה דמשום הכי מחק הגר"א ב' התיבות, מטעם האליהו זוטא, כי הנר האחר הוא רק להיכר, וכדפירש"י להדיא: נר אחרת לעשות היכר לדבר. ואי איכא מדורה וכו' ויש היכרא שהנר של מצוה. ואי אדם חשוב וכו' צריך נר אחרת דאי לא לא הוי היכר עכ"ל. הזכיר כאן ג' פעמים שהנר האחר הוא להיכר שהנ"ח הודלק למצותו, וזאת אומרת שגם בפנים לבני ביתו צריך היכר, וכמשנ"ת לעיל, שזה חלק מהפרסומי ניסא. ומובנת שפיר שיטת המרדכי, דס"ל כגירסא שלנו שבסכנה מניחה בפנים וצריך נר אחר להשתמש לאורה, אבל לא להיכרא, דבפנים לב"ב א"צ היכר. ולכן כתב שיכול להניחה בפנים למעלה מ"ט. - והטור יסבור כרש"י ור"ן ולא יגרוס להשתמש לאורה, והנר הנוסף הוא רק להיכר וא"כ בעינן גם היכר למטה מ"ט. - [אלא דלפ"ז יל"ע בשיטת הלבוש, שבתרע"א סעיף ה' הנ"ל כ' דהנר האחר הוא להשתמש לאורה, ואעפ"כ כתב בסעיף ו' הנ"ל שגם בפנים יעשה היכר ויניחה למטה מ"ט].

עוד ראייה יש מסוגיין לשיטת המרדכי, שבביתו א"צ היכרא, מדאמרינן ובשעת הסכנה מניחה "על שולחנו ודיו". - ולכאורה למה לא אמרו בסתמא מניחה "בפנים בביתו" ודיו, והוי אמרינן שגם בבית יהדר להניחה ע"י הפתח למטה מ"ט שיהי' היכר לבני הבית, וגם שתהא מזוזה בימין, ונ"ח בשמאל, ובעה"ב בציצית באמצע. ואה"נ שאם יוכר לאויבים עי"ז ויסתכן, יניחה על שולחנו, אבל כשלא יוכר למה לא יהדר לכתחילה להניחה למטה מ"ט בפנים ע"י הפתח. - וכ"כ הרמב"ם (ד, ח) בימי הסכנה מניח אדם נ"ח בתוך ביתו מבפנים, ואפילו הניחו על שולחנו דיו עכ"ל. הרי דלכתחילה יניחה בביתו, ומשמע כהלכתו ע"י הפתח [דאילו למטה מ"ט השמיט הרמב"ם לגמרי וכו"ל], ואפילו הניחו על שולחנו שאין היכר כלל דיו. - אלא מדקאמר הש"ס בסתמא מניחה "על שולחנו ודיו" משמע דבפנים א"צ היכר דלמטה מ"ט וליד הפתח.

ובהסבר הדבר י"ל דמחלקותם תלויה, מה היתה תקנת חכמים שבסכנה ידליק בפנים, אם ביטלו אז לגמרי הפרסו"נ דרה"ר ואמרו שא"צ להניחה בחוץ, וא"צ להיכר שהוצרך בחוץ, ודי בפרסו"נ זוטא לב"ב לבד בלי היכר. וכן ס"ל למרדכי. - או שביטלו רק הפרסו"נ שבחוץ, אבל את הפרטים הדרושים

להיכר השאירו, וא"כ בפרסו"נ זוטא דלבני ביתו בלבד ג"כ צריך היכרא דלמטה מ"ט וכן ס"ל לטור וש"ע.

ומעתה י"ל דסדר היום ס"ל כמרדכי דבפנים א"צ היכרא, ולכן עדיף לעשות זכר למנורה שהיתה גבוהה י"ח טפחים. ואינו נגד הש"ס המדבר בזמן התלמוד שהדליקו בחוץ לפרסו"נ, ואז צריך הכירא. אבל סדר היום איירי האידנא שאי אפשר בפרסו"נ בחוץ, ונתבטל הפרסו"נ וההיכרא.

אך צריך ביאור למה א"כ גם בפנים ס"ל למרדכי שצריך להדליק בטפח הסמוך לפתח. - כי המרדכי הזכיר מה שהאידנא לא שייך, והם: א) שא"צ להדליק עד שתכלה רגל, אלא מדליק בפנים כל הלילה. ב) כשיש לו ב' פתחים א"צ להדליק בשניהם דבפנים לב"ב ליכא חשד. ג) שא"צ בפנים שיעורא דחצי שעה. - אבל תיכף אחרי זה כתב בסתמא שמניחה לצד שמאל הפתח כדי שתהא מזוזה בימין וכו', ולא חילק בין לדידהו לדידן האידנא, ומשמע דגם עתה צריך לעשות כן. וכן הביא הד"מ (תרע"א אות ד') ממהר"ל שגם האידנא הדליק בפנים בטפח הסמוך לפתח, וכמש"כ בתרומת הדשן (סי' ק"ו) כן מהמרדכי עיי"ש. והכונה עכ"ח כנ"ל מדלא חילק המרדכי בזה. - ואי ס"ל להמרדכי שכשביטלו ההדלקה בחוץ מסכנה, ביטלו גם ההיכר שהוצרך בחוץ למטה מ"ט. א"כ למה השאירו בפנים היכר זה שידלקי בטפח הסמוך לפתח, שטעמו משום היכרא כמש"כ רש"י (כב). שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם עכ"ל.

ואם תמצוי לומר שאה"נ משום היכרא א"צ בפנים להדליק ע"י הפתח, אלא טעמא אחרינא אית ביה כדי שתהא מזוזה מימין ונ"ח משמאל, וכמ"ש בשאלות ובעה"ב בציצית באמצע, שיהא מוקף במצוות, בבחי' חונה ה' סביב ליראיו, וזה שייך גם בפנים. - א"כ למה הביא המרדכי בשם רבינו יקר דאם אין מזוזה ידליק נ"ח בימין. דמסתמת לשונו משמע שגם בפנים כן. דאי נימא דבפנים א"צ היכרא דע"י הפתח, ורק משום מזוזה, א"כ אם אין מזוזה א"צ להדליק ע"י הפתח כלל. - וגם אין לומר דס"ל למרדכי כראב"ה (סי' תתמ"ג עמ' בהערה למטה) ומיהו עבדינן על הפתח מבפנים מאי דמצינן עכ"ל, דא"כ נעביד גם מאי דמצינן להדליק למטה מ"ט. וצ"ע.

[שיטה חדשה למאירי שיש להדר ולהגביה למעלה מ' טפחים]

והנה המאירי (כא: ס"ל כרי"ף רמב"ם וראב"ה (הנ"ל בתחילת דברינו), וכתב: נ"ח שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה וכו', ומ"מ למטה מעשרה מותר לא הושוית לסוכה ומבוי אלא למעלה מעשרים. ומ"מ הדור מצוה להגביה עשרה [טפחים, המעתיק] להרבות בפרסומה, ויש פוסקים בהפך, ממה שאמר רבינא בכאן זאת אומרת מצוה להניחה בתוך עשרה, ולא יראה כן שהרי נדחית בטעם הראוי, עכ"ל.

ויל"ע טובא, דנהי נמי שהגמ' דוחה ראיית רבינא מהמשנה דגמל הטעון פשתן, דאין ראייה משם שיהא מצוה להניחה למטה מ"ט, אבל מ"מ סברא היתה לו לרבינא משמיה דרבא בטעם מצוה זו להנמיך

למטה מ"ט, וכהרא"ש משום היכר, וזה לא נזכר בגמ' שדחו סברת רבינא. וא"כ איך זה נאמר אנחנו סברא להיפך, שהמצוה דוקא להגביה.

וכנראה מהמאירי דלא ס"ל כהרא"ש שטעמו של רבינא משום דלמטה מ"ט ניכר טפי שהודלק למצוה. אלא טעם אחר היה לו לרבינא, ומשנדחתה ראייתו מהמשנה דגמל, ומותר להדליק למעלה מ"ט, א"כ הדרינן לטעם הידוע בחנוכה שהעיקר תלוי בפרסומי ניסא, ובזה אמרינן דלמעלה מ"ט הוי פרסו"נ טפי. - אלא שלא פירש לנו המאירי טעמו של רבינא, וצ"ב.

ומצאתי שהריטב"א (מכת"י) בכלל לא ס"ל שלמטה מ"ט הוא מטעם היכר כהרא"ש. אלא נתן טעם חדש דבתוך עשרה עדיף טפי דהוי איהו ונרו ברשות אחת לגמרי, דכל תוך עשרה חשיב רשות, כדאמרינן בכל דוכתא עד עשרה חשיב רשות היחיד, וכן שיער גבי סוכה, ואמרינן נמי (סוכה ה.) שלא ירדה שכינה למטה מעשרה וכו'. ועכשיו נהגו העולם להניחה למעלה מעשרה טפחים, ואפשר שלא נאמר כן אלא במניחה ברה"ר וכו', אבל עכשיו שאנו מניחים אותה בפנים אין קפידא בדבר, דעד לרקיע כוליה חד שיעורא ורשותא חשיב וכו' עכתו"ד עיי"ש.

ואם נאמר שהמאירי פי' ג"כ כהריטב"א בעטמו של רבינא. שפיר כתב דכיון דנדחתה ראייתו, א"כ אדרבא מגביהין למעלה מעשרה, דבכהאי גוונא הוא דהוי פרסו"נ טפי. ולפ"ד המאירי שפיר נהגו העולם להניחה למעלה מ"ט, כיון שלדעתו כן ראוי לעשות משום פרסו"נ. - ולפי דבריו הדין כהמרדכי, הגם דהמרדכי עצמו לא ס"ל כהריטב"א בטעם הדבר, כי המרדכי הזכיר ענין פירסום בלמטה מ"ט, ואילו להריטב"א הוא מטעם אחר. וגם דין סדר היום א"ש להריטב"א.

והעירוני דלפ"ד סדר היום מובן מנהגינו להדליק בבית הכנסת למעלה מעשרה טפחים (פמ"ג הובא במ"ב תרע"א סקכ"ז), הגם שעיקר ההדלקה לפרסו"נ, ולפ"ד הרא"ש הרי יותר פרסו"נ כשהוא למטה מ"ט. דכיון דבביה"כ"נ מדליקין זכר למנורה שהיתה בבית המקדש, שכן בית מקדש מעט שלנו רומז לנו לבית המקדש כידוע, ובבהמ"ק היתה המנורה בדרום, לכן מדליקים גם אנו בדרום, כבטור (סו"ס תרע"א) וכמו שכ' תרוה"ד (סי' ק"ד) בשם סמ"ק, ולכן מדליקים גם גבוה כדוגמת המנורה שהיתה גבוהה י"ח טפחים.

ומנהגינו בבתים אינו כסדר היום, וגם המדליקים בפנים מנמיכים ככל האפשר למטה מ"ט, לא מבעיא ע"י הדלת אלא אפי' ע"י החלון משתדלים. - ומצאתי סמך לזה דאין אנו חוששים להדמות למנורה שהיתה גבוהה י"ח טפחים. כי אמרינן (במנחות כח:) דגובה המנורה י"ח טפחים, וכתבו תוס' בשם ר"ת שהמנורה היתה להאיר על השלחן עיי"ש. וכ"כ הרשב"ם בפ' תרומה בפסוק ועשית מנורת זהב: להאיר על השלחן, כדכתיב ואת המנורה נוכח השלחן עכ"ל. וא"כ בזה אין אנו יכולים לדמות נ"ח שלנו למנורה, כי נ"ח הוא לא להאיר דאסור להשתמש לאורו, ומשו"ה צריך בדוקא להנמיכו.

שוב ראיתי בס' ערך שי (לשו"ע או"ח סי' תרע"א) שכ' עפ"י ש"ס (מנחות כט.) אבן היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות שעליה הכהן עומד ומטיב את הנרות. וידוע ממס' מדות שגובה מעלות המקדש היו חצי אמה כלומר ג' טפחים, וא"כ היה הקרקעית לפני המנורה בגובה ט' טפחים, והנרות גבוהים ממנה עוד ט' טפחים, כך שהיו פחות מעשרה טפחים מפני האבן שלפני המנורה. - [ועי' בערוך השלחן (תרע"א, כב) שכ' דכשמדליק בפתח ויש שם אסקופה, חשבינן מן האסקופה ולא מן הקרקע, ויניח תוך י' טפחים סמוך לאסקופה, ולמעלה מג' טפחים מהאסקופה עיי"ש. וזה מתאים לד' הערך שי הנ"ל. אבל יל"ע בזה שהרי הטעם הוא כהרא"ש דדבר העשוי לאורה אין דרך להניחו נמוך. וא"כ חשבינן מרצפת אנשי הבית אשר הם הנהנים מהאור, ולא מהאבן או האסקופה שלפני המנורה. ולפ"ד הריטב"א הנ"ל א"ש, שהמדליק העומד על האסקופה הוא ברשות אחת כשמדליק פחות מ' מגובה האסקופה].

[סוגיות הש"ס, חאו"ח ח"ב, סימן לב]

סימן קכד

הדלקת נ"ח בחלון, כשע"ז הנר למעלה מ' טפחים - ובחלון הגבוה מכ' אמה מרה"ר

סוגיא מפורשת (כא:): אם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר. והובאה להלכה ברי"ף רמב"ם טור ושו"ע. [ובאיזה אופן איירי, ולמה לא מדליק ע"י דלתו, או ע"י פתח רה"ר, כמו זה הדר למטה, עי' בב"י ומובא במ"ב תרע"א סקכ"ג].

וכתב המג"א (תרע"א סק"ו) דמניחה בחלון אפי' הוא למעלה מ' עכ"ל. ועי' במחצהש"ק שהאריך, ותוך דבריו הסביר דברי המג"א, דאין שתי ההלכות סותרות זו את זו, להניחה בחלון, ולהניחה למטה מ"ט. דלהניחה למטה מ"ט נאמר רק בדלת, וכטעמו של הרא"ש הנ"ל שיוכר שהדליק לנ"ח ולא לתשמישו, אבל בחלון הגם שאין שייך בו היכר זה דלמטה מ"ט, מ"מ מעלה אחרת לו שיש בו פרסו"נ לבני רה"ר. - וכ' הפר"ח דדבר ברור הוא שאם החלון הוא מעל לכ' אמה [מקרקע רה"ר, מחצהש"ק] שמניחו על פתח ביתו עכ"ל. וטעמו כמש"כ המחצהש"ק, כיון דלמעלה מכ' אמה ליכא היכרא לבני רה"ר, ולבני הבית עדיף היכרא דידהו סמוך לפתח ונמוך מ"ט. - אך הפמ"ג (תרע"א משב"ז ה') כ' דלדידן דמדליקין בפנים רשאי להניח בחלון ומ"ש [נר' דצ"ל: ומ"מ] יש היכר קצת לבני רה"ר ועדיף כן עכ"ל.

ובזמנינו שישנם הרבה בנינים גבוהים, שחלונותיהם למעלה מכ' אמה מרה"ר. יש לדעת איפה המקום הראוי להם להדלקת נ"ח. - ואיני דן כעת אם להדליק למטה בפתח הבית הראשי המשותף לכל

הדיירים או בפתח החצר. כי אם בזה המדליק בביתו, אם יש לו תועלת להדליק בחלון, הגם שיש לו תרתי לריעותא, שאדן החלון הוא גבוה מכ' אמה, וגם הנר גבוה מ' טפחים מרצפת הדירה. או שיותר טוב לו להדליק ע"י דלת פנימית מול המזוזה.

ונלע"ד שיש סברא שידליק בחלון. דלגבי מה שע"ז הנר למעלה מ"ט מהרצפה, יש כמה טעמים להיתר:

(א) שלכמה ראשונים [רי"ף רמב"ם ראב"ה] לית הלכתא כרבינא (שבת כא:), וא"צ בכלל להניח נ"ח למטה מ"ט, אפי' ברה"ר בזמן התלמוד שהדליקו בחוץ (עי' ב"י סי' תרע"א).

(ב) שיותר מזה כתבו המאירי וסדר היום (המובא בא"ר) שיש להדר ולהניחה דוקא למעלה מ"ט.

(ג) אפילו לטור וש"ע (תרעא, ו) שפסקו ברה"ר להניחה למטה מ"ט [כדס"ל גם לר"ן בשם רבינו יונה והרשב"א], אבל בפנים הבית, כתב המרדכי שא"צ להניחה למטה מ"ט, וכ' הריטב"א והא"ר שכן נהגו העולם להדליק בפנים למעלה מ"ט. והגם שהב"י והד"מ כתבו שהמדקקים מדליקים גם בפנים למטה מ"ט, הני מילי כשהדליקו בפנים ממש כמש"כ הרמ"א, אבל אם מדליקים בחלון, הרי כ' המג"א הנ"ל שיש להדליק למעלה מ"ט, וכמו שנתבאר לעיל. - זהו הנוגע להדלקה בפנים בחלון למעלה מ"ט.

(ד) ולגבי הדלקה בחלון למעלה מכ' אמה, כבר הזכרנו דעת הפמ"ג שכתב שטוב להדליק כן, כי יש היכר קצת לבני רה"ר. - ולכאורה היה אפשר להביא לו סמוכין משיטת רבינו יואל הלוי המובא בטור (סי' תרע"א) דדוקא כשמניחה בחוץ פסול למעלה מכ' אמה, אבל כשמניחה בבית אפי' למעלה מכ' אמה כשרה, כדאמרינן גבי סוכה אם דפנות מגיעות לסכך אפי' למעלה מכ' אמה כשרה, דשלטא ביה עינא. ודחה הטור שאין הנדון דומה לראיה, דבסוכה בעינן שתשלוט עינו בגג, וכיון שמחיצות מגיעות לגג, על ידם ישלוט עינו בגג, אבל הכא שצריך שישלוט עינו בנרות, כיון שהוא למעלה מכ' אמה דלא שלטא ביה עינא מאי נפק"מ בגג וכו' עיי"ש. - והב"י מיישב ד' רבינו יואל, והב"ח והט"ז דוחים דבריו, עי' בדבריהם.

והיה אפשר להסביר ד' רבינו יואל עפ"ד המאירי (ריש סוכה) שאדם עשוי ליתן עינו במה שלפניו, וכשהוא נותן עינו בכותל אינו מפסיק בהבטתו עד שיראה את כולה, וכשמביט בראש הדופן המחובר לסכך, הרי קצה הסכך הסמוך לדופן נראה עמו, וישיבתו שתחת הסכך ניכרת לו עכ"ל. - אבל א"כ למה כ' רבינו יואל דכשמניחה בחוץ פסול למעלה מכ' אמה. אם טעמו הוא שהבטתו נמשכת עד סוף גובה הכותל.

ויש להסביר עפ"ד תוס' (סוכה ב:) שכ' דסוכה שדפנותיה מגיעות לסכך שכשרה, אינו דומה לנ"ח וקורת מבוי דלא חשיב היכר למעלה מכ', אע"פ שהקורה ע"ג כתלים, דהתם קורה טפח לא שליט בה עינא כמו בסוכה דרחבה טובא עכ"ל. והנה תירצו התוס' קורה ולא תי' נ"ח. ויובן לפ"ד הפמ"ג (תרע"א

משב"ז ה' שכ' דכמו קורה לא מינכרא אף שמונח על כותלי המבוי, דטפח לא מינכרא, הוא הדין נ"ח עכ"ל. וכונתו דגם נר חנוכה קטן הוא כמו קורה טפח, ולא שלטא ביה עינא בגובה כ' אמה, ולא דמי לגג שהוא רחב. - וא"כ שפיר אמר רבינו יואל שנ"ח בחוץ לא מינכר בגובה מפני קטנותו, דגם אם הבטתו נמשכת עד סוף גובה הכותל, אינו שם לבו לנקודה קטנה. אבל בתוך הבית כאשר עין האדם שולטת עד התקרה, רואה גם נ"ח. ועל זה חולק הטור, דאה"נ את הגג רואה, אבל לא את נר החנוכה. - ולפ"ז הכשיר רבינו יואל רק נ"ח בתוך הבית בגובה כ' אמה, ולא בחלון בגובה כ' מרה"ר, שבזה אין עין בני רה"ר שולטת בנ"ח קטן.

והמאירי (בעירובין ג. ד"ה אף הם חזרו) הקשה על תירוצו זה, שקורה אינה נראית מפני שצרה רק טפח, דא"כ אם היתה הקורה רחבה ז' טפחים כשרה, א"כ היאך נשמט התלמוד מלהזכיר זאת. ולכן מפרש שסוכה מתוך נויין שבה אד נותן עיניו בכותל ואינו מפסיק בהבטתו עד שיראה את כולה, וכשהוא מביט בראש הדופן המחובר לסכך, קצה הסכך הסמוך לו נראה עמו עכ"ל. - ולפ"ז נר חנוכה הנמצא בחלון בכותל בית רגל, אין אדם נותן עיניו בכותל סתם. - וגם לא ס"ל להמאירי בזה כרבינו יואל, אלא סבר שבתוך הבית, כשאין נוי שימשוך עינו, אין האדם מביט לגובה.

ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' מ"ז) ביאר דעת רבינו יואל כעין שכתב המאירי (בעירובין ג.) הנ"ל דאין לתרץ למה בסוכה למעלה מכ' בדפנות מגיעות לסכך כשר, ובקורת מבוי פסול, דסוכה דלישיבה שלטא בה עינא, אבל מבוי דלהילוך לא שלטא בה עינא, שהרי בסוגיין (בעירובין ג.) אמר צריכא דאי אשמעינן סוכה בהא אמר ר' יהודה דכיון דלישיבה עבידא שלטא ביה עינא, אבל מבוי דלהילוך אימא לא צריכא וכו' עכ"ל. וכתב שזו כונת רבינו יואל, דנ"ח כשהוא בחוץ להולכים ברה"ר לא ניכר, אבל בבית ליושבים בו ניכר והוי פרסו"נ דשלטא ביה עינא ע"י גובה הכתלים עיי"ש.

ובזה נבין מש"כ הפמ"ג הנ"ל שבחלון גם למעלה מכ' יש היכר קצת לבני רה"ר. אשר זה לכאורה נגד גמ' מפורשת דלמעלה מכ' לא שלטא ביה עינא. - ולפי המציאות היום נוכל להבין זאת, כי הבנינים הגבוהים אינם עומדים צפופים זל"ז, אלא מרוחקים, וביניהם ספסלים שיושבים עליהם ברה"ר, ובישיבה שפיר הוי היכר גם למעלה מכ'. וגם נוסעים במכוניות שיושביהם רואים כל גובה הבתים, ונורות החנוכה ניכרים היטב בחלונות.

ועכ"פ אם לפ"ד ריטב"א וא"ר נהגו העולם להדליק בפנים למעלה מ"ט, אפילו לא ע"י חלון, כש"כ שעדיף אז להניח את נ"ח על החלון, גם אם לא יראוהו מרה"ר בהיותו למעלה מכ', מ"מ לא הפסיד בזה, דעכ"פ לפ"ד הפרי מגדים הנ"ל יש היכר קצת לבני רה"ר.

[ומדי דברי בשיטת רבינו יואל, אזכיר מש"כ עליו הד"מ בשם מהר"א מפראג, דהא דכשר למעלה מכ' אמה כשדפנות מגיעות לסכך, היינו למ"ד (בסוכה ב.) דסוכה גבוהה מכ' פסולה דלא שלטא ביה עינא, ולכן אם הדפנות מגיעות לסכך כשר, והיא סברת רבה. אבל לדידן דקיי"ל כרבא דאמר טעמא דפסול

משום דהוי דירת קבע, בכל ענין פסול וכמש"פ בסי' תרל"ג עכ"ד. - ולפ"ז כ' הפמ"ג (תרע"א משב"ז ה') דזה שאמרו בגמ' (שבת כב.) נ"ח פסולה למעלה מכ' אמה כסוכה וכמבוי, לומר מה מבוי אף במגיע הכותלים לקורה פסול ה"ה כאן עיי"ש. - וצ"ע שהרי בסוכה לרבא טעמא אחרינא אית בה, דבעינן דירת ארעי, וזה לא שייך בנ"ח כלל. וא"כ איך מדמה הש"ס נ"ח לסוכה. והלא בפשטות אימא לך שאני סוכה שלמעלה מכ' הוי דירת קבע ולכן פסול. והדמיון בין נ"ח לסוכה מובן יותר אם הוא לענין היכר ושלטא עינא לרבה. וא"כ אדרבא נאמר כרבינו יואל, דכמו בסוכה בדפנות מגיעות לסכך שלטא עינא וכשר, כן בנ"ח].

ה) טעם נוסף יש להדליק בחלון למעלה מכ', כאשר סמוכים לבית שלו עוד בנינים גבוהים, שאז כמה דיירים רואים נרותיו מחלונותיהם, כשהם תוך כ' אמה שלו, אפי' אם נמוכים או גבוהים ממנו, וכש"כ באלה השוים לו בגובה. ובזה הוי פרסו"נ הן לבני ביתו, והן לעוד משפחות, שיכול להיות בהן יותר מעשר נפשות. ופרסו"נ לעשרה בנ"א הוי פרסו"נ (כסנהדרין עד:), שלכן הרי מדליקים בבית הכנסת לפני מנין אנשים (כבשו"ע תרעא, ז ועי' שם בבאור הלכה ד"ה ויש נוהגין, דף קמ.). - וראיה שפרסו"נ סגי אפילו כשהוא רק לשכנים, גם כשאינו לרה"ר, משיטת רש"י שמדליק על פתח ביתו הפתוח לחצר, הגם שבעיקר נראה לשכנים שבחצר, וקצת נראה החוצה לרה"ר, א"כ הה"ד הכא כשנראה לשכנים שבבתים ממול הוי פרסו"נ לדידהו.

וכבר כתבנו לעיל שגם המדקדקים שהדליקו למטה מי"ט כנזכר בב"י ד"מ וא"ר, הני מילי כשהדליקו לגמרי בפנים, ולא היה שום היכר לרה"ר, אבל כשיש שתי ברירות לפנינו, או בפנים לב"ב בלבד, ולמטה מי"ט, או הן לב"ב והן גם אפילו רק קצת פרסו"נ החוצה, בודאי הא עדיפא (וכנ"ל אות ג'). שהרי הרמב"ם (בהל' חנוכה ג, ג) הדגיש שעיקר מצות נ"ח היא "להראות ולגלות הנס", וכן שם (ד, יב) "להודיע הנס".

ו) והאמנם שאם ידליק בפנים ע"י הדלת, יקיים ההלכה שיהא נ"ח משמאל, ומזוזה מימין, ובעה"ב באמצע, ובנוסף לכך יהי גם למטה מי"ט. כבר כ' המג"א (תרע"א סק"ח) שאם יש לו חלון סמוך לרה"ר יניחנו בחלון. ופי' הלבושי שרד משום דפירסומי ניסא עדיף מסברא שיכנס בין ב' מצוות עכ"ל. וכ"כ הערוך השלחן (תרעא, כד) שכן נוהג הוא. - וא"כ לא מיבעיא בחלון שהוא למטה מכ' אמה, שידליק בחלון, אלא אפי' כשהחלון למעלה מכ', יש עדיפות בחלון, וכמו שנתבאר.

וכשמניחו בחלון יניחו בצד ימין [אם עיי"ז גם ייראה טוב החוצה], וכמש"כ הטור ושו"ע (תרעא, ז) שפתח שאין בו מזוזה מניחו בימין. וכתב בהגהות מיימוני (אות ח') דימין עדיפא לכבוד המצוה. והב"ח נתן עוד טעם דיש יותר היכר בצד ימין, שכל פינות שאדם פונה הוא לימין. וא"כ זה שייך גם בחלון.

אכן כפי שנזכיר להלן שיש בכל עניינה מצוות טעמים כמוסים ע"פ הסוד, לפ"ז י"ל שבכל גונא יניח נ"ח משמאל, גם כשאין מזוזה בימין. כי בספר מאיר עיני חכמים (אור חדש, שער ט' פרק א') מביא מסידור האר"י שסידר הרה"ק ר' יעקב קאפל ז"ל שלכן נ"ח בשמאל משום שהוא בחי' הוד עיי"ש. ולפ"ז גם בחלון שמא עדיף בשמאל. - ובזה נבין למה נ"ח בשמאל, הרי יש עדיפות בימין, הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא דמזוזה ליעבד ביה אחרינא, עי' בשאלתות (פ' וישלח כ"ו) אמנם ע"ד הסוד א"ש שיש לו טעם לחוד, כי נצח הוא בימין והוד בשמאל.

כל זה עפ"י ההלכה, אבל בכתבי האר"י ז"ל (בשער הכוונות, ופרי עץ חיים, ובסדורי האר"י ז"ל, ומשנת חסידים וכו') מובאת כונה עפ"י סוד על מקום הנחת נ"ח, למעלה מג' טפחים, למטה מ"ט [ובשע"ת תרע"א סוף אות ח' ובבן איש חי פ' וישב כתבו שע"פ סוד יניח בין ז' ל' טפחים], ובטפח הסמוך לפתח. [ולגבי נ"ח בשמאל ומזוזה בימין עי' בזה"ק (פ' ויחי דף רלח:) כי כל ביתה לבוש שנים, אל תיקרי שנים אלא שנים, כגון מילה ופריעה, ציצית ותפילין, מזוזה ונר חנוכה. הרי ששניהם קשורים להדדי כמילה ופריעה. ולכן צ"ל נ"ח מול המזוזה. ואולי לכן כ' המאירי (שבת כא:) כדי שתהא נ"ח משמאל. ופירשו בהגדה ויבא בעל הבית "בתפיליו ובטלית מצוייצת" ביניהם חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם עכ"ל. ולפנינו בשאלתות כתוב בעה"ב בטלית מצוייצת ולא נזכר תפילין. שהרי ההדלקה בשקיעת החמה. אבל לזה"ק א"ש שהמצוות האלה הן זוגות, מזוזה ונ"ח, תפילין וציצית, וא"כ שייכי אהדדי. ואולי ס"ל להדליק רגע לפני השקיעה בטלית ותפילין, וכהרשב"א שיכול להקדים ולהדליק סמוך לשקיעה. וצ"ע].

ולגבי הדר בעליה לא נזכר באר"י ז"ל מאומה. ויתכן שכמו בכל ההלכות בנגלה, שנתן להם רבינו האר"י ז"ל טעם עפ"י סוד, כן גם בהלכה זו שמדליק בעליה בחלון, יש טעם עפ"י סוד. כי גם להאיר החוצה למקום החיצונים ברשות הרבים יש לו רמז בדברי האר"י ז"ל. [ועי' גם בבני יששכר, ומש"כ במאמר ג' ל"ט בשם עוללות אפרים למה שאנו מדליקין בפנים, ע"ד אגדה אם ראית דור שח"ו אין התורה חביבה כנס. זה נתינת טעם למש"כ הקדמונים שהאידנא מדליקין בפנים, אבל אין זו הוראה להלכה].

אבל מ"מ מה שלא כתוב בכתבי האר"י ז"ל, אין בכחינו לחדש לו כונה. וא"כ יש מעליותא למדליק ע"י הפתח בין ג' ל' טפחים, שמקיים בזה גם הסוד, וכמו שהזהיר על זה היסוד ושורש העבודה. משא"כ על החלון לא גילה לנו כונה ע"פ סוד בזה. - [ומצאתי ברבינו ירוחם (נ"ט ח"א) דיש נוהגים להדליק מבפנים לפתח הסמוך לחצר, משום דשכיחי גוים וגנבים, ועוד שאין רגילין לקבוע מזוזה לפתח הפתוח לרה"ר משום גוים שיטלו אותה, ויש מזוזה לפתח הפתוח לחצר, ויהי' מזוזה לימין ונ"ח בשמאל עכ"ל. הרי שויתרו על פרסו"נ שבחוק, והדליק בפתח של חצר, כדי לקיים מזוזה ונ"ח].

ולכן כמובן מי שיכול בקומה גבוהה (וכש"כ בנמוכה) להדליק ע"י הדלת הפונה למרפסת פתוחה הנראית החוצה, יקיים בזה הנגלה והנסתר. אבל כשאין לו דלת כזו, והברירה לפניו רק או להדליק בחלון או ע"י דלת פנימית בדירתו. הסברא לכאורה אומרת, שאיש המתנהג בשאר הנהגותיו עפ"י מנהגי האר"י ז"ל, ינהג גם בזה כן, וידליק ע"י הדלת בין ג' [או ז'] ל' טפחים. ומי שאינו מתנהג בדרך כלל כמנהגי האר"י ז"ל ידליק בחלון. - כל זה בקומה גבוהה מכ' אמה. אבל למטה מכ' אמה, כשיש חיוב פרסו"נ מעיקר ההלכה, מי שירצה להדליק עפ"י הסוד, לא יזניח ההלכה, אלא חוץ מהדלקתו ע"י הדלת, ידליק בכיוון השני של דירתו הפונה לרה"ר ע"י החלון, כמש"פ (תרעא, ח) בחצר שיש לה ב' פתחים שידליק בשתייהן. [וגם הרוצה לשבת בביתו ולהאריך בהלל והודאה לד' ע"י הנרות הקדושים, יכול לנהוג כן, להדליק בחוץ, ובפנים מצד אחר].

וכיון שאין אנו רגילים להדליק בשני כיווני הבית, הרציתי דבריי הנ"ל לפני שני ידידי הגדולים בנגלה ונסתר, והג"ר יעקב הלל שליט"א ראש ישיבת "אהבת שלום" פעה"ק ירושלם ת"ו ומחבר ספרים רבים, אמר לי שזה כמה שנים הוא נוהג כן, ומדליק בב' מקומות בבית, ע"י החלון לפרסומי ניסא, וע"י הדלת שאין בה פרסו"נ, אבל הנר הוא מול המזוזה ולמטה מי' טפחים.

והג"ר שריה דבליצקי (שליט"א) [זצ"ל] מחשובי חכמי בני ברק ומחבר ספרים רבים, כתב לי את המכתב הרצוף פה, בצירוף מאמרו בקובץ "אור תורה" (בני ברק כסלו תשל"ו) בו מביא (בסי' ב') לשון הריטב"א (מכת"י) שכ' דר בעליה פירוש וסתמא קאמר אע"פ שהיא גבוהה לבני רה"ר למעלה מכ' אמה, דבדידיה משערין כיון דלא אפשר אלא בהכי וכדאמרין עכ"ל. הרי שדעת הריטב"א להדליק בעליה בחלון גם אם הוא גבוה יותר מכ' אמה מרה"ר. - ומסיק שם (בדינים העולים אות א') דהרוצה להחמיר ידליק שתי חנוכיות, אחת על פתח החצר, ואחת על פתח הבית, ויברך על זו שבפתח החצר, וז"ל במכתבו:

יום י"א טבת תשמ"ט

למע"כ יד"ע הג"מ בנו"נ שמו מפארים וכו'

מוהר"י ליברמן שליט"א

שלו' וברכה וכוטו"ס.

היום קבלתי בשמחה דבריו הנעימים, והנני שולח לוטה בזה מה שכבר כתבתי בענין זה לפני יותר מעשר שנים. והנה יש ריטב"א מפורש להדליק בחלון אף גבוה מכ', ודברי הפרמ"ג אמרתי ת"ל מסברא דנפשאי.

ולכן לשואלים אותי בענין זה אני אומר: - גם אם החלון גבוה מכ' יש להדליק בחלון, רק ישתדל שהקיר של החנוכיה הפונה אחורנית לצד הבית יהיה שקוף, ולא מברזל, כדי שהנרות יראו גם בבית, דאם אין בזה דין של מניחה בחלון, הוי כמדליק בפנים, שיוצא עכ"פ בזה בדיעבד, ודוחה ספק זה

מעלת מזוזה משמאל וכו', כי כל דין מזוזה משמאל וכו' אינו דין עצמאי, אלא שאם אתה מדליק בפתח כדין, אז תהדר לשים בצד שמאל. אבל מצד עצמו אין בזה הוראה לקביעת מקום להדלקת נר חנוכה ואין הכי נמי אם במרפסת יש דלת ואם יש שם בשמאלו יראו למטה הוי שפיר טוב, ואם לא יראו, יש שם על החלון או על אדן המעקה של המרפסת. ולמעשה ברוב ככל הדברים שכתב כת"ר שליט"א אנחנו משתווים בס"ד.

מ"ש כת"ר שליט"א לשון המאירי שבת, ובעל הבית בתפילין, תודה רבה על שהאיר עיני, ואני מקיים זה מסברא. אבל מה שכותב כת"ר שמשום זה ידליק רגע לפני השקיעה זה לא סבירא לי, אלא שמוכרחים לומר שמ"ד זה, ובעה"ב בטלית ותפילין, הרי בטלית סובר כהרא"ש דכסות יום חייב בלילה וכמדומה דאף להרמב"ם חייב עד צאה"כ, וס"ל למ"ד זה להדליק בשקיעה גופא.

ומ"ש בתפילין נראה דס"ל כש"ע דלילה זמן תפילין ורק להניח אסור מדרבנן אבל בהיו עליו מבעו"י מותר להשהותן ועוד מקיים ממילא כל רגע ח' מצוות עשה אלא שזה הלכה ואין מורין כן, ולמעשה גם לרמב"ם הסובר דלילה לאו וכו' ועובר בלאו המניח. עכ"פ, בהיו עליו מבעו"י גם הוא פוסק דמותר להיות עליו רק שאינו מקיים שום מצוה ולדידיה קשה לומר שאם יעמוד שם עם התפילין שיהיה בזה איזה הידור.

עכ"פ יהיה איך שיהיה, בכל לילה מלילות חנוכה שאני מדליק בשקיעה אני פושט מקודם התפילין שהלכתי אתם כל היום ונשאר כמובן רק בט"ק ומקיים בזה פשטות השאלות דגרסי טלית. - אך בערב שבת שבשעת ההדלקה עוד היום גדול מנהגי בל"נ להדליק לבוש תפילין ולפעמים גם ט"ג ולפעמים לא, ועכשיו הנני שמח שגם המאירי גרס כן, (אינני מהשוללים תפילין בערב שבת אחר חצות היום, זאת היא תורה חדשה, ומבואר להדיא בחמדת הימים ובנגיד ומצוה להניח תפילין גם במנחת ער"ש, כ"ש שאין לפושטן, והרי אחת מהתקיעות היא לשפיטת תפילין, וגם המעשה דר' אליעזר שהיה חולה ופשט תפילין בין השמשות).

יד"ע המקצר מתוך הכרח הזמן ומברכו בכל חותמי ברכות בר"ג עם כל משפחתו הנ'.

ש. דבליצקי [סוגיות הש"ס, חא"ח ח"ב, סימן לג]

סימן קכה

נר חנוכה בחלון גבוה מכ' אמה

בס"ד ג' טבת תשס"ט

שוכט"ס לכבוד הרה"ג ר' אלי' רוזנבלום שליט"א בכולל מיר ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט,

במכתבו העלה ספק נאה בנר חנוכה המדליקו בחלון שהוא גבוה כ' אמה מקרקעית רה"ר, אבל ברחוב

ההוא עוברים הרבה אוטובוסים ומקרקעית האוטובוס עד לחלון הוא פחות מכ' אמה, אם בכה"ג הוי פרסומי ניסא, וידליק בחלון ולא בפנים הבית בדלת.

במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לג) העלנו עפ"ד הפמ"ג (תרעא משב"ז ה') שעכ"פ גם בגבוה מכ' אמה יש היכר קצת לבני רה"ר. — בפרט לבנ"א היושבים על ספסלים בסביבות הבתים הגבוהים, או במכוניות, כשנשענים על גבם ועיניהם כלפי מעלה כרגיל, אז רואים היטב הנ"ח גם בקומות הגבוהות, וממילא שפיר מדליקים בחלון אפי' למעלה מכ' אמה, וכש"כ כשמקרקעית האוטובוס עד לחלון [ר"ל עד לנר] אין כ' אמה.

והזכרנו שם (אות ה) טעם נוסף להדליק נ"ח בחלון למעלה מכ' מרה"ר, כאשר סמוכים לבית שלו עוד בנינים גבוהים, שאז כמה דיירים רואים נרותיו מחלונותיהם, כשהם תוך כ' אמה שלו, אפי' גבוהים או נמוכים ממנו, כש"כ בשוים לו בגובה. ופרסו"נ לעשרה בנ"א הוי פרסו"נ (כסנהדרין עד:). והרי ד' רש"י שמדליק בפתח ביתו הפתוח לחצר, הגם שבעיקר נראה לשכנים שבהחצר, וקצת נראה החוצה לחצר, א"כ ה"נ כשנראה לשכנים שבבתים ממול הוי פרסו"נ לדידהו.

[שו"ת חלק ט' סימן קסא]

סימן קכו

הדלקת נ"ח בקומה נמוכה שאינו נראה

בס"ד ד' כסלו תשע"ב

בירח הישועות והנפלאות, תתברך ממעון הברכות, האברך היקר השוקד עה"ת ימים ולילות, מופלא ומופלג בתורה ויר"ש וכליל המעלות, מו"ה משה בהג"ר בנימין זאב בצרי שליט"א, בני ברק. אחדשה"ט, במכתבך שאלת אודות הדלקת נר חנוכה, שאתה גר עם אשתך בקומת מינוס, דהיינו קומה מתחת מפלס הכניסה לבית, ופתחך פונים לחצר ולא לרה"ר. וכיון שלא פירטת המצב צריך לבאר לך בכמה אנפין.

ונקדים מה שנתבאר אצלינו במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"ב סו"ס לא, עמ' רכו-רכז) שיש פרסו"נ ויש זכרון הנס, כמדויק מלשון הרמב"ם (הל' חנוכה ג, ג) שכ' להראות ולגלות הנס, ושם (ד, יב) להודיע הנס. ושם (ד, יג) זכרון הנס. — וזה להורות שגם איש יחידי המדליק לו בפנים בביתו, ואין איש עמו, מ"מ גם אצלו נ"ח זה עדיף מיין לקידוש. — וכן הביא הרב"י (ריש סי' תרעז) מארחות חיים מי שהלך לכפר שאין בו ישראל, ואין לו בית מיוחד, מדליק ומברך זכר לנס ומניחו על שלחנו.

כי ישנן ג' מדרגות: א) פרסו"נ דרבים לרה"ר. ב) פרסו"נ לבני ביתו בפנים. ג) זכרון הנס אפילו ביחידי בביתו. וזה נקרא פרסום הנס לעצמו. וגם זה עדיף מקידוש היום. — ודייקנו כן מהביאור ההלכה

(תרעא, ז ד"ה יש נוהגין) שכ' שעצם ההדלקה שציוו חכמים על כלל ישראל הוא נקרא פירסום הנס עכ"ל. ר"ל כאשר כלל ישראל מדליקים והוא מדליק עמהם במקומו ה"ז ג"כ בכלל פרסו"נ. וא"כ די אם אתה ואשתך רואים הנרות, וא"צ רבים, דנ"ח "איש וביתו". — אבל יתכן מאד שיש אצלך יותר מזה, שרואים נ"ח מהבתים הסמוכים, אפילו הם מסתכלים אליך כלפי מטה. — וגם אם השכנים שלך בקומת מינוס נכנסים לדירותיהם דרך החצר, הרי יכולים לראות נרותיך. רק אם כולכם נכנסים דרך חדר המדרגות, אז אין הם רואים, כי אם אלה שפתחיהם או חלונותיהם, אפי' למעלה, מול חלונך. ודי בזה. — ואם גם זה אינו, אלא שום שכן אינו רואהו, כבר נתבאר דדי אם הוא ואשתו רואים הנרות.

וליתר הידור מצוה, אפשר בנוסף לכך להדליק מנורת חנוכה (פשוטה מפח) למעלה בדלת הכניסה לבית, אשר כל הדיירים שותפים בחדר המדרגות, ונחשב כחצר שלהם, וכמו שרבים נוהגים [הגם שלפי החזו"א ח' המדרגות אינו כחצר כיון שאינו להשתמשות, אבל לפעמים יש חדרי כניסה לפניו ומניחים שם עגלות תינוקות]. — ויברך בבית ואח"כ יעלה וידליק ע"י פתח הכניסה לבית.

חזק ואמץ בשקידת התורה"ק ובהנהגת ביתך בקדושה וטהרה דושה"ט

[שו"ת חלק יא סימן קיא]

סימן קכז

אכילה לפני הדלקת נר חנוכה כשהוא בדרך

בס"ד ח' טבת תשע"ה

שלו' וברכה, ברביה והמשכה, לאשרי שלו ככה, כבוד הרה"ג המופלג והמהולל בתשבחות רבי מרדכי חיים שליט"א עורך ומחבר הגליון החשוב 'פנינים'

על דבר השאלה במי שנמצא בנסיעה בדרך להדלקת נר חנוכה אם מותר לו לאכול.

הנה האכילה לפני קיום המצוה אסורה, כדמצינו בכמה מקומות, בחנוכה במשנ"ב (תרע"ב סק"י) ובשע"צ בשם הב"ח שיש כאן חומרא משום שר חנוכה היא פירסומא ניסא. במגילה בשו"ע (סי' תרצ"ב, ד' בהג"ה). בתפילה ובק"ש (בסי' פ"ט). בבדיקת חמץ בשו"ע (סי' תלא, א) וכתב במשנ"ב ובביאור הלכה דמלשון השו"ע משמע שרק אכילת קבע בפת אסורה לפני מצוה וכשהגיע זמן המצוה גם לא פירות.

אבל כתב הביאור הלכה שם לחלק בין ק"ש ותפילה לבדיקת חמץ, דבק"ש ותפילה יש הרבה זמן עד סוף זמנם. רק בפת חיישינן שימשך וישכח לגמרי, משא"כ בבדיקת חמץ שזמנו דוקא בתחילת הלילה לא רק האכילה אסורה אלא השהיה עצמה אסורה, אפי' ללא אכילה עיי"ש.

לפי"ז ה"ה בנר חנוכה שיש זמן מוגבל עד שתכלה רגל מהשוק אפי' פירות יהא אסור לאכול, דגם דלחששא שמא ישכח אסור רק פת, אבל כדי שלא ישהה אפילו בלי טעימה אסור. — אפי' מדליק בפנים איתא בשו"ע (תערב, ב) שידליק בתחילת הזמן, א"כ כל טעימה אסורה לפני הדלקת נר חנוכה. אבל יש לעיין בנמצא במקום שא"א להדליק, כגון שנוסע באוירון או באוטובוס בנסיעה למרחק וזמן הנסיעה ארוך, אם חיישינן שימשך בסעודתו וישכח, ואת"ל שאעפ"כ אסור, אם מותר לאכול פירות [ומשכחת לה גם במי שח"ו נמצא בבית החולים או בבית האסורים וישוחרר הערב ומביאים לו לאכול פת או פירות האם מותר לו ומה].

והוא שיש במקרה כזה ענין שהרעב עצמו יזכירו שצריך להדליק נר חנוכה ויוכל לאכול, אבל לצורך זה לסימן להזכירו לא היה צריך שהרעב יזכירו, אלא די אם יעשה לעצמו איזה סימן שיזכירו שצריך להדליק. — ומסתבר שאין הרעב סימן, אלא חשש שמא ימשך בסעודה, וא"כ כשאי אפשר להמשך בסעודה כי בהגיעו למחוז חפצו יצטרך לרדת מהאוירון או מהאוטו, יהא מותר לו לאכול אפי' פת, כי זמן הנסיעה יותר ארוך מזמן הסעודה שיאכל. — אבל עכ"פ צריך שיעשה לעצמו איזה סימן מובהק ורישום ניכר שצריך להדליק נר חנוכה.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רכא]

סימן קכח

אשה באכילה ושתיה קודם הדלקת נ"ח

בס"ד, כ"ז כסלו תשע"ו

שוכט"ס ליד"נ היקר ש"ב הרה"ג ר' פנחס זעליג בלויא שליט"א, מח"ס 'אדני פז', בית שמש. אחדשה"ט,

ע"ד שאלתך בדברי המ"ב (סי' תער"ב סק"י) דמשהגיע זמן הדלקת הנרות אסור ללמוד, וכ"ש אכילה ושאר דברים שאסור לעשותם קודם תפלת מנחה (כבסי' רלב ס"ב). ויש לדון מה הדין באשה שבעלה מדליק והיא יוצאת ממנו, אם ג"כ אסורה באכילה ושאר דברים, כיון שיוצאת בהדלקתו. או דילמא כיון שאין החיוב בפועל עליה רק על בעלה, והוא לא ישכח להדליק מפני שמונע עצמו מאכילה וכדו' סגי בכך. — וכן יש להסתפק במי שנמצא בדרך ומינה שליח שידליק עבורו בביתו, אם משהגיע הזמן יש לו ג"כ להימנע מלאכול ויתר הדברים, הואיל ומחוייב בהדלקה, או דילמא דמותר לו כיון דהשליח לא ישכח להדליק.

לכאורה כיון שהיא מינתה אותו לשליח, א"כ מסרה לו לקיים את חיובה והיא נסתלקה מהחיוב, וממילא מותרת לאכול ולישון, מפני שהשליח מדליק. וזה כדין אכסנאי דילפינן מר' זירא (שבת כב).

שפטר עצמו במה שאשתו מדלקת עליו בביתו והוא הי' בביהמ"ד. וחזינן שלא פסק מלימודו כלל, רק סמך על הדלקתה. — ויש להסמך לזה את אשר כ' בעזר מקודש (אבהע"ז סה, ח) דנשים מותרות לאכול ע"י נוסח המבדיל, כיון דחיובן אחר המבדיל רק מדרבנן, וכיון שישמעו מבעליהן אין חשש שישכחו. וא"כ ה"נ בנידו"ד.

אלא שמדין אכסנאי (בשו"ע סי' תרעז) חזינן שלכתחילה ישתתף בפרוטה עם בעה"ב כדי שיהי' לו חלק בנרות, א"כ זה הנר שלו [ואולי זה לא משום שליחות]. וראה במ"ב (תרעז סק"ד) שאכסנאי המשתתף עם בעה"ב צריך לשמוע הברכות מבעה"ב. הרי דלא סגי בהשתתפות, וכמש"כ המקור חיים (להחיות דעת) שצריך לעמוד אצל הנרות חצי שעה ולהודות ולהלל לה'. — א"כ ישתדל להיות אצל ההדלקה, וכן האשה אצל בעלה כשמדליק.

ש"ב דושת"ה אוה"נ

[שו"ת חלק יד סימן שלט]

סימן קכט

עשיית מלאכה כשהנרות דולקות

בס"ד י"ח טבת תשס"ה

שוכט"ס למע"כ המופלג בתורה חריף ובקי ובעל סברא ישרה ה"ה הרב **מרדכי זיידל** שליט"א, בק"ק בית שמש.

אחדשה"ט וש"ת, לא ידעתי איך לכנותו ויסלח לי.

כתב הטור (בסי' עתר) דימי חנוכה הן ימים טובים לומר בהן הלל ועל הנסים, אבל מותרים בעשיית מלאכה, ונוהגות הנשים לא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ואין להתיר להן, גם אם נהגו איסור מלאכה בכל היום אין להקל להן, משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם (פסחים נא). — והרב"י חולק ד"ל דכיון דאין בחנוכה שום סרך איסור לעשות מלאכה, ל"ש בזה משום דברים המותרים, שהוא רק בשיש איזה סרך איסור, לאסור הא אטו הא, אז אין להתיר עי"ש.

והקשה כב' על הב"י שהרי בשו"ע (ביו"ד ריד, א) דבכלל דברים המותרים, שנהגו בהם איסור, שאין להתירם, הן תעניות שלפני ר"ה ועשי"ת, ואיזה סרך איסור, יש בזה.

י"ל דא"צ סרך איסור ממש, אלא צד ומקור בהלכה, ובימי התשובה, יש צד מבחי' הלכות תשובה, להתענות בהם. לכן אם רגיל בהן הוי כנדר.

עוד מקשה דפורים אסור בעשיית מלאכה, מטעם דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור (מגילה

ה:). והרי אין בו סרך איסור לעשות מלאכה. — וי"ל דפורים הם ימי משתה ושמחה, והגם דאיסור מלאכה לא קיבלו עליהם (כבגמ' שם) דלבסוף כתיב רק משתה ושמחה ולא כתיב יו"ט, מ"מ ביטול מלאכה הוא גדר למשתה ושמחה, שאם יעמול במלאכתו לא יהא לבו פנוי לעשות משתה ושמחה. — משא"כ חנוכה הם רק ימי אמירת הלל והודאה בעל הנסים (בפירש"י שבת כא:), ואין שום גדר בביטול מלאכה בהם, כי הנשים צריכות רק לשמוע הברכות ולראות הפרסו"נ. וכן ס"ל להרב"י דאין דרך איסור מלאכה, לכן מותר להתיר להן, מטעם נדר. ולולא דברי הרב"י, הי' אפשר לפרש דעת הטור, דס"ל שגם בחנוכה יש סרך איסור במלאכה בחצי שעה שהנרות דולקות, כדי שיתנו דעתן לפירסו"נ ולהודות לה' עליו, ומשו"ה אם נהגו כל היום באיסור מלאכה, ורוצות להתיר נדרן אין מתירין. — אכן אין הרב"י מפרש כן דברי הטור [אלא דהטור ס"ל גם באין סרך איסור אין מתירין הנדר].

דושת"ה בברכה מרובה

[שו"ת חלק ז' סימן קכז]

סימן קל

עשיית מלאכה לאחר שכבו נ"ח

בס"ד טבת תשע"ג

שוכט"ס לכבוד הרה"ג החר"ף ובקי מו"ה רועי צבי תמיר שליט"א, בית שמש ת"ו
אחדשת"ה, שמחתי עם שאלותיך המחממות בעניני חנוכה.
עשיית מלאכה בכבו הנרות בתוך חצי שעה, דכיון דקי"ל דכבתה אין זקוק לה, האם מותר לנשים לעשות באותו זמן מלאכה, שהרי אין הנרות דולקות כבר, או שמא כיון שהוא עיקר זמן שהנרות צריכות לדלוק נשארה התקנה למניעת מלאכה.
נלע"ד שתלוי בשני הטעמים העיקריים של איסור מלאכה, הרב"י (סי' עתר) כתב, כדי שיהא להם היכרא שאסור להשתמש לאורן, וכ"כ הכלבו (חנוכה סימן מד ד ע"א) ושלטי גבורים (על הגהות מרדכי), ומשנ"ב (עתר סק"ד). — אבל הב"ח בשם צידה לדרך כתב, שקבלו עליהן איסור מלאכה כדין יו"ט ואין להקל עליהן, ובשם מהר"ל (אות יא) כ', שקבלה בדינו שאין לאדם לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש אומרים גם (נדצ"ל ורק, הגהות) ביום א' וביום ח' מנהג רבותינו נ"ע לאסור מלאכה עכ"ל. — וכ' על זה הב"ח שרמוז ב"חנוכה" ר"ל שחנו ממלאכה, וכמו הנשיאים שחנו ממלאכה ביום הקרבתם, וכדין ר"ח עכ"ד.
והיינו שלא חמור כ"כ כיו"ט, אלא רק כר"ח, שיש להמנע מכביסה ותפירה וכדומה, אבל מותרות

רסה

בעבודת הבית, הכנת המאכלים וניקוי הנצרך. — אבל מלשון מהר"ל "שאין לאדם לעשות מלאכה" מבואר שגם אנשים בכלל. - ובמג"א (סק"ב) וט"ז (סק"ב) ובהגר"א ושע"ת משמע, דלהלכה נקטינן שרק הנשים קבלו ע"ע הנהגה זו, אבל לא רק חצי שעה, אלא "כל זמן שנרות בית הכנסת דולקות", והוא עד כחצות (מג"א), שכן היה דרכם שנרות ביהכ"נ דלקו עד חצות (לבו"ש). — והמשנ"ב (ס"ק ג-ד) נקט בשניהם לקולא, שרק הנשים, ורק כחצי שעה.

ויש לעיין לפ"ז להמג"א בזמנינו שאין נרות ביה"כ דולקות עד חצות לילה, אדרבא מכבים אותן לאחר שעזבו המתפללים, [כי אם אולי בביכ"נ כ"שטיבלאך" שמתפללים רצופים עד חצות], אם נוהג איסור מלאכה עד חצות. — ומאידיך יש לעיין לדידן שמדליקים בפתילות שבתוך זכוכית, הדולקים כחמש שעות, אולי יש סברא להמנע ממלאכה כ"ז שנרותיו דולקים, בפרט אם נחוש שזמן "כלתה רגל מן השוק" הוא מאוחר מהזמן בחז"ל, והוא בערך בשעה תשע בערב, אם עד אז יש ענין של מניעת מלאכה.

וא"כ הגם שהמשנ"ב הקיל כטעם הרב"י, שמניעת המלאכה היא רק לנשים ומשום היכר, ורק כחצי שעה. והמקיל יש לו עמוד לסמוך עליו, בפרט אם המלאכה נצרכת לפרנסתם, ובפרט בכבו הנרות, ובאיש יש בודאי מקום להקל. — אבל מי שנשאו לבו להדר בזה להמנע כל זמן שהוא חיוב, לחוש שעדיין לא כלתה רגל מהשוק, ומטעם שקבלו עליהם אנשים ונשים כיו"ט, ורק כחומרת ראש חודש, תבא עליו ברכה, וגם אם כתבה אין זקוק לה, מ"מ מצוה לחזור ולהדליקן שיהא פרסומא ניסא.

דושה"ט בברכה

[שור"ת חלק יג סימן רכב]

סימן קלא

הפעלת מכונת כביסה בזמן הדלקת נ"ח

בס"ד, כ"ז אדר א' תשע"ו

שוכט"ס לכבוד הרה"ג ר' אלישע חן שליט"א, ירושלים.

אחדשה"ט, ע"ד שנסתפק בדיון עשיית מלאכה לנשים בזמן הדלקת נרות חנוכה, האם הגדר בזה כאיסור מלאכה בחוה"מ, או תליא באם המלאכה קשה או קלה. ונפק"מ לענין כיבוס במכונת כביסה, שהיא מלאכה שאין בה טירחא רק לחיצה על כפתור, אם יש להתיר מטעם זה.

הנה כפי שנתבאר בשור"ת משנת יוסף (ח"ג סי' רכג) יש שני טעמים עיקריים לאיסור מלאכה בזמן הדלקת הנרות, הרב"י (סי' עתר) כתב, כדי שיהא להם היכרא שאסור להשתמש לאורן, וכ"כ הכלבו (חנוכה סימן מד ד.) ושלטי גבורים (על הגהות מרדכי), ומשנ"ב (עתר סק"ד).

והב"ח כתב בשם צידה לדרך, שקבלו עליהן איסור מלאכה כדין יו"ט ואין להקל עליהן, ובשם מהר"ל (אות יא) כ', שקבלה בידו שאין לאדם לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, וי"א גם (נדצ"ל רק, הגהות) ביום א' וביום ח' מנהג רבותינו נ"ע לאסור מלאכה עכ"ל. וכ' על זה הב"ח שרמוז ב"חנו-כה" ר"ל שחנו ממלאכה, וכמו הנשיאים שחנו ממלאכה ביום הקרבנות, וכדין ר"ח עכ"ד. ומדברי הב"ח עולה שאיסור מלאכה בחנוכה לא חמירי כ"כ כיו"ט, אלא כר"ח, שיש להמנע מכביסה ותפירה וכדומה, אבל מותרות בעבודת הבית, הכנת המאכלים וניקוי הנצרך.

אבל מלשון מהר"ל מבואר שאיסור מלאכה בחנוכה הוא כיו"ט, שהרי איסור מלאכה בר"ח נוהג רק בנשים, ואילו בחנוכה כתב המהר"ל "שאיין לאדם לעשות מלאכה", והיינו שגם הנשים בכלל וכדין יו"ט. אך ממג"א (סק"ב) ט"ז (סק"ב) ביאור הגר"א ושע"ת משמע, דלהלכה נקטינן שרק הנשים קבלו ע"ע הנהגה זו, ולא רק חצי שעה, אלא "כל זמן שנרות בית הכנסת דולקות", והוא עד כחצות (מג"א), שכן היה דרכם שנרות ביהכ"נ דלקו עד חצות (לבר"ש). — והמ"ב (ס"ק ג-ד) נקט בשניהם לקולא, שרק הנשים, ורק כחצי שעה.

ובנידו"ד לא מבעיא למהר"ל שאיסור מלאכה בחנוכה כדין יו"ט, דפשיטא שאסור לכבס במכונה. אלא אפילו להב"ח שנקט שאיסור מלאכה בחנוכה הוא כדין ר"ח, נראה לאסור כיבוס ע"י מכונה. וכמו שמחמירים שלא לכבס במכונת כביסה בר"ח, וכמו שנתבאר בשו"ת משנ"י (חי"ג סי' קלג) ועיי"ש בטעם מניעת מלאכת נשים בר"ח שהוא משום מעלת היום.

והגם שהכיבוס במכונת כביסה היא מלאכה שאין בה טירחא אלא לחיצה על כפתור, מ"מ נחשבת למלאכה גמורה, וכמ"ש החזו"א (או"ח סי' לו סק"א, ובב"ק סו"ס יא) לגבי שביעית דהחורש במכונת חרישה חשמלית חשוב כח ראשון וחייב על זה בשבת ובשביעית משום חורש. וכן בזריעה, צורת הזריעה היא אחרת ממה שראינו בימים הקדמונים. דכל מלאכה שנאסרה בזמן חז"ל אסורה גם בימינו אע"פ שאין בה טרחה מרובה. — וראה עוד בשו"ת משנ"י (חי"ג סי' נג) שתקנת עזרא לכבס ביום חמישי נוהגת גם בזמננו שיש מכונת כביסה, מכמה טעמים שהבאתי שם.

וכיון שבר"ח נוהגים איסור במכונת כביסה, אזי בחנוכה ממה נפשך אסור, או משום דדינו כיו"ט שאסור, או כר"ח שאסור. — וה"ה לפי טעם הראשונים (הנ"ל) שהמלאכה בחנוכה נאסרה משום היכר, גם כיבוס ע"י מכונה אסור, דבזה שאנו אוסרים את הכיבוס הוא כהיכרא שאסור להשתמש לאור הנ"ח.

והני מילי להפעיל את המכונה בעוד הנרות דולקות. אבל באופן שהמכונה פועלת מקודם זמן ההדלקה, נראה שאין צריך לכבות, דכבר נתבאר במשנ"י (חי"ג שם), דבר"ח לא נאסר עצם המלאכה כמו בשבת ויו"ט, אלא כיון שהוא לנשים כיו"ט, אין להן לחללו ע"י עשיית מלאכה שאינה לצורך היום. וא"כ בנידו"ד שהמכונה הופעלה מקודם הדלקת הנרות ואינן עושות מלאכה בידיים ליכא בית

מיחוש. ואף אי איסור מלאכה בחנוכה הוא כיו"ט ממש, וכדמשמע מלשון מהרי"ל הנ"ל, הלא ביו"ט גופיה א"צ לכבותו אלא משום דאושא מילתא והוי עובדין דחול וזילותא, ולא משום שנקרא מלאכה ממש, וכמ"ש בשו"ת משנ"י (חי"א סי' נה) שאין להתיר הפעלת מכונת כביסה אוטומטית בע"ש משום אושא מילתא וזילותא, יעו"ש. וא"כ בחנוכה שלא שייך טעם זה, א"צ לכבות.

וגם לראשונים שפירשו בטעם איסור מלאכה בחנוכה להיכרא שאסור להשתמש לאור הנרות, נראה שאין צריך לכבות את המכונה, כיון שעיקר החשש שיבוא להשתמש בנרות חנוכה הוא כשעושה מלאכות בשעה שהנרות דולקות, אבל בעניננו שהמכונה הופעלה מקודם הדלקת הנרות ליכא חשש זה.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יד סימן שמ]

סימן קלב

לקיחת גפרור שלא ברשות כדי להדליק נ"ח

בס"ד, כ"א אב תשע"ו

הרבה הצלחות, ברכות וישועות, לכבוד הרה"ג החריף ובקי טובא, מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס 'בית מתתיהו'.

אחדשה"ט,

בענין שאלתך בעובדא דהוי באב שרצה לפדות את בנו הבכור, וביקש לקנות מן הכהן כסף חמשה סלעים, ולא היה ביד הכהן סלעים והלך לבית אביו לקחת ממנו, אך אביו לא שהה בביתו ולקח הכהן הכסף שלא ברשות ונתנם לאב, והלה פדה את הבכור במעות אלה, אם אמרינן דחל הפדיון משום דניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממונו, והיינו שאבי הכהן הפודה ניחא ליה בכך, או דכיון שאינו אלא הכשר מצוה לקיום מצות פדה"ב, ואינו חפץ של מצוה כטלית ותפילין, אין אומרים בזה הכלל דניחא ליה לאיניש ולא חל הפדיון.

והגם שמצינו דגם בהכשר מצוה אמרינן הכלל דניח"ל לאיניש, וכמש"כ המג"א (סי' תקפו סק"ד) שמותר ליקח שופר שלא מדעת מדין ניח"ל. וכן משמע מדברי הב"ח (או"ח סי' שסז, ג) שכתב, דאשתו של אדם מערבת שלא מדעתו משום דניח"ל לאיניש. וכ"מ משו"ת מהרי"ל (סי' קצח) דשואל חלוק מותר לקורעו לקיים מצות קריעה משום ניח"ל, ואח"כ ישלם לו. מ"מ בנידו"ד יל"ע בזה כיון שאין הכהן עושה מצוה אלא האב, כדאיתא בגמ' (פסחים קכא:), ואמנם למש"כ הצ"ח שם שהכהן מסייע במצות הפדיון, א"כ גם בזה י"ל ניח"ל לאיניש, דהו"ל הכשר מצוה. – עוד כתבת להסתפק, אם גם

רסח

בהכשר דהכשר מצוה אמרינן ניח"ל לאיניש, וכגון לקחת עגלה של חבירו בלא רשות כדי להעביר בה קרשים לסוכה, עכתו"ד השאלה.

מסתבר שגם בהכשר דהכשר מצוה, וכ"ש בהכשר מצוה עצמו, אמרינן ניחא ליה לאיניש, דמאי נפק"מ אם זה גוף המצוה או הכנה למצוה, העיקר שע"י ממונו תיעשה המצוה, וכדאמרינן ניחא ליה באדם שלומד עם ספר או סידור של חבירו, והרי הספר הוא רק הכשר מצוה שעל ידו הוא יכול ללמוד או להתפלל, והמצוה היא מה שהלה לומד בפיו, ועכ"ז אמרינן ניח"ל. ואפילו כשרק מעביר ע"י עגלת חבירו קרשים לסוכה, מסתבר דאמרינן ניחא ליה לאיניש, דסוף כל סוף זוכה זה שע"י עגלתו בא חבירו לידי מצוה וניחא ליה בזה.

וא"כ גם בנידו"ד, הגם דאין גוף החפץ מצוה כציצית ותפילין, מ"מ אמרינן בזה דניחא ליה לאבי הכהן שיעשה המצוה בממונו, והיה מותר לקחת אותם. ובפרט שהאב קונה אותם מאבי הכהן והוא מקבל מעות תמורתם, דבודאי ניחא ליה בכך. – וכ"ז מצד ניחא ליה לאיניש, אך עדיין יל"ע אם לא חסר כאן דעת מקנה, כיון שנוטלן שלא ברשות המוכר דהיינו אבי הכהן הפודה, וא"כ אפשר שאין אבי הבן זוכה בהן ואין הסלעים שלו.

אבל מה שהבאת להוכיח ממה שכתבתי בתשובה להרה"ג רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א (נדפס בשו"ת גם אני אודך, עמ' רסט) שמותר לקחת גפרור מחבירו ולהדליק נר חנוכה משום דניח"ל לאיניש. יש לחלק, דהתם הגפרור אינו שוה פרוטה, ובדבר מועט כזה ודאי שאין מקפידים, ובודאי ניחא ליה.

דושה"ט בברכה מרובה

[שו"ת חלק טו סימן קפא]

סימן קלג

בירך על נ"ח ונשפך השמן

בס"ד י"ט טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד ידידי הרה"ג החו"ב. משנתו קב ונקי, לן בעמקה של הלכה מו"ה ראובן דנישבסקי שליט"א, יושב עה"ת בק"ק נתיבות אחדשה"ט.

מכתבך הצעת שאלה בא' שבירך בליל א' דחנוכה את ג' הברכות, ולא הספיק להדליק עד שילד הפיל את המנורה ונשפך השמן, ותיכף לקח פתילות ומילא שמן מהבקבוק שהיה לפניו והדליק, והסתפקת אם חייב לברך הברכות שנית.

ולנכון כתבת שאין צריך לחזור ולברך אפילו ברכת ההדליק, וכעין מש"כ הט"ז (או"ח סו"ס רעא) במי שקידש בשבת על כוס ונמצא שהוא מים, שצריך לקדש שנית, אא"כ היה שם יין לפניו מוכן לשתות, שאז ימלאנו יין וישתה הכוס וא"צ לחזור לקדש ולברך (וכ"ה במ"ב סי' רעא סקע"ח). — וא"כ ה"נ היה השמן מוכן לפניו, וא"צ לברך שנית, כיון שלא הפסיק בדיבור.

הנה הדבר מפורש גם בהל' חנוכה בכף החיים (סי' תרעו, יא) דהוה עובדא שבירך הברכות בחושבו שהיה שמן, ולא נמצא כי שכחו ליתן שמן, ודמהו להט"ז הנ"ל, שאם השמן היה לפניו א"צ לחזור ולברך.

ויל"ע אם נדון דידן עדיף מהעובדא של הכה"ח. דשם לא מילאו כלל שמן. ובכ"ז אם היה שמן אחר לפניו א"צ לחזור ולברך, כש"כ אם בירך על שמן אלא שנשפך. — או דילמא גרע מהתם. דשם עדיין לא מילא שמן, והיתה חסרה רק פעולת המילוי וזה עשה אחר הברכה, ויצא בה יד"ח כיון שהשמן היה לפניו, אבל כאן כבר מילא השמן, אלא שנשפך, א"כ נתקלקל וצריך לפעולת מילוי חדשה. אבל למעשה הדמיון עולה יפה, בין בכוס שמילאהו מים, בין בכוס ריקה, בין בנשפך היין מהכוס, אם היין האחר היה לפניו א"צ לחזור ולברך, וכמ"כ בשמן לנ"ח.

אלא שכתב המשנ"ב (רעא סקע"ח) אבל אם היה היין מוכן לפניו "ודעתו היה לשתות ממנו אח"כ א"צ לקדש שנית" דהוי כאילו קידש על כל היין שמוכן לפניו עכ"ד. וזו הוספה על דברי הט"ז שלא הזכיר תנאי זה של דעתו לשתות ממנו, ולקחו המשנ"ב מהמג"א (סו"ס רעא). [והמג"א לא הזכיר שהיה יין לפניו, רק היה דעתו לשתות עוד יין, והט"ז לא הזכיר שהיה דעתו לשתות עוד, וחיבר המשנ"ב ב' הדעות]. — ולפ"ז בנר חנוכה שנשפך הרי לא היה דעתו להשתמש בלילה זו בעוד שמן מהבקבוק, וא"כ לא סגי במה שהיה לפניו עוד שמן.

אכן כשנעניין נראה דשפיר דמי, עפ"ד המשנ"ב וביתר ביאור בשו"ע הרב (רעא, כח) שאם הי' לפניו עוד רביעית יין מוכן אז א"צ לחזור לברך בפה"ג ולקדש, אלא ישתה ממנו, שה"ז כאילו קידש על היין ההוא. שאף שצריך לאחוז הכוס, מ"מ אין האחיזה מעכבת עכ"ד. — וא"כ ה"נ תיקנו ג' ברכות נ"ח על המדליק או הרואה נ"ח דלוק, שמברך לפני שמדליק, ואם נשפך השמן, ה"ז כאילו בירך על השמן שבבקבוק שלפניו. שהגם שצריך שיהא מוכן בפתילות להדלקה, שאל"כ הוי "עובר דעובר לעשייתו", מ"מ אין זה מעכב. וידליק בלי הברכות.

וצריך שיהא היין או השמן אצלו דוקא, שאל"כ אפילו יש לו יין או שמן בחדר השני, הגם שהוא שלו ובידו לקחתו, אבל הברכות האלו נתקנו לאמרם על היין בקידוש, ועל הדלקת הנר בנ"ח, ואם אינו אצלו לא בירך כתקח"ל, לאמרם על היין ועל הדלקת נר.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קכ]

סימן קלד

דיני איטר בנר חנוכה, ושאר המצוות

בס"ד ג' כסלו תשס"ו

שוכט"ס לנכדי האהוב והחביב, בחור כארזים, חכו ממתקים, וכולו מחמדים, שוקד עה"ת והעבודה לילות כימים, מופלא ומופלג חריף ובקי ומשדד עמקים, בנש"ק אראלים ותרשישים [מורינו] כמו"ה טובי' שמרלר נ"י לאי"ט,

אחדשה"ט באה"ר ונאמנה,

על אשר שאלתני בדיני איטר יד, לגבי נר חנוכה ושאר דיני התורה. — הנה כתבתי בס"ד פעמיים בענין איטר לגבי נטילת ד' מינים, ולגבי כוס של ברכה, ומסתעף גם לתפילין (לעיל סי' מג וסי' קכג). (א) הכלל בזה שמה שנוגע לידיו של האיטר לבדו, הוא עושה בימינו שהיא שמאל כל אדם. — אבל מה שנוגע לצד הימין שהוא חשוב מהשמאל, או שרומז לחשיבות, ולסוד הרמוז בימין שהוא חסד, או שהוא דבר כללי השייך לכולי עלמא, בזה אזלינן בתר ימין דעלמא הגם שהיא ידו הכהה. כאשר יבואר בס"ד.

(ב) בתפילין פסק בשו"ע (כז, ו) שמניח בשמאלו שהיא ימין כל אדם [ויש הרבה פרטים, אם כותב בימין או בשמאל, ועושה שאר מלאכות, ואיטר מלידה או ממה שהרגיל עצמו וכו', עי' בנו"כ השו"ע]. ודעת האר"י ז"ל והמקובלים, שאפילו איטר גמור, יניח בשמאל כל אדם (הגם שהיא ימינו), כמ"ש הכף החיים (כז, לא) משער הכונות (דרוש ז' דתפילין) ושאר ספרי קבלה. — והוא כמו שנתבאר, שמה שנוגע לוקשרתם לאות על ידכה (יד כהה) הרי היד הכהה שלו היא ימין כל אדם, אבל כיון שנוגע לעניני סוד, דיש בתפילין וברצועות וכו' סודות עמוקים, וע"פ הסוד תפילין של יד שייכים לצד שמאל דוקא ע"י הלב (כי התפילין מביאים שפע לשכינה הק'), וכן לדעת האר"י ז"ל אין זה נוגע רק ליד המניח האיטר, אלא זה שייך לכללות קומת האדם, וזה רק בשמאל כל אדם (שהיא ימין האיטר). וראה בשו"ת דברי יציב (ח"א סי' טו, ד) שמראה מקום גם ע"פ הנגלה להנחת איטר תפילין בשמאל כל אדם. דיש בתפילין של יד ב' ענינים, יד כהה והיא ימין האיטר, וכנגד הלב (מנחות לז:;) שהיא בשמאל האיטר. ויש מחלוקת בגמ' שם, לכן באה הקבלה להכריע בפלוגתא, שגם האיטר יניח בשמאל כל אדם, עיי"ש. — וכבר הורה הכף החיים (כז, לא הנ"ל) לאיטר, קודם להניח על יד ימינו, שהיא ידו הכהה, בברכה, ואחר התפלה יחלוץ מיד ימינו ויניח בשמאלו, בלי ברכה, אבל יהרהר הברכה במחשבתו [או יאמרנה, רק השם יכין את במחשבתו]. וטוב שתהי' תפילה של יד כמו כל אדם, שהקשר לצד הלב, והקציעה לצד היד. — ובספר תפלה למשה (הנחת תפילין פרק ט, יד עמ' רלד) הוכיח שכאשר חולץ תפילין של יד כדי להניחו על ידו השניה, אינו צריך לחלוץ תפילין של ראש לפני שחולץ תפילין של יד, ויכול לחלוץ רק תפילין של יד ולהניחו על היד השניה, דשתי מצוות הן ואין

מעכבות זא"ז (וכע"ז בערכין ג:).

ובנסתרות שבמצות תפילין ידינו קצרה מהבין, אך הבט נא מה שכתבתי בעניי בס"ד מאמר חשוב "מעלת ציצית ותפילין" במשנ"י (מאמרים ח"ב מאמר צ' מעמ' רל"ט והלאה) ותרוה צמאנך.

(ג) בתפלת שמו"ע, איתא בשו"ע (צה, ג) שיניח ידיו על לבו כפותין יד ימנית על השמאלית, ועומד באימה ויראה, וכ' הכה"ח (יג) רמז להגביר מדת הרחמים על מדת הדין (ד"מ ושער הכוונות). — וזה אינו דבר התלוי ביד האיטר, וגם הוא צריך להניח ימין דעלמא על שמאל דעלמא, דלפי סדר רוחות העולם, וקומת אברי גוף האדם, תמיד הימין רומזת לחסד, גם לאיטר, שהכח שלו היא בידו השמאלית.

(ד) באחיזת מאכל כשמברך עליו, פ' בשו"ע (סי' ר, ד) כל דבר שמברך עליו צריך לאוחזו ביד ימינו, וכתב הכף החיים (ל) וכן בכל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחז בימין (מרדכי ב"י ט"ז), וכן האומר לחבירו תושיט לי הספר יקחנו בימין ולא בשמאל (ס"ח סי' קט), וכש"כ שאר דבר מצוה הכל בימין (פמ"ג א"א ו). ובאיטר נסתפק הפמ"ג. מיהו לדברי המקובלים (בתפילין ובלולב וכו') משמע שצריך לאחוז בימין דעלמא, כמו שאר אדם, וכן עמא דבר, עכ"ד.

דהיינו שאין לומר שלאיטר יש חשיבות אחרת מאשר לכולי עלמא, וחשיבותו היא בשמאל, שהיא ידו החזקה, דבחיבות בתר כו"ע אזלינן. — וע"ע בשו"ת כק"ז החת"ס (אהע"ז ח"ב סי' עא, ונדפס גם בשו"ת רעק"א ח"א סי' קכב) שכתב (בד"ה ויש לי רעיון) שהרמב"ן דס"ל שאיטר (רגל) אינו חולץ כלל, כמו כהן איטר שאינו עובד כלל, דיש לחלק דשאני כהן ממנ"פ, אם יעבוד בימין ידיה, הא בעינן ימין דעלמא דומיא דמצורע, ואם יעבוד בימין דעלמא, שהוא שמאל ידיה, הקריבהו נא לפחתך, דשביק יד שבכח שעובד בה כל עבודת צורכו, ועובד עבודת הקודש ביד חלושה וכהה. משו"ה פסול לעבודה עיי"ש. — וזה שייך בכהן בעבודה, משום הקריבהו נא לפחתך, אבל באחיזת כל דבר בשעת ברכה, ה"ז יאחזנו בימין דעלמא (ועי' ט"ז ומג"א ומחצהש"ק וכו' שהאריכו).

ולטעם החשיבות הכללית שיש ליד ימין, היה גם איטר צריך לקנח בשמאל דעלמא [שהרי כפי שנתבאר, גם הוא מחשיב את יד ימינו, הגם שהיא הכהה]. אלא שבבהכ"ס אין ענין של חשיבות [כעין דקיי"ל (בשו"ע יו"ד שעו, א) באבל שאינו קם מפני זקן, מפני שאינה קימה של הידור]. והעיקר לא לעשות תשמיש בזוי ביד שעובד בה עבודת הקודש, או שמכניסה לפה. לכן לפי טעמים ב, ג, ד צריך לקנח בימין דעלמא, כי בשמאל דעלמא עושה בה הנזכר בטעמים ב, ג, ד הנ"ל. וכיון שטעמים אלה רבו על טעם א', לכן אזלינן בתרייהו, והאיטר יקנח בימין דעלמא.

ויש להעיר, שהכה"ח (כז, לא הנ"ל) הביא שע"פ האר"י ז"ל איטר יניח תפילין בשמאל דעלמא (וכנ"ל אות ב), א"כ קושר התפילין כמו כו"ע בימינו, והו"ל לקנח בשמאלו (שמאל דעלמא) ככל אדם, ואילו (בסי' ג) בקינוח לא הזכיר הכה"ח מזה מאומה. — וצ"ל דלפי שמסיק הכה"ח שם שיניח על ב' ידיו,

ויברך כשמניח על ימינו שהיא ידו הכהה, א"כ זה עיקר הנחת תפילין של יד, לכן יקנח האיטר בימין דעלמא, ולא בשמאל שבה קושר התפילין בברכה.

(ו) יש כמה דברים הנוגעים לחשיבות צד ימין, בזה שוה האיטר לכולם. — כגון בגמ' (יומא טו:) כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין. — וכן (ביומא לז.) המהלך לימין רבו ה"ז בור, דהימין חשובה, וכששנים הולכים הרב בימין והתלמיד בשמאל. ושלושה ההולכים, הרב באמצע. גדול בימינו וקטן בשמאלו (ונפסק להלכה יו"ד רמב, טז), וזה גם אם הרב איטר, בכל זאת צד ימינו הוא החשוב. — גם מזוהה שהיא בימין הפתח, ה"ז שוה בכולם, גם כשבעה"ב איטר.

(ז) בנטילת ד' מינים נחלקו השו"ע והרמ"א (סי' תרנא, ג) שדעת המחבר שאיטר נוטל ככל אדם, הלולב בימין והאתרוג בשמאל, והרמ"א בהג"ה כתב דנוטל הלולב בימינו שהיא שמאל דעלמא, והאתרוג בשמאלו שהיא ימין דעלמא. ודעת המקובלים כהשו"ע. — ושם ג"כ לעולם מבחינת האדם, כשאיטר נוטל בשמאלו, ה"ז היד הימנית שלו, וזו דעת הרמ"א. אבל לפי רוחות העולם כתוב בשו"ע האר"י ז"ל (עניני סוכות סעיף יא) שהאתרוג בשמאל כנגד המלכות שהיא בשמאל, וזה גם באיטר.

(ח) בחנוכה המזוזה בימין דעלמא, א"כ נר חנוכה בשמאל דעלמא, ואין זה נוגע לאיטר כלל, כי גם הוא מתחיל סדר הדלקת הנרות ככולי עלמא, לפי כל השיטות שיש בזה (המתוארות בספר פסקי תשובות סי' תרעו, ו), דכל פינות שאתה לימין שייך באיטר לימין דעלמא (וכנ"ל אות ו'). אלא שכאשר מדליק בהשמש שבידו את הנרות, יחזיק האיטר את השמש בשמאלו, שהיא ימין שלו, כדרך שהוא עושה כל פעולותיו בשמאלו, כקשירת תפילין וכדומה (שם הערה לג, בשם שו"ת באר משה ח"ה סי' קכח).

כ"ד זקנין אוה"נ בלב ונפש חפיצה, מברכך שתעלה מעלה מעלה בסולם אשר בית א-ל עולה,

לתפארת אבוה"ק זי"ע, דושה"ט,

[שו"ת חלק ז' סימן קלח]

סימן קלה

נ"ח שכבה באמצע ההדלקה

בס"ד כ"ב כסלו תש"ע

החיים והשלום, לספיר ויהלום, האברך היקר והמופלג בתורה ויר"ש חו"ב ה"ה מו"ה יחיאל יהושע גולדברג הי"ו לא"ט

אחדשה"ט.

הצעת לפני ספיקו של ידידי הגאון רבי משה ידלר שליט"א מח"ס מאור השבת במי שהדליק למשל

בליל החמישי דחנוכה ד' נרות, וכאשר רצה להדליק החמישי נכבה הראשון, ר"ל הנר העיקרי [בין להשו"ע (תרעו, ה) שתמיד הנר הנוסף הוא העיקרי, והשאר הם דהידור, ובין להגר"א שהנר הראשון הוא נשאר תמיד העיקרי, ומה שמוסיפין עליו הם דהידור]. — והשאלה מה יעשה, האם ימשיך בהדלקתו בסדר שהולך ומדליק, וא"כ ידליק החמישי, ואת הנר הראשון שכבה שוב א"צ להדליק דכיון שכבתה אין זקוק לה (תרעג, ב), ואפילו אם ירצה להדליקו, יעשה זאת אחרי שהדליק החמישי. — או דילמא כשהדליק הד' ורואה שכבה הא', ידליקו, ואח"כ יגמור הדלקת החמישי.

(א) הנה אנחנו ואבותינו קבלנו ע"ע הדלקה כהמהדרין מן המהדרין, ובשעת הברכה כונתנו על כל הנרות שמדליקים בלילה זה, כולל נרות ההידור, כהשו"ע והרמ"א (תרעא, ב). — וגם נקטינן להלכה כהח"א ושו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' קלה) המובאים במשנ"ב (תרעא סק"ה ושעה"צ ה') שכלל חשוב בהדלקה הוא מספר הנרות, שהרי לכן קיי"ל בבית הלל דמוסיף והולך, לפרסם הנס שדלקה המנורה עוד יום ועוד יום, וא"כ או שידליק רק נר א', כעיקר ההלכה דנר איש וביתו, ואם בא להדר כמה"מ יוסיף כמספר הימים דוקא, לא פחות, וגם לא יותר, כי זה שייך לפירסום הנס.

(ב) וא"כ כמו שאם מדליק רק נר איש וביתו, ונאחז האור קצת בפתילה ולא הספיק לדלוק, בודאי חייב להדליק שנית עד שיגמור הדלקת הנר, ויאיר כהוגן. כמו"כ לדין שמדליקין נרות ההידור לפרסם מספר הימים, זמן גמר ההדלקה הוא כשדולקים כל נרות ההידור, במשל דידן כל ה' הנרות, אז נגמרה ההדלקה, וכשכבו אין זקוק להדליק שנית, כדקיי"ל בכתה אין זקוק לה. אבל תוך כדי הדלקה צריך להדליק אפילו א' מנרות ההידור שכבה, וכש"כ אם הנר העיקרי כבה כבנד"ד.

והגם שיש סברא לומר שאם כבו מקצת נרות ההידור תוך זמן חצי שעה, חייב להדליק, כדי לפרסם הנס כל זמן עיקר המצוה עד שתכלה רגל דנקטינן כחצי שעה, ושלא יטעה הרואה בקלקול המנין שלא מדליקים היום ה' אלא רק פחות. — בכל זאת כן ההלכה שאם כבתה אחרי ההדלקה, אין זקוק לה, ודי בזמן מועט כרגע שידלקו כל הנרות כמספר הימים. [והרואה אח"כ פחות, יכול לתלות שכבו מקצתן]. — ורק בערב שבת כשכבו מקצת נרות ההידור פסק הכת"ס (שם) שידליקם לפני כניסת השבת, כדי שבשעת החיוב בתחילת ליל שבת ידלקו כולן עייש"ה].

(ג) אכן כתב השפת אמת (שבת כא: ד"ה ויש לעיין, דף בספר לא:) דיש סברא לומר דכבתה אין זקוק לה משמע דאין תועלת בהדלקה שנית, כיון דעיקר המצוה בהדלקה ראשונה, לכן לא תיקנו חכמים לחייבו לחזור ולהדליק, א"כ י"ל דכל זמן שדולק נר המצוה זקוק ג"כ לנר ההידור, דעכ"פ יש [תועלת] היכר של הימים, לכן לנר ההידור זקוק לכו"ע עכ"ל. — וכונתו שיש תועלת בהדלקה השנית, לכן צריך לעוד נרות להעיקרי כדי לפרסם מספר הימים.

ולדידיה אם כבו כל נרות ההידור בחצי השעה, בודאי יודה שאין זקוק להדליק שנית, דעכ"פ הרי נשאר הנר העיקרי דאיש וביתו, וע"פ עיקר הדין אין חיוב להוסיף ולהדר כדי לפרסם הימים, רק אם

כבו מקצת נרות המהדרין, אז צריך להדליק שנית, כיון שתוך חצי השעה נתקלקל במנין. דהיינו שהנר העיקרי מושך אליו לצוותא את כל נרות ההידור, להראות מספר הימים.

(ד) ולפ"ז אם הדליק כהוגן ותוך חצי שעה כבה נר, להכת"ס א"צ להדליק שנית, ולהשפ"א חייב להדליק שנית. — ובנדוד"ד שתוך כדי הדלקה כבה נר, לכר"ע צריך להדליק שנית. וכמפורש בביאור הלכה (ס"ס תרע"ג ד"ה אם כבתה) שכ' ונראה לי דכמ"כ בעינן שבעת ההדלקה יהיו [ר"ל ידלקו] כל הנרות לפי חשבון הימים, ואז נחשב למהמה"מ, וע"כ אם כבתה אחת קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליק עכ"ל.

[ומה שממשיך הביה"ל: ודע עוד דמ"ש אינו זקוק לה, היינו אפי' כבו כולם דלא בעינן פירסו"נ רק בעת ההדלקה עכ"ל. דמשמע דאם כבו מקצתן כש"כ שא"צ להדליק, זה כהכת"ס הנ"ל]. שו"ר מו"מ בעינן זה במאורות נתן מהג"ר יצחק נתן קופרשטוק שליט"א (סי' מג ענף ב).

(ה) ועדיין מספקא לך איזה מהן ידליק תחילה, אם את החמישי משום אין מעבירין על המצות, כיון שאצלו הוא עומד בסדר ההדלקה. — הנראה בזה דאין מעבירין עה"מ שייך רק בשתי מצות שוות, אבל כשיש עדיפות למצוה שלא יעשה עכשיו המצוה שעומד סמוך לה, אלא יעשה את המצוה הרחוקה קודם, אז מעבירין על הב' וחוזרין לא'. שכ"כ החכם צבי (סי' קו) דבחד מינייהו עדיף, עבדינן להעדף. וכ"כ הטורי אבן (מגילה ו:) דתדיר או מקודש עדיף, ומעבירין ממצוה אחרת אליהן, מדאצטריך קרא להקדים תפילין ש"י לתש"ר, ול"ל קרא תפוק"ל דאמע"ה, ובדרועא פגע ברישא (כרש"י יומא לג:) אע"כ דלתש"ר דמקודש טפי מותר להעביר, ולכן איצטריך קרא דתש"י קודם. [והארכנו בזה בס"ד בקונטרס בענין אין מעבירין על המצות, בכת"י].

ולפ"ז אם כבה הנר העיקרי (הראשון) אפילו עומד סמוך לחמישי יעבור לעיקרי דמקודש טפי, שבו עיקר המצוה [וכיון דעבדינן כמהדרין העיקר הוא ראש לכולם]. אבל אם כבה למשל הנר הב' (שהוא כבר משל הידור) אז ידליק החמישי הסמוך לו ולא יעבור ממנו.

ולמעשה כבר כ' המשנ"ב (תרעג סקכ"ז) שאם כבתה ראוי להחמיר ולחזור ולהדליק בכל ענין. [בפרט בזמנינו שכלתה רגל מהשוק הוא מאוחר יותר, עי' שו"ת משנ"י (ח"ט סי' קסב-קסו)].

דושה"ט בברכה [שו"ת חלק י' סימן קכ]

סימן קלו

וציונו להדליק נ"ח – ביאור שאלת הגמ' "והיכן ציונו"

במס' שבת (כג.) מאי מברך אשר קדשנו במצוותיו וציונו להדליק נר של חנוכה, והיכן ציונו רב אויא אמר מלא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו

לך.

יל"פ בדרך רמז בס"ד, כי אכן מצות נר חנוכה היא רק מדרבנן, מ"מ כחה גדול לפעול למעלה ביחוד וזיווג המדות העליונות הקדושות, לייחד הדודים, ולגרום ליחוד הגדול והנורא של שם הוי"ה עם ג' השמות אה"ה אלה"ם אדנ"י, אשר ג' יחודים אלה הם בגי' נ"ר כמבואר בשער הכוונות עיי"ש. והנה שם הוי' הוא במדת הרחמים, בקו הימין, ושם אה"ה עיקרו באמא בקו שמאל, וכן שמות אלק"ם ואדנ"י במלכות הנחשבת שמאל לגבי הוי'.

וזה ששואלת הגמ' והיכן ציונו, אשר לכאורה אין זו שאלה, שהרי על כל מצות דרבנן מברכין, אלא ששואל עד היכן יכולים לפעול במצוה דרבנן, לכיון שבברכתה יגרום ליחוד העליון. וא"ר אויא מלא תסור מן הדבר אשר יגידו לך "ימין ושמאל", שתשמור דברי חכמים ומצוותיהם, ועי"ז תזכה ליחוד ולזווג ימין בשמאל, קו ימין בשמאל.

ורב נחמיה יליף לה מהכא, שע"י מצוה דרבנן תקיים שאל אביך, הוא ז"א שם הוי' [כי אנו בני ישראל בנים לז"א בבחי' בנים אתם לה"א], ויגדך הוא ימשיך (מלשון וגבורותיך יגידו) אליך ע"י המלכות כל שפע הקודש שמן זית זך, הנמשך מלעילא מהבינה, הנקראת זקן (כמבואר בקהלת יעקב מע' זקן), על שם שדיקנא דאריך חופף עליה עיי"ש. וכדאיתא בשער הכוונות שמשפע הבינה הנמשך לז"א, המרומז בשם נח"ל, ר"ת להדליק נר חנוכה [שם אה"ה שבתוך שם הוי"ה דמ"ה] משפיע ז"א למלכות, ומתייחד עמה ביחודא שלים דנ"ר, וזהו זקניך ויאמרו לך. – או י"ל שאל בברכת המצוה בכונה, ועי"ז אביך ויגדך ז"א ימשיך אליך שפעו ע"י המלכות, וממילא גם ז"א מושפע מלעילא מאבא ואמא שהם זקניך ויאמרו לך.

[עה"ת, חלק א דרושים לחנוכה, עמ' קעה]

סימן קלז

טעם נוסח הברכה להדליק "נר" ולא נרות חנוכה

שאלה: למה מברכים כל יום בחנוכה להדליק נר חנוכה בלשון יחיד, דלכאורה מיום שני של חנוכה היה ראוי לברך להדליק נרות חנוכה בלשון רבים, דההידור להוסיף כל יום נר נזכר בגמרא. (תשובה: א) ביום א' נר א'. (ב) כל יום מעיקר דין הגמרא רק נר אחד. (ג) עד"ס נ"ר יחוד נ"ר. (שער הכוונות ענין חנוכה דרוש א).

[גם אני אודך – משנ"י, תשובות קצרות סימן מו]

סימן קלח

להדליק בכונה לא כמצות אנשים מלומדה

וכן בנר חנוכה יש בו פנימיות מיוחדת, לא להדליק הנר כמצות אנשים מלומדה, אלא דוקא בכונה לעשות זכר לנס, "להודות ולהלל לשמך הגדול" (ועי' יסו"ה שער יב).

[מתוך דרשות ומאמרים חלק ב מאמר כח אות]

סימן קלט

כל יהודי בהדליקו נ"ח הוא מאיר בכל העולמות

מעלת מצות נר חנוכה, אשר הרמב"ם (בסוף הל' חנוכה) מכנה אותה "מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך האדם להזהר בה, כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו על הנסים שעשה לנו". — יש לראות מדברי הרמב"ן (ר"פ בהעלותך) על מש"כ רש"י (מהמדרש) למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכה הנשיאים, לפי שכאשר ראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, א"ל הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם וכו'. שהק' הרמב"ן למה לא נחמו בקטורת ובעבודת יוהכ"פ שנכנס לפני ולפנים. אלא רמז לאהרן נרות חנוכה שיעשה ה' ע"י הכהנים נסים ותשועה. ועוד במדרש, א"ל הקב"ה כל זמן שבית המקדש קיים הנרות נוהגין (במנורה), אבל נרות חנוכה נוהגת אף אחר החורבן בגלותנו ע"י"ש.

מהמדרש הראשון מביא הרמב"ן שניחם ה' לאהרן שע"י בניו תהיה תשועה גדולה ונסים לישראל. וכפי הנראה נחמה זו היא גדולה מאילו היה מנחמו בעבודות הקדושות והנפלאות של הכה"ג ביוהכ"פ לפני ולפנים. כי התשועה בחנוכה היתה מחושך ואפילה לאור גדול ורב, והרי זו רבואת גדולה. — ומהמדרש השני הביא, שהנחמה בנרות היא שהיא תמידית אף בזמן הגלות, והוא בנרות חנוכה. ובזמן הגלות הרי אין כהן גדול שידליק, וגם לא מקום נבחר מיוחד [כי ההדלקה בבתי כנסיות היא רק משום מנהג פרסומא ניסא (תרעא, ז) ולא מעיקר הדין], וא"כ הנחמה לאהרן היתה שתתקיים מצוה בנרות ע"י כל א' מישראל, בכל זמן ובכל מקום שהוא. — א"כ מה גדולה היא איפוא הדלקת כל א' מאתנו, שהבטיח הקב"ה לאהרן עליה מראש.

וכהדברי הרה"ק בעל קדושת לוי (בקדושה שניה לחנוכה): ע"י עשייתנו המצוות ממשיכים החסדים והאורות [מלמעלה] למטה. ותליא בכונתנו, אם מכוין הרבה בה וישמח במצוות הנאמרים ביר"ט זה מאד, הוא ממשיך שפע רב לכל העולמות, ולכל ההיכלות, ולכל הנשמות, ולכל המלאכים, ויש לו לשמוח הרבה, וכיון שבא נשמתו למעלה מכבדין הנשמה הזאת אשר במעשיה ובכוונותיה הביאה

שפע מהבורא ב"ה, ואומרין לפניו אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלקיו. הנשמה המכוונת זאת ושמחה במצות השי"ת הרבה, מביאה שפע וששון ושמחה לכל העולמות וכו', עכ"ל. והיסוד יוסף (פרק פ) כתב וז"ל בכל מצוה שמברכין עליה מתכנשין המלאכים השייכים אליה ועומדים סביב המברך ושומעים הברכה ועונים אמן, כי מלאך גימטריא אמ"ן. נרות חנוכה מראין על מדות העליונות, ומעורר למעלה הדלקת בוצינן קדישין עכ"ל. ולא רק מי שזכה לדעת מקצת סודן של דברים, איזה אורות הוא מדליק למעלה בהדלקת נרות חנוכה. אלא כל יהודי בהדליקו הנרות הרי הוא מאיר בכל העולמות. רגיל היה הרה"ק רבי יחיאל יהושע מביאלא ז"ל (מנו"כ פעה"ק ירושלם ת"ו) לספר, כי בכפר א' סבלו תושביו היהודים ממסור ומלשין אחד שהרע והציק להם מאד. קמו האנשים ונסעו אל החוזה הקדוש מלובלין ז"ל ונתנו פתקא עם פדיון נפש כנהוג, ורשמו בה צרתם, ושמו של המסור. הסתכל החוזה בפתקא, וענה, אני רואה אותו איך שמאיר אורו בכל העולמות, התפלאו האנשים מאד והשיבו, רבי, הלא הוא מסור ומלשין אותנו אל הפריץ הרשע. הסתכל החוזה עוד פעם בפתקא, והוא בשלו, האיש הרשום בפתקא מאיר בכל העולמות. — יצאו האנשים בפחי נפש ופנו אל בנו של רבינו החוזה ז"ל והשיחו לפניו דאגתם, שלא רק שלא נושעו, אלא כזאת ראה רבינו בפתקא. — אחרי זמן מה נכנס הבן אל אביו שנית עם האנשים, ומסר לו הפתקא, הסתכל בה החוזה ברצינות ובירכס ברכה שלימה, שאמנם נתקיימה ונפטרו מאותו מלשין. שאל הבן את אביו, אבא ומה ראית לומר להם מקודם כזאת. ענה לו ראיתיו בפתקא והנה הוא מדליק נר חנוכה ומאיר בכל העולמות, אח"כ בפעם השניה ראיתיו בצורתו האמיתית. — כונת הסיפור היתה להראות איך שכל א', יהי' מי שיהי', מאיר בעולמות בהדלקתו נר חנוכה. — וא"כ נחמה גדולה היא זו לאהרן הכהן, שע"י הנס הנעשה לבניו הכהנים הקדושים, תנתן לישראל מצוה שכל א' יוכל להאיר בה בכל העולמות.

[דרשות ומאמרים חלק ב מאמר כט אות א]

סימן קמ

כוונה בהדלקת הנרות

ושוות מצוות אלה עם שאר מצוות התורה, שיש בהן גם פנימיות הסוד, שבכל אחת מהן מדליק אורות עליונים, כפי שגילו לנו במקצת הספרים הקדושים, מה שפועלות המצוות למעלה, המתקת הדינים, המשכת החסדים אלינו, ולהאיר לשכינה הקדושה המאורות הגדולים. וזה בכל המצוות. ובשופר מעוררים עולם עליון ונורא הנקרא עולם השופר, שממנו נמשכת הסליחה והמחילה. כן בחנוכה מעוררים למעלה שיושפע שפע רב לשכינה הקדושה, ביחודי שמות זה לזה,

העולים למספר נ"ר. — ואיתא בספה"ק שמי שיודע ומכוין את פרטי הכונות ודאי קדוש יאמר לו. אבל כל יהודי כשעושה את מעשה ההדלקה בדחילו ורחימו, באהבת ויראת ה', הרי הפעולה בעליונים נעשית מאליה, והאור העליון נדלק ונמשך לעליונים ותחתונים.

ועל זה נאמר (משלי כח, יד) אשרי אדם מפחד תמיד, אם עשה את המצוות בשלימות, מבחינת ההלכה, בזמן המיוחד להן, ובכונה הרצויה, בהכנת הלב לקיומן, שלא תהא כמצות אנשים מלומדה. וידוע בשם הרב בעל התניא ז"ל רמז ב"אשר קדשנו במצותיו "וציונו" וכו'" ר"ל מלשון צוותא, שהקב"ה חיבר ודיבק אותנו אליו ע"י המצוות, ועשה אותנו צוותא לו כביכול, כאשר אנו עושים רצונו במעשה ובלב שלם.

[מתוך דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מו ד"ה ושוות]

סימן קמא

אמירת הנרות הללו מתי זמנו

בס"ד כסלו תשס"ג פעה"ק ירושלם תובב"א

שוכט"ס לכבוד הרב המופלג בתורה ויר"ש, כהן שדעתו יפה, מה' ישא ברכה, מו"ה גמליאל בהרב אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א, בבני-ברק, מח"ס גם אני אודך. אחדשה"ט,

בשו"ע (תרעו, ד) אחר שהדליק אומר הנרות הללו אנו מדליקין וכו'. וכתב המשנ"ב (סק"ח) אחר שהדליק הנר הראשון וכו' ומ"מ מי שנוהג לומר הנרות הללו לאחר שהדליק הכל, נמי שפיר דמי (פמ"ג). — ושואל מע"כ נ"י אם כונת המשנ"ב לאחר שהדליק גם נר השמש, או שכונתו על שאר הנרות, אבל לא על השמש שאותו צריך להדליק לכו"ע אחרי אמירת הנרות הללו.

הנה לפ"ד הרמ"א (תרעג, א) דבמדינותינו אין נוהגים להוסיף נר (בכדי להשתמש לאורו), רק מניח השמש אצל הנרות שהדליק, וזה עדיף דמוכח להדיא לבני הבית שאינו ממנין הנרות (פמ"ג, משנ"ב סק"ט). — אין כאן שאלה כלל, דהכי קאמר המשנ"ב דמי שנוהג לומר הנרות הללו אחרי שהדליק כל הנרות שפיר דמי, והשמש הרי מודלק הוא, ופשיטא שמותר להניחו מידו ע"י הנרות, ואח"כ לומר הנרות הללו.

כי מיבעיא ליה למע"כ נ"י לפי מנהג הנוהגים להדליק שמש מיוחד ע"י הנרות, מנר שעוה, או משמן זית, ובאופן שמופרד משאר הנרות, וניכר שאינו ממנין הנרות. — ונראה פשוט דכונת המשנ"ב על הנוהג לומר הנרות הללו אחרי שהדליק הכל גם את השמש, דשפיר עביד. שהרי עיקר הדלקת השמש היא שאם ישתמש לאורה יהי' לאור השמש (כשו"ע תרעג, א), וא"כ דוקא לאמירת הנרות הללו צריך

רעט

לעיין יותר בסידור, שלא להחסיר מלה ממנו, דמיוסד על מנין ל"ו תיבות [חוץ מתיבות "הנרות הללו" שבהן ח' אותיות כנגד שמונת ימי חנוכה] (כמשנ"ב תרעו סק"ח, ועי' בכף החיים תרעו, כח). וא"כ צריך שהשמש ידלוק כבר אז, שלא יאמר נוסח הנרות הללו לאור נרות חנוכה.
[שו"ת חלק ה' סימן קטז]

סימן קמב

זמירות ושיבה ליד הנרות חצי שעה

כבר הבאתי במק"א מש"כ המקור חיים (להחות יאיר) שהמדליק יושב ע"י הנרות חצי שעה בזמר והודאה לה', בבחי' מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי וכו'.
[מתוך שו"ת חלק יג סוף סימן רכ]

סימן קמג

עיקר המצוה לשורר שבחים על יד הנר חנוכה

ומובא מקדמונים, שעיקר המצוה לישיב על יד הנר חנוכה ולשורר שבחים להשי"ת על שעשה לנו נסים ונפלאות.
[מתוך שו"ת חלק טו סימן עז]

סימן קמד

מלאכים באים לשמוע זמירותינו

איתא בזוה"ק (רעיא מהימנא פ' בא, הנדפס בהגדות של פסח) שבלייל הסדר אומר הקב"ה לפמליא של מעלה, לכו ושמעו איך שבניי מספרים סיפור יצי"מ, ומפארים ומשבחים אותי, והקב"ה משתבח לעילא מכל ברכתא בסיפור יצי"מ שלנו. — וכן ידועה העובדא שכאשר חיבר הרה"ק רבי ישראל נג'ארה ז"ל את הניגון "יה רבון עלם" ושר אותו בביתו על שלחנו, אמר לו האר"י הקדוש ז"ל, דע לך שפמליא של מעלה באו לשמוע הזמר הנפלא הזה וכו'. — ובספר יסוד יוסף (פרק פ) מובא שכאשר אנו מברכים על נר חנוכה עומדים על ידינו המלאכים הקדושים הנבראים ממצות נ"ח ועונים אמן על ברכותנו. — א"כ בודאי אותן מלאכים, משבחים אותנו על השירות ותשבחות הנפלאות שרבות אלפי ישראל משבחים בהם את הקב"ה בעת הדלקת נרות חנוכה, ואולי באים אפילו מלאכים

מיוחדים לשמוע זמירותנו ותשבחותנו למלך חי וקיים ית"ש, — וכמובן זה מעורר אותנו לשורר בפה ומעומקא דליבא.

[עה"ת, חלק א דרושים לחנוכה, עמ' קעב]

סימן כמה

ע"י השירות ותשבחות מעוררים למעלה רחמים וחסדים

זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה' (תהילים קיא, ד). הש"ת ציונו לעשות זכר לנפלאותיו, ובכל חג שייכות המצוות המזכירות את נפלאותיו, בכדי שלא לשכוח מחסדי ה'. ובזה מעוררים למעלה שיוסיף הש"ת לעשות עמנו נפלאות, וישפיע עלינו רחמיו וחסדיו. משל לאב שהטיב לבנו, ובנו הכיר לו טובה מאד, בידעו שהכל מחסדי אביו עליו, ובראות האב הכרת הטובה, והזכר שעושה הבן שלא לשכח מחסדי אביו, הרי זה פותח השערים שהאב יוסיף כהנה וכהנה להמשיך עליו טובה. וז"ש, הקב"ה עשה לנו זכר לנפלאותיו, כי חנון ורחום ה', ורוצה להוסיף ולהשפיע עלינו רחמיו וחסדיו. [עה"ת, חלק א דרושים לחנוכה, עמ' קעג]

סימן קמו

עבודתנו בימי החנוכה להוסיף בדביקות בה', בפרט בעת הזמירות והפיוטים

ומבואר בספרים הקדושים שמחלוקת בית שמאי ובית הלל, אם מוסיף והולך או פוחת והולך, היא בבחינה הזו. — בית שמאי סוברים שהתכלית הוא להכניע הסט"א, וממילא יעלו ויפרחו משם כל הנצוה"ק השבויים אצלם, לכן צריכים להתחיל בשמונה כנגד שמונת ימי הנס, וע"י אור קדושת ימי חנוכה לרשות הרבים ממעטים הקלי' והסט"א, כמו בפרי החג כנגד אוה"ע, שע"י קדושת הקרבנות מתמעטים ונחלש כוחם. — וסברת בית הלל להוסיף קדושה, וע"י שאנו מאירים אור הקדושה לחוץ אל מקום הקלי', הם מתבטלים ויתפרדו כל פועלי און.

זו עבודתנו בימי החנוכה, להוסיף אור, בתורה ותפלה, והלל והודאה, ובדביקות בה', בפרט בעת הזמירות והפיוטים, שאז שירת הנשמה אל ה', ובזה ימין ה' רוממה, ימין ה' עושה חיל ומוסיפה הקדושה לעלות, עד כי תעלה מלא קומתה בביאת גוא"צ בב"א.

[מתוך דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מו ד"ה ומבואר]

סימן קמז תפלת "אנא בכח"

בס"ד כסלו תשס"ו

שוכט"ס לכבוד ידידי המופלא ומופלג בתורה ויראת ה' יקר שבערכין ה"ה הרב אבשלום שניידר שליט"א בק"ק בית שמש ת"ו.

אחדשה"ט באה"ר,

בענין תפלת ר' נחוניא בן הקנה "אנא בכח", בקטע ברכם טהרם, ישנן שתי נוסחאות "רחמם" או "רחמי" איזה לומר, ואם אפשר לומר שתיהן, דיש נפק"מ במשמעות בין, ברכם טהרם "רחמם, צדקתך" תמיד גמלם, לבין "רחמי צדקתך".

בסידורי האר"י ז"ל כתוב רחמי, כי כל השורות מתחלקות לשתי תיבות "אנא בכח" "גדולת ימינך" וכו' [חוץ מהשורה השניה קבל רינת עמך] א"כ גם שורה זו ברכם טהרם, רחמי צדקתך, תמיד גמלם. — ובסידור הגר"א ז"ל כתוב "רחמם". [ומתחלקת שורה זו לג' ג' תיבות, כמו קבל רינת]. — וכמו שכתבת העיקר הם הראשי תיבות, ויש בתפלה זו סודות רבים ועמוקים, ככתוב בסידורים הנ"ל. וא"כ כל א' כפי נוסח התפלה שמתפלל, כן יאמר בתפלת אנא בכח, ולומר שתיהן דהיינו פ"א כל השורה, ושוב פעם שנית. לאלה המכונים אולי אין לערב כונות שונות, אבל להאומר בפירוש המלות, והכונות על דעת רבוה"ק, יכול מספק לומר שתיהן.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק ז סימן ג]

סימן קמח

צורת המנורה במזמור למנצח בנגינות וכו'

בס"ד א' אד"ר תשנ"ה פעה"ק ירושלם תובב"א

משנכנס אדר ירבה ד' שמחה לידידי גברא יקירא, חכם וסופר איש האשכולות, הרב החסיד המופלג והנודע לתהלה כש"ת מוהר"ר חיים קרויס שליט"א מיקירי עה"ק בני-ברק, ומחבר ספרים רבים ומועילים.

אחדשת"ה בכבוד הראוי, כפי בקשתו לקחתי לי זמן לפי האפשרות, וראיתי אחת הנה ואחת הנה בכמה מקומות מכת"י ספרו החדש שמתכוון להוציאו לאורה. הכי קרא שמו, "ספר אות חיים תנינא", אפס קצחו ראיתי וניכר עמלו הרב, איך שבכל ענין יורד לעומקו, צולל במים אדירים ומלקט מכל ספרי הקדמונים והאחרונים — לעורר הלבבות לענינים נחוצים, שרבים לא שמים לב עליהם, כגון

חיוב הכוונה בשמות הקדושים, כפי שנפסק בשו"ע (או"ח סי' ה'), וכמו שכת"ר עשה בספריו הקודמים, יתן לו השי"ת כח ובריאות ויחדש כנשר נעוריו להמשיך לזכות הרבים לתורתו ולעבודתו ית"ש לאוישט"א.

בענין צורת המנורה ראיתיו מעתיק מספר "יראת א-ל" לרבינו בעל הרוקח ז"ע שכתוב בתוך דבריו: "ואם יצוייר בבהכ"נ בארון הקודש יגין בעד גזירה לקהל". וכן שם "והרואה אותו מצוייר בצורת מנורה ימצא חן וחסד בעיני אלקים ואדם", וכן ראיתי בשו"ת צמח צדק (הקדמון, סי' נ') שכתב שנהגו כן בכל קהלות ישראל להדביק קלף עם ציור המנורה על דלתות ארון הקודש בפנים, שזה מגין מכל פורענות (והנדון שם הוא שיחיד נדבו לבהכ"נ, וכתב שמו עליו, והקהל לא הסכימו, כי בדבר חשוב כזה רצו כולם להיות שותפים בו, ופסק שהצדק עם הקהל עיי"ש). (וכמובא לעיל סי' כו, ג).

וא"כ בימינו אלה היה נכון לחדש מנהג קדמון זה, לקבוע ציור המזמור למנצח בנגינות בצורת מנורה, על דלתות ארון הקודש בפנים, להגן על כלל ישראל. והאמנם שעל לוח ה"שוית" שלפני הש"ץ בדרך כלל כתוב המזמור בצורת מנורה, הנה זה מועיל למש"כ הרוקח "והרואה אותו וכו'", אבל להגן מכל גזרה רעה, בודאי ראוי לנהוג כהרוקח וכמו שנהגו לפני כמה מאות שנה באירופה (כעדות הצ"צ).

ואם לכתוב המזמור מימין לשמאל, או משמאל לימין, מעודי תמהתי למה בכל מקום שראיתי כתבוהו משמאל לימין, כגון בסידור האר"י ז"ל לרבי שבתי ז"ל (פעמיים, בתקון חצות ובספירת העומר). ובסידור האר"י הנדפס (פרק א' בתחילת ח"ב). ובסוף שער הכונות ציור מכת"י הרב המקובל ר' עזרא חלאק ז"ל (בהוצאת ר"מ עטיה ז"ל). ובספר קומי רוני להרב המקובל ר' אשר זליג מרגליות ז"ל (בסדר תיקון חצות), וכמדומני שראיתי לפני זמן רב שמדובר על זה באגרות הרמ"ז לרבינו משה זכותא ז"ל ואינו בהשג ידי כעת. וחזי מאי עמא דבר שכן נדפס בכל לוחות "שוית" בכל תפוצות ישראל.

גם לא הבנתי, שהרי ז' הפסוקים של המזמור הזה, רומזים לז' הספירות, חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות, וכמ"ש בכל הסידורים בספירת העומר, ועמידת ז' הספירות הם:

חסד	גבורה
ת"ת	
נצח	הוד
יסוד	
מלכות	

וא"כ גם פסוקי המזמור היו צריכים להיות כך, ואיך זה מצוייר למשל הפסוק לדעת בארץ דרך וגו' שהוא כנגד גבורה בצד ימין או שמאל, אחרי הפסוק הראשון הרומז למדת החסד, הרי הי' צריך להיות לכאורה כנגדו לעומתו, ואם כי זה ישבש את סדר הקריאה, אבל זה הרי הוא כונת הציור במנורה, ויל"ע.

לעומת זאת בציור כת"י רבינו הרוקח ז"ל מצוייר הפסוק הראשון בימין הקורא. וכ"כ בעל העקידה (בפרשת אמור) ובס' מנורת זהב טהור למהרש"ל ז"ל, וכ"ה בסידור רבי קאפל ז"ל, ונדפס כעת בסידורים החדשים. — וחשבתי לתרץ, שזה תלוי במחלוקת הרמב"ם והראב"ד (בהל' בית הבחירה פ"ג ה"ב), שהרי הרמז הוא, כאילו מנורה לפנינו, שכתובים על ז' קניה ז' הפסוקים. וסדר הכתיבה הרי הוא מימין לשמאל. וא"כ להרמב"ם שעמידת המנורה היתה בין צפון לדרום, פשיטא שהכהן המדליק עמד (על גבי המדרגות שלפניה) לכיוון קוה"ק (למערב). ימינו כנגד ימין המנורה, שהרי פניו צ"ל אל הקודש (עי' שו"ת חת"ס חאו"ח סי' קפ"ו), וא"כ הפסוק הראשון הוא לימין המדליק והקורא (כהרוקח). אבל להראב"ד שעמידת המנורה היתה בין מזרח למערב, והכהן המדליק עמד בבית המקדש בשעת הדלקת המנורה פניו לצפון ואחוריו לדרום, כמש"כ בשו"ת מהר"י ברונא (סי' ל"ט, מובא בלקוטי הערות לחת"ס שם), ופני המנורה הרי היו כלפי ההיכל, ולא אחורה כלפי הקיר הדרומי. וא"כ ציור המזמור מופנה להיכל, והכהן עמד מאחוריה, (בין המנורה לקיר הדרומי, אחוריו לקיר) וא"כ מול פני הכהן הוא אחורי המנורה, וסדר כתיבת המזמור הי' א"כ משמאל לימין. — ושוב ראיתי בספרו דמר, במכתב הרב שמואל יהודה הלוי וויינפלד שליט"א כעין דברים אלה באופן אחר. עכ"פ מעת שראיתי בסידורו "כונת השם — אות חיים" הציור מימין לשמאל, כרבינו הרוקח ז"ל, הנני מכין בס"ד בל"נ באמירת המזמור לפני ברוך שאמר, בשני האופנים, דהיינו שהנני מדמה המזמור כתוב לפני, הן מימין לשמאל, והן משמאל לימין. וזה עפ"ד הבן איש חי (שנה ראשונה פ' ויגש ד') ובציור ההשכלה בלבד סגי אם אין דבר מונח לפניו עכ"ל. ויעזור הש"ת להצילנו עם כל ישראל מכל מיני פורעניות רח"ל, ולהשפיענו רחמים וחיים ושלוש עד עולם אכ"ר.

[שו"ת חלק ד סימן לב]

סימן קמט

ברכת שהחיינו להמברך על הראיה בליל א'

בס"ד כ' כסלו תשס"ו

בימי הלל והודאה, תבא ברכה, לש"ב ידי"נ המופלג בתורה ויראת ה' טהורה, הרה"ג ר' פנחס זעליג בלויא שליט"א, בק"ק בית-שמש, מחבר ספרים יקרים, שלהוצאתם לאור אנו מצפים.

אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

במכתבך דנת בד' השו"ע (תרעו, ג) מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק ואין מדליקין עליו בביתו כשרואה נ"ח מברך שעשה נסים. ובליל א' גם שהחיינו. ובליל ב' אינו חוזר ומברך שהחיינו. ותמהת שאם יודע שלמחר ידליק, הי' ראוי שידחה השהחיינו עד למחר, שיסדר ג' הברכות יחד.

שפיר חזית מה שכתבנו בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קלב, ג) שיש בנ"ח ב' חיובים ההדלקה, והראיה, שגם היא מצוה, דהא הרוואה מברך. [חוץ מזה ישנו ענין שהחיינו על עצם חנוכה שדיברנו וכתבנו עליו כבר בינינו]. — וא"כ מיד בתחילת חנוכה, כשרואה, מקיים בזה חלק מהמצוה, וע"ז מברך שהחיינו. דאיך ידחה שהחיינו ליום ב', הרי כבר ביום א' שמח לבו [ועל זה מברך שהחיינו] בראותו נ"ח, שזה חלק מהמצוה.

דושה"ט וש"ת באה"ר ש"ב אה"נ

[שו"ת חלק ז' סימן קלג]

סימן קנ

בירך שהחיינו בליל ב' אי הוי הפסק

בס"ד, כ"א טבת תשע"ז

שוכט"ס לכבוד ידידי היקר הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה יוסף הלוי ירוסלבסקי שליט"א, מחשובי תושבי שכונת 'שומרי החומות' ברמות פתח"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט, ע"ד השאלה שנשאלת מאדם שבירך בחנוכה בשעת הדלקת הנר השני גם ברכת שהחיינו, ולאחר שסיים הברכה נזכר שא"צ לברך שהחיינו כיון שכבר בירך אתמול, ונסתפק אם שהחיינו הוי הפסק בין ברכת 'להדליק נר חנוכה' להדלקה וצריך לחזור ולברך, או דהוי כשח בעניני הברכה ולא חשיב הפסק, וכמבואר לענין אמירת הביאו מלח לאחר שבירך המוציא (שו"ע סי' קסז, ו), דכיון שהוא מענין הברכה לא חשיב הפסק.

והבאת דברי השערי תשובה (סי' קסז סק"ג) בשם הפנים מאירות (ח"ב סי' ה) שאין לענות אמן אחר ברכת חבירו עד שיטעום אחר ברכתו. וכ"כ המשנ"ב (סי' רו סק"ב) שלא יפסיק אפילו לעניית קדיש וקדושה וברכו.

לענ"ד אף שאסור לכתחלה לברך שהחיינו בליל שני, מ"מ בדיעבד לא הוי הפסק במה שבירך, דסוף סוף הרי הוא עוסק במצות הדלקת נר חנוכה ואינו מסיח דעתו ממנה, ואדרבה מכיון להוסיף בשבח המקום. ובפרט בנר חנוכה שבכל יום ניתוסף הנס יותר והוי נס חדש, בודאי יש מקום לברכת שהחיינו [כמובן, לא לענין לכתחלה, רק לבדיעבד]. וכעין זה מבואר בשש"כ (פמ"ז, מג) במי שטעה ובירך שהחיינו בקידוש ליל שביעי של פסח, שאינה ברכה לבטלה ואינו הפסק ע"ש.

ואף בדינו של הפנים מאירות הנ"ל שהעונה אמן אחר ברכתו צריך לחזור ולברך, לאו כו"ע ס"ל הכי, ועיין בזה בפסק"ת (קסז, ט) שהביא דעות הפוסקים בזה. ואף שמבואר שם שאם ענה איש"ר או קדושה אחר הברכה, דעת רוב הפוסקים שחוזר ומברך, כיון דהוי הפסק יותר מכדי דיבור. "ל דדוקא

התם שמפסיק בדבר שאינו מענין הברכה שבירך ואין לו שייכות אליה כלל, הוי כהפסיק בסתם שיחה. אבל בנדו"ד שמכוין בברכה למצות נר חנוכה ויש לה עכ"פ איזה שייכות למצוה, אינה הפסק בדיעבד.

וראה מ"ש בשו"ת משנ"י (ח"ז סי' קכט) במנהגו של המהרש"ל לברך שהחיינו בליל ב' של חנוכה על שרגות קטנות חדשות של כסף. איך עשה כן הלא הוי הפסק בין הברכות להדלקה. וביארנו דכיון שהיה לו שמחת הלב מהידור המצוה, ה' שהחיינו מעין הברכות על המצוה, ולכן לא נחשבה לו להפסק, עיי"ש באורך, ומסקנת דברינו שם, דהיינו דוקא למהרש"ל, אבל סתם אדם לא יברך שהחיינו בליל ב' על מנורה חדשה, והוי הפסק לדידיה. — אבל עכ"פ בנדו"ד שטעה ובירך שהחיינו על שמחת לבו שמקיים מצות נ"ח, הוי מעין ברכות המצוה ובדיעבד לא הוי הפסק.

וכן באשה שברכה שהחיינו בהדלקת הנר ביו"ט, ואח"כ שמעה קידוש מבעלה, לא תענה אמן על הברכת שהחיינו שמברך, ואף על פי כן אם כן אמרה אמן לא הוי הפסק (ראה שש"כ פמ"ז הערה רטו). [אבל התם קיל טפי מנידו"ד, כי היא עצמה אינה מברכת רק שומעת הברכה מפי אחר, ולכן אינו הפסק כ"כ. וכמ"ש במטה אפרים (תרכה, מח) לגבי היוצא קידוש מאחר, ולפני שטעם שומע אחר לברך ברכת הקידוש, שמותר לענות אמן לכתחילה, אבל מחמיר על המקדש עצמו שלא יענה אמן משום הפסק בין הברכה לשתיה].

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יד סימן קמד]

סימן קנא

לא בירך שהחיינו בליל א' אם יכול לברך על עצם חנוכה

בס"ד חנוכה תשס"ה

בימי הלל והודאה, תבא ברכה, לש"ב ידי"נ המופלג בתורה ויראת ה' טהורה, הרה"ג ר' פנחס זעליג בלויא שליט"א, בק"ק בית-שמש, מחבר ספרים יקרים, שלהוצאתם לאור אנו מצפים. אחדשה"ט באה"ר,

א) במכתבך היקר עמדת על דברי המשנ"ב (תרעו סק"ב) שאם לא בירך שהחיינו בליל א' יברך בשאר לילות בשעת ההדלקה דוקא [דהיינו כ"ז שהנרות דולקין]. ובשעה"צ (סק"ג) כ' שאם שכח לברך שהחיינו כל הלילות, ונמצא מתבטל מהשהחיינו לגמרי, יל"ע אם לברך שהחיינו על יו"ט דחנוכה, וכדקיי"ל (עירובין מ.) זמן אומרו אפי' בשוק על עצם היו"ט, ורק לכתחילה אסמכוה על ההדלקה, וכ"כ המאירי (שבת כג.) וז"ל מי שאין לו להדליק, ואינו במקום שאפשר לו לראות, יש אומרים שמברך

לעצמו שעשה נסים ושהחיינו בלילה הא', ושעשה נסים בכל הלילות, והדברים נראים עכ"ל, וצ"ע, עכת"ד שעה"צ.

וכ"כ המשנ"ב (סי' תרצב סק"א) שאם אין לו מגילה, י"א דראוי לברך על היום מפני הנס שהיה בו, וכיון דמזמן לזמן קאתי הרי הוא ככל מועדי ה' שמברכין עליהן זמן. — ושם בביה"ל (ד"ה ושהחיינו) מחזק דעה זו, ומ"מ נשאר בצ"ע למעשה. — וכתבת דהטעם שהניח במשנ"ב בצ"ע, כיון שהפר"ח (רס"י תרעו) כ' דהשהחיינו לא נתקן אלא על הדלקה או ראיה, הא לא"ה לא יברך עכ"ל. דהיינו שלא הותקן על עצם היר"ט, לכן נשאר המ"ב בצ"ע.

(ב) ויש להסביר מחלוקת זו אם אפשר לברך שהחיינו על חנוכה ופורים (כהמאירי והמ"ב), או לא (כהפר"ח). דתלוי מה הגדר להקרא יר"ט לברך עליו שהחיינו. שאם תלוי באיסור עשיית מלאכה, הרי מותרת היא בשתייה, ואם תלוי בשמחה והודאה, ה"ז שייך בשתייה.

ולשון הגמ' (שבת כא:) קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, משמע לכאורה שיש לימי החנוכה דין יר"ט. אכן רש"י פ' לא שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה עכ"ל. דהיינו רק לגבי זה הם יר"ט. וא"כ אכתי יל"ע אם על יר"ט כזה מברכים שהחיינו. — ובסוף מגילת אנטיוכס איתא וז"ל על כן קיימו בני חשמונאי קיום וחיזקו איסור, ובני ישראל עמהם כאחד, לעשות שמונה ימים האלה ימי משתה ושמחה כימי מועדים הכתובים בתורה, ולהדליק בהם נרות וכו', ע"כ בנ"י מהיום ההוא בכל גלותם שומרים הימים האלה וקוראים להם ימי משתה ושמחה וכו' עכ"ל. — דהיינו שצריך לעשות בחנוכה משתה, כדי לשמוח כבמועדים, וכדמסיים שם "להודיע אשר עשה להם אלקי השמים ניצוחים". — ומלשון זה מבואר, דאמנם אין איסור מלאכה בחנוכה, אבל מעלת הימים כימי המועדים ממש, וא"כ יש צד לומר דשייך לברך עליהם עצמם שהחיינו, כמו על המועדים.

(ג) והגם שלא הגענו לנסתרות, בכ"ז אעתיק מה שהביא היסוד ושורש העבודה (שער י"ב סוף פ"א) מתיקוני זוהר (של ז"ח דף עב ע"ג) עה"פ מועדי ד' מקראי קודש אלה הם מועדי, מועדי ה' אינון חג המצות חג השבועות וחג הסוכות, ואינון מקראי קודש, תלת אהרנין ראש השנה חנוכה ופורים, אקרון אלה הם מועדי, עכ"ל בקיצור. — וזה מתאים למגילת אנטיוכס הנ"ל שחנוכה ופורים הם כמועדים. וא"כ ראוי לברך עליהם שהחיינו (כמאירי ומ"ב).

(ד) אכן בגמ' (מגילה ה:) משמע דשם יר"ט שייך ליום האסור במלאכה, משא"כ יום המותר אינו קרוי יר"ט. דאמרין התם איסור מלאכה בפורים לא קיבלו עליהו, דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויר"ט, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו יר"ט לא כתיב. — הרי דכיון שלא קיבלו היהודים עליהם לעשותו יר"ט, הוא מותר במלאכה. — וזה מסייע לדעת הפר"ח לא לברך שהחיינו על עצם חנוכה ופורים, כיון שלא נקרא יר"ט. — כמו"כ הביא השד"ח (אסיפ"ד מע' חנוכה סי' ט אות

ג) מהגאון בנין שלמה מו"ץ דווילנא שמאריך שבחנוכה פורים שמותרים במלאכה, לא הווי יו"ט, ול"ש בהם שהחיינו על עצם היום, כי אם על המצוות עיי"ש.

ה) ובעצם "ימי משתה ושמחה" הנזכר במגילת אנטיוכס, מצינו חילוקי דעות בין הראשונים, אם זה מחייב באכילה [קביעת סעודה בפת], ואפילו באכילת בשר, שזה כמשמעות "משתה ושמחה". או רק ימי שמחת כלל והודאה, דהיינו שמחת הנשמה.

דבטור ושו"ע (סי' עתר, ב) פסקו כמהר"ם מרוטנבורג דריבוי סעודות שמרבים בהם [ר"ל יותר על מה שאדם רגיל לאכול בסעודתו בחול] הם סעודות הרשות שלא קבעום למשתה ושמחה עכ"ל. — [ויש לציין שבמשנ"ב (סי' תקכט סק"ב) כ' שחייב לאכול בחנוכה, א"כ רק ריבוי יותר על הרגיל אינו מצוה]. — וכדמסביר הלבוש, מפני שלא גזרו להשמיד להרוג ולאבד את הגופים, רק על הנשמות גזרו להעבירם מחוקי רצונך [ועי' בט"ז (סק"ג) ובשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קלז), ובמשנת יוסף (דרשות ומאמרים ח"ב עמ' עא)]. — והכונה שבחנוכה היתה הגזירה לטמא הנשמות, להשכיחם תורתך, לכן באותו ענין אומרים הלל, לדבק הנשמה לה', ובפורים שגזרו על הגופים, ניתנו המצוות לגוף למשתה ושמחה. וכן משמע מרש"י (שבת כא: הנ"ל) שימי חנוכה נקבעו ליו"ט לקרות הלל ולומר על הניסים. יתר על כן כתב בשאלתות דרב אחאי גאון (שאלתא כו) ומחייבין לאדכורי בצלותא על הנסים, ואינו חייב להזכיר בברכת המזון, מאי טעמא, תפלה חובה היא, אבל בסעודה דרשות היא לא חייבו רבנן עכ"ד. — ולא קי"ל הכי להלכה, אבל עכ"פ פסקו הטוש"ע דהסעודות הן רשות [אא"כ כהרמ"א בהגה, שיש קצת מצוה, ואם אומרים זמירות ותשבחות הוי סעודת מצוה]. — והשאלתות לא נקט להלכה כמגילת אנטיוכס.

ו) לעומת זאת כתב הרמב"ם (הל' חנוכה ג, ג) התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו ח' ימים אלו וכו' ימי שמחה והלל וכו'. ודייקו כמה אחרונים מלשון "שמחה" שיש מצוה בסעודות בימי חנוכה, דאין שמחה אלא באכילה ושתיה (מעשה רוקח, הגר"ש קלוגר בבנין שלמה, ובחידושי מהרצ"א דף כג:). וי"א שאפילו בשר חייב לאכול, דאין שמחה אלא בבשר (הגה' בנין שלמה לרמב"ם). ועי' באה"ט (תקכט, ז) שבעל תשובה המסגף עצמו תמיד מבשר ויין, בשבתות וי"ט וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות עכ"ד (משמע בשר ויין). — [ולכן הלבוש הנ"ל לשיטתיה, דס"ל דאין בחנוכה משתה ושמחה, כתב (סי' עתר, ב) שיאכל בסעודותיו בחנוכה מאכלי חלב, זכר לנס עם יהודית].

וי"ל דבזה תלוי אם חנוכה בגדר יו"ט או לא. דלהסוברים שיש בו מצות סעודה, הרי הוא יו"ט לברך עליו שהחיינו (כהמאירי והמשנ"ב). ולהסוברים דהאכילה רשות, אינו כיו"ט לברך עליו שהחיינו (כהפר"ח).

ז) השעה"צ (תרעו, ג הנ"ל) מסייע דבריו לברך שהחיינו על עצם יו"ט דחנוכה, מדברי המאירי (שבת כג.) הנזכרים לעיל (אות א).

אכן המאירי סותר עצמו, ממש"כ (במגילה ד. ד"ה חייב אדם לקרות) יש שמגלגל חיוב זמן (ר"ל שהחיינו בפורים) ביום (הגם שכבר אמרו בלילה) מצד אחר, והוא מפני יום טוב (דפורים), שלא נאמר (השהחיינו) בלילה, אלא על המגילה. משא"כ בשאר י"ט שאף אותו (שהחיינו) של לילה הוא לזכר יו"ט ולא לדבר אחר, ואע"פ שבסוכות יש זמן על הסוכה ועל היו"ט, ואעפ"כ זמן של לילה עולה לכל, הדין נותן כן, מאחר שאף בלילה יו"ט הוא, משא"כ בשמחת פורים שהרי סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו (ולכן השהחיינו שביום הוא ליו"ט של פורים). — מ"מ אין דבריהם כלום שכל שאין שם כוס לקידוש אין בו זמן. ואל תשיבני מיוה"כ שקדושתו יתירה ולא נפקע כוסו אלא מצד איסור שתיה. והרי אין זה דומה אלא לחנוכה שיש זמן על ההדלקה ולא על היום, אלא שלא נאמר זמן ביום אלא על המגילה, מהטעם שכתבנו, ר"ל שעיקר זמנה ביום עכ"ל (בתוספת קצת הסבר במוסגר).

הרי דדעת ה"א היא, דהשהחיינו דפורים ביום, הוא על עצם יום הפורים, ולא יצא בהשהחיינו שאמר בלילה, שהיה על המגילה, ובו לא יצא דאין בלילה סעודת פורים. — והמאירי דחה דבריהם דאין שהחיינו בלי כוס [וצ"ל דהא (דעירובין מ.) דזמן אומרו אפי' בשוק, הוא רק ביוה"כ, שאין בו שום מצוה שיהא יכול בשהחיינו להאחז בה]. ומדמה פורים לחנוכה, שיש זמן על ההדלקה ולא על היום. ובישוב הסתירה במאירי, בין מש"כ לענין חנוכה, לבין מש"כ לענין פורים, היה אפשר לחלק בכמה אופנים בין חנוכה לפורים, ולומר דבחנוכה שייך השהחיינו יותר על עצם היום, מאשר בפורים (ועי' בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' צ). — אבל מה נעשה שהמאירי מדמה בפירוש פורים לחנוכה, דכשם שבחנוכה אין זמן על היום כן בפורים. וא"כ הסתירה קשה, וכנראה חזר בו המאירי במגילה ממש"כ בשבת.

ולהלכה הרי נשאר המשנ"ב בצ"ע, וא"כ ספק ברכות להקל. ודעת הפר"ח (כנ"ל אות א) שלא לברך על היום דחנוכה, והברכ"י (תרצב, א) הביא מתשו' ר' יעקב מולכו (בכת"י סי' עח) לברך, אבל בשם האחרונים שלא לברך שהחיינו, וכ"ד הבנין שלמה (כנ"ל סוף אות ד). — [ומה שהערת עוד מדברי הזרע אמת המובא בשע"ת (סי' תרעא סק"א) דבהדליק בבהכ"נ לא יחזור לברך שהחיינו בביתו (אלא להוציא ב"ב), אבל להיפך אם הדליק בביתו, וחוזר ומדליק בבהכ"נ יברך שהחיינו, דלכאורה נראה דס"ל שמברך על היום, דאי משום מצוה, הרי בבהכ"נ רק מנהג. ראה מה שכתבנו בזה בס"ד בשו"ת משנ"י (ח"ה סי' קיב) לדעת הזרע אמת, דלעולם השהחיינו על ההדלקה, אלא שהיה לו כבר שמחת הלב בבהכ"נ, ולהיפך אם הדליק בביתו, יברך שהחיינו להוציא הצבור עייש"ה].

דושה"ט באה"ר ש"ב אוה"נ

[שו"ת חלק ז' סימן קלב]

סימן קנב

ספרדי שנשא אשה בחנוכה אם יברך שהחיינו בהדלקה

בס"ד, י"ד שבט תשע"ח

שוכט"ס לכבוד האברך האב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, מו"ה משה שמואל דיין שליט"א.

אחדשה"ט,

ע"ד שאלתך בבחור ספרדי שנשא אשה באמצע ימי החנוכה, וכעת בא להדליק בעצמו בפעם הראשונה, אם יברך שהחיינו על ההדלקה, או כיון שכבר יצא י"ח מאביו בימים הראשונים, א"כ כבר קיים המצוה באותה שנה, ושוב לא יברך שהחיינו.

נראה פשוט שלא יברך, שהרי יצא יד"ח מאביו. ובשו"ע (תרעו, ג) פסק להדיא שהרואה מברך בליל ראשון שעשה ניסים ושהחיינו, ואם מדליק בליל שני אינו חוזר לברך שהחיינו [וע"ש במשנ"ב (סק"ז)]. וכ"ש הכא שיצא יד"ח ההדלקה בלילות הקודמים. [ועיין מ"ש בשו"ת משנ"י (ח"ז סי' קכט) בענין ברכת שהחיינו על מנורה חדשה בליל ב' דחנוכה].

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק טו סימן עח]

סימן קנג

שיעורא דשמן להדלקת נר חנוכה - והאידינא שמדליקים בפנים

כתב המרדכי (פ' במה מדליקין סי' רס"ו) הא דבעי שיעורא דמשתשקע חמה עד שתכלה רגל מן השוק, הני מילי לדידהו [שהיו מדליקין בחוץ] שהיה צריך היכר גדול, אבל אנו [שמדליקין בפנים] אין אנו חוששין כלל עכ"ל. ומשמע דמיירי בשיעור השמן למשך זמן ההדלקה, שבפנים א"צ לדלוק חצי שעה. - והשלטי גבורים (דף ט. אות ה') כתב ג"כ: לדברי התוס' והסמ"ג לדידן שאנו מדליקין בפנים, אין צריך לדקדק לתת שמן בנר בכדי שידלוק שיעור כדי שתכלה רגלי תרמודאי מן השוק, ורבינו [הרי"ף] ומי"י כתבו שצריך לדקדק לתת שמן לתוכו כשיעור זה, ולזה נוטה דעת הטור א"ח סי' תרע"ב עכ"ל. - הגם שבר"י רמב"ם וטור לא הוזכר פרט זה, מ"מ כנראה משמע ליה להש"ג כן מדסתמו וחייבו שיעור זה, ולא חילקו בין זמן הגמ' לזמנינו. וא"כ יל"ע מנא ליה לומר דלתוס' יש חילוק בין דידהו לדידן, הרי התוס' כתבו רק דלר"י נראה דעתה אין לחוש "מתי ידליק" וכו', ולא כתבו דאין לחוש "כמה זמן ידלוק". א"כ שמא לתוס' גם לדידן צריך שמן שידלוק כשיעור.

עכ"פ לפי דברי הש"ג יש לנו בזה מחלוקת ראשונים, לתוס' וסמ"ג ומרדכי לדין א"צ שנ"ח ידלוק כשיעור חצי שעה. ולר"ף רמב"ם וטור גם לדין צריך שיעור. וכ"כ בשו"ת מהרש"ל (סי' פ"ה) שיעור שמן אין חילוק בין ימים הראשונים והאידנא שמדליקין בפנים עכ"ל. - ויש לדעת מנין המקור ומה הסברה לפלוגתתם.

והפר"ח (תרעב, ב) הנ"ל כתב שאם איחר מלהדליק מיד עם השקיעה, ולא נשארה רק רבע שעה עד שתכלה רגל, צריך שמן רק כשיעור זה, וזהו לדין התלמוד שההיכר הוא לעוברים ושבים, אבל האידנא לעולם בעינן שיעור. - וכ"כ הערוך השלחן (תרעב, ג) דהאידנא שמדליקין בבית צריך ג"כ שיעור זה, ואפשר דבזה גם הרמב"ם מודה דדוקא לדידהו דההיכר היה לבני רה"ר, ואחר זמן כליית רגל מן השוק אין היכר למו, א"כ למה יתן שמן על אח"כ, אבל האידנא שההיכר לבני הבית שפיר צריך היכר למשך חצי שעה וכן המנהג פשוט ואין לשנות עכ"ל. - ופלא על העלמת עינים מדברי הראשונים הנ"ל.

ויש להבין סברת הערוה"ש, שהרי בזמן התלמוד כשהדליקו בחוץ מפני העוברים והשבים, לא הסתכלו העוברים על נר החנוכה כל חצי השעה, אלא ראו והמשיכו דרכם. אבל היה צורך בחצי שעה, מפני שבמשך זמן זה בודאי יעברו אנשים ויראו ויהא פרסו"נ. ואפילו ברחוב גדול שתמיד עוברים, לא פלוג רבנן בשיעורא. - וא"כ לדין שמדליקין בפנים למה צריכים בני הבית לראות הנרות כל חצי השעה. ולכאורה איפכא מסתברא, דלב"ב תסגי בפחות, מפני שבודאי רואים ההדלקה, ומשראו שיעור חשוב לא יהא צורך ביותר. - [דהיינו שהסברה כתוס' סמ"ג ומרדכי, ועד כאן לא חייבו ר"ף ורמב"ם וטור גם האידנא בשיעור, אלא מפני שחכמים לא הורידו החיוב שהיה מעיקרא. אבל קשה לומר מצד הסברה שהאידנא חמור מזמן התלמוד].

ועוד יש להבין הרי בזמן התלמוד לא הדליקו לבני רה"ר בלבד, אלא גם לבני רה"ר, ופשיטא דלאיש וביתו וכל משפחתו בודאי היה הפרסומי ניסא. הגם שהדליקו בחוץ [לרש"י על פתח הבית הפונה לחצר, ולתוס' על פתח החצר הפונה לרחוב], מ"מ הרי לכך חיוב ההדלקה הוא ע"י הפתח, בכדי שבכל עת שבני הבית יכנסו ויצאו יראו את הנרות. - ואעפ"כ היה זמן ההדלקה מוגבל לכולם, גם לבני הבית, רק עד שתכלה רגל מהשוק. וא"כ לדין שמדליקין בפנים, למה חמור פרסו"נ דידן מדידהו.

ובכלל הרי כל השיעור נובע מכך, שזמן ההדלקה מתחיל בלילה משתשקע החמה ויחשך ויוכר אור הנר. ושייך רק עד שתכלה רגל מהשוק, שאחרי זה אין עוברים ושבים, וממילא גם בני הבית סוגרים הפתח ולא יוצאים עוד לרחוב, וממילא אין תועלת בנר בחוץ, כי אין מי שיראהו. - אבל בפנים, בשלמא בלילה צריך להדליק, דשרגא בטיהרא מאי אהני, אבל איזה שייכות יש בפנים לזמן כליית רגל מהשוק. ומה איכפת ליושבי הבית בפנים אם אנשים הולכים בחוץ או לא. וא"כ או שנאמר שא"צ בפנים חצי שעה ויהיה די בפחות. או שנאמר שבפנים שיעורו ארוך עד זמן שכיבה שהוא באשמורה

הראשונה (כברכות ב. ברש"י), דהיינו בשליש ראשון דלילה. שהוא כעין זמן כליית רגל מהשוק, שכאשר בני הבית שוכבים, כלתה רגלם מלהסתובב בבית, ואין תועלת בנר עוד.

ובפרט לפמש"כ בריטב"א (הוצ' הרב רייכמן מכת"י) דעד שכלתה רגל מהשוק "בכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיערו כל זמן שחנויות מוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות" עכ"ל. [והעיר המו"ל שהרמב"ם כתב "כמו חצי שעה או יתר" כלומר שאינו בדוקא חצי שעה]. והיינו שהריטב"א מפרש כן עד דכליא רגלא דתרמודאי, פי' מוכרי עצים, שבזמנם הם שהתאחרו, ובכל מקום תלוי בזמן המתאחרים. כי זמן חצי שעה לא נזכר בגמ', וחידשוהו הר"ף והרמב"ם, כנראה מקבלה שהיתה בידם. - א"כ לפ"ד הריטב"א לדידן שמדליקין בפנים לכאורה זמן כלתה הרגל צריך להקבע בזמן שכיבת בני הבית, ויצטרך להרבה שמן שידלוק עד אז.

ובהסברן של דברים צ"ל בפשטות, לפי מה שקבעו הר"ף והרמב"ם, שהמצוה שנתחדשה מדברי סופרים הוא לפרסומי ניסא בתחילת הלילה כחצי שעה, נשתנתה אח"כ בימי הסכנה [או נקבעה מתחילה כן], שכאשר תהא ח"ו סכנה א"צ להדליק בחוץ אלא מניחה על שולחנו ודיו (כשבת כא:). ובזה נחלקו הראשונים אם השינוי בימי הסכנה הוא רק שינוי מקום וזמן ההדלקה, וכל שאר הדינים נשארו במקומם, וגם בפנים הגם שלפ"ד תוס' והראשונים אין צריך להדליק בחצי השעה שבתחילת הלילה, אלא מדליק כל הלילה [כתוס' בשם ר"י, וריטב"א מכת"י בשם ספר התרומה (רכ"ח), וראב"ה (סי' תתקע"ב)], מ"מ שאר הדינים נשארו וצריך להדליק בשמן שיספיק לחצי שעה, כי זה לא שינו בשעת הסכנה.

והטעם אולי כמ"ש שהמצוות נוהגות בגלות בבחינת עשי לך ציונים, וכדמצינו (ביצה ה:): מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו ביצה ביר"ט שני, וכן (בר"ה ל.) לענין יום הנפת העומר שיאמר אשתקד וכו'. כמ"כ חשו חכמים שיאמרו אשתקד מי לא הדלקנו בקצת שמן השתא נמי. ובחנוכה אין החשש רק לכשבמהרה יבנה המקדש, אלא גזירה עבידא דבטלה בכל יום, ויאמרו אתמול הדלקנו במעט שמן. - ומה שלא חשו כן בזמן ההדלקה שיאמרו אשתקד מי לא הדלקנו כל הלילה, השתא נמי לא נדליק עם השקיעה. י"ל כי על ממונו אדם בהול לחוס על השמן, וכן בחששות הנ"ל שירצו לאכול להנאתם, אבל מה איכפת לו להדליק עם השקיעה, ולמה נחוש שיתעצל בזה, כי מה בצע לו להיות עצל ונפסד בקיום מצוה כשאין לו שום הפסד ממון בזה. - ועוד לא חשו לזה שלא ידליקו בזמן, כי לכשתעבור הסכנה וידליקו בחוץ, על כרחם ידליקו בתחילת הלילה כשלא כלתה רגל מהשוק, כי כל אחד המדליק בחוץ הרי יודע שהוא לפרסומי ניסא, ומה תהא שוה לו ההדלקה בחוץ כשאין בן אדם נראה בשוק. - לכן לחשש הזמן לא חשו, והתירו האידנא להדליק אחרי שכלתה רגל מהשוק. אבל לחשש מיעוט השמן חשו וחייבוהו גם בזה"ז להדליק במשך חצי שעה. - כן ס"ל לר"ף רמב"ם וטור.

אבל תוס' וסמ"ג (לפ"ד הש"ג) והמרדכי סברי שכאשר נשתנה הדין בזמן הסכנה להדליק בפנים, נשתנה יחד עם זה כל שיש לו שייכות לדין זה, והוא משך זמן שידלוק השמן, שרק בחוץ יש ענין של חצי שעה עד שתכלה הרגל, אבל בפנים סגי בפורתא. והא לא מסתברא לומר להיפך שיצטרך בבית ליותר שמן ויהא חיוב עד זמן שכיבת בני הבית, [כי גם הריטב"א מכת"י לא חייב שידלוק השמן עד חצות לילה, ברחוב גדול בעיר, הגם שלא כלתה הרגל עד חצות. וחייב רק כל זמן שהחנויות פתוחות, והוא בזמנינו עד שעה שבע בערב]. כמ"כ המדליק בבית די לו בפחות שמן, דכל שיש היכר לבני הבית סגי [ואולי כהמ"א תרע"ב סק"ב הנ"ל בשם האגודה שידלוק עשרים רגע].

והנה מקור הלכה זו שהאידינא מדליקין בפנים שהזכירו התוס' (כא:): בשם ר"י והרבה מהראשונים ז"ל, מקורה מדאמרינן (שם) ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו. - ובמהות הסכנה, פירש"י שהיה לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו אש אלא בבית ע"ז שלהם עכ"ל, והיה אפשר להבין מזה שא"כ הסכנה היא שמי שידליק נר יאסרוהו או יכוהו. וכ"כ תוס' (מה). שזו סכנת גזירה שלא להדליק נ"ח עכ"ל, וכידוע העובר על גזירותיהם הוא בסכנה. - אבל כאן פי' תוס' שחברי יקחו הנר מהישראל. ויכול להיות שזו ג"כ סכנה, שכאשר יחדור לבית לגזול הנר בני הבית מסוכנים. אבל יתכן שהסכנה היא לקיחת הנר בלבד. וכן פי' האורחות חיים (הל' חנוכה) שהסכנה שהעכו"ם יכבוה.

ואין להקשות א"כ מה בכך שיקחוהו או יכבוהו, הרי אם כבתה אין זקוק לה. ה"מ בשכבתה במקרה, אבל אם הניחה במקום שהרוח יכול לכבותה הביא הש"ג לשון ריא"ז שצריך לחזור ולהדליקה במקום שאין רוח, דהואיל ואינה יכולה לעמוד בפני רוח, הרי הוא כמי שלא נתן בה שמן כשיעור עכ"ד. [ושמעתי בשם מהר"ל דיסקין ז"ל שהמדליקים בחוץ בעששית של זכוכית, לא יפתחו חלון העששית כדי להדליק כשיש רוח, שאם ידליקו ברוח אין הדלקה זו עושה מצוה, וכשיסגרו החלון יהי' בגדר הנחה עושה מצוה]. וה"נ אילו היה בא עכו"ם במפתיע ולוקחה, הוי אמרינן דכבתה אין זקוק לה. אבל בשעת הסכנה כשידוע שהעכו"ם לוקחים, ה"ז כמדליק במקום שהרוח יכבנה.

והריטב"א מכת"י (הוצאת הרב רייכמן) פירש לא סוף דבר סכנת נפשות דא"כ פשיטא דעל מ"ע לא יהרג וכו', אלא אפי' סכנת צער או איבה כמו בצרפת, ולכן פירש"י ז"ל כאן דהיינו מפני הפרסיים שלא היו מניחין נר בשום בית וכו'. ולפיכך היה אומר מורי הרב ז"ל כשנושב רוח שא"א להדליקה בחוץ מדליקה בפנים בביתו עכ"ל. - דהיינו שהבין בפירש"י שאפי' אינה סכנה ממש, אלא רק שיצערורה או ישנאוהו. ורבו הוסיף שאפי' כשהמניעה היא מפני רוח. ולמדנו מזה שכל שיש מניעה שבגללה אי אפשר להדליק בחוץ, אפי' בזמן התלמוד, לא אמרינן דאונס רחמנא פטריה מלהדליק בחוץ שזו עיקר המצוה, אלא מתחילה בכה"ג התירו להדליק בפנים. וכן הביא בהגהות זר זהב (לריטב"א שם) מסדור רב עמרם גאון ומהלכות קצובות לרבינו יהודאי גאון דכשיש רוח או ליסטים מדליקה בפנים.

וגדולה מזו כתב הריטב"א הנ"ל (בד"ה דאי לא אדליק מדליק) דמשכלתה רגל ואילך עבר זמנו. וכ' הרב בעל התרומות ז"ל דה"מ לדידהו שהיו מדליקין חוץ לפתח ואין היכר לבני רה"ר יותר, אבל אנו דמדליקין בפנים, ואין היכר אלא לבני הבית יכול להדליק כל הלילה ועד עמוד השחר. ולפי פי' זה יש לפרש דה"ק דאי לא אדליק מדליק בחוץ עד ההיא שעתא [שתכלה רגל]. אבל בתר הכין אינו מדליק אלא בפנים [אפילו בזמן התלמוד, שלא בשעת סכנה המעתיק], דלדידהו נמי ודאי משום דלא מצי למעבד היכרא לרה"ר לא נפטר מלעשות הכירא לו ולבני ביתו, דהא לקמן אמרינן דבשעת הסכנה מדליקה על שולחנו עכ"ל.

וחידש כאן הריטב"א חידוש גדול, דאפילו אין מניעה כללית בעצם ההדלקה, כמניעה מעכו"ם או מרוח, אלא מפני מניעה פרטית שלו, שלא הדליק בזמנו, ואולי אפילו לא היתה לו מניעה לצאת החוצה או להדליק בזמן, אלא ששכח או הזיד ועבר זמנו. גם בזמן התלמוד חייב להדליקה אחרי שכלתה רגל בפנים. - וסברת הריטב"א בזה סברא אלימתא היא, כי אחרי שכלתה רגל מהשוק, למי ידליק בחוץ, ואם חייבוהו להדליק אחרי שכלתה רגל, הרי זה רק בפנים.

והחידוש בזה שלא היתה זו תקנה מיוחדת לשעת סכנה דוקא להדליק בפנים, אלא בתקנה זו נכללו כל המניעות, שכל שקרה ומפני כל סיבה שהיא לא הדליק בזמנו בחוץ, חייב להדליק בפנים אחרי הזמן. - הא חדא, ואידך חידוש הוא, דאין הפירוש שבסכנה ויתרו חכמים על הפרסומי ניסא, וחייבוהו להדליק בלי פרסו"נ. אלא שגם אם מדליק בפנים איכא פרסו"נ לו ולבני ביתו. וכמו שהוכחנו בס"ד (בסוף ענין זמן הדלקת נ"ח) שפרסו"נ שייך גם בפנים לבני הבית.

והערה חדשה יש להעיר לפ"ז, שמי שאין לו שמן לכשיעור חצי שעה, והרי הוא אנוס, מ"מ אינו פטור, אלא חייב להדליק בפנים, לתוס' סמ"ג ומרדכי דסברי דבפנים א"צ שמן לשיעור חצי שעה. דלא גרע אונס זה מאונס שלא הדליק בזמנו. ואינו צריך להמתין רבע שעה כדי שידליק במעט השמן שיש לו לרבע שעה. אלא ידליק מיד בפנים, כי הרי הוא כאנוס שאינו יכול להדליק בחוץ. [ודומני שכבר העיר בכע"ז בקונ' בעניני חנוכה ומגילה הנ"ל, וכעת איני מוצאו שם].

אמנם בעיקר חידושו שאחרי הזמן ידליק בפנים, לכאורה מהר"י פורת שבתוס' משמע דלא סבר כן, שא"כ לא הול"ל שידליק רק מספק, אלא שידליק בפנים בתורת ודאי, אלא משמע דמדליק בחוץ מספק. והגם דלפי מה שנתבאר לעיל בסברת הריטב"א, היינו טעמא שידליק בפנים, כיון שאחרי שכלתה רגל אין תועלת להדליק בחוץ. צ"ל בסברת תוס' דחכמים לא חילקו בזה. ותו שגם כשמדליק בחוץ יש פרסו"נ עדיין לבני הבית כשנכנסים ויוצאים ע"י הפתח, וצ"ע.

[סוגיות הש"ס, חאו"ח ח"ב, סימן לד']

סימן קנג

כלתה רגל מן השוק בזמנינו — א

בס"ד תמוז תשס"ז

שוכט"ס למע"כ הרב המופלג בתורה ויר"ש חו"ב וכו' כש"ת מו"ה עמרם טיגרמן שליט"א פעה"ק ירושלם תובב"א

אחדשה"ט ושי"ת,

קבלתי בשעתו את קונטרסו הארוך הערוך בטוט"ד אודות זמן ושיעור הדלקת נר חנוכה, שמע"כ נוטה לומר להלכה שבזמנינו שהרגל לא כלתה מהשוק עד שעה מאוחרת בלילה, קרוב לחצות, יהא חיוב מעיקר דין נ"ח להדליק נרות ארוכים שידליקו משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. — ומביא מע"כ דעות הראשונים והאחרונים, עד אחרוני האחרונים, ומחברי זמנינו בנושא זה, וצלל במים אדירים.

(א) ואען ואומר לענ"ד, שכמו שכל שיעורי תורה הנלמדים מהללמ"ס (עירובין ד:): כן גם בנ"ח שיעורו הוא כחצי שעה (ולא הרבה יותר), כלשון הרמב"ם (הל' חנוכה ד, ה) והשו"ע (סי' תערב, ב), וכמו מי מקוה מ' סאה שוים בכל מקום שהם אמה על אמה ברום ג' אמות שכל גופו של אדם עולה בהם, (חגיגה יא. ועוד) שאפילו בעיר של ננסים לא סגי בפחות מזה, ובעיר של ענקים א"צ יותר מזה, ובלבד שכל גופו יבוא במים, כי חז"ל לפי הללמ"ס השוו מדותיהם בכל מקום. — כן בנר חנוכה הגם שהוא רק מצוה דרבנן ולא הללמ"ס בכ"ז כעין דאורייתא תיקנו והשוו חז"ל שיעורם, ובין בכפר קטן דתיכף משתחשך כלתה רגל מן השוק, כן בעיר גדולה כירושלים בזמננו, שהיתה הומה מרוב אדם ועולי רגלים ואורחים ואנשי מעמד וכו' וכו', ג"כ שיעורו שוה לפ"ד הרמב"ם והשו"ע שהוא כחצי שעה משתחשך. — וכן גם מי שגר סמוך לתחנה מרכזית של אוטובוסים, ששם עד מאוחר מאד יש תנועת בנ"א, בכ"ז עיקר חיובו שוה בחצי שעה הראשונה.

וקים להו להר"ף הרא"ש והרמב"ם [שהם הראשונים שעל פיהם אנו חיים, והם היסוד למרן הרב"י ולשו"ע] ששיעור כלתה רגלי דתרמודאי הנז' בגמ' (שבת כא:): כן הוא, אלא כיון שלא מפורש בגמ' שזו חצי שעה, לכן כתבו כמו חצי שעה או יותר, דיש מקומות שהיו הרבה תרמודאים מוכרי עצים, ויש שבאו מרחוק, וכדומה שאר סיבות, אשר בגללן התאחרו, לכן יכול ליקח זמן יותר מעט מחצי שעה. — אבל עכשיו שאין אצלינו תרמודאי כלל, עלינו לשמור הזמן שתיקנו חז"ל, ולדייק בחצי שעה, כמו שהיתה עיקר התקנה. — ולדעת הרמב"ם (שם) המדליק אחרי זה ביטל תקחז"ל ואינו יכול לברך.

(ב) אלא שבפיזור נדחי ישראל נוצרו מנהגים שונים בזמן ההדלקה, יש בשקיעה הראשונה של הגאונים, ויש בצאה"כ שלהם, ויש בשקיעה לפי ר"ת, ויש בצאה"כ דר"ת. ויש מתאחרים לגמרי, עפ"ד

הרמ"א (תערב, ב) שהמדליקים בפנים יכולים להדליק גם משכלתה רגל, וכיון שכן הורגלו בהדליקים בפנים, מדליקים כן גם בחלון. — ומשום כך גם אין מדקדקים להדליק בעיקר הזמן שתקחז"ל אלא מתאחרים. — וכמעט שאזל לו עיקר זמן ההדלקה. ואפי' בב' שכנים זה ע"י זה יתכן שינוי מנהגיהם. וגם לפ"ד הביאור הלכה (רס"י תערב) להתפלל מעריב קודם משום דתדיר ויש בה ק"ש דאורייתא, יוצא שאפי' גר קרוב לבית הכנסת וימהר לביתו, ויכין הפתילות מבעוד יום, עכ"ז נשארו לו רק כחמש דקות עד החצי שעה מסוף שקיעתה. — לכן יש שנתייאשו מלהדליק בעיקר הזמן שהוא החצי שעה. (ג) עכ"פ עיקר פירסו"נ הוא בחצי השעה הראשונה, שאז רוב המדליקים כתקחז"ל מאירים נרותיהם יחד, וזהו פירסו"נ גדול שכל ישראל יחד באותה שעה יפרסמו הנס.

(ד) ונראה שגם אם בערים גדולות הולכים ברחובות עד סמוך לחצות, הרי זו רק מדת חסידות להאיר בנרות עד שתכלה כל רגל מהרחוב, אבל בעיקר יש להתחשב ברוב האנשים כשהם הולכים ברחוב, וכן משמע מלשון סידור רבינו שלמה ב"ר נתן. אחד מהראשונים (שהבאת בקונטרסך עמ' יג) שכתב "וצריכים להדליק הנר הזה משקיעת החמה, ויתן בה שמן שיתקיים עד שיפסקו רוב האנשים מהליכה וייסגרו רוב השווקים" עכ"ל. — ובדין במקומות הבינוניים רוב הרגל כלתה מהרחוב כשהאנשים חזרו מתפלת ערבית, והנשים והילדים נאספו לבתיהם, ורוב המשרדים והחנויות נסגרות בערך בשעה שבע — שמונה, ואז חוזרים לומדי הכוללים לבתיהם בשאר ימות השנה [לבד מסעדות וחנויות פירות או סופר-מרקט, שאין להתחשב אתם בהיותם המיעוט מבין הרוב].

(ה) ואה"נ שגם אח"כ יש הולכים ברחובות, זו כבר יציאה שניה מהבית שנעשית בזמנינו שהמאור האלקטרי מאיר ברחובות ובבתים. והזמן הקובע הוא כשנאספים לבתים אחרי עסקם ביום [ובזכרוני סברא זו מזמן רב מספר מועדים וזמנים (ח"ב סי' קמא)]. — ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' תקו) איירי באלה שלא הלכו לבתיהם ככלות עסקיהם, וזה לא שכיח בימינו.

(ו) וממש"כ הרמב"ם (ד, ה הנ"ל) חצי שעה או יותר, והשו"ע (תערב, ב) כמו חצי שעה, אין לחייב נרות גדולים שידלקו שש שעות עד שיכלו הולכי הרחובות, דמשמעות לשונם הוא בערך חצי שעה [וזה כמו שנתבאר שיש תרמודאי המתאחרים קצת יותר מחצי שעה]. — והנה בקונטרסך (עמ' יד) מובאים דברי האשל אברהם — תנינא (מבוטשאטש) שהשיעור של חצי שעה הוא בקירוב, כיון שכ' "כמו" חצי שעה, ומסתמא נקטו השיעור היותר גדול שאין בו חשש טעות בשום פעם וכו' עכ"ד. ומדבריו הרי מבואר להדיא דעתו שהוא לא יותר מחצי שעה. — אבל גם להקל בפחות מחצי שעה אי אפשר, ואם אין לו שמן לזה לא יברך. — וזו גם כונת הריטב"א (הנדמ"ח, שבת כא:) שהמנהג כ"ז שחנויות המוכרים שמן פתוחות. ולזה נתכוין גם בחי' מהרצ"א עי"ש.

(ז) והנה בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קכט) העלנו סברא שגם לר"ת זמן משתשקע החמה דנ"ח הוא בשקיעה הראשונה, שאז כבר לא הוי "שרגא בטיהרא מאי אהני", כיון שבארץ ישראל אז כבר מחשיך

ואור הנר ניכר יפה. — אלא שהסקנו שקשה לחלק לר"ת בין חיוב הדלקת נ"ח שצריך להיות בליל כ"ה כסלו, לבין התחלפות היום והלילה שלר"ת לכל דיני התורה עדיין הוא יום כ"ד כסלו, וקשה לומר שרק להדלקת נ"ח כבר נחשב לליל כ"ה, לכן לר"ת צריך להדליק בשקיעה או צאה"כ שלו, עיי"ש. (ח) עכ"פ כדאי לתת שמן שידלק (3/4. 1) שעה וג' רבעים (כהבה"ל סו"ס תערב) שאז ה"ז מהשקיעה הראשונה דהגאונים (שעה 4.40) עד חצי שעה אחרי צאה"כ דר"ת (בשעה 6.22). ובזכויות קצת גדולות יש שמן ל— 4 שעות, וזה ודאי הידור נוסף הוא, עד כשעה 9 שאז חזרו החנונים לבתיהם. ובנר ארוך עד שעה 22 קדוש יאמר לו. — אבל המדליק בתחילת הזמן ודולק חצי שעה יצא ידי חובתו ע"פ הלכה.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק ט' סימן קסב]

סימן קנה

כלתה רגל מן השוק בזמנינו — ב

המשך הענין הנ"ל — להרב הנ"ל —

בס"ד ו' כסלו תשס"ח

אחדשה"ט וש"ת,

הנני בלוחות שניות בנוסף על מכתבי מתמוז תשס"ז [שהוספתי בו כמה הוספות קטנות] בדבר זמן כלתה רגל מן השוק דנר חנוכה.

(א) והנה לדידי ג"כ בודאי מצוה מן המובחר להדליק בתחילת הזמן וליתן שמן שידלק כמה שעות, כגון עד שעה תשע, כיון שרוב החנויות סוגרות בין שעה שבע לשמונה, ואז הולכים לבתיהם, כדי שיראו את פרסומי הניסא. — אבל את חידושך הגדול שאם אינו דולק עד אז אינו מקיים עיקר המצוה, איני יכול לקבלו. — [ולדברך אפילו בסמטאות הקטנות יצטרך כן, כיון שברחובות הגדולים לא כלתה רגל, כמו בתרמודאי, דהגם שהיו סימטאות ומבואות שלא היה להם קשר עם התרמודאים, בכ"ז זמנם שוה עם כולם, דלא יתכן לתת לכל רחוב שיעור לעצמו].

כי מפי השו"ע והמשנה ברורה אנו חיים, ובשו"ע (סי' תערב, ב) מפורש שהזמן הוא כמו חצי שעה, והמשנ"ב בכל הסימן ובעוד מקומות הזכיר חצי שעה, ובשום מקום לא כתב שזמנו עכשיו יותר, הגם שבעל המשנ"ב ז"ל ידע המתרחש בערים הגדולות, כמו ווילנא וורשא שהיו כרכים גדולים, והחיי אדם והחזו"א שמושבם היה בוילנא ג"כ לא הזכירו מאומה שבזמנינו זמן כלתה רגל מה"ש הוא יותר מחצי שעה. וזה יותר ממאה שנים שהרחובות מוארים בתאורה אלקטרית, וגם הבתים, ומכל גאוני

ישראל מאז ועד עתה לא נשמעה חומרא זו, גם מאלה שהיו בערים גדולות מאד. ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' תקו) רק נסתפק בזה, ולא כתב כן בהחלט להלכה, שצריך שידלקו הנרות עד שתכלה רגל ההולכים ברחובות כמה שעות תוך הלילה. — וכידוע שמסתימת הפוסקים למדים אנו להלכה, ואם השו"ע והמ"ב סתמו ח"ש הרי זה לנו להלכה.

(ב) ובעצם הסברא זכית לכוין לדעת הגרש"ז אויערבאך ז"ל כמובא בשמו בהליכות שלמה (טו, ח) שבזמנינו שזמן כלתה רגל הוא מאוחר מבזמן חז"ל "נכון" ליתן שמן בנר שיהא ראוי לדלוק זמן רב ולא חצי שעה בלבד. — ובהערה העתיקו מכתב ידו בחי' מס' (שבת כא:) מסתבר דבזה"ז היו החכמים משנים את הזמן, אבל כיון שכבר תיקנו אין בכחינו לשנות עכ"ל. ולשואל השיב שנכון שיהא ראוי לדלוק כשעתיים אחרי השקיעה (וכנזכר במכתבי הקודם שעה וג' רבעים). והוא עצמו נהג ליתן שמן עד בערך שעה 11 בלילה עכ"ד. — וכע"ז היה מנהגו של הגר"ז הלוי גאב"ד בריסק ז"ל כידוע שאולי דלקו נרותיו אפילו עד שעה 12. — אבל כל זה מצד הידור וחביבות מצוה, לפרסם הנס לעוברים ושבים המאוחרים ע"י נרותיהם. ולא עלה על דעתם שזה לעיכובא, ושבפחות מזה לא י"ח.

(ג) ולטענתך שבגמ' וכמה ראשונים נזכר רק הזמן הכללי "עד שתכלה רגל מן השוק" והיינו רגלא דתרמודאי. וכתבו הגאונים שזה כחצי שעה עד שעה, והר"ף כתב כחצי שעה, ובעקבותיהם הלכו הרמב"ם (הל' חנוכה ד, ה) והרא"ש. — זה היה בזמנם שמשחשך אור היום הלכו לבתיהם ונתרוקנה רשות הרבים והשווקים, משא"כ בדורותינו שהמאור האלקטרי עושה לילה כיום. הנה מאז הרי"ף ועד השו"ע עברו כחמש מאות שנה, ובלי ספק חל שינוי באור הרחובות ובהולכים ברה"ר, ובכ"ז נשאר מרן בשו"ע בזמן זה בלי לשנותו ולאחרו. והרי זה כדברי הגרש"ז א הנ"ל, שאפילו שאם בזמנינו הזמן מאוחר "אין בכחינו לשנות".

(ד) הגע בעצמך, סוף זמן ק"ש שחרית שהוא עד ג' שעות מעלות השחר כבשו"ע (או"ח סי' נח, א), משום דכתיב ובקומך, וזמן קימה נמשך מעלוה"ש עד ג' שעות, וכי נימא דהאידינא שנשתנו מנהגי בנ"א, ורובא דאינשי אינם קמים בעלוה"ש אלא כשעתיים אח"כ, שא"כ ישתנה סוף זמן ק"ש משעה 8 (בחורף) לשעה 10, וכן בקיץ מאוחר בשעתיים. — אלא ודאי קביעת חז"ל למה שאמרה התורה "ובקומך" אי אפשר לנו לשנות, לא לקולא בק"ש, ולא לחומרא בנ"ח על מה שקבעו הראשונים. — [ולפלא שבתשובות הגר"ח זונענפעלד ז"ל (שנדמ"ח ירושלם תשס"ב) העלה (בסו"ס כג) סברא כזו, שכעת כולם ישנים יותר וקמים באיחור מפני החולשה והאקלים, יתאחר זמן ברכות ק"ש. וגם הוא לא כתב כן לגבי ק"ש עצמה, אלא לגבי ברכותיה].

(ה) אולם יפה הערת ממה דקי"ל (ביצה ל. ושו"ע סי' שלט, ג) דאין מטפחין ואין מרקדין בשבת וי"ט, שמא יתקן כלי שיר (שם לו:). וכ' תוס' דלדידן שרי דדוקא בימיהם שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגזר, אבל לדידן אין אנו בקיאים לתקן ולא שייך למגזר. וכ"פ הרמ"א בהגה שם. והבאת עוד

רצח

כמה דוגמאות כאלה בקונטרסך (עמ' סג). — וא"כ כמו"כ נימא לחומרא שנשתנה זמן כלתה רגל מן השוק.

ויש להוסיף מדברי הרב"י (רס"י שלט) שהקשה על היתר משקים מגולים בזה"ז, שהרי אע"ג שבטל הטעם הגזרה לא בטלה (ביצה ה.), וא"כ אף בדליכא נחשים ליאסר. ותירץ (לפי מה שהסברנו דבריו בחי' סוגיות מועד, באיסור השמעת קול בשבת) דמתחילה גזרו רק במקום ובזמן שיש סכנה, ועל זמן שלא תהא סכנה לא גזרו (ועי' ביהגר"א יו"ד קטז, א). וה"נ על זמן שלא נהיה בקיאין בתיקון כלי שיר לא גזרו. — [וע"ע במג"א (סי' ט סק"ז), ובמטה יהונתן (בגליון שו"ע יו"ד קטז, א)] — ולפ"ז בזמן שקבעו חז"ל להדלקת נ"ח, הרי מפורש הטעם בגמ' כמה פעמים משום פירסומא ניסא, ובזמנם כלתה רגל מרה"ר חצי שעה משתחשך. ובזמנינו מצוה זו של פרסו"נ נמשכת הרבה יותר.

על זה יש להשיב שאין למדים חיובים מאיסורים, ואם מצינו כמה איסורים שהתירו הראשונים ממה שאסרו חז"ל, מפני שינוי המציאות, אין ללמוד מזה לחייב חיובים חדשים מפני שינוי הזמנים והמציאות.

ו) ישראל קדושים בכל העולם שנרותיהם דולקים חצי שעה מקיימים המצוה כהלכתה, והמהדרים יתנו שמן שידלוק ח"ש אחרי צאה"כ דר"ת, ועכ"פ נר אחד ידלוק עד אז, כדברך, וכיוונת לשו"ת ארץ צבי (סי' קכא) מובא בפסקי תשובות (תערב, א הערה 9), ויותר טוב עד שעה 9 בלילה והמוסיף קדוש יאמר לו.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק ט' סימן קסג]

סימן קנו

כלתה רגל מן השוק בזמנינו — ג

— המשך הענין הנ"ל —

אחרי כתבי הנ"ל ראיתי בספר מאורות נתן על חנוכה (מהגר"נ קופרשטוק, במהדורה החדשה סי' לג) שדן אודות מנהג הגר"ז הלוי מבריסק ז"ל שנרותיו דלקו עד מאוחר מאד בלילה, אם זה מפני לשון הרמב"ם (הל' חנוכה ד, ה) חצי שעה "או יתר", שבזה כלול גם זמן של כמה שעות אחרי שקיעת החמה. או מטעם שהחמיר כהריטב"א (החדש, שבת כא:): שלא הזכיר כלל חצי שעה, אלא כתב וז"ל עד דכליא ריגלא דתרמודאי וכו' והיו מתאחרים שם ברחוב העיר "ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא" והמנהג הפשוט ששיערו כל זמן שחנויות מוכרים שמן וכיו"ב פתוחות עכ"ל [וכתב הרב המו"ל

שאפשר שהרמב"ם כיוון לזה במש"כ חצי שעה או יתר]. — ובקרבת מעון קדשו של הגר"ז מבריסק ז"ל היו עוברים ושבים ידועים שחזרו לבתיהם כחצות לילה, א"כ במקומו הזמן של דליקת הנרות הוא עד אז.

דאם לפי הרמב"ם, הרי הוסיף האורחות חיים (להר"א מלוניל, הל' חנוכה אות טו) שיעור זמן זה כמו חצי שעה "או יותר מעט", וכנראה שהבין כן בדעת הרמב"ם, א"כ גם להרמב"ם א"צ להוסיף רק מעט יותר, אלא ודאי שנהג הגר"ז ע"פ הריטב"א.

והעיר עוד המאורות נתן מפסיקתא רבתי דרב כהנא (חנוכה פרשה ב) שכתב עד שתסלק "רוב הרגל" מן השוק עכ"ל, ובפירוש זרע אפרים שם דלכן נקט "רוב" (הגם דבגמ' ליתא), דודאי לא נמנעו בנ"א לצאת לפעמים לצרכיהם ג"כ איזה שעות בלילה, אלא דכיון שאינו רק לפרקים לבד, אזלינן בתר הני דקביעי בשוק תמיד ומתעכבים קצת בלילה, וכרש"י ורא"ש שהוא כמו חצי שעה. — וכ"ה בפרדס הגדול לרש"י (סי' קצט) "רוב" רגל מהשוק, וכע"ז בשלטי גבורים בשם ריא"ז עד שתכלה רגל מן השוק, ולא עד שתכלה רגל היחידים אלא "רגל הרבים" וכו', עכ"ד.

ויש לעיין בדעת הגר"ז ז"ל, אם מצד ההלכה החמיר מפני שרבים הלכו על ידו מאוחר בלילה, והגם שברחובות ושכונות הסמוכות כלתה רגל כבר לפני זמן רב, מ"מ לא רוב הרחובות קובע, וברה"ר שלא כלתה רגל עד מאוחר נשאר חיובו העצמי ואה"נ שכל אזור נדון כשלעצמו. — או דילמא הזמן הוא רוב הרגל דרבים וכנ"ל. ואין חומרא מצד ההלכה, דאזלינן בתר רוב הרחובות, וכשבהן כלתה רגל. נגמרה המצוה, אלא שהמוסיף קדוש יאמר לו. — ויתכן שמודה הגר"ז ז"ל שכל המדליק בכל מקום שהוא, אפילו ברה"ר הגדול ביותר, די מעיקר הדין בחצי שעה, כי אין בכחינו להוסיף על שיעור חז"ל לפי הראשונים. אלא מפני חסידותו והידורו במצוות עשה כן, ולקדש שם שמים, שגם ההמוניים העוברים מאוחר בלילה יראו נרות הפרסו"נ.

[שו"ת חלק ט' סימן קסד]

סימן קנז

טעם איסור השתמשות בנר חנוכה

[ועי' בדרשות חת"ס (לחנוכה דף סה.) שבנרות חנוכה היו ג"כ ב' מיני נסים, הנס הראשון מציאת הפח הי' בדרך הטבע, ודליקת הנרות ח' ימים הי' למעלה מדרך הטבע, בכדי לגלות שגם מציאת הפח הנראה לכאורה כדבר טבעי הוא ג"כ נס עי"ש. וזה להורות לנו לראות בכל דבר השגחת הבורא ית"ש, על נסידן שבכל יום עמנו וכו'].

ולכן אסור להשתמש לאור נ"ח, ודלא כבשאר נרות מצוה דשבת ובית הכנסת. להודיע ולגלות כי אין לנו כלום בתשועה הגדולה מכחינו, ולא כחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה, רק הכל מן השמים. ולכן אין לנו רשות להשתמש בהם. משא"כ בשבת, אדרבא מי שטרח בע"ש יאכל בשבת, ומעשה האדם חשוב בהכנה לכבוד שבת.

וזה שאמר דהע"ה (תהלים ס, ו) נתת ליראיך נס (המנורה) להתנוסס (להכיר עי"ז שאר נסי הנצחון) מפני קושט סלה (כדי לדעת האמת שכל הנעשה בטבע הוא מהנהגתו ית').

[מתוך דרשות ומאמרים חלק א מאמר מט]

סימן קנח

למה רק בל"ח יש איסור השתמשות

בגמרא (שבת כג:) אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים. פירש"י דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה עכ"ל. וכן הוא בר"ף הרגיל בנר חנוכה [ושבת]. — ובראב"ה (הל' חנוכה סי' תתמ"ג עמ') כתב: בין נר חנוכה ובין נר של שבת ובין נר של כל מצוה כגון נר שנוהגין להדליק ביום המילה על שם הילד הנימול עכ"ל. — ויבנו דבריו שכלל כל נרות מצוה בזה, עפ"ד היסוד יוסף (פרק פ') שכתב ובהרבה מקומות מצינו שקדושת נרות של מצוה חביבה לפני הקב"ה, כמאה"כ באורים כבדו ה', וכל נר הדולק לדבר מצוה יש בו קדושה גדולה ונפלאה, ואילו היינו זוכים להשגת רוח הקודש, היינו מבינים ומשיגים ע"י דליקת הנר הרבה דברי עתידות, שהנר של מצוה מתנבא כמו הנביא המתנבא עפ"י ה', ואין אנו זוכין להבין הנביאות של הנר מצוה. והענין כי בכל נר של מצוה נמשך בו קדושה עליונה, ומעורר למעלה הדלקת בוצינין קדישין [אורות וספירות עליונות] עכ"ל. — [והזכיר שם העובדא שכתב מהרש"ל בהקדמת יש"ש, שהראו לו מן השמים הורמנא לספרו ע"י נר, כי בעסקו בספרו דלק לפניו נר קטן שעמד להכבות, ונעשה נס ודלק זמן רב. והזכירו גם בשם הגדולים].

אכן בכל זאת מצאנו ענין מיוחד בנר חנוכה, יותר משאר נרות מצוה, והוא הנזכר באריכות בבני יששכר (כסלו), מאמר תורה אור, מאות י"ג והלאה) בשם הרוקח ומהר"ל מפראג והרבי ר' פנחס מקאריץ ז"ל שיש ל"ו נרות בחנוכה, כנגד האור הראשון הגנוז ששימש ל"ו שעות, שבאור הראשון הביטו בו מסוף העולם ועד סופו, וגנוז הקב"ה לצדיקים לעת"ל, והיכן גנוז בתורה, דכל מה שאדם רואה בכל פעם דבר חדש בתורה הוא מהאור הגנוז. וכל א' כפי עסקו ועמלו בתורה וע"י אור הגנוז יכול להביט בכ"פ נסתרות וכו'. ולכן הצדיקים רואים ראייה רוחנית למרחוק גם בעולמות העליונים,

כ"א כפי השגתו בתורה. וע"כ מוסיפין והולכין כבית הלל, להורות שכל מה שמוסיף האדם ימי התעסקות בתורה, יתרבה לו האור. ובכל חנוכה בשעת הדלקת הנרות מתגלה הארה מן האור הגנוז, עכת"ד בקיצור.

והדברים הם עמוקים כבשוננו של עולם, שאין לנו מושג בהם. אבל דבר אחד אנו רואים, שבנר חנוכה אסור להשתמש לאורו, משא"כ בשאר נרות, דשבת והבדלה וכו'. ואולי משום הענין הנעלה המיוחד שבנ"ח, שלא רק שיש בו קדושה כמו בשאר נרות, אלא שיש בו הארה מהאור הגנוז הנפלא. ולאור זה זוכים ע"י עמל התורה, אבל התורה צריכה להיות לגמרי לשמה, בלי שום פניה והנאה עצמית, של קרדום לחפור בו, או עטרה להתעטר בה, ולכן גם נ"ח אשר בו מתנוצץ האור הגנוז שהאדם משיג ע"י לימודו בתורה, אסור להשתמש לאורו כלל, דו"ק והבן.

ומכאן נדע ונתבונן גודל האושר והזכות שניתנה לנו, שפתח לנו הקב"ה גנזי המלך, הגנוזות וסגורות מעיני כל חי, ונתן לנו רשות להציץ מן החרכים לתוך תוכו של גזותיו, של הגניזה העליונה. וזה ע"י עסק ועמל תורה לשמה. אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלנו.

וכמובנר חנוכה שנר אחד הדלוק בחוץ מאיר למרחקים, ועושה פרסומי ניסא גדול לכל הולכי הרחוב, ומתפרסם הדבר בכל העיר. כן ת"ח אחד היושב בד' אמות של הלכה, ומביט באור הגנוז בתורה, להשיג עומק התורה הקדושה, הרי הוא מאיר לעולם כולו בקדושת התורה, והשפעתו רבה במישרין ובעקיפין גם בעוה"ז, שרבים ממנו ילמדו וכן יעשו.

[אגדות הש"ס, ח"א על מס' שבת דף כג:]

סימן קנט

השתמשות בנרות כשנתערב בנרות של היתר

א) בסתירת המחבר, שבשמן חנוכה שנתערב אסור להרבות עליו ולבטלו, ובי"ד מתיר באיסור דרבנן, ותי' דשאני שמן חנוכה שהוא איסור הנאה (יו"ד צט, ו) איסור של דבריהם וכו' אם נפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו מרבה עליו ומבטלו. ובהגה: וי"א דאין לבטל איסור דרבנן או להוסיף עליו כמו באיסור דאורייתא (רא"ש ביצה פ"א סי' ב'). — והק' הט"ז והש"ך על המחבר שפסק בהל' חנוכה (תרעז, ד) דמותר השמן שבנ"ח שנתערב בשמן אחר ואין בו ס' לבטלו י"א שאין להוסיף עליו לבטלו ע"כ. וזה כהרמ"א שפסק כהרא"ש שאפילו איסור דרבנן אין מוסיפין עליו. [ובמש"כ המג"א שם, עי' כאן בבאה"ט, ושם בלבושי שרד מחצהש"ק ופמ"ג]. והט"ז (באו"ח) והפר"ח (ביו"ד צ"ט סק"ט) דחו מפני קושיא זו דברי השו"ע בהל' חנוכה. — וראה מש"כ בישוב קו' זו בתשו' הגרעק"א ח"א

(בהשמטות לסי' ל"ח). — ובס' מקור חיים להחות יאיר ז"ל (תרעז, ד) תירץ דבנ"ח מפני שעבר עמ"ש חז"ל ולא שרפו, יש להחמיר.

והחוות דעת (סו"ס צ"ט) תירץ דיש לחלק בין איסור אכילה לאיסור הנאה, דבאיסור אכילה שאינו אסור רק מטעמית טעמא דאיסורא, וכיון דמבטל ליה שוב אינו מרגיש הטעם, משא"כ באיסור הנאה כשנוטל ומבטלו, הרי נהנה במה שנוטל ומבטלו, ולכך אסור לבטלו, כמו שאסור לפטם בהמה באיסור הנאה, דאין לך מבטל גדול מזה, דהא הבהמה תהיה מותרת אח"כ אף שנתפסם, ואפ"ה אסור שנהנה במה שהבהמה נעשה שמינה בזה. וה"נ אין לך הנאה גדולה מזו שמרבה ומשביח ההיתר, במה שזורק האיסור לתוכו, ומוקצה למצות איסור הנאה הוא, דהא צריך לעשות לו מדורה ולשורפו עכ"ל. וכונת דבריו נראית, דהגם שההנאה תהיה רק אחרי הביטול, וא"כ שוב אין כאן איסור הנאה, אלא יהנה מהיתר, כי האיסור נתבטל ונתהפך להיתר. מ"מ עכ"פ ע"י האיסור נתרבה ההיתר. כי קודם היו לו ס' חלקי היתר. ועכשיו ע"י תערובת האיסור יש לו ס"א חלקי היתר, א"כ נהנה מאיסור ההנאה (וכ"מ בישועות יעקב סי' תרע"ז סק"א). — [ולפ"ז לא רק בנר חנוכה אלא בכל איסורי הנאה מדרבנן כן הוא].

והקהלות יעקב (ביצה סי' ג') כתב קרוב לזה דרך באיסורי אכילה הכריע בשו"ע שבדרבנן מותר להוסיף ולבטל, אבל לא באיסורי הנאה, דהמבטל איה"נ נחשב נהנה בזה עצמו שמהפכו מאיסור להיתר, והוי כנהנה ממנו בשעת עסק הביטול, ובשעה שאכתי לא נתבטל משתמש בו צרכו לעשותו היתר עכת"ד. ובסוף דבריו כתב שהעירוהו שכבר קדמו בזה החו"ד הנ"ל. אכן כפי שביארנו כונת החו"ד, אין דבריהם עולים בקנה אחד. דלהחז"ל ההנאה היא לא רק בשעת עסק הביטול, אלא גם אח"כ, במה שע"י האיסור נתרבה לו כמות ההיתר (שמששים נעשה ס"א).

אבל שתי תשובות בדבר, ראשית מלשון החו"ד הרי נהנה "במה שנוטל ומבטלו" משמע כהקה"י שההנאה היא מפעולת הביטול. ושנית איך אפשר לומר שגם אחרי הביטול יהנה מאיסורי הנאה מכמות ההיתר שנתוספה לו ע"י הביטול. הרי אחרי הביטול הוא כבר נהנה היתר, וכמו שכתבנו לעיל, וא"כ נהי נמי שיש לו עכשיו היתר יותר ממה שהיה לו בתחילה, דבתחילה ס' ועכשיו ס"א, מ"מ זה לא נקרא נהנה מאיסור. — ולכן נראה שגם החו"ד ס"ל כהקה"י, והמשל לפטום הבהמה הוא, שבשעת הפטום מיד נהנה, שתיכף נעשית שמינה, [וגם חוסך לתת לה מאכל אחר], וזה מתבטל אח"כ בכל הבהמה, ואז אה"נ שנתהפך להיתר, אבל ההנאה היא עוד לפני הביטול.

וראיתי בספר יהושע (חלק הפסקים סי' רמ"ט) להג"ר יהושע העשיל באב"ד ז"ל גאב"ד טרניפול זקינו של המנחת חינוך, שעל הקושיא הנ"ל מנ"ח, כתב לתרץ דנ"ח אסור בהנאה, וא"כ הביטול בתחילה הוי הנאה, משא"כ באיסורי אכילה דרבנן (וכ"כ שם בתשו' ס"ד), ושוב ראה שהחו"ד כתב כן [והיה בן דורו]. — וכונתו כמש"כ בס' יהושע לפני כן (בפסקים רכ"א): הרי נהנה במאי דמבטלו "עוד קודם

הביטול" וכעין זה דעת הגאון חו"ד עכ"ל, ור"ל דעצם פעולת הביטול היא לו להנאה עוד לפני שמתבטל בפועל. והבין כן בכונת החו"ד, וכהקה"י.

ושוב דחה הספר יהושע (בסי' רמ"ט) ד' החו"ד, וז"ל ישבתי בדעתי שזה אינו, דהאי דאסור להשתמש לאורה הוא מטעם דהוקצה למצותה, וא"כ דמי ממש לסוכה ולולב דרשאי למכרם וליתנם ביו"ט, כמו מעשה דרבן גמליאל דקנה אתרוג באלף זוז ונתנו לר' יהושע (סוכה מא:), ואטו אסור ליתן נר חנוכה לחבירו לברך עליו ולקבל תשלומין מחבירו, וא"כ הנאה דביטול נמי דומה לזה. ומאן דמדמי ליה לשאר איסורי הנאה אינו אלא טועה, דהתם אף מכירה ונתינה אסורה עכ"ל. — ר"ל דמנ"ח מותר להנות חוץ מהנאת אורה, וא"כ גם הנאה זו של פעולת הביטול בהיתר ג"כ מותרת.

ולא זכיתי להבין ד"ק. דהא תינח בחנוכה יכול למכור השמן ולתתו, דאינו מבטלו בזה מלהיות שמן לחנוכה. אבל הכא הרי דנותר אחרי ההדלקה ביום השמיני עסקינן. שאז להדליקו לחול אסור, דאסור להנות מאורו, ולמכרו ולתתו ג"כ אסור דחייב לשרפו, כמ"ש בשו"ע (תרעז, ג) וכו' המג"א דאסור להניחו אפי' בכלי מאוס לשנה הבאה דחיישינן לתקלה. וכ"כ בפירוש החו"ד דמוקצה למצותו איסור"נ הוא "דהא צריך לעשות לו מדורה ולשרפו". — ולבטלו ג"כ אסור דבזה מבטלו במציאות מלהיות שמן חנוכה, וזה ודאי אסור דהוקצה למצותו. וכמו שאסור להדליקו לצרכו או לאכלו, כן אסור להנות ממנו הנאת כילוי שע"ז מבטלה ממציאותו, וצ"ע.

(ב) עוד תירוען לקושיא מנ"ח. והבדל יסודי בדרבנן שלערב אסור ולהרבות מותר ואשר י"ל עוד בתירוען קושיית הט"ז והש"ך, בדרך שכתב בספר אהבת ציון, להג"ר יוסף קליין ז"ל ראבדק"ק סרדהעל (ביצה ד:). שהקדים לבאר את החילוק בין לערב איסור דרבנן בהיתר, דאסור. לבין איסור שנפל ונתערב מאליו שמותר להוסיף עליו ולבטלו בששים. דלכאורה מה החילוק ביניהם, הרי בין כן ובין כך מבטל האיסור עתה בידים, כיון דעד השתא היה אסור. — אכן החילוק הוא דלערב איסור בידים, ולעשות מאיסור היתר ע"י שיבטלו, זאת אסור חז"ל. אבל אם נפל תחילה מעצמו להיתר, ואין ס' כנגדו, אם לא יהא רשות לבטל דהיינו להוסיף, א"כ יפסד ההיתר שנתערב האיסור בו, נמצא שאם מוסיף על האיסור עיקר מעשהו הוא להציל ההיתר, ולא להפוך האיסור להיתר, וזה מותר דחשיב כדעבד <ג. עי' תוס' ורא"ש (פסחים כז.) בסוגיא דזה וזה גורם, (ושם ל.) שכתבו כסברא זו, שאם יבא עי"ז להפסד חשיב כדעבד. — והדברים מבוארים ברשב"א (ביצה ד:)" דמשום שלא יאסר תערובתו מוסיפים עליו היתר ומבטלין אותו, אבל לערב בידים ולבטלו לא" עכ"ל.

עוד יש להקדים מש"כ הרמ"א (סי' תרע"ג סוף סעי' א') אם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה (שהודלק וכבה, מג"א) בשאר נרות, אפי' א' באלף לא בטיל, דהוי דבר שבמנין, אלא ידליק מן התערובת כל כך שבודאי נר של היתר דולק עם נר של איסור ואז מותר להשתמש אצלן עכ"ל. ופי' המג"א (סק"י)

שאם נתערב נ"ח א' ידליק ב', ואם נתערבו ב' ידליק ג' (ידליק א' יותר, כדי שימצא בו נר של היתר ג"כ, משנ"ב סק"ג). — נמצא שיש תקנה גם לשמן חנוכה שנתערב, שיכול להדליק ממנו, בתוספת עוד נר, וא"כ אינו צריך להציל שמן ההיתר ששמן החנוכה נתערב בו, ולכן פסק בשו"ע (תרעז, ד) שאסור להוסיף עליו ולבטלו. כי להוסיף בנ"ח הרי זה כמו לערב שאר איסור, שאסור. דלמה לו להפוך ההיתר לאיסור, אם יש לו תקנה גם כמו שהוא.

ובספר אהבת ציון הנ"ל כ' לתרץ באופן אחר קצת, עפ"י מחצית השקל (תרעז, יב) שכ' דדוקא לבטל ע"י שיוסיף שמן היתר, אסר בשו"ע, אבל מ"מ מותר להדליק שמן התערובת, וידלק עד שישאר כדי השמן הנותר מנ"ח, וכמבואר בהל' שבת (רעו, ד) שאם נתן הגוי שמן בנר הדולק, מותר להשתמש עד כדי שיכלה השמן שהיה בו כבר ואח"כ אסור עכ"ל, הרי דכל זמן שא"צ להנאת השמן האסור, דבלא"ה היה דולק שמן היתר, מותר להנות מאורו, והה"ד הכא כל זמן שהיה דולק שמן היתר מותר להשתמש לאורה, ולא אסר להוסיף כ"א כדי לבטל שמן האסור שגם הוא יחזור להיתר ע"י הביטול עכתו"ד מחצהש"ק עיי"ש. — ועפ"י כתב האהבת ציון, דביו"ד (צט, ו) פסק שפיר דבאיסור דרבנן מותר להוסיף, מטעם הנ"ל בכדי להציל ההיתר, אבל במותר שמן נ"ח הרי אינו מפסיד כלום, דאף אם אין ס' יכול להדליק עד שישאר כדי שיעור שמן חנוכה שהיה בתוכו, ולכן אסרו חכמים אף להוסיף. דלהוסיף בנ"ח הרי זה כמו לערב בתחילה בשאר איסורים עכ"ל האהב"צ. וכיוון להכת"ס (בחי' סוגיות לביצה ד: עמ' עה). עיי"ש.

ברם עצם דברי המחצהש"ק לא ברורים לי לענ"ד, דלכאורה יש חילוק בין ההיא דגוי שהוסיף שמן לנר שבת, ששם אין החפצא של השמן נאסר, אלא שלישראל אסור להנות ממעשה גוי שעשה עבור ישראל בשבת. וא"כ אם מדליק הנר עד כדי שיעור שמן שהיה בו תחילה, לפני שהוסיף הגוי שמן אחר, ה"ז לא נהנה הישראל כלל ממעשה הגוי. — אבל כאן בנ"ח, הרי גוף חפצא דשמן הנותר מנ"ח נאסר בהנאה, משום דהוקצה למצותו, ואם נתערב בפחות מס' אז כל התערובת נאסרה מטעם זה, ולא יועיל בזה להדליק רק כדי התערובת, ולא להדליק כדי נותר שמן נ"ח [דזה שייך רק אם יש איסור גברא לא להנות ממעשה הגוי כנ"ל] דבנ"ח ע"י התערובת הכל נאסר כהשמן דנ"ח עצמו. — [ואולי י"ל דאתקצאי למצותו דשמן מנ"ח לא הוי איסור חפצא ממש, וא"כ דומה יותר לההיא דשמן בנר שבת] וצ"ע.

את יסוד החילוק הנ"ל בין מערב שמהפך האיסור להיתר, לבין מוסיף שרק מציל ההיתר, מצאתי במלים אחדות בחידושי חת"ס (משנת תקצ"ט) לביצה (ד:): שכ' בביאור תי' המג"א (סו"ס תרע"ז) הנ"ל: לא שרינן להוסיף כדי להציל ההיתר לן, שהרי [השמן מנ"ח] אינו מפסיד ההיתר, שיכול לשמרו לשנה הבאה ולהדליקו לנר חנוכה וכו' עכ"ל.

[סוגיות הש"ס, חידושי יו"ד, סימן ו אותיות ד-ה]

סימן קס

גדר הוקצה למצותו לנר חנוכה

בס"ד ערב חנוכה עש"ק וישב תש"ע

שוכט"ס לכבוד המופלג בתורה, עוטה אורה, ה"ה החו"ב כמ"ה רפאל אלחנן הכהן אייזנבלאט הי"ו לא"ט

אחדשה"ט.

במכתבך קשיא לך עמש"כ הטור (סי' תרעז) דהנותר משמן נ"ח מוסיף עליו בליל שני, וכן בכל הלילות, אך להנאה אחרת אסור להשתמש דהוקצה למצותו, ושי' הרמב"ן והר"ן (פסחים ז.) דנ"ח צריך שיהא משלו, מדר' זירא שהשתתף בפריטי (שבת כג.). א"כ איך ידליק ביום ב' נותר השמן הרי נאסר בהנאה, וא"כ לא הוי "לכס" כבלולב (סוכה לה.) — ויותר מזה הקשית שאם הדליק נ"ח מיד נאסר והוקצה למצותו, ואם כבתה אין זקוק לה, מ"מ אם הניחה ברוח חייב להדליק שנית [וכ"כ אפי' שלא ברוח מצויה להדליקה שנית (מ"ב תרעג סק"ז)]. ואיך מדליקה שנית הרי כבר נאסרה בהנאה ול"ה שלו. הנה קושיא חדא מתורצת בחברתה, דכיון דחזינן שמותר להדליק נ"ח שכבה, ואף מצוה היא, שמעינן שגם למחרת שפיר מדליק בנוותר השמן.

והוא משום שיש הבדל יסודי בין איסורי הנאה שאסורים בכל הנאה, ויש בזה כמה חילוקים, דאשרה דמשה כיתותי מכתת שיעורה ול"ב שוה פרוטה, משא"כ שאר איסורי הנאה, יש רק איסור להנות מהם אבל שלו הם, וי"ח לולב דמצות לאו להנות ניתנו. ואסור לגזלו ממנו דבעלותו הם. ויש בזה מחלוקת הראשונים ואכמ"ל. (ועיין שד"ח כללים מע' א' כלל ד"ש). — לבין הוקצה למצותו שכשמו כן הוא, שרק הנאות אחרות אסור שמן נ"ח, למאור ולסיכה, אבל למצות נ"ח לא נאסר כלל, כי הרי לזה הוקצה, ולכן הוי "הוקצה למצותו", והוי שפיר שלו, ומדליקו למחרת, ואם כבה.

וגם יכול לתתו במתנה לחבירו שאין לו שמן להדליק נ"ח, ולא נאסרה טובת הנאה ממנו.

ועיין בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' קפד) שהתיר להוריד אתרוג של נוי סוכה למצות ד' מינים, למי שלא היה לו בחוה"מ, דמללה"נ, ועוד דמ"ט אסור בהוקצה למצותו, משום ביזוי מצוה (כשבת כב.), ולמצוה אחרת ל"ה ביזוי, וכש"כ דמעלין בקודש מנוי סוכה למצוה עצמה. ומותר לבעל האתרוג ליטול דמים מחיר האתרוג, דחליפי איסוה"נ מותרים (וע"ע בחי' חת"ס סוכה לה:). — וראה גם דשקו"ט בדבריו בני שליט"א בספרו דברי יהושע עמ"ס סוכה (סי' נד). ומסביר בסוף דבריו, דכיון דהנאת המצוה מותרת, יש לו בעלות על הנאת המצוה ויכול לתבוע דמיה.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק י' סימן קכב]

סימן קס לישן יחידי לאור נ"ח

בס"ד טבת תשס"ד

שוכט"ס להרה"ג ר' גמליאל ב"ר אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א.

עד"ש אם מותר לישן יחידי לאור נר חנוכה.

במג"א ומשנ"ב (סי' רלט סק"ט) מובאת הגמ' (שבת קנא:) שסכנה בלילה לישן יחידי מפני המזיקים, וכ' הכה"ח (רלט, יז) שאם נר דולק בבית אין סכנה. — האם מותר להנות מנר חנוכה, לישן לאורו יחידי.

איתא בשו"ע (סי' תרפא) שאין מבדילין לאור נ"ח שאין נהנין לאורו, ואין מברכין על הנר עד שיאותרו לאורו, וכמבואר (בסי' רחצ, ד) שיהא סמוך לנר בכדי שיוכל להכיר בין מטבע למטבע. — וא"כ להבדיל אסור בנ"ח, שזו הנאה לעיין ולהכיר מטבע, אבל הנאה מכללות האור שבחדר ע"י נ"ח מותר, ולא הנאה אסורה היא, כמ"ש השע"ת (תרעג סק"ג) ומובא במשנ"ב (סק"א ובשעה"צ סק"א) בשם פר"ח ושו"ת פני אריה (סי' מז) דרק להשתמש [להסתכל ולעיין] לאור נ"ח אסור, אבל לישב בביתו [ואפי' ללכת] לאור נ"ח מותר. — ועי' בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' כו, ב) בשם שבט הלוי (ח"א סי' קפד) שלכן מותר להדליק שמן שביעית לנ"ח, כיון שאפשר להנות באופן המותר הנ"ל. — וא"כ מותר לישן לאור נ"ח, דזו אינה השתמשות, אלא הנאה מכללות האור.

והנה בכה"ח (רלט, יז כנ"ל) מבואר מזוה"ק (ח"ג מה.) דבבית יחידי שלא גרים בו דיורים אחרים, לא מועיל נר, כי אם בבית שיש בו גם דירות אחרות, נר מועיל דה"ז כיום, וביום אין סכנה כשיש דיורים אחרים. — ויש להסתפק בדירה עם כניסה מהרחוב, ומצדה יש קיר משותף עם דירה אחרת כזו [מצוי הרבה] אם נחשב כיש בו דיורים אחרים, כיון שמחוברים, ומועיל ואין סכנה ביום, ומועיל נר בלילה, ונהגו להקל.

דושה"ט באה"ר

[שו"ת חלק ו' סימן קכז]

סימן קסב

השתמשות בנותר משמן נר חנוכה לנר שבת

בס"ד חנוכה תשס"ב

בימי חנוכה, אורה ושמחה, לכבוד המופלג בתורה, מעמיק בסברא ישרה, הרב יצחק אוסטרליץ הי"ו לא"ט, בני ברק ת"ו.

אחדשה"ט,

על דבר שהעיר אם מותר להשתמש בנותר משמן נר חנוכה, להדלקת נר שבת. ותלה זאת במה שמצאנו באחרונים אם מותר להדליק נותר שמן נ"ח לנר בית הכנסת. דהחכמת שלמה (בגליון השו"ע תרעז ס"ד) מתיר דלא הוי ביזוי מצוה אם משתמש בה למצוה אחרת, ומה גם שיש המתירים להשתמש בנ"ח עצמו לתשמיש של קדושה כגון תורה או תפלה. ומביא שלא הוצרך לכך אלא מפני שהפמ"ג (תרעז משב"ז ד) אוסר.

(א) העירוני למש"כ בספר פסקי תשובות (תרעז, ט) שהנותר מנ"ח כתב בשו"ע (תרעז, ד) שעושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצוותו. משמע שלא התירוהו לכלום אלא לשורפו. וציין לשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' קיח), ואינו אצלי לעיין בו. אולם דייק מערוה"ש (סעי' ו) שכתב שעשאוהו רבנן כתשמיש קדושה שצריך גניזה שלא יוטל בבזיון, דמשמע דלנרות מצוה כגון נר שבת וביהכ"נ מותר דלא הוי בזיון. — גם ראיתי מה שדן בזה הגאב"ד לאקנבאך ז"ל בשו"ת מאור החיים (ח"א סי' כו-כח) בפלפול ובבקיאות, דלכאורה נימא בו הואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה נייעבד ביה מצוה אחריית. אלא שמסיק לאסור, שחיישין לתקלה אף לזמן מועט (חת"ס חיו"ד סי' נט, בשם מנחת יעקב כלל ד סק"ו). וגם כיון שמצוה עליו לבערו, חיישין שמא יטה (כשבת כג: ורש"י), כמו בשמן שריפה. ועוד, שמא ישכח ויהנה ממנו אחר השבת. ותו, דכשמדליק נר שבת מנותר נ"ח, עושה מצות חבילות חבילות (ע"פ הירוש' תרומות סוף פ"א, דמדליקין נ"ח משמן שריפה). — ויש להעיר בדבריו ואכמ"ל.

(ב) טרם בואנו לעיין בזה, יש להקדים דשאלה זו משכחת לה רק אם נותר השמן נאסר להנאה, כגון שכבה באמצע שיעור ההדלקה, דהיינו החצי שעה (כמשנ"ב תרעז סק"ח), שאם דלק חצי שעה מותר להשתמש בנותר לכתחילה (שם). — או משכחת לה שכבה בליל ז' והוסיף עליו שמן הרבה [פחות מששים לבטלון] בליל ח' ודלק חצי שעה והשאר נותר, דאסור להנות מהשמן, דבודאי יש בו מהשמן שכבה בליל ז' באמצע חצי השעה (ביה"ל תרעז, ד). — או שנתן שמן סתם ולא התנה שהנותר אחרי שיעור הדלקה יהא מותר בהנאה, ד"א (מג"א תרעז סק"י בשם ב"ח והג"מ ור"ן ורא"ש) דכשנתן סתם הוקצה כל השמן [שבמנורה ולא שבבבוק].

(ג) ולענ"ד שמעיקר ההלכה, משום דאתקצאי למצוה, אסור להדליק נר שבת מהנותר משמן נ"ח. — כי הפמ"ג (תרעז משב"ז ד הנ"ל) מחלק בין נר כבוד של בית הכנסת, לנר השתמשות בביהכ"נ. דנר שהודלק רק לכבוד [כגון ביום, או בלילה כשבלא"ה הרבה אור בביהכ"נ] לכו"ע מותר להדליקו מנותר מנ"ח, דאינו נהנה, ומצות כבוד ביהכ"נ לאו להנות ניתנו. אבל נר השתמשות בביהכ"נ להתפלל וללמוד לאורו, בזה נוטה להתיר רק אם מוסיף עליו עד יותר מששים, ומטעם ספק ספיקא [שמא הלכה דמותר להוסיף על איסור דרבנן, ושמא מותר תשמיש קדושה ללמוד ולהתפלל]. ועל זה חולק החכמת שלמה ומתיר מנותר נ"ח להשתמשות תורה ותפלה אפילו בלי להוסיף עד ס',

ומהטעמים הנ"ל. — אבל אף א' לא התיר השתמשות חול בביהכ"נ מהנותר מנ"ח. כגון אם הגבאי ירצה לספור מעות קופת ביהכ"נ וכדומה. דזה לכ"ע אסור מנותר נ"ח, דלא הוי בגדר מצות לאו להנות ניתנו. דאמנם כל מה שיהודי עושה, אם אינה עבירה ח"ו, הרי זו מצוה [כידוע מספרי המוסר], אבל בגדר מללה"נ נחשב רק מצוה ממש.

(ד) ובזה יובן למה צריך לעשות מדורה ולשרוף הנותר משמן נ"ח (תרעז, ד), ולמה לא ישתמש בו לנר ביהכ"נ [להפמ"ג יוסיף עליו, ולהחכ"ש ישתמש בו בעין]. כיון שיש חשש קרוב שישתמש בו חול בביהכ"נ, היינו מה שמבחינת קדושת ביהכ"נ אינו חול האסור [כדוגמא הנ"ל לספור קופת ביהכ"נ, וכדומה], אבל לגבי חנוכה ה"ז חול האסור.

דאמנם אסור לעשות תשמישי חול בביהכ"נ, מטעם קלות האש, כבש"ע (קנא, א), אבל חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים מותר (שם). — וכן מנר ביהכ"נ מותר להשתמש לאורו רק לתורה ותפלה, ולא קריאת חול (מג"א קנ"ד סק"כ באריכות, ועי' משנ"ב סקנ"ב). מ"מ מביאים הא"ר (קנ"ד, יט) והכף החיים (קנ"ד, צז) מספר חסידים, דמי שאבד מעות בביהכ"נ בלילה, לא יקח נר מלפני אורו"ק לחפשם לאור הנר, אא"כ ירא מגנבים, וכל שהוא לצורך ביהכ"נ ושמירתו מותר, ואצ"ל אם היו מעות מצוה, שגבום לשמן למאור וכדומה משאר מצות דשרי עכ"ד.

וכל זה אסור מנותר נ"ח (תרעג, א). ואפילו היש מי שמתיר (בעל העיטור) שהביא בשו"ע, בתשמיש של קדושה בנ"ח, ה"ז רק לתורה ותפלה. ולא לתשמישים של מצוה הנ"ל. — ולא מביעא למו"ק (קנ"ד, יג) דמנר ביהכ"נ מותר לקרות אפילו דברי חול, כשעומד מחוץ לביה"כ ומאיר לו מנוגה נגדו מבפנים עיי"ש (ומובא במחזיק ברכה שם). — שזה אסור מנ"ח. והחכמת שלמה הנ"ל התיר לתורה ותפלה, ולא לתשמישי מצוה שהן חול לעומת תורה ותפלה. — ולכן אין להדליק מנותר נ"ח לנר ביהכ"נ, כשיש חשש שיאותו לאורו גם למה שאינו תורה ותפלה.

(ה) ומעתה פשוט שנר שבת אסור להדליק משיירי נ"ח, דלאור נר שבת מותרת כל השתמשות אפילו של רשות [אדרבא בללמוד תורה יש חשש שמא יטה]. וכ"כ המג"א (קנ"ד סק"כ הנ"ל) בשם רי"ו דנותר נר שבת מותר לכל צרכיו. — וא"כ אין להדליקו מנותר שמן נ"ח.

גם כתב המג"א (קנ"ד סק"כ"א) דנר של שבת אין בו קדושה ומותר להדליק ממנו עכ"ל. וא"כ איך יוריד שיירי נ"ח שיש בהן קדושה, לנר שבת שאין בו קדושה.

ואמנם כהיום שמאור האלקטרי מאיר בעיקר, ושרגא מהני ליה בטיהרא רק להוסיף אורה ושמחה (כמשנ"ב רס"ג סק"ל"ה), אין זה מתיר להדליקו משיירי נ"ח, דעכ"פ האדם נהנה ומשתמש מתוספ' אורה, שאל"כ לא היה יכול לברך על נר שבת. עי' בשמירת שבת כהלכתה (ח"ב פמ"ג הערה קע"א, ופמ"ה הערה לג) בשם הגרש"ז אוירבאך ז"ל.

דושה"ט מברכו בכט"ס

[שו"ת חלק ה' סימן קיג]

סימן קסג

השתמשות לרפואה בנותר משמן חנוכה

בס"ד ג' אד"ר תשס"ג

שוכט"ס לכבוד להמופלג בתורה ויר"ש ה"ה הרב ר' אהרן לוריא שליט"א באופקים יע"א.

אחדשה"ט,

במכתבך הבאת מש"כ בספר שיח שרפי קודש בשם הרבי מקוצק ז"ע סגולה להסובל מדלקת "שושנה" על הרגל ל"ע, שימרח רגלו מנותר שמן חנוכה, ורמז לזה "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים". — והסברת היתרו בטוב טעם, עפמש"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' נ) מובא בקיצור בבאה"ט (סי' שכח סק"ג), במי שחלה ועשו לו קמיעא מעשבים שבתשלום מספר הימים צריך לזרוק לנהר מאחוריו, שאם נשלם הזמן בשבת מותר כיון שהנהר הוא כרמלית, ובאופן שיזרקנו למעלה מי' טפחים, דהוי פלוגתא ברמ"א (סי' שנה, ג) אם מותר לזרוק כן מרה"י לכרמלית דרך מקום פטור, ובמקום חולי לא גזרו עכ"ד. — וא"כ ה"נ בנותר נ"ח שטעון שריפה (כשו"ע תרעז, ד), אם הנותר הוא אחרי שדלק שיעורו חצי שעה, הב"ח אוסר דהוקצה כל השמן, מביאו המג"א (תרעז סק"י) וחולק עליו דאינו מוכרח מה שהוכיח הב"ח כן מהגמ"י ר"ן ותוס', רק טוב להתנות לכתחילה שלא יאסר אלא כשיעור, והביא המשנ"ב (תרעז סק"ח) פלוגתא זו (וכן בסי' תערב סק"ז). — וכיון דהוי פלוגתא מותר, דבמקום חולי לא גזרו. — ויש להוסיף שכ"כ הפמ"ג (תרעב א"א ו) דחולה שאיב"ס מותר להשתמש בנ"ח, וה"נ בנותר שמן מנ"ח.

ומה שהקשית דבנ"ח לכו"ע אסור נותר השמן — לק"מ, דכפי המבואר פלוגתא היא, ובזה היתר. ויש לעיין למנהגינו שקונים בקבוק שמן, והוי כהתנה בפירוש שמקצה רק מה שישתמש בו לנ"ח, והנותר בבקבוק הוא חולין. אבל אין אנו רגילים להתנות, שמה שנשאר בקנקני המנורה אחרי חצי שעה אינו מקצה למצוה. אלא מוסיף עליו למחר ומדליקו (טור תרע"ז, וכן הוא במדרש תנחומא פרשת נשא כ"ט), והנותר בקנקני המנורה ביום האחרון עושה לו מדורה ושורפו, א"כ ה"ז קיבל עליו חומרת האחרונים המחמירים שלא להשתמש בנותר אם לא התנה עליו, ואיך יכול להשתמש בו לרפואה.

וצ"ל דאדעתא שיאסר לרפואה לא קיבל עליו, וגם אם הי' נשאר הרבה שמן בכל הימים הי' משתמש בו, וסומך על המקילים, אלא כיון שרגילות הוא שלא נשאר, כי הכל נתבער במנורה, לכן לא התנה והמעט הנשאר ביום ח' מחמיר ביום אחרון לשורפו, מפני חומרא בעלמא.

ולרפואה לדלקת ברגל הנקרא "שושנה" שהוא כידוע בגדר חולה שאין בו סכנה, אבל חלה בכל גופו, שמותר לקחת רפואות בשבת (א"ח סי' שכח), ולפעמים מגיע ליותר מחושאב"ס, יש לסמוך על הרפואה הסגולית הנ"ל שנאמרה ע"י גאון וקדוש ז"ע. — [ובענין נותר משמן נ"ח דברתי קצת בשו"ת

משנ"י ח"ה סי' קיג עיי"ש] ואין כעת הזמן להאריך.

דושה"ט

[שו"ת חלק ו' סימן קלג]

סימן קסד

מותר שמן נ"ח ששטפו עם כלים

עשרה בטבת תשס"ט, השי"ת יהפכו לששון ושמחה בב"א

שוכט"ס למעכ"ת ש"ב ידידי הרה"ג המפורסם חסידא ופרישא בנש"ק שלשלת היוחסין כקש"ת מוהר"ר יעקב אלעזר הלוי ראטענבערג שליט"א, בני ברק.

אחדשת"ה,

ע"ד מכתבו בשאלה באלה שלא שופכים השמן הנותר מנר חנוכה לתוך המדורה בה שורף הפתילות והשמן הנותר, אלא שורף רק הפתילות, ואת המנורה שוטפים בחמין בכיור יחד עם הכלים, והשמן הנותר נשפך לתוך הכיור ומתערב עם הכלים ונותן בהם טעם. אם יש מקום להחמיר בזה.

הנה בודאי ע"פ הלכה (סי' תרעז, ד) עושה לו מדורה ושורפו שהרי הקצה למצותו, ואם נתערב בשמן אחר בטל בששים [והמשנ"ב שעה"צ ל' לא חשש לחומרת המג"א (סקי"ב) דלהוי כדבר שיש לו מתירין ולא בטל]. — אבל אם לא שרף נותר השמן, אלא שפך את המעט הנשאר לכיור עם רותחים כנ"ל, אין הכיור ושאר הכלים נאסרים מכמה טעמים. —

א) דסתם בני אדם מקצים השמן רק לשיעורו לחצי שעה (כמשנ"ב תערב סק"ז ותרעז סק"ח), והגם שדולק יותר ה"ז לפירסו"נ בעלמא אבל לא לעיקר מצוה לאסור השמן [ועי' שו"ת משנ"י (ח"ה סי' קיג) לענין להנות משיירי נ"ח, ואם בזמנינו שונה]. — ב) עיקר מוקצה דמותר נ"ח הוא רק דרבנן, והגם שכ' הש"ך (י"ד סי' צט סק"ט) דהוקצה למצותו חמיר מסתם דרבנן, מ"מ לא הוי טפי מדרבנן. — ואם הכלים שנשטפו יחד עם מותר שמן נ"ח ברותחין, ישתמש בהן כשהיו שאינן בני יומן, א"כ הוי נטלפ"ג, והוי תרי דרבנן. — ג) רוב הקונים שמן לנ"ח אומרים שלא מקצים כל השמן, לא מיבעיא שלא כל הבקבוק, אלא אפי' הנשאר אחר ההדלקה לא יוקדש למצוה כלל. וא"כ הגם שלכתחילה ראוי לשורפו, אבל אם לא שרפו אלא שטפו ברותחים יחד עם כלים לא נאסרו הכלים. — ד) יש להניח שהיו רוב במים ורוב בכלים כנגד השמן, ובטל בששים.

שמעתי שיש מניחים הנותר מהשמן לשריפת חמץ, כמו הלולב והערבות. ואינו דומה דשם איתעביד מצוה בלולב זה, משא"כ בנותר השמן לא איתעביד מצוה, ויש לחוש לתקלה כמג"א (סקי"א).

דושת"ה בברכה מרובה

[שו"ת חלק ט' סימן קסט]

סימן קסה

יישר פתילה ע"י סכין אם נאסר מבליעת השמן האסור בהנאה

בס"ד י"ט טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד ידידי הרה"ג החו"ב. משנתו קב ונקי, לן בעמקה של הלכה מו"ה ראובן דנישבסקי שליט"א, יושב עה"ת בק"ק נתיבות אחדשה"ט.

אודות הסכין שהכניס קצהו לתוך השמן כשהוא חס שהפתילה שבו בוערת, וזאת כדי ליישר הפתילה. אם נאסר ע"ז הסכין מבליעת השמן האסור בהנאה, אם היתה בדעתו להקצות שמן רק לחצי שעה (כשו"ע תרעד, א), אז יתר השמן שבכוסית הזכוכית הוא רוב היתר. אבל אם מדליק סתם, כדרך בני אדם, שמקצים כל שמן הכוסית לנ"ח גם אחרי עיקר הזמן של חצי שעה, כדי להרבות בפרסו"נ, או כדי לחשוש שבזמנינו כלתה רגל מן השוק הוא מאוחר יותר (עי' שו"ת משנ"י ח"ט קסב-ד). — אז יש להכשיר הסכין ע"י הגעלה.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קכ]

סימן קסו

ביאור תיבות "ופורקן כהיום הזה"

ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה ואח"כ באו בניך לדביר ביתך וכו' והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול. כבר עמדו המפרשים על הבנת תיבות ופורקן "כהיום הזה" שאין לו פירוש לכאורה, ויותר מזה נתקשו כולם על שאין אנו עושים זכר לתשועה הגדולה שהיתה לישראל ע"י חשמונאי ובניו, שנתן ה' לידם מלוכה אדירה, והי' נס ופלא למעלה מדרך הטבע, ונתקדש שם שמים מסוף העולם ועד סופו, ולא נראה ולא נשמע כפלא הזה, שיימסרו גבורים רבים ועצומים ביד חלשים מעטים, והי' ראוי איפוא שנדגיש בעיקר נס גדול זה ע"י איזה מעשה בהודאותנו בימי החנוכה [וכבר נתבאר בדברינו בדרשות משנ"י, שהנר הראשון הוא הזכר לנס הנצחון, והטעם בזה].

אכן יתבאר לנו הענין עפ"ד הקדושת לוי (לחנוכה קדושה ראשונה) שכ' שכל הניסים וההארות שנתגלו בימים הקדמונים מתגלים בכל שנה ושנה, כגון בחנוכה הנס של חנוכה והחסדים שהיו למתתי' בן יוחנן כ"ג כאשר אנו מדליקים הנרות של חנוכה, וכן בכל הי"ט והמועדים, ולכן מברכים

שעשה נסים לאבותנו בימים ההם "בזמן הזה", כלו' שאלו החסדים וההארות שהי' אז בימי מתת' בן יוחנן כ"ג נתגלה עד עכשיו בזמן הזה, אך לא בכל הניסים קבעו הלל והודאה, שהרי לא מצינו הזכרה וי"ט ביום מלחמת סיסרא וביום מלחמת סנחריב אשר הי' נס גדול עד שרצה השי"ת לעשות את חזקי' משיח, וכן לא הוזכרו אלפי רבבות הנסים והנפלאות הנעשים בכל דור ודור, כי רק אלה הנסים אשר ראו בהם אבותינו הנביאים הקדמונים ואנשי כנה"ג שיעשו ג"כ פעולה במעשינו, וחסדיהם יתגלו בכל שנה ושנה ובכל דור ודור יאירו לפי גודל מעשיהם אשר עשו הקדמונים, רק נסים אלה הוקבעו לדורות, אבל שאר הנסים שראו בהם הקדמונים שלא הי' בהם כח שתתגלה הארתם בכל שנה ושנה לא הוקבעו לימים טובים לדורות אתוד"ק.

היוצא לנו מזה כי תכלית הזכרת הנסים הוא לעורר את החסדים וההארות ההם בזמן הזה, שהרי על כן נזכרים ונעשים רק הזכרות נסים אלה שיש בכחנו לעורר הארותיהם כהיום הזה, וא"כ כמו שיש נסים שלא תואיל להם ההזכרה להמשיך הארותיהם לכל דור ודור, כן יש נסים שאינם צריכים להזכרה כי הארתם וחסדיהם עומדים לעד מיום שנעשו עד היום הזה, וחז"ל תקנו רק להזכיר נסים אלה שמתעוררים הארותיהם ע"י ההזכרה.

ומאלה הנסים שהארתם עומדת לעד מאלו, הוא נס התשועה הגדולה שבימי החשמונאים, כאשר ידוע בשם רבינו החפץ חיים זיע"א (קובץ הערות לר"א וסרמן הי"ד עמ"ס כתובות בסוף דוגמאות לביאורי אגדות ע"ד הפשט סי' י' אות ט') שאמר כי גם בדורותנו כשיש גזרות רוחניות אפשר להתגבר בכח על השונאים במס"נ ולהכניעם כמו שעשו מתת' ובניו, והוסיף ז"ל כי אילו איישר חילי' הי' יוצא במס"נ נגד אומות רודפי הדת.

הרי שתשועת חנוכה מאירה באור גדול בכל דור ודור ומי שמלאו לבו למסור נפשו לה' יכול לעשות זאת תמיד, בכח מסירות נפשם של מתת' ובניו שנטעו אז תשועה זו להם ולדורות עולם, וא"כ אין צורך בהזכרת התשועה ההיא כדי לעורר הארתה כהיום הזה, שהרי מאירה היא מאלו' תמיד בכל דור ודור.

וזהו שאנו אומרים ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן קיים לעד כהיום הזה בפועל ממש ולא נפסקה הארתו מאז לאף רגע עד היום הזה, אבל לנס השני ואח"כ באו בניך לדביר ביתך וכו' והדליקו נרות ונעשה בהם נס גדול עליו קבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול.

ויה"ר שיראנו השי"ת נסים ונפלאות כבימים ההם כן בזמן הזה אכ"ר.

[עה"ת, חלק א דרושים לחנוכה, עמ' קסט]

סימן קסז

אם לדלג על הנסים כדי לומר קדושה

בס"ד י"ג סיון תשע"ד

שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי אריה ברינגר שליט"א, בני ברק ת"ו

אחדשה"ט,

במכתבו מסתפק במי שעומד בתפילת שמו"ע וקרוב לסופה, והתחיל הש"ץ בקול רם, והם ימים שאומרים בהם על הנסים, ואם יתפלל כדרכו יפסיד עניית קדושה עם הצבור, האם ידלג לגמרי את העל הנסים, או יקצר אותו בכדי שיגיע לעניית קדושה.

(א) שאלה זו נשאלה מהגאון הגדול בדורו רבי אליעזר דייטש זצ"ל שחי בתקופת הכת"ס (ואולי היה תלמידו), ותשובתו בספרו שו"ת פרי השדה (ח"ג סי' קט, ב), שיעשה כפי שמוטל עליו כעת להזכיר בתפילתו על הנסים [ולא יקצרנו], כי הוא נוסח שתיקנו אנשי כנה"ג וכל מלה מרמזת לדברים עליונים, אלא ימשיך להתפלל ובשמעו קדושה ישתוק וישמע מתורת שומע כעונה. — [ודימהו להר"ן (שבת קלד.) שבנשפכו החמין הצריכים לרך הנימול, בכ"ז ימול כדרכו, וכשיצטרך יחמם בשבת בהיתר פיקו"נ]. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג יא, ח"ב קנז, ח"ד כג, ח"י יז),

ויש להסביר את הענין עפ"ד תוס' (ברכות כא:) דדעת רש"י שהמתפלל ושומע קדושה ישתוק ושומע כעונה, אבל "לכתחלה אין לעשות כן דענייה חשיבא טפי הידור מצוה", והגם דלר"ת ור"י אם שומע כעונה הרי מפסיק בתפילה, מ"מ גדול המנהג שנהגו כרש"י עכ"ד. — והיינו שבנדו"ד עדיף להתפלל כדרכו ולומר על הנסים, דהגם שעצם הזכרה זו אינה חובה גמורה, לענין חזרה, שא"צ לחזור אם לא אמר, אבל עכ"פ חיוב הוא לאמרו כתקחז"ל כהודאה ופירסום הנס, ואילו עניית קדושה בפיו ולא להסתפק בשמיעה, הוא רק הידור מצוה, א"כ העיקר לומר על הנסים החל עליו עכשיו, ודוחה את ההידור שיפסיד עי"ז, שרק שומע ולא עונה בעצמו הקדושה.

(ב) ומתוך כך מסתבר שגם בברכת המזון כן הוא, שאם מברך ברכהמ"ז וממהר כדי להתפלל בצבור, או כהן לישא כפיו, לא ידלג את העל הנסים, וגם לא יקצרנו, אלא יעשה מה שמוטל עליו עכשיו לומר על הנסים, ולא יתחשב עם התוצאה. — לא רק בקדושה שיכול לשתוק ולשמוע מתורת שומע כעונה, אלא אפילו נשיאת כפיים, שיפסיד אם לא ימהר לעלות לדוכן, אין מבטלין החיוב שעוסק בו עתה. גם אם יזדמן לו חיוב גדול ממנו. [לא מיבעי כשיוכל להשתדל לישא כפיו במנין אחר, אלא אפילו אין לא אפשרות]. — וה"ז כעין עוסק במצוה הפטור ממצוה אחרת, שדעת הר"ן (ברי"ף סוכה יא.) דאע"פ שיכול לקיים שתיים פטור "כל שהוא מתעסק במלאכתו של מקום, לא חייבתו התורה לטרוח ולקיים מצוות אחרות". — א"כ ה"נ עכשיו עוסק בתקחז"ל באמירת נוסח על הנסים, ואינו חייב לדאוג לקדושה או נ"כ שעלול להפסיד עי"ז.

(ג) ומש"כ המשנ"ב (סי' רפח סקל"ב) דהזכרת מעין המאורע בחנוכה ופורים אינו אלא רשות. — ברור שכונתו רק לענין חזרה, שאם שכח לא מחזירין אותו, כיון שאינו חוב גמור לאומרו מעיקר התפלה. אבל ודאי חייב אדם להזכיר מעין המאורע בחנוכה ופורים, מתרי טעמי, הודאה ופירסומא ניסא. (ד) כדעת הפרי השדה והשבט הלוי הנ"ל, היא גם דעת שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ג סי' קסט) דמי ששכח יעלה ויבוא והוא באמצע אלוקי נצור, והגיע הש"ץ לקדושה שישתוק וישמע הקדושה מהש"ץ דשומע כעונה, ולא יפסיק. — ועיקר הקפידא היא שלא יצטרך לחזור לראש התפלה ויגרום לברכות שאינן צריכות. — לעומת זאת התהלה לדוד (קכב, ד) נהי שחושש שע"י שיפסיק תפלתו שבלחש ע"י שעונה קדושה, יגרום לברכות שאינן צריכות [ומוכיח שגם ברכה שא"צ דוחה עניית דברים שבקדושה]. מ"מ מסתפק אם עניית דבר שבקדושה עושהו כגמר תפלתו. — ומע"כ ציין לשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' נו) והליכות שלמה (תפלה ח, לט) שסוברים כן, דלא הוי כגמר תפלתו, ולא נחשב להיסח הדעת מהתפלה, ולא הוי כעקר רגליו, אלא גם אחר עניית הקדושה יכול לחזור לתחילת הברכה שטעה בה. — דהיינו ביעלה ויבוא יחזור לרצה.

למעשה יתכן ששב ואל תעשה עדיף, וישתוק וישמע הקדושה מהש"ץ, ולא יבטל העל הנסים. (ה) אבל אין ראיה מדבריהם לעל הנסים בברכת המזון, כי בברכהמ"ז הרי אין דין של אפשרות גמר הברכהמ"ז, ועד שלא גמר כולו [עד לעולם אל יחסרנו] הרי הוא כעומד באמצע שמו"ע, ובזה לכו"ע יזכיר את המוטל עליו עכשיו [על הנסים] הגם שיגרום לו הפסד קדושה או נ"כ. אכן אם עומד עדיין שמו"ע ואם יאמר על הנסים יפסיד קריאת המגילה, ולא תהי' לו אפשרות לשומעה כי אם עכשיו, בזה מסתבר שידלג על הנסים כדי לשמוע מגילה כהלכתה. (ו) בספר אגרת הפורים (פ"ו הערה א) לידידי אבח"ט הגאון ר' חנוך זינדל גרוסברג זצ"ל כותב ששאל את מרן החזון איש זצ"ל במי שצריך לכך לומר בשחרית במקום שים שלום, שלום רב, כדי שיוכל לומר הקדושה בצבור, והשיב לו שיכול לעשות כן. — לעומת זאת כ' בספר אשי ישראל דיני תפלה (פל"ב הערה כב) בשם הגר"ח קנייבסקי (שליט"א) [זצ"ל] ששאל את החזו"א, ואמר לו שאין לומר שלום רב, ועוד כתב לו הגר"ח (שליט"א) [זצ"ל], דאף כהן שרוצה להספיק לברכת כהנים כמדומה שאין לעשות כן עכ"ל. — ועכ"ח צ"ל, שהיתה כאן סברא ראשונה ואח"כ חזר בו בסברא שניה. והסבר הספק בזה לפ"ד שו"ת פרי השדה הנ"ל, דנוסח התפלה נוסד ע"י אנשי כנה"ג, וכל תיבה מרמזת לדברים עליונים, א"כ בשחרית יש לומר שים שלום, ואין לשנותו לשלום רב, גם אם ע"ז לא יוכל לענות קדושה. — או דילמא הרי במנחה כבר אומרים לפי נוסח אשכנז שלום רב, ובנוסח ספרד שים שלום, א"כ אין קפידא בזה גם בשחרית, אם באקראי ישנה פעם אחת משים שלום לשלום רב, אבל בתדירות לעתים קרובות לא יעשה כן [ועי' שו"ת שבט הלוי (ח"י סי' כה, אות א)].

דושה"ט בברכה [שו"ת חלק יג סימן כד]

סימן קסח

אמירת על הנסים לפני יהיו לרצון

בס"ד כסלו תשס"ג פעה"ק ירושלם תובב"א

שוכט"ס לכבוד הרב המופלג בתורה ויר"ש, כהן שדעתו יפה, מה' ישא ברכה, מו"ה גמליאל בהרב אלחנן י"ד הכהן רבינוביץ שליט"א, בבני-ברק, מח"ס גם אני אודך.

אחדשה"ט,

כתב הא"ר (סי' תרפב, ב) ומובא במשנ"ב (סק"ד) דאם שכח על הנסים בתפלה, יאמר קודם יהיו לרצון דרך בקשה, יהי רצון שתעשה לנו נסים וכו'. — ושואל מע"כ נ"י אם הכונה קודם יהיו לרצון הראשון, מיד אחרי המברך את עמו ישראל בשלום, או קודם יהיו לרצון השני בסוף אלקי נצור, וכן במשנ"ב (קיט סק"ב) דקודם יהיו לרצון מותר להאריך, לאיזה מהם הכונה.

הנה הב"י (סי' קכב) הביא תשו' רשב"א שמיד אחרי שמר"ע יאמר יהיו לרצון שהוא מכלל התפלה, ואינו מפסיק לפני יהיו לרצון. וכ"פ בשו"ע דאפי' לקדיש וקדושה אינו פוסק. ורמ"א (ובד"מ) כ' עפ"ד הטור דיש אומרים אלקי נצור קודם יהיו לרצון, והם צריכים להפסיק באלקי נצור לקדיש וקדושה וברכו. — דהיינו שלדעתם המברך את עמו ישראל בשלום היא סיום התפלה. — ואנו מחמירים לומר פעמיים יהיו לרצון (משנ"ב סק"ג), ואעפ"כ אלקי נצור דומה קצת לשמו"ע כיון דרגילים לאמרו (משנ"ב סק"א), וכל שלא עקר רגליו, כעומד לפני המלך (משנ"ב סק"ה).

ולפ"ז להשו"ע שאפי' לקדיש וקדושה אינו פוסק לפני יהיו לרצון, צ"ל על הנסים אחרי יהיו לרצון, דאז נחשב עוד כעומד לפני המלך. ולהרמ"א שמפסיק לקדיש וכו' (לפני יהיו לרצון) באלקי נצור, כמ"כ על הנסים, ולדין שאומרים פעמיים יהיו לרצון (דחיישינן להשו"ע) אומר על הנסים אחרי הראשון ולפני השני. — [ושמא גם להשו"ע אומר על הנסים לפני יהיו לרצון הראשון, דהוי המשך התפלה טפי מקדיש וקדושה, והוי כמוסיף בסוף כל ברכה, אבל לכאורה מסתבר כסברא ראשונה הנ"ל].

[שו"ת חלק ה' סימן קטז]

סימן קסט

שכח על הנסים בברהמ"ז, ואמירתו בברכה מעין שלש

בס"ד כ' טבת תשס"ג

חיים ושלום, לנופך ספיר ויהלום, ה"ה ש"ב ידי"נ האבדך המופלג בתורה, ויראת ה' טהורה, עוסק בתוה"ק בחשיכה כבאורה, ה"ה הרה"ג ר' פנחס זעליג בלויא שליט"א, בק"ק בית שמש.

אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

שורותיך הגיעוני, ועל הערתך על שיטת הראב"ה (הביאה הב"ח סו"ס עתר) שבחנוכה בברכת המזון אם לא אמר על הנסים מחזירין אותו דלא סגי בלא פת. — ובשו"ע (תרפב, א) נפסק ככל הראשונים, דאם לא אמר על הנסים אין מחזירין אותו.

והערת על ראב"ה, דלשיטתו למה לא מצאנו שתיקנו חכמים ברכה מיוחדת לשוכח, כמו שתיקנו בשבתות ויו"ט אם שכח רצה או יעלה ויבא בברהמ"ז, ואפילו בר"ח דליכא חיוב אכילת פת תיקנו ג"כ ברכה (בלא חתימה), א"כ למה לא תיקנו ג"כ ברכה בחנוכה שיאמר לפני ברכת הטוב והמטיב [ומסתמא לשיטת ראב"ה לא יהני מש"כ הרמ"א (בסי' תרפב ובסי' קפז, ד) שיאמר הרחמן יעשה לנו ניסים ונפלאות וכו' ובימי מתתיהו וכו', כיון דהוה הזכרה לעיכובא], ע"כ דבריק.

לענ"ד טעם הדבר מפני שהברכה (אם שכח רצה או יעלה ויבא) לפני הטוב והמטיב הוא על עצם היום שהוא שבת או יו"ט, כנוסח הברכה הנזכר (באו"ח סי' קפח, ו) בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל וכו', או שנתן ימים טובים וכו', וכן בר"ח (שם סעי' ז) ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל (ובביאור הלכה ס"ל להתחיל הברכה בשם ומלכות, אבל בלא חתימה). ומודה ראב"ה דחנוכה ופורים אינם ימים טובים, שנברך עליהם שנתן חנוכה ופורים לעמו ישראל, ומה גם שלא שייך לומר עליהם שנתן ימים טובים, שהרי מותרים במלאכה, ולא חמירי כראש חודש שיש בהם מוסף.

וכבר האריך הב"ח (ברסי' תרפב) לבאר דברי ראב"ה, ותחילה רצה לומר דבתפלה בחנוכה ופורים אם לא אמר על הנסים, אין מחזירין אותו, אבל שאני ברכת המזון, דאי אפשר בלא פת, כיון שנקראים יום טוב (כבמגילת תענית, דחנוכה ופורים לא בטלו) ואין יו"ט בלא פת, לכן חוזר על "על הנסים", ומסיק הב"ח, דבגמ' (שבת כד.) מבואר דהזכרה בברכת המזון רשות, לכן כתב ראב"ה דאע"ג דרשות הוא שוייה עליו כחובה וחוזר עיי"ה. — כלומר דודאי אינם יו"ט, ורק לגבי ברהמ"ז ס"ל לראב"ה שיש דין מיוחד לחייבו בהזכרת היום, כיון שס"ל שיש בהן חיוב סעודה. — [ולא קי"ל הכי דבראש חדש פסק בשו"ע (סי' תיט) שמצוה להרבות בסעודה, ובחנוכה (סי' עתר, ב) שהסעודה רשות].

והיינו טעמא דאין מזכירים של חנוכה ופורים בברכה מעין שלוש (משנ"ב תרפב סק"ב), דהזכרת נסים של חנוכה ופורים תיקנו רק בהודאה כללית של התפלה ושל ברהמ"ז, וברכה מעין ג' אין בה הודאה, רק הודאה על המחיה או על הפירות וכדומה, שזו הודאה מעין החתימה (על המזון או על הפירות וכדו'), ובה לא שייך להודות על הנסים, משא"כ שבת ויו"ט ור"ח מזכירים עצם היום (א"ר).

נמצא חילוק יסודי בין הזכרת שבת ויו"ט, שהיא על עצם היום, לבין הזכרת חנוכה ופורים, שהיא על הנסים.

ובזה יתיישב מה שנתקשה בחידושי מהר"י אבוהב (רסי' תרפב, נדפס בסוף הטור השלם) איך מזכיר על הנסים בברכת הארץ, לפני רצה ויעלה ויבא שמזכירים אחרי זה, והרי הם תדירים, ותירץ דכיון שתיקנו להזכיר חנוכה בברכת הארץ קודם בונה ירושלים, התקנה לא זזה ממקומה עכ"ד. — ולפי

דברינו י"ל דעל הנסים דחנוכה ופורים שייך להזכיר רק במקום שיש הודאה כללית בברכת הארץ שמתחילה ב"נודה לך", והזכרת שבת וי"ט ברצה ויעלה ויבא שייך רק בבונה ירושלים, ששם הזכרת עצם היום.

כ"ד ש"ב אוה"נ דושה"ט באה"ר

[שו"ת חלק ו' סימן קלז]

סימן קע

הזכיר עה"נ אחרי רצה במקום בהודאה אי הוי הפסק בתפלה

בס"ד ז' טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי מאיר כהן שליט"א בק"ק קרית ספר ת"ו אחדשת"ה, על דבר שאלתו שאינה שכיחה כ"כ, רק דרוש וקבל שכר, במי שטעה ובמקום שאומרים יעלה ויבא (אחרי רצה) אמר על הנסים בחנוכה מה דינו. — יעלה ויבא שהיא תפלה תיקונה בעבודה, על הנסים שהיא הודאה תיקונה בברכ' הודאה. א"כ אם אמר עה"נ בעבודה, אינו הפסק שיחזור התפלה, כיון שהיא הודאה באמת, ששייכת היום. אבל יחזור יאמר עה"נ בהודאה במקומה הנכון. דושת"ה בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קכג]

סימן קעא

הזכרת עה"נ כשהתחיל סעודתו במוצאי חנוכה אחרי שהחשיך ולפני מעריב

בס"ד כ"ז טבת תשס"ד פעה"ק ירושלים תוב"א

שלומים מרובים, לידידי המשים לילות כימים, בעיון התוה"ק מעלה פנינים יקרים, אב בחכמה ורך בשנים, הרה"ג ר' חיים שלום סגל שליט"א, ב"ב. מחבר הספרים היקרים "בירורי חיים", ג"ח, ולהמשך אנו מקוים.

אחדשה"ט באה"ר, ובחיבה מיוחדת להלן בעומק ההלכה.

א) הגיעוני דבריק אודות מי שהתחיל סעודתו במוצאי חנוכה אחרי שהחשיך ולפני מעריב [באופן שהי' מותר לו להתחיל לאכול לפני ק"ש ומעריב], שאמרת שאין לו לומר על הנסים בברכת המזון. והעירו לך מד' ביאור הגר"א בהל' פורים (סי' תרצה סק"י וי"א) דס"ל לפ"ד הדמשק אליעזר (מפרש בהגר"א) שהכל תלוי בתפלת מעריב, דאם לא התפלל מעריב במוצאי י"ד אומר עה"נ אף אם התחיל לאכול בלילה (כבנדון דידן), ואם התפלל מעריב אין אומרים עה"נ אף אם התחיל לאכול ביום, דלא

בתר תחילת סעודה תליא מילתא, אלא באם התפלל מעריב, זו שיטת הגר"א, דלא כהשו"ע עכ"ד, וכ"ה בפסקי הגר"א.

והשבת שהגר"א כתב זאת רק לגבי פורים, עפמ"ש"כ בתשו' הרמ"א (סי' קלב, ה) דבהחשיך בראש חודש וחנוכה אין אומרים יעלה ויבא ועל הנסים [אף כשהתחיל ביום], כיון דלא חשיבי סעודתייהו כ"כ להיות נקראות קביעות לילך אחר תחילת הסעודה, אבל בשבת ופורים אזלינן בתר תחילת הסעודה עכ"ד, (הובא בבאה"ט סו"ס קפח, אבל הרמ"א בהגה לא הזכיר זאת. ועי' בעט"ז שם). — הרי שסעודת פורים חלוקה מסעודת חנוכה, שבפורים הסעודה חשובה, ובזה י"ל דס"ל להגר"א שכל זמן שלא התפלל מעריב יכול לאכלה ולומר עה"נ, גם אם התחיל משחשיכה, עכת"ד. — [וצ"ב דא"כ אם התחיל לאכול בפורים ביום והתפלל ערבית, אמאי כ' הגר"א ששוב אינו אומר עה"נ, שאם הלילה אינו גורע בסעודה, אמאי תפלת ערבית גורע, הרי חשובה היא הסעודה].

ושאלה זו יכולה לקרה בפורים, במקום שמקדימים להתפלל ערבית מבעוד יום, והגיע אורח והתפלל ערבית עם הקהל, ועדיין לא אכל סעודת פורים, דלהגר"א שוב אינו יכול לאכלה אפי' עדיין יום, כיון שהתפלל ערבית, שאם אינו אומר עה"נ, א"כ אין זו סעודת פורים.

ב) והנה יש לעיין לפ"ד הגר"א ז"ל איך תפלת ערבית קובעת, שאם התפלל ה"ז כבר לילה, ואם לא התפלל עדיין ליום ייחשב, הרי אמרינן (ברכות כז:): מתפלל אדם של מוצ"ש בשבת, ואומר הבדלה על הכוס (וכ"פ בשו"ע רצג, ג). זאת אומרת שערבית אינה קובעת לעשותו לילה, ופשיטא שאח"כ עדיין שבת הוא. — וגדולה מזו כ' הט"ז (סי' תר, בתשובה) שקהל שלא הי' להם שופר בר"ה, וביום בדר"ה שחל בעש"ק, קיבלו שבת מבעוד יום, ואח"ז בעו"י הגיע השליח עם שופר, ופסק שחייבים בתק"ש, וקשה דמאי שנא בפורים שאם התפלל ערבית עשאו עי"ז כמחרת, ואפי' התחיל לסעוד ביום אינו אומר עה"נ (להגר"א הנ"ל). — [ויש לחלק דערבית ביום אינו קובע, אבל בלילה קובע].

ג) גם יל"ע מספירת העומר שבחז"ל סופרים הספירה הראשונה בליל ב' דפסח אחרי ערבית (כבשו"ע תפט, א), ובאמרו היום יום א', הרי עשאו בפיו ל"למחרת השבת", ואיך אח"כ מקדש ומברך הרבה ברכות בליל הסדר (עי"ש במג"א וחי' ועוד). וא"כ למה לא נאמר כן גם בפורים, שאע"פ שהתפלל ערבית, בכ"ז לא נפסק הפורים ממנו ויכול עוד לומר עה"נ. — ואת"ל דהגר"א לית ליה שאפשר לעשות תרתי דסתרי, ולכן אם התפלל ערבית של חול, שוב אינו יכול להזכיר בסעודה הנמשכת מהיום את היום שעבר (שבת ר"ח חנוכה פורים). א"כ יקשה למה לא אשמעין הגר"א זאת גם בכל אלו הימים הנ"ל. — ותו יקשה, דאכתי לא יוסבר בזה למה במוצאי פורים אם התחיל סעודה בלילה, אומר עה"נ עד שיתפלל ערבית, נהי דלא הוי תרתי דסתרי, אבל היום כבר נגמר בצאת היום, ואיך אומר עה"נ כשכבר עבר פורים, והרי ולא יעבור כתיב. [ואולי רק ב"ד ס"ל להגר"א כן מפני שממשיך לט"ו (עי' מ"ב תרצה סקט"ז)].

בענין זה של קיום חיובו היום אחרי שכבר התפלל ערבית מבע"י, ישנן עוד דוגמאות, כגון אירע לו אבלות רח"ל אחרי ערבית מבע"י, אם היום עולה לו, או תפילין, שהשיג תפילין רק אחרי ערבית מבע"י — עיין בכל זה בשו"ת משנת יוסף (ח"ד או"ח סי' לז) ולא נכפיל הדברים.

(ד) ועצם ביאור הגר"א זה נצטערתי להבינו, ואמר לי ידידי הגאון רבי רפאל יצחק רייכמן שליט"א שיש לו הערתו בכת"י בגליון ביאור הגר"א שלו, שממנה יוצא שהגר"א כתב זאת רק לגבי שבת, ודלא כהדמשק אליעזר. וזה לשונו:

לכאורה כ"ז לענין שבת גרידא ד"ל דנמשכה קדושת שבת, אבל לענין ר"ח חנוכה ופורים רק מטעמא דהתחיל, ואם לא התחיל בהו מבעוד יום באמת אינו מזכיר יע"י ועל הנסים, ולכאורה זה גם דעת הגר"א, ועדיין צ"ע בזה. (וזה דלא כמו שראיתי למחבר אחד שרצה לחדש לד' הגר"א דגם אם לא התחיל מבעוד יום אומר על הנסים כ"ז שלא התפלל מעריב). שוב ראיתי מש"כ בדג"מ בסי' קפ"ח, וצע"ג. (וע"ש במג"א מה שהשיג על הע"ת). ובאמת בלא"ה דברי הדג"מ שם צריכים תלמוד, דהרי בא שם לבאר ד' הט"ז ובט"ז מפורש הטעם דהסעודה עצמה בשבת ובפורים, וגם לא נראה שבא לחלוק על הש"ע דכ' משום שהתחיל ביום, (איך שיהי', נראה ברור דגם הדג"מ יודה דאם מתחיל סעודתו במוצאי פורים דאינו אומר עה"נ גם אם עדיין לא התפלל ערבית).

ומה שכתב רבינו "ולפי הירושלמי דגומר בלילה י"ל דאזלינן בתר התחלה", נראה דכתב האי טעמא אפי' כשלא חל שבת ביוה"כ, וכדמשמע מדבריו בסי' קפ"ח, ע"ש. (ודלא כמו שנדחק בספר דמשק אליעזר שם).

נעתק ממה שרשמתי לעצמי בגליון ביאור הגר"א על שו"ע או"ח סי' תרצ"ה ס"ג.

רפאל יצחק רייכמן

[שו"ת חלק ו סימן קנ]

סימן קעב

א' דחנוכה חל בשבת, הזכרת על הניסים במנחה ע"ש

במה שכתבנו (באות ג) שרק לכתחילה יקדים מנחה לנ"ח, אבל יכול גם אחרי נ"ח להתפלל מנחה, ושכן נהגו כמה גדולי ישראל. — נתעוררתי מדברי המג"א (סי' קח סק"י) שכ' שאם התפלל ערבית מבע"י ועדיין לא התפלל מנחה, יכול להתפלל מנחה אח"כ, לא בתורת תשלומין, אלא אפילו באינו יכול להשלים [כגון במזיד]. ואם בלילה ר"ח והזכיר יעלה ויבא במעריב מבע"י, יזכיר יעלה ויבא גם במנחה שמתפלל אח"כ, אפי' אם אינה בתורת תשלומין, דכבר קיבל ר"ח עליו עכתו"ד (לפי פמ"ג מחצהש"ק ולבו"ש), ועי' במשנ"י סוגיות י"ד (סי' יט, א עמ' קמ"ח בהערה).

דלפ"ז אם הדליק נ"ח מבעו"י בליל א' כשחל בשבת, ובירך שעשה נסים בזה"ז, וכן שהחיינו לזה"ז, אם מתפלל מנחה אח"כ יתכן שצ"ל על הנסים "דכבר קיבל עליו" את החנוכה. — וכיון שלא ראינו נוהגים כן ובהרבה בתי כנסת מדליקים קודם בבית ואח"כ באים למנחה וקבלת שבת ומעריב [וכן הוא בסידור השל"ה הק'], ולא עלה לאף א' על הדעת לומר במנחה על הנסים, צריך לחלק דשאני תפלה שאינו יכול לסתור עצמו בתפלתו, לומר תחילה במעריב יעו"י, ואח"כ לא לומר במנחה. משא"כ בשהדליק נ"ח מבעו"י, פעולת ההדלקה, שעיקרה שידלק בלילה, אינה יכולה לחייב את המנחה אח"כ ביעו"י, דאמנם באיש זה מיחזי כתרתי דסתרי, אבל אינו במעשה א'. וגם י"ל דאינו כתרתי דסתרי כ"כ דבהדלקה היא על מה שיאיר בלילה, ותפלת מנחה היא לעכשיו בלבד. — שו"ר בהליכות שלמה (פ"ז ז) באריכות לומר עה"נ במנחה.

[מתוך שו"ת חלק י' סימן קכד]

סימן קעג

בטעם הלל שלם בחנוכה, ואם נוהג בכולם

בס"ד חנוכה תשס"ח

בימי אורה, יושפע שפע ברכה, ברבי' והמשכה, ליד"נ ש"ב המופלג בתורה, וביראה טהורה, נודע לתפארה, הרה"ג רבי **פנחס זעליג בלויא** שליט"א, בק"ק בית שמש. אחדשה"ט באה"ר,

שמחתי ביקרת שורותיך כמו שהנני תמיד שמח בהם. ועמדת על המובא בב"י (סי' תרפד) בשם שבלי הלקט דאמירת הלל שלם בחנוכה הוא משום ג' טעמים: א) כיון שכל יום חלוק בנרותיו הרי הוא כחג שחלוק בקרבנותיו. — ב) לפי שהנס נתחדש בכל יום. — ג) כיון שקוראים בנשיאים, וכל נשיא חלוק מחבירו, וגומרין ההלל על קרבן כל נשיא בנפרד [הגם שהי' קרבנם שוה אבל הנשיאים שבטיהם חלוקים].

וכתבת לפ"ז שיהי' נפק"מ בטעם הא' בעני שיש לו להדליק בכל יום רק נר א' כדין נר איש וביתו [ואגב דין זה מובא ברמב"ם אבל לא בשו"ע, ובנו"כ ומ"ב כמה נפק"מ כגון שיש לו ט' נרות איך ינהג, וכבר תמה על זה החמד משה (תרעא, ב) ובחי' מהר"ם שיק (לשו"ע שם, נדפס בשו"ע השלם הוצ' מכון ירושלים)], אם יוכל לגמור ההלל, כיון שכל הימים שוים אצלו. — ובטעם הג' בצבור שאין מניין או ס"ת ולא קוראים בתורה אם שייך בהם הלל שלם.

פשוט הוא שהלל שלם שייך לכל ישראל באין הבדל, כיון שכך תקחז"ל לכתחילה שמצות נ"ח יש בה נר א' ומהדרין ומהדרין מה"מ, א"כ אפילו מי שאין בו ריבוי נרות, או אין לו קרה"ת, הרי הוא לא יצא

שכא

משום כך מחובת הלל שלם. לא רק מפני שהטעם הב' שייך בכולם, וגם בו, אלא בעיקר מפני שהיתה תקנת הלל שלם לכל ישראל בלי יוצא מן הכלל.

ובאמת לא רק משום זה, אלא ממש כל א' שייך בכל הטעמים. שהרי העני הזה יכול פתאום לקבל מתנה או צדקה או למצוא מציאה, ויהי לו כסף להדליק כמהדרין מה"מ כמו כל ישראל. — ועוד שאפילו הוא מדליק עתה מפני חסרון כיס, או שאר אונס, רק נר א', אבל הרי הוא רואה מאנשים אחרים שמדליקים כראוי בתוספת נר בכל יום. — ותו שמסתמא הי' בביהכ"נ, אשר שם מדליק הש"ץ כהלכתו, וגם בשליחות העני הזה הדליקו בביהכ"נ יותר נרות, א"כ הגם שאינו יוצא בהם, אבל הוא עכ"פ שייך בהם.

ואותו טעם ממש שייך גם במי שאין לו קרה"ת, כגון מי שבבית החולים [השי"ת] ישלח רפואה שלימה לכל חולי עמו [ישראל] ואינו שומע קרה"ת, אבל למחרת או מחרתיים כאשר ירגיש יותר טוב ויכול להיות בביהכ"נ ששם ולשמוע קרה"ת. — והצבור יכולים לנסוע לעיר שיש בה ס"ת, או יעבור עובר אורח עם ס"ת. — עכ"פ שייכים הם בקרה"ת בקריאת הנשיאים שחלוקים בקרבנותיהם.

דושה"ט באה"ר וברכה נאמנה

[שו"ת חלק ט' סימן קע]

סימן קעד

כיצד ינהג כשהציבור מתחילים הלל ואינו יכול לפסוע לאחוריו

בס"ד שלהי תשרי תש"ע

שלומים מרובים, מגבתי מרומים, להוגה בתורה לילות כימים, הרב המופלג בתורה, ויר"ש מרבים מו"ה אבשלום שניידר שליט"א בק"ק בית שמש.

אחדשה"ט,

מי שאינו יכול לפסוע לאחוריו בסיום השמו"ע, והצבור כבר מתחילים הלל. - יאמר עושה שלום במרומיו וכו' וישתחוה לשמאל ולימין ולאמצע, ויפסע פסיעה קטנה כמות שהיא, ויאמר הלל, ואם באמצע כבר יכול לפסוע יפסע, דהליכה לא הוי הפסק (מ"ב סי' ח סקל"ג).

דושה"ט באה"ר וברכה נאמנה

[שו"ת חלק י' סימן מ]

סימן קעה

הפסק בין שחרית להלל בבי"נ אחר

בס"ד עשי"ת תשע"א

תחל שנה וברכותי' וגמח"ט וכט"ס לכבוד ש"ב יקירי, אב בחכמה ורך בשנים, מלא תורה ויראת שמים, שלשלת היוחסין, הרה"ג החו"ב מו"ה אליקום שרגא שפירא שליט"א אחדשה"ט באה"ר.

בשורותיך הנעימות שאלת במי שמתפלל תפלת שחרית כהלכה בזמן התפלה, ובחומה"ס רוצה ללכת אחרי שחרית לבימ"ד אחר לרב צדיק לומר עמו ההלל והנענועים ברגש התעוררות דקדושה, אמנם עי"ז יהא הפסק בין שחרית להלל, ואפילו אם לא ישוחח שאר דברים, הוי הפסק בשהיית זמן, ובהילוך מביהמ"ד אחד לשני, אם ע"פ הלכה נכון לעשות כן.

(א) הנה זמן הלל הוא כל היום (מגילה כ:), אבל מביא הביאור הלכה (סי' תכב, ב ד"ה וקורין) בשם שאילת יעב"ץ (ח"א סי' מ) דהלל שייך לתפלת שחרית, וע"כ אין לטעום עד אחר הלל, רק בחלש לבו מותר לכתחילה. — ולא ראיתי השאילת יעב"ץ בפנים, אבל כן מוכיח סדר התפלה, שאחרי שחרית אין קדיש תתקבל אלא אחרי ההלל, הרי שהלל המשך השחרית. — ושפיר חזו עיניך דברי שו"ת מהרש"ם (ח"א סי' א) בתשובתו להגאון האדר"ת ז"ל, וכ"כ בדעת תורה (תכב, ב) דהלל שייך לשחרית, ולכן אין לטעום לפני הלל, ולא לדבר בין שחרית להלל, כמו שאסור בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד (כבשו"ע סי' תקצב, ג).

ויש להתבונן שהרי כל איסור השיחה בין התקיעות הנ"ל מפני הברכות, וא"כ מה ראייה להלל שמברך עליו בנפרד. — וצ"ל מפני קדיש התתקבל שחייב לאמרו אחרי שחרית, ואומרו אחרי הלל מפני דשייכי אהדדי, אין להפסיק בשיחה בין השחרית לקדיש תתקבל, לא הש"ץ ולא הצבור שמוציאם בקדיש.

(ב) ראיית מהרש"ם (בתשו' ובדע"ת) היא מתוספתא (מנחות פ"ו ה"ו) ההלל השבח והתפלה מעכבין זה את זה, מזה מוכיח דשייכים אהדדי. — אבל בשו"ת משנה שכיר (ח"א סי' לה) הקשה דא"כ יהיו נשים חייבות בהלל, דמעכב התפלה, והן חייבות בתפלה (ברכות כ:), וכדאמרין דנשים חייבות במצה ובהגדה של פסח (כהחינוך מ' י, כב), מדאיתניי' בחמץ, ובהלל פטורות (כסוכה לח. וברכות כ: תוד"ה בתפלה). — ומכח קושיא זו מעדיף פי' המפרשים בתוספתא שהכונה על תפלת שמו"ע, שיש בה ג' ברכות ראשונות שבח, והאמצעיות תפלה, וג' האחרונות הלל. א"נ שברכות התפלה וכן כל ההלל מעכב מקצתו את כולו, שאם אינו יודע כולו לא י"ח (עי' מנחת ביכורים ומצפה שמואל וחזון יחזקאל).

והגם דפשוט לשון התוספתא משמע כמהרש"ם שהלל ותפלה מעכבין זא"ז, ושייכי אהדדי, אבל מה

"השבח" שאמרה התוספ'. — גם מביא בספר אשי ישראל (לט, הערה סז) מאגרות משה (או"ח ח"ג סי' ע) שג"כ חולק על מהרש"ם הנ"ל. — אבל עכ"פ משום ההפסק בין שחרית לקדיש תתקבל אין להפסיק בשיחה.

ג) ויש לדעת אם מותר להפסיק בשהייה ביניהם, כשאנו שח שלא מענין ההלל. — ומצאנו מפוזר בכל שו"ע או"ח דשהיה הוי הפסק, כמו בברכות ובפסוקי דזמרה (מ"ב נג סק"י עט סק"ז), בברכות ק"ש (במ"ב סי' סה סק"ה וביה"ל ד"ה בין בדיבור וד"ה חוזר) ובברכת המזון (מ"ב סי' קפג סק"ה ובה"ל סעי' ו' ד"ה אפילו), בהלל ומגילה (בשו"ע סי' סה, א ומ"ב סק"ו וביה"ל ובסי' תכב מ"ב סק"ה) ובין גאל ישראל לשמו"ע (בסי' קיא, א), ושיעור השהייה דהוי הפסק הוא בכדי שיגמור את כולה. — וא"כ יל"ע אם גם אין לשהות בין הלל לשחרית, ומה שיעור השהייה.

ד) כי לגבי תקיעת שופר מצינו שאם שמע ט' תקיעות [והה"ד כל התקיעות] בכל שעה מהיום תקיעה אחת יצא (ר"ה לד: ושו"ע תקפח, ד). ולכאורה מה הנפק"מ בין אלו לאלו. — אלא שהחילוק ברור, דברכה וק"ש והלל ומגילה כל א' מהן הן חתיכה אחת, ודמו לתקיעה אחת, שלמשל שיעורה כשברים ותרועה, ואם תקע חצי תקיעה והפסיק ותקע חציה השני, אין זו תקיעה אחת. כמו"כ בברכה וק"ש וכו' אם הפסיק אין זו ברכה או ק"ש ותפלה. אבל תקיעה ושברים וכו' הן ב' חתיכות נפרדות, והגם שאסור להפסיק ביניהן מפני ברכת השופר, אבל הן עצמן כל א' חפצא בפני עצמה, ואין צריכות להיות מחוברות ורצופות. [דבתורה כתוב יום תרועה, וקיבלו חז"ל שפשוטה לפניה ולאחריה, וספק מהי תרועה, שברים או תרועה, או שתיהן].

ה) ממילא י"ל שכמו"כ שחרית והלל, נהי דהלל שייך לשחרית, אבל אינה ברכה או חפצא אחת, אלא הוי דומיא דתקיעות, שצריך לשמוע כל הקולות כסדרן, ולא ברציפות. ה"נ תפלה ואח"כ הלל הוא סדרן, אבל א"צ שיהיו ברציפות, ולפ"ד השאילת יעב"ץ הנ"ל מי שמרגיש חלש מותר אפילו לטעום בין שחרית להלל, וביו"ט יקדש ויאכל וישתה כדי להחיות נפשו, כמו שהרבה המרגישים חולשה נוהגים לפני התקיעות בר"ה. בפרט שיו"ט הוא זמן שמחתינו ואין לענות נפשו בצום [אם צריך לו]. ועיקר מצות ד' מינים כבר קיים בברכתו בסוכה לפני התפלה.

ו) ד"ה ולענין הליכה מביכ"נ שהתפלל שחרית, לביכ"נ של הרה"צ, דפסק בשו"ע (או"ח ח, יג) דהוי הפסק, ובמ"ב (סקל"ג) דעיקר משום שינוי מקום, וה"נ הוי שינוי מקום. — אין להוכיח משם, דמדובר לצאת בברכת ציצית של ט"ק בביתו על ט"ג שילבש בביהכ"נ, דשינה מקום מהברכה. אבל בהלל יש ברכה נפרדת, ויש רק ענין של סדר קודם שחרית ואח"כ הלל, וקדיש תתקבל ישמע אחרי הלל. — [וע"ע סי' תלב מ"ב סק"ז דהיכא דהוי מצוה אחת, אין ההליכה הפסק].

ולומר הלל והנענועים בצוותא עם הרב הצדיק הוא ענין נשגב לדביקות בהשי"ת לאהבה וליראה שמו הגדול ית"ש, (וראה מה שכתבתי בס"ד כונה פשטית נאה בכונת הנענועים במשנ"י על אגדות

הש"ס לסוכה לז: ובמאמרים ח"ג מאמר י"ז).

דושה"ט באה"ר בברכת גמח"ט לשנה טובה ומתוקה בתוך כל ישראל,

[שו"ת חלק י סימן קטז]

סימן קעו

נאנס ולא אמר הלל בחנוכה עד סמוך לשקיעה

בס"ד ז' טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי מאיר כהן שליט"א בק"ק קרית ספר ת"ו

אחדשת"ה

במכתבו מסתפק במי ששכח או נאנס מלומר הלל, ונמצא לפני השקיעה, ואין לו זמן למנחה וגם להלל, האם עדיף שיאמר הלל, ד"א שהוא מדאורייתא, ומנחה ישלים שיתפלל בערבית שתיים. — מלשון השאלה מבואר דאירי בחנוכה, דבר"ח או י"ט הוי ליה לאיבעי גם לענין תפלת מוסף. ונלע"ד שהלל קודם מכמה טעמים.

א) מפני שהלל בחנוכה ל"א מדאורייתא כדבריהם. וכמש"כ בשו"ת חת"ס (או"ח סי' רח, ד"ה ומ"ש דפורים וחנוכה) שכל זכר לנס שהצילנו ממות לחיים הוא מדאורייתא והיינו לעשות שום זכר לנס, ואיכות וכמות הזכרון הוא מדרבנן כמגילה ונר חנוכה, ואיסור הספד ותענית שייכים לעיקר זכר לנס ואסורים מדאורייתא עי"ש. והיינו שלהזכיר הנס בהודאה לה' הוא מה"ת אפילו בפסוק אחד, ומדברי נביאים להודות באמירת הלל. כדאיתא בגמ' (פסחים קיז.) שחכמים אומרים שהנביאים תיקנו לישראל שיאמרו ההלל על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה (כשניצלו). וברשב"ם (שם קטז:) גורס ועל כל רגל ורגל. — ויש בזה עוד דעות שונות.

כן היא גם דעת כמה ראשונים, הבה"ג, היראים (סי' רסב) ועוד. — ולעומתם י"א שכל ההלל רק מדרבנן, כ"כ המגילת אסתר לספר המצוות (שורש א) ועוד.

ולפ"ז למ"ד דהלל מה"ת או מדברי נביאים שהרמב"ם קורא לזה דברי סופרים (הל' חנוכה ג, ו), ואנו קבלנו על עצמינו מזמן אנשי כנה"ג להודות לה' באמירת כל ההלל, בנדו"ד עדיף הלל ממנחה. — ויש להוסיף ולומר דהלל והודאה הן על נס המנורה (ההלל), ועל נס הנצחון (ההודאה) (ועי' שפת אמת, שבת כא.), וא"כ בנדו"ד בשחרית כבר אמר על הנסים והודה לה' על נס הנצחון, רבים ביד מעטים וכו', ולכן צריך היום עוד לומר הלל, על נס המנורה. והמנחה ישלים במעריב.

ב) קי"ל דתדיר קודם לשאינו תדיר, לא רק להקדים התדיר, אלא אם אי אפשר בשתייהן, התדיר גם דוחה לגמרי את שאינו תדיר כדמוכח מסוגיא (דסוכה נד:) דלרבנן שתוקעים על מוסף רק פעם אחת,

שיר של ראש חודש דוחה לגמרי לשיר של שבת, כדי שיכירו שקידשו ב"ד החודש, וכמו"כ יש בתדיר כח לדחות לשאינו תדיר. — כמבואר אצלנו בס"ד במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"א סי' טו, ד). ואם היו לפניו מוסף ומנחה ויש שהות להתפלל רק אחת, כ' המג"א (רפו סק"ג) שיתפלל מוסף, דמנחה יש לה תשלומין בערבית עכ"ל. וביישוב ד' המג"א ממה שהקשו עליו עי' במשנ"י שם. — וא"כ ה"נ למנחה יש תשלומין, אבל לא להלל, וכמשנ"ת ההלל הוא מחיוב היום. — וע"פ סוגיא (בזבחים צא.) פסק הרמב"ם (תמידין ומוספין ט, ב) שאם יש לפניו תדיר ומקודש איזה מהם שירצה יקדים. ובפשטות ההלל מקודש טפי שנוהג רק בימים המקודשים. — אבל בגמ' (זבחים צא. שם) אמרין דביו"ט קדושת היום אהני גם למנחה להיות מקודש. וכתב בשו"ת באר יצחק להג"ר יצחק אלחנן ז"ל (או"ח סו"ס כ) דבראש חודש תפילת שחרית נקראת מקודש נגד מוסף, מפני שיש בשחרית י"ח ברכות, והיא תדירה ומקודשת טפי ממוסף עיי"ש (ובמשנ"י הנ"ל עמ' קיב).

לפ"ז יש להסתפק מה מקודש טפי, מנחה שיש בה י"ח ברכות, או הלל עם ב' ברכות, אבל כולו קודש הלולים לה', שאסור לאמרו בכל יום. וא"כ איזה מהן שירצה יקדים, ובודאי לא ירצה להפסיד לגמרי ההלל, לכן יאמרנו אתה והמנחה ישלים בערבית בתפלת השלמה.

ג) כמש"כ כת"ר שמנחה יש לה תשלומין בערבית שתיים, משא"כ בהלל, דאינו יכול לומר בלילה הלל בברכותיה. ויש לנו פסק כעין זה של המג"א (רפו סק"ג הנ"ל) דבכה"ג שיש ביום שהות רק לתפלה אחת, יתפלל מוסף, דמנחה יש לה תשלומין. וכמו"כ בנדו"ד. — ויל"ע במנחה דיום ח' דחנוכה, שאם ישלים אותה במעריב, כבר לא יאמר על הנסים, שאז אמנם יש תשלומין לתפלת שמונה עשרה, אבל לא לעל הנסים שהיא הודאה על נס הנצחון. — וצ"ל דכמו בר"ח שבערבית כבר לא יאמר יעלה ויבא, ובכ"ז נדחית מפני מוסף, ה"נ בדידן.

ד) יקדים את ההלל, שהוא שייך לשחרית, כמש"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' מ) שלפני הלל אין לאכול, אבל לפני מוסף מותר מעט. — ובלא"ה הקדיש תתקבל נאמר אחר הלל, הרי שהוא המשך השחרית. — וא"כ גם אם הפסיק מחמת אונס בין שחרית להלל. בכל זאת יש להקדימו לפני מנחה, כיון שהוא צ"ל לפני מנחה.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' א) כתב דהלל מעכב את השחרית, ויליף לה מתוספתא (מנחות פ"ו) ההלל והתפלה מעכבין זא"ז, ולכן אם לא אמר הלל לא יצא יד"ח תפלה. ולפ"ז פשיטא בנדו"ד שיקדים להלל. — וכתבנו מזה בס"ד במק"א, שיש מפרשים אחרת את התוספ', כך שאין ראייה ממנה. מ"מ מפני יתר הטעמים הנ"ל בשאילתא דידן יאמר הלל, ומנחה ישלים בערבית, ואם יספיק בין השמשות להתפלל גם מנחה יכול להתפלל אותה עד צאת הכוכבים בדיעבד, כרמ"א ומ"ב (סי' רלב, א).

דושת"ה בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קכג]

סימן קעז ענין הלל והודאה

בגמרא (שבת כא:) לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה. לבאר ענין "הלל והודאה". לפי פשוטו הלל הוא להלל את השי"ת על מדת טובו, והודאה היא התודה על החסד שעשה לנו, ונלע"ד עוד, עפ"י מה שכתבנו (במס' ברכות ז:): ונדפס בפתחה לס' משנת יוסף על הל' בית הכנסת בשם הטיב גיטין לפרש מאחז"ל מיום שברא הקב"ה עולמו לא היה אדם שהודה להקב"ה, עד שבאת לאה והודתו, שנא' הפעם אודה את ה'. דלכאורה וכי האבות הק' לא הודו. אלא שהודאה הוא מל' מודה, שאם היה רע לו בתחילה, ואח"כ הוטב לו, אז מודה הוא שהרעה היתה לטובתו שתצמח מזה הטובה. וכן לאה שהיתה שנואה, כשזכתה לבנים ע"ז, הודה ואמרה שהרעה היתה לטובתה, ובבחינה זו היא היתה הראשונה עי"ש. — וכן היה בנס חנוכה, שאמנם סבלו אבותינו סבל גלות עצום, והיה רע ומר להם בתכלית. אבל מרעה איומה זו צמחה הטובה. שהכהנים הק' החשמונאים מסרו נפשם ובעזר ה' נצחו, והעמידו הדת על תלה ביתר שאת, וב"ד של חשמונאים גזרו כמה גזירות לחיזוק התורה והמצוות, אשר לולא שהחזירו עטרה ליושנה, היתה הדת ח"ו דועכת מעט מעט. — זאת ועוד שע"י הרעה נצמח נס חנוכה, והסכימו מן השמים לקבוע הימים האלה לימים טובים, ומצות נר חנוכה מתקיימת בכלל ישראל זה כאלפיים ומאה שנה, וכמה רבי רבבות נרות חנוכה הודלקו מאז, אשר על ידם מתרבה כבוד שמים בעוה"ז, ובעולם העליון בבחי' תנו עוז לאלקים, כמש"כ בס' יסוד יוסף (לחנוכה) שע"י הדלקת הנרות גורמים להדלקת בוצינין עלאין, הן האורות העליונים. וא"כ כמה נחת רוח נעשה מאז להשי"ת מהדלקת הנרות, ושירת התשבחות. וכל זה נצמח מהרעה, שהודו אח"כ שהיתה לטובתם. וז"ש שקבעום בהלל על הנס, ובהודאה על הרעה שעברה שהיתה להם לישועה.

עוד כתבנו שם עפימ"ש (שבת קיח:) שהקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף, ורק בפסוקי דזמרה אמר ר' יוסי יהי חלקי עמו. שביאר רבינו יונה (בברכות דף כג. שבר"ף) מפני שההלל נתקן ע"י דהע"ה על הצלתם מצרות רבים, כיצ"מ וק"ס, וכשאומרו בכל יום נראה כמי שאומר שאין הקב"ה עושה נפלאות בכל יום, והוא מודה רק על הנסים הגדולים שעברו, ונמצא מחרף. אלא אומר תהלה לדוד שיש בו מחסדי ה' שבכל יום פותח את ידיך וגו', קרוב ה' לכל קוראיו, רצון יראיו יעשה וגו'. — והאבות הק' הודו לה' כל היום, על כל נשימה ונשימה, ולא היה שייך אצלם הודאה מיוחדת, ולאה היא שחידשה הודאה מיוחדת על מאורע מיוחד עי"ש. — ולפ"ז יש לנו לומר הלל רק בימים טובים (ובראשי חדשים מנהג) זכר לנסים הגדולים שהפליא הקב"ה אתנו, וחושן מזה עלינו להודות לה' בכל יום תמיד. וחז"ל קבעו ימי החנוכה ג"כ בהלל שלא יהא האומר בכלל מחרף ומגדף, אלא אמרו כמצות

[אגדות הש"ס, ח"א על מס' שבת דף כא:]

סימן קעח

הלל והודאה בהתלהבות והתרגשות

בגמרא (שבת כא:) קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה. להבנת ענין חיוב התפלה והשבח וההודאה להקב"ה, נעיין במש"כ החובת הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג, בהוצ' לב טוב עמ' ק"ס): וראוי לך אחי שתדע, כי כונתנו בתפלה אינה כי אם כלות הנפש אל האלקים, וכניעתה לפניו, עם רוממותה לבוראה ושבחה והודאתה לשמו, והשלכת כל יחביה עליו עכ"ל. — עוד כתב (בשער אהבת ה' פ"ו, עמ' רפ"א) שאוהב ה' מתפלל ומתבודד בלילה, מפני כמה סיבות, והאחרונה: "מכיון שאז כל אוהב מתיחד עם אהובו, וכל חושק מתבודד את חשוקו, כמו שנאמר נפשי אויתך בלילה, וכמ"ש על משכבי בלילות בקשתי את שאתה נפשי".

והכונה כי נשמותינו הם חלק אלוקי ממעל, שהוריד הקב"ה לעוה"ז כדי לעבדה ולשמרה, ועי"ז להנות מהאור העליון שבג"ע שלא בבושת בנהמא דכסופא, כי אם ע"י יגיע כפים בעוה"ז. וכדי שבהיותנו כאן בעולם השפל, לא ננתק את הקשר החזק שלנו אליו ית"ש, כי הרי הנשמה שבתוכנו היא כנר הנמשכת אל אור האבוקה, לכן ציונו ה' להתפלל, בכדי שע"ז בעת שנהללו ונשבחו ונספר הודו תכלה נפשינו אליו ית"ש, ויכלל אור נפשו באור אין סוף ב"ה. וגם עי"ז תכנע הנפש לפני ה', ותשליך כל בטחונה עליו.

והרב בעל צמח צדק ז"ל בספרו דרך מצוותיך (בקונ' שורש מצות התפלה פ"ט) כ' להסביר ענין אמירת ההלל, שלכאורה תמוה וכי הוא ית' צריך לשבחים שלנו, שאנחנו משבחים אותו, והלא כל דיירי ארעא כלא חשיבין, וא"כ למה זה נצטוונו להודות ולהלל. ויש מי שיישב הענין, שהוא כדי לזכך נפשותינו בזה שנהיה מכירים ויודעים בטובת השי"ת, וכי לו לבדו היכולת לשנות הכל, לכל אשר יחפוץ, וכשנזכך נפשותינו, יהיו כלי מוכן לקבלת הטובה.

אך יש בזה ענין נסתר וכונה עמוקה (ואעתיק מש"כ שם בסוף הקונ' בענין הלל), ויובן במשל שכאשר מזכירים לאדם שבחיו, שהוא בעל חסד ונדיב לב או שהוא חכם, הוא מתפעל משבח זה, והתפעלות זו גורמת יציאת המדה מהעלם אל הגילוי, דהיינו ע"י השבח שהוא רחמן, הוא מתעורר ומתפעל להיות באמת רחמן, וגם בשעה שהוא בכעס ורוגז אם יבוא מישהו אליו בהכנעה ויקראהו רחמן וחסדן, יפול כעסו ויתעורר ברחמים, כי בטבע יש בו חסד, אלא שהוא בהעלם, וע"י השבח מתגלה

החסד, והוא פועל חסד, עם המדה הזו אשר בו, וזהו לשון "הלל" כגון בהלו נרו, שמוציא מחשכות הכיסוי אל אור הגילוי את טיב המדות. זהו המשל. והנמשל, אם כי אי אפשר לדמותו לגמרי, הוא, כי הקב"ה פועל בעולמות ע"י עשר הספירות, כמו אם ירצה להאיר באור החסד אז זה נמשך ע"י ספירת החסד וכו'. ולכן צריכים אנו לעורר, בפסוקי דזמרה ובהלל, שיגלה הקב"ה את מדותיו מן ההעלם אל הגילוי, כי באותה מדה שמשבחים אותו בה, הוא מתעורר להביאם ולהמשיכם לגילוי האור. — זהו שורש כללות ענין פסוקי דזמרה והלל, ועיין בפנים, שהאריך והעמיק בזה מאד. וכתב שם (בריש דף קנ"א) שהאתערותא דלתתא הזו, שאנו מעוררים לגילוי מידותיו ית', צריכה להיות "בהתלהבות רשפי אש התשוקה, לצאת מחשכת גופו, להכלל ולהבטל במקור החיים".

נמצא שבין לדברי החוה"ל ובין לדברי הרב צ"צ, עיקר השבחים שאנו מהללים לפני הקב"ה, צריכים להאמר על ידינו בהתלהבות ובהתרגשות, באופן שתכלה נפשינו אל האלקים, כמאה"כ צמאה לך נפשי.

והנה מובא בספה"ק קדושת לוי ובני יששכר (מאמר תורה אור, אות י"ג) שבחנוכה מתגלה האור הגנוז בתורה. — ונלע"ד להבין דברי קדשם לפי קט שכלי. עפ"י מאמרם ז"ל (חגיגה יב.) ומובא ברש"י (ר"פ בראשית) אור שברא הקב"ה ביום ראשון, אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל בדור המבול וכו' שמעשיהם מקולקלים, עמד וגנזו לצדיקים לעת"ל. — ואין הכונה לאור המאיר מהשמש, שבאור כזה אי אפשר לראות יותר רחוק מראיית העין. אלא היה בעולם מאיר אור עליון, אור גילוי השכינה, שבו היה אפשר לראות בכל קצוי עולם. כי מחמת זכות וטהרת האור הזה, היה למעלה מהגשמיות. וכיון שלא היה העולם ראוי לו, נגנז לעת"ל. ומקצת מאור זה, שיש בו אור הקדושה, אור זיו השכינה, מאיר באור נר החנוכה. כי היה בכח הכהנים הק' לקבוע ולעשות ימים אלה לימים טובים, שתאיר בהם הארה עליונה קדושה, ויוכל לקבל אור זה, המקיים מצות נ"ח עם הלל והודאה לה', אשר אז תכלה נפשו לאלקים, ויושפע אז מאור עליון זה.

[אגדות הש"ס, ח"א על מס' שבת דף כא:]

סימן קעט

הלל והודאה היא פנימיות מצות נר חנוכה

בנוסח "על הנסים" וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל וכו'. לכאורה חסר כאן עיקר גדול שקבעו בשמונת ימי חנוכה, והוא הדלקת הנרות, שהוא עיקר דין חנוכה, וככל הלכות המבוארות בסוגיא דחנוכה (בפרק במה מדליקין) ובטוש"ע ונו"כ. ולכאורה הול"ל וקבעו

שמונת ימי חנוכה אלו להדליק נרות ולהודות ולהלל וכו'.

אלא שעיקר מטרת הדלקת הנרות היא ההלל וההודאה, וכמו שתפלה בלי כונה היא כגוף בלי נשמה (ככתוב בהקדמת סידור הריעב"ץ), כן הדלקת נ"ח ללא הלל והודאה. — וזה בלב ובפה, קודם בלב בעת ההדלקה, להרגיש בהתרגשות הלב את רגש ההודאה להשי"ת במצוה חביבה זו. ואחרי גמר ההדלקה הלל והודאה בפה, כנהוג בתפוצות ישראל, כל א' כפי מנהגו.

נמצא שההלל וההודאה היא הנשמה של מצות נ"ח, ולכן ב"על הנסים" אנו מדגישים את העיקר שהוא ההלל וההודאה. — והרי זה דומה למצות תקיעת שופר שכ' הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד) אע"פ שתקיעת שופר בר"ה גזירת הכתוב, רמז יש בדבר כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וכו' עיי"ש. כמו כן מצות הדלקת נ"ח, מצוה משום פרסומי ניסא, אבל ודאי פנימיות רמז יש בה, והוא רגש ההודאה לה'.

ושוות מצוות אלה עם שאר מצוות התורה, שיש בהן גם פנימיות הסוד, שבכל אחת מהן מדליק אורות עליונים, כפי שגילו לנו במקצת הספרים הקדושים, מה שפועלות המצוות למעלה, המתקת הדינים, המשכת החסדים אלינו, ולהאיר לשכינה הקדושה המאורות הגדולים.

וזה בכל המצוות. ובשופר מעוררים עולם עליון ונורא הנקרא עולם השופר, שממנו נמשכת הסליחה והמחילה. כן בחנוכה מעוררים למעלה שיושפע שפע רב לשכינה הקדושה, ביחודי שמות זה לזה, העולים למספר נ"ר. — ואיתא בספ"ק שמי שידוע ומכוין את פרטי הכונות ודאי קדוש יאמר לו. אבל כל יהודי כשעושה את מעשה ההדלקה בדחילו ורחימו, באהבת ויראת ה', הרי הפעולה בעליונים נעשית מאליה, והאור העליון נדלק ונמשך לעליונים ותחתונים.

ועל זה נאמר (משלי כח, יד) אשרי אדם מפחד תמיד, אם עשה את המצוות בשלימות, מבחינת ההלכה, בזמן המיוחד להן, ובכונה הרצויה, בהכנת הלב לקיומן, שלא תהא כמצות אנשים מלומדה. וידוע בשם הרב בעל התניא ז"ל רמז ב"אשר קדשנו במצותיו "וציונו" וכו'" ר"ל מלשון צוותא, שהקב"ה חיבר ודיבק אותנו אליו ע"י המצוות, ועשה אותנו צוותא לו כביכול, כאשר אנו עושים רצונו במעשה ובלב שלם.

רעיון זה מעורר בנו רגש נפלא, להרגיש בכל יום שהמצוות עלינו כחדשים ולא כדיוטגמא ישנה, כלשון רבינו החתם סופר (בתורת משה, פ' ואתחנן דף יד:): וכל ישראל מרגיש בעצמו כן (כחדשים), באמרו לפני ה' פעמיים בכל יום שמע ישראל, אשר אז מרגיש כאילו היום מקבל מהר סיני, וזו בעצמה עדות ברורה דביקונו באלקינו ואנחנו עם קרובים לו ממש, באין הפסק בינו לבינינו, לפיכך איננו מתיישן והוא חדשים לבקרים עכ"ל.

ואנו העושים המצוה כפשוטה בלי לכוין ליחודים עליונים, אל נתרשל בדביקות והתלהבות במצוה, ונחשוב שממילא הכל נעשה מאלינו. לא כן הוא, ונביא דיבור אחד מרבינו החת"ס (בחת"ס פ' ויצא

עמ' קנו. ד"ה הלוח) שכתב: ידוע בספרים דכל המשתוקקים למצוות שאי אפשר לקיימן עתה, נותנים לו שכר כאילו עשאו בפועל. ע"ד חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלין עליו כאילו עשאה (ברכות ו.), ולכן אמר יעקב (וישלח לב, ד) עם לבן גרתי ותר"ג מצות שמרתי, היינו ע"י השתוקקותו הו"ל כאילו קיימן עכ"ל. — וא"כ דוקא אנו העושים המצוה כפשוטה, ונאנסים אנו מלכוין בה הסודות התלויים בה, צריכים אנו לעשות המצוות בהשתוקקות רבה שאז ייחשב לנו כאילו קיימנום בכל שלימותן.

[מתוך דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מו]

סימן קפ

ביאור דברי הלבוש בחילוק בין חנוכה לפורים למשתה ושמחה

בס"ד כ"ד כסלו תשע"ד

שוכט"ס למעכ"ת הרב הגאון הגדול הנודע למשגב כש"ת מו"ה אליהו שלזינגר שליט"א אב"ד ורב דשכ' גילה ומקור חיים, ומח"ס רבים ומועילים

אחדשה"ט, קבלתי אתמול את מכתבו החשוב אודות דברי הלבוש (סי' עתר) שהחילוק בין חנוכה שהוא רק להודות ולהלל ולא למשתה ושמחה, לבין פורים שהוא למשתה ושמחה וסעודת פורים ולכו"ע היא חיוב גמור [וגם המשלו"מ הוא לצרכי סעודה], דבחנוכה רק רצו להעביר מדת ישראל, משא"כ פורים שרצו להעביר כלל ישראל מהעולם. — והק' הא"ר והט"ז הרי גדול המחטיו יותר מההורגו. — ותירצו האחרונים בכמה אנפין.

וכת"ר שליט"א כתב דברים נכונים ומאירים, לחלק בין פורים שהיתה הגזירה להשמיד כלל ישראל, רח"ל, והכח נגד הצורך היה ע"י תורה ותפלה, כי הישועה תלוי' רק בהקב"ה, לכן תיקנו להודות בהלל והודאה. — משא"כ בחנוכה היתה הגזירה להשכיחם תורה ומצות רח"ל, ולזה מבקש הקב"ה מאתנו מסי"נ, ועל זה הוא היו"ט ברוחניות להודות ולהלל אתו"ד.

בדומה לזה כתבתי בס"ד במשנת יוסף (דרשות מאמרים ח"ב עמ' עא.) בדרך פשוטות, די' לבאר בס"ד דברי הלבוש, דכיון שבחנוכה היתה רק גזירה לטמאות הנשמות, ע"י שישכיחם תורתך, לכן באותו ענין מזכירים הנס בהלל שהוא טהרת הנשמה והדבקתה למקורה ושורשה להדבק בהש"ת. ובפורים שהיתה הגזירה על הגופים ניתנו המצוות לגוף למשתה ושמחה ומשלוח מנות וכו'. — וא"כ עיקר שמחת הנצחון בחנוכה היתה שמחת הנשמה, והזכר הטוב ביותר לה הוא בנר, הרומז לנר ה' נשמת אדם.

ונמצאו הדברים מתאימים להרמב"ם (ריש הל' חנוכה) שכ' שימי חנוכה הם "ימי שמחה והלל",

דבודאי הם ימי שמחה, אבל ביטוי השמחה אינו במשתה, אלא בהלל. ומיושבת הקושיא דבחנוכה רצו להעבירם על הדת רח"ל וזה גרוע מההורגו, דאה"נ, אבל הזכר לתשועה ולשמחה היתה באמירת הלל והודאה להעלות הנשמה. — וגם בפורים אין השמחה חיצונית של הגוף בלבד, אלא שמתוך אכילה ושתייה יגיע לשמחה. ואגב מה שנלע"ד לבאר "כתבו לכם על קרן השור ומצח החמור שאין לכם חלק" וכו' (מגילת תענית סוף"ב), שרצו לבטל יסוד קיומנו שהם תורה וקדושה ישכר חמור גרם, ויוסף בכור שורו הדר לו, לקחת זאת מעמנו, ולעשות אותנו לעם אחד עמהם, ובעזהש"ת גברה יד החשמונאים מתוך מסירות נפש.

דושת"ה בברכה מרובה

[שו"ת חלק יג סימן ריא]

סימן קפא

מנחה בע"ש חנוכה לפני הדלקת נ"ח

בס"ד ד' דחנוכה תש"ע

בימי חנוכה, אורה ושמחה, ברכה והצלחה, לכבוד ש"ב ידי"נ המלא תורה ויראה, מעוטר בתפארה, הרה"ג החו"ב מו"ה פנחס זעליג בלויא שליט"א בק"ק בית-שמש. אחדשה"ט וש"ת באה"ר.

ביקרת שורותיך עמדת על דברי המשנ"ב (סי' תרעט סק"ב) שבערב שבת חנוכה נכון לכתחילה להתפלל מנחה ואח"כ להדליק נ"ח, ובשעה"צ (סק"ז) מביא מפמ"ג (תרעא, א"א י) שאם לא יתפלל מנחה קודם "נראה קצת כתירתי דסתר" דכיון שהדליק נ"ח בעוד יום גדול סומך על הקולא דמפלג המנחה נוכל לעשותו כלילה, וא"כ איך יתפלל אח"כ מנחה, והוסיף בשעה"צ דזה דוקא בדאפשר לו, אבל אינו מעכב.

והקשית שהרי בהדלקת נ"ח אינו עושהו ללילה, שהרי מיד שבירך על הנר הראשון שהוא העיקרי הוא ממשיך להדליק נרות המהדרין [וזה י"ל דמשגמר ההדלקה עושהו ללילה]. — אבל יותר מזה קשה שהרי אחרי הדלקת נ"ח מדליק נר שבת, הרי שלא עשאו ללילה בהדלקת נ"ח.

וניחא לן בטעם השערי תשובה (סק"א) דמנחה כנגד תמיד של בין הערבים, ונ"ח זכר לנס המנורה, והיא נדלקת אחר תמיד של בין הערבים. — וכתבת שיהא נפק"מ בין ב' הטעמים, אם אינו מוצא מנין לפני הדלקת נ"ח, האם יתפלל ביחידות. דלהפמ"ג שבנ"ח נראה כעשאו לילה מוטב להתפלל תחילה אפילו יחידי, ולהשע"ת הוי רק זכר למנורה ואין לבטל תפלה בציבור עבור זה. — והנה

לכאורה דברים אלה שייכים לא רק בע"ש חנוכה, אלא בכל לילות חנוכה, שאם טרוד מדליק מפלגה"מ (תערב, א), אם מתפלל מנחה תחילה אפילו ביחידות, או שיכול להתפלל אחרי ההדלקה.

א) אעתיק קודם דברי הא"ר (תרעט, א): יש נוהגים להדליק קודם מנחה (רמ"א תרעא, ז), והלבוש השמיטו משום שכ' בד"מ דמנהגינו להדליק בין מנחה למעריב [בע"ש]. ואם כשיתפלל יעבור הזמן ויכנס קרוב לביה"ש ידליק לפני מנחה בין בביהכ"נ בין בבית, וכן מניין למנחה בביהכ"נ עדיף מלהדליק אחרי מנחה ולהתפלל יחידי עכ"ל. — חזינן שתפלת מנחה לפני נ"ח הוא רק ענין של לכתחילה, וביש לו מנין למנחה.

ב) והנראה דענין זה לא לעשות "כעין תרתי דסתרי", אע"פ שאינו סותר עצמו ממש, וכהרב"י (סו"ס תערב) ממנהר"י אבוהב בשם א"ח, דבטרוד יצא בנ"ח מפלגה"מ האחרון, דלא חמיר מהבדלה (ברכות כז: דר' יאשיה צלי של מוצ"ש בשבת מיהו יתן שמן עד שתכלה הרגל עכ"ל. ובהבדיל בתפלת ערבית ביום השבת לעת ערב אחרי פלגה"מ לא נעשה לילה, והוא שבת גמור עד צאה"כ. — ה"נ בהדליק נ"ח מבעוד יום הוא עוד יום, ובאנוס ולא הניח תפילין, או לא מל ביום השמיני, יעשהו עד ביה"ש. — וכן עדיף להתפלל בצבור אחרי נ"ח מלהתפלל יחידי לפני נ"ח.

ג) אלא שיש לאדם לילך בדרך הישרה וכמאחז"ל (אבות פ"ב מ"א) כל שהיא תפארת לעושיה, ותפארת לו מן האדם, ולכן תפלת מנחה השייכת ליום, קודמת לנ"ח השייך ללילה וליום המחרת, והגם שע"פ שורת הדין רשאי להתפלל מנחה אחרי נ"ח מפלגה"מ, מ"מ דרך התורה הישרה והממוצעת היא להקדים המוקדם ולאחר המאוחר. — וזה רק לכתחילה, אבל כשיש סיבה לאַחַר מנחה, יתפלל אחרי נ"ח. — ויל"ע איך יעשה בע"ש ביש לו מנין למנחה לפני נ"ח, אבל התפלה בצבור ברב עם הדרת מלך הוא אחרי נ"ח. ומסתבר שיקדים אפי' עם מנין מצומצם. דברב עם הוא רק הידור מצוה, וכאן מיחזי כעין תרתי דסתרי, והדרך הישרה היא להקדים מנחה. — והני מילי אם יקדים להתפלל במתינות וכונה, שאם יצטרך לפני נ"ח להתפלל בחפזון מלחץ הזמן, יתפלל אחרי נ"ח, דתפלה בכונה היא עיקר הידור התפלה (ראה בקונטרסנו בהידור מצוה אות י').

למעשה היו גדולי ישראל שהתפללו מנחה בע"ש לפני נ"ח, ויש שהתפללו אח"ז. — ואם א' דחנוכה חל בשבת, יש הידור להתפלל מנחה ע"ש לפני נ"ח, לא רק משום תרתי דסתרי, אלא גם מפני על הנסים במנחה (כלקמן סימן קעב).

סימן קפב

— המשך הענין הנ"ל —

הדליק נ"ח מבעו"י אם יכול עוד להניח תפילין

במה שכתבנו (באות ב) דבהדליק נ"ח מבעוד יום (מפלגה"מ), הוא עדיין יום, ובאנוס ולא הניח תפילין,

או לא מל, יעשהו אחרי שהדליק עד בה"ש. — יש להעיר ממש"פ בשו"ע (סי' ל, ה) דיש מי שאומר (תרוה"ד) שאם התפלל תפלת ערבית מבעו"י עד שלא הניח תפילין, אין לו להניחם אח"כ. — ולכאורה הה"ד נמי במי שהדליק נ"ח. אלא שהמשנ"ב (סק"ז) הביא מא"ר ופמ"ג שהסכימו להלכה דמחוייב להניח [ובלי ברכה] עד צאה"כ עי"ש.

ובלא"ה יש לחלק דאפי' אם נורה לא להניח תפילין, מפני שעשאו לילה בתפלת ערבית, שבירך אשר בדברו מעריב ערבים, וכן ברכת השכיבנו. — שאני נ"ח שאמנם בירך להדליק נ"ח אבל עיקר המצוה היא במה שהנר דולק בלילה עד שתכלה רגל, ועל זה סובבת הברכה. הגם שאת פעולת ההדלקה עשה מבעו"י. ולכן הגם שלפ"ד השו"ע אינו מניח תפילין אחרי שהתפלל ערבית, משום שהערבית הפסיקה את היום הקודם, אבל נ"ח לא הפסיקה את היום הקודם, והדלקת נ"ח היא כשתדלק בלילה. [ומה דקי"ל (תרעג, ה) כבתה אין זקוק לה, אפי' בע"ש מבעו"י. אבל בשאר ימים מבעו"י מפלגה"מ י"ל דאה"נ כשכבתה זקוק לה, שהרי הי' יכול להדליק בלילה בעיקר זמן חיובו בלילה, ובביה"ל (תערב, א ד"ה ובלבד שיתן בה שמן) מביא מפמ"ג לחזור ולהדליק בלי ברכה].

ש"ב אוה"נ דושת"ה באה"ר

[שו"ת חלק י' סימן קכג]

סימן קפג

איש המדליק נר שבת ונ"ח איזה יקדים

והנה כתב האשל אברהם (בוטשאטש, תרעט) דאשה המדליקה נר שבת הוי אצלה קבלת שבת, ולא באיש, דסתמו מתנה שאינו מקב"ש, וא"כ באיש כזה המדליק שניהם, ויש לפניו נ"ח ונ"ש, אין קפידא אם יקדים נ"ש ויתנה שאינו מקב"ש, ואח"כ ידליק נ"ח, משום מעלין בקודש עכתו"ד. — והכונה דנ"ח יותר מקודש מנ"ש כי "הנרות הללו קודש הם, ואין לנו רשות להשתמש בהן", משא"כ נ"ש עיקרו להאיר לבנ"א, וא"כ יקדים נ"ש בתנאי שאינו מקב"ש, ומעלין בקודש לנ"ח. — וזה מתאים גם להלכה דנ"ש ונ"ח ויש לו פרוטה לקנות א' מהם נ"ש עדיף משום שלום ביתו (שבת כג. ושו"ע תרעח, א). ועי' בא"ר (תרעט, ב) שנוטה ג"כ לומר שבאיש יקדים נ"ש, ואפי' באשה כשהיא מדליקה נ"ח ונ"ש, יכולה להקדים נ"ש דאנן סהדי שלא קיבלה שבת בזה, אלא שטוב להחמיר באשה עי"ש.

(ה) ויש לדון בזה מצד תדיר ומקודש דמספקא לי' לש"ס (זבחים צא.) הי מנייהו עדיף, ופסק הרמב"ם (תמידין ומוספין ט, ב) בתדיר ומקודש יקדים איזה מהם שירצה עכ"ל. — וא"כ בע"ש כשיש לפניו נ"ח ונ"ש, הגם שיש ענין של מעלין בקודש, ויש גם ענין של תדיר דנ"ש קודם, בכ"ז כיון שהסדר

הישר הוא להדליק נ"ח קודם, ורשאי להקדים המקודש לפני התדיר, כיון שבדרך כלל בהדלקת נ"ש מקבלים שבת, וצריך תנאי שמוציא עצמו מהכלל, ובכל בתי ישראל כשהאשה מדליקה היא מקב"ש, מקדימין נ"ח המקודש, לפני נ"ש התדיר. — י"ל שגם איש המדליק יעשה כן.

ומה שנ"ש עדיף מנ"ח משום שלום ביתו, ה"ז רק אם יש לו פרוטה לקנות א' מהן, ולא איירי לקדימת המצוה כששתיהן לפניו. — וגם לפ"ד המאירי (כג.) בשם י"א ושלום ביתו פירושו כפשוטו דשלום ביתו ר"ל אשתו "שהמצוה מסורה לה", א"כ זה שייך כשהיא מדליקה, אבל כשהאיש מדליק אין עדיפות לנ"ש.

גם ע"ד פנימיות התורה נ"ח קודם לנ"ש, דהדלקת נ"ח לפרסו"נ לרה"ר [הגם ששאר פרסו"נ כמגילה וד' כוסות הן בבית] הוא שע"י נר מצוה ותורה אור מבטלין חשכת קליפת חכמה יונית ושאר סט"א, וזה בחול, ומשהדליק נ"ש שמתחילה הארת השכינה הק' הנפרסת עלינו ועל כל ישראל, לית דינין דתקיפין, וכליא רגלי דתרמודאי, וכ"כ הבן איש חי (פ' וישב) שע"פ סוד נ"ח קודם לנ"ש.

[מתוך שו"ת חלק י' סימן קכג]

סימן קפד

עמדה ליד נ"ח ושכחה להדליק נר שבת

בס"ד, כ"ה כסלו תשע"ז

בימי החנוכה המאירים, שלומים מרובים, כטל וכרביבים, לכבוד הרה"ג המופלא ומופלג בתורה, חריף ובקי טובא, מר"ה רועי צבי תמיר שליט"א, בית שמש.

אחדשה"ט, בדבר שאלתו בעובדא דהוי בערב שבת חנוכה, שהדליקו הנרות חנוכה ומחמת שאמרו את הפזמונים וכו' שכחה האשה להדליק את נרות השבת, והסתפק מע"כ אם צריכה להוסיף מעתה נר נוסף. דהנה המ"ב (סי' רסג סק"ז) כתב: ועל כן אם נאנסה ולא הדליקה, כגון שהייתה בבית האסורים וכיוצא בזה, אינה צריכה להוסיף. ולכאורה מבואר דאם נאנסה אינה צריכה להוסיף, ויל"ע אם בכהאי גוונא נקראת אנוסה או שוגגת.

הגם שמקרה זה אירע באונס שעמדה בהדלקת נרות חנוכה וטעתה, או משום הפזמונים הערבים שמשכחה, או משום שראתה נרות דלוקים ולרגע קט טעתה ושכחה להדליק נ"ש, ולא שכחה בפשיעה או הזנחת מצות נר שבת על ידי התעסקות בדברי חול, ולפי המבואר במג"א (סי' קח סק"א) שכחה הוי אונס, מ"מ כיון דבטעם הקנס כתבו הא"ר (סי' רסג) ומ"ב (שם סק"ז) כדי שתזהר להיות זריזה במצותה, לכן אע"פ שלא נתרשלה מחמת זלזול בשבת, אלא אונס שכחה שנמשכה למצות הדלקת נר חנוכה, בכל זאת נראה שיש לקנסה, כי לא מצינו דשכחה מחמת מצוה תהא בכלל אונס, רק

באונס גדול כגון שהיא בבית האסורים כבמג"א (שם סק"ג).

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יד סימן קעב]

סימן קפה

פמוטות וחנוכית כסף באיזה סוג מוקצה נכללים

פמוטות ומנורה לחנוכה של כסף, חוץ ממה שהם בסיס לנר [דהיינו לשלהבת] הם עצמם מוקצה, ויש לעיין איזה מין מוקצה הם. — שאם הם כלי שמל"א, א"כ יש צד קולא לפי ספק הפמ"ג אם בכלל שייך בסיס לכלי שמל"א, ובמנחת שבת (פט, ב) מביא מישועות יעקב להקל. — אבל אם הם מוקצה מחמת חסרון כיס (כ"כ הששכה"ל כ, יט), א"כ הם מוקצה בעצמיותם, וכשמונחים ע"ג בסיס יחד עם היתר, צריך ההיתר להיות יותר יקר מהם (כשר"ע שי, ח). ובס' ששכה"ל (כ. הערה רג) כתב דאזלינן בתר חשיבותא בעיני האדם באותה השעה, והלחם חשוב יותר לאדם עכשיו שצריך לסעודת שבת עי"ש.

ולכאורה האי מילתא לא פסיקא, כי המג"א (רעז סק"ח) והמשנ"ב (רעז סק"ח) שכ' שצריך היתר שיהא חשוב יותר רק מן השלהבת, איירי בנר פשוט דהיינו בכלי חרס או זכוכית שבו שמן ופתילה, שאז העיקר השלהבת [מג"א (רעט סק"ה) ולא כריב"ש שמחשיב השמן]. אבל במנורת כסף שיש לה חשיבות רבה, מאן יימר שהחלה חשובה לו עכשיו יותר מהמנורה. אדרבא אם הברירה לפניו לוותר על א' מהם ולהשאר עם הב', אם יש רק אפשרות בודאי היה הולך לשכנו או קרובו לסעודת שבת, ולא היה נותן הפמוטות או המנורה היקרים בעד סעודת שבת א' [אא"כ בלית ברירא]. ומה גם שכלי כסף אלה שהשתמשותם למצוה, או שקבלם במתנה או בירושה, יכולים להיות יקרים לו מאד. וכ"כ המג"א (שי סק"ט) והמשנ"ב (סקל"ג) שהחשיבות של ההיתר נמדד בכל אדם, והה"ד איפכא החשיבות של האיסור עי"ש. — וממנהג אמותינו להניח חלות על השלחן בעת הדלקת הנרות (כמשנ"ב רעז סק"ח) כדי שיהא מותר לטלטל את השלחן אם יצטרכו למקומו למטה, אין ראיה, כי לפנים הדליקו באופן פשוט ביותר, ורק לעשירים היו פמוטות של כסף. — ועי' בשעה"צ (רעז, כ) שהמעשה רב החמיר כריב"ש להצריך חשיבות היתר גם נגד השמן עי"ש, הגם שהשמן טפל לשלהבת. וא"כ בכלי כסף אולי לכו"ע צריך חשיבות כנגדם.

גם הקצות השלחן (קיב בדה"ש כד) נתקשה בזה איך מהני חפץ היתר אצל הנר, הרי בשבת מחוייב בנר, ובודאי האור חשוב יותר באותה שעה, ובשלמא לחם לאכול י"ל שחשוב מהנר, אבל לא שאר

דברים עיי"ש. וא"כ י"ל דכשהנר דולק בפמוט יקר, שהכל בכלל המצוה, שצריך דבר היתר שיהא חשוב משניהם.

גם להחשיב פמוטות ומנורה כמוקצה מחמת חסרון כיס, צ"ע, דא"כ כל חפץ יקר, כגון כוס או שעון של זהב, מוקצה הוא מחמת חסרון כיס, אם מחמת יקרותו אינו משתמש בו, אלא מאי שרינן כיון דהברירה בידו להשתמש בו, וא"כ גם פמוטות מניחים על השלחן למאורע מיוחד, וגם בשבת הרי משתמש בהם, וא"כ מוקצים הם מפני שהן כלי שמלאכתו לאיסור. — ומש"כ בששכה"ל (כ הערה ריד) שמפני שמקפידים עליהם ומיחדים להם מקום, דינם כמוקצה מחמת חס"כ עיי"ש. יל"ע שהרי מוציאים אותם להשתמש כנ"ל.

ד) כלי שמל"א שאינו ראוי למלאכת היתר, אין בו קולא דכלי שמל"א, אלא הוא מוקצה בעצם וכן הוא בפמוטות.

אמנם לקושטא דמילתא מוקצים הם הפמוטות ומנורת חנוכה, בין של כסף ובין של חרס, מחמת עצמן, כיון שאינם ראויים לשום תשמיש אחר של היתר, כי אם של איסור. — ואין זה גדר של כלי שמל"א, דזה שייך במה שנקרא כלי, שאפשר להשתמש בו גם לגופו, כגון קורנס לפצוח אגוזים, וצבת ומברג לפתוח בו בקבוק וכדומה, אבל כלי שאין לו שום תשמיש של היתר, ומיוחד אך ורק לתשמיש איסור, אינו כלי שמל"א, שנתבאר לעיל שאינו מוקצה בעצם, אלא רק אסור בטלטול. דכלי איסור אלה מוקצים בעצם, מטעם דוהכינו, שאינם מוכנים לשבת בשום ענין, וזהו מוקצה גמור, כעין סוכי זיירי ומזורי (שבת קכג.) שהם כלי צבעים או אורגים (לרש"י), או של כובסים (לתוס'), שאדם מקפיד עליהם לא להשתמש בהם שום שימוש אחר, שלא יתעקמו. — ואין בכלי כזה היתר של לצורך גופו ומקומו. דכיון דלא שייך בו לגופו, גם למקומו לא הותר. דעיקר היתר לגר"מ הוא משום דאינו מוקצה בעצם אלא רק רובץ עליו איסור טלטול, משא"כ במוקצה בעצם.

כזאת כתב בפירוש האבני נזר (א"ח נה, ב): דע לך, כי כלי שמלאכתו לאיסור אין הפירוש שאינו ראוי למלאכת היתר, שהרי מותר לטלטלו לצורך גופו, הנה שיש לו צורך גופו בהיתר, וג' חילוקים הם בכלי שמלאכתו לאיסור: [א] אם אינו ראוי כלל רק למלאכת איסור, זה מוקצה גמור דמודה בו ר' שמעון, ואין לך מוקצה גמור מזה. [ב] ואם ראוי מעט למלאכת היתר, זה מחלוקת ר"י ור"ש במוקצה. [ג] ואם ראוי גמור למלאכת היתר, רק שעיקר עשייתו למלאכת איסור, זה גם לר' יהודה מותר [לצורך גופו ומקומו] ומ"מ אסור לטלטלו מחמה לצל, כיון שעיקר עשייתו למלאכת איסור. ודברים אלה מתבארים מתוס' (שבת לו. ד"ה הא ר"י) דשופר דחזי לגמרי למלאכת היתר שרי לגר"מ גם לר"י, וחצוצרות דחזו מעט להיתר לר"י אסור, אבל בלא חזי כלל להיתר אסור לר"ש, שהרי דמשום דמקצי ממלאכת היתר אסור, כש"כ בלא חזי למלאכת היתר עכתו"ד.

וחזר על זה באבני"ז (א"ח סי' תב) דהא אפילו כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו

ומקומו, היינו בדחזיין לאיזה דבר, אבל בדלא חזיין כי אם לדבר איסור ההוא פשיטא דאסור לטלטלן, כמו שרגא דנפטא לחד מ"ד (בפ' כירה) עיי"ש.

דברים אלה מבוארים בתהל"ד (רסו, ח) דכל כלי שמלאכתו לאיסור, אם אינה ראויה לצורך שום דבר המותר בשבת, אסור לטלטלה אף לצורך מקומה [אף דגרע מלצורך גופו], ושזו דעת בעה"מ, והרשב"א חולק, ופשט דברי הגמ' משמע ליה כבעה"מ, ושכ"כ הפמ"ג (שח בא"א י"ב) עיי"ש. — דהיינו שכלי זה אינו כלי שמל"א שמותר לגופו ומקומו, וכמו שנתבאר, כיון שראוי ומיוחד בדוקא למלאכת איסור, הו"ל מוקצה בעצמותו מטעם הכנה.

ולזה נתכוין הערה"ש (רעט, א) שפמוטות הם בעצמם מוקצים מטעם שאינם ראויים לשום תשמיש, רק להדליק בו, והוא מלאכתו לאיסור, שאינו ראוי למלאכת היתר כלל, והיא מוקצה גמורה, אף כשלא הדליקו בה כלל עכ"ל. — אינו רוצה לומר שפמוטות הן כלי שמל"א (כמו שהביא בששכה"ל פ"כ סוף הערה ריד), אלא כיון שראויים רק למלאכת איסור, ולא לשום היתר כלל, לכן הם "בעצמם מוקצים" "מוקצה גמורה", ולא ככלי שמל"א שיש עליו רק איסור טלטול.

גם בתוספות הגרעק"א למשניות סוף"ג דשבת התכוין לזה במש"כ (בקו' תוס') דפתילה לא הוי כלי כלל, והיינו דמלאכתו לאיסור, ואין משתמשין בחול שום דבר אחר רק הדלקה, וגרע משאר כלי שמל"א, ואפי' ר' שמעון מודה עיי"ש. — לא אמר דהוי מוקצה מחמת גופו, אלא כלי שיש לו רק שימוש של איסור, וזה גרע מכלי שמל"א.

והחזו"א (מג, יז) כ' מנורה מלאכתה לאיסור, ולא הותר אלא לצורך גופו, ודוקא בדרך לפעמים לשמש בו לצורך גופו, אבל דבר שאין דרך לשמש בו כלל מודה ר"ש דאסור כמו סכינא דאשכבתא ויתד של מחרישה וכי"ב, וא"כ דין הוא שמנורה אסורה לר"ש עכ"ל. — עוד כתב (מד, יג) דבמקום שאין משתמשין בנר לצורך גופו כלל, דמי לסיכי זיירי ומזורי (שבת קכג), ואפילו נר שלא הדליקו בו בשבת, ואפילו של מתכת אסור, וכמדומה דבמקומנו אין שום תשמיש בנרות לצורך גופו, וכולהו אסירי עכ"ל. — הרי שפתיו ברור מללו כהיסוד הנ"ל, דמנורה אינה כלי שמל"א, אם אין דרכה לשמש לפעמים לצורך גופו, וגם אינה מוקצה דוקא אם יש בה חסרון כיס, דאפילו של מתכת אסורה, אלא הטעם דמודה ר"ש בכלי המשמש רק לאיסור [שזה מוקצה בעצמיותו משום והכינן].

החולק על יסוד זה הוא הבית מאיר (סי' שי) שכ' שפמוטות הן מוקצה שמל"א עיי"ש. והנה הרב"י (בריש סי' שח) והאחרונים (לבו"ש משנ"ב) מנו ד' סוגי מוקצה. ולפי מה שנתבאר יל"ע באיזה סוג נכלל כלי המיוחד לאיסור ולא ראוי להיתר כלל, שנתבאר לעיל שאינו בכלל כלי שמל"א. וא"כ עכ"ח הוא או כמוקצה מחמת גופו, או כמוקצה מחמת חסרון כיס. — והנפק"מ אם יהא מותר לטלטלו מן הצד ע"י גוף האדם, דמוקצה מחמת גופו מותר בטלטול מן הצד, ומוקצה מחמת ח"כ אסור.

[לענין טלטול בגופו, אף שבפרמ"ג כ' שמוקצה מחמת ח"כ אסור בגופו, לא נתקבלה הוראה זו, וא"כ אין נפק"מ. — ולעצם השאלה בפשיטות פמוטות הן מוקצה מחמת גופו, דהיינו "חוסר הכנה" ולא כמחמת חסרון כיס דהוא "דיחוי מהכנה", ודו"ק. הערת חתני כבני הגרמ"מ פוקס שליט"א].

ה) בחידוש הגרש"ז אויערבאך ז"ל דפמוטות הן קישוט לבית

דבר חידוש הביא בס' ששכה"ל (כ הערה ריד) דפמוטות כסף שהם מוקצה מחמת חסרון כיס, ואם מניחם על שולחן (או בסיס אחר) צריך להניח דבר היתר שהוא חשוב כנגד השלהבת והפמוטות גם יחד. אולם הגרש"ז אויערבאך ז"ל אמר ד"ל שהפמוטות הם כתכשיט לבית, דאם לא הדליקו בהם בשבת, אין עליהם איסור מוקצה, וממילא אין צריך לבטל אלא את השלהבת, שהיא עיקר המוקצה, ולא את הפמוטות שהם רק בסיס עכ"ד הגרש"ז א, ומעיר ע"ז הששכה"ל דפמוטות הן כלי שמל"א עיי"ש שמביא כן מחי' הגרעק"א (לסי' ש"ו מג"א סקט"ו, והוא בשו"ע עם רעק"א השלם) שמתיר לשלוח לדורון דרשה בשבת פמוטות שלא הדליקו בהם בשבת זו, דשמחת חתן חשיב צורך גופו (כשבת ס. תו ד"ה לא בסנדל).

וכבר נתבאר לעיל דפמוטות כסף לדעת הששכה"ל (כ, יט) הן מוקצה מחמת חס"כ. וא"כ בודאי לא היתה כונת הגרש"ז א ז"ל לומר שפמוטות הן קישוט ואינן מוקצה, דהגע בעצמך מי שיש לו מיקסר חדש ונהדר או שאר מכשירים חשמליים המקשטים את המטבח או הבית האם אינם מוקצה. הלא עכ"פ מוקצים הם ככלי שמל"א. — אלא כונת הגרש"ז א היתה, שבכלי איסור המקשט את הבית, י"ל שאין דינו כ"מוקצה גמור" הנ"ל מפני שראוי רק לאיסור, ואין לו שום תשמיש של היתר כלל, כי הקישוט ג"כ תשמיש הוא, וא"כ הוי ככלי שמל"א, שיש לו גם שימוש של היתר והוא הקישוט, וממילא יש להקל שא"צ דבר של היתר על הבסיס כנגד שויו, ד"ל שכלי שמל"א אין עושה הבסיס לאיסור, והוא עצמו מהווה כאן רק בסיס לשלהבת, ויל"ע. — [א"נ י"ל דכונת הגרש"ז א דפמוטות הן כלי שמל"א ולספק הפמ"ג אין עושות בסיס, אלא הן עצמן בסיס לשלהבת, וא"כ צריך היתר רק כנגד השלהבת].

[מתוך שו"ת חלק ז' סימן עד]

סימן קפו

טלטול כסא שע"ג מנורה עם דבר היתר

הערה נחוצה, הנוגעת לשבת חנוכה, לאלו המדליקים בתוך הבית ע"י דלת המרפסת וכדו', וחוששים שיזיקו הילדים את החנוכיה היקרה, ולכן יש הנוהגים להניח על הכסא או על המגש שעון זהב [השווה

יותר מן החנוכיה], בכדי שיהא על הכסא דין של בסיס לדבר המותר והאסור, והמותר חשוב יותר, ועי"כ מתירים לעצמם לקחת הכסא עם החנוכיה לאחר שכבתה למקום אחר.

ובאמת לא הועילו בתקנתם, ועדיין לא הותר להם לטלטל הכסא עם המנורה רק לצורך שמירתה, דהן אמנם שהנחת השעון היקר יותר הועילה שלא יהא על הכסא דין בסיס לדבר האסור, וכמבואר בסוגיא דשבת (מז). גבי טלטול כנונא אגב קטמא, וכן נפסק בשו"ע (סי' ש"י ס"ח), מכל מקום הזזת הכסא חשיבא טלטול מן הצד לגבי המנורה, ולהדיא פסקינן דטלטול מן הצד לצורך דבר האסור, אסור, (עי' שו"ע סי' ש"א ס"א וס"ה. ובמשנ"ב סי' ש"ט ס"ק י"ד ובשעה"צ שם ס"ק י"ז). ואם כן הכא שטלטול הכסא הוא לצורך שמירת החנוכיה, יש לאסור.

אמנם אם מטלטל מחמת שיש לו צורך במקום הכסא, או שרוצה לאפשר פתיחת הדלת כדי שיוכל לצאת למרפסת, שרי, כמבואר בגמרא (קמב:): בשם ר"י דבצריך למקומו מטלטלו ועודן עליו, וכדנפסק בשו"ע (סי' ש"ט ס"ה וסי' ש"י ס"ח).

וגם אין להתיר לטלטל הכסא עם החנוכיה והשעון, כגון שיש לו צורך שיהא השעון בחדר אחר, מכיון שיכול הוא ליקח השעון בידו בלא הכסא, והרי זה דומה לאופן שיכול לנער המבואר בשו"ע (סי' ש"ט ס"ג), שאסור בכה"ג לטלטל האיסור במן הצד.

[מתוך שו"ת חלק ז' סימן עד]

סימן קפז

כסא שע"ג מנורה וחלה אם מותר לטלטלה אחרי שלקחו את החלה

יש לחקור במהות ענין בסיס, אם הבסיס מתבטל למה שעל גביו, א"כ שייך לומר שמתבטל רק למה שהוא מוקצה בעצם כנ"ל, ולא לכלי שמל"א שאינו מוקצה בעצם, אלא רובץ עליו רק איסור טלטול. — או שכמו שאדם מקצה עצמו ביה"ש מהמוקצה, כן הוא מקצה עצמו גם מהבסיס, ולפ"ז גם כשהבסיס הוא לכלי שמל"א, מ"מ האדם מקצה דעתו ממנו ביה"ש, שהרי עכ"פ ביה"ש היה מונח עליו הכלי שמל"א.

ונפק"מ אם בין השמשות היה בסיס לאיסור והיתר שאז אין עליו תורת בסיס (שו"ע שי, ח), ובשבת נטלו ממנו ההיתר, ונשאר עליו האיסור בלבד, מה דין הבסיס. - כגון מנורה של חנוכה שהונחה על כסא, והניחו שם גם חלה, ולקחו אח"כ החלה, אם מותר לטלטל הכסא שעליו המנורה.

שנחלקו בזה הפמ"ג ושו"ע הרב, כי הפמ"ג אוסר שכ' (בסי' רעט א"א סוסק"ד) ובסיס להיתר ואיסור ביה"ש ואח"כ סילקו ההיתר אסור לטלטלו עכ"ל. וכן (בסי' שט משב"ז סוסק"א) ויניח החלות קודם

ביה"ש ומונחים עד הבוקר לאחר סילוק הנר עכ"ל. — ושו"ע הרב מתיר שכ' (רעז, ו) הרי נעשה בסיס לאיסור ולהיתר בכניסת השבת ואף לאחר שסילקו הלחם ממנו לא נעשה בסיס לנר בלבד, כיון שהוא כבר אחר כניסת השבת עכ"ל. ובס' ששכה"ל (כ הערה רד) דייק גם מהמשנ"ב (רעז סק"ח) להיתר מדכתב "שהיה" מונח עליו הלחם שצריך לשבת עכ"ל, דמשמע אפילו סילקו, והביא כן גם מהרש"ש (ביצה ב. בתוד"ה ובית הלל). — והתהלה לדוד (רעט, ב) מביא ב' הדעות ולא מכריע.

דלפי הצד הא' הנ"ל שהבסיס מתבטל למה שעל גביו, י"ל דכשאיסור והיתר מונחים על הבסיס, הוא מתבטל לשניהם, אבל כשסילקו ההיתר אז הוא בטל רק לאיסור, כי צריך כל משך הזמן להתבטל להיתר. ומיגו דאיתקצאי לביה"ש אמרין רק לגבי המוקצה ולא לגבי הבסיס. — ולהצד הב' הנ"ל שהאדם מקצה דעתו ביה"ש מהבסיס, י"ל שביה"ש לא הקצה דעתו ממנו שהרי היה עליו היתר, וא"כ אפי' סילק ההיתר, מ"מ לא איתקצאי ביה"ש.

מעתה לדעת שו"ע הרב והמשנ"ב מותר לטלטל הבסיס שסילקו ממנו ההיתר אחרי ביה"ש, אפילו כשהנרות דולקות, אם אי אפשר לנערם (סי' רע"ז משנ"ב סק"ח). ואם כבו הנרות, ולא נשאר שום שמן (שהוא מוקצה) כ' התהל"ד (רעט, ב) שגם הפמ"ג מודה שמותר לטלטל הבסיס, אפילו אם ניטל ההיתר, דע"כ לא כתב הפמ"ג דבעינן שההיתר יהי' מונח, אלא כשהאיסור מונח עדיין, משא"כ כשניטל גם האיסור, מותר לטלטל הבסיס, עיי"ש.

סימן קפח

משחק סביבון (דריידל) וטלטול בשבת

האם "סביבון" (דריידל בלע"ז) מוקצה בשבת. י"ל דהוי כלי שמלאכתו לאיסור, דאפילו אם המשחק הוא במיני מאכל (כמו עדשים או סוכריות), הוי כמקח וממכר בשבת, שזה לוקח וזה נותן, זה מרויח וזה מפסיד. — חוץ ממה שהוי כמשחק בקוביא, דהוי גזל משום שלוקח ע"י ריוח הקוביא שהוא אסמכתא בעלמא (עי' חו"מ סי' לד, טז). [מתוך שו"ת חלק ז' סימן קכח אות ה']

סימן קפט

בענין הנ"ל

בס"ד טבת תשס"ו

שוכט"ס לכבוד ידידי הרה"ג המופלג בתורה ויראת ה', כהן שדעתו יפה, בנש"ג הרב גמליאל הכהן בהרא"ד רבינוביץ שליט"א מחב"ס "גם אני אודך".

אחדשה"ט באה"ר,

בענין שאלתך אם "סביבון" (דריידל בלע"ז) מוקצה בשבת. י"ל דהוי כלי שמלאכתו לאיסור, דאפילו אם המשחק הוא במיני מאכל (כמו עדשים או סוכריות), הוי כמקח וממכר בשבת, שזה לוקח וזה נותן, זה מרויח וזה מפסיד. — חוץ ממה שהוי כמשחק בקוביא, דהוי גזל משום שלוקח ע"י ריוח הקוביא שהוא אסמכתא בעלמא (עי' חו"מ סי' לד, טז).

דושה"ט בברכה נאמנה

[שו"ת חלק ז' סימן קכח]

סימן קצ

"סביבון" אם מוקצה בשבת

בס"ד ט"ז כסלו תשע"א

שוכט"ס לכבוד הרה"ג החו"ב וכו' מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א מחב"ס שו"ת אבני דרך.

אחדשת"ה,

בא לידי כעת מכתבו שבחלקו עדיין לא עניתי עליו. — והוא אם "סביבון" (בלע"ז דריידל) מוקצה בשבת.

לעולם כבר כתבתי בעניי בשו"ת משנ"י (ח"ז סי' קכח. ה עמ' קצו): שהוא מוקצה ככלי שמלאכתו לאיסור, דהוי כמקח וממכר, שזה מרויח וזה מפסיד. חוץ ממה שהוא כעין משחק בקוביא שהיא אסמכתא (חו"מ לד, טז).

אבל כעת העירני נכדי הרה"ג ר' אהרן ליברמן שליט"א מח"ס משנת אהרן ממה שמובא אצלי בשו"ת (ח"ז סי' פ, ג עמ' קל) שאבני פלא "לג" שבונים צורות שונות התיר הגרש"ז אויערבאך ז"ל (בששכה"ל טז, יח) רק לילדים שאין מעשיהם לקיום, ולמשחק בעלמא, ומבואר מזה דלאנשים מבוגרים אסור, דאחשביה למעשהו לקיום. [וכן כתבנו שם לענין ציור צורת אילן מפירות וירקות עיי"ש].

ולפ"ז אולי הסביבון יהא מותר לילדים קטנים שאינם עדיין בני מקח וממכר, ולא יודעים עוד להרויח ולהפסיד, לקבל ולתת, וכל המשחק שלהם הוא שיש באפשרותם לסובב הסביבון ושמסתובב. דהוא אצלם משחק בעלמא. — אכן קשה לחלק בזה כשהילדים יושבים ומשחקים שלקטן יהא מותר, ולקצת גדול ממנו יהא אסור. — לכן מהנכון להתאפק מלשחק בזה.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יא סימן סט]

סימן קצא

טלטול מעות חנוכה שאין בדעתו להשתמש בהן

ומטבע שאינו מוקצה משכחת לה רק כשביטלו מתורת שימוש דמטבע, כגון שעשב בו חור ותלה אותו במחזיק מפתחות, ראה מ"ש בזה בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' צט-ק), וכן בשכנה"ל (כ, לח), ושם בהערה מהחזו"א (מ, יג) דבמטבע לא מהני יחוד, דיחוד סתמא אינו אלא לשעתו ולא מהני. [מתוך שו"ת חלק טו סימן מג]

סימן קצב

עשיית תבנית מנורה מוופלים בשבת

בס"ד כ"ז אייר תשס"ה

שוכט"ס לכבוד ש"ב ידינ"פ המו"מ בתו"ש חו"ב טובא הרה"ג ר' פנחס זעליג בלויא שליט"א, בק"ק בית שמש ת"ו.

אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

הנני בזה אודות שאלתך, שאלת חכם חצי תשובה, בבקיאות וסברה ישרה — אם מותר בשבת לחתוך ירקות או פירות בצורות שונות, ואח"כ להעמידן יחד בצורה של גינה ופרחים וכיו"ב, והם לא מדובקים יחד להיות גוף אחד, אלא רק עומדים סמוך אחד לשני או שמחברן ע"י קיסם. — והשאלות הן מצד בונה, וכותב.

(א) הנה אשכחן בשו"ע (או"ח סי' קסח, ב) שמותר בשבת לחבר ע"י קיסם שני חצאי לחם, להחשב כשלם לענין לחם משנה. — [ובביאור הלכה (שיח, ד ד"ה והדחתן) שבאוכלין לא שייך מכה בפטיש]. — והיינו דאינו בונה לחם שלם, אלא מחברם, ולגבי כבוד שבת נחשב לשלם מפני שנראה כשלם. אבל בנין גמור אסור לעשות באוכלין כבשו"ע (שמ, י) המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול, או שנקב בתאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד ה"ז תולדת מעמר וחייב. וכ' המג"א (סק"ז) או שנקב, צ"ע למה לא יתחייב בזה משום בונה, כסוסי' שי"ט גבי המגבן, וצ"ל דלא מיקרי בונה אלא כשמכוין ליפותו ולהשוותו עכ"ל. — ור"ל (דבסי' שיט סק"ח) הביא מרמב"ם (ז,ו) שהמגבן חייב משום בונה "שכל המקבץ חלק אל חלק ודיבק הכל עד שיעשה גוף א' דומה לבנין" עכ"ל. וזה שייך בגבינה, ולא בדבילה שאינו מקפיד להשוותם.

(ב) ולפ"ז כל שמכוין להשוות וליפות הוי בונה, אם קיבצם ודיבקם יחד, אבל כשרק העמיד זה ע"י זה, ל"ה בנין. — [וכמו בבני אדם שיכולים לעשות מהם מחיצה לסוכה ול"ה בנין, או אם בנ"א יעמדו

בצורת אות ג"כ אינם בגדר כותב או בונה]. — וכ"כ הח"א (טל, א) "המדבק" פירות ומכין לעשות כתמונה, ארוך או מרובע, חייב משום בונה.

אבל לעשות מפירות וירקות חתוכים צורת גינה, בודאי אסור בשבת, עכ"פ משום עובדא דחול ודומה לבנין. — וכן אסור מטעם זה לבנות תבנית בנין מופלים או שוקולד, הגם שאינם מחוברים, רק מתיישבים יפה זע"ז. וזה גרוע מ"לגו" (דלהלן בסמוך), דהעושהו רוצה בקיומו כמה זמן. להראות יופיו לבני אדם.

ג) בצעצועי ילדים אבני פלא "לגו" שבונים מהם צורות שונות, התיר הגרש"ז אויערבאך ז"ל (בששכה"ל טז, יח) רק לילדים, שאין מעשיהם לקיום, ולמשחק בעלמא. ומבואר מדבריו דלאנשים מבוגרים אסור, הגם שאינם בחיבור גמור בחוזק, שאם איש מבוגר עושהו ה"ז מעשה כמו בנין, ואחשביה למעשהו לקיימו.

ד) עוד מביא בששכה"ל (יא, מ) מהגרש"ז ז"ל שאין לקפל מפיות נייר בצורה מיוחדת כמו שעושים לכבוד אורחים, דדומה לבנין (וכ"כ בפט"ז הערה נו). הגם שמפרקים זאת בעת הסעודה. ע"כ דברנו בכעין בנין של גינה, בין שמעמיד פירות או ירקות זה על זה, או זה ליד זה. [ולענין בנין ב"בצל וביצה" בשבת, שאסור הקיצו"ע (פ, כה), עי' בדע"ת (ס"ס שכא ד"ה ומותר להחליק) שמקיל, ואכמ"ל.

ה) ולצייר בשבת צורת אילן עם ענפים ופרחים, מפירות וירקות שונים, ע"ג מגש או שולחן, יש בזה משום לתא דמלאכת כותב. — דכ' המ"ב (סי' שמ, סקכ"ב אות ח) אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכיו"ב, דהוא כעין כותב, וכן אסור להסיר ממנו דהוא כעין מוחק עכ"ל. — ויתכן שמחבר רק אם "מחבר", אבל גם אם החיבור יהא רק ע"י סיכות או לולאות ועניבות, ג"כ אסור, דהוי כעין כותב, ועכ"פ לעובדא דחול יחשב.

ואמנם לא דמי לגמרי למש"כ המ"ב (סי' תק סק"ז ובשעה"צ סק"כ) שאסור לעשות ציור בסכין בבשר לסימן. — דשם הסימן בגוף הבשר, ובפרוכת האותיות מחוברות לו מבחוץ, בכל זאת ודאי גם אותיות בפרוכת כנ"ל הוי כעין כותב, וכמו"כ בנדו"ד בחלקי פירות וירקות.

ו) ולכתוב בשמחה בשבת ע"ג מגש תיבות "מזל טוב" מפירות חתוכים, או אפילו שלמים, בודאי גם אם אינו איסור תורה או דרבנן, אבל הוי עובדא דחול ואסור. — וא"כ גם אין לעשות ציור של אילן או גינה וכו' [ובלא"ה גם משום בנין, התיר הגרש"ז ז"ל לגו רק לילדים ולא למבוגרים].

ז) וצעצוע הנקרא "פזל" שהיא תמונה של נוף וכדומה, והיא חתוכה חתוכים שונים, והילדים מעמידים החלקים במקומם, עד שנעשית התמונה. — יש בה קולא של לגו שהותר לילדים, ועוד שאפשר לחברו רק לצורתו המקורית, ואין הילד עושה ציור חדש, וא"כ דומה לגגון הסוכה (שלאק) שמותר גם בשבת לפותחו ולסוגרו, ואינו בונה (רמ"א סי' תרכו, ג).

(ח) הערה חדשה יש להעיר במה שרגילים לשבת שאחרי פסח לעשות חלה עם מפתח [ומנהג עתיק זה כבר נזכר בספר אוהב ישראל להרה"ק מאפטא ז"ל], דקיי"ל דכל שיש בו בנין יש בו גם סתירה, ואם ביו"ט אסור לעשות ציור באוכלין (כהמ"ב סי' תק סק"ז הנ"ל), איך מותר בשבת לחתוך המפתח שע"ג החלה.

אכן ישנן כמה ציורים במיני מאפה, יש חרות בתוכו (כמו מיני וופלים), ולפנים עשו כן, שהניחו מפתח גדול ע"ג החלה וקיבלה צורת מפתח, וזה כסריקין המצויים (פסחים לז.), וגם אם אפו אותם לפני פסח, אבל שברו ואכלו אותם ביו"ט. וכתב החזו"א (מועד סי' סא, סק"א ד"ה ואמנם) דצורה על הלחם לא חייל עליה שם צורה, אלא זהו תמונת הפת עכ"ל. — ולפ"ז מה שאופים היום חלה דקה וארוכה כצורת מפתח גדול, זה בודאי צורת הפת, ואינו ציור מחובר לפת.

אבל רובם לשים מהבצק כעין מפתח ומניחים על הפת ונאפה יחד. — וגם זה אינו דומה להרמ"א (שמ, ג בהגה) שאסור לשבר עוגה שכתב עליה אותיות, אע"פ שאינו מכין לאכילה, דהוי מוחק עכ"ל, ובמ"ב (סק"ז) שאסור מדרבנן, אא"כ דרך אכילה בפיו מותר. — דשם אחרי האפיה כתב עליה בקרם או שוקולד, אבל כשהמפתח נאפה יחד, ה"ז כלחם שיש בו צורה, וכהחזו"א הנ"ל.

כ"ד ש"ב דושה"ט באה"ר,

[שו"ת חלק ז סימן פ]

סימן קצג

שבירת אותיות 'חנוכה' שעל עוגה בשבת

בס"ד, ב' שבט תשע"ה

שוכט"ס, לכבוד האברך היקר והמפואר מופלג בתורה ויראת שמים מו"ה חיים פרץ שנק שליט"א מיקירי לומדי כוללנו "שומרי החומות"

אחדשה"ט, ע"ד שאלתך לגבי שבת דמבואר בשו"ע (או"ח שמ, ג בהג"ה) שאסור לשבור עוגה שכתב עליה כמין אותיות, אע"פ שאינו מכון רק לאכילה, דהוי מוחק.

כתב הרמ"א (או"ח סי' שמ, ג) בשם המרדכי דאסור לשבר עוגות שכתוב עליה כמין אותיות, אע"פ שאינו מכון רק לאכילה, דהוי מוחק. וכתב המשנ"ב (ס"ק יז) אף דאינו מוחק על מנת לכתוב, איסורא דרבנן מיהו איכא, ואע"ג שאינו מכון למחוק פסיק רישא הוא ואסור רק מדרבנן. והדגול מרבה מצדד להקל מעיקר הדין (מובא בשערי תשובה), ויש לסמוך עליו כשאינו שובר במקום האותיות בידו רק בפיו דרך אכילה, עכ"ד.

לעומת זאת בשו"ע הרב (סי' שמ, אמצע סעיף ד) לכאורה לא הזכיר חילוק זה. ואדרבה בהלכות פסח (סי' תנח, ח) כתב שבמצות מצוה של ערב פסח לא יעשה סימנים כעין אותיות, ולא כמו שיש

שכותבים עליהם א' ב' ג', אע"פ שאינו מתכוון למוחקם אלא לאכלם ביר"ט, ולא יעשה אלא סימנים עם חריץ אחד או שנים ושלושה. וכ"כ הלבוש (סי' תעה, ז). — אמנם אינו ראה מלשונו שסובר דלא כהמשנ"ב, דאולי י"ל שחשש שמא ישבר בידיו האותיות, אבל מה שסובר בפיו אין איסור.

והנה הרב בית יוסף (סי' שמ, ג) הביא דברי המרדכי הנ"ל, וז"ל: נשאל הר"מ על עוגות התינוקות שכותבים עליהם אותיות ותיבות, איך אוכלים אותם התינוקות ביר"ט, והשיב אי משום מוחק ליכא איסורא דאורייתא, אלא במוחק ע"מ לכתוב, מיהו איסורא דרבנן איכא, ובתינוק אין לחוש, דקטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו היכא דלא ספינן ליה בידים (יבמות קיד). עכ"ל. — ומשמע דהמחיקה היא לא רק כשסובר האות בעצמה, אלא אפי' אם חותכה בשלימות ואוכלה בפיו ומוחקה בשיניו, אפ"ה רק בתינוק שרי, אבל לא בגדול, וזה כדברך שאין חילוק בין שבירה בידים לשבירה בשיניים.

ובשו"ת דברי יוסף (סי' מא, הנ"ל בדף פא.) הביא מזה ראה לענין היתר כתיבה בכתב אשורי, דהרי אותיות אלה שעל העוגות כתב אשורי הם, שכן עושים לעוגות התינוקות שמאכלים אותם ביר"ט של עצרת [ר"ל בעוגות שעושים כשמכניסים את התינוק לת"ת]. ומביא כן מקדמונים ומהרוקח (סי' רצו). (ועיין בזה בשו"ת דברי משה [הלברשטאם] סי' עב).

וזה ראה לדברי המשנ"ב (ס"ק יז הנ"ל) דיש להקל כשאנו שובר האותיות בידים רק בפיו דרך אכילה. דאם היה בזה חשש איסור לגדול, ודאי לא היו נותנים כן לתינוק ביר"ט של עצרת, ביום הגדול שלו שמכניסים אותו לת"ת. וגם צ"ע דזה יותר מקטן שאוכל נבילות בעצמו, שהרי נותנים לו את העוגה לאכול ועל דעת שיאכלנה, וגם אם אינו מאכילו לתת האותיות לפיו, מ"מ מגיש לו האוכל בזה, והוי כעין ספינן ליה בידים. — אלא ע"כ דשאני שבירה בשיניים, משבירה שהיא ע"י האכילה.

והסבר לענין מצאנו בחזון איש (מועד סא, א סוד"ה סי' שמ) דאכילה נחשבת למוחק כלאחר יד. — וצריך לעיין היטב בלשונו שממשיך וכותב (סוד"ה ומה שכתב הט"ז) אין אכילה תמידית דרך מחיקה "ומלאכת מחיקה שפיר מלאכה היא דרך אכילה וכש"כ דמשבר" [האותיות], עכ"ד. — נראה לכאורה דהוא סותר עצמו במה שכתב תוכ"ד דאכילה נחשבת כלאחר יד ואינה דרך מחיקה.

ונראה בכוונתו דיש שני מיני מחיקה ע"י אכילה, יש שכמו שמשבר ביד כן משבר בפיו ובשיניו, וזו מלאכת מחיקה, ואינה כלאחר יד, כיון שמאכל הוא ויש לו שייכות לפיו וגם פעולת פיו מלאכת מחיקה היא במאכל. — אבל יש עוד מין מחיקה במאכל, כמו שאדם אוכל אכילה תמידית כדרכו, ולא בא עכשיו לשבר האותיות אלא עוסק באכילתו הרגילה, וזה הוי כלאחר יד. ובאופן זה מותר לאכול העוגה עם האותיות שעליה.

וכן עושים לתינוק כשמכניסו לת"ת שנותנים לו לאכול עוגה עם אותיות והוא אוכל אותם ביחד עם העוגה באכילה הרגילה [שנקראת אכילה תמידית]. — וצ"ל שמפרש כן בדברי המ"ב שיש לסמוך על

הדגול מרבבה כשמשר האותיות "דרך אכילה". — ובספר עזרת יעקב מהג"ר יעקב אליעזר פפנהיים שליט"א האריך בפרטים בזה ואכמ"ל.

מצוי בטבליות שוקולד שבכל קוביה בולטת חצי צורת פרה [והוא סמל בית החרושת], וכשאוכל בדרך אכילתו יחד עם הצורה ה"ז "אכילה תמידית" שמותרת.

יש מנהג קדמון הנזכר כבר בספר אוהב ישראל עה"ת (בליקוטים ד"ה לשבת שאחר פסח) לאפות לשבת אחר פסח חלות עם צורת מפתח. וזה בכמה אופנים א. שלש כצורת מפתח יחד עם החלה. ב. שחוקק בתוך החלה כצורת מפתח, או ע"י מפתח או ע"י ציור. ג. שכל החלה אפוייה בצורת מפתח גדול. — באופן א' לכאורה הרי זה כתיבה [עם עושה זאת בשבת וי"ט]. וממילא גם מחיקה. באופן ב' הקיל המ"ב (סי' שמ סקט"ו) כשו"ת מהר"ש הלוי (סי' כו) שחקיקה אותיות בתוך העוגה מותרת. — והגם שהמ"ב עצמו כתב (סי' תעה סקמ"ז) לא לעשות מצות מצוה עם אותיות א' ב' ג' (וכנ"ל בשו"ע הרב). צ"ל שאין סתירה בדבריו, שבמצה כתב לא לעשות לכתחילה, ולגבי שבת התיר לאכול העוגה כשיש בה כבר אותיות.

ואופן הג' שכל החלה אפוייה בצורת מפתח יש להתיר ע"פ דברי החזו"א (סי' סא סק"א ד"ה ואמנם) דצורה על הלחם לא חייל עליה שם צורה אלא זה "תמונת הפת". ר"ל כמו שהחלות קלועות ובכל זאת אין זו צורה אסורה, כמו"כ יכול לעשות כל החלה בצורת מפתח, כי זה תמונת הפת הזו. — זה הנראה לענ"ד כעת בהשקפה ראשונה.

דושת"ה בברכה

[שו"ת חלק יג סימן קכט]

סימן קצד

זמן הדלקת נ"ח במוצ"ש

בס"ד כ"ב אדר תש"ע

שוכט"ס להאברך היקר המופלג והשקדן בתורה חו"ב הרב **מרדכי הלוי פטרפרוינד** שליט"א.

אחדשה"ט,

במכתבך שאלת על המחמירים במוצ"ש להמתין עד זמן ר"ת, רק במוצ"ש חנוכה מדליקים קודם, וכן נהגו כמה גדולים, איך עשו כן, דכיון דבמוצ"ש חנוכה מדליקין קודם, זאת אומרת שההכרעה אצלם כשיטת הגאונים, וא"כ איך החמירו בשאר מוצ"ש כר"ת, הרי אמרינן (ר"ה יד: וש"נ) דהמחמיר כחומרי ב"ה וב"ש הוא ככסיל בחושך הולך, והבאת עוד מקורות לזה.

לא ברורה לי שאלתך, הרי מפורש ברש"י (ר"ה יד: הנ"ל) שזה רק כשעושה דבר שהוא לב"ש לחומר

ולב"ה לקולא באותו דבר, כמו בטריפות בחוליות השדרה, שאז נקרא כסיל בתרתי לחומרא, שמחמיר כשניהם שאינו יודע על מי לסמוך. — אבל בשיטת ר"ת והגאונים שביארנו בס"ד (במשנ"י על סוגיות אר"ח ח"א סי' י') הבאנו בהתחלה דברי הגה"ק אב"ד שינאווא ז"ל שהספק בזה יוכרע רק ע"י הגאון צ"צ שיבב"א. וא"כ אין ביכלתנו להכריע, אלא רק לסמוך על הגאונים להקל, ולהחמיר כר"ת לחומרא. ועפ"ז הרבה ת"ח בכל דאורייתא מחמירים כר"ת כדין ספיקא דאורייתא, ובדרבנן סומכים על הגאונים כדין ספיד"ר.

ולכן במוצ"ש כל השנה מחמירים כר"ת אבל במוצ"ש חנוכה כשע"ז ממעט בפרסו"נ, בכה"ג לא קיבלו ע"ע חומרת ר"ת, וסומכים על הגאונים, וכמש"כ הברכ"י (סי' רסא) שבא"י נהגו כהגאונים. — [וכדאשכחן במנחה עד פלגה"מ וערבית אח"כ, ובע"ש מקדימין ערבית]. וכ"כ בהליכות שלמה (סוף פט"ז).

ולי העני לא מובנת הנהגה זו כלל, ראשית כל לא אתי חנוכה דדברי קבלה ונחשב כדרבנן, ודוחה לדאורייתא בזמן מוצ"ש. שהרי ממילא זמני הדלקת נ"ח בערב שבת ומוצ"ש בחנוכה נשתנו משאר הימים, דא"א לשום שיטה להדליק תוך חצי שעה מהשקיעה, דאפי' להגאונים ממתינים לג' כוכבים קטנים, הוא לכל המוקדם דקות אחרי השקיעה [כבלוח א"י]. — ועכצ"ל דתרמודאי מלקטי העצים למכרם לתושבים התאחרו במוצ"ש בגלל היהודים הרבים שהיו בבבל. ובמוצ"ש חנוכה כלתה רגל מהשוק יותר מאוחר, וכן בער"ש יותר מוקדם. — וכן מבואר בשו"ת אגרות משה. והוא ע"פ תוס' (נדה לו, ד"ה הלכתא ומז:): דהיכא דמספקא לן איך ההלכה, עבדינן הכא והכא לחומרא, וא"כ במוצ"ש משום ספיקא דאורייתא מחמירים כר"ת גם בחנוכה.

ומוסבר בזה הנחת תפילין דרש"י ור"ת, שחוששין לחומרא לב' השיטות, כשאין שום סתירה ביניהן, דבזמן שמניח דרש"י אינו מניח דר"ת, ואפי' להספרדים והמקובלים המניחים שתיהן יחד, אין זה תרתי דסתרי, דמתנה [וגם סתמו כמתנה] דמי שאינו להלכה להוי כרצועות בעלמא (כבשו"ע סי' לד, ב).

דאלת"ה לא יהא אדם רשאי בכלל להחמיר במוצ"ש כר"ת, אא"כ מקיל כמותו גם בכניסת השבת, וכן להיפך לא יהא רשאי לקבל שבת כהגאונים אא"כ בצאת השבת ג"כ ינהג כמותם, ודבר כזה לא שמענו מעולם, דפשיטא דרשאי אדם להתפלל מנחה לפני פלה"מ ולהתפלל באותו יום ערבית אחרי צאה"כ, דהיינו כחומרי דרבנן ור' יהודה (בברכות כז.), וכמו שהרבה מאתנו נוהגים. — אלא ודאי כל שאין סתירה במעשהו שע"י שמחמיר תצא לו קולא מזה, ה"ז שפיר עבד, וזה ברור, ואכמ"ל עוד, ועל זה נאמר ויר"ש יצא ידי שניהם.

בדשה"ט

[שו"ת חלק י' סימן קכח]

סימן קצה

הדלקת נר חנוכה במוצ"ש בזמן ר"ת

בס"ד כ"ז טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד ידידי היקר שבערכים, הוגה בתורה לילות כימים, הרה"ג חר"ף ובקי סיני עוקר הרים מו"ה בנימין אברהם הלוי גרינגרס שליט"א בק"ק בית שמש אחדשה"ט באה"ר.

ע"ד מה שהסתפקתם מתי להדליק נר חנוכה במוצ"ש, מאחר ובכל השבתות אתם מחמירים כשיטת ר"ת, שמא במוצ"ש חנוכה תעשו התרת נדרים בכדי להדליק מוקדם.

א) זה זמן רב שכלל לא ברור לי למה יש המדליקים במוצ"ש לפני זמן ר"ת כשתמיד נוהגים כר"ת, אם לחשוש שלא יעבור זמן שתכלה רגל מן השוק, הרי על כרחך במוצ"ש לא נקבע הזמן כבכל השבוע, שאי אפשר להדליק לא בזמן השקיעה דגאונים, ולא בצאה"כ דגאונים שהוא י"ג וחצי או י"ח דקות אחרי השקיעה, דצאת השבת אפי' להמקיל ביותר הוא כ- דקות אחרי השקיעה בזמן צאת כל הכוכבים. — וא"כ שאני מוצ"ש מכל הלילות. — ובפרט בזמנינו שה"כלתה רגל" הוא מאוחר הרבה יותר מאשר בזמן חז"ל. ונהי שאנו מדליקים כבזמן חז"ל (עי' באריכות בשו"ת משנ"י ח"ט סי' קסב — קסו), אבל במוצ"ש לא כלתה רגל עד צאת השבת לכולם.

וגם הסברה אומרת כן. דאם קבעו חז"ל עד דכליא רגלי דתרמודאי (שבת כא:) פירש"י מוכרי העצים, ובזמנינו מוכרי השמן והנרות כמ"ש הריטב"א (החדש שבת כא: ד"ה עד דכליא), א"כ במוצ"ש אפילו היו התרמודאים גוים, אבל באו למכור לשכונת היהודים, והם התעכבו ברה"ר יותר מכולם עד שמכרו העצים להבעיר, ובמוצ"ש לא באו בשבת אלא במוצ"ש למכור העצים, א"כ הגיעו רק אחרי צאת השבת והתעכבו עד שמכרו עציהם. — ושפיר מדליקים במוצ"ש מאוחר מכל השבוע.

ב) וכ"כ להדיא בספר עובדות ונהגות לבית בריסק (ח"ב עמ' ק) שהגאב"ד בריסק הגרי"ז הלוי ז"ל אמר בזה"ל: במוצ"ש זמן הדלקת נ"ח הוא בשעה שאצל האדם יוצאת השבת וכו', אצל אותם אנשים שאצלם יוצאת השבת בזמן הרגיל, אזי זמן הדלקת הנרות הוא באותו זמן, ואצל אותם אנשים שהשבת יוצאת בזמן רבינו תם, אז אצלם הזמן להדלקה הוא בזמן הזה, וכן כל כיוצ"ב עכ"ד.

ג) ובכלל היכן מצינו שמצוה דרבנן תדחה לעשה ול"ת וחיוב מיתות ב"ד דשבת. ואצל הגדולים שבמוצ"ש חנוכה הקדימו להדליק לפני זמן ר"ת, צ"ל שכלל לא קיבלו ע"ע חומרא זו דר"ת, אפילו במוצ"ש דכל השנה, אלא מהיות טוב נהגו כן בלי נדר, ולא במוצ"ש חנוכה. — וא"כ כל מי שלא התנה לכתחילה בפעם הראשונה שנהג כר"ת, שעושה כן בל"נ, חל עליו החוב לנהוג תמיד כר"ת. וכמש"כ החיי אדם (קכז, י) לענין איסור חדש עיי"ה.

ד) ולמי שנוהג בדאורייתא כר"ת, דהיינו בצאת שבת ויר"ט ויוכ"פ, ובק"ש של ערבית [שאפילו אינו

חוזר וקורא כשהתפלל מוקדם, אבל מכיון בק"ש שעל המטה לצאת גם יד"ח ק"ש דערבית] אצלו יש שאלה גדולה אם מועיל התרת נדרים לזה. כיון שזו מחלוקת גדולה בין הגאונים ור"ת, והגה"ק משינאווא ז"ל אמר שרק בביאת המשיח תוכרע מחלוקת זו [ועי' במשנ"י (או"ח ח"א סי' י') ביאור רחב לשיטות אלה]. א"כ מי שהחמיר על עצמו כדעת ר"ת אין מועילה לו התרה.

דכתב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רמט) במי שנהג שלא לעשן ביו"ט, [דלא הוי שוה לכל נפש], ורצה לישאל ע"ז, ואמרו לו דשמא קיבל על עצמו כדעת האוסרים לעשן ביו"ט, ואפשר שאין מועילה לזה התרה. והסכים החת"ס עם סברא זו. — וע"ע בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' קכב ד"ה איברא) שמסביר פסקי השו"ע (יו"ד סי' ריד) בדעה הראשונה להקל דמהני התרה במנהג איסור לנהג מדעתו (ולא בטעות), ולהלן כתב (בסי' רכח, כח) כהריב"ש דנדר שהוא משום סייג לא מהני התרה, וכ' לחלק בין הנהגה לתוספת קדושה בזה סומכים להקל, ולא בהנהגה משום גדר וספק איסור.

ונכד החת"ס בשו"ת חתן סופר (סי' ג') מאריך בהסבר יפה עיי"ש, וענין זה רחב הוא ואכמ"ל. והטעם, דהתרה מועילה רק לדבר המותר שהאדם קיבל ע"ע, אבל לא למה ש"א שאסור ע"פ הדין, והוא כבר נהג כמותם. כגון בנהג ב' ימים יו"פ (בטור סי' תרכד ומג"א סק"ז). ובנהג למעט בכל משא ומתן מר"ח אב (מג"א סי' תקנא סק"ז). ולענין חוה"מ לכיבוש כלי פשתן (תקלד מג"א סק"ה).

ולפ"ז בהנהגה כשיטת ר"ת במוצ"ש ה"ז מגדר ספק איסור, ויתכן מאד דלא מהני התרה. — ובענין זמן הדלקת נ"ח לשיטת ר"ת ע"ע בשו"ת משנ"י (חו"ו סי' קכט).

דושה"ט בברכה נאמנה

[שו"ת חלק יא סימן קיח]

סימן קצו

הדליק נ"ח במוצ"ש לפני זמן ר"ת אם מותר בשאר מלאכות

בס"ד, ז' טבת תשע"ח

שוכט"ס, לכבוד הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס 'בית מתתיהו'.

אחדשה"ט,

בדבר שאלתך במי שנוהג להחמיר בכל מוצ"ש שלא לעשות מלאכות עד זמן ר"ת, אבל בחנוכה נוהג להדליק מיד בצאת השבת, האם אחר שהדליק נ"ח עדיין יש ענין שלא לעשות מלאכות עד זמן ר"ת, או דילמא כיון שעשה מלאכה בהדלקת נ"ח, שוב לא שייך להמשיך לשבות ממלאכה עד זמן ר"ת. — והגר"ח קנייבסקי (שליט"א) [זצ"ל] השיב לך (מועדי הגר"ח ח"ב תשו' תרח"צ) שיש להחמיר שלא

לעשות מלאכות עד זמן ר"ת, אע"פ שכבר הדליק נ"ח.

כיון שלשיטת ר"ת עדיין שבת ונוהג להחמיר כדבריו, למה יחזור ויעשה עוד מלאכות, וכי מי שאכל שום יחזור ויאכל שום, ומה בכך שהדליק נ"ח. — ואעפ"י שהדליק כבר נר חנוכה, מ"מ עליו להחמיר בשאר מלאכות דחמירא טפי מהדלקת נר, וכדחזינו לענין עשיית מלאכה קודם הבדלה, שהורה רבינו ירוחם (הובא בב"י ורמ"א סי' רצט, י) לומר המבדיל בין קודש לחול קודם עשיית מלאכה גמורה ככותב ואורג, אבל להדלקת נר או הוצאה מרשות לרשות אין צריך לומר המבדיל דמותר בלא"ה לעשות מלאכות קלות אלו לפני הבדלה. — ולדבריו נמצא דאעפ"י שהדליק נר במוצ"ש, לא יוכל לעשות שאר מלאכות כל זמן שלא יאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול. וה"ה בנידו"ד אף שהדליק נ"ח לא יעשה שאר מלאכות.

דושה"ט בברכה

[שר"ת חלק יד סימן קצג]

סימן קצז

הדלקת נ"ח לפני הבדלה כששכח אתה חוננתנו בתפלה

בס"ד ו' טבת תשס"ו

שלמא רבא ובריות גופא ונהורא מעליא למע"כ ידידי הרב הגאון החריף ובקי סוע"ה שמו מפארים כש"ת מו"ה **יעקב צבי ריבא** שליט"א, רב בק"ק וויליאמסבורג יצ"ו.

אחדשה"ט וש"ת באה"ר,

אשר נסתפק כת"ר, לפ"ד הרמ"א (תרפא, ב) שמדליק נ"ח ואח"כ מבדיל, איך יהי' במי ששכח אתה חוננתנו בתפלה, שאינו חוזר מפני שיבדיל על הכוס (רצד, א), אם בכה"ג ג"כ ס"ל לרמ"א שידליק קודם ואח"כ מבדיל, או דילמא בכה"ג מודה להט"ז וסיעתו להבדיל קודם, כיון שלא הבדיל בתפלה. י"ל דלשי' הרמ"א להדליק קודם כדי לאחר לצאת מהשבת, גם כששכח אתה חוננתנו, ידליק קודם, אלא שיאמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" שבזה י"ח הבדלה, וידליק ואח"כ יבדיל על הכוס, שו"ר כן מפורש במשנ"ב (תרפא סק"ב). — ויש להוסיף הסבר, דאתה חוננתנו היא הבדלה בתפלה, וחיוב ההבדלה הוא בתרתי, דין בתפלה, ודין למלאכה להתירו במעשה חול, ועיקר ההבדלה היא בתפלה, אלא שאח"כ התקינה על הכוס (ברכות לג.). לכן אחר ההבדלה בתפלה יכול להדליק, וההבדלה על הכוס שהיא ג"כ חיובא דגמ' ס"ל לרמ"א לאחר נ"ח. וכששכח להבדיל בתפלה, ישלים זאת ע"י אמירת "ברוך המבדיל וכו'" ועי"ז יבדיל לעשיית מלאכה, ושוב ידליק נ"ח, ולבסוף יבדיל על הכוס.

ומנהג רובא דעלמא כהט"ז וסיעתו, להבדיל קודם על הכוס ואח"כ להדליק נ"ח (ועי' בביה"ל ובשאר

כ"ד ידידו דושה"ט וש"ת באה"ר, וברכה נאמנה לכל מילי דמיטב ונשמע ונתבשר
תמיד בשורות טובות ותחזנה עיננו במהרה בגאולתן של ישראל אכ"ר.

[ש"ת חלק ז' סימן קל]

סימן קצח

בירך להדליק נ"ח ונזכר שלא הבדיל

בס"ד, ו' שבט תשע"ח

שוכט"ס לכבוד הרה"ג החרף ובקי, מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס 'בית מתתיהו'.
אחדשה"ט, בדבר השאלה שהעלית במכתבך במי שבא לביתו במוצ"ש, ובירך להדליק נ"ח, ונזכר שלא
הבדיל בתפלתו, האם יכול להמשיך בהדלקת הנ"ח ולסמוך על ה"א שהביא הרמ"א (רצט, י) דהדלקת
הנר מותר אף ללא אמירת ברוך המבדיל. ואע"פ שהמשנ"ב (שם סקל"ט) כתב לפקפק ע"ז, מ"מ
בנידו"ד אולי עדיף שיעבור על איסור דרבנן להדליק הנר קודם שאומר ברוך המבדיל, משיבך ברכה
לבטלה ש"א שהיא מה"ת. - ורצית לתלות שאלה זו במש"כ הרמ"א (סי' רעא, ה) במי ששכח ובירך
המוציא על הפת קודם שהבדיל, שיטעם מעט ללא הבדלה, בכדי שלא תהא ברכתו לבטלה. אבל
המג"א (רעא סק"ב) הביא מהריצב"א שיבדיל ואח"כ יברך שנית המוציא ויאכל, דהא אסור לאכול
קודם שיבדיל.

הנה אף שמעיקר הדין פסקו הערוך השלחן (רעא, כ) הכף החיים (שם, לט) והא"ר (סקי"ד) כהרמ"א
שמותר לטעום ויבדיל אח"כ, ודלא כהמג"א, וא"כ ה"ה הכא יכול להדליק קודם, אך מ"מ נראה שנכון
שיהרהר הבדלה בלבד, לצאת ידי כולם, ובכה"ג אין הרהור הפסק בין הברכה לקיום המצוה, וכפי
שהארכנו בס"ד במשנ"י (סוגיות או"ח ח"א סי' ז אות ח) לענין שומע כעונה עיי"ש.

והגם שפסק בשו"ע (סי' מז, א, וסי' סב, ג) דהרהור לאו כדיבור, כבר כתבנו בזה בשו"ת משנ"י (ח"ו
סי' לב אות ד, וחי"ג סי' סג) והבאנו מהביאור הלכה (סב, ד ד"ה יצא) שהאריך בזה, דהגם דדעת רוב
הראשונים דהרהור לאו כדיבור, מ"מ דעת הרמב"ם (ברכות א, ז) וסמ"ג (עשין כז) והרי"א"ז דאפילו
בברכות דאורייתא כמו ברכהמ"ז הרהור כדיבור, וכש"כ בברכות דרבנן. ושם במ"ב (סק"ח) בשם
הט"ז, דמי שצמא בלילה במטתו וא"א לו ליטול ידיו ולברך, יהרהר הברכה בלבד וישתה.

וראה בשו"ת כתב סופר (או"ח סוס"י יב וסוס"י יג, ובסי' כח), שבמקום דחק וספק, יהרהר הברכה
בלבד, ואין בזה משום לא תשא, או יאמר הברכה בפיו ויהרהר השם ומלכות בלבד, עיי"ש. - וכתב
בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' ק), שבספר אשל אברהם (בוטשאטש, על או"ח) נמצאת פעמים אין

שנב

מספר עצה זו של הרהור בברכות במקום ספק, והיינו אף דפלוגתא היא אי הרהור כדיבור, מ"מ עכ"פ מצטרף לס"ס, כמ"ש מהר"ם שיק (חאו"ח סי' מב), והא דאמרינן ספק ברכות להקל, ולא אמרינן שיהרהר, היינו כיון שהוא דרבנן לא הטילו עליו הרהור, אבל ודאי שאין איסור בהרהור, ויכול להשתמש בעצה זו לפעמים לצרפו לס"ס, ושכ"כ הצ"ח (בברכות כ.) והפמ"ג (סי' קפה א"א, א) והובא בתורת חיים (סופר, סב, ד).

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יד סימן קצב]

סימן קצט

הכנסת ס"ת בחנוכה

בס"ד ז' טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי מאיר כהן שליט"א בק"ק קרית ספר ת"ו
אחדשת"ה, על דבר שאלתו אם מותר לערוך הכנסת ספר תורה בחנוכה. דכיון שהם ימי שמחה אין מערבין שמחה בשמחה, איני מבין הרי מע"כ שאלני אודות בחור שמתחתן בחנוכה היכן ידליק, ועל נישואין הרי נאמר דין זה של אין מערבין שמב"ש (במשנה מו"ק ח:), ואם נישואין מותר, וכדנהוג בכל חנוכה בתפוצות ישראל, שנישואין שמחה יתירה, כש"כ הכנסת ס"ת.
וטעם שהתירו נישואין בחנוכה, מפני שחנוכה ימי הלל והודאה ולא משתה ושמחה [ורק פורים הם למשתה ושמחה] כבשו"ע (סי' עתר, ב ובמשנ"ב שם). — ואפילו בפורים פ' בשו"ע (תרצו, ח) שמותר לישא אשה בפורים, ואם כי המג"א והפ"ח אסרו מטעם אין מערבין שמחה בשמחה. כבר כ' השע"ת (יב) ומ"ב (סקכ"ח) בשם ברכ"י ועוד להתיר, ושכן פשט המנהג במדינות אלו.
וא"כ שנישואין מותר בחנוכה כש"כ הכנסת ס"ת. — ובלא"ה י"ל דנישואין אינו מענין המועד, ולכן אחז"ל ושמחת בחגך ולא באשתך. אבל הכנסת ס"ת הוא מתאים לחנוכה, שהרשעים רצו "להשכיחם תורתך" ובחסדי ד' נצחננו, ואנו ממשיכים בתורה, ומכניסים ס"ת חדשים.

דושת"ה בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קכג]

סימן ר

סעודות בחנוכה מתי הן סעודות מצוה

בס"ד י"ט סכלו עש"ק וישב תשע"ד

בימי חנוכה, יתברך ברוב שמחה, מע"כ מכובדי הרב הגאון הגדול הנודע בשערים המצוינים בהלכה כש"ת אליהו שלזינגר שליט"א אב"ד ורב שכ' גילה ומקור חיים, ומחבר ספרים רבים ומועילים אחדשת"ה, במכתבו מסביר כת"ר מש"כ הרמ"א ריש הל' חנוכה (עתר, ב) די"א דהסעודות שעושים

בחנוכה הן סעודות מצוה, בגלל חנוכת המזבח, וגם שאומרים בהם שירות ותשבחות, משמע דתרת־
בעינן למהוי סעודת מצוה, דבסתם סעודה גם אם יאמרו תשבחות לא נעשית בזה סעודת מצוה. —
וכ"כ הפמ"ג (עתר א"א ד), והוסיף דאף בנישואי בת ת"ח לע"ה, אם אומרים שירות הוי סעודת מצוה,
וצ"ע דא"כ בכל הסעודות יקילו בכך עכ"ל. — אלא ודאי תרתי בעינן, שמחת חנוכת המזבח ושירות.
והסתפק כת"ר במי שנדר לאכול רק בסעודת מצוה [וכן נהג הג"ר שמואל בירנבוים זצ"ל בעל מעשה
חשב על המל"מ, חתן הגרעק"א זצ"ל, שהיה מוהל ואכל רק בסעודת הברית, או סיים מסכת ביצה],
אם צריך סעודת מצוה ממש כמילה וסיום וכדומה, או די בשירות ותשבחות כבנישואי בת ת"ח לע"ה.
אקדים מה שכתבתי בס"ד בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' קד), בביאור דברי הבאר שבע (סי' ע) בענין
סעודת חנוכת הבית, שהביא המג"א (תקסח סק"ה) דבחו"ל לא הוי סעודת מצוה, כי אם בא"י, וכ"כ
לענין נדר כנ"ל בבאה"ט (יו"ד סי' ריז ס"ק ל"ב). דיש ב' מיני סעודות מצוה: יש על שזכה לסיים משהו
בעבודת הבורא ית"ש, כסיום מסכתא (שבת קיט.), וסיום כריתת והכנת עצי המערכה למזבח (ב"ב
קכא:), וסיום עבודת כה"ג ביוהכ"פ (יומא ע.). — ויש הודאה על שזכה לעשות מצוה, אפילו היא רק
בהתחלתה, כגון סעודת תנאים (עי' שו"ע תקנא, י), וסעודת נישואין שהיא סעודת מצוה גמורה (שו"ע
אהע"ז סד, ד), הגם שאלה הן רק הכנה להקמת בית נאמן בישראל שתשרה בו השכינה. וסעודת בר
מצוה (מג"א רכה סק"ד) שהיא הכנה לקבלת עול תורה ומצוות. — והארכנו שם במקורות, ושזה
הנפק"מ לחנוכת הבית, דבא"י זו גמר מצוה שזכה לבנות או לקנות דירה [שזו עצמה מצות ישוב א"י,
להקים בית בא"י, אפי' לפני שגר בו]. ובחו"ל השמחה היא שזכה לבית בו יוכל לקיים מצוות רבות
הנעשות בבית יהודי, וזה שמחת התחלת מצוה.

ולגבי חנוכה מביאה הגמ' (שבת כא:) תחילת מימרא דמגילת תענית (פרק ג) בכ"ה בכסלו יומי חנוכה
תמניא אינון וכו' ונר השמן שדלק ח' ימים. — אבל במגילת תענית ההמשך הוא: ומה ראו לעשות
חנוכה ח' ימים, וחנוכה שעשה משה במדבר היה רק ז' ימי המילואים, לכן שלמה עשה חנוכה ביהמ"ק
ז' ימים (מ"ק ט.), אלא שהיונים שקצו המזבח לע"ז, וגנזו החשמונאים אבני המזבח (ע"ז נד.) ובנו
מזבח חדש ותקנו כלי שרת, והיו מתעסקין בו ח' ימים, ע"כ ממגילת תענית.

והמג"א (עתר סק"ג) כתב על דברי רמ"א דבאותן הימים היה חנוכת המזבח, דאיתא במגילת תענית
ובמדרש (בהעלותך) שקבעום למשתה ושמחה שנגמרה מלאכת המשכן בזמן הזה [ר"ל באותו זמן
בכ"ה כסלו]. — ובביאור הגר"א מביא פסיקתא וילקוט, שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה כסלו והיה
מקופל עד א' ניסן, כמ"ש בחודש הראשון באחד לחודש תקים את המשכן, והיו ישראל מלמלין על
משה לומר למה לא הוקם מיד שמא דופי אירע בו, והקב"ה חשב לעכב שמחת המשכן בחודש שנולד
בו יצחק [נלע"ד שזכות מס"נ בעקידה תגן על המשכן, להשרות בו השכינה, ושלא ייחרב], מעתה
הפסיד כסלו שנגמרה בו המלאכה, ושילם לו הקב"ה חנוכת חשמונאי, עכ"ד בקיצור [וי"ל שמעשה

אבות במס"נ, יהא סימן לבנים החשמונאים], - וכע"ז בא"ר (סק"ז) ובמחצהש"ק.
מעתה חנוכת המשכן בימי משה רבינו לא היתה שמחת סיום שלימה, דגמר מצוה היא שמחה כשיש
לה תוצאה אח"כ, כמו בט"ו באב שסיימו כריתת עצים למערכה, וע"ז היתה אפשרות להדליק אש
המערכה ע"ג המזבח, וסיום מסכתא שאומרים הדרן עלך, דכיון שכבר למדוה יותר קל לחזור עליה,
ומתחיל תיכף מסכתא אחרת. כדאיתא בשמיני עצרת ושמח"ת שבכדי שלא יקטרג השטן שגמרו ודי
להם בזה, מתחילים מיד בראשית. — ובסיום מלאכת המשכן גזוהו כמה חדשים עד ניסן, א"כ לו
היתה שמחה שלימה, דבגמר לא היתה ניכרת הכנה לעתיד.

וכן בחנוכה לפי מגילת תענית הנ"ל, בכ"ה בכסלו נצחו את היונים והרסו המזבח שטימאו, והתחילו
לבנותו ח' ימים ונגמר ביום ח' ב"זאת חנוכה", א"כ בכ"ה בכסלו עדיין לא היתה חנוכת המזבח. והיום
טוב אז קבעו מפני נס הנצחון ונס מציאת הפח, וזה רק בנרות והלל בהודאה, ולא בסעודת מצוה
(כידוע מהלבוש).

א"כ הסעודות בחנוכה שהן מפני חנוכת המזבח [הן בימי משה והן בימי חשמונאי], לא היתה שמחה
שלימה של סיום מצוה, או התחלת מצוה. לכן רק עם שירות ותשבחות הוי סעודת מצוה. — והן
בנישואי בת ת"ח לת"ח, ה"ז התחלת מצוה שלימה, ענבי הגפן בענבי הגפן, שבס"ד יצא מהם יין
משובח. אבל בנשואין בת ת"ח לע"ה, יש אמנם סיכויים שהאם תגדל את ילדי' לתורה ויר"ש כפי
החינוך שקיבלה בבית אביה הת"ח. אבל יש סכנה מפני בעלה הע"ה אם יניחה לגדלם לתורה, לכן זו
התחלת מצוה קלישתא, אבל לא שלימה, ויחד עם זמירות ותשבחות נעשית סעודת מצוה.
ולגבי מי שנדר לאכול רק בסעודת מצוה, צריך לדעת מה היתה דעת הנודר, אם רק למצוה גמורה
כמילה ונישואי בת ת"ח לת"ח, או גם לבת ת"ח לע"ה יחד עם שירות ותשבחות.

דושח"ה בברכה

[שו"ת חלק יג סימן רי]

סימן רא

ריבוי הסעודות בחנוכה א"צ להיות ביום ובכל יום

בס"ד, י"ז טבת תשע"ז

מעיר הקודש ירושלים, ברכה רבה בכפלים, לניני היקר, האברך המפואר, בקודש נאדר, ובתורה
וביראת ה' נאזר, ה"ה ה"ה ג' בנש"ק מו"ה יחיאל חיים הלבפשטאם שליט"א, בק"ק מאנשסתר יצ"ו.

אחדשה"ט באה"ר ונאמנה, מכתבך היקר הגיעני, וע"ד שאלתך בענין ריבוי הסעודות בחנוכה, אם יש

מצוה להרבות בסעודה בכל יום מימי החנוכה, או סגי בזה שבמשך הימים מרבה בסעודות, וכגון לאלו האנשים שאין רגילים לאכול סעודת פת בימי החול, האם מצוה להם שבכל יום יסעדו סעודת פת, או לא. וכן אם יש עדיפות שהסעודות יהיו ביום כמו בשאר ימים טובים שעיקר הסעודה היא ביום ולא בלילה, או לא שנא.

הנה המחבר (סי' עת"ר, ג) כתב שריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה. אבל הרמ"א [בהגה] כתב, וי"א שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח, ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם ואז הוי סעודת מצוה. וכ"כ הב"ח (שם) והט"ז (סק"ד) בשם מהרש"ל שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות משום דמצוה לשמוח בחנוכה, דברמב"ם (הל' חנוכה פ"ג ה"ג) משמע דימי שמחה ניהו, וכ"כ מרדכי הארוך. והבאה"ט (סק"ג) הביא דברי הד"מ בשם המדרש (פר' בהעלותך) ומגלת תענית, שקבעום למשתה ושמחה שנגמרה מלאכת המשכן בזמן הזה, וכ"כ רוב הפוסקים, עיי"ש. וכ"ה במ"ב (סק"ז).

והגם שלמעשה אין חיוב לעשות סעודה בחנוכה שהרי לא נקבע אלא להלל והודאה, מ"מ נהגו להרבות בסעודות וכדברי הרמ"א, והאמנם שהיה מקום לחלק בין הטעמים, דלטעם חנוכה המזבח והמשכן צריך לעשות סעודה רק ביום כ"ה כסלו שאז נגמרה מלאכת המשכן ואז נחנכה המזבח. ולטעם נס השמן כדמשמע מהרמב"ם יש ענין לעשות בכל יום, אך לאחר העיון שנית בדברי המ"ב (סק"ז) שגם בימי אנטיוכוס עשו חנוכה המזבח בשמונה ימים אלו בבית. א"כ גם לטעם חנוכה המזבח יש ענין לעשות בכל יום, ואכן נוהגים להרבות בסעודות בכל יום, מטעם שמצוה לשמוח בחנוכה. ולא שנא ביום, ולא שנא בלילה, אלא בכל עת שהוא עושה סעודה לכבוד חנוכה ואומר בה הלל והודאה נחשבת הסעודה לקצת מצוה.

והנה הב"ח (שם) כתב בשם מהר"ש מאוסטרייך דבחנוכה יש לנהוג שמחה ומשתה, וכן מוכח קצת ברמב"ם (שם), ויש מביאין ראיה מפרק ב' דשבת במרדכי (סי' רעט) והוכיחו קצת מרבינו יואל (ראב"ה סוף הל' חנוכה) שפסק בברהמ"ז אם לא אמר על הנסים מחזירין אותו, ש"מ דשאני משאר הימים ולא סגי בלא פת עכ"ל. והיינו דס"ל שיש חיוב לאכול סעודת פת.

אבל למעשה נהגו הרבה לעשות סעודה עם מיני מזונות ולא דוקא בפת, שאין צריך אלא לקבוע סעודה לכבוד ימי החנוכה, ובין אם דרכו לאכול פת בכל יום ובין אם אין דרכו בכך, אם מוסיף ומרבה בסעודה או באכילת מיני מזונות שאין דרכו לאכול בכל יום, או שאכלו אבל רק באקראי, וכעת ניכר שעושה זאת לכבוד הנס ע"י שירות ותשבחות, חשוב לקצת מצוה. כן נלע"ד מסברא, אבל בודאי המהדר אחר פת עדיף טפי, וכן נהגו בהרבה חצרות האדמורי"ם, ולכל הפחות בסעודה אחת.

והנני נוהג לעשות סעודה עם פת בכל לילה, וכן ראיתי אצל כ"ק גיסי הרה"ק ציס"ע מהר"א מבעלזא זי"ע שנהגו לעשות סעודה עם פת בכל לילה, והיו מזמרים מעוז צור ומזמור שיר חנוכה, ודלת חדרו

היתה פתוחה, אבל הוא לא השתתף בסעודה.

דושה"ט באה"ר ובברכה נאמנה

[שו"ת חלק יד סימן שנג]

סימן רב

בקושיית הב"י למה קבעו ח' ימים חנוכה

הרבה תירוצים נאים נאמרו על קושייתו המפורסמת של מרן הרב"י [וקדמו כבר המאירי], שלכאורה היה הנס רק בז' הלילות, ולא בלילה הראשון, שהרי היה להם שמן ליום אחד. — ובתירוצו הראשון תירץ, שחלקו השמן שבפך לח' חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק א', והיה דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. — ובזה אתי שפיר שעשו מצות הטבת הנרות והדלקתן בכל ערב. וכן לתירוצו השני של הרב"י, שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחילה, וניכר הנס אף בליל הראשון עכ"ל. [וכן בכל לילה ולילה, ב"ח]. שלפ"ז נעשה הנס בשמן שבפך, ולא בשמן שבמנורה. וא"כ הטיבו והדליקו את נרות המנורה בכל ערב. — אבל לתירוצו השלישי של הרב"י שבלי לראשון נתנו כל השמן בנרות, ודלקו כל הלילה, ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן, וכן בכל לילה ולילה עכ"ל. לפ"ז קשה הא צריך הטבת והדלקת הנרות.

והנה בספר מקראי קודש (חנוכה סי' ז) הביא קושיית הגר"ח הלוי סולובייציק ז"ל על המדרש תנחומא (פ' תצוה ג): א"ר חנינא סגן הכהנים אני הייתי משמש בבית המקדש ומעשה נסים היו במנורה, משהיו מדליקין אותה מראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת וכו' עכ"ל. דקשה הרי מצוה להטיב ולהדליק את הנרות בכל יום. — והציע הגר"ח קושיא זו לפני האדמו"ר מגור בעל אמרי אמת ז"ל. והשיבו עפ"י הגמ' (ביצה כב.) דנותן שמן חייב משום מבעיר, א"כ היה יכול להוסיף טיפה אחת בכל לילה לקיים מצות הדלקה, וגם נעשה נס שהיה דולק כל הלילה מאותה טיפה עכ"ד. [אבל אכתי הטבת הנרות היה חסר].

ויש לתרץ לפ"ז תירוצו השלישי של הב"י הנ"ל, שהשמן דלק כל ח' הימים ולא נחסר, וי"ל שבכל לילה הוסיפו לו טיפה אחת משמן טמא שהיה להם, ואותה טיפה נתבטלה שם ברוב, ועל ידה הרי זה נחשב להבערה בכל לילה. [ואפילו אם הוסיפו טיפה בכל לילה, לא היה השמן הטמא רוב בנר, אלא עדיין היה הרוב מהטהור].

מהדברים האמורים יש ללמוד לנר ה' נשמת אדם (משלי כ, כז) וכמש"פ האבן עזרא מפני שהיא אצולה מאיתו ית' [לכן נקראת נר ה']. שצריכה הטבה והדלקה, לטהר רעיוניו, ואח"כ להדליק ולהאיר בו אור התורה והיראה. ולא די בהדלקה שעשה בו רבו ואביו, אלא צריך כל א' להוסיף טיפה שמן

לנרו, להיות עולה בכל יום, ולהוסיף מעלות בקודש. אבל רק שמן טהור יוסיף, דהיינו לקדש מחשבותיו, ולנקותם מכל שמץ, ולהוסיף עליהן מחשבות קדושות עוד ועוד.
[דרשות ומאמרים חלק ב מאמר כח אות א]

סימן רג בענין הנ"ל

ידועה קושיית הב"י (או"ח סי' תר"ע) למה קבעו ח' ימים, דכיון דשמן שבפך הי' בו להדליק לילה אחת, נמצא שלא נעשה הנס אלא בז' לילות. וכ' לתרץ בכמה אופנים [וזכה לכיון לתוס' הרא"ש והמאירי בקושיא ובתירוץ, שעדיין לא נדפסו בימיו].

והפר"ח מפלפל בדבריו, וכתב גם תירוצים משלו, אכן מסיק שאין צורך בכל התירוצים, שאין סברא שיקבעו ז' ימים מכ"ו כסלו ואילך, ועיקר יום הנצחון שנחו מאויביהם שהוא בכ"ה כסלו לא יקבעוהו לדורות. אלא דלילה ראשונה הוא משום הנצחון, והז' הלילות האחרות הן משום הנס. וכ"כ הקדושת לוי (בקדושה ג' לחנוכה) ונתן טעם למה עשו זכר לנס ההצלה בהדלקת נר, כי ראו ע"י נס הנעשה בנרות המנורה, שזכות המנורה גרמה ההצלה לכן עשו זכר להדליק ליל א' נר אחד (ונתן משל נאה לזה עיי"ש).

ויש להסביר בס"ד עוד, את מה שקבעו הדלקת נר א', לזכר לנס ההצלה, הגם שלכאורה אין לנר שייכות לנצחון מלחמה.

בפשטות י"ל כי בימי היונים היה העולם חשוך בעדינו, כי באכזריות נוראה העבירו את ישראל על דתם, והכריתו מהם שמירת שבת ראשי חדשים (קביעת מועדות) ומילה (אות ברית קודש), ורצו ח"ו לטמאם ולעשותם כגוים ערלים. וכמאחז"ל (ב"ר פ' לך מד, יז) והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עליו, אימה זו בבל, חשיכה זו מדי שהחשיכה עיניהם של ישראל, גדולה זו יון. כלומר "חשיכה גדולה" היתה בגלות היונים. — וכאשר נצחנו אותם בעזרתו ית"ש, ובטלו גזירותיהם, ועוד נתרבה תורה, הנמשלה לאור, כי נר מצוה ותורה אור. אז הואר העולם כולו, כי נדלקה גם המנורה בבהמ"ק אשר ממנו תצא אורה לעולם (בשבת כב:). ולכן לזכר הנצחון, אשר על ידו נהיתה אורה בעולם, תיקנו החשמונאים להדליק ביום הראשון נר אחד.

ויותר בעומקן של דברים י"ל עפימש"כ הבית אהרן (לחנוכה דף מד.) דמצות נ"ח היא מצוה דרבנן, ומקום הנחתה למטה מ' טפחים, להורות שממקום נמוך, וממצוה שקבעו בני אדם, אפשר להאיר עד רום המעלות, וע"י ההדלקה והברכות, כוונותיהם ויחוד השמות הק' מתעלה קדושתו ית' בכל העולמות, וממשיך אורו של הקב"ה למקום הכי נמוך, וזה רצונו ית' שע"י העשיות שלנו יתעלו כל

העולמות, ומאריך קצת במוסר עי"ש. ושם (דף מז.) כ' עוד שבנר יש גשמיות, והוא הכלי השמן הפתילה והאש, ויש רוחניות הוא האור היוצא מהלהבה, וזה עיקר מצות נ"ח שיאירו ישראל ע"י מעשיהם הגשמיים, עד רום המעלות הרוחניות בשמים ממעל, כי באמת יש להקב"ה רבובות מלאכים ושרפים המהללים שמו, ועכ"ז חפץ שבנ"א בזה העולם ייחדו שמו. משל למלך שהי' לו כל תענוגי עוה"ז, וכל מיני מנגנים בכלי זמר משובחים, והי' לו צפור (תוכי) שהיתה יודעת לומר מלה אחת "צוקער" והשתעשע בה. ושאלוהו ע"ז מה זה נחשב נגד המנגנים הנפלאים. והשיב אמת, אבל הם בני דעה ולמדו לנגן ויודעים, אבל לשמוע דיבור מזה הבעל חי הוא חידוש ומזה משתעשעים, והנמשל מובן כי לשמוע שירות ותשבחות ממלאכים העומדים בשמים, אין זה חידוש כ"כ כמו מקרוצי חומר ילודי אשה, וזהו שעשויעו ית' כביכול שאנו נהללהו, ולזה מורה נ"ח, שמהנס הגשמי, נעשה אור רוחני, וממצוה דרבנן במקום נמוך נעשים תיקונים נפלאים בכל העולמות, אתוד"ק (בשינוי לשון).

ומעתה יובן מה שקבעו זכר לנס הנצחון, הדלקת נר א', להורות שלא הי' כאן נצחון גשמי של כח ושלטון, אלא נצחון רוחני, של קיום התורה, נגד משכיחי התורה ומעבירי המצוות. וכל המלחמה היתה רק למען רוחניות, לא לשום מטרה גשמית, חוץ ממה שעצם המלחמה לא היתה גשמית כ"א רוחנית, למעלה מהשכל שכמה חובשי ביהמ"ד וכהנים ילחמו נגד גבורים אדירים שבאומות. לכן קבעו זכר לנס הנצחון, לא כאומה"ע שעושים זכר לנצחון בהצגת כלי מלחמה ומצעד אנשי מלחמה, אלא אנו מדליקים נר א' בלבד זכר לנצחון האדיר, נר גשמי שעיקרו הוא האור הרוחני, להראות לנו ולבנינו כי אמנם אחזנו בחרב הגשמי, אבל אך ורק למען הרוחניות, למען קיום התורה והמצוות, וגם לא החרב הגשמי הביא את הנצחון אלא הקב"ה שעמד להם בעת צרתם, רב את ריבם ודן את דינם. ואפשר שלזה אחז"ל (שבת כג:) הרגיל בנר (רש"י פירש שבת וחנוכה) הוי"ן לי' בנים ת"ח, לא אמר "הזהיר" כמ"ש שם בציצית מזוזה וקידוש, אלא "הרגיל" כלומר שמתבונן (כ"כ הדעת סופר) בעיקר נ"ח, שאמנם גשמי הוא, אבל עיקרו האור הרוחני, והוא הזכר לנס הנצחון כמו שנתבאר, איש כזה עושה מהרוחניות עיקר, ומהבלי עוה"ז טפל, וכל מעיינו בתורה ומצוות, ומדה כנגד מדה זוכה לבנים ת"ח. [דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מה]

סימן רד

עוד בענין הנ"ל

א) ידועה ומפורסמת היא קושית מרן הבית יוסף (או"ח סי' תרע) למה קבעו חנוכה ח' ימים, דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת, נמצא שלא נעשה הנס אלא בז' הלילות. ותירץ כמה

תירוצים. — והפרי חדש תירץ בפשטות שאין סברא שיקבעו ז' ימים מכ"ו כסלו ואילך, ועיקר יום הנצחון שנחו מאויביהם שהוא בכ"ה כסלו לא יקבעוהו לדורות. אלא דלילה הראשונה הוא משום הנצחון, וז' הלילות האחרות הן משום הנס. ואילולי נס של שמן היו קובעין לדורות יום אחד יו"ט בהלל והודאה, אלא שבשביל נס פך של שמן קבעו ח' ימים לדורות עכ"ד.

(ב) בדרך זו כתב גם הקדושת לוי (בקדושה שלישית לחנוכה) דההלל ביום ראשון הוא על נס ההצלה, שמסר גבורים ביד חלשים וכו', והטעם שמדליקים ביום א', דכיון שהנס היה בנרות המנורה, ראו שזכות המנורה גרם ההצלה, ומצות המנורה הגינה עליהם, ולכן עשו זכר להדליק ליל א' נר אחד עכת"ד.

(ג) וי"ל עוד בס"ד, בהקדם דברי הלבוש, שבחנוכה אינם ימי משתה ושמחה כי אם הלל והודאה, כי לא רצו האויבים להשמידנו כי אם להעבירנו על דתנו רח"ל. ולא כמו בפורים שאז היתה הגזירה להשמיד להרוג ולאבד. והקשה הט"ז (בסי' תרע) דאדרבא גדול המחטיו יותר מההורגו. — וכתבנו בס"ד (בח' לפורים) להסביר כונת הלבוש, דכיון שבחנוכה היתה רק גזירה לטמאות הנשמות, ע"י שישכיחום תורתך, לכן באותו ענין מזכירים הנס בהלל שהוא טהרת הנשמה והדבקותה למקורה ושורשה להדבק בהש"ת. ובפורים שהיתה הגזירה על הגופים ניתנו המצוות לגוף למשתה ושמחה ומשלוח מנות וכו'. — וא"כ עיקר שמחת הנצחון בחנוכה היתה שמחת הנשמה, והזכר הטוב ביותר לה הוא בנר, הרומז לנר ה' נשמת אדם.

(ד) אי נמי י"ל דהיינו טעמא שקבעו זכר לנס הנצחון ע"י נר. כי הכח המבטל את הסט"א הוא אור ואש הקדושה, כמ"ש והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש. — [דהיינו שהאש והלהבה ביחד מבטלים ושורפים הקש, וזה בלי זה אינו יכול. כמ"ש כק"ז החת"ס בתורת משה (דף כט. טור ב' ד"ה וישב) שביקש יעקב לישב בשלו'ה' שימולא השם, כי יד על כס י-ה, ועם אותיות ו"ה, הנמצאים בתיבת בשלו'ה' יתמלא שם הוי', והוא ע"י כח בית יעקב אש ובית יוסף להבה. אבל קפץ עליו רוגזו של יוסף, שנפרד ממנו, ובאש לבד אין כח בלי הלהבה]. — לכן לזכר נס הנצחון של הקדושה נגד הסט"א, מדליקים נר, לרמז כי כח האש והלהבה של יעקב ויוסף עמד נגדם להכניעם. — ודבר זה נוהג בכל דור, כי אש התלהבות התורה [דיעקב עמוד התורה], ואש קדושת יוסף הצדיק, הם המכניעים הסט"א. והדלקה עושה מצוה, להדליק אורות אלה.

(ה) ויותר בפשטות י"ל בס"ד, דהחשמונאים הכהנים הקדושים מסרו נפשם עבור התורה והמצוות שנמשלו לאור, כי נר מצוה ותורה אור, ובשכר מס"נ הצילם ה', לכן לזכר ההצלה והנצחון מדליקים נר, לרמז התורה והמצוה שעליהם מסרו אבותנו נפשם. — וגם אור זה הוא נצחי בכל דור, דלולא מס"נ אבותינו הק' ומסירות נפשינו אנו, היינו ח"ו נטבעים בין אוה"ע. ואור התורה והמצוה נותן לנו קיום באורך גלותנו, ובזכותם ירום קרננו על כל שונאינו.

ואחז"ל (שבת קל.) תניא ר"ש בן אלעזר אומר כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה בשעת גזרת המלכות "כגון" עכ"ם ומילה, עדיין היא מוחזקת בידם. — ואמרו "כגון" אלה, כי ישנן עוד מצוות שישראל מסרו נפשם עליהן, כמאחז"ל (ויק"ר לב, א) שבשעת השמד אמרו א' לשני, מה לך יוצא ליסקל, והשיב על שמלתי את בני, מה לך יוצא לשרף, על ששמרתי את השבת, מה לך יוצא ליהרג, על שאכלתי מצה, מה לך לוקה בפרגל (או לידקר בפורגון), על שעשיתי סוכה, על שנטלתי לולב, על שהנחתי תפילין, על שהטלתי תכלת, על שעשיתי רצון אבא שבשמים, הה"ד (זכריה יג, ו) ויאמר אליו מה המכות האלה וגו', ואמר אשר הוכיתי בית מאהבי, מכות האלה גרמי לי להאהב לאבי שבשמים עכ"ל.

וכל המצוות האלה מוחזקות הן בידינו, בזכות מסירות נפש אבותנו וקדמונו. וכשאנו מדליקים הנר הא' (ביום הראשון, ובכל יום כשמגיעים לנר הא'), אנו מודים להשי"ת על ההצלה והנצחון שהיה בזכות מסירות נפשם על התורה והמצוה, ועל שנותן לנו בכל הדורות כח וגבורה למסור נפשנו על נר מצוה ותורה אור.

(ו) ויש במושג של "מסירות נפש" כמה וכמה מדרגות, קצהו האחרון הוא למסור נפשו לה' בפועל ממש, כהמדרש הנ"ל ליסקל לשרף וליהרג. — אבל "מסירות נפש" מתחילה ממסירות רצונו לה', כדמתרגם אונקלוס, אם יש את נפשכם (פ' חיי שרה כג, ח) אם אית "רעוא" בנפשכון. וכל ביטול רצונו ותאוותו ונוחיותו, מפני רצון השי"ת, נכלל בגדר מסירות נפש. הן בשב ואל תעשה, לרסן עצמו מלמלא רצונו, והן בקום ועשה להתאמץ יותר ממה שגופו רגיל. — כל כוחות אלה השרישו אבותנו בנו במסירות נפשם בפועל תמיד, ובזכות אבותנו יש גם בנו כוחות אלה. וזה מזכיר לנו הנר הראשון בחנוכה, וברטט אנו מדליקים אותו ותפלה חרישית בלבנו, יהי ה' אלקינו עמנו כאשר היה עם אבותנו, אל יעזבנו ואל יטשנו.

[דרשות ומאמרים חלק ב מאמר כט אות ב]

סימן רה

בקו' הפנ"י על נס פך השמן הרי טומאה הותרה בציבור

בגמרא (שבת כא:) מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסליו וכו' וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד וכו' נעשה בו נס וכו'.

פירש"י מאי חנוכה על איזה נס קבעוה עכ"ל. ולשון השאלה תמוה קצת, וכי לא ידעו חכמי הש"ס שהיו מאות שנים אחרי נס חנוכה, על איזה נס קבוע יו"ט דחנוכה.

ויל"פ עפ"ד מהר"ל מפראג ז"ל שהיו כאן ב' ניסים, העיקר היה נס הנצחון, שהשמידו וגירשו את

הרשעים האכזרים היונים ימ"ש, שגזרו גזירות קשות ואכזריות, ובלבד להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך. והחזירו הכהנים הקדושים את העטרה ליושנה, והוסיפו עוד גדרים וסייגים לשמירת וקיום התורה"ק. ואם כי היה זה נס עצום, להמעין במגילת אנטיוכוס, שנמסרו רבים מאד מאד כחול הים, ממש לא יספרו מרוב, מזויינים בכל כלי המשחית החזקים ביותר, ביד קומץ קטן של כהנים קדושים וטהורים, חובשי ביהמ"ד שאולי מעולם לא החזיקו חרב בידם. בכל זאת היה הנס נראה כעין מלובש בדרך הטבע, כי סוף סוף נצחו אותם במלחמה בחרב וחנית. — לכן עשה לנו ה' נס השמן, שהוא לגמרי למעלה מדרך הטבע, שאין לו שום שייכות לתלותו בטבע הבריאה, בכדי להודיע ולגלות שגם נס הנצחון, לא היה בו שום כחי ועוצם ידי, כי אם הכל נס מן השמים עכתוד"ק (ראיתים מובאים ולא ראיתי בפנים הספר).

ומיושבת בזה הקושיא הידועה של הפני יהושע (שבת כא:) למה היה צורך בכלל בנס השמן, הרי טומאה הותרה בציבור, ותרץ על נכון דאה"נ כן הוא מעיקר ההלכה, אבל הקב"ה הראה לנו חיבתו בהזמינו לנו שמן טהור לחנך בו המנורה וביהמ"ק.

ולפ"ד מהר"ל יש להוסיף ולומר, שעיקר הנס היה הנצחון, שהכריתו את מלכות יון הרשעה. אבל היה נס זה מלובש קצת בטבע. שהרי אחזו הכהנים הקדושים בחרב וכלי קרב, ונצחום בדרכי מלחמה. ולכן אומות העולם יכולים לומר ח"ו לפי שיטתם של כחי ועוצם ידי, שהיו החשמונאים המכבים גבורים אדירים שלא היה כמותם בכל העולם. ולכן במכוון עשה הקב"ה את נס השמן שהוא לכו"ע למעלה מדרך הטבע, כדי שיבא נס זה וילמד גם על נס הנצחון, שגם הוא היה למעלה מהטבע, למרות שהתלבש בדרכי מלחמה. והכל להוציא מלבם של היונים, שרצו לעקור ח"ו מישראל את האמונה והבטחון בה', ולכן ציוו לכתוב על קרן השור וכו' (וכמו שנתבאר לעיל). שלא כן הוא, ולעולם לא יצליחו לנתק את ישראל מאביהם שבשמים, אלא מאמינים בני מאמינים הם, שהקב"ה לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים.

והנה המאירי (כא: בד"ה ונחזור לענין הנס) כבר קדם את הרב"י ועמד בקושייתו, וכתב וז"ל ולילה הראשון שלא היה שם נס השמן, מברכין על הגאולה, ועל הודאת מציאת הפך, ושאר הלילות על נס השמן וכו' עכ"ל עיי"ש, ולפי דבריו הרי ב' ענינים אלה נסים מלובשים בטבע הם, ולכן עשה הקב"ה את נס השמן, ללמד עליהם, וכמו שנתבאר.

ורואים אנו רעיון זה גם בתפלת על הניסים, שבעיקר מזכירים שהקב"ה רב ריבנו ונקם נקמתינו ומסר גבורים ביד חלשים וכו' ועשה תשועה גדולה וכו' ואח"כ הדליקו נרות בחצרות קדשך, שזה הוא לגילוי מילתא על נס הנצחון.

וא"כ זהו ששואלת הגמ' מאי חנוכה על איזה נס קבעוה, דבודאי ידעו מנס חנוכה, אלא היתה השאלה איזה נס הוא העיקר להודות עליו, אם הנס שבדרך הטבע של הנצחון, או הנס שלמעלה מהטבע של

שסב

המנורה. — ומתרחש ששניהם אמת, ואחד צריך לשני, עיקר הנס שגברו מלכות בית חשמונאי ונצחום, ונטפל לזה נס השמן שבדקו ומצאו רק פך אחד וכו'.

ומתפרש בזה היטב לשון הרמב"ם (בסוף הל' חנוכה) מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך האדם להזהר בה, כדי להודיע "הנס", ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו על "הנסים" שעשה לנו עכ"ל. שפתח בלשון יחיד להודיע "הנס", ומסיים בל' רבים והודיה על "הנסים". — אלא שהדלקת נר חנוכה הוא להודיע "נס" השמן, ועי"ז מוסיפים בשבח על "הנסים" שהוא נס הנצחון ונס השמן. וראה בקדושת לוי (בדרושים לחנוכה, שבסוף פ' מקץ, ד"ה הטעם) שהסביר למה בחנוכה ופורים מברכים שעשה נסים וכו', ולא בפסח שהיו בו הרבה נסים גלויים. אלא שנסי חנוכה ופורים היו ע"י אשה (אסתר ויהודית) שהיא בחי' מקבל (ולא משפיע), כלומר שהנס היה מלובש בטבע, ועי"ז צריך לברך להודיע ולגלות הנס, אבל בפסח היה לגמרי למעלה מדרך הטבע, ולכן לא תיקנו ברכה זו, כי נוסח הברכה הוא: בימים ההם "בזמן הזה" ר"ל בטבע הזמן.

[אגדות הש"ס, ח"א על מס' שבת דף כא:]

סימן רו

ביאור דברי הספה"ק שבחנוכה מתגלה האור הגנוז

והנה מובא בספה"ק קדושת לוי ובני יששכר (מאמר תורה אור, אות י"ג) שבחנוכה מתגלה האור הגנוז בתורה. — ונלע"ד להבין דברי קדשם לפי קט שכלי. עפ"י מאמרם ז"ל (חגיגה יב.) ומובא ברש"י (ר"פ בראשית) אור שברא הקב"ה ביום ראשון, אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל בדור המבול וכו' שמעשיהם מקולקלים, עמד וגנזו לצדיקים לעת"ל. — ואין הכונה לאור המאיר מהשמש, שבאור כזה אי אפשר לראות יותר רחוק מראיית העין. אלא היה בעולם מאיר אור עליון, אור גילוי השכינה, שבו היה אפשר לראות בכל קצוי עולם. כי מחמת זכות וטהרת האור הזה, היה למעלה מהגשמיות. וכיון שלא היה העולם ראוי לו, נגזז לעת"ל. ומקצת מאור זה, שיש בו אור הקדושה, אור זיו השכינה, מאיר באור נר החנוכה. כי היה בכח הכהנים הק' לקבוע ולעשות ימים אלה לימים טובים, שתאיר בהם הארה עליונה קדושה, ויוכל לקבל אור זה, המקיים מצות נ"ח עם הלל והודאה לה', אשר אז תכלה נפשו לאלקים, ויושפע אז מאור עליון זה.

[מתוך אגדות הש"ס, ח"א על מס' שבת דף כא:]

סימן רז

לאור הגנוז זוכים ע"י עמל התורה

היסוד יוסף (פרק פ') כתב: ובהרבה מקומות מצינו שקדושת נרות של מצוה חביבה לפני הקב"ה,

כמאה"כ באורים כבדו ה', וכל נר הדולק לדבר מצוה יש בו קדושה גדולה ונפלאה, ואילו היינו זוכים להשגת רוח הקודש, היינו מבינים ומשיגים ע"י דליקת הנר הרבה דברי עתידות, שהנר של מצוה מתנבא כמו הנביא המתנבא עפ"י ה', ואין אנו זוכין להבין הנביאות של הנר מצוה. והענין כי בכל נר של מצוה נמשך בו קדושה עליונה, ומעורר למעלה הדלקת בוצינן קדישין [אורות וספירות עליונות] עכ"ל. — [והזכיר שם העובדא שכתב מהרש"ל בהקדמת יש"ש, שהראו לו מן השמים הורמנא לספרו ע"י נר, כי בעסקו בספרו דלק לפניו נר קטן שעמד להכבות, ונעשה נס ודלק זמן רב. והזכירו גם בשם הגדולים].

אכן בכל זאת מצאנו ענין מיוחד בנר חנוכה, יותר משאר נרות מצוה, והוא הנזכר באריכות בבני יששכר (כסלו, מאמר תורה אור, מאות י"ג והלאה) בשם הרוקח ומהר"ל מפראג והרבי ר' פנחס מקאריץ ז"ל שיש ל"ו נרות בחנוכה, כנגד האור הראשון הגנוז ששימש ל"ו שעות, שבאור הראשון הביטו בו מסוף העולם ועד סופו, וגנוז הקב"ה לצדיקים לעת"ל, והיכן גנוז בתורה, דכל מה שאדם רואה בכל פעם דבר חדש בתורה הוא מהאור הגנוז. וכל א' כפי עסקו ועמלו בתורה וע"י אור הגנוז יכול להביט בכ"פ נסתרות וכו'. ולכן הצדיקים רואים ראייה רוחנית למרחוק גם בעולמות העליונים, כ"א כפי השגתו בתורה. וע"כ מוסיפין והולכין כבית הלל, להורות שכל מה שמוסיף האדם ימי התעסקות בתורה, יתרבה לו האור. ובכל חנוכה בשעת הדלקת הנרות מתגלה הארה מן האור הגנוז, עכת"ד בקיצור.

והדברים הם עמוקים כבשונו של עולם, שאין לנו מושג בהם. אבל דבר אחד אנו רואים, שבנר חנוכה אסור להשתמש לאורו, משא"כ בשאר נרות, דשבת והבדלה וכו'. ואולי משום הענין הנעלה המיוחד שבנ"ח, שלא רק שיש בו קדושה כמו בשאר נרות, אלא שיש בו הארה מהאור הגנוז הנפלא. ולאור זה זוכים ע"י עמל התורה, אבל התורה צריכה להיות לגמרי לשמה, בלי שום פניה והנאה עצמית, של קרדום לחפור בו, או עטרה להתעטר בה, ולכן גם נ"ח אשר בו מתנוצץ האור הגנוז שהאדם משיג ע"י לימודו בתורה, אסור להשתמש לאורו כלל, דר"ק והבן.

ומכאן נדע ונתבונן גודל האושר והזכות שניתנה לנו, שפתח לנו הקב"ה גנזי המלך, הגנוזות וסגורות מעיני כל חי, ונתן לנו רשות להציץ מן החרקים לתוך תוכו של גנוזתיו, של הגניזה העליונה. וזה ע"י עסק ועמל תורה לשמה. אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלנו.

וכמו בנר חנוכה שנר אחד הדלוק בחוץ מאיר למרחקים, ועושה פרסומי ניסא גדול לכל הולכי הרחוב, ומתפרסם הדבר בכל העיר. כן ת"ח אחד היושב בד' אמות של הלכה, ומביט באור הגנוז בתורה, להשיג עומק התורה הקדושה, הרי הוא מאיר לעולם כולו בקדושת התורה, והשפעתו רבה במישרין ובעקיפין גם בעוה"ז, שרבים ממנו ילמדו וכן יעשו.

[מתוך אגדות הש"ס, ח"א על מס' שבת דף כב.]

סימן רח

סגולת לימוד ספרי מוסר בחנוכה

ובית הלל סוברים להוסיף בנרות, כנגד הקדושה שהתגברה ונתוספה אז בימי החשמונאים. ובזה נפעול גם בימינו בכח ובסגולת המצוה, להרים קרן הקדושה. הריזה לימוד גדול לנו לכל החיים, להדליק בעצמו את אור נשמתו, בבחי' נר לכל אחד ואחד. להתעורר על ידי ספרי מוסר ולהתרומם בעבודת ה'. כי מי שילמוד בימי חנוכה בענייני אהבת ה' בספרי רבותינו, תתעורר נפשו ביתר שאת לאהבה אותו ית', כשיתבונן באהבה שגילה לנו הקב"ה בנסים שעשה לנו. [מתוך דרשות ומאמרים חלק ב מאמר כח סוף אות ג]

סימן רט

חנוכה מסוגל להצלחה בתורה

כל מה שהימים מקודשים יותר, יש יותר סיעתא דשמיא לעסוק בתורה ולהצליח בה. ולכן ידוע מהזוה"ק (פ' שלח דף קעג:) שהמחדש חידוש בתורה בשבת, מעטרים לאבותיו בג"ע בעטרה. — וימי החנוכה הרי הם ג"כ מקודשים יותר מימי החול הרגילים, ואסורים בהספד ותענית וכו'. וא"כ ההצלחה בתורה בהם יתירה מבכל השנה. — ובחנוכה אפשר להשיג אפילו האור הגנוז בתורה בפנימיותה ובסתריה.

[מתוך דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מ, ד"ה כל, וד"ה בשו"ע]

סימן רי

ימי החנוכה הם ללימוד התורה

כתב הרמב"ם (הל' חנוכה ג, א) בבית שני כשמלכו מלכי יון הרשעה, גזרו גזירות על ישראל, וביטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות וכו'. — וכן בהודאת "על הניסים" אנו אומרים שעמדו על ישראל להשכיחם תורתך וכו'. — ומשום כך, בימי חנוכה שעיקרם להודות ולהלל על התשועה של ישראל, שחזרו לתורה ומצוות, הזמן המתאים הוא לעסוק אז בתורה. וכן הורה מרן החתם סופר ז"ל, ככתוב בספר מנהגי החת"ס (ט, א) בחנוכה הזהיר להתעסק בלימוד תורה יותר מבשאר הזמנים, והקפיד מאד על שמבלים ימים אלו בדברי שחוק, כי אמר שעצת

היצה"ר הוא להפריע את העם מעבודת ה' ומתלמוד תורה בימי חנוכה וכו', והלימוד הוא ענין גדול בזמן הזה, כי אז נמסרו סודות התורה למשה רבינו ע"ה עכ"ל [מקור לזה ראה בקובץ אוצרות הסופר (ח"י עמ' צו) שי"ל בלונדון]. — ודבר זה נזכר בעוד ספ"ק. — ויש לרמז עוד מקור ממש"כ בס' מאיר עיני חכמים (על חנוכה) סי"ן וכסל"ו שניהם גימטריא שוה קכ"ו, דבסיון היתה נתינת התורה שבכתב ושבע"פ, ובכסליו תורת הנסתר שנמסרו אז למרע"ה.

ב

וכיון שלימוד התורה קשור לימי חנוכה וכו"ל, לכן כדאי להזכיר דברי הקדושת לוי (בקדושה שניה לחנוכה) שכתב שבכל יו"ט ע"י קדושת היום נפתחו שערי האורות והחסדים למעלה, ואח"כ כל א' ע"י עשיית המצוות שבאותו יו"ט ממשיך האורות והחסדים למטה, ותלוי בכונתו, שאם מכיון ושמוח הרבה בעשיית המצוות, הוא ממשיך שפע רב לכל העולמות, וההיכלות, והנשמות, והמלאכים, ויש לו לשמוח הרבה, וכיון שבאה נשמתו למעלה, מכבדין אותה על שהמשיכה שפע רב מהבורא ית"ש, ואומרים לפניה אשרי העם שככה לו, אשרי העם שה' אלקיו. — וכן בחנוכה בצדקת מתתיהו ובניו גרמו שלמעלה נפתחו שערי החסדים והנסים והנפלאות ואהבת ה' לעמו ב"י וז"ש "עשאוּם ימים טובים", שנפתחו למעלה האורות והאהבה לישראל, ושוב "וקבעום בהלל והודאה" שע"ז אנו ממשיכים אותן האורות למטה, עכתוד"ק.

ג

וכן הוא בלימוד התורה"ק, שהקב"ה יהיב חכמתא לחכימין (דניאל ב, כא), ומשפיע בכל השפעת התורה לעמו ישראל, כמש"כ החת"ס (בדרשות ח"ג דף יז.) לפרש הגמ' (ע"ז ג:) ג' שעות הראשונות של היום הקב"ה עוסק בתורה, שהכונה שמשפיע בכל יום שכל ובינה לכל ההוגים בתורה באותו יום, חלקו המוכן לו מהר סיני עיי"ש הבאנוהו במשנ"י מאמרים (ח"א עמ' ר:).
זאת אומרת שהקב"ה פותח שערי השפעת התורה, כעין שפותח שערי האורות בכל מועד, והמשכת השפע הוא על ידינו, שאם לומדים תורה בשמחה רבה [כמש"כ האגלי טל (בהקדמתו) שהשמחה היא חלק מלימוד תורה"ק] ובחשק נמרץ, ובעיון וריכוז כל חושיו וכוחותיו, אז ממשיך על עצמו שפע רב של חלקו בתורה, וגם חלקים של אנשים אחרים שאינם לומדים (כמ"ש החת"ס הנ"ל). — משא"כ אם לומדים ברפיון, ובלי הריכוז המלא, הגם שממשיך שפע תורה, אבל לא שפע רב כזה הנ"ל.
[מתוך דרשות ומאמרים חלק ג מאמר מב]

סימן ריא

הימים מסוגלים להאיר באור התורה — ושעה של תורה בימי חנוכה, חשובה בכפליים
בגמ' (שבת כא:) ב"ה אומרים מוסיף והולך, וב"ש אומרים פוחת והולך. — יש לומר דאלו ואלו דברי

אלקים חיים, כי הנה יסוד מצות נר חנוכה היא השראת השכינה עלינו, שהיא זכר למנורה שהיא עדות ששכינה שורה בישראל (שבת כב). שכיבו הרשעים, שרצו לעשות אותנו ח"ו ככל הגויים וחזרו והדליקו אותה הכהנים הקדושים, שהחזירו העטרה ליושנה להעמיד הדת על תילה, ולהחזיר את השראת השכינה לישראל. ולזכר השראת השכינה ע"י המנורה, גם ע"י מצות נר חנוכה משרים השכינה עלינו [ועל זה מיוסדות כל כוונות רבינו האר"י הקדוש ז"ל בנ"ח, להשפיע לשכינה הק', ולהעלותה].

ע"י הדלקת נר חנוכה מעוררים השכינה הק' לשרות עלינו, ובכל יום ויום מתוספת הקדושה, והשראת השכינה ביתר שאת, ולכן לבית הלל מוסיף והולך דמעלין בקודש. — ובד בבד בתוספת הקדושה מתמעט החושך ובורחת הסט"א, שאותה אין דרך אחר לגרש, כי אם ע"י תוספת קדושה, ומה שיש יותר אור, מתמעט החושך, וכיון שבתוקף הצרות והגזירות החשיכו היונים עיניהם של ישראל, כמאחז"ל במדרש רבה (ב"ר ב, ד) וחשך על פני תהום, זו גלות יון שהחשיכה עינינו בגזירותיהם. ובכל יום של אור תורה וקדושה מתמעטת הסט"א, סברי ב"ש שלזה צריך לעשות זכר במצות נ"ח, שמתמעט והולך.

החושך שהיונים רצו להחשיך אותנו, היא השכלתם הטמאה, רדיפת הגשמיות ותאוות עוה"ז, וכפירה רח"ל והפקרות. וגזרו על זה כל מיני גזירות קשות רעות ומשונות, אשר כל מגמתה לנתק אותנו ח"ו מהקדושה ומהשראת השכינה, ולהכניס בנו זוהמתם וטומאתם, כגון כל בתולה הנשאת תבעל להגמון תחילה (כתובות ג:) שכ' בצדקת הצדיק שרצו בזה להכניס בנשים את שיקוץ טומאתם שע"ז כל זרע ישראל נפגם ח"ו. — והכהנים הקדושים פינו את היכליך מטומאת היוונים, והדליקו נרות נשמות ישראל, בחצרות קדשך. אור התורה חזר והאיר בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובבתי כל ישראל, ובכח זה ביטלו וגירשו את החושך והסט"א.

וזה מתעורר בכל ימי חנוכה, כשאנו מודים ומהללים להקב"ה, וע"ז נדבקים בו, בשירות ובתשבחות בפה ובלב. הננו מוסיפים והולכים בכל לילה ויום להדבק בה' ובתורתו ומצוותיו. וע"ז הסט"א פוחתת והולכת, עד שיגיע הזמן, במהרה בימינו, שתבטל לגמרי, וכל הרשעה כולה כעשן תכלה. וזה שכתוב בספר מנהגי החת"ס ז"ל, שעורר תלמידיו להוסיף שקידה בימי חנוכה, כיון שהימים מסוגלים להאיר באור התורה. — וכל שעה של תורה בימי חנוכה, חשובה בכפליים. — גדול זכותם של שקדני התורה, ושל מזכי הרבים הגורמים לכך. שמאירים לישראל בנר מצוה ותורה אור. ימי חנוכה הם "ימים טובים בהלל והודאה" (שבת כא:), להודות על הנסים שהקב"ה עשה לנו בעבר, ועושה עמנו בהווה, שחיי עולם נטע בתוכנו, ות"ל לא תמוש התורה מפינו ומפי זרעינו, וזרע זרעינו, מעתה ועד עולם. — ואור זה שהדליקו אבותינו, בדור החשמונאים, הולך ומאיר בלי הפסק מאז ועד עתה. ומחנוכה והלאה צריכים אנו להיות בבחינת "מוסיף והולך".

להוסיף בתורה, ברגש וכונה בתפלה, בטהרת המדות, והתנהגות בקדושה, שע"ז החושך פוחת והולך, והאור הקדוש מוסיף והולך.

נר חנוכה היא המצוה היחידה שהפירסומא ניסא הוא כ"כ גדול, שמדליקים בפתח הפונה לרה"ר, להאיר החוצה, להודיע הנס לכל באי עולם. — וכשבתי המדרשות מלאים מלומדי תורה, וקולו של יעקב, ושל צעירי צאן קדשים, נשמע ברמה, וחכמות בחוץ תרונה — הרי זה ג"כ פירסומא ניסא גדול. שלא היונים בלבד עמדו עלינו לכלותינו, אלא שמאז בהרבה דורות עמדו עלינו, ה' ישמרנו, והקב"ה מצילנו מידם, ועדיין מאיר האור הגדול שהדליקו החשמונאים בימי חנוכה, ובאור זה, של נר מצוה ותורה אור, ניסע ונלך לקראת ביאת משיח צדקנו, שאז באור חדש על ציון יאיר לנו הקב"ה, בב"א.

[עה"ת, חלק א דרושים לחנוכה, עמ' קעג-קעד]

סימן ריב

ימי חנוכה מסוגלים להתקרבות לד' ולתקן פגמי נפשו בנתינת צדקה ודביקות בתורה

במדרש (על מקום מדרש זה ראה דרשות חת"ס דף סד.) הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים (שה"ש ז', יד.), הדודאים נתנו ריח זה ראובן, ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה שעל הפתח. — וכבר הלכו בו נמושות לפרשו כל אחד לפי דרכו בקודש. [עי' דרשות חת"ס דף פה: כת"ס פ' ויצא דף נ"א, ועוד].

יל"פ מדרש זה כפשוטו בס"ד על פי המובא בספרים הקדושים כי בכל חנוכה מתעוררת הארת הנס כבימים ההם כן בזמן הזה (כמבואר בקדושת לוי), ולכן ימי חנוכה מסוגלים להתקרבות לד', ולתקן פגמי נפשו בנתינת צדקה ודביקות בתורה (כמבואר ביסוד ושורש העבודה), כי בימים אלה מאירה בהם הארה מהאור הגנוז (כמבואר בבני יששכר), והוא המאיר לנשמת ישראל להכניס בהם הארה ורוח טהרה. — והנה הראשון לבעלי תשובה הי' ראובן, כמשאחז"ל במדרש (פ' וישב פד, יט) עה"פ וישב ראובן אל הבור, א"ל הקב"ה לראובן מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחילה, חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תחילה, ואיזה זה הושע שנא' שובה ישראל עד ה"א. וא"כ זה המרומז במדרש, הדודאים נתנו ריח זה ראובן בעל התשובה, והעושה תשובה מתקבל ברצון כריח ניחוח. ומתי הזמן המסוגל, כשעל פתחינו כל מגדים זה נ"ח שעל הפתח, שאז אור נר החנוכה מאיר לתוך נשמת ישראל הארה קדושה, המעוררת אותנו לתשובה ולתיקון פגמי הנפש, ועוזרת להתקבל ברצון לפני אדון כל ית"ש. [דרשות ומאמרים חלק א מאמר נ אות ב]

סימן ריג

הפרשת חלה מסופגניות

בס"ד כ"ג טבת תשנ"ח פעה"ק ירושלם תובב"א

שוכט"ס לכבוד המופלג בתורה, עוסק בה תדירא, כחשיכה כאורה, ה"ה הרב יוסף פרסיה הי"ו לא"ט. אחדשת"ה, ע"ד שאלתו בסופגניות [שאוכלים בחנוכה, ובל"א "לאטקעס"] שנילושו לישא רכה, והפרישו חלה מהעיסה, ואח"כ טיגנום כרגיל בשמן עמוק שזה נחשב לבישול. ושוב הכניסום לתא הקפאה [פריזר], וכשרוצים לאכלם מכניסים אותם לתנור אפיה להפשירם מהקור. — וחושש כב' שמא החימום בתנור נחשב לאפיה, לחייב להפריש עוד הפעם חלה.

וספיקו הוא, דנחלקו הראשונים (בטור יו"ד סי' שכט, ג) ר"ת וסיעתו סוברים דעיסה עבה שנילושה על דעת לבשל במים או בשמן, חייבת בחלה, דכבר נתחייבה משעת גלגול. [ולפ"ז שפיר הפרישו חלה בלישה ויצאו יד"ח, דסופגניות מעיסה עבה הם]. — ור"ש וסיעתו סברי דאפילו עיסה עבה, אם בדעתו לבשלה או לטגנה פטורה, ובשר"ע (שכט, ג) פסק כהר"ש שפטורה, והש"ך (סק"ד) חש לר"ת להפריש בלי ברכה. — וא"כ להר"ש לא חל שם חלה על מה שהפריש בלישה. וא"כ באפיה שאח"כ בתנור נתחייבה, ועליו להפריש שנית. או דילמא כיון שכבר הפריש חלה בלישה, הגם שהיה אז להר"ש בפטור, ולא הוי חלה ומותרת לזר, בכ"ז א"צ להפריש שנית באפיה.

ראשית נראה שאין כאן בית ספק כלל, ויצאו יד"ח בהפרשה ראשונה, דההכנסה לתנור אינה אפיה כלל, רק הפרשת ההקפאה וחימום, כמו במכשיר מיקרוגל, דאפיה היא כשקרמו פניה (שבת יט: ולז:), [וכן בתוספתא (שלהי חלה) ספינה שבאה מחו"ל לא"י עד שלא קרמו פניה וכו'], אבל בסופגניות אלה נשארות מבושלות כמו שהיו, ואין שום קרימה עליהן, רק שמתחממות. — וא"כ לר"ת כבר הפרישו חלה בלישה, ולר"ש בתחילה היתה עיסה זו פטורה מחלה, ועכשיו נשארה בפטור. ולהש"ך שחושש להחמיר כר"ת, הרי שפיר הפרישו כבר בלישה. [ותוריתא דנהמא אין כאן, שזה רק בפתיית לחם (עי' ברכות לז: וש"ע או"ח קסח, י) וע"ע בחזון איש (או"ח סי' כו, א) דיש תרי תוריתא דנהמא עייש"ה ואכמ"ל].

ואם יש להסתפק, ה"ז באטריות, שמבשלים אותם ואח"כ אופים מהם "קוגל", כמו שהזכיר כת"ר. שלדעת הר"ש אם לשו עיסה עבה על דעת לבשל, דהיינו לאכול האטריות המבושלות, והפרישו חלה. ונמלך לאפותן לקוגל, אם חייב בהפרשה שנית, כיון שהלישה שהיתה על דעת לבשל פטורה מחלה, ולא חל שם עליו. — וספק זה יכול להיות רק באטריות שעושים בבית, ולשים על מנת לבשלן, מה הדין בנמלך לאפותן. אבל האטריות של המאפיות הן נעשות לכל מה שיעשו הקונים מהם. וכיון שיש הרבה המשתמשים באטריות לקוגל, לשבתות ולשמחות, א"כ לישתן היא גם על דעת לאפותן, ושפיר יצאו ידי חובתם בהפרשה בעת הלישה, כיון שאז גם להר"ש היו חייבות בחלה, וחל שם חלה על

ודוגמא לזה, שמעשה הנעשה למי שירצה לקנות, ה"ז כאילו עשאו הקונה. יש לראות מהשו"ע (י"ד צט, ה) שאם עבר וביטל איסור לכתחילה, אסור למבטל ולכל מי שנתבטל בשבילו. ובחידושי רעק"א מביא תשו' הריב"ש (סי' תצח) שאם ביטל על הסתם למי שירצה לקנות, הרי הוא כמו שנעשה בשבילם ביחוד, ואסור לכולם, אפי' זה שנתבטל עבורו לא ידע מזה עכ"ד. — וה"נ אם בית חרושת העושים אטריות למכור, לשים במחשבה לכל מה שיעשו הקונים, מועילה מחשבתם לקונים, והוי כאילו לשו הם ע"ד לאפות ושפיר הפרישו אז חלה. — כך שספק זה הוא רק בעיסה שלשים בבית, לצורך אטריות לאכילה בבישול בלבד, מה הדין להר"ש אם אפה מהן קוגל, וכו"ל.

והנה הדרכי משה (שכט, ב) כ' בשם מרדכי (פ' כל שעה, דף רנו ע"ד) דלר"ת עיסה שעושין ל"לוקשיין" [אטריות] חייבת בחלה, ולהחולקים [ר"ש וסיעתו] פטורה. — [ומש"כ דלרבינו יונה אף לר"ת פטורה, השיג עליו הפנים מאירות, שבפ"ש (שכט, א), אבל בגידולי הקדש (סק"ב) הסכים לד"מ, וכן בחזו"א (י"ד סי' קצט, ה)]. — זה רק באטריות הנאכלות מבושלות, דלהר"ש נילוושה העיסה ע"ד לבשל, ואכן נתבשלה, לכן פטורה. [וכמו שכתבנו לעיל שבנעשו בבית (או אפי' בפלטר) רק ע"ד לבשל, משא"כ הנילושות בבתי חרושת ע"ד הקונים וכו"ל]. ואם אח"כ ימלך לאפותן לקוגל, תתעורר השאלה, אם הפריש החלה בהיותה פטורה, אם יפריש עוד הפעם. — ובזה כתב בס' תורת הארץ להג"ר משה קליערס ז"ל גאב"ד טבריא (פ"ד סוף אות צד) דאם בעת הלישה היה בדעתו שלא לאפותה, אף אם הפריש לא הוי חלה, כיון דפטור עתה, ואם נמלך אח"כ ואפאה, צריך להפריש עוד הפעם אחר האפיה, דהשתא נתחייב בחלה עכ"ד.

אכן נדון התורת הארץ אינו דומה לגמרי לנדון דידן. כי הוא איירי בלש ע"ד לבשל, ונמלך ואפה. ובנדו"ד לש ע"ד לבשל האטריות, ובאמת בישולן, רק אח"כ אפאן אחרי בישולן. ובזה יל"ע אם אחרי הלישה לשם בישול, ואח"כ הבישול, שוב מתחייבות בחלה ע"י אפיה. — ולכאורה פשוט שיש אפיה אחרי בישול, כמש"כ המג"א ומובא במשנ"ב (שיח סקמ"א) שיש צלי אחר בישול. וא"כ אתי האפיה ומבטל הבישול [או מוסיף עליו] ומתחייב כעת בחלה. — ובמשנה ראשונה (חלה פ"א מ"ו) כ' דאם אחרי הבישול לשו ואפאו בתנור, הוי תחילתה סופגנין וסופה עיסה וחייבת עיי"ש. אכן שם איירי שאחרי הבישול לש מחדש ואפה, וא"כ עשה עיסה חדשה אחרי הבישול, והוי ראשית עריסותיכם. אבל כאן באטריות, אותן מבושלות מערב עם תבלינים ומניחין בסיר ואופה, ואינו לש מחדש. ואולי גם עירוב זה עם תבלינים הוי לישה חדשה לאפיה, ולכן חייב.

ובמקדש מעט (שכט, ג ובגידולי הקדש שם) כ' דכשעשה עיסה ע"ד לבשלה ובישלה, ה"ז נפטרה מחלה, ואינה חוזרת להתחייב ע"י אפיה, מפני שנאכל מתוך בישולו עיי"ש. ר"ל שע"י הבישול כבר נגמרה עיסה זו, דראויה כבר לאכילה, ולכן שוב אין מועיל בה פעולת אפיה לחיובה, הגם שבאפיה

פנים חדשות וטעם אחר בא לה. — וא"כ ה"נ באטריות, הרי ראויות לאכילה בעין אחרי הבישול, ופקע מהן חיוב חלה בגמר הבישול, ושוב אין מתחייבות באפיית קוגל. — [וזה רק אם לש ע"ד לבשל ובישל, אבל הלש ע"מ לאפות קוגל, הגם שצריך לבשל לפני האפיה, אין הבישול פוטר מחלה, אלא הוא חלק מהאפיה, וחייב בחלה].

והב"ח (שכט) הביא דברי מהרי"ל (הל' פסח בדין חלה יב:) דצריך לברך בהפרשת חלה זו שנילושה ע"ד לבשל, והפרישה לפני האפיה. ואף דהוי רק משום שמא ימלך, מ"מ כיון דהכי איתא בירושלמי (חלה פ"א ה"ד) דמחשש שמא ימלך הצריך ר' מונא להפריש חלה, א"כ תקנתא דאמוראים היא ויש להפריש ולברך עכ"ד. והסכים עמו הט"ז (סק"ה). — אמנם דעת הפרישה (וכן בדרישה) שלא לברך על חלה זו.

להסביר הדעות אם לברך או לא, יש לחקור בכונת הב"ח (לפ"ד מהרי"ל), מה החיוב בעיסה זו שנילושה ע"ד לבשל, להפריש ממנה חלה לפני שאפאה, אם החיוב מתקנתא דרבנן הוא מטעם שמא ימלך, ומחויב זה יש לברך, וכן ס"ל לב"ח. — או שהחיוב יתחיל כשיאפו העיסה, אבל לפני כן אין לברך, דרק כשיאפו נאמר שהוברר הדבר למפרע שהלישה היתה גם לאפיה. ובחלת חו"ל, ובחלת א"י בזה"ז דהוי דרבנן, אמרינן ברירה דרבנן (ביצה לח.). — ולכו"ע אם הפריש חלה לפני שאפה, כשאפה אח"כ א"צ להפריש שנית. דלהב"ח כך היתה תקנת חכמים שי"ח. ולדרישה הוברר למפרע שנילוש גם לאפיה ונתחייב כבר בלישה.

היוצא לנו מהאמור לעיל:

סופגניות שהופרשה מהן חלה בלישה, אפילו חיממן בתנור אין חייבות שוב בחלה (לר"ת ואפילו לר"ש).

אטריות מבית החרושת נעשו גם לאפיית קוגל וכדומה, וכשמפרישים בביהח"ר א"צ להפריש עוד באפייתן (כנ"ל לר"ת ואפילו לר"ש).

אטריות הנעשות בבית רק לבישול [או מין הנעשה בביהח"ר רק לבישול] והוא לש והפריש חלה ובישלו ואפאו, יפריש חלה שנית (תוה"א ומשנ"ר). וי"א שאם לש האטריות רק ע"מ לבשל, והיו ראויות לאכילה בבישול, הרי אלה נפטרו מחלה בבישול, ואפילו אפאן אח"כ לקוגל אין מתחייבות (מקדש מעט). ומהב"ח שכתב שבנילוש לבישול יש להפריש בברכה, משמע שא"צ להפריש שנית כשיאפה.

למעשה לא שכיח אטריות שיעשו בבית רק לבישול ולא לאפיית קוגל, דבדרך כלל יודעים בבית מראש שיתכן ויאפו אותן לקוגל, וגם בבית עושין בסתמא לכל מה שיצטרך, לבישול ולאפיה, ואם כן ה"ז עיסה עבה שנילושה ע"ד לאפותה, שאפילו אם בישלה באמצע, הגמר שלה היא האפיה שבסוף, ובהפרשת חלה בלישה יצאו יד"ח, וא"צ הפרשה שנית באפיה.

בדשה"ט בברכת התורה, המצפה לישועה קרובה בב"א.

שוב ראיתי מש"כ בזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' קח) ובס' לקט העומר (פ"ד הערה טז, עמ' יח) ומסקנתם להלכה כנ"ל.

[שו"ת חלק ד סימן נו]

סימן ריד

אם מותר לאפות ולאכול סופגניות עם מילוי חלבי

בס"ד, חנוכה תשע"ב

כבוד הרה"ג ר' מרדכי הלוי פטרפרוינד שליט"א.

אחדשה"ט,

בדבר שאלתך אם מותר לאפות ולאכול סופגניות (לאטקעס בלע"ז) עם מילוי חלבי [כגון ריבת חלב]. בשו"ע (יר"ד סי' צג, א) מפורש שפלאד"ן דהיינו עוגה ממולאת גבינה, או פשטיד"א שהיא עוגה ממולאת בשר, מותרים, מפני שניכרים להדיא. וכמו שעיינינו רואות שעוגת גבינה ניכרת מבחוץ, וכן עוגה במילוי בשר – הא לא"ה אסור. אלא שזה מותר רק כשהוא מעט בבית, אבל במאפייה שאופים הרבה לא מהני היכר, וכדאי' בפת"ש (סי' צז סק"ג), ע"ש.

והגם שאין הדרך לאכול סופגניות עם בשר, אבל כקינוח סעודה אוכלים סופגניות. ואם הן חלביות אסורות אחרי אכילת בשר.

והאמנם שעיקר תקנת חז"ל היתה על לישת העיסה בחלב, וכמ"כ עיקר הגזירה היתה שלא יאכל בב"ח יחד, וכאן החשש אינו שיאכל סופגניות חלביות עם בשר, דזה לא שכיח כלל. אבל העיקר הוא להרחיק ממכשול, ואם יאכלם תוך ו' שעות מאכילת בשר יכול להכשל. - ואף שבפת"ש (סי' צז, סוסק"ג) הביא ממהר"ט, שלא גזרו כשהחשש הוא רק שמא יאכל אחריו, רק על אכילה יחד, וא"כ אינו אסור מדינא, אבל להנצל מחשש מכשול, טוב שיהיה בהן סימן שהן חלבי.

הבד"צ דהעדה החרדית פירסמו שחייבים לעשות סימון ניכר על הסופגניות החלביות, עם פסי גבינה רחבים על גביהם. וכן במילוי בשרי שמותר רק בסימון להדיא כנ"ל – ואכמ"ל כעת.

בברכה מרובה

[שו"ת חלק טו סימן צח]

סימן רטו

בישולי נכרים בסופגניות

בס"ד ט' כסלו תשע"ב

שוכט"ס לכבוד הרה"ג החרף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה משה חליוה שליט"א, מח"ס ענפי משה ושא"ס, בק"ק אופקים ת"ו.

אחדשה"ט

ע"ד שאלתו איך לנהוג למעשה בסופגניות (שרגילים לאכלם בחנוכה) לענין בשולי נכרים. כי בכמה ספרים שהזכיר מע"כ נ"י פשיטא להו שיש בהם האיסור, חוץ מספר אחד המתיר, ואין הספרים תח"י לדעת טעמם ונימוקם. — לענ"ד לנו ודאי אסורות סופגניות שעשאן נכרי. דמה יכול להיות ההיתר לאכלן, אולי לאלה שאוכלים פת נחתום גוי (כבשו"ע י"ד קיב, ב) סברו שהסופגניות הן כפת, וזה תלוי איך שעושין אותם. שאם רק במעט שמן במחבת דק, כדי שלא תדבק ותשרף העיסה, ונאפות על המחבת, אז דינם כפת לברכת המוציא וברכהמ"ז, והוי נמי כפת פלטר אם אופה גוי מכינם במאפייתו. — [אבל מניח הרבה שמן דינם כמזונות, והוי בשולי נכרים. ויש כמה חילוקים בזה (עי' או"ח סי' קסח, יד ומ"ב סקס"ט)]. ואצלנו ממלאים במיני מתיקה (ריבה) והוי מזונות].

וא"כ לדין המחמירים בפת נכרים, שאינה לנו שעת הדחק להתירו, גם סופגניות יש לאסור. — ואולי במקומו לא היו מאכל חשוב לעלות על שלחן מלכים, כמו אורז ודוחן. אבל בזמנינו הן מאכל משובח ונפוץ אפילו אצל אנשים הכי עשירים וחשובים, ואסור משום בישולי נכרים. — וכע"ז בשו"ת שבט הלוי (ח"ו קח, ד) דבזמנינו עולה על ש"מ תפוחי אדמה וגזר חי, מה שלפנים לא היה. בכלל יל"ע אם פת שלנו דומה לשלהם, שהתירו בשעה"ד ובחו"ל בין הנכרים את פתם של הפלטר. שבזמנינו יש התקדמות בטכניקה, ומערבים כל מיני דברים לעיסה שאין עליהם הכשר, ואפשר להיות בהם מכשולות רבים, ואיך נקנה פתם. וכ"כ הדרכי תשובה (סי' קיב סוס"ק כה).

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קלו]

סימן רטז

בישולי נכרים בסופגניה שהוציא מהמקפא וחיימו

בס"ד כ' שבט תשע"ב

שוכט"ס לכבוד הרה"ג החרף ובקי, משנתו קב ונקי מו"ה משה חליוה שליט"א מח"ס ענפי משה ושא"ס, בק"ק אופקים.

בדבר ספקו דכת"ר בדיני בישולי עכו"ם, אם ישראל בישל תבשיל והקפיו במקפיו, ובא פועל עכו"ם והוציאו מהמקפיו וחיממו, אם נאסר משום בישולי עכו"ם, כיון שלא היה ראוי עד שהכינו הנכרי. או דילמא ההקפאה היא כארי' דרביע עלי'. ואין ראיה מתמרים המרים שבישולן עכו"ם ומיתקן דהוי בש"ג, דהתם לא הי' להם שעת הכושר, משא"כ במאכל קפוא שכבר נתבשל, אתו"ד.

(א) ולכאורה אין בזה בישולי עכו"ם, והוא בשנקדים להסתפק עוד בבישול ישראל והצטנן, ובא עכו"ם ובישלו שנית, אם גם בבש"ג אמרין דאין בישול אחר בישול, או שיש בזה הכללים כמו בשבת, בשו"ע (שיח, ג), שיש כמה חילוקים בזה.

והא מיהת נראה כפשוט, שאם למשל בישל ישראל בשר לחוד, וירקות לחוד, ובא העכו"ם המשרת ועירבם יחד והוסיף מלח ותבלינים ובישלם שנית, בכ"ז אין זה בש"ג, כיון ששניהם היו כבר מבושלים, והגזירה דבש"ג היתה על "בישול" עכו"ם ולא על "נתינת טעמו". — וכש"כ אם לא הוסיף מאומה, אלא שבישל אותו תבשיל שנית שאין בזה בש"ג.

(ב) מעתה מבואר בשו"ע (י"ד קיג. ח) שבבישול ישראל כמאכל בן דרוסאי (שליש בישולו) וסילקו מהאש. ובא עכו"ם והניחו על האש וגמר בישולה, מותר התבשיל [וכן להיפך בבישול העכו"ם רק כמאכלב"ד]. — א"כ כש"כ בישול אחרי בישול גמור שמותר. וכמו"כ אם הפשיר תבשיל קפוא, הרי כבר נתבשל ע"י הישראל, ובישולו לא נתבטל, אלא שהניחו בכפור שיקפיו, ואם הוציאו העכו"ם מההקפאה, לא עשה שום בישול, אלא ביטל והוריד ממנו קור הקרח, וזה לא נאסר.

(ג) גם כתב הדרכי משה (קיג, ג) דדבר הנאכל חי אפילו נשתנה ע"י העכו"ם, מותר. כמו פרי גודגדניות חיות שעשה העכו"ם מהן ריבה ע"י שבישולן, מותר כיון שנאכל הפרי כשהוא חי. והביא ראיה מהרמב"ם (מא"ס יז, כב) דשמן גוים מותר מפני שהזיתים נאכלים חיים עכ"ד. — א"כ כש"כ בהוציא העכו"ם מהמקפיו דבר מבושל ולא שינהו כלל, שה"ז מותר.

(ד) עוד איתא בשו"ע (קיג, ו) כל שבישלו ישראל מעט בין בתחילה בין בסוף מותר. וביאר הערוך השלחן (קיג, מג) שכונתו היא כשגם בלא העכו"ם היה מתבשל במשך הזמן עיי"ש. — וכ"ה בדבר קפוא שההוצאה מהמקפיו בודאי אין פעולה זו של הגוי אוסרת, ולכן אפי' חיממו על האש או ב"מיקרוגל" והפשירו מותר, שהרי היה מפשיר מעצמו במשך הזמן.

דושה"ט בברכה לכט"ס

[שו"ת חלק יא סימן קלז]

סימן ריז

חייב אונן בנר חנוכה ובחייב למכור כסותו לנ"ח

בס"ד חנוכה תשס"ט

בימי חנוכה, אורה ושמחה, לההוגה בעמקה של תורה, חריף ובקי ובעל סברא ישרה, ה"ה האברך היקר המו"מ בתורה ויר"ש הרב מתתיהו גבאי שליט"א אחדשה"ט,

הקדמתי לעיין במכתבך כיון שהוא מעניינא דיומא, ונזקקין לשואל כהלכה תחילה. — עמדת ע"ד הפמ"ג (משב"ז סו"ס עתר) שאונן בזמן הדלקת נ"ח, אשתו תדליק, ותלוי במחלוקת אם יענה אמן (כאו"ח סי' עא ויר"ד סי' שמא, א) [ור"ל דגם אם בהדלקת נ"ח אשתו כגופו וטפלה אליו, ה"מ שהיא טפלה "להדלקתו" אבל לא לפטורו, וא"כ נהי שהוא פטור מפני שאונן, אבל אשתו חייבת]. ומי שהוא יחידי ידליק הנ"ח לפירסומא ניסא אבל בלא ברכה עכ"ד. — ותמהת הא האונן פטור מכל המצוות [ולפי פסק מרן בשו"ע הנ"ל אסור בכל המצוות, שכן תיקחז"ל שלא יתעצל בצרכי המת], וא"כ מ"ש פירסו"נ דנ"ח מכל המצוות. ואם בכ"ז חייב בנ"ח אמאי אינו מברך, בפרט להסוברים שהברכה חלק מהמצוה.

וכתבת דכיון שכ' השפ"א (שבת כא) דנ"ח מצות נר איש "וביתו" הוי חובת הבית, ולכן נהי שממצוות שבגופו נפטר, אבל לא ממצוות שעל ביתו. ושאלת א"כ האם חייב גם במזוזה ומעקה. וגם יקשה אמאי לא יברך.

א) י"ל גם להסוברים שהברכה חלק מהמצוה (דבר אברהם ח"א סי' טז) כדחזינן מדתנן (תרומות פ"א מ"ו) ערום לא יתרום שאינו יכול לברך, ומ"ט לא יתרום ולא יברך, אע"כ שהברכה חלק מהמצוה. — בכ"ז פירושו שיש במצוה עצמה ב' חלקים, עצם המצוה, והברכה עליה, דנהי דלפי תקחז"ל צריך לברך, וה"ז נעשה חלק מהמצוה, בכ"ז ה"ז רק "חלק" מהמצוה, ולא מגוף עצם המצוה. — ולכן אונן יקיים רק חלק הפרסו"נ ולא חלק הברכה. — כל זה לפום רהיטא שהאונן פטור מכל המצוות אבל חייב בפרסו"נ שעל ביתו.

ב) אכן מהר"ל דיסקין ז"ל אמר דאונן הצריך להדליק על פתח ביתו, הוא משום חשדא דלא כו"ע ידעו שהוא אונן, ומ"מ הוא פטור מברכה דמצוה אחרת היא עכ"ל. מובא במקראי קודש (חנוכה סי' כה, ב) ומוסיף במוסגר [שחייב דחשדא הוא משום והייתם נקיים, ואיך יברך אקב"ו "להדליק נ"ח" כשהוא עתה פטור ממצוה זו]. ועי' שם בהערות הררי קודש שרצה לדמותו להר"ן (המובא ברמ"א תרעא) שהמדליק בפתח השני משום חשדא לא יברך, אלא שיש לחלק דשם כבר בירכו בפתח הא', משא"כ באונן שלא בירך כלל, לזה אמר מהר"ל ד הטעם דהוי מצוה אחרת עכ"ד.

ג) ולענ"ד יש להסביר חייב פירסו"נ, ע"פ מה שכתבנו בס"ד (במשנ"י סוגיות או"ח ח"ב סי' לה) בחייב

למכור כסותו לקנות נ"ח (כשו"ע תרעא, א מרמב"ם פ"ד ה"ב) טפי מלשאר מצוות, משום דיש מצוות שהן עצמן המצוה ולא תוצאה, כתפילין לולב שופר וכדומה, ויש מצוות שיש להן תכלית ותוצאה, ככיסוי הדם, שהתוצאה שיהא מכוסה היא עיקר המצוה, וכן נ"ח תכליתו ותוצאתו היא פירסו"נ [אלא שיש מדרגות בפירסו"נ, יש לרחוב, ויש לב"ב, ויש אפי' רק לעצמו כמשנ"ת בסוגיות משנ"י הנ"ל סו"ס לה]. ובשאר המצוות אמרין שהאנוס נחשב כאילו עשאו (ברכות ו:). אבל במצוה שיש לה תכלית והוצאה, ל"ש לומר באנוס כאילו עשאו כיון שבמציאות אין הנס מתפרסם, ואפילו הוא אנוס ל"ש לומר שייחשב לו כאילו עשאו. לכן חייב להשתדל בכל אופן לקיימו, אפילו יצטרך לצורך כך למכור כסותו. [ועיי' במשנ"י סוגיות שם ביתר ביאור, מד' כוסות ונר שבת, ומה שהקשיתי על הרמב"ם והטור לכ"ק דודי מרן שר התורה הגאב"ד טשעבין זיע"א, ולא נכפיל הדברים].

מעתה הגם שחז"ל פטרו את האונן מכל המצוות, אבל שאני נ"ח שאם לא יקיימה לא יהא פרסו"נ במציאות, וזה אי אפשר לבטל. — ואם תאמר אה"נ ייפטר גם מפרסו"נ כמו שפטור מכיסוי הדם באנינותו.

ד) צריך להוסיף הסבר, דאונן פטור רק מהחייבים שבין אדם למקום כמו תורה תפלה ק"ש וכל המ"ע דאורייתא ודרבנן. אבל במה שבין אדם לחבירו בודאי חייב. כגון שחייב לחבירו מנה וביום פיעונו נעשה הלואה אונן, לא יכול לפטור עצמו כיון שפריעת בע"ח מצוה, והוא אסור עתה במצוות. כיון שחז"ל הורידו ממנו רק חובותיו כלפי שמיא, ולא חובותיו כלפי בנ"א. — שהרי פטור האונן הוא כמו פטור העוסק במצוה פטור מהמצוה (סוכה כה.), ששם ג"כ פטור רק ממצוות שבינו למקום, ולא ממצוות שבין אדם לחבירו (כמו שנתבאר אצלנו בס"ד חז"ל סו"ס יב). [ואולי שאני חוב שחל עליו שעבוד גופו או נכסיו ומזה לא נפטר כשאונן. ועי' קובץ שעורים (ב"ב סי' מח) שאם השיעבוד רק מכח פריעת בע"ח מצוה, בליכא מצוה ליכא שיעבוד עיי"ש. וזה אמר רק בצדקה ולא בחוב].

ולפ"ז חייב פירסו"נ הרי הוא חיובו כלפי בנ"א לפרסם לפנייהם הנס, ומזה אי אפשר לפוטרו. — וגם כשאין בהדלקתו פרסו"נ לרחוב לרבים כ"א לב"ב (כהרמ"א תרעג, ב בהגהה) בזמן ובמקום שמדליקים בפנים, אז אה"נ שאשתו תדליק (כהפמ"ג משב"ז סו"ס עת"ר הנ"ל). — ויל"ע עפ"ז אם מי שמדליק לו לעצמו ואין איש רואהו, כגון שהוא יהודי א' בכפר של נכרים שמדליק ומברך (כסי' תרעז, ג ושעה"צ סקכ"א) אם אכן ייפטר מנ"ח כשהוא אונן מפני שהפירסו"נ הוא רק לו לעצמו, ואין זה בגדר בין אדם לחבירו, וצ"ל דענין פרסו"נ אחד הוא, ולא מחלקינן בין גברא זה לזה, ובין מקרה זה או זה. (ה) ולהלכה ינהג האונן כהמשנ"ב (סי' עת"ר סק"ב) בשם הפמ"ג (הנ"ל בתחילת דברינו) שבכל ענין, אפילו הוא יחידי במקום גוים ואין ישראל רואהו, ידליק ולא יברך. — ובהסבר הענין י"ל שפירסו"נ גם לו לעצמו הוא חייב בו, שגם זה בגדר פירסו"נ הוא (וכבסוף אות ד' הנ"ל). — ובנוסף לכך, מה שכלל ישראל מדליקים כולם, כל א' במקומו, בשעה אחת נרות חנוכה זה לבד נחשב לפירסו"נ לכללות

שאר דבריק נחמדים בד"ת וכשיתאפשר הפנאי בל"נ אשיב עליהן.

בדשה"ט בברכה

[שו"ת חלק ט' סימן קעא]

סימן ריח

אונן בנר חנוכה וברכת ראית נ"ח

בס"ד ו' טבת תשס"ט

בימי חנוכה, אורה ושמחה, לההוגה בעמקה של תורה, חריף ובקי ובעל סברא ישרה, ה"ה האברך היקר המו"מ בתורה ויר"ש הרב מתתיהו גבאי שליט"א אחדשה"ט באה"ר,

ביקרת מכתבך פלפלת יפה ונחמד במה שכתבתי בתשובתי אליך דטעמא דאונן ידליק נ"ח בלי ברכה, ולא מיפטיר מהמצוה הגם שפטור מכל המצות, משום דנ"ח הוא פירסו"נ לאחרני, ובזה לא אמרין באונן שהוא פטור מפני שעוסק במצות עסק מתו, דבמה שבין אדם לחבירו חייב.

וציינת לשו"ת מהרי"ל דיסקין (ק"א סי' א) דמשמע מקיצור לשונו דלהפסיק לכבוד רבו הוי רק רשות ולא חובה. — אכן המעיין בפנים יראה שמסיק שאם יהא העדר כבוד לרבו אינו פטור מלהשיב לו שלום מפני הכבוד באמצע הפרק בברכות ק"ש, הגם שעוסק במצות ק"ש וברכותיה, וזה כמו שהעלינו בס"ד שחז"ל פטרו את העוסק במצוה רק ממצוות שבינו למקום, ולא שבינו לחבירו. — אלא שיפה הבאת מהקובץ שעורים (ב"ב סי' מח) דשאני פריעת חוב שיש עליו שיעבוד להחזיר החוב, ואינו יכול להפטר. ומש"כ הק"ש שאם השיעבוד רק מכח פריעת בע"ח מצוה, דליכא מצוה ליכא שיעבוד עיישה. זה אמר רק בצדקה להסוברים שחל עליו שיעבוד לקופה של צדקה, אבל לא בחוב, שהשיעבוד לא חל עליו ע"י מצות פריעת בע"ח, אלא מכח שיעבודו לפרוע הלואתו למלוה, ודו"ק.

שוב הארכת אם יוצאים חובת נ"ח בנרות חשמל וציינת להרבה ספרים שרובם אין לי, אבל כבר כתבתי בזה במשנ"י סוגיות (או"ח ח"א עמ' פג.) ובשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קל אות ד') בנושא הדלקת נ"ח באוירון עיישה שהבאתי מקצת האחרונים שציינת. — ויש להעיר שכמה מהם שללו את החשמל מטעם שאין היכר שהדליק לנ"ח. והתכוונו בדבריהם שלא להדליק סתם תאורת החדר לשם מצות נ"ח, שבזה אין שום היכר. אבל כתבנו (שם ד"ה החולקים) שיועיל פנס עם בטריה [דהוי כעין פתילות ושמן], (ושם באות ג) שיכין במיוחד לטיסה שלו מנורת חנוכיה עם שמונה נורות קטנות, המופעלות ע"י בטריה, ושפיר י"ח נ"ח, אבל בלי ברכה בפיו רק בהרהור עיי"ש, ואח"כ בהגיעו בלילה

למחוז חפצו א"צ להדליק שנית.

ולענין ברכת הראיה דינה שוה לברכת ההדלקה, דברכה נתקנה רק על נ"ח שהודלק כהלכתו, והדלקה שאין מברכים עליה, גם על ראייתה א"א לברך, הגם דהוי פירסו"נ, ובמשנ"י (ח"ז סי' קלג) כתבנו להחמיר בברכת הראיה רק עד חצי שעה אחרי זמן ההדלקה [גם למדליקים יותר מאוחר על סמך שבזמנינו כלתה רגל מהשוק יותר מאוחר].

ובספק החדש שהעלית אם לברך על ראיית נ"ח בליל שבת, יש סברות לכאן ולכאן. י"ל שהמצוה שהנרות יבערו לתוך ליל שבת, ועל סמך זה בירך בע"ש. וא"כ שפיר מברך גם על הראיה בליל שבת, שאז עיקר מצוותן ופירסו"נ. — וי"ל דעכ"פ עתה כבר אינו זמן הדלקה, וכל שאינו רשאי להדליק עכשיו אינו מברך. — וראיתי בפסקי תשובות (סי' תרעו, סוף הערה) בשם שו"ת פני מבין (סי' רמז) לא לברך כיון שאסור להדליק אז, ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' י"ט וכ"ה) כ' שיכול לברך. ויש לבדוק ולראות ראיות לזה.

דושה"ט

[שו"ת חלק ט' סימן קעב]

סימן ריט

אבל רח"ל שקיבל מנורה אם יברך שהחיינו

בס"ד ז' טבת תשע"א

שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי מאיר כהן שליט"א בק"ק קרית ספר ת"ו
אחדשת"ה,

על דבר שאלתו אם אבל רח"ל שקיבל מנורת חנוכה חדשה האם יכול לברך שהחיינו על המנורה. עי' במג"א (סי' תקנא ס"ק מ"ב) שכ' שלא מצינו שאבל [אחרי השבעה] אסור לברך שהחיינו. וכ"כ המ"ב (ס"ק צח). ואפילו להיד אפרים (שם), שכ' שלא יברך שהחיינו, רק אם יחמיץ הברכה אז יברך. — בנדו"ד אם קיבל המנורה לפני חנוכה, ולא יברך יפסיד הברכה, דעיקר שמחת הלב היא בשעה שקיבל או קנה כלי חדש, ולשנה הבאה בחנוכה כבר לא תהי' לו שמחת הלב, לכן יברך עכשיו.

דושת"ה בברכה

[שו"ת חלק יא סימן קכג]

סימן רכ

הדלקת נר חנוכה בבכ"נ ע"י אבל

בס"ד ג' טבת תשע"ב

ככלות ימי חנוכה, תמשיך האורה והשמחה, לשכון בבית ת"ח גדול בתורה, ש"ב ידינ"פ היקר הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, יראת ה' טהורה היא אוצרו מו"ה פנחס זעליג בלויא שליט"א מחכמי התורה בק"ק בית שמש ת"ו אחדשה"ט באה"ר,

במכתבך פ"ך פתחת בחכמה לשאול עמש"כ הט"ז (סי' תרעא סק"ה) בשם מהר"ם מינץ (סי' מג) שאם אָבֵל מתפלל לפני התיבה ידליק אַחֵר נ"ח, שלא האָבֵל יברך שהחיינו, אבל שאר לילות יכול האבֵל להתפלל והדליק, ומובא בבאה"ט ושע"ת ומ"ב (סקמ"ד). והוסיף השע"ת דדוקא בביהכ"נ, אבל בביתו מברך שהחיינו, וכמ"ש המג"א (סי' תקנא סקמ"ב) דאין איסור על האבֵל לברך שהחיינו. — ונתקשית מה החילוק בין ביתו לבית הכנסת, דאם אבל אינו שייך בברכת שהחיינו למה יברך בביתו, ואם שייך, למה לא יברך בביהכ"נ.

והבאת משו"ת תשובה מאהבה (ח"ב או"ח סי' רפו, על שו"ע תרעא) שהקשה כנ"ל, וכותב ואי משום שבצבור יש פרסו"נ ושמחה יתירה, היכן מצינו שאסורה לו. ועוד שא"כ גם המגילה לא יקרא האבֵל בצבור. — וכן בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סי' שמט) הק' כן וכתב לחלק דביהכ"נ אין המצוה מוטלת עליו, ואפשר באחר, לכן האבֵל לא יברך. — וכתבת שלפי דבריו מי שכן המצוה מוטלת עליו, כדוגמת רב או אדמו"ר שהציבור חפצים לשמוע ברכתו, בודאי הוא ידליק. — וגם אם אין אחר שידליק כהוגן, כיון שהמצוה מוטלת על הציבור, ורק האבֵל יכול, ידליק הוא. וסיימת בשם ספר אדני פז (על הט"ז סק"ז) שאם אין אחר, ידליק האבֵל ולא יברך שהחיינו (שהיא רק רשות).

א) לענ"ד הלכה זו [של הט"ז ומהר"ם מינץ שהובאה להלכה] מובנת, כמ"ש המ"ב (תרעא סקמ"ד הנ"ל) דבשעת הדלקת נ"ח בצבור ברבים עת שמחה יתירה היא, ובפרט בליל א' בשהחיינו, ולא יברך האבֵל שאינו שרוי בשמחה, ומדת הדין מתוחה עליו, אשר מטעם זה כ' במ"ב (סי' תקפא סק"ז) שאבֵל תוך י"ב חודש על או"א לא יתפלל ברה"ו וי"כ, וכן לא יאמר הלל לפני העמוד, והגר"א לא היה מניח להתפלל אפי' שחרית ברה"ח, אלא בדליכא אחר עיי"ש. ואצל צדיקים נהגו שלא להתפלל כלל לפני התיבה ברה"ח וחנוכה אפי' מנחה ומעריב. — ולכן השהחיינו דנר א' דחנוכה שהצבור רואה ומשתתף בו בשמחה יתירה והתרוממות הנפש, לא מסמנא מילתא להם שדוקא אבל יברך.

ב) ומה שהקשה התשובה מאהבה דא"כ גם במגילה לא יברך האבֵל שהחיינו, ל"ק לדידן לפמ"ש"כ המ"ב (סי' תרצב סק"א) בשם דרך החיים שאם אבל קורא את המגילה יברך אַחֵר הברכות, משום שהחיינו, שאין האבֵל מברך להוציא הרבים בברכת שהחיינו, והאבֵל יקרא המגילה עכ"ד.

(ג) והסבר הענין, דעצם ברכת שהחיינו נתקנה על שמחת הלב, כקנה כלים חדשים וכש"כ דירה חדשה, או נולד לו ילד (עי' או"ח סי' רכה). וחז"ל תיקנו שהחיינו על עצם היו"ט, שהיה יכול לברכו אפילו כשהולך ברחוב, אלא שתיקנוהו על הכוס יחד עם הקידוש (סוכה מו.). וכן תקחז"ל על מצות הבאות מזמן לזמן, כמו שופר לולב חנוכה מגילה וכו'. — ובביתו בודאי מברך האבל על היום דיו"ט, ועל מצות שמזמן לזמן, וכן על שמחתו שבאה לו (כסי' רכה הנ"ל), דאמנם אינו משתתף בשמחות [כי אם בצאצאיו כמבואר בהלכה], אבל גם אליו מגיעה שמחה. — הני מילי בברכתו הפרטית בביתו, אבל כשהוא מברך כש"ץ להוציא הרבים, לא מסמנא להו לציבור, שהאבל יברך שהחיינו. — ולכן אין זה לעיכובא, ואם הוא לבדו ראוי להתפלל לפני העמוד, ומרוצה לקהל, ואין מי שימלא מקומו כמוהו, יכול לברך להם גם שהחיינו, וכמש"כ בשו"ת האלף לך שלמה (סי' שמט הנ"ל). — וכאשר כן הוא בימים נוראים, שלכתחילה לא יעבור להיות ש"ץ אבל תוך יב"ח, ובדיעבד שהוא ההגון ביותר מותר (מ"ב סי' תקפא סק"ז).

(ד) ונראה להוסיף קצת הסבר בס"ד, ע"פ מה שנתבאר אצלנו בשו"ת משנת יוסף (ח"ה סי' קיב, ד) עפ"ד הרב"י (סי' תרעא) בשם הכל בו שמדליקים ומברכים בביהכ"נ, כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפנייהם שיש בזה פירסום גדול להש"ת וקידוש שמו כשמברכים אותו במקהלות עכ"ל. וביארנו שאין הברכה בביהכ"נ על נ"ח כשאר ברכת המצות, על מצות ההדלקה והמנהג להדליק בביהכ"נ, אלא כשם שהמנהג הקדום הוא להדליק בביהכ"נ כן המנהג הוא לברך בביהכ"נ, שע"י שמסדר הברכות לפני העם בפרהסיא מתקדש שמו ית' כשמברכים אותו במקהלות. — [וכתבנו דזה דעת הזרע אמת (או"ח סי' צו, להג"ר ישמעאל הכהן, נדפס בליוורנו תקמ"ו) המובא בשע"ת (תרעא סק"א), דאפילו הדליק הש"ץ ובירך שהחיינו בביתו, חוזר ומברך גם שהחיינו בביהכ"נ, דזה מעיקר המנהג להדליק ולסדר הברכות במקהלות, גם כשכבר בירך בביתו עיי"ש].

לפ"ז המדליק הוא כמו הש"ץ, שמברך לא רק על המצוה, אלא מסדר שבחו של מקום בחנוכה במקהלות, ולזה אינו יכול להיות אבל רח"ל שאיתרע מזליה ומדת הדין מתוחה עליו, אלא להיות במצב של שמחה והתרוממות הנפש. אבל ש"ץ קבוע או מי שיש לו חזקה להדליק, אפי' כשהוא אבל ל"ע, נוהגים שמדליק ומברך, וכן רב ואדמו"ר, שזכות הרבים מסייעתו שיקובל שבחו של מקום מפיו. דושה"ט באה"ר וברכה נאמנה [שו"ת חלק יג סימן רכט]

סימן רכא

עריכת לווייה ל"ע בזמן הראוי להדלקת נ"ח

בס"ד, כסלו תשע"ו

שוכט"ס למע"כ הרה"ג ר' אלחנן פרינץ שליט"א, מח"ס שו"ת 'אבני דרך', רמת בית שמש.

אחדשה"ט,

אודות השאלה מתי לעשות לווייה ל"ע בימי חנוכה, אם להמנע מלקיימו כשעה לפני השקיעה ומעט אחריה בכדי שהמלווים יוכלו להדליק הנרות בזמן. או דכיון שישנו ענין שלא לגרום להלנת המת, אזי יש לקיים ההלווייה מיד כשאפשר.

להלין מקצת הלילה אין איסור, כבפתחי תשובה (שנז, א) בשם תשו' רדב"ז. אבל הממהר ה"ז משובח (שם סעיף ב), אא"כ שהוא לכבודו שע"ז יבואו הרבה משתתפים כראוי. — וא"כ תלוי מהו מהותו של הב"מ, אם כבודו אחרי הדלקת נ"ח, או טובתו למהר ולקוברו [דממילא לא יבואו הרבה בנ"א]. וידוע האור החיים הק' (ר"פ חוקת) דלכן טומאת מת הוא רק בישראל, כי דומה לחבית של דבש שהרבה זבובים סובבים אותו, כן הדבר בצאת הנפש שמתקבצים הקליפות התאבים להדבק בקדושה [משא"כ בעכו"ם מת]. וזה ענין מהירות הקבורה. — וא"כ טובתו להקדים הקבורה, אא"כ באיש צדיק, שאז חשש האוה"ח הוא פחות.

בברכה מרובה

[שו"ת חלק יד סימן שלח]

סימן רכב

השתתפות אבל במסיבת חנוכה

בס"ד, כ' שבט תשע"ח

שוכט"ס לכבוד הרה"ג החר"ף ובקי, משנתו קב ונקי, מיוחסי כהונה, מו"ה גמליאל רבינוביץ שליט"א, מחבר ספרי 'גם אני אודך' ו'פרדס יוסף החדש' על מועדים.

אחדשה"ט,

בדבר שאלתך באיש או אשה שהם בתוך י"ב חודש על פטירת אביהם או אמם, אם מותרים להשתתף במסיבות חנוכה, או במסיבה שעושים דיירי הבנין לשכנים שעוברים דירה, וכל השכנים או השכנות באים ואוכלים מזונות ושותים לחיים, ומדברים בשבח השכנים שעוזבים הדירה.

הנה הסעודות שמרבים בהן בחנוכה הן סעודות הרשות, כמבואר בשו"ע (או"ח תרע, ב), והרמ"א כתב שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בהן עי"ש. אבל מ"מ יש לאבל תוך י"ב חודש להמנע מלהשתתף בהן הגם שאינו איסור גמור, עי"ש שו"ע (יו"ד סי' שצא). ובודאי שלא ישתתף במסיבה שעושים השכנים, שאינה מסיבה של מצוה כלל. וכ"ש שלא תשתתף אשה אבלה במסיבות שעושות הנשים שאינן אלא מסיבות ריעות שמתאספות ומבלות להן, ואין בהן דברי תורה כלל.

דושה"ט בברכה

[שו"ת חלק טו סימן רפג]